Institutul de Cercetări Economice şi Sociale "Gheorghe Zane"

Colectivul de Cercetări Economice

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ŞI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

VOLUMUL XXXII

COORDONATORI

Marinela RUSU **Teodor PĂDURARU** **Marilena DONCEAN**

PERFORMANTICA

IAŞI – 2018

”Gheorghe Zane” Institute of Economic and Social Research ”Gheorghe Zane”
Iaşi
Departament of Economic Research

SUSTAINABLE ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT OF EUROREGIONS AND CROSS - BORDER AREAS

VOLUME XXXII

COORDINATORS

Marinela RUSU Teodor PĂDURARU Marilena DONCEAN

PERFORMANTICA

IAȘI – 2018

EDITURA PERFORMANTICA
INSITUTUTUL NAȚIONAL DE INVENTICĂ
performantica@inventica.org.ro
IAȘI, Campusul Universitar Tudor Vladimirescu
Corp T24, Etaj 1, CP2002, OP10, Iași
Tel/fax: 0232-214763

EDITURĂ ACREDITATĂ DE CNCSIS BUCUREȘTI, 1142/30.06.2003
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate autorilor
DESCRIEREA CIP A BIBLIOTECII NAȚIONALE A ROMANIEI

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ŞI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE
Marinela RUSU, Teodor PĂDURARU, Marilena DONCEAN, Iași: PERFORMANTICA, 2018
ISBN: 978-606-685-614-0

1. **Marinela RUSU (coord.)**
2. **Teodor PĂDURARU (coord.)**
3. **Marilena DONCEAN (coord.)**

Tehnoredactare și formatare: **Marilena DONCEAN, Marinela RUSU**
Tehnoredactare și consultanță limba engleză: **Georgeana TACU**

Consilier editorial
Prof. univ. dr. Traian Stănciulescu

Secretar editorial
Octav PĂUNEȚ

Acest volum a fost elaborat de un colectiv de autori care și-au prezentat lucrările în cadrul celei de a XIV – a ediții a conferinței internaționale ***Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor şi a zonelor transfrontaliere,*** care s-a desfășurat la Iași la data de 09 noiembrie 2018**.**

Întreaga responsabilitate asupra conținutului științific și informativ al lucrărilor aparține autorilor

CUPRINS

SECȚIUNEA
ȘTIINȚE SOCIO-UMANE

Tatiana Comendant - *Abordări existențiale ale culturii naționale* 12

Viorica Crișciuc - *Competențele interdisciplinare: aspecte conceptuale din perspectiva domeniului educaţiei artistice* 18

Marinela Rusu - *Comunicarea: un proces complexce definește umanitatea* 24

Tatiana Bularga - *Implementarea la nivel praxiologic a demersurilor pertinente ale conceptului eficienței. ameliorare continuă a domeniului educațional artistic* ……..…….....35

Inga Chistruga Sînchevici - *Dificultățicu care se confruntă părinții cu copii de vârstă preșcolară în îmbinarea activității profesionale și vieții familiale* 41

Carmen Palaghia - *Abandonul școlar, factori de risc și suportivi ai sistemului educațional românesc*.....50

Angelica Hobjilă - *Comunicareacu preşcolarii – provocări şi soluţii didactice* 59

Eugenia Maria Paşca - *Repertorii folclorice ale comunităţilor de Ceangăi din Moldova* 69

Ioana-Iulia Olaru - *Micile figurine ale unei culturi „pictate cu diferite culori" pe teritoriul României: Petrești*..... 75

Cristina Todi - *Dansul și evoluția societății* 79

Elena Negoiţă - *Literatura – act de comunicare* 83

Mariana Bălan - *Analfabetismul funcţional şi abandonul şcolar - bariere în calea dezvoltării durabile a zonei tranfrontaliere România Republica Moldova* 93

Larisa Loredana & Ciulpan Dragomirescu - *Dezvoltarea euroregională în contextul globalizării educaţiei ca factor al fenomenului migraţiei tinerilor*.....104

Rodica Ioniță, Grosu Corina Matei Gherman, Calistrat Robu, Anastasia Gârneaţă - *Arta - un regres sau un progres în societatea cunoaşterii din Euroregiunea Siret-Prut-Nistru?*..... ……..…110

Daniel Dragomirescu - *Analiza muzicală a studiilor de concert pentru chitară nr. 1, 2, 3, şi 12, de Heitor Villa Lobos*..... 119

Iulian Horez - *Nivelul problemelor de respiraţie la instrumentele de suflat din alamă (trompetă)* 130

Gabriela Damian Timoşenco, **Valentina Bodrug-Lungu** - *Dezvoltarea rezistenţei climatice ca parte a portofoliului de deprinderi de viaţă al tinerilor*..... 135

Otilia Huzum - *Încercare de interpretare a poliperspectivei* 144

Otilia Huzum - *Faust – o viaţă dominată de cunoaştere* 151

Ion Sîrbu - *Moralitatea – o problemă contemporană* 156

SECȚIUNEA
DREPT

Tatiana Colesnicova & Mihail Ciobanu - *Restricţii legale privind femeile în contextul susţinerii egalităţii de gen în ţările UE* …….....…….…..….....166

Carmen Mariana Diaconu - *Perspective practice si teoretice privind dreptul comercial ca ramură de drept. Valenţe economice* ……..…….....170

Daniela Roman - *Pedepsele aplicalbile minorului și particularitățile regimului de aplicare și executare a acestora* ……..…….....174

Dinu Manole - *Avantajele şi dezavantajele referendumului ca instrument democratic* .....…….…….....181

Violeta M. Cojocaru - *Studiu de drept comparat în materia tehnicilor legislative de inserare în textul normei a elementului material al infracţiunilor reunite sub denumirea de act terorist* ……..…….....187

Daniela Roman&Adrian Tăbîrță - *Instrumente cu vocație internațională în materia prevenirii și combaterii delincvenței juvenile* ……..…….....199

Liliana Cușnir - *Analiza cadrului legal privind protecţia copiilor: principii generale* ……..…….....210

Carmen Elena Roşu - *Analiza conţinutului infracţiunii de efectuare de operaţiuni cu precursori, echipamente sau materiale, în scopul producerii de droguri, prevăzută de art. 9 din legea nr. 143/2000. Forme, modalităţi, sancţiuni…… ……..…….....221

Gheorghe Reniță - *Răspunderea penală pentru organizarea și desfășurarea fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat: propunere* de lege ferenda 228

Daniela Roman - *Individualizarea sancţiunilor penale în cazul infractorilor minori* ……..…….....241

Ioan DumitruApachiței - *Politici publice privind frauda fiscală din zona transfrontalieră* 248

Ludmila Beliban Rațoi - *Locul terțului beneficiar în cadrul contractului în favoarea unui terț* 262

Violeta M. Cojocaru - *Analiza circumstanţei speciale de individualizare a pedepsei penale, precum şi a clauzei de impunitate consemnate la art.278 din Codul Penal al Republicii Moldova (actul terorist)*.....273

Igor I. Hlopeţchi - *Subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 320 Cod Penal al Republicii Moldova. Studiu de drept comparat* 281

Lucia Irinescu & Carmen Mariana Diaconu - *Mecanisme legale pentru prevenirea practicilor anti-competitive. Răspunderea penală individală*.....292

Petru Loghinescu - *Tipurile proprietății în legislația Republicii Moldova* 294

Igor I. Hlopeţchi - *Unele consideraţii privitoare la conceptul de „Hotărâre a instanței de judecată" utilizat în dispoziția art. 320 Cod Penal al Republicii Moldova.* 299

Carmen Elena Roşu - *Latura obiectivă a infracţiunilor prevăzute la art. 217, art. 217[1-6], art. 218 şi art. 219 din Codul Penal al Republicii Moldova. Aspecte teoretice şi practice* 309

Mariana Șargarovschi - *Natura juridică a conversiunii actului juridic civil. Aspecte de drept comparat.* 316

CONTENT

SECTION OF
SOCIAL-HUMANISTIC SCIENCES

Tatiana Comendant - *Existential approaches of national culture* 12

Viorica Crişciuc - *Interdisciplinary competences: conceptual aspects from the perspective of the field of artistic education*……18

Marinela Rusu - *Communication: a complex processwhat defines humanity*.....24
.
Tatiana Bularga – *Implementation at the praxeological level of the performance demands of the efficiency concept. Continuous achievement of the educational artistic field*
……35

Inga Chistruga Sînchevici - *Difficultiesthat parents of preschool children have to cope with in combining work and family life* 41

Carmen Palaghia - *Schoolabandonment / dropout, risk and supportive factors of the Romanian educational system* 50

Angelica Hobjilă - *Communication with preschool children – challenges and teaching solutions*.....59

Eugenia Maria Paşca - *Folcloric repertors of the Csangos communities from Moldavia* 69

Ioana-Iulia Olaru - *Smallstatues of a culture "painted with different colours" on the territory of Romania: Petreşti*.....75

Cristina Todi - *The dance and society evolution*……79

Elena Negoiţă - *Literature – a communication act*.....83

Mariana Bălan – *Illiteracy and school drop - barriers to the sustainable development of cross-border area Romania – Republic of Moldavia*……93

Larisa Loredana, Ciulpan Dragomirescu - *Euroregional development in the context of globalization of education as a factor of the young migration phenomenon*
……104

Rodica Ioniţă, Grosu, Corina Matei Gherman, Calistrat Robu, Anastasia Gârneaţă - *Art - a regress or progress in the knowledge society of Siret-Prut-Nistru Euoregy?* 110

Daniel Dragomirescu - *Musical analysis of chitar concert studies nr. 1, 2, 3, and 12, of the Heitor Villa Lobos* 119

Iulian Horez - *The level of respiratory problems in aluminum suitable tools (trumpet)* 130

Gabriela Damian Timoșenco, **Valentina Bodrug-Lungu** -*Developing climate resilience as part of life skills portfolio of youngsters*.....135

Otilia Huzum - *Interpretation testing of the poliperspective*.....144

Otilia Huzum - *Faust - a life dominated by knowledge*.....151

Ion Sîrbu - *Morality - a contemporary problem*.....156

SECTION OF LAW

Tatiana Colesnicova & Mihail Ciobanu - *Legal restrictions regarding women in context of fostering gender equality in EU countries* ……..166

Carmen Mariana Diaconu - *Theoretical and practical perspectives on commercial law as a branch of law. Economic valences*……..170

Daniela Roman - *Penalties for juvenile offenders and the particularities of their application and execution* ……174

Dinu Manole - *The advantages and disadvantages of the referendum as a democratic tool* ……181

.

Violeta M. Cojocaru - *Comparative law study in the matter of legislative techniques of inserting in the text of rule the material element of the offences reunited under the name of terrorist act* ……187

Daniela Roman&**Adrian Tăbîrță** - *International instruments on matter of prevention and combating juvenile delinquency*……199

Liliana Cușnir - *Analysis of the legal framework on the child protection: general principles* .....……210

Carmen Elena Roşu- *Analysis of the offence of carrying out operations with precursors, equipment or materials for the purpose of producing drugs, and referred to in article 9 of law 143/2000. Forms, means, sanctions* ……221

Gheorghe Reniță - *Criminal liability for the illegal organization and conduct of state monopoly gambling: proposal* de lege ferenda……228

Daniela Roman - *Individualization of criminal sanctions in the case of juvenile offenders* ……241

Ioan DumitruApachiței - *Public policies about tax fraud in the cross-border area* ……248

Ludmila Beliban Rațoi - *The position of the third-party beneficiary in contracts of the kind* ……..……262

Violeta M. Cojocaru - *The analysis of the special circumstances of individualization of criminal penalties regarding the impunity clause referred to in article 278 of the Republic of Moldova Penal Code: the act of terrorism*……..…....273

Igor I. Hlopețchi - *The subject of the offences referred to in article 320 of the Republic of Moldova Penal Code: Comparative law study*……..……...281

Lucia Irinescu & Carmen Mariana Diaconu - *Legal mechanisms for the prevention of anti-competitive practices. The criminal liability of individuals involved in a cartel* ……292

Petru Loghinescu - *Types of property in the legislation of the Republic of Moldova* ……294

Igor I. Hlopețchi - *Considerations regarding the objective constitutive elements of the criminal offences referred to in article 320 of the Republic of Moldova Penal Code* ……299

Carmen Elena Roşu - *The objective side of the offences provided by the art. 217, art. 217[1-6], art. 218 and art. 219 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. Theoretical and practical aspects*……309

Mariana Șargarovschi - *The legal nature of the conversion of the civil legal act. Comparative law* ……316

EXISTENTIAL APPROACHES OF NATIONAL CULTURE

ABORDĂRI EXISTENȚIALE ALE CULTURII NAȚIONALE

Tatiana COMENDANT[1]

Abstract

The scientific research of social phenomena is a process of great complexity. Each country has a system of common values, similar experiences or common perceptions of the world that they do accept. These common points from the country's or the society's culture show us that culture has an intrinsic logic. The rules of each culture have as their starting point the emphasis on the values and beliefs of each culture. As a result, they act as a normative force. Values, social rules and attitudes are not intrinsic. They are learned and transmitted from generation to generation. This could mean that there is a national culture.

The emphasis is realized on the national culture conceived as an endless movement, sedentary, in a concrete social presence. Through visual artistic interpretations, the concept can be associated with a strict, static significance that can be reduced to a given origin, thus leading to a certain result and remaining in constant evolution within an interval of space between genesis and mood. Both culture and national culture appear as uninterrupted processes of social differentiation.

National culture represents the real and necessary reality of modernity, in which the unity of differences and multitudes can be considered and conceived by artistic expression. In the postmodern perspective, in the visual artwork there is much less unitary collective experience, homogeneous unity, not even the unity of multitudes. The fact that we are already in a context, and at the same time, the social contexts are constantly multiplying, leads us to the idea that the national culture, expressed through different genres of visual art, represents the actual existence coming from the concrete social environment.

Sociological investigations with implications on the theoretical constructions or reconstructions, the analysis of the research results have demonstrated a particular interest in the creative activity of young people, the tendency towards indigenous knowledge of the traditions, values, behavioral attitudes and social rules, through the perception, appreciation and recognition of the national theme. Under the guidance of the scientific coordinator, the students were able to interpret the data objectively, their significance was found in qualitative conclusions, the respective recommendations were proposed and based on the possibility of their implementation, aiming at developing the national themes in visual art works to remedy the existing situation in the contemporary society.

Key words: culture, national culture, national themes, sociological study, visual art
JEL: O15

1.Introducere

Cultura contemporană reprezintă în sine rezultatul acumulat al unor transformări fundamentale care au avut loc în etapa actuală, în diferite domenii ale activității de creație, ale progresului tehnologic și ale sistemului socio-politic. „Sistemele *culturale* sunt de o mare diversitate în timp și spațiu in raport de multitudinea grupurilor umane și a modurilor de combinare a elementelor *culturale*…Conceptului de *cultură*are un conţinut care variază cu timpul, locul şi tipul de societate luat in considerare" [Comendant, T., 2014:159].

Raportul societate-*cultură* prezintă o relație de influență reciprocă, în care, în ultimă instanță, starea *culturii* este determinată de legile sistemului social global. „*Cultura* nu poate fi înțeleasă decât ca element al ansamblului vieții sociale. Ea reprezintă o rezultantă a schimbului realizat între procesele vieții sociale, în intercondiționarea lor reciprocă (de acumulare, cunoaștere, reflectare, creație și valorizare)" [Bondrea, A.,1993:48].

Indiferent de amploarea și orientarea modificărilor ce s-au produs în *cultură*, funcțional, ele depind de creșterea nivelului socio-cultural, de integrarea cetățenilor în mediul social, de

[1] conferențiar universitar doctor în sociologie, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Republica Moldova, tatianacomend@gmail.com

organizarea, dirijarea și comunicarea în cadrul societății, adică - de tot ceea ce contribuie la restructurarea creativă și la dezvoltarea personalității.

Prin urmare, noi percepem *cultura* ca un rezultat al actului creativ și al unui sistem stabil de experiență mentală, emoțională și spirituală, orientat spre afirmarea principiilor spiritual-umane. Doar prin intermediul elementelor sistemice menționate mai sus este posibilă influența benefică asupra formării eficace a respectului față de cultura și față de tradițiile neamului din care facem parte.

2. Cultura națională - factor hotărâtor al constituirii sociale

Fiecare popor deține un sistem de valori comune, de experiențe colective și de concepții despre lume, pe care îl consimte. Aceste viziuni esențiale formează în totalitatea lor *cultura* țării și a societății. Astfel, putem constata existența unei *culturi naționale.*

Indisolubil legată și inspirată din tradiția populară, perfecționând continuu valorile materiale și spirituale, *cultura națională* contemporană a devenit o parte integrantă a culturii mondiale. Cercetătorii filosofi, sociologi, culturologi susțin următoarea opinie: „*Cultura națională* reprezintă un aliaj specific al patrimoniului etno-cultural și al valorilor și ideilor general-umane. *Cultura națională*, păstrându-și identitatea sa etnică, direcționată spre căutarea tangențelor comune cu alte popoare și spre schimbul reciproc de valori culturale, își asigură o integrare merituoasă în spațiul cultural mondial" [Hofstede, G., Hofstede, G. J., Minkov, M., 2010;Костина, А. В., 2009; Межуев, В., 2013].

Cultura națională poate fi examinată și ca o interacțiune continuă care are loc între procesul tradițional și cel inovator.

2.1. Cultura artistică

Un loc aparte între componentele esențiale ale *culturii,* ca ansamblu de valori create de omenire, îi revine *culturii artistice*. *Cultura artistică* este o formațiune complexă și stratificată, care include în sine toate tipurile de artă, precum și însuși procesul creației artistice, rezultatul său, sistemul de măsuri pentru crearea, conservarea și propagarea valorilor artistice, educarea cadrelor artistice și a publicului spectator.

Percepând *cultura* ca un ansamblu de valori materiale și spirituale, ca un proces de dezvoltare a puterii de voință a omului, noi studiem *cultura artistică* ca pe unul dintre cele mai stabile aliaje ale *culturii* general-umane. Tocmai valorile artistice și estetice, care păstrează în sine cele mai mari realizări ale geniului uman în opere de artă, stau la straja integrității *culturii* și a experienței de viață, acumulate de omenire pe parcursul a mii și mii de ani.

În calitate de nucleu al *culturii artistice*, al factorului său de constituire a sistemului, apare *arta,* ca mod de reproducere artistico-plastică a realului și imaginarului.

Arta reprezintă un limbaj și un mijloc specific de informare. Datorită funcționalității sale multiple, ea stimulează activitatea creativă, reflectă și îmbogățește viața unei persoane cu retrăiri și reflecții emoționale.

Arta, ca una dintre cele mai importante componente ale *culturii*, oferă posibilitatea de a cuceri lumea din punct de vedere estetic, în toată complexitatea și splendoarea sa.

Numai într-un mediu artistic pot apărea și se pot forma personalități capabile să gândească liber, să creeze valori culturale care rămân să dăinuie peste secole.

3. Cercetarea culturii naționale prin intermediul educației artistice

Educația artistică reprezintă un proces de cunoaștere și însușire de către individ a *culturii artistice,* atât a poporului său cât și a întregii omeniri. Sarcina *educației artistice* este de a reproducere și transmite *cultura*. Deci, principala problemă a școlii moderne este determinată de formarea relațiilor dintre generația tânără și valorile culturale.

Instituția superioară de studii în domeniul învățământului artistic profesional din Republica Moldova este Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice. Procesul continuu de formare artistică în școala superioară de arte are drept obiectiv de a forma studenții prin intermediul cunoștințelor

din sfera teoriei și pedagogiei artelor, a diferitor curente artistice, a concepțiilor și metodelor de predare științifică, orientate spre formarea culturii spirituale a viitorului specialist de categorie înaltă în domeniul formării artistice și al educației estetice.

Cercetarea proceselor culturale ale societății contemporane prin intermediul educației artistice, ca proces continuu de cunoaștere a realității obiective, stă la baza studierii disciplinei „Sociologia culturii". Pe parcursul a mai bine de un deceniu, activitatea comună cu studenții pentru a cerceta viața culturală a societății moldovenești contemporane devine parte integrantă a obiectului „Sociologia culturii". În acest context, este deosebit de important a atrage atenția studenților asupra patrimoniului spiritual bogat al *culturii naționale*, asupra pătrunderii în esența lui sacră spirituală pe parcursul efectuării cercetărilor științifico-aplicative în domeniul muzicii, artelor plastice decorative și designului.

Rolul cursului predat se amplifică, în special, în perioada actuală, deoarece în centrul procesului educațional modern, în instituțiile de învățământ superior, se află personalitatea viitorului specialist, aspirațiile sale îndreptate spre percepția imaginii intrinsece a portretului lumii, spre valorificarea *culturii* ca mod de experiență a generațiilor anterioare, precum și spre familiarizarea cu moștenirea culturală din trecut, cunoașterea și cercetarea acesteia în prezent.

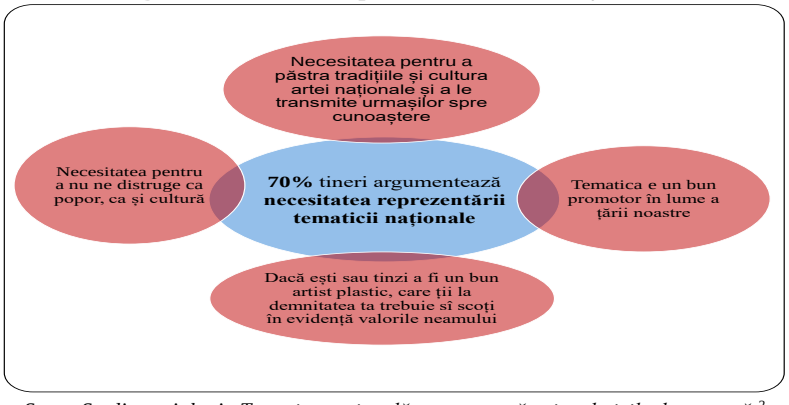
3.1. Tematica națională

Studenții academiei participă activ la realizarea unor studii științifice în domeniul cercetărilor *tematicii naționale* la etapa contemporană de dezvoltare a societății. Astfel, la conferințele științifice studențești ale Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice au fost prezentate cercetări din domeniul muzicii naționale și internaționale, precum și din domeniul artelor plastice decorative și designului.

Una dintre cele mai importante lucrări audiate a fost investigarea *Tematicii naționale reprezentată prin tehnicile de gravură*. Au fost analizate diverse tehnici ale gravurii – gravura în relief, gravura prin incizare, gravura plană, gravura cu șablon, prin intermediul cărora artiștii-graficieni din republica noastră și-au executat lucrările. Alte lucrări de acest gen cunoscute pe larg în rândul respondenților au fost efectuate cu ajutorul altor tehnici grafice: aquaforte, litografia, serigrafia.

Din numărul tuturor intervievaților,70% dintre respondenți au accentuat asupra necesității utilizării *tematicii naționale* în lucrările artiștilor graficieni contemporani, argumentând aceasta prin nevoia de a conserva și a continua tradiția și *cultura* artei naționale pentru a păstra identitatea națională (Figura 1).

Figura 1. Necesitatea reprezentării tematicii naționale.

Sursa:Studiu sociologic Tematica națională reprezentată prin tehnicile de gravură.[2]

[2]Studiu sociologic realizat în Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova

Specialiștii-experți susțin că un artist plastic profesionist care se respectă pe sine însuși și are sentimentul propriei demnități este obligat să identifice și să multiplice valorile naționale, pentru că lucrările cu subiecte naționale reprezintă cartea de vizită a țării noastre în întreaga lume.

Analiza datelor cercetărilor a scos în evidență problemele cu care se confruntă gravura națională în republică, căile de dezvoltare în continuare a artelor grafice, precum și soluțiile optime (expoziții tematice, mediatizare intensă, implicarea instituțiilor statului, etc.) pentru promovarea operelor care reflectă *tematica națională*.

În încheierea prezentării sale, autorul a oferit concluzii constructive și recomandări necesare pentru îmbunătățirea calității lucrărilor cu *tematică națională*, ca sursă de inspirație și formare a imaginii etno-culturale a poporului.

În continuare, actualitatea tematicii artelor grafice în spațiul național a fost reflectată într-o altă lucrare interesantă – *Designul grafic în producția vinicolă autohtonă.* În rezultatul cercetării a fost evidențiată corelația directă care există între marca de producție a vinului și expunerea ei artistico-grafică (eticheta și ambalarea).

Designul de ambalaj trebuie să fie funcțional, comod, să protejeze produsul și să ofere suficiente informații despre acesta, de asemenea, să fie plăcut și să atragă clientul. După părerea experților, o etichetă reușită pentru o sticlă de vin ar trebui să fie atât pragmatică, cât și estetică – în conformitate cu prevederile legale, astfel încât să corespundă cerințelor pieții de desfacere și noilor cerințe înaintate. Ea trebuie să fie simplă, sugestivă, poate chiar sobră, să conțină informația necesară consumatorului și desigur, să fie originală și atractivă, să se distingă pe raftul magazinelor, deoarece eticheta are menirea de a vinde produsul, indicând calitatea înaltă a acestuia. Modestă sau extravagantă, ea trebuie executată la un înalt nivel profesional.

Experților și respondenților le-au fost puse la dispoziție 8 imagini de etichete de vin ale diferitor branduri autohtone și au fost rugați să realizeze un clasament al acestor etichete, care pun în valoare produsul vinicol (Tabelul nr. 1).

Tabelul nr.1 Clasamentul etichetelor brandurilor de vin.

Eticheta/ Locul	**Experți-specialiști**	**Respondenți**
I	*Negru de Purcari*	*Negru de Purcari*
II	*F'autor*	*Cricova*
III	*Taraboste*	*Mileștii Mici*
IV	*Cricova*	*Bostavan*
V	*Lupi* de la *Gitana Winery*	*F'autor*
VI	*Mimi*	*Mimi*
VII	*Mileștii Mici*	*Taraboste*
VIII	*Bostavan*	*Lupi* de la *Gitana Winery*

Sursa: Studiul sociologic Designul grafic în producția vinicolă autohtonă.[3]

Observăm că în aceste două clasamente coincid opiniile doar în privința locurilor I și VI ocupate de etichetele vinurilor *Negru de Purcari* și *Mimi,* iar etichete ca *F'autor, Taraboste* și *Lupi,* care au fost plasate de către experți printre primele, iar respondenții le clasează pe ultimele cinci locuri. O explicație ar fi faptul că respondenții nu s-au axat pe aspectul estetic al etichetelor, ci au fost influențați de brandurile vinurilor, poziționând pe primele locuri cele mai populare branduri de vin.

În Republica Moldova, domeniul designului grafic, în special al designului de ambalaj, este relativ nou, dar destul de cunoscut, însă nivelul său de dezvoltare lasă mult de dorit. Se evidențiază tendința selecției produsului vinicol după calitate (58%), preț (14%) sau marcă (11,5%), mai puțin după designul ambalajului. Prin urmare, designul de ambalaj nu inspiră încredere și nu reflectă în mod suficient caracteristicile producției vinicole, ceea ce relevă neconcordanța între designul și

[3]Studiu sociologic realizat în Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova.

calitatea producției. Succesul designului de ambalaj depinde în mod direct de nivelul profesional al designerului grafician.

Designul de ambalaj este ca o carte de vizită pentru produsul vinicol ce îl reprezintă, reflectând identitatea și particularitățile ce-l fac atât de individual față de alte produse de pe piață. Iar calitatea acestuia ar putea fi reprezentativă pentru țara noastră.

Studenți plasticieni sunt preocupați și de manifestările tendințelor creativității pseudo-artistice în arta moldovenească națională. Acest aspect a fost pus la baza cercetării în lucrarea științifică *Kitsch-ului în arta plastică din Republica Moldova*.

Fenomenul kitsch-ului a stârnit numeroase dezbateri şi luări de poziţie în ultimele decenii. Este evident că kitsch-ul este un simptom al devalorizării artei, ca urmare având impact şi asupra celorlalte sfere ale vieţii umane, dar în special, asupra moralităţii umane, cunoscut fiind faptul că una dintre cele mai vechi funcţii ale artei a fost şi cea educativă.

Procesul de receptare a operei de artă şi percepţiile convenite în urma acestuia sunt foarte complexe. Odată ce conţinutul unei opere de artă, mesajul artistic, este ascuns dincolo de imagine, acesta urmează a fi decodat (sau nu) de receptor în funcție de educaţia intelectuală, culturală şi estetică.

Este necesar de remarcat faptul că, nivelul insuficient de cunoștințe în domeniul artelor plastice al unei anumite categorii din respondenți duce în mod inevitabil, la apariția confortului estetic în lucrările pseudo-artistice sau kitsch. De aceea, proporția de 45,6% dintre respondenți, care au susținut că vor selecta produsul în funcție de confortul estetic, deranjează oarecum azi, când cultura și gustul estetic nu reprezintă întocmai punctul forte al societății noastre.

Respondenţii experţi, au dat o notă joasă gradului de educaţie estetică în Republica Moldova. 86,7% dintre respondenţi au afirmat că kitsch-ul este o problemă în societatea noastră: kitsch-urile sunt mai uşor de perceput, mai confortabile (40%) și preţul mic al acestor lucrări (40%). Concomitent, 60% dintre respondenţii experţi consideră că în răspândirea kitsch-urilor este de vină sărăcia în ansamblu conjugată cu proasta educaţie estetică.

Fenomenul kitsch-ului, în viziunea respondenţilor, reprezintă şi un risc real de a pierde un număr de lucrări cu adevărat valoroase, nefiind înţelese, ori lipsa de spectatori educaţi poate duce şi la modificarea creaţiilor artistice, o parte dintre artişti conformându-se gustului maselor.

Republica Moldova duce lipsă de manageri, dealeri de artă, de critici de artă. Aceştia „ar contribui nu doar la ajutorarea potenţialilor consumatori de artă să îşi facă alegerea, educându-le astfel gustul estetic, dar ar lucra şi asupra determinării unor vectori spre care artiştii ar urma să tindă pentru ca evoluţia *artelor vizuale* din ţară să aibă o continuitate logică. Totodată, problema popularităţii vânzătorilor din stradă este una extrem de acută, în primul rând, prin numărul foarte mare de lucrări cu un conţinut dubios vândute zi de zi. Mai mult ca atât, lucrările sunt multiplicate în număr foarte mare, spulberându-se una dintre principalele caracteristici ale operei de artă: autenticitatea” [Comendant, T., 2012:45].

Lipsa de interes pentru *artele vizuale* este evidentă în mediul nostru social. Percepţia, receptarea operelor de artă în mijlocul populaţiei, în special celei tinere, rămâne a fi o problemă.

Rezultatele cercetării, semnificative din punct de vedere teoretic și prelucrate din punct de vedere practic, au determinat apariția unui interes tot mai viu în activitatea creativă a studenților care posedă facultatea de cunoaștere a tradițiilor și obiceiurilor propriului popor prin prisma *tematicii naționale*. Sub îndrumarea coordonatorului științific, studenții au reușit să interpreteze obiectiv datele, a fost găsită semnificația lor în concluzii calitative, au fost propuse recomandările respective, fundamentată posibilitatea implementării lor având drept obiectiv dezvoltarea *tematicii naționale* în operele de *artă vizuală* pentru remedierea situației existente în societatea contemporană.

Rezumând bilanțul cercetărilor *culturii naționale* în Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, instituție superioară de învățământ artistic profesional din Republica Moldova, putem conchide următoarele:

4. Concluzii

- *cultura* este un rezultat al creativității constructive, al unui sistem stabil de experiență intelectuală, sentimentală și spirituală, orientat spre afirmarea principiilor spiritual-umane;
- *cultura* este un factor activ al transformării și evoluției sociale;
- *cultura națională* reprezintă o îmbinare specifică a propriei moșteniri etnoculturale cu valorile și ideile general-umane;
- cultura artistică constituie cel mai stabil aliaj uman al culturii;
- educația artistică oglindește procesul de asimilare și însușire de către individ a culturii artistice a propriului popor și a întregii omeniri;
- cercetarea *culturii naționale* în cadrul Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice contribuie la familiarizarea permanentă a viitorilor specialiști din domeniul artelor cu moștenirea culturală, favorizează perfecționarea intelectuală, care contribuie la descoperirea și sporirea potențialului creativ al tineretului studios;
- *tematica națională* este o sursă de promovare a imaginii și *culturii* poporului nostru;
- cercetarea *culturii naționale* în cadrul instituției superioare profesionale de învățământ artistic contribuie la păstrarea și consolidarea particularităților naționale în artă, la conștientizarea priorității valorilor general-umane și la înțelegerea perspectivelor umane de dezvoltare a *culturii*.

Bibliografie

1. Andrei, P. (1997). Filosofia valorilor. Iași: POLIROM.
2. Blaga, L. (1985).Trilogia valorilor, în: *Opere,* vol. 9. București: Minerva.
3. Bondrea, A. (1993). Sociologia culturii. București: Ed. Fundației „Romania de Mâine”.
4.Comendant, T. (2012).Semnificaţia și geneza kitsch-ului în arta plastică din Republica Moldova: aspecte socio-estetice. In: Sociologia: Interferențe naționale și internaționale. Materialele conferinței științifice cu participare internațională, pag.41-47.Chișinău:CEP USM.
5. Comendant, T. (2014). Raportul cultură-știință: factor de educație pentru tineret. In: Studiul Artelor și Culturologie: istorie, teorie, practică,nr. 2 (22). Chișinău: GRAFEMA LIBRIS.
6. Hofstede, G., Hofstede, G. J., Minkov, M. (2010) Cultures and Organizations: Software of the Mind, Third Edition Paperback [online] Disponibil: https://www.amazon.com/Cultures-Organizations-Software-Mind-Third/dp/0071664181/ref=sr_1_1?ie=UTF8&qid=1539542295&sr=8-1&keywords=Geert+Hofstede
7. Linton, R. Fundamentul cultural al personalității. București: Ed. Științifică, 1968.
8. Mureșan, D. (2000). Cunoașterea și creația artistică cu referiri speciale la artele plastice. București:Cybela.
9. Oroveanu, A. (2000). Teoria europeană a artei și psihanaliza. București: Ed. Meridiane.
10.Stoiciu, F.(2006).Materialitatea în gravură. București: Ed. UNARTE.
11.Taylor, E. B. (1861).Primitiveculture.London: See Ed.
12.Костина, А. В.(2009). Национальная культура. Этническая культура. Массовая культура. "Баланс интересов" в современном обществе. Москва: Либроком.
13.Межуев, В. (2013) Национальная культура как явление и понятие**.** [online]Disponibil:http://4pera.ru/news/analytics/natsionalnaya_kultura_kak_yavlenie_i_ponyatie/
14.Райнов, Б. (1974). Массоваякультура.София: Наука и искусство.

INTERDISCIPLINARY COMPETENCES: CONCEPTUAL ASPECTS FROM THE PERSPECTIVE OF THE FIELD OF ARTISTIC EDUCATION

COMPETENŢELE INTERDISCIPLINARE: ASPECTE CONCEPTUALE DIN PERSPECTIVA DOMENIULUI EDUCAŢIEI ARTISTICE

Viorica CRIŞCIUC[1]

Abstract

This article reveals conceptual aspects with reference to artistic education and the formation of musical and interdisciplinary competences. It presents the realization of this process operating with the concepts of the famous Western, Russian and native scholars. One of the ideas characteristic of the scholarly pedagogical thinking is that in the process of forming the musical and interdisciplinary competences of the child through art, the child subjects the objects and phenomena of his acquired assimilation schemes.

Key words: arts education, art, musical skills, interdisciplinary competences, knowledge mechanism.

Din punct de vedere praxiologic, actualitatea cercetării este confirmată mai mult în plan negativ, în practica educației muzicale persistând o metodologie de formare a competenţelor muzicale pe principii ale cunoașterii științifice. Drept consecinţă, procesul didactic la disciplina *Educaţie muzicală* se realizează mai mult confuz și incoerent, profesorii insistând pe *predarea-învăţarea-evaluarea* materiilor muzicale și nu pe *formarea* la elevi/studenţi a *competenţelor specifice domeniilor principale ale Edicaţiei muzicale*.

În conformitate cu aceste premise a apărut și necesitatea reconceptualizării metodologiei *formării competenţelor* specifice, a cărei componentă de cea mai largă amploare este *strategia didactică*, a elaborării instrumentarului științific-metodologic de formare a acestora în conformitate cu principiile creației-receptări muzicale și cu cele de desfășurare a procesului instructiv-educativ în cadrul general al Educației muzicale.

Construcția și dezvoltarea curriculară din ultimele decenii, care se mai află conceptual și metodologic la faza căutărilor și adaptărilor. Curriculumul, spre deosebire de programele școlare tradiționale, centrate pe predarea materiilor muzicale, este axat pe formarea de competenţe muzicale, marcând astfel o trecere de la enciclopedismul culturii muzicale la formarea *culturii acţiunii muzicale contextualizate*. Această schimbare a condus la focalizarea actului didactic pe educarea unei personalităţi culte, în cadrul căreia un loc de bază revine procesului de *formare a competenţelor interdisciplinare* [4, p.75].

Premisele indicate au pus întrebări, precum: *Ce strategii/tehnologii/metode specifice educaţiei muzicale ar trebui aplicate pentru formarea contextualizată la elevi/studenţi a unui sistem de competenţe specifice/muzicale*? *Cum relaţionează elementele constitutive ale competenţelor (cunoştinţele muzicale cu capacităţile şi atitudinile muzicale în formarea elevilor/studenţilor),* care au generat problema cercetării: neconcordanța în plan teoretic-aplicativ între specificul muzicii, al receptării acesteia de către elevi/studenţi, și metodologiile aplicate, de formare a competenţelor interdisciplinare [3, p.123].

Importanţa problemei date constă în marcarea neconcordanței între planurile teoretic și aplicativ ale formării competenţelor muzicale în cadrul disciplinelor și structurarea unei metodologii specifice de formare a competenţelor muzicale, care să coreleze principii-obiective-

[1] lect.univ.dr., Universitatea de stat „Alecu Russo”, Bălţi, Republica Moldova, vioricacrisciuc@gmail.com

conținuturi-metode/procedee/tehnici/forme/activități de predare-învăţare-evaluare a materiilor muzicale și de receptare a valorilor muzicii; delimitarea criteriilor de clasificare a competenţelor muzicale în contextul activităţilor muzical-didactice la disciplina Educaţia muzicală [1, p.90].

Contribuţia metodologică la constituirea unei didactici a educației muzicale prin integrarea strategiilor specifice procesului de formare a competenţelor specifice artelor constituie soluția științifică elaborată de noi a problemei cercetării.

Fundamentarea și validarea metodologiei specifice de formare a competenţelor interdisciplinare se realizează prin:

1.Studiul în plan istoric a gradului de cercetare a problemei.

2.Stabilirea criteriilor de clasificare a competenţelor muzicale și interdisciplinare din perspectivă estetică, muzicologică și pedagogică.

3.Fundamentarea tipologiei competenţelor interdisciplinare.

4.Identificarea principiilor metodologice de formare a competenţelor.

5.Fundamentarea metodologiei specifice de formare a competenţelor interdisciplinare.

Problema formării competenţelor muzicale și interdisciplinare a parcurs calea istorică de la predarea-învățarea-evaluarea elementelor de semnificare a sunetelor muzicale la formarea unor informații complexe despre muzică și de la acestea – formarea unui sistem de competențe ca acțiune complexă a receptării muzicii și de formare-dezvoltare a competenței artistice, toate cele trei componente (cunoștințe-capacități-atitudini) ce sunt marcate de atitudini, comportamente, aptitudini [9, p. 72].

În conformitate cu demersurile examinate, considerăm că termenul potrivit pentru desemnarea actului de cunoaștere artistic-estetic este *formarea competenţelor interdisciplinare*.

În aceast sens, o definire a procesului de formare a *compenţelor muzicale* ca *acţiune dinamic-praxiologică de interpretare, creaţie, audiţie, reflecţie a muzicii și de formare acțional-contextualizată a unui sistem de competenţe interdisciplinare nu s-a realizat.* La nivelul subiectului receptor, acest proces reprezintă receptarea mesajului muzical și achiziționarea informaţiei drept acțiune de convertire a informației muzicale în cunoștințe-capacități-atitudini prin valorificarea activă a experiențelor de viață și a celor muzical-artistice ale elevilor/studenţilor, provocându-i la trăiri estetice și la noi acțiuni de învățare și formare artistică.

1.Clasificarea competenţelor.

Competenţele, în viziunea mai multor savanţi au un nivel de generalizare diferit: cu cât clasa obiectivelor este mai mare, cu atât ea este mai generală [6, p.85]. Competenţele au valoare diferită, fiine grupate în:

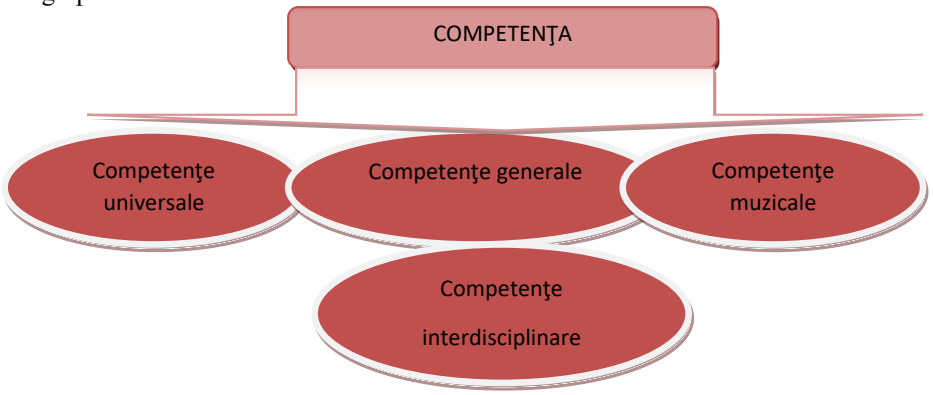

Fig. 1. Clasificarea generală a competenţelor specifice educaţiei artistice.

1. **Competenţe universale** – proprii şi aplicabile în orice gen sau formă de activitate şi sunt structurate de Comisia Europeană în opt competenţe de bază;
2. **Competenţe generale** – care se manifestă şi se formează într-un domeniu de cunoaştere sau activitate umană. Respectiv, potrivit celor patru domenii de cunoaştere: ex. competenţa comunicativ-lingvistică, competenţa artistic-estetică;
3. **Competenţe specifice** - realizabile într-o sferă relativ îngustă, precum competenţa interpretativă ca şi componentă a competenţei artistic-estetice.

Competenţele interdisciplinare se definesc pe domeniile activităţilor artistico-didactice de bază, în cazul nostru, pe disciplinile ariei curriculare Arte şi se formează pe parcusrsul unui semestru sau an şcolar. Ele sunt derivate din competenţele generale, fiind etape în dobândirea acestora.

În această ordine de idei, *caracterizarea competenţelor interdisciplinare* în mare parte se realizează în raport cu clasificarea domeniilor specifice Educaţiei muzicale:

1. Sunt multifuncţionale - participă la rezolvarea unei diversităţi de probleme de viaţă, sociale, didactice şi artistice;
2. Sunt multidimensionale - antrenează diferite procese cognitive şi capacităţi intelectuale interdisciplinare.

Astfel, *stadiul dezvoltării cognitive* se caracterizează prin operaţii concrete ale gândirii şi începutul operaţiilor formale. În clasele mici unii elevi pot fi capabili să lucreze cu abstracţiuni, dar cei mai mulţi dintre ei au nevoie de generalizări pornind de la *experienţe concrete*. Toate elementele muzicii în procesul predării pot lua numele de cunoştinţe muzicale, această calitate le conferă caracter unitar, care lucrează pentru formarea competențelor.

D. Hopkins și M. Ainsow menționează că, deoarece schimbările în formare nu sunt menținute până la nivelul exercitării unor efecte asupra elevilor, va trebui să recunoaștem că se investește special în dezvoltarea personalului, nu în îmbunătățirea performanțelor elevilor [7, p.45].

Formarea competențelor trebuie deci, să se desfășoare conform unor modele specifice cunoaşterii artistico-estetice, iar selectarea lor trebuie să se facă pe anumite criterii:

- gradul de adecvare la specificul domeniului artistic;
- convertirea modelelor generale de formare a individului la principiile educației artistice: reinterpretării specifice, corelării educaţiei muzicale cu viaţa, unităţii educației, instruirii și dezvoltării artistice;
- interacţiunea componentelor macanismului specific formării competențelor.

Surse de referință definesc *competenţa* drept o integralitate de cunoștințe, capacități, atitudini, care se manifestă promt în soluționarea unei probleme, îndeplinirea unui rol, a unei funcții sau exprimarea unei stări (X. Roegiers, M. Minder, M. Călin, S. Cristea). Competenţele mai sunt definite drept cunoştinţe care au devenit operaţionale de M. Călin, I. Jinga și E. Istrate ș.a., drept capacitate intelectuală cu posibilităţi de transfer şi care se asociază cu componente afective şi atitudinale, de motivare a acţiunii – de P. Popescu-Neveanu [2, p. 234].

Majoritatea autorilor menționează pentru cunoștințe, capacitatea de a fi operaționale și de a exprima și atitudini, fapt demonstrat epistemic în această bază de Vl. Pâslaru, care menționează această calitate ca fiind caracteristică în cea mai mare măsură cunoștințelor artistic-estetice, deci și celor muzicale.

În acest context, aderând la convingerile savanţilor menţionaţi în cercetare, elaborarea tipologiei competenţelor muzicale şi interdisciplinare, s-a bazat pe procesualitatea cunoaştereii muzical-artistice (B. Asafiev, I. Gagim, etc.). Impuls/forma **(**aspectul perceperii mesajului muzical, etapa cunoaşterii primare**)** este o evocare. Impulsul muzical este concretizat drept prima vibraţie/senzaţie care apare discret şi involuntar în adâncurile psihice urcând spre suprafaţa pentru a căpăta forma muzicală, iată fundamentul în orice încercare de a cunoaşte muzica. Când

ne referim la *dezvoltare* ca un element procesual al muzicii, aceasta însemnă că informația teoretică poate deveni funcţională dacă e aplicată practic (aspectul înţelegerii, aplicării, sintezei), deci, acesta este mecanismul convertirii cunoştinţei teoretice într-o formă practică. Numai prin capacitatea de aplicare practică a cunoştinţelor muzicale în activităţile muzical-didactice: audiţie, creaţie, interpretare, reflecţie, se formează competenţele necesare elevului, rerspectiv, ne referim la **funcţionalitatea competenţelor muzicale**. Când ne referim la elementul *terminus,* din procesul cunoaşterii muzical-artistice, atunci cunoştinţele funcţionale devine atitudini, comportamentul și afectivitatea elevului. Forma psihologică interiorizată a aspectelor competenţelor o constituie **atitudinile, comportamentele, aptitudinile** elevului/studentului vis-a-vis de arta muzicală.

Percepţia/receptarea muzicii este considerată bază şi esenţă a activităţii muzicale. În cercetările sale, I. Gagim a stabilit şi a caracterizat trei niveluri generale ale percepţiei muzicale: **(a)** filosofic: muzica acţionează asupra simţurilor elementare – plăcere-dezgust, excitare-linişte; **(b)** psihologic: este perceput mesajul artistic, se face transferul sonorului în psihologic, mişcarea exterioară devine interioară (imagistic); (imaginația este indispensabilă individului uman, facilitînd actul prin crae se conferă sens și semnificație logică experienţelor, făcând posibilă nu numai trăirea dar și retrăirea evenimentelor); **(c)** spiritual: muzica comunică cu subiectul integral, energia muzicii tinzând să se exteriorizeze în acţiuni, perceperea şi cunoaşterea muzicii.

Analizând izvoarele teoretice şi metodologice am constatat caracterul universal al competenţelor muzicale, cercetând clasificările din diferite epoci istorice de personalităţi notorii al domeniului şi din perspectiva domeniilor principale pe care se fondează Pedagogia muzicală (*Psihologia muzicii* şi *Muzicologia*). După cum am menţionat, procesul de predare-formare la elevi a cunoştinţelor muzicale şi interculturale presupune nu numai tratarea lor tradiţională/clasică ci şi din ***perspectiva dinamică*** a proceselor interioare între elementele muzicii. Deci, pentru o viziune de perspectivă în procesul formării competenţelor muzicale, este tratarea competențelor ca ***sisteme funcţionale*** ce facilitează receptarea/ înţelegerea/ învăţarea/ asimilarea conţinuturilor ca o etapă importantă în trăirea fenomenului artistic, respectiv formarea/dezvoltarea competenţelor domeniului.

Prin urmare, procesualitatea în cunoaşterea artistico-estetică realizată în baza conceptelor fundamentale, gnoseologice, epistemologice în cunoaşterea realităţii, cunoaşterea muzicală şi clasificarea competenţelor muzicale (Aristotel, I. Kant, G. Hegel, B. Asafiev, Gh. Orlov, E. Nazaikinski, V. Bobrovski, L. Mazeli, V. Meduşevki, Vl. Pîslaru, I. Gagim, M. Morari), au determinat re-conceptualizarea pe interior şi re-gândirea tipologiei competențelor după principiile specifice de formare la elevi a competenţelor muzicale în activităţile muzical-didactice a lecţiei.

Potrivit *Standardelor de eficienţă a învăţării Educaţiei muzicale în învăţământul primar şi gimnazial* din Republica Moldova (2011), menţionăm că standardele propuse în documentul elaborat de Ministerul Educaţiei al Republicii Modova au în vedere competenţele necesare de formare-evaluare specifice disciplinei Educaţia muzicală şi sunt formulate potrivit celor patru domenii de activitate muzicală, considerate obligatorii pentru învăţământul general: creaţie muzicală elementară, interpretare muzicală (vocal-corală şi la instrumente muzicale pentru copii, reflecţie). Acest fel de a înțelege competenţele muzicale ne-a determinat să clasificăm/divizăm competenţele muzicale şi interdisciplinare în:

1. Competenţe muzicale din domeniul I - Audiţie;
2. Competenţe muzicale din domeniul II – Interpretare muzicală;
3. Competenţe muzicale din domeniul III – Creaţie muzicală;
4. Competenţe muzicale din domeniul IV –Reflecţie.

Competenţele muzicale specifice domeniilor Educaţiei artistice – sunt caracterizate prin nivelul de manifestare a atitudinilor şi a stărilor comportamentale specifice elevului receptor de

muzică. În literatura psihologică, filosofică şi pedagogică, potrivit cercetătorilor (J. Piaget, L. Thurstone, G. Allport, A. Chircev, V. Measişcev, D. Vrabie, Vl. Pâslaru, I. Gagim) în structura atitudinilor sunt prezente atât elemente cognitive cât şi elemente afective şi comportamentale. Componentele cognitivă şi afectivă ale atitudinii sunt acelea care determină conştientizarea şi semnificaţia raportului subiect-obiect. Prin urmare, în aprecierile valorice/estetice date unei creaţii muzicale, prin comportamentul propriu-zis al subiectului educaţiei în activităţile muzical-didactice de audiţie, interpretare, creaţie toare marcate de reflecţie este angajată într-un mod integral atât sfera intelectuală, cât şi cea emoţională. În baza acestor constatări cu referire la problema abordată, menţionăm că temelia mecanismelor interioare şi exterioare constituie trăirile emoţionale. *Competenţele specifice* cuprind mai multe elemente intim legate şi interdependente: conştiinţa muzicală, convingeri despre muzică, aprecieri, valorizări, care decurg din concepţia de viaţă a elevului, din sistemul său de valori [8, p.99].

Înțeleasă în sens larg, competența muzicală (*formată pe integralizarea competenţelor fundamentale, cunoştinţelor funcţionale, la nivel de atitudini*), este și o competenţă de aplicare a capacităţilor artistice în activităţile didactice ale lecţiei, și nu numai (*Figura2).*

2. Competenţe specifice domeniului AUDIŢIE

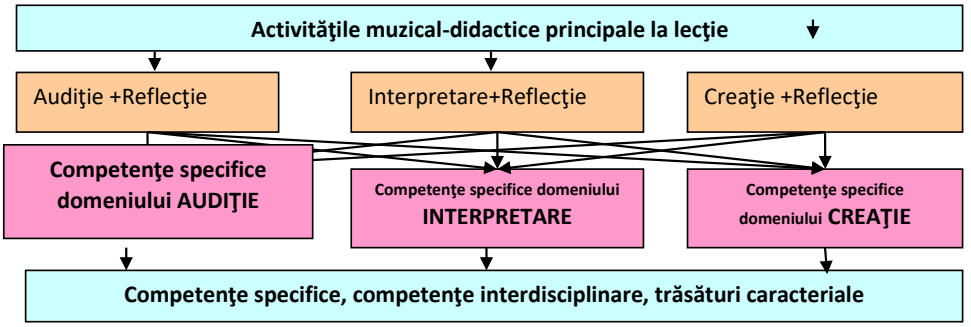

Fig 2. Model de clasificare a competenţelor muzicale

Prin formarea competenţelor interculturale, elevii își pot dezvolta continuu capacităţile, fiind ghidați de obiectivele:

-stăpânirii unui ansamblu de *competenţe fundamentale*;

-dezvoltării capacității de a aplica cunoștințele în situații simple – *funcţionalitatea competenţelor*;

-rezolvării diferitor situaţii-problemă, fertilizând capacităţile cu viziuni proprii;

-rezolvării unor situaţii semnificative în variate contexte de viaţă cotidiană – *comportamente* și *atitudini*;

-valorizării prin: acceptarea unei valori, preferinţa pentru o valoare, angajare.

Modelele de formare a competenţelor interdisciplinare pentru dezvoltarea domeniului artistic:

Modelul interacţional (J. Bellak, J. R. Davitz), centrat pe mai multe categorii de semnificaţii, inclusiv pe cele de ordin afectiv, care conțin implicit și conceptele cheie de receptare a mesajului muzical: emoţie, trăire, stare de cânt (I. Gagim). Modelul interacțional, conform lui I. Gagim, cumulează funcțiile cunoașterii de tip muzical la nivel *filosofic* (muzica acţionează asupra simţurilor elementare – plăcere-dezgust, excitare-liniște), *psihologic* (este perceput mesajul artistic, se face transferul sonorului în psihologic, mișcarea exterioară devine interioară imagistic), *spiritual* (muzica comunică cu subiectul integral, energia muzicii tinzând să se exteriorizeze în acţiuni de percepere și cunoaștere a muzicii) [5, p.75].

Modelul multidirecţional, aplicabil la proiectarea conţinuturilor educaționale, care instituie varietatea cunoştinţelor teoretice şi istorice, accesibilitatea însușirii lor practice, dinamice, afective. Acest model oferă calea optimă de predare a cunoştinţelor, el fiind aplicat în practică după criteriul *interacţiunii aspectelor sonore, vizuale, verbale a* cunoştinţelor *în activităţile muzical-didactice*, elevul realizând obiectivele în totalitatea taxonomiei lor, de la *cogniție* la *capacitate* şi de la aceasta la *atitudini* [10, p.61].

Modelul sau stilul integrat, care valorifică inițiativa elevilor, fiind ajutați de profesor să iniţieze acţiuni, să le analizeze avansând de la concret la abstract, să-și expună punctele de vedere, să identifice lacunele în propriile experiențe de cunoaștere, profesorul împărtășindu-le din experienţa proprie și dirijându-le activitatea în mod discret la crearea motivaţiilor şi formularea concluziilor.

Bibliografie

1. Crișciuc, V. (2012), *The mechanism of artistic coghition in teaching music.* În: *Review of artistic education, Artes publishing house,* Romania-Iași,p. 7-15
2. Jonassen, D., Tassmer, M. (1999), *Taks Analysis Methods for Instructionnal Design*, 544 p.
3. Klausmeier, H., J. (1976), *Conceptual Development during the School Years*. În: Cognitive Learning in Children. New York Academic Press, 322 p.
4. Mialaret, G. (2000), *Vocabulaire de l 'education. Education et Sciences de l education*, Presses Universitaire de France, 322 p.
5. Nonaka, I., Takeuchi, H. (1955), *The Knowledge Creating Company*. Oxford: Oxford University Press, 320 p.
6. Paşca, Eugenia-Maria (2006), *Un posibil traseu al educaţiei muzicale în perioada prenotaţiei, din perspectiva interdisciplinară.* Iaşi: ARTES, 308 p.
7. Pălărie, V. (1997), *Pedagogie*. Ch.: Univers Pedagogic, 160 p.
8. Pâslaru Vl., Drăguţan A., Grâu E. (1998), *Atitudini fundamentale*. Ch.: Cartier Educaţional, 40 p.
9. Roegiers, X., Roegiers, X. (1998), *Manuel scolair de developpement de competences dans l'enseignement.* BIEF, Departement de science de l'education de l'URL, 220 p.
10. Rusu, Marinela, (2015), *Inteligența emoțională*, Ed. Ars Longa, Iași.

COMMUNICATION: A COMPLEX PROCESS WHAT DEFINES HUMANITY

COMUNICAREA: UN PROCES COMPLEX CE DEFINEȘTE UMANITATEA

Marinela RUSU[1]

Abstract

Communication is the defining element of the human condition and, that's why, over time, researchers have tried to understand the mysteries of successful communication, to apply methods and techniques to achieve interpersonal communication at the highest standards. In this paper we present some of these elements specific to the communication process and we analyze two essential types of communication: monocultural and cosmopolite communication.

As introduction to the theme of the paper, I presented the discovery of communication in the 20th century, its new interpretations, but above all, the communication or coordination dilemma for machines or computers. The four types of communication are listed, but our focus has been on two of them, in particular. Thus, it is defined the, monocultural communication and its specific features are analyzed: interaction with others, as if they were part of the same culture (as natives), value judgments being influenced by their own beliefs by a certain social, contextual logic etc.; contextual and prefigurative forces represent the most powerful aspects of the logic of meaning and action in monocultural communication.

It is also analyzed, the cosmopolite communication and its constitutive elements are described. Cosmopolite communication is specific to the modern age in which we live, being influenced by the speed of individuals traveling in space, as well as by the speed of information transfer. As a result, intercultural, cosmopolite interference becomes an increasingly common aspect of human personality as well as state economies, philosophies, or state ideologies. Cosmopolite communication becomes a symbol of the current stage of human development.

Key words*: *interpersonal communication, monocultural, cosmopolite, information, society.

1. Introducere

La începutul anilor 1950, scrierile lui Wilbur Schramm au fost foarte importante în direcția noului domeniu al comunicării în masă. Într-una dintre cărțile sale (Schramm, 1954), a publicat un eseu intitulat *Cum funcționează comunicarea*. Cea de-a doua ediție a acelei cărți, *Procesul și efectele comunicării în masă*, a fost publicată în 1971. Rescris pentru această ocazie, eseul lui Schramm reflectă rezultatele a două decenii de cercetare. Eseul de mai târziu este mai lung, mult mai amplu în domeniul intelectual și cuprinde această afirmație sumară: "Știm acum, că procesul comunicării nu este atât de simplu, așa cum am crezut odată că este"[2] (Schramm, 1971).Ca urmare, s-a ajuns la necesitatea de a privi comunicarea dintr-o perspectivă diferită, incluzând elemente noi, precum *trăirile emoționale* ale comunicatorilor, ideea de *context* al comunicării sau cel de *factori perturbatori* ai comunicării.

2. Comunicarea într-o interpretare simplistă

În retrospectivă, simplitatea noțiunilor anterioare despre cum funcționează comu-nicarea este uimitoare. Teoria, de obicei, nearticulată a comunicării, în cultura occidentală s-a axat pe presupusul "transfer" al sensului de la o minte la alta prin intermediul unui anumit mediu. În acest model de „oficiu poștal", Dizard Wilson (1982) observa că este greșit să înțelegem comunicarea ca fiind „realizată prin *înfășurarea* unei idei în cuvinte, trimisă mai apoi celeilalte persoane, care *desface* cuvintele și descoperă ideea."[3] Multe probleme legate de această noțiune

[1]cercetător șt.II, dr. Institutul de Ştiinţe Economice şi Sociale „Gh. Zane", Iași, marinela1808@yahoo.com
[2]Schramm, Wilbur. 1971. *The Nature of Communication Between Humans*. Ed. Wilbur,Illinoisp. 6.
[3]Dizard, Wilson P. 1982. *The Coming Information Age: An Overview of Technology, Economics, and Politics.* New York: Longman, p. 37.

au devenit evidente, deîndată ce mințile obiective și-au îndreptat atenția asupra lor. W. Dizard a comentat despre incapacitatea sa de a explica comunicarea emoțiilor, astfel: „De obicei, există puțină corespondență între sentimentele unui vorbitor și sentimentele diferite ale ascultătorilor: gelozia cuiva stânjenește, amuză sau înfurie. Am putea ”planta” ideea de *scaun* în mintea cuiva, rostind cuvântul «scaun». Darinducerea unui sentiment anume, a simpatiei, de exemplu, doar prin a rosti simplu cuvântul "simpatie", nu este o așteptare rezonabilă. Pentru comunicarea sentimentelor și a emoțiilor este necesară o explicație diferită"(1982)[4].

Defectele modelului de comunicare gen „oficiu poștal“, sunt mai ușor de identificat decât de îmbunătățit. Cei care au "descoperit" comunicarea - adică cei care sunt de acord că munca pe care o desfășoară este mult mai importantă pentru condiția umană decât imaginaseră generațiile anterioare - nu prea sunt de acord cu modul cum aceasta funcționează. Reconstrucția modului în care se desfășoară comunicarea, se concentrează pe trei termeni: *coordonare, coerență și mister.*

"Descoperirea" comunicării trebuie să facă parte dintr-o imagine cuprinzătoare și explicită a secolului al-XX-lea. Odată ce cercetătorii s-au axat pe comunicarea în sine, în loc de a o folosi ca pe un instrument familiar, pentru a descrie și a exprima unele lucruri, deficiențele noțiunilor de comunicare comună au devenit destul de evidente. Cu toate acestea, a fost surprinzător de dificil să se construiască o noțiune alternativă satisfăcătoare a modului în care funcționează comunicarea și a funcției pe care o îndeplinește.

Descoperirea esențială constă în trecerea de la înțelegerea comunicării ca un subset al activității umane, la o conceptualizare a acesteia ca o modalitate de a gândi despre orice formă de activitate umană. Expunând modul în care resursele ideologic-culturale sunt exprimate și re-construite în practică, această "perspectivă a comunicării" clarifică modul în care toate formele de activitate umană participă la un proces continuu și reflexiv de creare și menținere a realităților sociale.

Modul în care funcționează comunicarea se bazează pe trei aspecte universale ale condiției umane: persoanele interpretează mediul și experiența lor; interacționează cu semenii lor; și își amintesc că există viață și interațiune, cu mult mai mult decât cele momentul imediat. Aceste dimensiuni sunt numite de W.McNeill (1982) astfel: *coerența, coordonarea și misterul*.[5]Ele nu sunt "opțiuni" în care persoanele pot sau nu pot să se angajeze, sau variabile care pot fi prezente într-o oarecare măsură; ele sunt mai degrabă, aspecte constitutive a ceea ce înseamnă să fii uman. Toate ființele umane - peste tot și întotdeauna - comunică prin coordonare, prin realizarea coerenței și prin mister. Comunicarea, prin însăși constituția ei, definește umanul.

Deși toată lumea atinge coerența, coordonarea și misterul, nu sunt realizate de toată lumea în același mod. Există diferențe importante între formele de comunicare, iar aceste forme de comunicare cuprind, în același timp, modalități distincte de a fi uman. Vom descrie în cele ce urmează, aceste forme de comunicare și modalitățile corespondente de a fi uman.

3. Coordonarea și condiția umană

Ființele umane sunt prinse între două lumi. Una este lumea povestilor în care animalele capătă puteri inimaginabile iar eroii acționează pentru a elibera oamenii dintr-o soartă mai rea decât moartea și - numai uneori, chiar și în această lume - poveștile au un sfârșit fericit. Imaginația hrănește fantezia într-o astfel de lume; logica sa ne permite să o luăm mereu de la început, să degustăm diferite moduri de final și tot așa mai departe. Cealaltă lume este una de interacțiune cu semenii noștri, în care capacitățile noastre de a acționa sunt limitate în mod serios de caracteristicile neplăcute ale nervilor, mușchilor și oaselor noastre și în care alte persoane deturnează adesea intențiile noastre, insistând cu încăpățânare asupra variantei propriilor lor povești. Condiția umană derivă din faptul că este, simultan, *hermeneutică*(supusă "interpretării"

[4]Idem, p. 79.
[5]McNeill, William H. 1982. *The Care and Repair of Public Myth.* Foreign Affairs 61: 1-13.

unui povestitor inveterat) și *socială*, inevitabil incorporată în modelele încă în desfășurare ale acțiunii de colaborare.

Deoarece oamenii sunt sociali, coordonarea este un aspect universal al faptului de a fi uman (Hunter, 1981). Cu toate acestea, nu numai oamenii coordonează. Caracteristicile coordonării umane pot fi descrise prin compararea cu modalitățile în care anumite entități non-umane produc acțiuni comune.

4. Comunicare sau coordonare între mașini?

Relațiile dintre mașini pot fi considerate drept comunicare, dar ceea ce fac ele contrastează total cu procesul comunicării umane. Coordonarea, coerența și misterul interacționează toate, în cazul ființelor umane. Astfel, pentru mașini, comunicarea este o pură *coordonare*.În a doua jumătate a acestui secol, matematicienii și inginerii au remarcat că sistemele funcționează mai degrabă, prin transferul de informații decâtprin cel al energiei sau a unor produse dintr-un loc în altul. Organizarea unor astfel de sisteme constă în definirea și crearea unor canale de comunicare.Acest mod de gândire a dus la constituirea domeniului *ciberneticii*(studiul modului în care sistemele pot fi reglementate de dispozitive ce monitorizează și le "direcționează" funcțiile) și dezvoltarea unor coduri și canale sofisticate pentru transmiterea informațiilor. De exemplu, modem-urile care permit computerelor să "vorbească" între ele prin fire telefonice și rețele de baze de date, ce permit utilizatorilor să manipuleze o mulțime de informații, fie în cifre, fie în alfabete.

Această abordare a comunicării conține o noțiune specială despre cum este comunicarea, cel mai bine exprimată în definiția tehnică a "informațiilor". Informația este o substanță cantitativă ce "reduce incertitudinea" într-un sistem de simboluri[6] (F. Williams, 1982). De exemplu, dacă o persoană a ales un număr între unu și zece și oa doua persoană dorea să știe care este numărul respectiv, ar exista un anumit procent de incertitudine măsurabilă în detectarea acelui număr. Dar dacă a doua persoană a observat cu inteligență că prima folosea ambele mâini pentru a-și "aminti" numărul, ea putea să presupună că numărul era între șase și zece. "Mesajul" de a folosi două mâini pentru a reprezenta numărul a redus incertitudinea la jumătate. În această privință, comunicarea "bună" are loc atunci când mesajul de la "destinație" este identic cu cel de la "sursă". De fapt, existența comunicării într-un sistem poate fi dedusă prin compararea informațiilor aflate în diferite "locuri" în sistem. O maximă folosită de ingineri este aceea care susține că, *dacă informația este echivalentă în două locuri, atunci există un canal de comunicare*, indiferent dacă el a fost detectat sau nu.Când există o "interfață" între două mașini, mesajele pot circula ușor între ele. Un limbaj complet nou s-a dezvoltat pentru a descrie aceste practici de comunicare. Dacă avem un terminal "inteligent", putem descărca un fișier de pe un alt computer - atâta timp cât "software-ul" este compatibil și viteza de transfer a modemului este suficient de rapidă –pentru a-l tipări ca un "hardcopy" care ne va aștepta până când vom ajunge acasă.

Deoarece comunicarea între mașini constă într-o coordonare pură, reducerea incertitudinii, fără a face apel la coerență sau mister, este potrivită doar pentru anumite scopuri, dar nu și pentru altele. Există o comparație cu privire la dependența necritică de computere, rezumată în expresia "gunoi intră, gunoi iese" saupe scurt, GIGO (W. Dizard, 1982). Un computer va stoca cu fidelitate, își va reaminti și chiar va imprima "fișierele de date", fie că sunt lipsite de sens, fie că au un sens profund. Rândurile pe care le citim acum au fost scrise pe microcomputer, dar acel computer nu a devenit conștient de ceea ce s-a spus despre el.

În zilele noastre secomunică mult în legătură cu "inteligența artificială", iar unele demonstrații destul de impresionante sugerează că mașinile sofisticate se pot angaja în multe practici considerate anterior rezervate doar oamenilor. Structura generală a acestor demonstrații

[6]Williams, Frederick. 1982. *The Communications Revolution*. Beverly Hills: Sage, p. 54.

urmează, de obicei, așa-numitul *test Turing*: o mașină este considerată a fi "inteligentă" dacă un observator uman nu poate face diferența între comportamentele pe care le emite, și nu-și poate da seama dacă ele sunt efectuate de un om sau de o mașină (apud Donal Carbaugh, 1987, p. 89).

Testul Turing poate spune mai multe despre calitatea inteligenței ființelor umane - care par a fi capabile de o gamă incredibil de largă de comportamente, dintre care unele par a fi asemănătoare mașinilor - decât despre "inteligența" mașinilor cu care sunt comparate. Dar pentru scopurile noastre, testul Turing nu este cel mai bun punct de comparație între comunicarea dintre mașină și om.Calculatoarele pot fi, cu siguranță, programate pentru a genera interpretări ale motivului pentru care sunt făcute să participe la testul Turing. Dar ele nu fac asta în mod necesar sau spontan, și acesta este punctul lor vulnerabil. Computerele sunt foarte "mulțumite" să îndeplinească doar funcții instrumentale; dacă nu sunt instruite, ele nu par să aibă nevoia specific umană de a căuta semnificația a ceea ce se întâmplă sau de a fi deznădăjduite dacă nu înțeleg scopul pentru care au fost create sau puterile imense implicite pe care le au.

Oamenii fac acest lucru și, astfel, "împletesc" comunicarea lor cu tot felul de lucruri ce împiedică transmiterea "cu înaltă fidelitate" a "informației" dintr-un loc la altul. Oamenii persistă în a adăuga sensuri străine mesajului, cum ar fi relația dintre vorbitor și ascultător, costul îmbrăcămințiicelulalt, ceea ce alții vor gândi dacă ne vor vedea vorbind împreună și așa mai departe.În modelul matematic de comunicare al lui Shannon și Weaver (citat de F. Williams, 1982, p. 60), aceste înțelesuri străine sunt definite ca "surse de zgomot" ce interferează cu mesajul. Pentru comunicarea umană, ele sunt elementuldin care sunt constituitecoerența și misterul

5. Forme de comunicare și modalități de a fi uman

În introducerea acestui subiect am prezentatpe scurt, descoperirea comunicării în secolul al-XX-lea. Convergența interesului în comunicare a generat rapid noi concepte despre cum funcționează și ce anume face. Aceste noi concepte sugerează o funcție mai importantă pentru comunicare decât se credea anterior. Unii consideră comunicarea ca fiind procesul social principal. Mai degrabă decât o unealtă folosită, cu diferite grade de calificare pentru diverse scopuri, comunicarea este mijlocul prin care oamenii construiesc lumea în care trăiesc, își coordonează viața cu ceilalți și experimentează misterul.

Acum, ne vom îndrepta atenția spre unele implicații ale acestei noi interpretări a comunicării. Ea face trei supoziții: că există forme de comunicare diferențiate; că există modalități diferențiate de a fi om; și că aceste "forme" și "căi" s-au asociat și fiecare a devenit "cauza" celeilalte. Preocuparea noastră depășește descrierea acestor "forme" și "căi". Condițiile materiale și sociale ale lumii contemporane sunt profund perturbate. Nu pentru prima dată, există o discontinuitate între forma contemporană a societății și modalitățile de comunicare pe care ea le instituționalizează. O nouă etapă în coevoluția societății și a proceselor de comunicare este în plină desfășurare.

6. Forme de comunicare

Comunicarea nu este peste tot și în același timp la fel. Nu este o alegere pe care o faci sau nu; nici nu este un continuum de-a lungul căruia se poate face mai mult sau mai puțin, mai bine sau mai rău. Mai degrabă, comunicarea este un element omniprezent al funcționării umane, un element constitutiv al faptului de a fi uman. Dar el se manifestă în forme diferite.

Pentru a demonstra că există diferite forme de comunicare nu este un fapt prea ușor. La fel, nu este ușor de a specifica ceea ce le diferențiază și de a le descrie. Nu este nevoie de experți pentru a vedea că cei mai faimoși bărbați din anii 1960 - John Kennedy, John Lennon și Muhammad Ali - au folosit diferite forme de comunicare. Participarea cu succes în orice societate necesită o capacitate de a detecta (și de a răspunde în mod corespunzător) la diferențele ce există între o prelegere, o prezentare de vânzări, o predică și o sugestie utilă. Uneori "șeful" se angajează în convorbire ocazional, uneori face o sugestie și, alteori, dă o comandă – ajutând la

înțelegerea diferenței dintre toate acestea. Cuplurile căsătorite vor avea probleme recurente dacă nu pot diferenția între sarcasm, umor și discuții serioase. Cu toate acestea, pentru a depăși existența diferitelor forme de comunicare, este nevoie de un vocabular extins și de o teorie sofisticată. Dintre miile de lucruri ce au loc atunci când oamenii comunică, doar unele sunt cu adevărat semnificative. Cum vom putea să le identificăm și să le clarificăm mai bine?

Există numeroase taxonomii ale formelor de comunicare, fiecare dintre acestea fiind utilă pentru anumite scopuri. Aristotel a diferențiat discursul juridic, deliberativ și ceremonial. Carol Gilligan (1982) a descris diferențe profunde și universale între căile de gândire și vorbire "feminine" și "masculine". B. Bernstein (1972) a descris codurile "elaborate" și "restrictive" în discuții, ce prezervă specificul claselor sociale din Marea Britanie. Etnografii în comunicare, cum ar fi Dell Hymes (1962) și Donal Carbaugh (1987) au descris pattern-uri distincte de vorbire în diferite comunități din Statele Unite.

În paginile următoare, propunem încă o taxonomie(FrederickWilliams, 1982)[7]. Aceasta se bazează pe conceptul de comunicare ca proces colectiv prin care resursele sunt exprimate și (re)construite prin practici. Formele de comunicare diferă, în funcție de modul în care comunicatorii se tratează reciproc și de natura "lecturii" pe care o atribuie poveștilor incluse în "resursele" proprii. A ajunge la aceste caracteristici înseamnă a te concentra asupra măsurii în care participanții se tratează reciproc "ca nativ" și dacă își pericliteză(sau nu) ”resursele” individuale și/sau cultural-sociale.

Pentru a trata pe cineva ca nativ, înseamnă să-l raportămla propriile criterii de evaluare și interpretare; a nu-l trata ca pe un nativ implică să descoperim și să folosim propriile lor criterii de interpretare și evaluare, chiar dacă acestea diferă substanțial de ale noastre. A-ți proteja propriile resursele ideologic-culturale împotriva riscului,înseamnă a suspenda neîncrederea ce vine din implicarea profundă în povestirile personale. A ne pune resursele în pericol înseamnă ”citirea” poveștilor noastre cu o suspendare intenționată a credinței, comparându-le cu modelul de comunicare în curs de dezvoltare/emergent, ce intenționează să le schimbe dacă este cazul. Tensiunile dintre aceste modalități de tratare a altor persoane în raport cu resursele proprii, cuprind diferitele aspecte ale ofertei de povești pentru care se caută "o interpretare corectă".

În procesul de reunire a evenimentelor și obiectelor lumii sociale, fiecare persoană trebuie să se angajeze într-un proces numit de cercetători "implicații conversaționale". Indivizii, rareori,exprimă tot ceea ce înseamnă mesajul transmis către ceilalți și adesea, spun cu totul altceva decât așteaptă alții să spună. Uneori, glumesc, fac aluzii, folosesc o serie de cuvinte distorsionateși astfel, depind de disponibilitatea și abilitatea celorlalți de a adăuga informațiile lipsă, de a invoca un context adecvat și de a interpreta semnificația prezumtivă. Lucrul surprinzător cu privire la un proces atât de neglijent este că funcționează atât de des. În cea mai mare parte, suntem capabili să realizăm "implicații" suficient de bine pentru a ne permite să ne coordonăm fără prea multe dificultăți. De asemenea, facem acest lucru presupunând că știm ce resurse exprimă cealaltă persoană șiaceasta este o ficțiune, desigur. Nu există nici o modalitate prin care să putem ajunge "în mintea" altei persoane. Nu avem acces direct la resursele altor persoane, ci doar la practicile lor. Când deducem mesajul transmis de ei, ne angajăm în speculații pentru care nu există nici o procedură de a determina dacă descrierile noastre corespund mărturisirilor lor sausemnificației mesajului inițial.

De obicei, presupunem că alții sunt aproape asemănători cu noi și "cunoaștem" resursele lor, deoarece aceștia s-au format în aceeași culturăca și noi. Ca rezultat, îi tratăm "ca nativi" din propria noastră cultură, așteptându-i să interpreteze, să evalueze și să răspundă evenimentelor și obiectelor lumii, așa cum o facem noi, pentru că ei spun ”aceeași poveste”. Deoarece sunt

[7]Williams, Frederick. 1982. *The Communications Revolution*. Beverly Hills: Sage, p. 21.

persoane diferite, cu propria lor personalitate, ne așteptăm ca acestea să difere de noi, însă ne așteptăm ca aceste diferențe să fie interpretate conform standardelor noastre.

Ce înseamnă să-ți vopsești părul verde, să porți șosete albe sau cercei? Când îi tratăm pe alții ca nativi, îi considerăm răspunzători față de standardele noastre și presupunem că înseamnă pentru ei ceea ce înseamnă și pentru noi, dacă am face-o. Indiferent dacă aprobăm sau dezaprobăm, *presupunem* că știm ce înseamnă. Atunci când îi tratăm pe alții "nu ca nativ", presupunem că resursele lor diferă de ale noastre. Putem pur și simplu să încercăm să suspendăm judecata (*nu sunt sigur* ce înseamnă purtarea de haine *punk* pentru acei tineri cu părul verde, dar sunt destul de sigur că înseamnă altceva pentru ei, decât înseamnă pentru mine) sau să încerc să aflu ce criterii de interpretare și de evaluare aduc, privind acțiunilor lor.

Imperfecțiunea coordonării conduce la ideea că resursele sunt întotdeauna potențial expuse riscului. Logica interacțiunii duce adesea, la consecințe neintenționate, iar acestea pot contrazice principiile fundamentale ale resurselor culturale ale celor care le-au produs. Cea mai mare dezamăgire posibilă este să descoperim că, neintenționat, practicile noastre ne-au transformat în ceea ce respingem/detestăm (L. White, 1967). Cu toate acestea, persoanele nu sunt sensibile în mod egal la potențialele "riscuri" ale resurselor lor de a se angaja în diverse practici. În general, atunci când forțele contextuale și prefigurative predomină, persoanele nu sunt sensibile la riscurile propriilor resurse; atunci când forțele practice și implicite predomină, resursele sunt în pericol de schimbare.

Combinația dintre aceste criterii produce o taxonomie a *patru tipuri de comunicare*. În ***comunicarea monoculturală***, ceilalți sunt tratați ca nativi iar resursele nu sunt expuse riscului. Denumirea acestui gen de comunicare denotă atitudinea de a acționa ca și când ar exista o singură cultură (proprie, bineînțeles).

Comunicarea etnocentrică apare atunci când resursele nu sunt expuse riscului, însă alte persoane sunt împărțite în două grupe: nativi și non-nativi. Cel puțin unele persoane sunt tratate ca și cum nu ar împărți resursele altora. Această distincție, deseori, dar nu neapărat întotdeauna, se traduce în modele de tratare a altora ca și cum ar fi inferioare.

Atunci când alte persoane sunt tratate în mod determinat ca non-native și resursele sunt plasate sistematic în pericol, se produce o ***comunicare modernistă***. Numele provine de la "societatea modernă", un set unic de instituții, valori, credințe și practici ale căror caracteristici susțin această formă de comunicare. Ea este în mod inerent, instabilă și în mod vădit contrară valorilor susținute în alte tipuri de societăți. Drept urmare, ea a generat o varietate de alte forme de comunicare ce sunt abordate ca alternative la comunicarea modernă.

Una dintre virtuțile ***comunicării cosmopolite*** este aceea că afectează taxonomia stabilită de cele două criterii, amintite anterior. Comunicarea cosmopolită cuprinde tensiunea dintre cele două aspecte ale "unei citiri corecte/potrivite" a poveștilor, prin care se realizează *coerența și misterul*. Comunicarea cosmopolită necesită un anumit tip de resurse, care, în același timp, se pun mereu în pericol. Aceste resurse definesc pe alții ca fiind "toți la fel", în sensul că am fost toți modelați de particularitățile culturii noastre, de experiența noastră istorică și această modelare ne-a inclus pe toți, într-o oarecare măsură, într-o rețea unică ce reflectă multiple realități sociale fiind astfel, diferită de oricare alta. Subliniind coordonarea, mai degrabă decât coerența, și dezvoltând un concept distinctiv de elocvență (mai degrabă "socială" decât "retorică"), comunicarea cosmopolită derivă dintr-un angajament de a găsi modalități de coordonare chiar și între grupuri foarte diferite (K. Kang& W. Barnett, 1984).

Fiecare dintre aceste forme de comunicare este capabilă să realizeze o coordonare, coerență și mister, dar o fac în moduri foarte diferite. Aceste diferențe nu sunt pur și simplu determinate de gust, preferință sau stil. Deoarece comunicarea este substanța realității sociale, aceste diferențe sunt esențiale pentru modalitățile de a fi om.

7. Modalități de a fi om

Este nevoie de puțină sofisticare pentru a observa că viața este diferită în diferitele culturi. În societățile complexe, formele de viață diferă între grupuri diferite, din punct de vedere social și economic. Aceste diferențe nu sunt pur și simplu aspecte de stil sau de aparență. Un lucrător agricol migrant trăiește într-o lume diferită de realitate, valoare, relevanță și provizii decât un proprietar de teren care este absent, care urmează un cod diferit de onoare și demnitate. Un samurai japonez din secolul al-XVIII-lea, care invadează Coreea, a avut un sine și o moralitate diferită de un soldat american din secolul XX servind în Coreea, ca parte a unei forțe de menținere a păcii Națiunilor Unite.Mai mult, există o recunoaștere pe scară largă a faptului că ceva important ni s-a întâmplat ca o consecință a "modernității". Orice-ar putea însemna acest termen ambiguu, el a afectat în moduri netriviale instituțiile, practicile, conceptele noastre despre sine și despre lumea din jurul nostru.

Analiza clasică a efectului modernității a fost oferită în 1887 de Ferdinand Tonnies (apud Whitehead, 1978). Revoluția industrială, susține el, a operat o dihotomie la nivel societal. Societatea *Gemeinschaft*[8] este rurală și coerentă. Membrii săi evită concurența pentru a-și exercita sprijinul reciproc și pentru a păstra credințele comune. Societatea *Gesellschaft*[9], pe de altă parte, este industrială și urbană. Pentru că îi cere membrilor să concureze, ea rupe legăturile sociale, făcând membrii săi să capete o conștiință individuală accentuată, mai degrabă decât a se considera membri ai unui grup unit, și astfel,se produce o anxietate omniprezentă, la nivelul comunității.Societatea *Gemeinschaft* este particularizantă (prevalează standardele locale și nu pe cele universale) și ascriptivă (membrii sunt evaluați în funcție de cine sunt, mai degrabă decât prin ceea ce pot face). *Gesellschaft*este universalistă prin faptul că deține aceleași standarde pentru toată lumea și este orientată spre reușită (succes). ”Performanța, mai degrabă decât originea, determină statutul” (Johnston, 1972)[10].

Această distincție nu ne este folositoare în demersul nostru,din trei motive. În primul rând, este prea particulară, abordând caracteristicile societăților europene, așa cum au fost transformate de revoluția industrială. În al doilea rând, aceste etichete sunt destinate să se aplice mai degrabă, întregii structuri a societății decât unor performanțe specifice, de care suntem interesați. În al treilea rând, nu credem că aceste tipuri de societăți sunt discrete - cel puțin nu în societatea "postmodernă". Pentru majoritatea dintre noi, experiența noastră este formată dintr-o combinație incoerentă a unei largi varietăți de tipuri sociale. Suntem câte un pic din multe lucruri și acesta este modul nostru specific de a fi umani.

8. Coevoluția "Găilor" și "Formelor"

Întrebarea: "Cine a fost mai întâi, oul sau găina?" reprezintă o problemă filosofică, dar nu și o problemă biologică. Există găini și ouă, și este imposibil să existe una fără cealaltă. Problema filosofică apare numai dacă relația dintre găină și ou se consideră a fi una "liniară", astfel încât,una dintre ele trebuie să fi existat în prealabil și astfel, să fie "cauza" celuilalt element (H. Schiller, 1976).O modalitate mai bună de a gândi această relație este aceea de a privi situația ca pe un *proces coevoluțional*, în care atât găinile cât și ouăle s-au schimbat simultan,fiind integrate într-un anume pattern, în mod "coordonat". Deci, "Cine a venit primul?" este o întrebare prostească, de care ar trebui să ne îndepărtăm mai degrabă, decât să încercăm să răspundem. Relația dintre formele de comunicare și modalitățile de a fi om este, de asemenea, *coevolutivă*. Acest concept evită o problemă în care teoreticieni ai comunicării se pierd în lungi dezbateri, urmărind să explice relațiile dintre ideologie și cultură (resurse) și condițiile materiale (practicile existente). Umaniștii subliniază importanța religiei, a filosofiei și a valorilor unui

[8]*Gemeinschaft – lb. germ. – comunitate bazată pe parteneriat.*
[9]*Gesellschaft – lb. germ., societate corporatistă.*
[10]Johnston, William M. 1972. *The Austrian Mind.* Berkeley: University of California Press, p. 20.

popor, argumentând că oamenii au un comportament influențat de credințele proprii. Materialiștii susțin că practica socială - în special, mijloacele de producție - constituie adevărata forță dinamică, din punct de vedere istoric și că ideologia cuprinde o "iluzie" folosită pentru a legitimiza opresiunea unei părți a societății de către grupuri minoritare. În acest limaj, ideologia se constituie ca "suprastructură", iar practicile materiale constituie "infrastructura" societății, iar disputa dintre umaniști și materialisti implică și controversata întrebare: ”cine a venit primul?”

9. Modele ale comunicării. Comunicarea monoculturală

Comunicarea monoculturală este cea mai simplă, cea mai naturală și - în lumea contemporană - cea mai fragilă formă de comunicare. Într-o interpretare pozitivă, ea este un mod bogat, satisfăcător și lipsit de efort în comunicare. Într-o interpretare negativă, poate fi un mod îngust și coercitiv de comunicare. Deoarece aduce știri frecvente despre diferite resurse, practici și culturi, societatea contemporană nu conduce la comunicarea monoculturală; nativii civilizației postmoderne trebuie sădepună un efort pentru a atinge (sau aproxima) monoculturalismul grațios, natural, al popoarelor ce aparțin culturilor primitive, pentru ei fiind ceva cu adevărat firesc. Din acest motiv, practicile de comunicare monoculturale oferă ocazia oamenilor contemporani de a experimenta o cale de a fi umani, departe de formele "normale" ale vieții cotidiene.

Coerența se realizează în comunicarea monoculturală prin raportarea la ceilălalt "ca nativ". Alții preferă să contabilizeze totul în funcție de propriile criterii interpretative și de evaluare. Comunicatorii monocromi presupun (uneori, prea ușor) că alte persoane exprimă și (re)construiesc aceleași resurse ca și ei și astfel, "înțelegerea" celorlalți este un lucru ușor. "Ascult ceea ce spun ei și știu ce înseamnă", ar putea spune un comunicator monocultural. Forțele contextuale și prefigurative reprezintă cele mai puternice aspecte ale logicii sensului și acțiunii în comunicarea monoculturală. Dacă sunt presați pentru a explica de ce au acționat într-un anume fel, comunicatorii monoculturali ar cita probabil "contextele" în care au acționat, cum ar fi rolul lor social, instituțiile societății. Cu toate acestea, conversațiile care solicită comunicatorilor monoculturali să ia în considerare propriile acțiuni, nu sunt susceptibile de a fi foarte productive. Comunicarea monoculturală necesitão "lipsă de rațiune/ judecată" despre ceea ce face cineva și de ce. ”Conținutul resurselor lor sunt povestiri care distrag atenția de lainterpretarea explicită a motivelor și nu conțin un limbaj bogat și nuanțat” (A. Giddens, 1979)[11].

”Lipsa de judecată” nu este un termen peiorativ și nici nu înseamnă că mintea persoanei este goală. Mai degrabă, înseamnă că resursele exprimate și (re)construite reflectă mai degrabă un anumit gen de conținut decât altul. Un gânditor precum Alfred North Whitehead (1978) a înălțat virtuțile conceptului ”fără rațiune”, notând următoarele: "Civilizația avansează prin extinderea numărului de operațiuni ce pot fi efectuate fără a te gândi la ele. Operațiunile de gândire sunt ca îndatoririle de cavalerie în luptă - sunt strict limitate în număr, necesită cai odihniți și trebuie îndeplinite numai în momente decisive."[12] În comunicarea monoculturală coordonarea este realizată prin coerență. Comunicatorii monoculturali produc practici coordonate pentru că exprimă și (re)construiesc aceleași resurse - sau cel puțin presupun că sunt aceleași. Ei tind să exagereze măsura în care împărtășesc resursele; au o afinitate minimală pentru consecințe neintenționate, paradoxale, agitație existențială sau nihilism. Ca urmare, resursele nu sunt în mod normal, expuse riscului. Atunci când practicile sunt suficient de diferite

[11]Giddens, Anthony. 1979. *Central Problems in Social Theory.* Berkeley: University of California Press.
[12]Whitehead, Alfred, North. 1978. Cited by Ellen J. Langer, "Rethinking the Role of 2Thought in Social Interaction." Eds. John Harvey, William Ickes, and Robert Kidd. New Directions in Attribution Research. vol. 2, pp. 36-53. New York: Wiley, p. 40.

de resurse, întregul set de resurse - nu doar o poveste particulară - este perturbat într-unneașteptat și inexplicabil spasm al trezirii conștiinței.

10. Cosmopolitism și comunicarea cosmopolită

La o analiză mai atentă, comunicarea apare ca un proces circular în care funcționează coevoluția, mai degrabă decât cauzalitatea liniară. Pe măsură ce resursele sunt reexprimate pe parcursul unei vieți, ele devin instituționalizate și recunoscute ca părți vitale ale unei culturi. De exemplu, colecția de scrieri cunoscute sub numele de Biblie este atât de adânc imprimată în conștiințele occidentale, încât oferă un substrat constant chiar și pentru ateii auto-pronunțați. În același fel, pe măsură ce practicile sunt reluate sistematic, ele devin și instituționalizate. Dar procesul circular este acela care face ca fiecare dintre acestea să o recreze pe cealaltă, ceea ce definește însuși mecanismul cauzal.

Trăim într-un moment în care mulți cred că noile practici au depășit resursele. Referindu-se la armele nucleare, la societatea industrială, capabilă să polueze oceanele și aerul și la populația amenințată să se extindă mai mult decât orice previziune rezonabilă privind producția de alimente pentru ao hrăni, unii cercetători au susținut că resursele pe care le-am moștenit de la generațiile mai puțin puternice sunt inadecvate ca ghid pentru timpul prezent. Deoarece aceste evoluții s-au produs extrem de repede, în timp ce, reconstrucția unui set adecvat de resurse a rămas în urmă, ne aflăm acum într-un moment pluralist, haotic, în care se practică simultan o mare varietate de forme de comunicare. Dintre acestea, "comunicarea cosmopolită" (J. Hunter, 1981)[13] ni se pare a fi cel mai potrivit răspuns la condițiile sociale și materiale ale societății contemporane.

Termenul cosmopolitism (din limba greacă *kosmos*: lume, univers și *polis*: oraș) a fost, la origine, o concepție din epoca de criză a sclavagismului grec și roman, care promova ideea „cetățeniei universale”.Prin extensie, termenul desemnează ideea ce neagă concepte precum suveranitatea națională, națiunea, patriotismul sau etnicitatea și pledează pentru crearea unei societăți globale și supranaționale. Cosmopolitismul se poate afirma pe mai multe planuri. El poate avea la origine ideea de guvern global sau se poate referi doar la relațiile morale, economice sau politice dintre națiuni sau indivizi din diferite națiuni (C. Nițu, 2014).
Elemente de cosmopolitizare ale societății apar ca efecte colaterale ale procesului de globalizare.

Cosmopolit este acela care se poate imagina și raporta în contextul unor alți oameni, a unei alte culturi, fară să-și piardă propriul punct de vedere; iar aceasta înseamnă, de multe ori, dezvoltarea acelui tip de politică personală ce depășește granițele unei singure tradiții. Bineînțeles, provocările teoretice și practice cărora trebuie să-i facă față noul cosmopolitism, chiar și după ce și-a dovedit calitatea de paradigmă, sunt multiple. Un efort în această direcție îl reperezintă încercarea de a dezambiguiza presupusa relație de egalitate sau cel puțin de continuitate dintre cosmopolitism și neoliberalism: „în ciuda faptului că termenul «cosmopolitism» este asociat uneori, cu cel de «neoliberalism» și criticat totodată, pentru pretinse culpe ce revin în realitate ultimului (cum ar fi pretenția de universalitate a valorilor promovate, occidentalo-centrismul, tendințele colonialiste sau promovarea globalizării economice), cosmopolitismul manifestă de fapt, o puternică rezistență față de neoliberalism. Accentul pus pe interesele și nevoile grupurilor sociale marginale, ale societăților «periferice», pe diversitate și solidaritate, situează cosmopolitismul în raport de opoziție cu neoliberalismul” (C. Nițu, 2014).[14] Pe termen lung însă, noile probleme globale ale omenirii reclamă un nou tip de

[13] Hunter, James D. 1981. *The New Religions: Demodernization and the Protest against Modernity.* Ed. Bryan R. Wilson. The Social Impact of New Religious Movements. New York: The Rose of Sharon Press. 1-19, p. 46.
[14]Nițu, C. 2014. *Cosmopolitismul. Către o nouă paradigmă în teoria politică*, Iași, Ed. Adenium, p. 243.

politică, la rândul ei globală, neînchistată în particularități politice și culturale, fără a neglija însă aceste realități. Cosmopolitismul are toate șansele să devină acest nou tip de politică.

11. Concluzii

O societate modernă precum cea a secolului XXI, presupune o continuă mișcare, evoluție, transformare. Judecățile clasice, monoculturale dispar tot mai mult din peisajul social și chiar cel al ideologiilor. Deschiderea economică și politică față de popoarele lumii (excluzând vechile practici de cucerire și dominare) caută să integreze într-un mod pozitiv și productiv elemente ale diverselor culturi, filosofii de viață și practici specifice. Astfel, această întrepătrundere și cosmopolitism este în favoarea noastră și a tuturor, depășind granițe, prejudecăți și tabu-uri istorice.

Bibliografie

1. Bernstein, Basil. 1972. *Social Class, Language, and Socialization*. Language and Social Context. Ed. P. P. Giglioli. Middlesex: Penguin Books, 177-178.
2. Carbaugh, Donal. 1987.*Communication Rules in Donohue Discourse*. Research on Language in Social Interaction 21: 31-62.
3. Dizard, Wilson P. 1982. *The Coming Information Age: An Overview of Technology, Economics, and Politics.* New York: Longman.
4. Giddens, Anthony. 1979. *Central Problems in Social Theory.* Berkeley: University of
5. California Press.
6. Gilligan, Carol. 1982. *In a Different Voice.* Cambridge: Harvard University Press.
7. Hunter, James D. 1981. *The New Religions: Demodernization and the Protest against Modernity.* Ed. Bryan R. Wilson. The Social Impact of New Religious Movements. New York: The Rose of Sharon Press. 1-19.
8. Hymes, Dell. 1962. *The Ethnography of Speaking*. Eds. T. Gladwin and W. T. Sturtevant.
9. Anthropology and Human Behavior. Washington, D.C.: Anthropological Society of
10. Washington. 13-53.
11. Johnston, William M. 1972. *The Austrian Mind.* Berkeley: University of California Press.
12. Kang, Kyungwha, and W. Barnett Pearce. 1984. *The Place of Transcultural Concepts in Communication Theory and Research, with a Case Study of Reticence.* Communication 9: 79-96.
13. McNeill, William H. 1982. *The Care and Repair of Public Myth.* Foreign Affairs 61:113.
14. Nițu, C.2014.*Cosmopolitismul. Către o nouă paradigmă în teoria politică***,** Iași, Editura Adenium.
15. Schiller, Herbert I. 1976. *Communication and Cultural Domination*. White Plains, N.Y.: International Arts and Science Press.
16. Schramm, Wilbur. 1954. Ed.,*How Communication Works*. The Process and Effects of Mass Communication. Urbana: University of Illinois Press. 3-26.
17. Schramm, Wilbur. 1971. *The Nature of Communication Between Humans*. Ed. Wilbur
18. Schramm and D. F. Roberts. *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana: University of Illinois Press. 3-53. rev. ed.
19. White, Lynn. Jr. 1967. *The Historical Roots of Our Ecological Crises*. Eds. David and Spring,Eileen. *Ecology and Religion in History*. New York: Harper. 15-31.
20. Whitehead, Alfred, North. 1978. Cited by Ellen J. Langer, "Rethinking the Role of 2Thought in Social Interaction." Eds. John Harvey, William Ickes, and Robert Kidd. New Directions in Attribution Research. vol. 2, pp. 36-53. New York: Wiley.
21. Williams, Frederick. 1982. *The Communications Revolution*. Beverly Hills: Sage

IMPLEMENTATION AT THE PRAXEOLOGICAL LEVEL OF THE PERFORMANCE DEMANDS OF THE EFFICIENCY CONCEPT. CONTINUOUS ACHIEVEMENT OF THE EDUCATIONALARTISTIC FIELD

IMPLEMENTAREA LA NIVEL PRAXIOLOGIC A DEMERSURILOR PERTINENTE ALE CONCEPTULUI EFICIENȚEI. AMELIORARE CONTINUĂ A DOMENIULUI EDUCAȚIONALARTISTIC

Tatiana BULARGA[1]

Abstract

Modern education, especially the artistic one, has a stringent need of an innovative praxeology, which, unlike the receptive praxeology, does not take over the rough theoretical and methodological approaches, but obliges the practitioner to gather from the available sources only the ideas of perceived essences, so that later to come before pupils with new actional options. Such a praxeology becomes more than just a practical act, because it puts the teacher in the role of interim manager function between theory and practice. In this hypostasis, the practitioner fully corresponds to praxeologic rigors which are reduced to the specifics of the logistic design and achievement of artistic action.

The challenge of implementing a formative and innovative praxeology in artistic educationis not a whim of the moment and any request purely theoretical, but a vital and practical necessity aimed at mobilizing all human resources to change both the integrative and professional vision of teachers and direct responsibility for the quality of their daily actions with the actors of training.

Key words: artistic education, efficiency, proactive behavior, success of personality, innovative and artistic praxeology, artistic action of teacher, artistic action of pupil/student.

Una dintre problemele cheie ale pedagogiei contemporane este raportul *teorie-practică* educaţională, care implică necesitatea re-conceptualăzării periodice a principiilor şi componentelor integratoare ale acestora. Pedagogia, ca ştiinţă şi practică umanistă, este un sistem *deschis* ceea ce înseamnă că obiectivul ei prioritar este de a revizui, a re-conceptualiza principiile educaţionale; prin constructele sale constitutive, *instruire* (predare, învăţare, cogniţie) şi *educaţie* (formare, dezvoltare, schimbare), se afirmă şi ca *ştiinţă managerială*, insistând prin ambele sale roluri, asupra unei *acţiuni educative calitative, eficace* şi *progresive*. În scopul instaurării unei relaţii dinamice între abordările teoretice şi aplicările practice reuşite ale demersurilor ştiinţifico-epistemologice, este nevoie de o conlucrare optimă între acumulările teoretice şi inovaţiile praxisului educativ. Conexiunile între praxiologie şi teorie nu pot provoca de la sine schimbări calitative în procesul educaţional. Dar practica educaţională şi studiul acesteia, *praxiologia*, constituie pentru educaţie nu numai una dintre cele trei surse de cunoaştere în cercetarea pedagogică dar şi un temei epistemologic semnificativ, în stare să contribuie la soluţionarea problemelor pedagogiei, în special, la optimizarea relaţiei *teorie - practică educativă*.

Procesul de receptare a muzicii în cadrul unor acţiuni instructiv-educative se identifică cu însăşi acţiunea educativă. În acest proces accentul se pune pe *participarea elevului* la

[1] conf. univ. dr. , Universitatea Alecu Russo, Bălți, Republica Moldova, tbularga@gmail.com

acţiunea de proiectare, desfăşurare şi evaluare/ autoevaluare (prescrierea hărţilor comportamentale individuale, anticiparea acţiunilor practice, diversificarea operaţiilor, realizarea sarcinilor, prin alegerea variantelor optime de rezolvare) şi pe *dinamica competenţei profesionale* a cadrului didactic de a realiza gradual procesul de proiectare (teoretică) şi acţionare (practică), identificarea conţinuturilor educaţionale şi acţiunilor valorice, diagnosticarea resurselor individuale, planificarea, formarea ipotezelor, evaluarea secvenţială şi finală.

În activitatea artistică, transpunerea prescripţiilor teoretice în acţiuni practice se realizează cu succes dacă acestea din urmă sunt şi emoţional-afective, prin trăirea *proiectelor* şi *hărţilor* logistice ale acţiunii, când ele devin intenţii şi decizii artistice proprii elevului-subiect al educaţiei. Or, în acţiunea *muzical-artistică*, demersul elevului este o realizare cu intenţionalitate de manifestare net *artistică*. El se produce într-o ipostază complexă de creator, interpret, ascultător, spectator, cititor; el integrează imaginea fenomenelor reale şi ideile subiective; el se manifestă prin produs/ca produs al artei respective. Concomitent, el face apel la alte arte pentru a complini imaginea artistică specifică domeniului.

Aceste perspective arată că actul de percepţie muzicală a elevului nu este unul de imaginaţie strict artistică sau strict muzicală, ci unul de ***imaginaţie muzical-artistică***, deci şi acţiunea sa în acest domeniu este *o acţiune muzical-artistică*. Astfel, noţiunea *artistic* nu este un artificiu la cuvântul *muzical,* ci reprezintă un conţinut unic.

Azi, în cercul teoreticienilor şi practicienilor tot mai insistent se întrezăreşte întrebarea: *Care sunt cerinţele şi criteriile eficacităţii educaţiei muzicale/educaţiei artistice*? Într-un anumit mod asupra enunţurilor făcute cu acest prilej caută să se expună prof. I. Gagim, care drept cerinţe de bază faţă de domeniu evidenţiază *fundamentarea psihopedagogică şi muzicologică a conceptului de Educaţie muzicală ca domeniu* (*direcţie*) *educaţional distinct şi autonom al practicii educaţionale şi al ştiinţelor educaţiei* (I. Gagim, 2004). Din perspectiva unei educaţii artistice eficiente, conform prof. Vl. Pâslaru, se pune *imperativul regândirii taxonomiei obiectivelor educaţionale*. Astfel, este logic a studia profund o astfel de cerinţă faţă de teoria şi praxiologia EMA, cea care decurge din conţinutul relaţiei *teorie-praxis* (conceptualizare şi realizare).

Fiecare oră, fiecare ciclu trebuie să pună în valoare nivelurile învăţării, şi anume: *cunoaşterea* fenomenelor, (*Ce este aceasta*?), *însuşirea* cunoştinţelor şi deprinderilor noi, (*Ce trebuie să întreprind*?), *realizarea prin transfer* a celor însuşite în situaţii noi (*Cum să fac*?), *evaluarea/autoevaluarea* variabilelor de succes (*Care este eficacitatea acţiunii*?).

Dezideratul formării profesorului de muzică rezidă în acumularea şi perfecţionarea sistematică a:

1. *cunoştinţelor* - prin care se are în vedere evidenţa a celor cunoştinţe pe care le oferă instituţia de învăţământ specialistului pentru a practica profesia de profesor de muzică (interpretare vocal-corală, instrumentală, coregrafică, dirijare etc.);
2. *aptitudinilor* - care includ întreaga gamă de însuşiri psihice (*gândire, memorie, atenţie, temperament etc.*) şi special necesare activităţii muzicale (*gândire muzicală, auz muzical, sensibilitate muzicală (ritmică, tonală), emoţionalitate*);
3. *însuşirilor de personalitate* - care întrunesc un grupaj de factori cu o arie de extindere mai mare sau mai mică în contextual creşterii măiestriei pedagogice. Printre factorii de personalitate care direct sau indirect participă la proclamarea unui stil proactive

evidenţiem următoarele: *dinamism,* energie manifestată printr-o acţiune ritmică, activă şi orientată spre un success integru, *însuşiri de caracter* care determină funcţionarea optimă a sistemului personalităţii (*responsabilitate, siguranţă, opţiune, effort* etc);

4. *centrării pe valori* - adică ceea ce constituie o sferă atitudinală a profesorului, determinată de factorii interni de apreciere a transformărilor ce au loc în codul existenţei personale şi exterioare. În joc sunt puşi factorii ce ţin de experienţele individuale (cunoştinţe, capacităţi, viziuni, concepte, idei, atitudini etc.), pe de o parte, şi etaloanele artistice acceptate, pe de altă parte. Puterea, siguranţa profesorului de a ieşi din cercul situaţiei de impunere, silire, autoritarie, dictare, forţare, constituie primul pas decisiv în procesul de formare a unui stil profesionist, centrat pe principiul valoric. Impactul pedagogului la etapa iniţială cu necesitatea de a-şi schimba paradigma valorică duce cu sine la crearea, cel puţin, a două situaţii: una de împăcare cu stilul unui comportament conformist şi alta – de tatonare continuă a modelului unui profesor de performanţă excepţională.

Considerând acţiunea artistică (AA) drept componentă fundamentală în echilibrarea sferei teoretice şi praxiologice, găsim de cuviinţă să identificăm noţiunea de *acţiune.* **Acţiunea** este un cuvânt de provenienţă latină cu sensul de „acsio", adică *a face, a acţiona.* În DEX **acţiunea** este calificată ca „faptul de a acţiona, activitate întreprinsă pentru atingerea unui scop". Pornind de la esenţa noţiunii nominalizate, vom specifica că principalul sens al acesteia se reduce la fenomenul de *acţionare,* însă nu la voia întâmplării, ci pentru a atinge un anumit scop. În legătură cu abordarea acţiunii în plan educaţional apare întrebarea: „Care este dimensiunea procesului de acţionare?" În literatură acţiunea este tratată drept act practic al unei activităţi. Însă există şi părerea că acţiunea se reduce nu numai la sfera practică, ci cuprinde şi sfera proiectării/ planificării, adică ceea ce are loc în termeni mentali (teoretici). Cu alte cuvinte, însuşi faptul de a înainta scopul acţiunii, intenţia de a proiecta mersul realizării, constituie un pas acţional. În acest sens, acţiunea întrece hotarele unei activităţi propriu-zise cu componentele sale tradiţionale: *scop, motive, operaţii* etc.

Acţiunea artistică a elevului/studentului constituie un microsistem comportamental *activizat* (mobilizat/angajat) de către stimulii pedagogici (principii, metode, tehnici), pentru *a mări continuu efortul, pentru a-l ajuta pe elev să se înscrie în curba efortului* (I. Radu şi M. Ionescu). Măiestria pedagogică, în acest sens, implică stimularea orientată a atitudinilor elevului/studentului faţă de obligaţiunile instructive şi sociale, faţă de gradul introspecţiei scopurilor şi sferei motivaţionale. Orientarea sistemică a personalităţii *spre rezultat,* însoţită de procesele *schimbării şi inovării* propriilor valori, trebuie susţinută continuu de factorii de personalitate: *inteligenţă, spirit de iniţiativă, perseverenţă, voinţă autonomă, abilităţi artistice sporite, imaginaţie creativă, emoţionalitate, responsabilitate.*

În cadrul cercetărilor experimentale fost luate în calcul atât aspectele legate de sfera teoretică (a proiectării) AA, cât şi de sfera ei practică, adică procesul de realizare. Accentul pus pe o sferă sau alta a AA, în mare parte, depinde de vârsta de şcolarizare. Astfel, în lucrul cu elevii claselor mici o pondere considerabilă vor avea aspectele legate de sfera practică a acţiunii elevilor: *audio-video, percepere-interpretare, percepere-joc/coregrafie* (interpretare vocal-corală, muzica vocal-instrumentală, executarea mişcărilor de dans, executarea/crearea jocului muzical etc.). În lucrul cu elevii vârstei adolescentine, cu studenţii în acţiunile cu caracter practic, o pondere aparte vor avea acţiunile cu caracter teoretic: *proiectare/anticipare, supoziţii, analiză, generalizare* etc.

Relaţia **Stimul − Răspuns/Comportament** în contextul AA este tatonată, mai cu seamă, pentru obţinerea unui efect de conexiune scurtă, în defavoarea tendinţei de a varia diversele cauze pe care, deseori, în contextul educaţiei, nici nu le luăm în seamă. Mesajul artistic oferă persoanei concrete multiple posibilităţi de *a varia* sentimentele sale. Abilitatea de *a varia* depinde de gradul de manifestare a proactivităţii. Persoana proactivăcreează dintr-un sentiment simplu o gamă de noi sentimente şi sensuri, un şirag de sentimente compuse, pe care le aduce la un sens fundamental şi viceversa, în timp ce persoana reactivă tinde spre o bagatelizare, banalizare a sensurilor, optând mai degrabă pentru o gamă de sensuri care aparţin celor învăţate. Puterea performantă a unei persoane în domeniile de artă, şi nu numai, este aceea de a operaţionaliza cu libertatea de *a alege* între stimul (S *teoretic/practic*) şi răspuns (R *teoretic/practic*) sentimentele sau valorile, deciziile personale sau împrejurările – aspecte indispensabile ale *modelului proactivităţii artistice.*

Eficienţa AaaE/S, având drept fundamente teoretice principiile nominalizate, este studiată prin prisma a III niveluri de realizare a obiectivelor implementării praxiologiei inovativ-artistice, care se bazează pe următoarele niveluri de realizare:

1. *Nivelul teoretic*,care este chemat să scoată în evidență oportunitățile și riscurile elaborărilor teoretice efectuate pe parcurs în domeniul învățământului artistic;
2. *Nivelul cognitiv-proxim* ne conduce spre efectuarea unei activități de identificare și suprapunere a conţinutului manualelor de studii, ghidurilor, recomandărilor metodice și altor materiale cu funcție de acoperire didactică, pe de o parte, și racordarea acestora la conținutul demersurilor teoretice, pe de altă parte;
3. *Nivelul praxiologic*, care din start pune în valoare studiul reușitei practice, atât din partea celor care se formează, cât și din partea celor care ghidează procesul de formare propriu-zisă.

La rândul său, fiecare dintre cele trei niveluri menționate anterior racordează conţinuturile sale la scara altor 8 niveluri de formare artistică, cu luare în seamă a următoarelor aspecte:

1. de conţinut;	5. de expectație;
2. de atitudine/motivare;	6. de realizare;
3. de proiectare;	7. de evaluare;
4. de modelare;	8. de aprobare/dezaprobare.

Determinarea nivelurilor de performanță artistică vor permite focalizarea procesului de implementare asupra anumitor factori de eficientizare atât a acțiunii artistice a elevului/studentului, cât și a acțiunii cadrului didactic. Acțiunea umană, în parte, acțiunea artistică rămâne a fi, după cum menționam anterior, veriga de legătură între teorie și practică, ceea ce ne obligă să evidențiem factorii de însoțire a acesteia din perspectiva unei praxiologii eficiente. Printre factorii de însoțire a acțiunii artistice vom expune:

- *intervenţia* așa-zișilor factori pozitivi, cu aport facilitator și a așa-zișilor factori, cu aport negativ, adică frenatori. Cert rămâne faptul că, de la caz la caz, fiecare dintre acești factori poate influența atât pozitiv, cât și cu rază negativ: nivelul de direcţionare cu elementele procesului de empatizare artistică a elevului/studentului; transpunerea în rolul altuia, inclusiv, în rolurile artistice; suprapunerea propriilor sentimente cu sentimentele altora; deschiderea intimă prin prisma sensurilor, ideilor artistice etc.
- *motivaţia eficacităţii AA,* exprimată prin motivele-stimul*: imitare, exersare, realizare conform modelului sau „hărţilor" prescrise din exterior, refacere, schimbare, dinamică, activism, libertatea deciziei, luarea de iniţiative, autoconducere;*

- *succesul motivaţional,* abordat în termeni de principiu al stimulării, organizării şi realizării AAaE/S;
- *motivele-valori,* conceptualizate în *proactivitatea artistică* și specificate în felul următor:
  a. motivul „**influenţei tacite**" (W. G. Jordan) cu sensul de a influenţa elevul/studentul prin felul de „a fi", de a radia ceea ce eşti, a audia şi pricepe arta, a o crea, interpreta – toate fiind stimulate de factorul-motiv: „influenţă tacită";
  b. motivul „**satisfacţiei de durată**" (St. R. Covey) este o necesitate primordială în legătură cu activitatea artistică. Acest motiv oferă persoanei rezistenţă, tărie de caracter în reluarea repetată a acţiunii;
  c. motivul **transferului artistic** asupra altor domenii de activitate;
- *comunicarea artistică,* realizată prin mijloace specifice limbajului (ex., muzical) şi altor arte (intonaţie, verbalizare poetică, mimică/pantomimă, mişcări ritmice/de dans);
- *stimularea* externă şi internă;
- *rezultatul (efectul)* real şi ideal;
- *evaluarea şi autoevaluarea* comportamentelor proprii şi ale altora.

Pentru a desfășura o bună practică instructiv-educativă în toate domeniile, dar mai cu seamă, în cele cu referire la specificul de a te manifesta prin artă, am găsit drept oportună elaborarea unui set de modele praxiologice, care ar contribui la re-orientarea conceptuală a practicianului. Modelele în cauză sunt axate pe principalele legități de funcționare eficientă a componentelor acțiunii artistice. Fiecare model include metodicile de bună desfășurare, relevă posibilitățile exponente de ordin pozitiv sau negativ ale modelului vizat, de asemenea, fiecare model scoate în relief finalitățile la care se pot aștepta actorii procesului instructiv-educativ.

Efectul AAE/S depinde nu atât de *natura* acţiunii, cât de nivelul *orientării conştiente* a acestora spre realizarea calitativă a scopului înaintat. Conştiinţa individuală constituie un factor decisiv în stimularea acţiunii, iar sensurile artistice nu au decât să mijlocească acţiunea proiectării ideilor/conceptelor/gândurilor şi acţiunea realizării practice a acestora. De la bun început am menționat că desfășurarea eficientă a acțiunii artistice și obținerea unui rezultat dorit poate avea loc doar în urma respectării unor pași realizați etapizat.

Prin urmare, la etapa întâi ar trebui să fie înaintată întrebarea-stimul, care poate fi atât de natură emergentă, adică venită din interior, cât şi de natură exogenă, venită din exterior. De exemplu, în calitate de întrebare-stimul poate fi o informaţie cu sens de provocare: „ce este aceasta?", adică are loc o situație de atenţionare.

La etapa a doua ar fi nevoie de o reflexie a conlocutorului prin analiza stimulului parvenit fie din interior, fie din exterior și aducerea unor anumite explicaţii provizorii, cu caracter ipotetic.

Etapa a treia se reduce la acceptarea sau respingerea de către respondent a stimulului parvenit din exterior prin actul de conservare a proiectului acţiunii sau chiar excluderea definitivă a acesteia din câmpul mental.

La etapa a patra are loc luarea deciziei și elaborarea proiectului de acționare practică.

Etapa a cincea, din considerente logice, ar trebui consacrată întru totul realizării acţiunii propriu-zise prin efecte reale: intonare, ritmizare, verbalizare, desenare, schematizare etc. Evident, etapa a şasea o rezervăm pentru evaluarea şi autoevaluarea rezultatelor acţiunii, documentarea incidentelor negative și analiza cauzelor care au provocat aceste incidente.

În ***concluzie,*** vom menționa că orele de curs şi orele extracurriculare sunt alcătuite dintr-o suită de acţiuni, care trebuie să aibă valoarea unui ***eveniment acţional***, pentru care este caracteristică prezenţa:

- stimulului sau stimulilor emergenţi, exogeni;
- conţinutului acţiunii propriu-zise;
- dramaturgiei desfăşurării acţiunii: introducere, expoziție, dezvoltare, culminație, repriză, încheiere;
- motivaţiei-scop, motivaţiei-scopuri;
- mediilor de desfăşurare: *instructiv-educaţional*, exprimat prin presiune formativă, stare de dependentă; *individual*, exprimat prin libertatea opţiunii, starea independentă*; artistic*, susținut de schimbările calitative, starea intra-independentă;
- capacității de a urma rigorile unor anumite principii;
- finalităților care să aibă efect practic.

Bibliografie

1. Andrė De Peretti, (1996), *Educaţia în schimbare*. Iaşi, Editura Spiru Haret.
2. Arceajnicova, Liudmila, (1987), *Profesia – învățător de muzică: Carte pentru învățători.* Chișinău, Editura Lumina.
3. Babii, Vladimir, (2005), *Eficienţa educaţiei muzical-artistice.* Chişinău, „Elana V.I.”,400 p.
4. Babii, Vladimir, Bularga, Tatiana, (2014), Succesul artistic al elevilor din perspectiva devenirii personalității social active/ Materialele Conferinţei ştiinţifice naţionale cu participare internaţională „*Fundamente psihopedagogice ale prevenirii şi combaterii violenţei în sistemul educaţional*”, 10 octombrie 2014, Univ. Ped. de Stat „Ion Creangă”, Fac. Psihologie şi Psihopedagogie Specială, Catedra Psihologie, Chișinău, p. 214-224.
5. Babii, Vladimir, (2015), *Succesul artistic al elevului*. În culegerea Etic şi estetic. Modelare personală prin artă. Volum colectiv – II / Coordonator Marinela Rusu. Iaşi, ARS LONGA. 2015, p. 287-294.
6. Babii, Vladimir, Bularga, Tatiana, (2015), *Praxiologia inovativ-artistică.* Iași, Editura ARTES.
7. Covey, Stephen, R., (1997), *Eficienţa în 7 trepte sau un abecedar al înţelepciunii*. Traducere şi adaptare de Gina Argintescu-Amza. Timişoara, Editura A.L.L, retipărit în 1995, 1996, 1997.
8. Gagim, Ion. (2004), *Ştiinţa şi arta educaţiei muzicale*, Chișinău, Editura ARC, Ediţia a II-a
9. Crețu, Carmen, (1997), *Psihopedagogia succesului*. Iași, Editura Polirom
10. Joiţa, Elena, (1998), *Eficienţa instruirii: Fundamente pentru o didactică praxiologică*, București, Editura Didactică şi Pedagogică
11. Joiţa, Elena, (1999), *Pedagogia: ştiinţa integrativă a educaţiei*, Iaşi, Editura Polirom
12. Joiţa, Elena, (2000), *Management educaţional: Profesorul – manager: roluri şi metodologie,* Iaşi, Editura Polirom
13. Rusu, Marinela. (2017), *Emoțiile*, Ed. Ars Longa, Iași.
14. Teodor Păduraru, Dumitru Tudor Jijie, Marilena Doncean, Georgiana Tacu, (2017), *Dezvoltarea economico-socială durabilă a Euroregiunilor şi a zonelor transfrontaliere,* volumul XXX, Editura Performantica, Iași
15. Văideanu, George, (1988), *Educația la frontiera dintre milenii*. București, Editura Politică, 327 p.
16. Vianu, Ion, (1979), *Opere: Introducere în teoria valorilor*. București, Editura Minerva, vol. VIII

DIFFICULTIES THAT PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN HAVE TO COPE WITH IN COMBINING WORK AND FAMILY LIFE

DIFICULTĂȚI CU CARE SE CONFRUNTĂ PĂRINȚII CU COPII DE VÂRSTĂ PREȘCOLARĂ ÎN ÎMBINAREA ACTIVITĂȚII PROFESIONALE ȘI A VIEȚII FAMILIALE

Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI[1]

Abstract

Demographic processes are the beginning of many trends that determine the socio-economic development of the country. Based on experience from other European countries, the Republic of Moldova proposes reforming childcare leave and childcare allowance (up to 3 years), motivating women to reintegrate more quickly into the labour market. On the other hand, these measures may be in contradiction with the interests of families or parents with children. A specific problem for the Republic of Moldova is the capacity and low quality of the existing day care services, and the duration of maternity and childcare leave in Moldova, which comes to compensate the lack of state institutions and private kinder gardens. The article is done based on the sociological study "Parents between working need and family responsibilities" performed between August-September 2018 by the Centre for Demographic Research from NIER. The applied research method was the semi-structured sociological interview with mothers with pre-school children (up to 6 years). Mothers involved on the labour market have a conflict of interest and, in the absence of facilities the strategy for combining family and work life leads to reduced or postponement of fertility. In the absence of sufficient solutions, women choose to leave the labour market for a longer period than to face working conditions that do not allow them to balance their professional and family responsibilities.

Key words: child, family, labor market, reconciliation, professional life.
JEL: J1.

În ultimele două decenii, situația demografică a Republicii Moldova a cunoscut un declin profund și constant, ceea ce prezintă un pericol pentru dezvoltarea durabilă a țării prin afectarea pieții muncii, bugetelor de sănătate și pensii. Procesele demografice constituie temelia multor tendințe pe termen lung care determină dezvoltarea socioeconomică a țării. Una dintre problemele principale ale situației demografice actuale din Republica Moldova o constituie fertilitatea scăzută, care într-o mare măsură determină scăderea populației și îmbătrânirea demografică, provocând un dezechilibru demografic între generații.

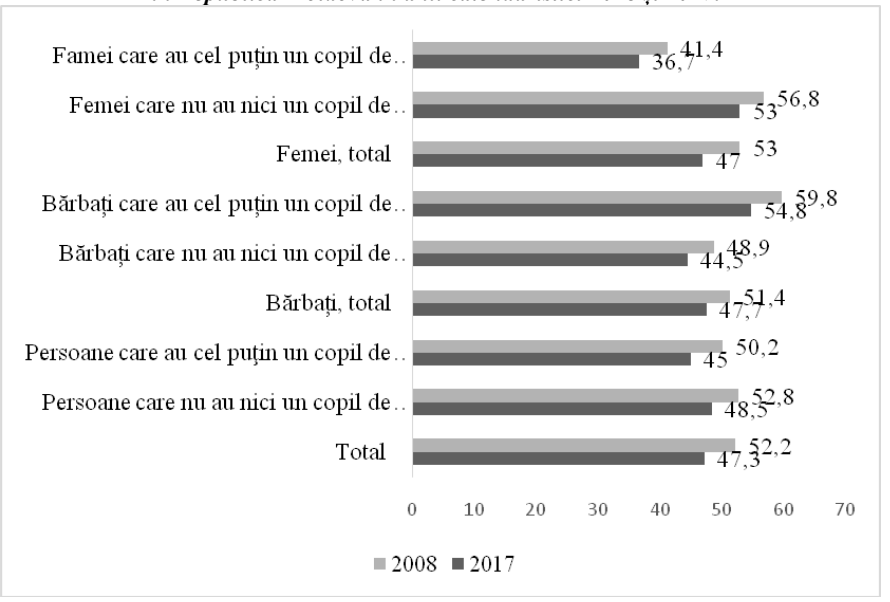
În acest context, Programul Național Strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025) stipulează promovarea politicilor familiale active orientate spre asigurarea creșterii fertilității și crearea condițiilor favorabile pentru nașterea și educarea copiilor. Totodată, lipsa unor studii comprehensive în acest domeniu prezintă o barieră în elaborarea și promovarea unor politici bine conjugate, care ar contribui la ameliorarea situației familiilor cu copii, la crearea oportunităților de îmbinare a rolurilor profesionale și familiale, luând în considerare specificul transformării familiei în societatea contemporană, respectiv, necesitatea de conformare a politicilor sociale la acest proces.

Articolul este elaborat în baza studiului sociologic ”Părinții între necesitatea de a munci și responsabilitățile familiale” efectuat în perioada august-septembrie 2018 de către Centrul de Cercetări Demografice al INCE. Metoda de cercetare aplicată a fost interviul sociologic semi-structurat cu mame cu copii de vârstă preșcolară (până la 6 ani). Tehnica de utilizare a fost interviul în profunzime, având răspunsuri libere, procedeul a fost reprezentat de intervievarea

[1]doctor în sociologie, Institutul Național de Cercetări Economice, Chișinău, Rep. Moldova.
i_sinchevici@yahoo.com

semistructurată, iar instrumentul de investigarea fost ghidul de interviu. Interviurile au fost realizate față în față, în mod individual și sunt structurate pe mai multe domenii (îngrijirea copiilor, frecventarea creșei/grădiniței, sănătatea copilului, protecția maternității, angajarea în câmpul muncii până la nașterea copilului, reintegrarea în câmpul muncii după nașterea copilului, cadrul legal de protecție a maternității, diviziunea obligațiunilor familiale, situația materială a familiei etc.). Eșantionul cercetării l-au constituit 15 mame care locuiesc în municipiul Chișinău.

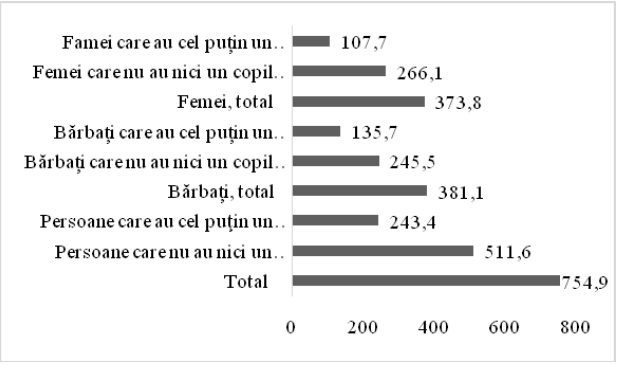
Fig. 1. Rata de ocupare a populației în vârstă de 20-49 ani în Republica Moldova în anii calendaristici 2018 și 2017.

Sursa: Biroul Național de Statistică. Forța de muncă în Republica Moldova Ocupare și șomaj 2018 și 2009.

Rata de ocupare a populaţiei ce reprezintă proporţia populaţiei ocupate de 15 ani şi peste în populația totală de aceeași categorie de vârstă, în Republica Moldova în ultimii ani, s-a diminuat de la 52,2% în 2008 și la 47,3% în 2017. Diminuarea acestei rate se poate explica prin faptul că la calcularea acestui indicator se utilizează numărul populației rezidente și nu a celei prezente între care există un decalaj destul de mare. Reducerea continuă a indicatorilor ocupaționali trebuie privită drept un semnal convingător privind vulnerabilitatea economiei naționale, precum şi a securității sociale [Raportul de evaluare privind gradul de implementare al Strategiei Naționale privind Politicile de Ocupare a Forţei de Muncă pe anii 2007-2015]. În pofida acestei tendințe se menține faptul că persoanele care nu au copii de vârstă preșcolară înregistrează o rată mai înaltă de ocupare, decât cei care au copii de vârstă preșcolară. Decalaje semnificative se înregistrează în rândul părinților cu copii de vârstă preșcolară în funcție de variabila sex. Astfel, rata de ocupare a bărbaților este de 54,8%, iar a femeilor de 36,7%. Pentru ca rata de ocupare în rândul femeilor să poată crește este necesară dezvoltarea şi implementarea unor politici familiale care să contribuie la realizarea unui echilibru între viaţa profesională şi obligaţiile de familie. Politicile de atragere a femeilor pe piaţa muncii pot aduce beneficii nu numai la nivel societal, ci şi la nivel individual. Astfel, femeile pot beneficia de o mai bună educaţie, de o poziţie mai bună în câmpul muncii, dar şi de pensii mai bune la momentul retragerii din viaţa activă [Sănduleasa A.: p. 23].

Fig. 2. Populaţia ocupată în vârstă de 20-49 ani cu programul de lucru complet în anul 2017.

Sursa: Biroul Național de Statistică. Forța de muncă în Republica Moldova Ocupare și șomaj 2018.

Datele prezentate în figura 2 evidențiază că prezența unui copil de vârstă preșcolară contribuie la faptul ca părinții acestuia să opteze pentru un program de lucru incomplet. Situație care este valabilă atât pentru bărbați, cât și pentru femei. În acest context menționăm că mai mulți părinți conștientizează că angajarea mamei, mai ales cu ziua de muncă completă, reduce timpul acordat copilului, ceea ce afectează controlul parental în formarea și dezvoltarea acestuia, iar în cazul unor îngrijiri externe necalitative poate fi afectată sănătatea copilului și va apărea necesitatea întreruperilor frecvente ale mamei de la serviciu [Gagauz O., Buciuceanu-Vrabie M., 2011].

Găsirea de către părinți a unui echilibru între muncă și viața personală este o problemă esențială pentru bunăstarea copiilor, deoarece atât sărăcia, cât și lipsa atenției pot dăuna dezvoltării copilului. Un echilibru bun reduce stresul parental și, prin urmare, aduce beneficii atât relației părinte-copil, cât și relației părinte-părinte. Creșterea sprijinului financiar acordat familiilor poate oferi o îmbunătățire economică imediată, însă, pe termen lung, creșterea ocupării forței de muncă materne este adesea o modalitate mai eficientă de a crește veniturile familiei și de a reduce riscurile sărăciei [OECD, 2007].

Bazându-se pe experiența altor țări europene se propune reformarea prevederilor concediului de îngrijire a copiilor și respectiv a duratei de achitare a indemnizației pentru îngrijirea copilului (până la 3 ani) [Expert grup, 2015], astfel motivând femeile să se reintegreze mai rapid pe piața muncii. Însă, contextul economic și social al Republicii Moldova este cu totul diferit, iar măsurile propuse neavând baza explicativă solidă, în primul rând, a preferințelor părinților, pot fi în contradicție cu interesele familiilor/părinților cu copii, respectiv eficiența lor poate fi scăzută, sau chiar să provoace efecte negative.

Concediul și indemnizația lunară pentru îngrijirea copiilor cu vârsta până la 3 ani în condițiile vulnerabilității economice și lipsei serviciilor calitative pentru îngrijirea copiilor reprezintă un suport esențial în creșterea copiilor. O modificare în cadrul normativ stabilește că părinții care lucrează în condiţiile timpului de muncă parţial sau la domiciliu pot beneficia pe lângă salariu şi de indemnizaţia lunară pentru creşterea/îngrijirea copilului [Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea modificărilor ce se operează în Hotărârea Guvernului nr. 1478 din 15 noiembrie 2002, cu privire la indemnizaţiile adresate familiilor cu copii].

Este adevărat că nu în multe țări europene putem găsi concedii atât de lungi și plătite, pentru întreaga perioadă. În țara noastră însă, este afectată deficitar componenta ce ține de finanțarea diferitor servicii de educare și îngrijire a copiilor (de sănătate, educație preșcolară, suport financiar special către părinți pentru îngrijirea copilului, cheltuieli publice de asistență

adresate familiei etc). De asemenea, și componenta cu privire la deducerile fiscale ce vizează scutirile de taxe (impozitare) nu este în favoarea părinților cu copii mici.

Bineînțeles, că este foarte importantă valorificarea forței de muncă feminină pe deplin, pentru a stimula creșterea economică și pentru a sprijini durabilitatea financiară a sistemelor de protecție socială. Însă, în condițiile Republicii Moldova, accentul inițial trebuie pus pe contracararea sărăciei în familie și sporirea bunăstării copiilor. Situația este destul de complexă și problematică pentru mamele cu copii mici. Pe de o parte, există necesitatea de a beneficia de indemnizațiile de îngrijire a copilului chiar dacă valoarea lor este foarte mică, pe de altă parte, există problema competitivității în câmpul muncii. Dar dacă se reangajează mai devreme, ce face cu copilul în situația când lipsește sistemul de creșe și structuri accesibile și de calitate, disponibile? Reducerea concediului de îngrijire a copilului în Republica Moldova ar putea genera o serie de efecte indezirabile – lăsarea copiilor singuri nesupravegheați; cheltuieli suplimentare de la bugetul de stat cu privire la eventualele probleme de sănătate cu care s-ar putea confrunta copiii încadrați în creșe la vârste fragede; supraaglomerarea creșelor și grădinițelor etc.

Durata pauzei pentru îngrijirea copilului este determinată de orientările profesionale ale femeii, oportunitățile de dezvoltare a carierei și necesitățile de a contribui în venitul familiei etc. Opiniile respondenților privind vârsta copilului la care mama să-și reia activitatea profesională sunt variate, conturându-se trei categorii de răspunsuri dominante. O categorie susțin ideea că nu mai devreme de 2 ani mama să revină în câmpul muncii. ”*Eu cred că de la 2 ani jumătate te poți duce la lucru”. ”Dacă mama iese la serviciu mai degrabă de 2 ani copilul poate suferi fiindcă pentru ei e greu să înțeleagă că mama pleacă*”. ”*Mama cred că trebuie să stea acasă până la 3 ani, deoarece are de suferit copilul, dar depinde de psihicul copilului. Dacă mama vine obosită, enervată de la lucru, cred că starea ei emoţională se poate răsfrânge asupra stării copilului*”. Opiniile acestor respondenți denotă că încă există o presiune considerabilă pentru ca femeile să-și pună familiile pe primul loc.

O altă categorie consideră că mama ar trebui să intre mai devreme în câmpul muncii până a împlini copilul doi ani. ”*Eu cred că mama trebuie să stea cât mai puțin acasă. Doi ani cel mult. Eu judec după mine, că daca mama e tânără, are entuziasm, ea își dorește să lucreze. Dacă timpul trece e mult prea greu să revii. De la doi ani, însă, toți copiii să fie asigurați cu creșă și calitatea serviciilor acestora să fie foarte bună*”. Unele mame care au intrat la o vârstă fragedă a copilului la serviciu (până a împlini 1 an) regretă decizia luată. ”*Sunt unele momente că îmi pare rău și mă gândesc că poate trebuia să stau cu copilul acasă. De exemplu, acum trebuie să merg la ortoped din cauza că mușchii îi sunt slabi. Imediat cum am intrat în serviciu, el a stat cu soacra și fiindcă plângea ea îl ținea numai în brațe. El tot mă căuta dar nu dorea să meargă. Toată ziua stătea numai în brațe și a început să meargă mai târziu. Mă gândeam de multe ori, că dacă eram eu, poate nu avea să se întâmple. Dar oricum, timpul nu-l mai întorci înapoi*”. A treia categorie consideră că reluarea serviciului de către mame trebuie să fie pentru fiecare caz individual. ”*Depinde după fiecare persoană, ce scop își pune în viața profesională*”.

Mamele care s-au reîntors la serviciu până a împlini copilul 24 de luni au menționat că principalele motive au fost:

Nevoia de socializare. ”*Mă plictiseam să fac în fiecare zi același lucru. Simțeam nevoia să discut în continuare cu alte persoane decât cele din familie*”.

Afirmare profesională. ”*Motivul principal pentru care am intrat la lucru ține mult de domeniul de activitate. Eu nu prea aveam experiență în acest domeniu. Nu am vrut să aflu de la colegi cum se lucrează la asemenea lucrare, dar am vrut eu însămi să particip. Eu chiar am vrut să revin și să cresc profesional*”.

Obținerea veniturilor de trai. ”*Copilul avea 2 ani şi 3 luni când am revenit la serviciu. Am fost nevoită să intru în serviciu din cauza lipsei resurselor financiare*”.

Includerea mamelor pe piața forței de muncă are efecte benefice asupra situației familiei, prin faptul că contribuie la suplinirea veniturilor și creșterea investițiilor în copii (calitatea alimentației, accesul la educație și serviciile educaționale, accesul la serviciile medicale de calitate).

La mai multe mame, decizia de a reveni în câmpul muncii este în strânsă corelație cu starea de sănătate a copilului. Astfel o categorie din mame au menționat că copiii se îmbolnăvesc rar, "*fac viroze la câteva luni*". "*Ambii copii au o imunitate puternică, probleme grave nu am avut. Pot fi menționate doar micile viroze, care de regulă apar în sezonul rece, îndeosebi în lunile februarie-martie ale anului, însă în decurs de 3-4 zile copiii se recuperează*". Acest grup de mame au subliniat că vor reveni în câmpul muncii mai devreme. O altă categorie, și cea mai numeroasă, susțin că pruncii se îmbolnăvesc frecvent. "*Vadim la mine a fost tare bolnăvicios. Eram tânără, nu știam cum să-l îngrijesc fiindcă l-am născut la 17 ani și medicii mi l-au îmboldit cu antibiotice foarte mult. A fost tare bolnăvior, permanent făcea pneumonii*". Aceste mame susțin ideea revenirii în câmpul muncii la o vârstă mai mare a copilului, după trei ani și optează preponderent pentru un program de lucru flexibil. Două dintre mame aveau copii bolnavi de maladii oncologice. "*Eu cu Daniel aici stau mult la spital, de exemplu, prima dată am stat 8 luni*". "*Băiatul mai mic a avut și tumoră la cap, tare m-am mai chinuit cu el*". Unele mame au menționat că în situația în care se confruntă cu probleme serioase de sănătate ale copilului sunt nevoite de a contracta credite pentru a achita costul tratamentului și serviciilor medicale. "*Am achitat intervenția și tratamentul, pentru aceasta am luat credit 24 mii lei. Primăvara și toamna facem tratament care este foarte scump. Nu-mi dau nici un medicament compensat, pentru că nu am domiciliu în Chișinău, așa mi-a zis medicul de familie. Mai multe luni nu am putut plăti creditul, dacă achitam nu ne rămâneau bani pentru mâncare, medicamente și gazdă. Acum m-au sunat, că am de returnat suma de 54000 lei, fiindcă am întârziat trebuie să plătesc amendă, altfel o să mă aresteze. Sincer, nu știu ce să fac, de multe ori mă scol noaptea și mă gândesc de unde să iau bani, cum să mă descurc, cred că o să înebunesc într-o zi*".

Deși se observă o avansare evidentă în egalizarea cerințelor față de soț și soție, reprezentări de genul că rolurile bărbaților în societate sunt legate preponderent cu autoafirmarea profesională, iar ale femeilor cu familia și copiii au încă o răspândire largă. Femeile din Republica Moldova au obținut șanse egale în educație și pe piața muncii, fără a obține drepturi și obligații egale în cadrul familiei. Ele continuă să îndeplinească aproape toate responsabilitățile casnice (îngrijirea copiilor și munca casnică), ceea ce, la rândul său, restrânge posibilitățile lor de participare în sfera publică, în comparație cu bărbații.

Datele studiului, de asemenea, evidențiază că progresele în ceea ce privește o repartizare mai egală a sarcinilor de îngrijire a copiilor și a celor casnice, între femei și bărbați sunt lente. În continuare, femeile chiar dacă sunt angajate consacră, mai mult timp decât bărbații activităților de îngrijire a copiilor și casnice. Unele mame au menționat că responsabilitățile de creștere și educare a copiilor sunt împărțite cu partenerul de viață, însă numărul acestora este redus. Cele mai multe au evidențiat totuși, persistența rezistenței la egalitatea de gen prin faptul că diviziunea activităților domestice și de îngrijire a copiilor între bărbați și femei sunt foarte limitate. "*El zice așa, eu sunt bărbat, eu fac bani. Tu ești mamă, tu stai acasă și ai grijă de copii. El cu ce poate mă ajută*". "*Tot ce-i legat de casă și copii eu îndeplinesc, iar tata face bani. El lucrează de la ora 8.00 până la 17.00, dar nu se ocupă de copii sau casă, așa că am luat eu asta, asupra mea. Eu nu insist să stea cu copii, poate foarte rar, când obosesc prea tare psihologic*". Aceasta denotă că predomină valorile tradiționale, conform cărora femeile ar trebui să acorde prioritate responsabilităților familiale (prin îndeplinirea rolurilor de mame, soții și gospodine), în vreme ce bărbații ar trebui să-și îndeplinească rolul de aducător de venit în familie. În acest context, vom sublinia că principiul egalității între femei și bărbați a devenit un deziderat al societății europene contemporane nu numai din considerente etice legate de respectarea drepturilor omului, ci și din

considerente economice în contextul în care creşterea populaţiei inactive pune presiune pe sustenabilitatea sistemelor de protecţie socială [Sănduleasa A.: p. 6].

Studiile în domeniu relevă însă, că implicarea bărbaților în creșterea și educarea copiilor este benefică. Astfel, s-a stabilit că nivelul de dezvoltate cognitivă și socială a copiilor este cu atât mai avansat cu cât este mai mare implicarea tatălui în educarea copilului. De asemenea, cu cât implicarea tatălui în educaţia (interacţiunea pozitivă, educaţională) copilului este mai timpurie, cu atât ea este mai îndelungată datorită sentimentului de autoeficacitate pe care tatăl îl dobândeşte prin feedback-urile pozitive pe care le primeşte în interacţiunea cu copilul [Petrovai D., 2006, p. 11]. Potrivit investigațiilor din domeniu, principalele bariere în implicarea bărbaţilor în educaţia copiilor şi în viaţa de familie sunt: deprinderile scăzute sau încrederea scăzută în abilitatea de a avea o contribuţie semnificativă în viaţa de familie, în domeniul educării copiilor; bărbaţii s-au obişnuit cu recompensele din domeniul vieţii profesionale şi mai puţin cu cele din contextul familiei; sarcinile structurate, predictibile, cu întăriri clare din domeniul muncii, reprezintă pentru foarte mulţi bărbaţi principala sursă de valoare şi realizare personală; identitatea bărbaţilor, percepţia masculinităţii este adesea, asociată cu succesul în viaţa profesională şi mai puţin cu succesul în viaţa personală, de familie; educaţia copiilor este percepută în mod stereotip ca fiind responsabilitatea fundamentală a femeii [Petrovai D., 2006, p. 12].

O problemă specifică Republicii Moldova este capacitatea și calitatea redusă a serviciilor educaționale preșcolare existente, iar durata concediului plătit în Moldova vine să compenseze lipsa creșelor de stat și private. Actualmente, vârsta minimă de înscriere a copiilor în grădinițe este una destul de mare. Astfel, în conformitate cu actele normative în vigoare [Regulamentul instituției de învățământ preșcolar], înscrierea copiilor în instituţiile preşcolare de tip general are loc de la vârsta de 3 ani, în dependenţă de locurile disponibile. Pentru copiii de la 1,6 pînă la 3 ani, la solicitarea părinţilor, prin decizia autorităţilor administraţiei publice locale şi a direcţiilor de învăţământ raionale/municipale, pot fi organizate grupe și pentru ei. În scopul asigurării respectării dreptului de acces la educația timpurie a copiilor cu vârsta sub 3 ani, în Parlamentul Republicii Moldova, au fost înaintate mai multe modificări și completări ale Codului educației, printre care şi propunerea ca aceste servicii să fie înfiinţate în cadrul grădinițelor de copii, ele fiind incluse în categoria instituțiilor de educație antepreșcolară, care vor fi finanţate din bugetul public naţional. Până la momentul actual însă, problema deficitului de locuri pentru copiii cu vârsta mai mică de 3 ani persistă.

O tendință continuă care se înregistrează în Republica Modova ține de faptul că astăzi 1 din 4 copii sunt născuți anual în afara căsătoriei civile a părinților. Lipsa servciilor de supraveghere a copiilor mici împovărează mamele care nu se bucură de sprijinul taților în creșterea și educarea copiilor, fapt confirmat în cadrul studiului. Câteva mame solitare s-au sonfruntat cu problema lipsei serviciilor de îngrijire a copiilor mici, care sunt nevoite de a munci pentru a câștiga mijloace de subzistență, mai ales în situația în care, până la naşterea copilului aveau statutul de persoană neasigurată. Astfel, după împlinirea vârstei de un an și 6 luni a copilului ele nu beneficiază de nici un suport material, adică indemnizație pentru creșterea copilului. ”*Copilul mai mic nu frecventează grădinița. Am început să lucrez ca taxator la troleibuz când copilul cel mai mic avea un an jumătate, îl lăsam cu copiii mai mari de 8 și 9 ani. Lucrez de la ora 15.00 până la 24.00. Un timp, se temeau singuri, deoarece noi trăim la primul etaj și cineva s-a îmbătat și s-a bătut în fața geamului, copiii s-au speriat tare și aproape o săptămână, de la ora 18.00 seara, veneau la ultima stație a troleibuzului și-i luam cu mine până la ora 24. Oboseau, iar cel mic dormea în brațele celor mai mari. Ce puteam să fac, nu aveam cu cine să-i las*”.

Părinții care domiciliază în Chișinău dar nu au viză de reședință, de asemenea, se confruntă cu dificultăți la înscrierea copiilor în instituțiile preșcolare. ”*Ca să dau copilul la*

grădiniță am apelat acum 2 luni la Direcția Asistență Socială și la Centrul pentru Protecția Copilului, deoarece la grădiniță m-au refuzat categoric fiindcă nu am viză de reședință în Chișinău. Dar eu lucrez pentru oraș, de ce copilul meu nu are dreptul la grădiniță ca alți copii? Mi-au promis că-mi vor examina cazul meu și o să mă ajute. Nu știu dacă să-i cred".

Deci, în contextul actual, când soluțiile de facilitare şi promovare a echilibrului între viaţa profesională şi viaţa de familie oferite de stat sunt neesențiale, femeilor le revine sarcina de a identifica soluții. Alte studii realizate în domeniu de asemenea, au evidențiat că disponibilitatea serviciilor de îngrijire a copiilor contribuie la optimizarea timpului acordat de către părinți îngrijirii acestora [Savinskoi O., 2008]. De asemenea, serviciile de îngrijire a copiilor reprezintă un factor determinant important pentru tranziția către apariția celui de al doilea copil [D´Albis H., Gobbi P., Greulich A., 2017].

Opiniile respondenților cu privire la calitatea serviciilor instituțiilor preșcolare sunt divizate. Astfel, unii s-au arătat total nemulțumiți, alții satisfăcuți. "*Frecventăm gradinița de stat și nu sunt mulțumită de serviciile acordate. Achităm fondul grupei 110 lei şi bonul pentru masă, în funcție de frecvență, ajunge la 180 lei. De serviciile acordate sunt foarte dezamăgită, de tot, de educatori care sunt slab pregătiți, de mâncare. În grădinița noastră e bătaie de joc față de copii şi pierdere de bani pentru părinți*". "*Pregătirea profesională a educatorilor este foarte bună, doar că nu întotdeauna grădinița dispune de personal suficient, îndeosebi duc lipsă de dădacă și/sau bucătar. Activitățile desfășurate cu copiii sunt diverse și captivante pentru copii, iar atenția acordată copiilor este pe măsura așteptărilor*".

În acest context, menționăm că sisitemul educațional din Chișinău este insuficient dezvoltat pentru a cuprinde toți copiii de vârstă preșcolară. Unele instituțiile preșcolare sunt supraaglomerate ceea ce determină îmbolnăvirea frecventă a copiilor. Situația este precară îndeosebi în mediul rural unde mai mulți copii nu frecventează grădinițele din mai multe cauze obiective: lipsa instituţiilor preşcolare în localitate, distanţa mare până la ele, costurile etc. Acest aspect constituie o problemă din perspectiva participării părinţilor pe piaţa munciişi la deteriorarea poziţiei femeilor pe piaţa muncii. Din cauza nivelului redus de servicii de creșă și educație preșcolară, unii părinți trebuie să se sacrifice pentru a avea grijă de copii.

Activitatea bonelor nu este reglementată suficient în Republica Moldova, aceasta este în prezent posibilă în regim de titular de patentă, iar luarea acestei patente nu necesită întrunirea unui anumit set de condiții care să fie verificate de stat la momentul acordării patentei (cazierul judiciar, studiile, certificatul medical etc.). O problemă esențială la acest capitol se referă la costul servicilor oferite de bone. "*De unde bani pentru dădacă, dacă nouă abia ne ajunge de mâncare și gazdă, am căutat pe internet, ora costă 30-40 de lei, cum s-o achit*?". "*La bonă nu am apelat, pentru că nu ne putem permite, când trebuie să plecăm undeva, luăm copii cu noi*".

Situația dată îi determină pe mai mulți părinți să utilizeze în totalitate concediul de îngrijire a copilului. Astfel, dezvoltarea unor structuri pentru îngrijirea copiilor, abordabile din punct de vedere financiar și de calitate este esențială pentru a permite ambilor părinți să combine viața profesională și cea de familie.

Problemele cu care se confruntă mamele care vin în câmpul muncii sunt:

Programul de muncă al instituțiilor preșcolare nu coincide cu cel de lucru al părinților. "*Câteva zile pe săptămână lucrez de la 8 la 5 și este foarte bine, câteva zile lucrez de la 9 la 6, ceea ce nu-mi convine. Nu este prea bine, fiindcă seara, transportul merge mai rar. Grădinița lucrează numai până la 6 și nu reușesc să iau fetița de la grădiniță*".

Munca în ture. "*Nu sunt bune serviciile de noapte nici pentru mine și nici pentru copii*".

Îmbolnăvirile frecvente ale copilului. "*Au fost situații că am dus copilul bolnav la grădiniță. Dimineața, i-am scăzut febra, eu m-am dus la serviciu, educatoarele au numărul meu de telefon și am spus că în caz de ceva, să mă contacteze. Toată ziua a fost bine, doar că seara, educatoarele m-au sunat că fetiței iar i s-a ridicat febra. Șefa ne-a spus în față, aveți copii – stați*

acasă, nu vreți să stați acasă – luați dădacă, nu aveți posibilitatea să luați dădacă, înseamnă că stați voi singure acasă. Așa ni s-a spus verde-n ochi. Nu vă place lucrul, vă găsiți alt lucru".

Lipsa unui program flexibil. "*Nu pot modifica orarul în cazuri imprevizibile. Pot doar sa-mi iau concediu când am nevoie, dar nu tot integral*".

Toate aceste dificultăți denotă că femeile active pe piaţa muncii plătesc un preţ mare dacă decid să investească atât în viaţa profesională, cât şi în viaţa de familie (supraîncărcare, sentimente de vină, identităţi neîmplinite, etc.).

Codul muncii al Republicii Moldova prevede că „angajatorul poate stabili, cu acordul scris al salariatului, programe individualizate de muncă, cu un regim flexibil al timpului de muncă", cu condiția „dacă această posibilitate este prevăzută de regulamentul intern al unității sau de contractul colectiv ori de cel individual de muncă". Stabilirea regimurilor flexibile de lucru este prevăzută și de Strategia pentru protecţia copilului, pe anii 2014-2020. Potrivit opiniilor mamelor intervievate majoritatea angajatorilor nu susțin introducerea programelor flexibile de muncă. În unele țări, situația este total diferită, de exemplu, în Franța – 30% dintre femeile care lucrează au locuri de muncă cu jumătate de normă, în Rusia - 8% [Elizarov V., Levin V, 2015, p. 22].

Studiile în domeniu au evidențiat, însă că programele de lucru flexibile prezintă avantaje atât pentru angajator cât şi pentru angajat. Printre acestea se enumeră: recrutarea şi păstrarea unor angajaţi foarte performanţi, mai ales din rândul femeilor, care optează pentru un astfel de program; timp, costuri financiare şi resurse umane câştigate prin eliminarea implicării în recrutarea şi training-ul noilor angajaţi, datorită în specia, femeilor care revin la muncă după concediul de maternitate; angajate foarte bine pregătite care se întorc la locul de muncă după concediul de maternitate; reducerea absenteismului angajaţilor cu copii, nevoiţi să se ocupe de problemele de sănătate ale acestora; un mediu de muncă mai confortabil pentru angajaţi, în care se simt mai motivaţi şi mai capabili să facă faţă atât muncii cât şi familiei [Petrovai D., 2006. p. 9].

Din cauza că este nevoie de două surse de venit pentru a întreține familia, multe mame deși își doresc să continue să stea acasă, merg la serviciu. "*Sunt norocoasă că soțul își permite să ne întrețină. Mai multe mame și-ar dori să stea acasă, dar merg la lucru din cauza lipsurilor financiare*". "*Dacă ar avea cine să ne întrețină aș sta până la 3 ani acasă cu copilul. Îmi este jale de el, când trebuie să plec la serviciu, vine la mine în brațe și nu vrea să mă lase*".

Mai multe mame au menționat că au simțit că cerințele de la locul de muncă le afectează viața de familie. "*Copilul a început să se ducă singur la înot și într-o zi a încurcat troleibuzul și a ajuns pe la gara de sud. Bine că nu s-a pierdut. S-a urcat în alt troleibuz, a crezut că tot ajunge și nu a ajuns. Era fără telefon. Eu zic că acolo e ca în tundră. A ajuns la o vulcanizare, a cerut de la un bărbat un telefon și l-a sunat pe soț să vină și să-l ia*".

Mai multe mame susțin că copilul are de suferit atunci când mama lucrează chiar dacă copilul este de vârstă școlară, din cauza lipsei de supraveghere. "*Eu mă gândesc de multe ori, că atunci când am lucrat, băiețelul venea singur de la școală și traversa două străzi mari. Semaforul este sau nu, nu contează. Chiar colegul lui a fost lovit la semafor, trecând corect strada. Eu sunt de părere că, mai ales în clasa întâi, trebuie să fie însoțiți pentru a traversa strada*". "*Singur deschidea ușa și, câteodată, nu putea s-o deschidă. Ne suna și ne aștepta afară până veneam să-i deschidem*". Unii părinți care muncesc ar prefera să reducă orele de lucru pentru a oferi îngrijirea pe care ar dori să o acorde copiilor, dar nu își pot permite să-și reducă salariile sau angajatorul lor nu este dispus să le ofere un loc de muncă cu program incomplet.

La întrebarea cum e să fii părinte și profesionist de succes, mai multe mame consideră că aceasta este imposibil. „*Ca să fii părinte de succes trebuie să ai însuți grijă de copil. Ori una ori alta, nu poți să fii și părinte și profesionist de succes în același timp. Eu cel puțin, nu am încercat*". "*Cred că este foarte, foarte greu să le reușești pe ambele. Probabil, puține persoane reușesc așa*". Foarte puține respondente s-au arătat a fi optimiste, considerând că nu este

imposibil de a îndeplini cu succes atât rolurile profesionale, cât și cele familiale. ”*După părerea mea, poți să fii și un părinte ca la carte, și un profesionist de succes, totul depinde de ambițiile pe care le ai și de sprijinul celor apropiați*”.

Cercetări recente au încercat să răspundă la întrebarea privind cantitatea și calitatea timpului pe care o mamă, un părinte, trebuie să îl petreacă cu copilul nou născut pentru ca acesta să se dezvolte optim din punct de vedere cognitiv şi emoţional. Rezultatele acestor studii au arătat că factorul care influenţează în sens pozitiv nivelul de dezvoltare cognitivă şi emoţională a copilului este calitatea timpului petrecut cu copilul, interacţiunea de calitate cu copilul, intensitatea interacţiunii. De asemenea, factorii care influenţează negativ dezvoltarea copilului în perioada 0-2 ani sunt *depresia postpartum* şi *competenţele parentale*, în termeni de abilităţi de relaţionare cu copilul, de stimulare cognitivă a acestuia și *veniturile familiei*. Revenirea la muncă este un factor care scade semnificativ incidenţa acestei depresii [Petrovai D., 2006. p.11].

Deși se vehiculează ideea că concediile lungi pentru creșterea copiilor pot conduce la o „des-calificare” a femeilor, în special în cazul celor care lucrează în domenii în care există o rată ridicată de schimbări în plan tehnologic respondentele studiului nu au asemenea temeri.

Concluzii. În concluzie, putem spune că, întregul ansamblu ce cuprinde condițiile de lucru, dispozițiile legale pentru mamele care muncesc și serviciile pentru îngrijirea copiilor constituie factori de o importanță deosebită. Mamele implicate în câmpul muncii trăiesc un conflict de rol și în absența unor facilități, strategia pentru îmbinarea vieții familiale și a muncii este reducerea fertilității sau amânarea ei. Facilitarea combinării rolului de mamă cu munca plătită, deși duce la diminuarea timpului liber, este cu mult mai acceptabilă, însă femeile din țara noastră sunt nevoite să aleagă pe o anumită perioadă unul dintre aceste două roluri. În concluzie, menționăm că absența unor soluții eficiente, femeile aleg să părăsească piața forței de muncă pentru o perioadă mai lungă de timp, decât să se confrunte cu condiții de lucru care nu le permit să-și echilibreze responsabilitățile profesionale și familiale. În plus, costurile ridicate ale unor servicii de îngrijire a copiilor mici (bone, grădinițe private) mai ales pentru lucrătorii cu venituri scăzute reprezintă factori majori de descurajare a muncii.

Bibliografie

1. BiroulNațional de Statistică, (2018), *Forța de muncă în Republica Moldova Ocupare și șomaj* 2018. Chișinău.
2. D´Albis H., Gobbi P., Greulich A., (2017), *Having a Second Child and Access to Childcare: Evidence from European Countries.*
3. Elizarov V., Levin V., (2015), *Russian Federation Aging Project Family Policies in Russia: Could Efforts to Raise Fertility Rates Slow Population Aging*?.
4. Expert grup, (2015), Reforma concediului de îngrijire a copiilor de vârsta 0-3/ 3-6 ani: mai scurt, mai bine plătit, urmat de servicii bune de creșă/ grădiniță.
5. Gagauz O. Buciuceanu-Vrabie M., (2011). *Politici familial și rolul lor în contextual schimbărilor demografice*, Chișinău: Sirius.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea modificărilor ce se operează în Hotărârea Guvernului nr. 1478 din 15 noiembrie, 2002, cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii nr. 460 din 24.03.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 66-68.
7. OECD (2007). Matching Work and Family Commitments. https://www.oecd.org/els/39689983.pdf
8. Regulamentul instituției de învățământ preșcolar // edu.gov.md
9. Sănduleasa A., Politici familiale, ocupare și roluri de gen: o analiză privind influența factorilor culturali asupra atitudinilor față de participarea femeilor pe piața muncii. www.cesindcultura.acad.ro/images/fisiere/rezultate/postdoc/.../Sanduleasa_Andra.pdf

SCHOOL ABANDONMENT, RISK AND SUPPORTIVE FACTORS OF THE ROMANIAN EDUCATIONAL SYSTEM

ABANDONUL ȘCOLAR, FACTORI DE RISC ȘI SUPORTIVI AI SISTEMULUI EDUCAȚIONAL ROMÂNESC

Carmen PALAGHIA[1]

Abstract

The article presents the situation of school abandonment at European, national and county level, as well as strategies for prevention and control of the phenomenon, such as: Europe 2020 Strategy, programs developed at county level, the need to prevent school dropout and the consequences of this phenomenon among young people. Romania's education and training strategy for 2014-2020 aims to reduce early school leaving in education and training systems, which should reach below 10% and at least 95% of children between the age of four and the age for compulsory enrollment at primary school should benefit from preschool education. The risk and supportive factors of the phenomenon are mentioned, outlining the trajectory of our country in pursuing the approach of the European Union.

Key words: school abandonment, education, program, strategy

1. Introducere

Abandonul şcolar poate fi generat de: migraţia părinţilor, mediul familial dezorganizat, situaţia economică precară, lipsa locurilor de muncă pentru tineri și reprezintă una dintre problemele acute cu care se confruntă învăţământul din România, generând efecte negative la nivel individual, cât şi asupra întregii societăţi. Cei mai mulţi tineri parcurg etapele sistemului de învăţământ, continuându-și studiile, formarea, sau intră în câmpul muncii. Cu toate acestea, unul din șapte tineri europeni abandonează sistemul de învăţământ fără a deţine competenţele sau calificările considerate în prezent necesare pentru o tranziţie reușită către piaţa muncii și pentru o participare activă în cadrul economiei actuale, bazate pe cunoaștere. În prezent, aproximativ 6,4 milioane de tineri din Europa sunt clasificaţi drept *tineri care abandonează şcoala timpuriu*. [2]

Prevenirea abandonului școlar[3] constă în totalitatea de măsuri din domeniul educaţiei, a condiţiilor socio-economice, de utilizare a timpului liber, de facilitare a comunicării, de modelare a comportamentului, de ameliorare a condiţiilor de mediu, luate în scopul diminuării sau chiar înlăturării factorilor de risc şi de întărire a factorilor de protecţie.

Perspectivele teoretice şi de cercetare contemporane pot fi grupate în trei mari paradigme explicative ale fenomenului de abandon şcolar, după cum urmează:

1. **Paradigma psihosocială**, care consideră că persoanele care abandonează şcoala diferă de cele care îşi finalizează studiile în ceea ce privește unul sau mai multe atribute psihosociale sau trăsături de personalitate precum: motivaţia, inteligenţa, imaginea de sine, agresivitatea.

2. **Paradigma interacţionistă**, care interpretează abandonul ca pe o consecinţă a interacţiunii dintre caracteristicile individuale ale elevilor şi cele ale mediului educaţional, în care include actori sociali precum colegii, profesorii, părinţii ş.a.

---

[1] lector universitar doctor, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social Politice, Departamentul de Sociologie și Asistență Socială; Email: carmenpalaghia@yahoo.com;

[2] Nevala Anne-Mari , Hawley Jo, Stokes Dermot, Slater Katie, Souto Otero Manuel, Santos Ruth, Duchemin Claire, Manoud Anna (2011), *Studiu privind reducerea abandonului şcolar timpuriu în Uniunea Europeană*, elaborat de către Parlamentul European, Direcţia Generală de Politici Interne Ale Uniunii, Serviciul De Politici B: Politici Structurale și de coeziune, Comisia pentru Cultură și Educaţie;

[3] Strategii de prevenire și diminuarea abandonului școlar în Județul Iași, An școlar 2017- 2018, elaborat de Inspectoratul Școlar Județean Iași;

3. **Paradigma constrângerii externe**, care afirmă că abandonul şcolar nu este atât un produs al sărăciei, cât un produs al presiunii unor factori de mediu pe care individul nu-i poate controla, factori precum starea de sănătate sau obligaţiile familiale şi profesionale.

Literatura de specialitate contemporană[4] relevă două perspective explicative dihotomice cu privire la *responsabilitatea apariţiei abandonului şcolar*, după cum urmează:

1. **Perspectiva tradiţionalistă**, care atribuie întreaga responsabilitate a abandonului şcolar elevilor*; termenul drop-out, caracteristic acestei perspective, sugerează că decizia de a abandona şcoala, independentă şi definitivă, îi aparţine elevului.*

2. **Perspectiva excluderii**, care *atribuie responsabilitatea apariţiei abandonului şcolar instituţiei şcolare; această perspectivă porneşte de la premisa că un număr relativ mare de elevi sunt „expulzaţi" din şcoală (push-out) din cauza experienţelor traumatizante de eşec şi frustrare trăite în mediul şcolar iar variabilele conexe statutului şcolar, determinat de performanţele şcolare ale elevilor, sunt văzute ca fiind simptomele şi nu cauze directe ale abandonului şcolar.*

Prevenirea părăsirii timpurii a şcolii este considerată ca fiind deosebit de importantă, nu numai pentru a combate "consecinţele negative ale sărăciei şi excluziunii sociale asupra dezvoltării copilului, dar şi pentru a oferi copiilor mijloacele necesare pentru a întrerupe ciclul de transmitere a dezavantajului între generaţii, iar interesul specialiştilor pentru *prevenirea şi diminuarea abandonului şcolar* trebuie privit ca o prioritate a sistemului de educaţie cu atât mai mult cu cât, factorii determinanţi ai abandonului se multiplică şi diversifică, ca adaptare la contextul social, economic, cultural, profesional din ce în ce mai provocator în care sistemul de învăţământ funcţionează".[5]

2. Situația abandonului școlar în Europa

În Uniunea Europeană, *tinerii care părăsesc sistemul de învăţământ cu maximum primul ciclu de învăţământ secundar finalizat, sunt clasificaţi drept tineri care abandonează şcoala timpuriu*. Ei sunt, aşadar, aceia care au urmat numai cursurile preşcolare, primare, secundare inferioare sau o mică parte din învățământul secundar superior, cu o durată de mai puţin de doi ani și includ tinerii care au numai studii pre-profesionale sau profesionale care nu au condus la obţinerea unei diplome de studii secundare superioare.[6]

Nu mai puțin de 18% dintre tinerii din România cu vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani au abandonat orice formă de educație în anul 2014, după cum se reflectă și în Figura 1. Rata abandonului școlar din România[7] era una dintre cele mai mari din Europa, la nivelul anului 2014. Prezentăm în *Figura 2, Harta abandonului şcolar, realizată de Eurostat, Biroul de Statistică al Uniunii Europene,,* care reflectă situația țărilor membre, la capitolul "Părăsirea timpurie a oricărei forme de educație și training".

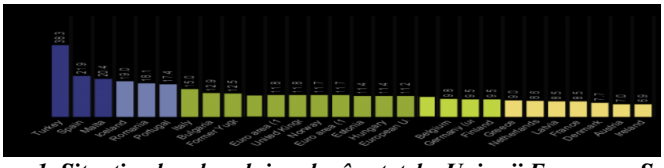

Figura 1. Situația abandonului școlar în statele Uniunii Europene. Sursa: Eurostat.

În Europa, doar patru țări stau mai rău decât România la părăsirea timpurie a sistemului de învățământ, şi anume: Turcia (38,3%), Spania (21,9%), Malta (20,4%) și Islanda (19%). În Austria doar 7% dintre tineri părăsesc școala, în Grecia 9%, în Ungaria 11,4%, iar în Bulgaria

[4] Idem;
[5] Ibidem;
[6] Op.cit;
[7] www.ziaruldeiasi.ro-harta-abandonului-scolar-in europa, accesat la data de 12.02.2018, orele 20:51;

rata este 12,5%. Cifre și mai mici ale abandonului școlar sunt în Cehia și Polonia, doar 5,5%, respectiv 5,4%.

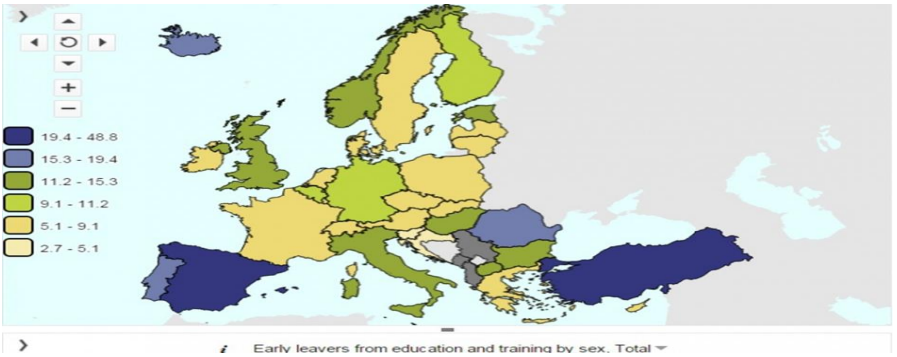

Figura 2. Harta abandonului şcolar la nivelul ţărilor membre ale Uniunii Europene. *Sursa: Eurostat*[8]*;*

Ponderea celor care au părăsit timpuriu școala, cu vârste cuprinse între 18 și 24 de ani, a scăzut în mod constant în Uniunea Europeană în ultimii ani, de la 17,0% în 2002 la 10,7% . Mai puține femei tinere (9,2% în 2016), care părăsesc educația și formarea mai devreme decât bărbații tineri (12,2%). *Obiectivul Strategiei Europa 2020 este de a reduce rata abandonului școlar timpuriu în UE sub 10% până în 2020, după cum se reflectă și în Figura 3.*

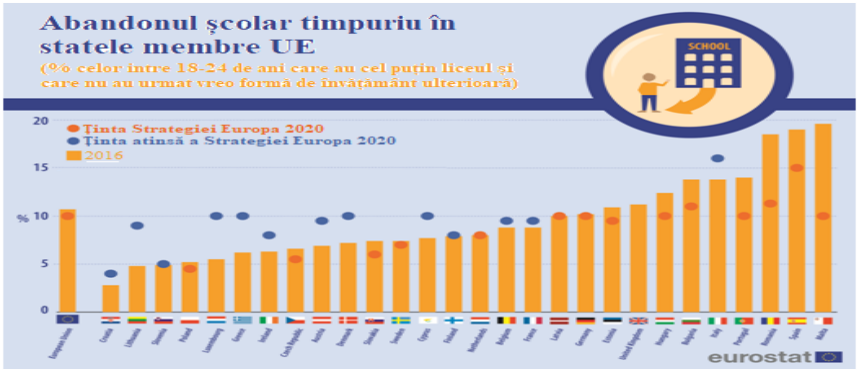

Figura 3. Abandonului şcolar timpuriu pentru anul 2016 la nivelul Uniunii Europene şi targetul pentru anul 2020. *Sursa: Eurostat;* [9]

Persoanele care abandonează timpuriu educația și formarea, se pot confrunta cu dificultăți considerabile pe piața forței de muncă: de exemplu, le este dificil să obțină o poziție sigură, deoarece angajatorii ar putea fi mai reticenți în privința capacității lor de a-și continua educația limitată.[10]

[8] Idem;

9 https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news, accesat la data de 18.09.18, orele 13:19;

[10]https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Early_leavers_from_education_and_training,accesat la data de 18.09.18, orele 21:56;

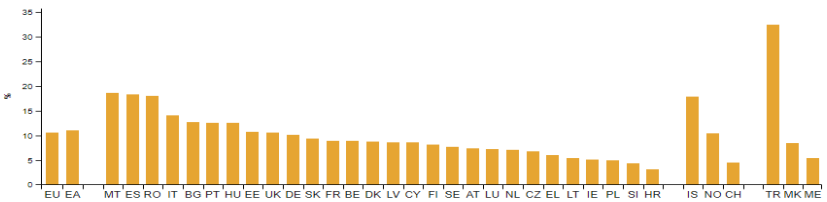

Figura 4. Abandonul şcolar timpuriu în statele membre ale Uniunii Europene în anul 2017.
Sursa: Eurostat[11].

3. Situația abandonului școlar la nivel național

Conform *Strategiei Europa 2020*[12], după creșterea înregistrată în 2010, în țara noastră, rata de abandon școlar timpuriu a scăzut cu un punct procentual în 2012 față de anul precedent, ajungând astfel la 17,4%, iar datele disponibile pentru anul 2013 indică o continuare a acestui trend descendent. Legea Educației Naționale are în vedere, fiind în concordanță cu Strategia Europa 2020, continuarea reformei curriculare prin modernizarea curriculumului școlar și îmbunătățirea sistemului de evaluare a elevilor; conectarea a 2400 de școli la internet la finalul proiectului "Internet în școala ta"; extinderea cu 600 de unități a parcului de microbuze școlare destinate elevilor din mediul rural și mic urban.

Datele statistice relevă, după creșterea înregistrată în 2010, faptul că rata de *abandon școlar timpuriu* a scăzut cu un punct procentual în 2012 față de anul precedent, ajungând astfel la 17,4%. Datele provizorii disponibile pentru 2013 indică o continuare a acestui trend descendent, iar ca progrese sunt considerate măsurile de adaptare a învățământului superior la cerințele pieței muncii și facilitarea accesului la educația terțiară. [13]

Conform publicației statistice „Proiectarea populației școlare din România la orizontul anului 2060"[14], în anul 2013/2014*, rata abandonului școlar în învățământul primar și gimnazial* a fost de 1,5% (1,3% în învățământul primar și 1,9% în învățământul gimnazial). Cea mai mare valoare a ratei abandonului s-a înregistrat în învățământul postliceal și de maiștri, de 7,9%. În cadrul învățământului liceal și profesional, în anul școlar 2013/2014 rata abandonului a fost de 2,9%. Astfel, „în varianta constantă", numărul populației rezidente preșcolare și școlare de 0-23 ani ar urma să cunoască o diminuare, de la 3,7 milioane persoane în anul 2015, la 2,1 milioane persoane în anul 2060. Pe grupe de vârstă, cea mai mare scădere ar urma să se înregistreze la copiii de 3-5 ani (-45,4%). De asemenea, cea mai mică scădere se va înregistra la grupa elevilor de 15-18 ani, cu 39,9% (de la 692,9 mii elevi la 416,1 mii elevi).

Pe sexe, scăderea populației preșcolare și școlare ar fi mai mare pentru populația rezidentă feminină (-42,6%) decât pentru cea masculină (-42,3%). În profil teritorial, scăderea populației preșcolare și școlare va fi resimțită în toate județele. Cele mai mici scăderi relative (sub 22,0%) se vor înregistra în județele Ilfov (-21,6%) și Brașov (-20,7%). Județul care ar înregistra cea mai mare diminuare a populației preșcolare și școlare este județul Gorj (-69,8%), mai menționează publicația. Printre cele mai afectate județe de scăderea populației preșcolare și școlare se vor număra Botoșani, Brăila, Caraș-Severin, Mehedinți, Olt și Vâlcea (cu peste 60%).

---

[11] Idem;
[12] *Strategia Europa 2020*, din 3.03.2010/Bruxelles privind creșterea inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii, regăsită pe siteul http://europedirectbucuresti.ier.ro/wp-content/uploads/brosura_europa_2020_8mb.pdf, accesat la data de 18.09.18, orele 14:43;
[13] Idem;
[14] Iagăr Elena Mihaela (coordonator), *2016, "Proiectarea populației școlare din România la orizontul anului 2060"*, Institutul Național de Statistică, România;

Județele mai puțin afectate, care vor înregistra reduceri între 23,0% și 30,0%, vor fi Bacău, Constanţa, Neamţ, Sibiu și Suceava.

În luna iunie din anul 2015, Guvernul României a aprobat *Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii*[15], document programatic ce conține mecanisme și măsuri care urmează să fie implementate până în 2020, în scopul reducerii procentului tinerilor cu vârsta între 18-24 de ani care au definitivat cel mult clasa a opta și nu urmează nicio altă formă de școlarizare sau formare profesională, obiectivul Strategiei fiind *scăderea ratei de părăsire timpurie a școlii cu șase procente, de la 17,3% în 2013 la 11,3% în 2020*, atingând astfel ținta asumată de România în cadrul Strategiei Europa 2020. *Fenomenul de părăsire timpurie a școlii* predomină în rândul unor grupuri vulnerabile, cum ar fi: tinerii provenind din familii cu venituri modeste, tinerii din comunitățile rurale, romi și alte minorități, precum și elevii care au repetat cel puțin un an sau care au abandonat școala, și are implicații sociale și economice importante.

În anul 2016, cele mai scăzute proporții ale elevilor care au părăsit timpuriu instituțiile de educație și formare au fost observate în Croația (2,8%), Lituania (4,8%), Slovenia (4,9%), Polonia (5,2%) și Luxemburg (5,5%), au fost înregistrate în Malta (19,6%), Spania (19,0%) și România (18,5%), fiind mai mică pentru femei decât pentru bărbați în fiecare stat membru UE, cu excepția Bulgariei, a Republicii Cehe și a României.[16]

4. Abandonul Școlar la nivelul Județului Iași

Conform statisticilor Inspectoratului Școlar Județean (ISJ) Iași, cea mai mare rată a abandonului școlar s-a regăsit, în 2016, în localitați precum Mironeasa, Lungani, Moțca, Plugari, Șcheia, Țibana, Popești, Raducăneni sau Ciortești, după cum sunt regăsite și în Figura 4. Dintre acestea, cea mai gravă situație este la Lungani și Mironeasa, unde s-au înregistrat peste 40 de cazuri de abandon școlar, iar în celelalte comune exemplificate au existat între 21 si 40 de cazuri de copii care au părăsit școala obligatorie. La nivelul județului Iași, rata abandonului școlar înregistrat în anul 2016, a fost de 0.58% iar cei mai mulți elevi au abandonat școala în stadiul învațământului gimnazial și la sfârșitul clasei a-VIII-a. În cifre, 83 de elevi au părasit învațământul obligatoriu în stadiul primar, 327 în cel gimnazial, iar 134 elevi, în stadiul liceal sau profesional. Dintre cei care au abandonat cursurile în anul școlar 2016, 75,9% sunt elevi din mediul rural și doar 24,1% sunt din urban. *Motivația abandonului școlar din mediul rural incepe de la sărăcie*, lipsa condițiilor de educație în forme superioare de învățământ în comunitatea lor, dar și lipsa măsurilor pe care autoritățile ar trebui să le ia în cazul părinților care nu își trimit copiii în învățământul obligatoriu.

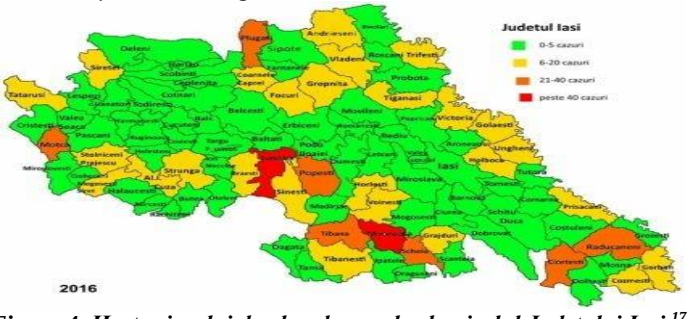

Figura 4. Harta riscului de abandon școlar la nivelul Județului Iași [17]***;***
Sursa: Strategii de prevenire și diminuarea abandonului școlar în Județul Iași, An școlar 2017- 2018, elaborat de Inspectoratul Școlar Județean Iași.

[15] Guvernul României, 2015, *Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii;*
[16] https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news, accesat la data de 18.09.18, orele 13:19;
[17] http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri/moldova/harta-abandonului-scolar-in-iasi, accesat la data de 18.09.18, orele 17:00;

La nivelul judetului Iași, în anul 2016, procentul de 33% din totalul cauzelor care au condus la abandonul școlar, a fost reprezentat de nivelul redus de educație al părinților, dezinteresul familiei față de școală, părinți plecați la muncă în străinătate, copii aflați în plasament sau instituționalizați și familii de romi, iar 24,81% sunt cauze de natură socio-economică, fie copii care nu se pot prezenta la școală din cauza dificultăților financiare ale părinților, fie sunt nevoiți să contribuie la întreținerea familiei.[18]

O realitate la nivel județean este faptul că școlile unde se obţin cele mai slabe rezultate la examenele naţionale sunt de obicei, cele de care sunt evitate de către profesorii titulari din cauză că sunt situate la mare distanţă de centrele urbane. Naveta prea lungă sau faptul că primăriile nu o decontează, sunt principalii factori care determină cadrele didactice să plece de la școli precum cele din Plugari, Mădârjac, Șipote, Lungani, Coarnele Caprei, Voinești, Dagâța, sau Sirețel.

Cadrele didactice din satele îndepărtate sunt adesea necalificate, iar copiii trebuie să facă naveta, și de multe ori nu ajung la școală pentru că sunt trimiși de părinți, fie la munca câmpului, fie să stea cu animalele, sau primăvara să meargă la legat via, iar toamna la cules. *Harta riscului de abandon evidențiază faptul că acest fenomen are dimensiuni mai importante în zonele sărace ale județului, în acele comunități îndepărtate de centrele urbane și care dispune o infrastructură rutieră slab dezvoltată: Hârlău, Lungani, Voinești, Mironeasa și Răducăneni.*

La nivelul județului nostru, există 7 unități școlare[19] care au peste 40 de copii aflați în situație de risc de abandon școlar:

1. Școala Gimnazială Crucea (Lungani);
2. Școala Gimnazială Mironeasa;
3. Școala Gimnazială Slobozia (Voinești);
4. Școala Gimnazială ”Petru Rareș” Hârlău;
5. Liceul Tehnologic Hârlău;
6. Școala Profesională „Trinitas” Târgu Frumos;
7. Liceul Teoretic „Lascăr Rosetti” Răducăneni.

Analiza datelor relevă faptul că, din 91 000 elevi, reprezentând totalul elevilor înscrişi în învăţământul primar, gimnazial, liceal inferior şi profesional, în anul şcolar 2017-2018, 964 (1,05%) sunt consideraţi de către cadrele didactice (învăţători şi profesori diriginţi) ca fiind elevi aflaţi în situaţie de risc de abandon şcolar. În ciclul gimnazial apare cel mai mare număr de elevi aflaţi în situaţie de risc de abandon şcolar, 540 elevi, reprezentând 1,68 % din totalul elevilor înscrişi la acest nivel, în ciclul primar se regăseau 195 elevi în situație de risc, ce reprezintă 0,47% din numărul elevilor înscrişi la acest nivel de şcolarizare, iar în învățământul profesional, un număr de 174 elevi sunt în situație de risc în ceea ce privește abandonul școlar, număr care reprezintă cel mai mare procent prin raportare la elevii înscrişi la această formă de învățământ (2,71%), iar ciclul liceal este reprezentat de 55 elevi în situația analizată, reprezentând 0,48% din numărul elevilor înscrişi la acest nivel. Distribuţia elevilor aflaţi în situaţie de risc de abandon şcolar, pe niveluri de învăţământ şi medii de provenienţă a unităţilor şcolare relevă o pondere mai mare a elevilor în risc la nivelul mediului rural (633 – 65.66 % din numărul total al elevilor aflați în risc), comparativ cu mediul urban (331 – 34.34 %). De asemenea, regăsim un procent ridicat al elevilor aflați în situație de risc în mediul rural (1,40% din elevii înscrişi în mediul rural), comparativ cu cei din mediul urban (0,72% din elevii înscrişi în mediul urban), iar nivel ridicat al riscului apare, atât pentru elevii din ciclul gimnazial înscrişi în unităţi şcolare din

[18] http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri/moldova/harta-abandonului-scolar-in-iasi, accesat la data de 18.09.18, orele 17:00;

[19] Strategii de prevenire și diminuarea abandonului școlar în Județul Iași, An școlar 2017- 2018, elaborat de Inspectoratul Școlar Județean Iași.

mediul rural, cât și pentru elevii din ciclul liceal/profesional înscrişi în unităţi şcolare situate în mediul urban.

În demersul de identificare a factorilor de risc ai abandonului şcolar, pe niveluri de învăţământ, ponderea cea mai mare au avut-o factorii familiali și socio-economici, care se referă la nivelul redus de educaţie a părinţilor, dezinteresul și atitudinea negativă a familiei faţă de şcoală, familie dezorganizată, incompletă, conflictuală, dezmembrată, părinţi plecaţi la muncă în străinătate, copii instituţionalizaţi sau în plasament, familii de romi. O pondere ridicată au avut-o și factorii de natură socio-economică, care acţionează în două sensuri: fie copiii nu se pot prezenta la şcoală din cauza dificultăţilor financiare ale părinţilor care nu pot investi în haine, rechizite sau pentru a plăti transportul, cazarea într-un cămin, fie sunt nevoiţi să contribuie la întreţinerea familiei, ceea ce nu le mai permite să aloce timp învăţăturii.

Referindu-ne la ***factorii de risc pe problematica abandonului şcolar***, pe niveluri de învăţământ, s-a relevat faptul că demersurile întreprinse de unităţile de învăţământ pe linia **prevenirii abandonului şcolar**, care au constat atât în valorificarea resurselor existente la nivelul școlii, cât și prin dezvoltarea unor rețele de comunicare și colaborare la nivel comunitar prin monitorizarea absenţelor, demersuri de contactare a familiei, telefonic sau prin adrese de înștiin ţare a părinților, întâlniri cu părinţii, vizite la domiciliul copilului, consilierea copilului şi a familiei, discuții cu reprezentanții legali și cu asistentul social de la primărie, strategii de abordare diferențiată în procesul de predare-învăţare, stimularea motivaţiei şi interesului pentru învăţare, implicarea elevilor în activităţi extracurriculare, intervenţie specializată prin ***mediatori şcolari, profesori consilieri şcolari acordarea de sprijin financiar prin burse de studii, implementarea de pograme şi proiecte în unităţile de învăţământ în vederea prevenirii şi reducerii riscului de abandon şcolar.***

În vederea monitorizării riscului de abandon și a reducerii fenomenului de părăsire timpurie a școlii, Inspectoratul Școlar Județean Iași, prin *Strategia privind prevenirea și diminuarea abandonului școlar la nivelul județului Iaşi, 2015- 2020,*[20] își propune continuarea demersurilor manageriale, pedagogice și de consiliere prin următoarele forme de activități, precum:

- monitorizarea continuă a *frecvenţei şcolare*;
- monitorizarea *elevilor identificaţi în risc de abandon şcolar prin consiliere psihopedagogică;*
- programe de remediere;
- implicare în activităţi extraşcolare;
- colaborare cu familia;
- monitorizarea prin tematici de control în unitățile de învățământ având ca bază *harta riscului de abandon* realizată pe baza datelor centralizate în luna decembrie 2017;
- promovarea hărții serviciilor educaționale și de intervenție specializată;
- colaborarea cu autoritățile locale, C.J., C.L. și D.G.A.S.P.C., în vederea identificării *situațiilor de risc și de prevenire a abandonului la nivel județean.*

Concluzii

La nivelul sistemului românesc de învăţământ, elevii sunt declaraţi în abandon şcolar şi scoşi din evidenţele şcolare după trei ani de la renunţarea la frecventarea studiilor, conform ROFUIP 2005[21], perioadă în care elevul are timp să-şi reia şi să continue studiile. Pe de altă

[20] Idem;

[21] Ministerul Educației Naționale, Regulamentul de Organizare și Funcționare a Unităților de Învățământ Preuniversitar 2015;

parte, indicatorul folosit la nivel naţional pentru a avea o imagine asupra acestui fenomen, prezentat anual în raportul cu privire la *Starea sistemului naţional de învăţământ*, este determinat pe baza metodei intrare – ieşire.

Conform metodologiei Instutului Naţional de Statistică[22] , *abandonul şcolar şi părăsirea timpurie a sistemului de educaţie reprezintă fenomene distincte*, întrucât primul se referă la elevii care renunță să mai frecventeze școala, într-un anumit nivel de învățământ, în timp ce al doilea se referă la tinerii din grupa de vârstă 18-24 de ani, care au părăsit sistemul de educație înainte de a finaliza învățământul obligatoriu și care nu au urmat ulterior un program de formare profesională continuă/calificare [23].

La nivelul județului Iași s-au derulat diverse activități strategice pentru prevenirea și diminuarea abandonului școlar, precum: conturarea unei strategii coerente pe termen lung și scurt, implicarea în proiecte POSDRU[24] pe problematica abandonului școlar, realizarea constantă de studii centrate pe *analiza abandonului şcolar în județul Iași*, implementarea unor planuri de măsuri, monitorizarea realizării indicatorilor propuşi, conceperea şi implementarea unor programe de măsuri remediale şi analiza rezultatelor finale, care au determinat o scădere a fenomenului.

Bibliografie

1. Andrei T., Profiroiu A., Iacob A. I., Ileanu B.V., (2011). *Estimări ale dimensiuni abandonului şcolar şi ale factorilor de influenţă*, Revista Română de Statistică nr. 11.
2. Apostu O., Balica M., Fartuşnic C., Florian B., Horga I., Voinea L., (2012). *Copiii care nu merg la şcoală. O analiză a participării la educaţie în învăţământul primar şi gimnazial*, Institutul de Ştiinţeale Educaţiei, Bucureşti.
3. Apostu O., Fartuşnic C., (2012). *Abandonului şcolar în sistemul educaţional românesc şi un posibil model remedial*, Anuarul Grupurilor de risc, Anul II, pp. 43-59.
4. Blândul V. C., (2014). *Importanța activităților extracurriculare în prevenirea și corectarea abandonului școlar*, Studia Universitatis Moldaviae, nr.5(75), Seria Științe ale educației, pp. 27
5. Costache L., (2017). *La şcoală. O privire asupra participării la educaţie folosind analiza pe cohortă*, Editura Alpha MDN, Bucureşti.
6. European Commission, (2014). *Education and Training Monitor* regăsit pe ec.europa.eu/education/monitor.
7. European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop. (2014). *Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measure*s. Eurydice and Cedefop Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
8. European Union, (2015). *Education & Training*, 2020, Schools policy, A whole school approach to tackling early school leaving.
9. Fartușnic C. (coordonator), Apostu O., Balica M., Florian B., Horga I., Jigău M., Voinea, L., (2012). *Ghid de lucru pentru prevenirea și combaterea abandonului școlar,* UNICEF, București.
10. Gyönös E., (2011) *Abandonul şcolar: cauze şi efecte, Economie teoretică şi aplicată*, Volumul XVIII, No. 11(564), pp. 37-47.
11. Guvernul României, Ministerul Educației Naționale, (2016). *Raport privind starea învățământului preuniversitar din România.*

[22] http://www.insse.ro, accesat la data de 19.09.18, orele 17.05;

[23] Apostu Otilia, Balica Magdalena, Fartuşnic Ciprian, Florian Bogdan, Horga Irina, Voinea Lucian, 2012, *Copiii care nu merg la şcoală. O analiză a participării la educaţie în învăţământul primar şi gimnazial*, Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, Bucureşti;

[24] http://www.finantare.ro/programul-operational-sectorial-dezvoltarea-resurselor-umane-pos-dru;

12. Guvernul României, (2015). *Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii.*
13. Guvernul României, Ministerul Educației Național, (2015). *Strategia pentru Prevenirea și Combaterea Abandonului Școlar în Municipiul Câmpulung*.
14. Guvernul României, Ministerul Educației Naționale, (2015). *Regulamentul de Organizare și Funcționare a Unităților de Învățământ Preuniversitar.*
15. Inspectoratul Școlar Județean Iași, (2017). *Strategii de prevenire și diminuarea abandonului școlar în Județul Iași.*
16. Jigău M. & Fartuşnic C. (coordonatori) (2012). *Estimarea dimensiunii fenomenului de abandon şcolar folosind metodologia analizei pe cohortă*. București: Editura Alpha MDN.
17. Mihalache F. (2011). *Abandonul școlar în opt școli din mediul urban*, Calitatea Vieții, XXII, nr. 3, pp. 281–294.
18. Iagăr Elena Mihaela (coordonator) (2016). *Proiectarea populaţiei şcolare din România la orizontul anului 2060*, Institutul Național de Statistică, România.
19. Nevala A.-M. , Hawley J., Stokes D., Slater K., Souto O. M., Santos R., Duchemin C., Manoud A. (2011). *Studiu privind reducerea abandonului școlar timpuriu în Uniunea Europeană,* elaborate de către Parlamentul European, Direcția Generală de Politici Interne Ale Uniunii, Serviciul De Politici B: Politici Structurale și de coeziune, Comisia pentru Cultură și Educație.
20. Sabates R., Akyeampong K. , Westbrook J. and Hunt F. (2010). *School Drop out: Patterns, Causes, Changes and Policies*, UNESCO.
21. *Strategia Europa 2020*, din 3.03.2010/Bruxelles privind creșterea inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii, regăsită pe siteul http://europedirectbucuresti.ier.ro/wp-content/uploads/brosura_europa_2020_8mb.pdf, accesat la data de 18.09.18, orele 14:43.

Webografie

1. https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news, accesat la data de 18.09.18, orele 13:19.
2. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Early_leavers_from_education_and_training,accesat la data de 18.09.18, orele 21:56.
3. http://www.finantare.ro/programul-operational-sectorial-dezvoltarea-resurselor-umane-pos-dru, accesat la data de 19.09.18, orele 15:52.
4. http://www.insse.ro, accesat la data de 19.09.18, orele 16:52.
5. www.mediafax.ro, accesat la data de 18.09.18, orele 14:35.
6. http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri/moldova/harta-abandonului-scolar-in-iasi, accesat la data de 18.09.18, orele 17:00.
7. https://www.ziaruldeiasi.ro, accesat la data de 12.02.2018, orele 18:28.

COMUNICAREA CU PREŞCOLARII – PROVOCĂRI ŞI SOLUŢII DIDACTICE

COMMUNICATION WITH PRESCHOOL CHILDREN – CHALLENGES AND TEACHING SOLUTIONS

Angelica HOBJILĂ[1]

Abstract

The universe of communication, in general, is as generous in uses, applications and interpretations as challenging by particular implications and contextualizations. Such contextualization is – in the initial training (at university level) of preschool teachers – communication with children of these ages. Between the pleasure of communication and the coordinates of education, however, the challenges also arise: the blockages in the didactic communication (in the kindergarten) and the teaching solutions related to the prevention / overcoming of these blockages.

The present study proposes: (a) a diagnostic perspective on the difficulties faced by pre-service teachers (students of the Faculty of Psychology and Educational Sciences, Iasi, Romania: Pedagogy of Preschool and Primary School) in their communication with preschoolers, during the pedagogical practicum – examples / types of difficulties in didactic communication in preschool, the causes of these difficulties, the characterization of communication at this age etc. and (b) a projective direction – through the didactic solutions (strategies; methods / techniques; tools; family, school and / or extra-curricular activities) applied in the kindergarten and by proposing themes in the initial training of preschool teachers.

Key words: preschool education, didactic communication, teaching solutions.

1. Introducere

Procesul comunicării cunoaşte multiple variabile care îl individualizează, contextual, prin raportare la factori subiectivi, intersubiectivi/ relaţionali, temporali, spaţiali etc. Analizând – prin prisma particularităţilor de vârstă, individuale, profesionale/ de rol ale locutorului/ locutorilor şi interlocutorului/ interlocutorilor –, accentul va fi pus, în lucrarea de faţă, pe comunicarea cu preşcolarii a viitorilor profesori pentru învăţământul preşcolar, respectiv a mentorilor acestora.

În condiţiile în care realitatea comunicării şi a relaţionării cu preşcolarii, în cadrul activităţilor derulate în grădiniţă, implică şi o serie de blocaje ce pot apărea şi pentru care trebuie identificate şi aplicate strategii optime de depăşire şi, când este cazul, de prevenire în contexte similare, aspectele vizate cu precădere se subsumează formării iniţiale a profesorilor pentru învăţământul preşcolar şi, în mod deosebit aici, practicii pedagogice realizate de către aceştia.

Demersul propus este, aşadar, într-o primă etapă, unul de diagnostic, urmărind inventarierea dificultăţilor pe care le-au întâmpinat, în comunicarea cu preşcolarii, în cadrul practicii pedagogice, studenţii care se pregătesc să devină profesori pentru învăţământul preşcolar (studenţi la Facultatea de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei, Iaşi, specializarea „Pedagogia Învăţământului Primar şi Preşcolar", anul al II-lea şi anul al III-lea, 2017-2018) – exemple/ tipuri de blocaje reperabile în comunicarea didactică în grădiniţă, cauzele acestor blocaje; această inventariere va fi realizată valorificând atât experienţa studenţilor, cât şi pe cea a mentorilor acestora (profesori pentru învăţământul preşcolar).

Cea de-a doua direcţie, proiectivă, punctează o serie de soluţii didactice (strategii, metode/ tehnici, mijloace de învăţământ, activităţi derulate etc.) aplicate/ de aplicat la catedră în vederea optimizării comunicării profesor – preşcolar(i) şi a depăşirii/ prevenirii blocajelor semnalate, respectiv diverse propuneri de teme utile a fi abordate în formarea iniţială a profesorilor pentru învăţământul preşcolar (şi în formarea continuă a actualilor profesori care relaţionează cu preşcolari).

[1] conf. univ. dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, ahobjila@yahoo.com, angelica.hobjila@uaic.ro

2. Coordonate ale comunicării profesor – preşcolar(i):repere în literatura de specialitate

Sfera comunicării cu preşcolarii este prezentată în literatura de specialitate, din multiple perspective, cu accent pus pe dezvoltarea limbajului preşcolarilor, pe elementele de socializare/ relaţionare, pe blocajele reperabile în comunicarea profesor – preşcolar(i), pe soluţiile posibile – cu dominante în grădiniţă/ familie şi/ sau în planul formării profesorilor pentru învăţământul preşcolar, respectiv a părinţilor etc.

Subordonate comunicării didactice, comportamentele verbale/ nonverbale/ paraverbale care caracterizează relaţia profesor – preşcolar(i) presupun, contextual, şi anumite provocări la care profesorul trebuie să se raporteze responsabil. Este vorba despre ceea ce, în literatura de specialitate, apare sub una dintre sintagmele „blocaje în comunicare"/ „bariere în comunicare"/ „disfuncţii în comunicare" [2]. Acestea sunt reperabile fie în transmiterea mesajului, fie în recepţie, înţelegere şi/ sau acceptare[3], în ascultare, respectiv în sfera comunicării didactice, în general (Curelaru, Criu, 2010, p. 235-236; Cury, 2005; Sălăvăstru, 2004, p. 210 etc.)

Se poate vorbi, astfel, despre „disfuncţii la nivelul locutorului"/ „interlocutorului" (emoţii, prejudecăţi, critică, teamă, neîncredere, pregătire inconsistentă, stil comunicativ intimidant, autoritar, manipulator etc.), „disfuncţii în planul construirii, codificării şi transmiterii mesajului", respectiv „în planul receptării şi al decodării/ interpretării mesajului" (nerespectarea maximelor conversaţionale, a legilor discursului, receptare/ decodare fragmentară, interpretare subiectivă, pasivitate etc.), „disfuncţii contextuale" (factori perturbatori/ zgomote de fond, limitări de ordin social, religios, cultural, politic etc.) şi „disfuncţii" în sfera „disciplinei comunicării"[4].

În ceea ce priveşte locutorul-profesor pentru învăţământul preşcolar, blocajele pot fi asociate, de exemplu, cu sfera relaţionării – în contextul în care profesorul poate fi privit ca o persoană care să asigure siguranţa afectivă a copiilor, deşi „totuşi, pentru majoritatea copiilor, relaţia cu profesorul nu este, probabil, una de ataşament"[5] –, respectiv cu maniera de raportare la particularităţile interlocutorului-copil: „un studiu a arătat [...] că profesorii adesea, nu aşteaptă destul pentru a primi răspunsurile copiilor la întrebări şi adaugă imediat o întrebare închisă care nu permite un răspuns elaborat" (Wasik, Hindman, 2011, apud Cabell ș.a., 2015) [6].

Particularizând la nivelul discursului/ dialogului didactic, o analiză nuanţată a Aureliei Bajan Stancu semnalează, ca posibile obstacole, elemente precum: „enunţurile interogative" (de exemplu, „interogativele retorice", „de respingere", „de reproş"; „actele de vorbire directive" etc.), „barierele lingvistice identificate în structura compoziţională a explicaţiei", „barierele lingvistice generate de conversaţia didactică" (de exemplu, „încălcarea cerinţei cantităţii"/ „calităţii"/ „relevanţei"/ „manierei"; „nerespectarea regulii formalităţii"/ „ezitării"/ „egalităţii" etc.), diversele tipuri de ambiguitate (lexicală, morfologică, sintactică, discursivă), o serie de „surse psiho-comportamentale ale barierelor lingvistice" (de exemplu, „sancţionarea de către profesor a unor răspunsuri greşite ale elevilor, fără să li se acorde informaţii suplimentare sau varianta corectă", „personalizarea excesivă a enunţurilor", „reacţiile exagerate, depreciative ale profesorului, în cazul răspunsurilor greşite", folosirea de „formule verbale care creează asupra

[2] Hobjilă, Hobjilă, A. (2012). *Comunicare, discurs, teatru. Delimitări teoretice şi deschideri aplicative*. Iaşi: Institutul European, pp. 41-44.
[3] Vlădescu, I. (2008). *Comunicarea – factor fundamental în managementul educaţional*. Iaşi: Vasiliana '98, p.50-51.
[4] Hobjilă, op. cit., pp. 41-44.
[5] Verschueren, Koomen, 2012, p. 205.
[6] Cabell, S. Q., Justice, L. M., McGinty, A. S., DeCoster, J., & Forston, L. D., (2015). Teacher-child conversations in preschool classrooms: Contributions to children's vocabulary development. *Early Childhood Research Quarterly, 30* (Part A), 80-92, p. 91.

elevilor o anumită presiune psihică", „utilizarea necontrolată a unor expresii, interjecţii, cuvinte parazitare, ticuri verbale", „absenţa mărcilor lingvistice ale evaluării" etc.)[7].

În condiţiile în care „limbajul şi comunicarea sunt vitale pentru starea de bine a copiilor şi sunt esenţiale în dezvoltarea stimei de sine"[8], la optimizarea acestora contribuie în mod deosebit „interacţiunea de calitate profesor – copil"[9]. Atât „relaţiile profesor – copil", cât şi „practicile din sala de grupă" facilitează dezvoltarea preşcolarilor[10], de aici necesitatea „de a creşte, în rândul profesorilor, utilizarea strategiilor pozitive care-i încurajează pe copii să participe la conversaţii"; „aceste strategii presupun invitarea copiilor spre a iniţia conversaţii, schimbări rapide de rol şi construirea de replici"[11].De altfel, în ceea ce priveşte comunicarea cu preşcolarii, studiile arată că „frecvenţa cu care mamele şi profesorii utilizează un comportament lingvistic pozitiv pe durata interacţiunilor cu copiii este strâns legată de dezvoltarea limbajului acestora în timp"[12]. De unde „importanţa reacţiei lingvistice a profesorilor în activităţile cu preşcolarii, cu precădere a folosirii comportamentelor de facilitare a comunicării"; s-a demonstrat că „angajarea copiilor în conversaţii dezvoltate, un fenomen favorizat clar de comportamentul profesorilor, este extrem de importantă pentru dezvoltarea limbajului copiilor, în special pentru dezvoltarea vocabularului acestora"[13].

Literatura de specialitate oferă, aşadar, şi soluţii aplicabile la diferite categorii de vârstă în vederea optimizării planului comunicativ. Sunt vizate, de exemplu: „deschiderea profesorilor pentru învăţământul preşcolar faţă de comunicarea în clasă, definită ca valorificare, de către profesori, a unor strategii care să promoveze implicarea copiilor în schimburi conversaţionale (strategii de facilitare a comunicării) şi ca expunere la modele lingvistice avansate (strategii de dezvoltare a limbajului)"[14]; „valorizarea ideilor copiilor, a efortului, spațiului și a muncii copiilor, precum și [...] menținerea entuziasmului față de copii şi faţă de procesul de învăţare"[15]; acoperirea unor „exigenţe particulare care implică abilitatea de a se simţi confortabil cu copiii şi de a-i angaja în dialoguri; [...] de a manifesta toleranţă faţă de anumite manifestări ale stresului, ale agresiunii etc. Este nevoie de timp şi de răbdare pentru a ajunge copiii să comunice deschis. Împărtășirea de sentimente și experienţe de către profesori şi copii îi poate face pe aceştia din urmă să se simtă confortabil şi să-şi dezvolte încrederea în adulţi"[16] etc. În ceea ce priveşte

---

[7] Bajan Stancu, A. (2015). *Bariere lingvistice în comunicarea didactică*. Editura Universitară. Brebner, C., Attrill, S., Marsh, C., & Coles, L. (2017). Facilitating children's speech, language and communication development: An exploration of an embedded, service-based professional development program. *Child Language Teaching and Therapy, 33*(3), 223-240.

[8] Brebner, C., Jovanovic, J., Lawless, A., & Young, J. (2016). Early childhood educators' understanding of early communication: Application to their work with young children. *Child Language Teaching and Therapy, 32*(3), 277-292, p. 278.

[9] Justice, L. M., Jiang, H., & Strasser, K. (2018). Linguistic environment of preschool classrooms: What dimensions support children's language growth?. *Early Childhood Research Quarterly, 42*, 79-92, p. 81; vezi şi Brebner, Hammond, Schaumloffel, Lind, 2015, p. 709; McDonald, Proctor, Gill, Heaven, Marr, Young, 2015, p. 306; Gregoriadis, Athanasios; Grammatikopoulos, 2014; Cabell, Justice, Piasta, Curenton, Wiggins, Pence Turnbull, Petscher, 2011.

[10]Mofrad, S. (2012). Opportunity in early childhood education: improving interaction and communication. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 46*, 241-246, p. 245.

[11] Cabell, Justice, McGinty, DeCoster, Forston, op.cit., p. 80.

[12] Justice, Jiang, Strasser, op. cit., p. 80.

[13] Cabell et al., 2015, apud Justice, Jiang, Strasser, op. cit., p. 90.

[14] Piasta, S. B., Justice, L. M., Cabell, S. Q., Wiggins, A. K., Pence Turnbull, K., & Curenton, S. M. (2012). Impact of professional development on preschool teachers' conversational responsitivity and children's linguistic productivity and complexity. *Early Childhood Research Quarterly, 27*(3), 387-400.
Sălăvăstru, D. (2004). *Psihologia educației*. Iași: Polirom, p. 387.

[15]Fumoto, H. (2011). Teacher-child relationships and early childhood practice. *Early Years. An International Research Journal, 31*, 19-30, p. 19.

[16] Mofrad, op. cit., p. 245.

construirea şi transmiterea mesajului, la întrebarea „Cum pot fi sigur(ă) că înţeleg copiii ceea ce le spun?”, răspunsul este „simplitate, claritate şi folosirea cuvintelor uzuale”[17].

Toate aceste coordonate ale relaţionării şi comunicării profesor – preşcolar(i) presupun, în planul formării iniţiale şi continue a profesorilor pentru învăţământul preşcolar, atât cunoaşterea realităţii din grădiniţe, cât şi construirea de strategii adaptate, aplicabile contextual. Numeroşi specialişti în domeniu subliniază necesitatea formării educatorilor în sfera dezvoltării limbajului preşcolarilor[18], cu atât mai mult cu cât „studii recente arată că mulţi dintre profesorii din domeniul educaţiei timpurii consideră că nu au abilităţile sau cunoştinţele necesare pentru a facilita dezvoltarea comunicării”[19]. La nivel de proiecţie, se arată că „prin corelarea curriculumului formal cu experienţele nonformale se creează premisele de a fi vizate toate componentele competenţelor de relaţionare şi comunicare didactică şi atingerii unui grad mai mare de probabilitate ca acestea să fie operaţionalizate şi evidenţiate prin performanţele profesionale şi sociale ale viitorilor profesori pentru învăţământul [...] preşcolar: cunoştinţe de specialitate şi metacunoştinţe; abilităţi de comunicare şi relaţionare, în contexte curriculare şi instituţionale diverse; atitudini, fundamentate pe valori socio-umane şi norme de deontologie profesională”.[20]

În acest context se plasează, de altfel, şi demersul propus în următoarea secţiune a lucrării de faţă, cu cele două direcţii de analiză – a provocărilor din sfera comunicării student/ profesor pentru învăţământul preşcolar – copil/ copii de vârstă preşcolară şi a soluţiilor didactice aplicate/ de aplicat în varii contexte comunicative subsumate universului grădiniţei.

3. Blocaje în comunicarea cu preşcolarii – particularizări, soluţii

Având în vedere rolul deosebit al practicii pedagogice în formarea iniţială a profesorilor pentru învăţământul preşcolar, accentul va fi pus aici pe perspectiva pe care studenţi ai specializării „Pedagogia Învăţământului Primar şi Preşcolar”, 2017-2018 (din cadrul Facultăţii de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei din Iaşi, România) şi mentori ai acestora (absolvenţi ai aceleiaşi specializări) o au asupra dificultăţilor întâmpinate în comunicarea cu preşcolarii şi asupra strategiilor comunicative/ relaţionale/ atitudinale etc. ce au fost/ pot fi valorificate în vederea depăşirii şi, eventual, prevenirii unor astfel de situaţii problematice.

Am realizat, în acest sens, analiza calitativă a răspunsurilor pe care le-am primit la interviul structurat realizat cu 20 de studenţi ai specializării „Pedagogia Învăţământului Primar şi Preşcolar”, 2017-2018 (10 studenţi din anul al II-lea şi 10 studenţi din anul al III-lea) şi cu 10 profesori pentru învăţământul preşcolar (în calitatea lor de mentori în cadrul practicii pedagogice prevăzute în planul de învăţământ al acestei specializări) care s-au oferit să participe la acest studiu (pentru a facilita prelucrarea informaţiilor, am numerotat transcrierile interviurilor după cum urmează: S2/1, S2/2, ..., S2/10 – pentru studenţii din anul al II-lea; S3/1, S3/2, ..., S3/10 – pentru studenţii din anul al III-lea; M/1, M/2, ..., M/10 – pentru mentori).

Interviul – cuprinzând cinci întrebări în cazul studenţilor şi şase, în cazul mentorilor – reflectă, prin structura sa, cele două coordonate centrale ale analizei propuse în lucrarea de faţă:

[17] Kolucki, B., & Lemish, D. (2011). *Communicating with Children. Principles and Practices to Nurture, Inspire, Excite, Educate and Heal*. UNICEF, p. 53.

[18] Scarinci, N., Rose, T., Pee, J., & Webb, K. (2015). Impact of an in-service education program on promoting language development in young children: A pilot study with early childhood educators. *Child Language Teaching and Therapy, 31*(1), 37-51.

[19] Brebner, C., Hammond, L., Schaumloffel, N., & Lind, C. (2015). Using relationships as a tool: Early childhood educators' perspectives of the child-caregiver relationship in a childcare setting. *Early Child Development and Care, 185*, 709-726, p. 224.

[20] Bunăiaşu, C. M. (2014). Dezvoltarea competenţelor de relaţionare şi comunicare didactică, în cazul viitorilor profesori pentru învăţământul primar şi preşcolar. În Bunăiaşu, C. M., Negrea, X., & Ţenescu, A. (Coord.), *Creativity, Imaginary, Language*. Craiova: Editura Sitech, 199-207, p. 201.

(2.1.) inventarierea blocajelor în comunicarea cu preşcolarii: tipuri şi exemple de blocaje identificate cel mai frecvent, de către studenţi şi mentori, în timpul practicii pedagogice; cauzele acestor blocaje; (2.2.) ilustrarea unor soluţii de depăşire/ prevenire a blocajelor în comunicarea cu preşcolarii: exemple de modalităţi în care studenţii s-au raportat, în timpul practicii pedagogice, la blocajele cu care s-au confruntat în comunicarea cu preşcolarii; instrumente/ strategii comunicative folosite cu succes, de către studenţi şi/ sau mentori, în gestionarea conflictelor apărute în comunicarea cu preşcolarii; modalităţi gestionare – de către studenţi, respectiv mentori – a întreruperilor, a intervenţiilor copiilor (uneori, fără legătură cu tema de discuţie), a răspunsurilor „în cor", a formulării incomplete a răspunsurilor etc.

3.1. Inventarierea blocajelor în comunicarea cu preşcolarii

Dintre diversele tipuri de blocaje/ disfuncţii/ bariere în comunicare sintetizate în literatura de specialitate (vezi *supra*), se remarcă, în răspunsurile primite de la studenţii specializării „Pedagogia Învăţământului Primar şi Preşcolar" (2017-2018) şi de la mentorii acestora, cu precădere:

(a) blocaje plasate în sfera locutorului-student (viitor profesor pentru învăţământul preşcolar): „incapacitatea formulării unor răspunsuri coerente şi pe înţelesul tuturor copiilor, ratarea momentului explicativ din cauza unor zgomote ce provocau râsete sau gălăgie" (S2/2); „atitudinea de superioritate faţă de copii" (S2/6); „blocajul de tip afectiv – din cauza emotiilor prea puternice o colegă nu reuşea în prima fază să se concentreze asupra discursului" (S2/8); „emotivitatea" (S3/2); „graba [...]; dorind să mă încadrez în cele 45-50 de minute, m-am grăbit să predau informaţiile copiilor, ceea ce a dus din partea mea la apariţia stării de emoţie, nelinişte şi poate o comunicare ineficientă a conţinutului" (S3/1); „formularea neadecvată a întrebărilor şi a sarcinilor, uitarea etapelor activităţii" (S3/4); „o slabă pregătire a conţinutului de prezentat şi a exprimării" (S3/5); „vorbirea nu foarte coerentă a unora (cauzată de emoţii foarte mari); prezenţa unor cuvinte care aveau înţelesuri diferite" (S3/8);

(b) blocaje plasate în sfera preşcolarului/ preşcolarilor: blocaje de ordin lingvistic (S2/8, S2/10); „exprimarea incorectă" (S2/1)/ „cu stângăcie" (S2/7)/ „dificultăţi de exprimare" (S2/5, S2/7, S3/6); pronunţarea greşită a consoanelor: ș, ț, r" (S2/1); „probleme de dezvoltare a aparatului de vorbire a copiilor" (S2/6); „blocaje de tip afectiv, relaţional, contextual, bâlbâiala, rinolalia etc." (S2/4); „timiditatea/ teama copiilor de a fi altfel evaluaţi de către studenţi" (S2/2); „teama de a nu face greşeli [...], lipsa de interes a receptorului/ copiilor faţă de mesajul transmis" (S2/7); „refuzul copilului de a da un răspuns, de a comunica" (S3/3; similar, M/1); „întreruperi, întrebări fără răspuns, devieri de la subiect, unii copii acaparează discuţia, vorbirea simultană etc." (M/2); „atitudinea individualistă, egocentrică a educatorului", „relaţia de autoritate, [...] relaţia de putere", „stereotipurile" (M/4); „critica, etichetarea, contrazicerea şi minimalizarea problemei copilului" (M/5); „pauze nejustificate" (M/6); „ignorarea întârzierilor/ defectelor de vorbire, [...] lipsa asertivităţii" (M/7), „concluzii pripite, idei preconcepute" (M/8).

Un singur răspuns a făcut trimitere către „canalele de transmisie: verbal, nonverbal şi paraverbal" (M/4) care, alese necorespunzător, se pot constitui în blocaje în comunicarea cu preşcolarii.

Se remarcă, în exemplele prezentate *supra*, plasarea cu precădere, de către mentori, a blocajelor în sfera locutorului-student (în timp ce, în cazul studenţilor, răspunsurile trimit, într-o manieră mai echilibrată, către sfera studenţilor, respectiv către cea a preşcolarilor) – aceste elemente putând reprezenta premisele propunerii/ construirii unor teme de discuţii în cadrul formării iniţiale şi continue a profesorilor pentru învăţământul preşcolar.

Cauzele blocajelor identificate în cadrul practicii pedagogice sunt, în opinia studenţilor, următoarele (cu precizarea că unele exemple sunt trecute, de către respondenţi, atât ca blocaje, cât şi drept cauze ale acestora):

(a) pentru blocajele asociate profesorului (viitor sau actual): gradul redus de intercunoaştere student – copii (S2/2); „timiditatea, emoţiile, lipsa de cunoaştere a întregului grup de copii şi particularităţile acestuia, lipsa încrederii în sine, teama de a nu greşi, neîncrederea faţă de colaboratori (cadru didactic/ colegi)" (S2/5; similar, S3/2, S3/8); „lipsa de experienţă" (S2/6; S3/1); „timiditatea studenţilor practicanţi, folosirea unui limbaj neaccesibilizat nivelului de înţelegere al copiilor, dorinţa de a transmite multe informaţii într-un timp limitat" (S2/9); „emoţiile, documentarea" şi pregătirea insuficientă înainte de susţinerea activităţii (S3/4; similar, S3/5); „prezentarea incorectă a mesajului, alegerea nepotrivită a momentului emiterii mesajului, [...] folosirea unor cuvinte cu sensuri necunoscute preşcolarilor" (S3/7); „lipsa de interes, profesionalism" (S3/8); „indulgenţa noastră, a practicanţilor" (S3/9); „cadrul didactic nu a selectat secvenţa informativă prin raportare la specificul vârstei copiilor, nu formulează întrebări relevante, nu adaptează limbajul în raport cu interlocutorii/ copiii, nu se face înţeles sau nu este convingător, nu valorizează copiii" (M/2), „lipsa informaţiilor" (M/3), „superficialitate, neseriozitate în pregătire" (M/6), „lipsa de tact pedagogic, stresul/ oboseala, numărul mare de copii și, implicit, părinți, timp insuficient (frecventarea sporadică a grădiniței)" (M/7), „presiunea socială, sistemul de învăţământ şi tarele sale" (M/8); „minimalizarea problemei copilului şi neacordarea atenţiei, neimplicarea copilului în responsabilităţi la nivelul grupei" (M/5);

(b) pentru blocajele asociate preşcolarilor: neimplicarea suficientă a familiei/ a profesorului în fixarea unei exprimări corecte a preşcolarului, „nesolicitarea copilului la activităţile desfăşurate la grădiniţă" (S2/1; similar, S2/4); „specificul grupului (copiii se stimulează unii pe alţii atunci când răspund în cor, râd zgomotos şi fără oprire etc)" (S2/2); „deficiențele de vorbire, vocabularul sărac, emoțiile" (S3/6); „comoditatea copiilor" (S3/9); „unii copiii sunt prea emotivi, timizi sau răsfăţaţi; uneori poate apărea lipsa de interes a unor copii" (M/2); „blocaje de natură emoţională" (M/1, M/10);

(c) pentru blocajele de tip contextual: „zarva din clasa, zgomotul străzii" (S3/7).

3.2. Soluţii propuse în vederea depăşirii/ prevenirii blocajelor în comunicarea cu preşcolarii

Opiniile respondenţilor au ilustrat, ca modalităţi de gestionare, în cadrul practicii pedagogice, a situaţiilor caracterizate prin blocaje în comunicarea cu preşcolarii:

(a) particularizarea demersului comunicativ/ didactic prin raportare la caracteristici individuale ale preşcolarilor: „copiii care aveau mari dificultăţi în vorbire i-am solicitat unde răspunsul era mai uşor" (S2/1); „dacă copilul nu reuşea să formuleze un răspuns satisfăcător, ofeream întrebări ajutătoare" (S2/2): „l-am implicat în sarcini mai des, l-am încurajat, l-am lăudat, recompensat" (S3/2); „am ţinut cont de personalitatea fiecărui copil, încurajându-i pe cei sensibili" (S3/7);

(b) schimbarea atitudinii faţă de preşcolar: „dacă copilul manifesta o teamă faţă de mine, încercam să mă apropii prin comportamente şi glume copilăreşti care să îi ofere încredere în mine" (S2/2);

(c) toleranţa[21], înţelegerea exteriorizării unor trăiri: „în cadrul râsetelor necontrolate sau al strigătelor de bucurie/ supărare, am aşteptat să treacă momentul de la sine în câteva secunde" (S2/2);

(d) valorificarea anumitor componente ale strategiei didactice (metode, texte-suport, activităţi): „prin diferite jocuri didactice şi exerciţii joc (frământări de limbă, zicători, ghicitori etc.), prin memorizări, convorbiri, povestiri ale copiilor, precum şi prin vorbire în cor, jocuri de mişcare asociate cu pronunţarea, recitări etc." (S2/4); „am realizat pe moment o dramatizare (nu era scrisă în proiectul didactic) cu copiii pe baza acestui text, deoarece aceştia nu mai erau atenţi la mine şi nu mai răspundeau la întrebările puse" (S2/5); „am adaptat/ accesibilizat materialele

[21] Vezi şi Mofrad, op. cit., 2012.

didactice" (S3/7); „studenţii au folosit pentru a-i atrage şi a le stârni interesul, materiale didactice interesante, expresive, adecvate temei şi vârstei, estetice (de exemplu, imagini, machete, planşe în activităţi ca: jocuri didactice, lecturi după imagini, povestiri)" (M/2);

(e) valorizarea opiniilor copiilor[22]: „am încercat să pun întrebări deschise, pentru a da posibilitatea copiilor de a se deschide şi a se convinge că mă interesează ceea ce spun ei" (S2/7);

(f) ascultarea activă: „am utilizat confirmările verbale, vizuale şi nonverbale, care îi fac pe copii să înţeleagă că îi ascult cu interes" (S2/7);

(g) autocontrolul: „aş încerca să-mi temperez emoţiile" (S2/8); „am reluat ideea, fiind mai atentă la ceea ce vreau să transmit" (S3/5); „mi-am adaptat ritmul vorbirii şi tonalitatea" (S3/7);

(h) remedierea problemelor de ordin contextual: „am închis geamurile" (S3/7);

(i) intervenţii ale mentorului (S2/10, S3/1, S3/4, S3/9, M/3, M/5).

Au fost semnalate şi situaţii în care studenţii nu au reuşit să depăşească blocajele în comunicarea cu preşcolarii, raportându-se la acestea „relativ defectuos" (M/7), „dificil" (M/6, M/9, M/10) „instinctiv" (M/8); „ei sunt preocupați în cea mai mare măsură de parcurgerea corectă a etapelor metodologice ale activității și nu de forma în care îmbracă demersul didactic). De altfel, reacția invariabilă atunci când apar momente de blocaje în comunicare este aceea de a le ignora, în detrimentul reușitei activității" (M/7).

Ca instrumente/ strategii comunicative folosite cu succes în gestionarea conflictelor apărute în comunicarea cu preşcolarii, în timpul practicii pedagogice, au fost exemplificate, de către studenţii şi mentorii intervievaţi, ca fiind valorificate de către primii: conversaţia (S2/3, S2/4), explicaţia (S2/3, S2/4, S3/5), „ascultarea activă a copilului" (S2/5, S2/7), încurajarea/ motivarea comunicării copilului (S2/5, S2/7[23]), „empatizarea cu copiii" (S2/5, S2/7), formularea de sfaturi (S2/6, S3/4), valorificarea unor „povestiri care au o morală" (S2/6), „utilizarea mesajelor care să ajute interlocutorul în găsirea de alternative" (S2/7), „oferirea de alternative; evident, cea mai plăcută trebuie să ocupe ultima poziţie (să fie mai recentă în mintea copiilor) şi să pară cea dorită; de exemplu, când doi băieţi se certau de la o maşină, le-am explicat că există două variante: 1. Maşina, obosită de atâta gălăgie, se va odihni pe dulap sau 2. Se pot juca împreună, trimiţând maşina de la unul la altul" (S2/8), „folosirea unui limbaj de apreciere" (S3/4), „calm, răbdare" (S3/5) sau, dimpotrivă, „utilizarea unui ton ferm"/ „mai hotărât" (S3/6, S3/9), „jocurile de rol, pentru o mai bună înţelegere a situaţiilor conflictuale" (S3/7).

În ceea ce priveşte experienţa la catedră a mentorilor, aceasta este ilustrată prin exemple de tipul: „discuţii individuale sau în grup, poveşti, jocuri de rol" (M/1), „dialogul pe baza unor reguli (stabilite, de obicei, împreună cu copiii), căutând să dezvolt un climat bazat pe încredere, respect reciproc, toleranţa la opinii diferite; copiii nu trebuie judecaţi şi etichetaţi (de exemplu, «Eşti cel mai obraznic!», «Dacă nu te linişteşti, te pun la colţul ruşinii!», «Nu-i voie să procedezi aşa!»)" (M/2); tehnici nonverbale şi paraverbale adecvate: „privirea mai aspră, încruntarea sprâncenelor, tonul, calmul, atingerea sau ţinerea la distanţă, crearea unui cadru empatic; şi tăcerea este uneori benefică (aşteptarea declanşării unei reacţii normale din partea copilului)" (M/2); „solicitarea copiilor în funcţie de interes, dar şi de posibilităţile lor intelectuale, încurajându-i pentru a le da încredere" (M/2); „spontaneitate, jovialitate, glumă" (M/6); „ascultarea cu atenţie a copiilor implicaţi, eventual această ascultare să se petreacă într-un loc retras; [...] comunicarea asertivă" (M/5); „personalizarea relaţiei, stabilirea unui climat de încredere, dărâmarea barierelor" (M/7); „dialogul, medierea, intervenţia, negocierea, arbitrajul" (M/8); „discuţii, întăriri pozitive şi [...] o foarte strânsă colaborare cu părinţii sau familia lărgită a copilului" (M/9).

Ca modalităţi de gestionare, în activităţile susţinute, a unor situaţii precum: întreruperi, intervenţii ale copiilor (uneori, fără legătură cu tema de discuţie), răspunsuri „în cor", formularea

[22] Vezi Fumoto, op. cit., 2011.

[23] Vezi şi Cabell, Justice, McGinty, DeCoster, Forston, op. cit., 2015.

incompletă a răspunsurilor etc., studenţii şi mentorii participanţi la acest studiu au indicat: stabilirea de reguli clare înainte de începerea activităţii (S2/1, S2/7, M/4); reamintirea acestor reguli (S2/9, S3/2, S3/4, S3/5, S3/6); analiza obiectivă a situaţiei problematice, pentru a se stabili dacă o întrerupere/ digresiune este în avantajul activităţii derulate (S2/1, S2/2); redirecţionarea intervenţiilor copiilor către dominanta tematică a activităţii în curs (S2/3, S2/4, S2/6, S3/7, M/4, M/7, M/9); folosirea unui „element-surpriză care să le capteze atenţia" (S2/4), a unui „personaj-surpriză" (M/2, M/4), a unor „exerciţii fizice, cântecele" (S3/2); dublarea unui răspuns incorect cu unul corect (S2/5); redirecţionarea întrebării către ceilalţi copii, în cazul primirii unui răspuns incorect (S2/5, S2/7); sunt aduse în discuţie, de asemenea, şi o serie de manifestări indezirabile din partea studenţilor: intervenţia/ solicitarea de ajutor din partea mentorului (M/4, M/5, M/7, M/8); „o nervozitate nedisimulată" (M/7); „tonul imperativ şi promisiuni făcute copiilor. De exemplu: «Vă rog să faceţi linişte!»; «Nu mai vorbiţi că vă dau afară!»" (M/8); „unii studenţi ar dori să intervină în forţă şi să îşi impună autoritatea, dar nu au curajul să o facă; alţii se simt pierduţi, neştiind cum să acţioneze" (M/9).

Unele dintre elementele enumerate *supra* se regăsesc şi printre exemplele/ sugestiile oferite de către profesorii pentru învăţământul preşcolar intervievaţi: „impunerea unor reguli privind comportamentul preşcolarilor în timpul activităţilor de învăţare" (M/1; similar, M/8, M/10), fixarea/ reamintirea regulilor prin afişare în sala de grupă (M/8) şi/ sau prin folosirea unei palete cu două feţe indicând rolurile de vorbitor/ ascultător (M/5), „introducerea unei glume în calitate de mediator, a unei atmosfere de destindere" (M/2), „introducerea unor exerciţii de atenţie, a unor exerciţii de mişcare/ de relaxare, interpretarea unui cântec/ joc muzical" (M/8).

Acestora li se adaugă alte exemple de bune practici precum: „folosirea mesajului responsabilităţii ca o modalitate de evitare a criticii, a etichetării, a moralizării, focalizând conversaţia asupra comportamentului şi nu asupra copilului (de exemplu, afirm: «Mă deranjează foarte tare....», nu «Din cauză că tu ai intervenit/ întrerupt, noi...»" (M/2), încurajarea copiilor de a comunica, motivarea, aprecierea acestora (M/2, M/3, M/4), crearea de momente speciale în care pot fi valorizate ideile copiilor, inclusiv prin stimularea celorlalţi copii de a adresa întrebări celui care a dorit să atragă atenţia asupra unei anumite teme, după evaluarea – de către copiii din grupă – a oportunităţii abordării temei respective în acel context (M/4).

Interesantă este, de asemenea, în răspusurile formulate de către mentori, sublinierea motivelor care se pot afla la originea situaţiilor problematice menţionate – insuficienta valorizare a copilului în familie/ grădiniţă, numărul mare de copii dintr-o grupă, minusuri în plan afectiv, socio-emoţional, relaţional etc.: „Există numeroase explicaţii pentru apariţia acestui tip de situaţii: se comunică foarte puţin cu copiii, sunt ascultaţi şi luaţi în serios de adulţi în prea puţine ocazii, sunt împiedicaţi să aibă opinii personale şi să le exprime, pe motiv că ar fi «mici»; de asemenea, numărul lor foarte mare într-un grup nu le satisface pe deplin dorinţa de a se exprima în faţa celorlalţi, de a se simţi importanţi. Eu sunt conştientă de aceste aspecte şi profit de fiecare ocazie în care copilul are ceva de spus" (M/4); „În opinia mea, aceste lucruri fac parte şi ele dintr-o bună comunicare; doar că ele nu satisfac cerinţele învăţării dirijate. Unele dintre aceste forme atipice de comunicare pot fi binevenite (spre exemplu, un copil îmi atrage atenţia că s-a desprins un jeton de pe tabla magnetică), altele nu (spre exemplu, când un copil îşi aminteşte brusc în timpul unei activităţi de matematică – în care se lucrează cu maşinuţe ca material didactic – că şi el are acasă o maşină de pompieri). Nu cred că există reţete universal valabile de acţiune în asemenea situaţii. Unele intervenţii pot fi ignorate, alte pot fi stopate, iar altele pot fi luate în considerare. În general, intervenţiile inoportune ale preşcolarilor derivă din gradul redus de adaptare al acestora la un anumit context social (în cazul de faţă activitatea de învăţare). Iar gradul de adaptare socială este intrinsec legat de gradul de dezvoltare emoţională a copilului (spre exemplu, atunci când băieţelul vorbeşte despre maşina sa de pompieri, el doreşte de fapt să fie în centrul atenţiei şi să atragă atenţia asupra sa). Copiii care manifestă în mod constant un

astfel de comportament pot fi antrenaţi (la grădiniţă şi în familie) în activităţi remediale ce vizează dezvoltarea abilităţilor socio-emoţionale" (M/9).

Exemple, aşadar, ce derivă din experienţa la catedră a mentorilor şi se constituie în mărci ale maturităţii lor profesionale şi ale raportării responsabile la problematica generală a comunicării cu preşcolarii, respectiv reflectări – în cazul studenţilor – ale măsurii în care au reuşit, în această etapă a formării lor iniţiale, să-şi fixeze şi, mai ales, să aplice elemente din cursurile de specialitate şi din experienţele anterioare (observative şi directe) din cadrul practicii pedagogice.

Valorizând experienţele şi opiniile viitorilor şi actualilor profesori pentru învăţământul preşcolar intervievaţi, pot fi propuse o serie de direcţii tematice (mai ales, practice) de abordare în formarea iniţială şi continuă a acestora: managerierea emoţiilor, comunicarea asertivă, tehnici verbale/ nonverbale/ paraverbale de optimizare a propriului stil comunicativ, ascultarea activă, empatia în comunicare, individualizare/ personalizare în relaţionarea/ comunicarea didactică, negocierea în comunicarea/ relaţionarea la vârsta preşcolară, stil parental/ stil didactic şi oglindiri ale acestora în comportamentul comunicativ al preşcolarilor, responsabilitate şi capacitate de adaptare în proiectarea şi derularea activităţilor etc. De asemenea, se poate avea în vedere realizarea practicii pedagogice (observative şi directe) pe module centrate pe anumite elemente problematice în comunicarea profesor – preşcolar(i); fiecare modul practic poate fi prefaţat de prezentarea studiilor de specialitate consacrate temei respective (cu exemple şi contraexemple şi din alte sisteme de învăţământ); ulterior, în cadrul fiecărui modul aspectele identificate vor fi analizate, discutate, recontextualizate, asociate cu soluţii concrete, verificate deja sau originale etc.

Concluzii

Comunicarea cu preşcolarii îşi lansează provocările pe multiple paliere – personale şi interpersonale/ relaţionale (în studiul de faţă, cu particularizări de tipul comunicării student – preşcolar/ preşcolari, profesor – preşcolar/ preşcolari, student – mentor), contextuale (în grădiniţă/ în familie; în cadrul formării iniţiale a profesorilor pentru învăţământul preşcolar/ ca parte a activităţii de mentorat), didactice (blocaje reperabile în comunicarea student/ profesor – preşcolar/ preşcolari) –, iar soluţiile/ deschiderile practic-aplicative se subsumează aceloraşi coordonate generale ale demersului propus în lucrarea de faţă (soluţii didactice care vin din sfera practicienilor şi din cea a practicanţilor, cu implicaţii şi pentru părinţii preşcolarilor, respectiv pentru instituţiile care se ocupă de formarea profesorilor pentru învăţământul preşcolar).

Astfel, dincolo de trimiterile către literatura de specialitate asociată domeniului vizat, trimiteri care au rolul de a ancora răspunsurile studenţilor şi ale profesorilor intervievaţi în realitatea preocupărilor din spaţiul românesc şi din cel străin (fapt marcat şi prin confluenţele din sfera problemelor şi a soluţiilor identificate), demersul propus în lucrarea de faţă oferă, pe de o parte, o perspectivă nuanţată asupra dificultăţilor cu care se confruntă/ se pot confrunta, în cadrul practicii pedagogice, în domeniul comunicării cu preşcolarii, studenţii specializării „Pedagogia Învăţământului Primar şi Preşcolar" şi, pe de altă parte, un inventar de „soluţii didactice" şi de exemple de bune practici (din partea studenţilor şi a mentorilor care au participat la studiu) pentru managerierea (depăşirea/ prevenirea) acestor dificultăţi.

Bibliografie

1. Albu, G. (2008). *Comunicarea interpersonală: aspecte formative şi valenţe psihologice*. Iaşi: Institutul European.
2. Bajan Stancu, A. (2015). *Bariere lingvistice în comunicarea didactică*. Editura Universitară.
3. Brebner, C., Attrill, S., Marsh, C., & Coles, L. (2017). Facilitating children's speech, language and communication development: An exploration of an embedded, service-

based professional development program. *Child Language Teaching and Therapy, 33*(3), 223-240.
4. Brebner, C., Hammond, L., Schaumloffel, N., & Lind, C. (2015). Using relationships as a tool: Early childhood educators' perspectives of the child-caregiver relationship in a childcare setting. *Early Child Development and Care, 185*, 709-726.
5. Brebner, C., Jovanovic, J., Lawless, A., & Young, J. (2016). Early childhood educators' understanding of early communication: Application to their work with young children. *Child Language Teaching and Therapy, 32*(3), 277-292.
6. Bunăiașu, C. M. (2014). Dezvoltarea competențelor de relaționare și comunicare didactică, în cazul viitorilor profesori pentru învățământul primar și preșcolar. În Bunăiașu, C. M., Negrea, X., & Țenescu, A. (Coord.), *Creativity, Imaginary, Language*. Craiova: Editura Sitech, 199-207.
7. Cabell, S. Q., Justice, L. M., McGinty, A. S., DeCoster, J., & Forston, L. D.; (2015). Teacher-child conversations in preschool classrooms: Contributions to children's vocabulary development. *Early Childhood Research Quarterly, 30*(Part A), 80-92.
8. Cabell, S. Q., Justice, L. M., Piasta, S. B., Curenton, S. M., Wiggins, A., Pence Turnbull, K., & Petscher, Y. (2011). The Impact of Teacher Responsitivity Education on Preschoolers' Language and Literacy Skills. *American Journal of Speech-Language Pathology, 20*, 315-330.
9. Curelaru, V., & Criu, R. (2010). Managementul comunicării şi al conflictului în clasa de elevi. În Gherguţ, A., Ceobanu, C., Diac, G., Curelaru, V., Marian, A., & Criu, R., *Introducere în managementul clasei de elevi*. Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza".
10. Cury, A. (2005). *Părinţi inteligenţi, profesori fascinanţi*. Traducere de Georgiana Bărbulescu. Bucureşti: Editura For You.
11. Fumoto, H. (2011). Teacher-child relationships and early childhood practice. *Early Years. An International Research Journal, 31*, 19-30.
12. Gregoriadis, A., & Grammatikopoulos, V. (2014). Teacher-child relationship quality in early childhood education: the importance of relationship patterns. *Early Child Development and Care, 184*(3), 386-402.
13. Hobjilă, A. (2012). *Comunicare, discurs, teatru. Delimitări teoretice şi deschideri aplicative*. Iaşi: Institutul European.
14. Justice, L. M., Jiang, H., & Strasser, K. (2018). Linguistic environment of preschool classrooms: What dimensions support children's language growth?. *Early Childhood Research Quarterly, 42*, 79-92.
15. Kolucki, B., & Lemish, D. (2011). *Communicating with Children. Principles and Practices to Nurture, Inspire, Excite, Educate and Heal*. UNICEF.
16. McDonald, D., Proctor, P., Gill, W., Heaven, S., Marr, J., & Young, J. (2015). Increasing early childhood educators' use of communication-facilitating and language-modelling strategies: Brief speech and language therapy training. *Child Language Teaching and Therapy, 31*(3), 305-322.
17. Mofrad**,** S. (2012). Opportunity in early childhood education: improving interaction and communication. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 46*, 241-246.
18. Nuţă, A. (2004). *Abilităţi de comunicare*. Bucureşti: Editura S.P.E.R.
19. Piasta, S. B., Justice, L. M., Cabell, S. Q., Wiggins, A. K., Pence Turnbull, K., & Curenton, S. M. (2012). Impact of professional development on preschool teachers' conversational responsitivity and children's linguistic productivity and complexity. *Early Childhood Research Quarterly, 27*(3), 387-400.
20. Rusu, Marinela. (2017). *Emoțiile – de la cunoaștere la auto-reglare*, Ed. Ars Longa, Iași.
21. Sălăvăstru, D. (2004). *Psihologia educaţiei*. Iaşi: Polirom.

FOLCLORIC REPERTORS OF THE CSANGOS COMMUNITIES FROM MOLDAVIA

REPERTORII FOLCLORICE ALE COMUNITĂŢILOR DE CEANGĂI DIN MOLDOVA

Eugenia Maria PAŞCA[1]

Abstract

The Hutsfolk and the Csangos folk is present at all the individual events in the rural community (be it for church, commune days, wedding, christening, burial) in its authentic and unaltered form, inherited from the ancestors, to the urban areas where tradition has disappeared, because of the new technologies that make young people being nearer to kitsch productions. A criterion for assessing the level of civilization of a society is the attention given to its own culture. Their own culture means primarily the ethnographic heritage that bears deeply implemented the principles of emotional communication of individuals that are formed over time on the basis of the unity of the soul, heart and mind.

Key words: ***musical folklore, customs, csangos, huts***
JEL: I230

1. Introducere

Folclorul este o bogăţie foarte apreciată în interiorul cât şi în afara graniţelor unei comunităţi sau tări. Şi orice membru al comunităţii trebuie să fie mândru de tradiţiile si obiceiurile folclorice moştenite de la strămoşi. Repertoriile folclorice precum şi influenţele ceangăilor din Moldova sunt destul de pregnante. Pentru a cunoaşte şi a păstra în formă cât mai autentică valorile culturale şi sprituale ale folclorului trebuie să le facem conoscute atât teoretic cât şi practic generaţiilor actuale, realităţile foclorice imediate. Din această perspectivă putem afirma că tinerii par a fi din ce în ce mai atraşi de tot ceea ce înseamnă tradiţional şi, în mod conştient sau inconştient, dornici să asimileze şi să perpetueze moştenirea folclorică.

2. O veche controversă istorică despre originea şi tradiţiile ceangăilor

Ca aşezare geografică, populaţia sătească din Moldova, cunoscută sub denumirea populară de *unguri*, iar în cercurile cărturăreşti sub denumirea de *ceangăi*, nu constituie o populaţie omogenă, nu locuieşte pe teritoriu unitar, ci este disperstă în masa băştinaşilor moldoveni, în bazinul mijlociu al Siretului, de la Paşcani, punct extrem nordic, până la confluenţa Trotuşului cu Siretul, cu unele ramificaţii spre est, în judeţele Iaşi şi Vaslui, şi spre vest în judeţul Neamţ. Ca origine, ceangăii cuprind două categorii etnice deosebite:

- este vorba, în primul rând de marea majoritate a celor concentraţi în regiuneamunicipiului Roman (grupul nordic) şi Bacău (grupul sudic), despre care se ştie in mod cert că sunt secui, se îmbracă în port românesc, vorbesc cei mai mulţi româneşte într-un grai transilvănean şi trăiesc după datina şi felul românilor. După limba pe care o vorbesc, după tradiţia şi coordonatele lor etnografice, aceştia sunt români originari din Transilvania (ungureni), precum vom demonstra mai jos.
- pe locul al doilea, ca importanţă numerică, se situează grupul celor de origine secuiască (circa 25000 de locuitori), aşezaţi în marea lor majoritate pe văile Trotuşului şi Tazlăului, puţini pe valea Siretului, vorbind un grai matern foarte apropiat de cel secuiesc, având obiceiuri secuieşti şi modul de viaţă asemnănator cu al secuilor. Astăzi sunt în cea mai mare parte bilingvi, vorbind bine şi graiul moldovenesc. Locuiesc în circa 30 de localităţi, amestecaţi cu românii.

[1]prof. univ. dr., Universitatea Națională de Arte „George Enescu”, Iași, eugenia_maria_pasca@yahoo.com

Aceste două categorii, deşi sunt cunoscute sub aceeaşi denumire generică de *unguri* sau *ceangăi*, sunt în realitate diferenţiate prin limbă şi etnicitate, prin obiceiuri şi conştiinţă. Secuii nu se consideră ceangăi, iar aceştia nu se consideră secui. În acest sens, precizăm că numai ceangăii din prima categorie folosesc rostirea siflantă *„s”* în loc de *„ş”* şi *„z”* în loc de *„ j”.* Confundarea şi identificarea celor două categorii de populaţie în aceeaşi unitate etnică, a generat în trecut şi generează şi astăzi, tot felul de erori şi confuzii. Este cunoscut că în general, ştiinţa, atât cea maghiară cât şi cea românească, vede în ceangăi o populaţie de origine străină, de obicei, maghiară. Pe de altă parte, ei nu se recunosc maghiari, ci *catolici* sau *români catolici,* păstrând astfel, tradiţia consemnată de Dimitrie Cantemir despre catolicii moldoveni din timpul său, care se declarau catolici, atât după neam, cât şi după religie: „*tum natione, tum religione, ut se vocant Catholici*”. Din păcate, timp de două secole, după consemnarea acestei tradiţii, nu aflăm nici un cărturar român care să se fi ocupat în mod deosebit de problema populaţiei catolice din Moldova, cercetătorii noştri considerând-o mai mult de interes maghiar. În felul acesta, cercetarea problemei a ignorat sistematic tocmai perspectiva din care putea fi rezolvată „enigma” a cărei abordare ca problemă maghiară nu a dus la nici un rezultat concludent de cât convingător.

Apariţia primelor lucrări româneşti dedicate fenomenului ceangău marchează începutul rezolvării definitive a controvesatei probleme, ipoteza originii româneşti a ceangăilor fiind capabilă să justifice situaţia lingvistică de fapt, pe care o putem constata pe teren, ca şi fapte istorice relative la aceeaşi problemă. Unul dintre autorii ce au scris astfel de lucrări este Iosif Petru M. Pal. Înaintea acestuia s-a consemnat însă şi sugestia preţioasă, dată la un moment dat, de Nicolae Iorga, în legătură cu taina care se ascunde în portul vechi transilvănean, trăgând concluzia ca ei „nu sunt nici pe departe aşa străini cum s-ar putea bănui”. Sub aspect social-politic, problema acestei populaţii a fost relevată pentru români, încă de la mijlocul veacului trecut, în Divanul Ad-hoc al Moldovei (1857) de către Mihail Kogălniceanu, care a avut cuvinte de largă şi generoasă înţelegere politică şi umană, cu privire la drepturile ei cetăţeneşti. Când unii dintre deputaţii adunării au cerut excluderea sătenilor catolici de la drepturile politice, Mihail Kogălniceanu, sprijinit şi de Costache Negruzzi a apărat cu convingere drepturile lor legitime, pe care le dobândiseră trăind şi muncind cot la cot cu sătenii ortodoxi.

Cu privire la originea lor etnică, cercetătorii de odinioară aproape toţi maghiari, au răspândit în ştiinţa vremii o serie de ipoteze şi legende, deovedite ulterior a nu fi fost decât reflexul imaginaţiei romantice sau al sentimentalismului patriotic, carcteristice epocii. Astfel, istoricul maghiar Gego Elek, trimis în 1837 de Societatea Maghiară de Ştiinţe să viziteze şi să studieze pe ceangăi la faţa locului, în Moldova, constată atâtea elemente nemaghiare în limba, portul, înfăşişarea, obiceiurile şi modul lor de viaţă, încât, trecând cu vederea caracteristicile etnografice româneşti vizibile, el trage concluzia originii *cumane,* deşi nici un indiciu de natură istorică, lingvistică sau etnografică nu pleda pentru asemenea concluzii. Neavând curajul să afirme că aceste caracteristici sunt maghiare, iar declararea că sunt româneşti fiind inoportună, istoricul se refugiază în ipoteza cumană, un fel de a recunoaşte indirect caracterul nemaghiar al acestei populaţii. În mod deosebit s-a bucurat de o mare vogă ştiinţifică. A fost o vreme în care toate necunoscutele acestei probleme, inclusiv caracteristica rostirii siflante, era atribuită unei presupuse origini cumane. Cu alte cuvinte, o necunoscută (originea ceangăilor) era explicată prin altă necunoscută (originea rostirii siflante), tot atât de obscură. Şi fiindcă, într-o vreme, unii istorici vedeau în cumani un popor înrudit cu hunii, s-a putut vorbi chiar de originiea lor *hunică.*

De ce neam erau însă strămoşii lor, aceasta a rămas o problemă nedezlegată. Ceea ce preocupă acum pe cercetatori este de a se şti care a fost limba protoceangăilor şi unde a fost situată patria lor iniţială. Pentru elucidarea acestor lucruri, cercetătorii maghiari au întreprins ample investigaţii pe diferite merdiane geografice, de la graniţa apuseană cu Austria până în depărtările Asiei. Nicăieri însă, urmele ceangăilor nu au putut fi descoperite. Nici limba, nici patria şi nici originea strămoşilor nu au putut fi identificate. Nu s-a putut preciza nici măcar

familia de limbi căreia i-ar fi aparţinut acea limbă primitivă, nici dacă se mai vorbeşte undeva sau s-a stins fără urmă în confuzia haotică a migraţiiunii popoarelor. Generaţii de cercetători, istorici şi lingvişti, au urmărit fără rezultat descifrarea acestei probleme. Precum se vede, toate cercetările efectuate, în jurul problemei originii acestei populaţii pluteşte încă o atmosferă tulbure de confuzii şi incertitudini. Totuşi o anumită linie de gândire consecventă se poate constata de-a lungul acestor cercetări lungi şi laborioase:

a) tendinţa de a se atribui ceangăilor tot felul de origini îndepărtate, enigmatice, incontrolabile;

b) tendiţa de a se ignora sau cel puţin a se subestima coordonatele etnografice evident româneşti (port, obiceiuri, modul de viaţă), elemente care nu s-au putut împrumuta într-o epocă recentă, cât sunt moştenite de la strămoşi;

c) evitarea orcărei ipoteze cu privire la originea lor românească;

d) afirmarea hotărârii că ei ar fi împrumutat graiul românesc de la moldoveni, într-o epocă recentă și ignorarea specificului acestui grai de tip transilvănean.

3. Obiceiuri calendaristice

Pluguşorul este un obicei străvechi de provenienţă română, după cum presupun unii etnografi. Altii cred că ar fi un obicei preistoric. În orice caz, este mai vechi decât colindul propriu-zis. Denumirea cea mai răspândită este pluguşorul, dar mai există şi alte denumiri: *cu plugul, cu pluguşorul, cu plugurile, cu uratul*. Aria de răspândire a obiceiului cuprinde Moldova, dar şi celelalte zone ale ţării. Obiceiul se practică în ajunul Anului Nou, fie ziua, fie seara având un caracter prin excelenţă, agrar. Poezia pluguşorului ne înfăţişează imaginea exemplară a gospodarului care, prin iscusinţa şi hărnicie, obţine belşugul şi fericirea în viaţă. Variantele pluguşorului scot în evidenţă priceperea sau hărnicia gospodarului, efortul deosebit pentru depaşirea greutăţilor, altele realizează un model optim ideal al gospodarului. Poemul pluguşorului cunoaşte un singur tip tematic pe întreg cuprinsul României, acest tip tematic dezvoltând cicluri de variante cu trăsături specifice.

Varianta moldo-muntenească formează o grupare distinctă. În Moldova şi Muntenia circulă forme poetice mai evoluate. Datorită faptului că în aceste zone folclorice obiceiul pluguşorului s-a menţinut până în perioada actuală, textul poetic a evoluat spre forme deosebite de viguroase şi a dezvoltat un plan simbolic diferit. În variantele moldo-muntene descrierea muncii are caracter idilic. Domină aici un caracter solemn şi o atmosferă de veselie. În zona moldo-muntenească, pluguşorul excelează printr-o mare inventivitate imagistică, textele având în medie 200-300 de versuri, dar pot ajunge până la 700 de versuri. Varianta din colecţia Alecsandri a cunoscut cea mai largă răspândire, conţinând aproape toate secvenţele descriptive specifice pluguşorului moldo-muntean. Urarea începe de obicei, printr-o formulă iniţială care, ca şi în alte obiceiuri foclorice, ne introduc, din planul cotidian în planul simbolic modelat al poeziei: ,,Aho Aho...". În alte variante formula iniţială diferă ,,Aho! Ho! Ho!", „Hăis! Hăis!", „Pluguleţ cu 12 boi", după care urmează prezentarea plugului. Uneori, se face o scurtă referire, pe un ton solemn sau umoristic, la gazdă. În toate variantele plugul este tras de boi (12 sau 24), nu de cai. Muncile câmpului sunt efectuate de un personaj fabulos, presupus a fi recunoscut de toţi, în planul ficţiunii, pentru vrednicia şi iscusinţa sa de gospodar:„bădica Troian" , „Sfântul Vasile", „Irod împărat" sau mai apare cu termenul generic al gospodarului: „badea".

S-a stabilit cu certitudine că termenul de ***colindă*** este de provenienţă latină. Obiceiul colindatului are rădăcini etnografice în complexul ceremonial al saturnaliilor romane prin care se marca la calendele lui ianuare, înnoirea cursului timpului. Marea diveritate de forme de urare ce apar în obiceiurile colindatului, au făcut ca termenul *colindă* să aibă un sens diferit de la o regiune la alta şi, în consecinţă a dus la o confuzie între colindele propriu-zise şi alte forme de urări din timpul sărbătorilor. Probabil din vechime s-a impus datina ca mai întâi sa se desfăşoare colindatul copiilor şi după aceea colindatul celor maturi. Prin inocenţa vârstei copiii întrunesc

condiţia prealabilă de puritate sacrală, ceea ce reprezintă o garanţie deplină a eficienţei urării. Timpul colindatului diferă de la o regiune la alta. Cel mai răspândit este colindul în noaptea de Craciun, începând de obicei, de la lăsarea serii şi terminând în revărsatul zorilor. În partea de su a Moldovei colindul are loc la Anul Nou sau la ambele sărbători. Rareori, însă, colindul sfârşeşte a doua zi de Craciun. Denumirile date colindelor în mediile foclorice nu coincid în mod obligatoriu cu funcţiile lor ceremoniale. Aceeaşi colindă poate fi raportată la prescripţii ceremoniale diferite. Titulaturile ceremoniale date colindelor în mediile folclorice se referă la:
- indicaţii temporale: „Colindă de Anul Nou", „Zorile",
- locul unde trebuie rostită colinda: „ De fereastră ", „ La intrarea în casă",
- ierarhia şi organizarea cetelor: „A dubaşilor", „A gadzdei feciorilor",
- forme particulare de colindă: „ A colacului", „ Colinda casei",
- scopuri speciale : „Colinda oilor".

Clasificarea colindelor în laice şi religioase este prea generală şi nu-i foloseşte prea mult foclorului. În poezia colindelor s-au contopit multe elemente de origini diferite. Faptul că sistemul obiceiurilor de Anul Nou are caracter cumultativ explică numeroasele contaminări între elemente aparţinând iniţial altor siteme. Colindele religioase formează o categorie distinctă. Aici, colindele sunt doar mesagerii aleşi de Dumnezeu pentru a aminti oamenilor despre anumite lucruri sau fenomene: fără acest adevăr, viaţa oamenilor nu ar avea sens sau echilibru. Din punct de vedere tematic, distingem trei feluri de colinde religioase:

- colinde religioase ce adaptează elemntele moralizatoare creştine la formele mai tradiţionale ale colindelor laice;

- colinde religioase care conţin doar cadrul general de factură biblică;

- colinde religioase cu tematică biblică sau inspirate din vieţile sfinţilor.

Despre ***paparudă*** putem spune că poezia de incantaţie exprima o invocaţie adresată unei forţe mitice pentru a determina intervenţia acesteia în favoarea oamenilor. Două practici rituale au dezvoltat şi integrat forme poetice: paparuda şi caloianul. Fiecare dintre aceste practici urmăreşte să convingă forţele mitice să intervină în planul vieţii citidiene, care este ameninţată de secetă. Paparuda reprezintă cel mai răspândit obicei care se practica odinioară în cadrul satului tradiţinal, pentru provocarea ploii în perioade secetoase. Focloriştii au identificat două tipuri de de bază în practica obiceiului. Primul tip de paparudă are cea mai largă răspândire, obiceiul bazându-se pe magia prin analogie, iar al doilea tip are o răspândire foarte redusă si o structură destul de simplificată fiind răspândită in Muntenia răsăriteană şi o parte din Moldova. Obieciul paparudei are caracter profund arhaic. De la Dimitrie Cantemir şi până la focloriştii contemporani s-a vorbit mereu de vechimea preistorică a paparudei. Primul tip al obiceului mai amplu şi cu forme poetice integrate, ar fi continuatorul unui obicei autohton străvechi. Cel de-al doilea tip, mult simplificat, răspândit în zonele răsăritene ale țării, ar fi o reminiscenţă slavă a cultului zeului Perun, care, în mitologia slavă, deţine puterea asupra vegetaşiei şi a ploilor. În partea Moldovei şi a Muntenei răsăritene cele două tipuri ar fi coexistat. Apoi, au apărut forme intermediare, unele hibride până când, fiecare şi-a impus primatul în anumite zone. Probabil că cele două tipuri arhaice de ritual vor fi avut elemente semantice apropiate care au ajuns cu timpul să sufere contaminări sau chiar să fuzioneze.

Caloianul reprezintă o variantă tematică a paparudei. În receptarea sensurilor celor două obiceiuri s-au produs anumite confuzii, încât prin unele zone foclorice cele două ritualuri au aceeaşi denumire, confuzia fiind întâlnită şi în unele studii foclorice. Obiceiul caloianului se practică pe o arie mai restrânsă decât obiceiul paparudei. Poate fi întâlnit în Oltenia, Muntenia, Doborogea şi sudul Moldovei. Perioada când se practică acest obicei este în timp de secetă dar si în săptămâna de după Paşte. Obiceiul este practicat mai ales de copii. În Moldova este practicat şi de fete sau femei. În timpuri străvechi, valorile magice erau predominante în text. Conştiinţa colectivă a produs o mutaţie valorică: ambele obiceiuri, în stadiul carea au fost studiate,conţin o

poezie cu un pronunţat caracter practic. Combaterea unei calamităţi naturale,cum este seceta, reprezintă de fapt o reacţie de autoapărare colectivă şi de salvare a vieţii. Obiceiul caloianului este o rămăşiţă din cultul arhaic al zeului vegetaţiei, a cărui soartă îl obliga periodic la moartea rituală, urmată de înviere. S-au constatat unele asemănări între obiceiul caloianului şi cultele străvechi ale altor popoare (greci, egipteni,etc).

4. Obiceiuri familiale

Un alt grup important al obiceiurilor este format de obiceiurile vieţii de familie. Acestea interpretează atât statutul familial al individului, cât şi întregul sistem de relaţii de înrudire şi convieţuire la nivelul comunităţii sociale. Între obiceiurile vieţii de familie există multe deosebiri. Obiceiurile calendaristice marchează direct raportul om-natură, în timp ce obiceiurile vieţii de familie marchează în primul rând, raporturile de familie şi prin acestea, raportul cu comunitatea socială mai largă. Despre obiceiurile ***ritualului de naştere*** s-a constatat că în mentalitatea foclorică naşterea este considerată ca o trecere dintr-o lume necunoscută în lumea reală cunoscută. Ceremonialul de naştere este prin excelenţă un ceremonial de integrare. Cu toate că există numeroase credinţe şi practici rituale legate de naştere, totuşi nu întâlnim cântece proprii obiceiului, nu întâlnim o poezie cu structură specializată pentru ceremonialul de naştere. Există un bogat repertoriu însă, de strigături rostite la ospăţul de la cumetrie care au menirea să sporească veselia. Prin zonele nordice ale Moldovei, au fost culese cântece rostite la petrecerea de la botezul copilului, petrecere numită cumetrie. În obiceiurile rituale de naştere întâlnim două categorii tematice:

- poezia magică de aparare a noului născut împotriva a tot ce i-ar periclita creşterea sau cursul normal al vieţii;
- poezia magică de urare menită să asigure împlinirea cât mai fericită a destinului copilului.

Ceremonialul de nuntă se referă la ***căsătorie,*** care este un ritual important din viaţa omului, foare complex şi pitoresc. În unele zone ale ţării, repertoriul nupţial întrece prin fast toate celelalte obiceiuri. Căsătoria reprezintă cadrul social, organizat juridic, care face posibilă perpetuarea individului ca fiinţă socială. Având în vedere cursul normal al vieţii un om, căsătoria ne apare ca momentul culminant al integrării în destinul individual. Încă din trmpuri străvechi, căsatoria a avut o mare importanţă în viaţa socială. Obiceiurile de căsătorie au desfăşurarea cea mai complexă a tuturor componentelor ritualurilor de trecere, adică desfăşurarea plenară a celor trei secvenţe esenţiale: despărţire, trecere, intergrare.

În ceea ce priveşte obiceiurile legate de ***înmormântare***, am constatat în satele comunei Nicolae Bălcescu, faptul că ceremoniile funerare „reuşesc să conserve, dincolo de multiplele încercări de alterare, o serie de rituri de separare, de prag, de agregare, individuale sau colective, menite să faciliteze marea trecere a celui dispărut din această lume, uşurarea integrării acestuia într-o altă existenţă, respectiv în lumea de dincolo şi, implicit să protejeze pe cei rămaşi în această lume, comunitatea rurală în ansamblul ei, comunitatea restrânsă a rudelor, a neamurilor celui dispărut în special, de eventuale crize, de eventuale manifestări negative şi nocive în acelaşi timp, determinat de pierderea şi înstrăinarea unui membru al acestei comunităţi”. În mentalul tradiţional, o serie de semne prevestitoare marchează apropierea momentului morţii unuia dintre membrii comunităţii. Din multitudinea de semne prevestitoare de moarte, le menţionăm în acest cadru, pe ele legate de „comportamentul nefiresc al animalelor şi păsărilor din gospodarie”. Potrivit mentalităţii populare, apropierea momentului morţii era semnalat fie prin prevestirile nefaste, mai ales în lumea viselor, fie prin unele veţuitoare a căror prezenţă în preajma caselor anunţă evenimentul funebru. „La Valea Seacă lumea ştie că bufniţa sau cucuveaua este pasărea morţii prin cântecul său”. Privitor la înmormântare, credincioşii din Valea Seacă manifestă o preocupare deosebită pentru cinstirea celor dispăruţi. Cei apropiaţi se solidarizează cu defunctul, formând împreună „o comunitate aparte, care se află undeva la mijlocul între viaţă şi moarte”.

Din acest motiv, se impune necesitatea semnelor de doliu pentru rudele defunctului. Moartea unuia dintre membrii comunităţii era adus la cunoştinţa publică, pe de o parte, prin intermediul clopotelor de la biserică, iar pe de altă parte, prin viu grai, de către localnicii care-şi transmiteau unii altora nefericitul „eveniment". În cele trei zile anterioare înmormântării cel decedat era privegheat. Cu acest prilej, alături de rugăciuni se interpretează şi „cântece pentru morţi" sau „cântece de priveghi". Aceste cântece pentru cel decedat sunt de o autenticitate şi o forţă de sugestie remarcabile, prin motivele ce le transmit şi prin linia melodică. Ele sunt cântate în nopţile de veghe, la căpătâiul mortului, după un ritual strict: una dintre femei rostea un vers care era apoi repetat de restul grupului". Repertoriul acestor cîntece este împărţit pe grupe de vârstă: pentru copii, pentru tineri, pentru oameni maturi şi bătrâni.

Concluzii

Precizăm că limba în care sunt exprimate toate aceste repertorii este maghiară. Coexistenţa, alături de comunitatea românească, a dus, în timp, la împrumuturi muzicale, mai ales, interferenţa dintre tradiţiile ceangăilor şi ale românilor fiind evidentă. Gradul superior de dezvoltare a personalităţii umane se atinge numai atunci când individul se ridică deasupra sa, când se creează pe sine, când devine concomitent. Obiectul şi subiectul efortului său creator. O astfel de oportunitate se dezvoltă numai prin respectarea şi trăirea efectivă a tradiţiilor şi obiceiurilor acumulate şi transmise de către strămoşii săi, deci printr-o iniţiere în reperele valorilor culturale cărora le aparţine în mod natural. Păstrat şi transmis din generaţie în generaţie, codul etnogenetic se consituie într-o forţă irezistibilă de luptă împotriva dezordinii, nonvalorii şi imposturii, atât în viaţa colectivă, cât şi în cea individuală, promovând omenia, cinstea, corectitudinea, demnitatea şi socializarea. Pătrunzând mai ales în zona Bacău (mai ales comunele Cleja, Faraoani, Nicolae Bălcescu) o adevărată oază de cultură a comunităţii de ceangăi, nu avem cum să nu remarcăm faptul că acea convieţuire administrativ-teritorială a românilor cu minorităţile naţionale se manifestă din plin şi în plan spiritual, printr-o influenţare recirpocă, în ceea ce priveşte relaţiile individului cu semenii săi, cu natura, cu cosmosul etc, ceea ce a dus, inevitabil la formarea şi a unui cod etico-moral al moldoveanului: cunoaşte şi respectă limba, credinţa şi obiceiurile vecinului său de altă etnie, este un bun gospodar, este credincios, iubeşte şi ocroteşte natura, este răbdător, perseverent şi ospitalier.

Bibliografie

1. Cantemir, Dimitrie, (1986), *Descriptio Moldaviae,* Editura Minerva, Bucureşti.
2. Ciubotaru, Ion H. (1998), *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*.Vol I., Editura Presa Bună Iaşi.
3. Coşa, Anton, (2007), *Catolicii din Faraoani* - Editura Magic Print, Oneşti.
4. Coşa, Anton, (2010), *Monografia comunei Nicolae Bălcescu,* Editura Babel, Bacău.
5. Doncean Marilena (2016) – *"Simbolistica ornamenticii și tradițiilor populare din Moldova*", Editura Tehnopress, Iași.
6. Farago, Joszef, Jagamas, Janos, (1954), *Moldvai csángó népdalok és népballadák, Szépirodalmi Könyvkiadó***,** Editura Intreprinderea Poligrafică, Cluj.
7. Iorga, Nicolae, (2001- 2015), *Istoria Românilor,* vol I-X, Editura Enciclopedică, Bucureşti.
8. Mărtinaş, Dumitru, (2002), *Originea ceangăilor din Moldova*- Ediţia a II-a, Editura "Symbol" Bacău.
9. Petriceicu-Haşdeu, Bogdan, (1972), *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, ediţie îngrijită de Grigore Brâncuş, Bucureşti, Editura Minerva.
10. Preot dr. Pal, Iosif Petru M, (1941), *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii, Pastoriilor,* Tipografia Seraphica, Săbăoani, Roman.

SMALL STATUES OF A CULTURE ”PAINTED WITH DIFFERENT COLOURS” ON THE TERRITORY OF ROMANIA: PETREȘTI

MICILE FIGURINE ALE UNEI CULTURI „PICTATE CU DIFERITE CULORI” PE TERITORIUL ROMÂNIEI: PETREȘTI

Ioana-Iulia OLARU[1]

Abstract

The present study is considering an ancient period from the History of Art, on the territory of Romania, that is the Eneolithic one. Though it is a utilitarian field, ceramics cannot be separated from the artistic side which has accompanied the creative manifestations of people since immemorial times. In a developed Eneolithic – which itself comes with changes, among which it is very important the level reached by the creative activity of the human being of that time –, the culture Petreşti is one of the important cultures with ceramics painted polychrome, which occupies a central place near the well-known Cucuteni culture. Despite the poor conservation of pots (and also of the small statuettes), this ceramics completes the image of ”painted” and ”not painted” cultures of the period.

Key words: consecration, Eneolithic, orant, removable.

1. Câteva date despre Eneolitic

În a doua perioadă a Eneoliticului – Eneoliticul dezvoltat (4 600/4 500 – 3 800/3 7000 î.Hr.) [N. Ursulescu et al., in Mircea Petrescu-Dâmbovița et al., 2010: 146] – agricultura ajunge la un înalt grad de dezvoltare, precum și creșterea animalelor. Viața spirituală este axată în continuare pe cultul fertilității și fecundității, dar alături de idolul feminin apare și cel masculin și chiar cuplul divin. Inhumația rămâne ritul funerar dominant, dar se practica și incinerația. Eneoliticul dezvoltat este perioada în care activitatea creativă a omului atinge apogeul.

2. Culturile ceramice ale Eneoliticului

Ariile teritoriale ale culturilor se lărgesc, se diferențiază, iar culturile sunt acum mai evoluate, apărute fiind pe baza fondului anterior. Două mari categorii de disting: *culturile cu ceramică pictată cu grafit* (**Gumelnița**, **Sălcuța**) și *culturile cu ceramică pictată cu diferite culori* (**Petrești**, **Cucuteni**). **Gumelnița** – după stațiunea de pe un deal cu același nume de lângă Oltenița (jud. Ilfov) – este o cultură răspândită în Muntenia, nord-estul Olteniei, Dobrogea, sudul Moldovei, Republica Moldova, Ucraina, estul Bulgariei; constituită pe fondul culturilor Boian și Hamangia, ea va contribui la formarea aspectului Stoicani-Aldeni. **Sălcuța**, denumită după o localitate din jud. Dolj, cuprinde Oltenia, sud-estul Banatului, nord-vestul Bulgariei, nord-estul fostei Iugoslavii și este o cultură constituită pe fondul culturii Vinča târzii.

[1] conferențiar universitar doctor, Facultatea de Arte Vizuale și Design, Universitatea Națională de Arte *G. Enescu*, Iași, olaru.ioana.iulia@gmail.com

Cultura Petrești, după localitatea de lângă Sebeș (jud. Alba), este răspândită în centrul și sud-vestul Transilvaniei, Banat; aspectul Turdaș și poate cultura Dimini din nordul Greciei (Thessalia) (N. Ursulescu et al., in Mircea Petrescu-Dâmboviţa et al., 2010: 154) stau la baza formării culturii Petrești, care, la rândul ei, a avut un rol în geneza ceramicii pictate pre-cucuteniene și cucuteniene. Apărută în centrul și în vestul Moldovei, pe fondul culturilor Precucuteni, Gumelnița și Petrești, **Cucuteni,** de fapt, cultura Ariușd-Cucuteni-Tripolie, numită astfel după localități eponime, din jud. Covasna și din jud. Iași, la care se adaugă și un oraș din Ucraina, este răspândită în toată Moldova, sud-estul Poloniei, sud-estul și centrul Transilvaniei (D. C. Giurescu, 1981: 24), nord-estul Munteniei, precum și în afara granițelor țării noastre, până la Nipru.

Grupul Suplac (după stațiunile de la Suplacu de Barcău, jud. Bihor), din nord-vestul Transilvaniei, apare pe fondul ceramicii pictate din Neoliticul dezvoltat. De menționat pentru ceramica pictată, dar cu deosebiri tehnice (pictură crudă) este și **complexul Sălcuța IV-Băile Herculane-Cheile Turzii-Hunyadihalom** (în Oltenia, Banat, Crișana, Transilvania), apărut ca o sinteză între triburile grupului cultural Cernavoda I, Bodrogkeresztúr și cu influențe ale Bronzului timpuriu dinspre sud (N. Ursulescu et al., in Mircea Petrescu-Dâmboviţa et al., 2010: 158) (din Sălcuța IV va deriva cultura Coțofeni din Bronzul timpuriu). Tuturor acestora li se adaugă *culturile cu ceramică nepictată,* cu elemente de origine est-central europeană și nord-pontică, **Românești-Tiszapolgár**, numită după descoperirile din Peștera Românești, com. Tomești (jud. Timiș) și după o localitate din Ungaria, este răspândită în centrul și în sud-vestul României, estul Ungariei, Ucraina, sud-estul Slovaciei. S-a constituit pe fondul anterior al culturii Tisa, precum și al grupurilor Iclod și Suplac.

Gornești-Bodrogkeresztúr – după localitatea Gornești (jud. Mureș) și un sat în Ungaria – aparține interiorului Transilvaniei și este constituită pe fondul culturii Românești-Tiszapolgár. **Cernavoda I** – după așezările de pe Dealul Sofia, orașul Cernavodă – este răspândită în Dobrogea, sudul Olteniei, nord-estul Munteniei, sudul Moldovei, nord-estul Bulgariei; **Decea Mureșului** – numită după localitatea cu același nume (jud. Alba) – ocupă centrul Transilvaniei. Ambele aceste ultime două culturi au luat naștere pe baza unui aflux de populație de origine răsăriteană, același ca și în cazul culturii Cucuteni.

3. Plastica mică a Eneoliticului – generalități

În ceea ce privește plastica mică, în general în Eneoliticul dezvoltat, reprezentările figurative ale ceramicii nu mai sunt acum exclusiv feminine, ci, o dată cu amplificarea rolului bărbatului în societate, se va impune conceptul forței virile a creației – potențându-l pe cel al femeii-mamă dătătoare de viață. Astfel încât, apar treptat – și nu în aceeași proporție cu figurinele feminine (dar se vor înmulți) – și figurinele masculine, cele în forma taurului (sau doar a bucraniului, chiar numai a coarnelor de consecrație, dar treptat și cu înfățișare antropomorfă) și apoi și idolii androgini (reprezentări ale cuplului divin), în care poziția principiului masculin este una secundă, de subordonare.

În general, scopul acestor figurine era cel de obiecte de cult în cadrul practicilor magico-religioase. Cel mai posibil să fi fost idoli, dar cel puțin amulete apotropaice unele dintre ele erau: ne-o spune dimensiunea lor mică, dar și schematizarea tipologică. Oricum, concepte ca fertilitatea, fecunditatea, maternitatea aveau foarte largă răspândire în rândul populațiilor de agricultori și crescători de vite ale Neoliticului.

Preponderența figurinelor feminine (în plus, și modelate după canoane) ne demonstrează în primul rând că ele nu sunt simple jucării, ci simboluri ce ajută în înțelegerea complexității vieții religioase a timpului. Întruchipează pe Marea Zeiță creatoare a vieții, redată în ipostaza

Mamei Universale, asimilată cu glia roditoare (N. Ursulescu et al., in Mircea Petrescu-Dâmboviţa et al., 2010: 170). Figurinele masculine, mai rare, îl reprezintă pe acolitul necesar perpetuării vieții (principiul secund) (a cărui frecvență uneori crește, fiind găsit în număr mai mare în unele așezări, în cazuri de schimbare a mentalităților); acesta are, în general, dimensiuni mai mici.

De altfel, și multitudinea de gesturi în care sunt reprezentate personajele antropomorfe (brațe întinse lateral sau ridicate în sus, în poziția orantei, brațe în cruce pe piept sau pe abdomen, ori cu o mână ținând cotul celeilalte, care sprijină bărbia, uneori chiar cu picioarele îndoite în dansuri ritualice, ca la statueta din perioada de tranziție de la cultura Boian, reprezentând un personaj masculin, găsită la Ipotești, în vestul Muntenie) (E. Comșa, 1996: 194) ridică o serie de interogații asupra existenței și complexității sentimentelor religioase ale timpului.

Mesajul (meditație, intermedieri – orantele – între oameni și zeitatea principală, dansuri ritualice, cultul fertilității) care transpare este cu atât mai elocvent cu cât se folosește un minimum de mijloace artistice, foarte puternice însă, nerecurgându-se nici la realism, nici la o rigoare prea mare, fapt ce ar fi diluat forța mesajului urmărit. De altfel, și statuetele de animale, cornute sau nu, au legătură tot cu practicile și cu superstițiile prin care se dorea asigurarea sănătății și înmulțirii animalelor domestice sau, în cazul reprezentărilor animalelor sălbatice, succesul la vânătoare.

4. Plastica mică a culturii Petrești

La fel de fragmentar păstrată ca și olăria, plastica mică a culturii Petrești este redusă și cantitativ. Puține statuete au fost descoperite, între care cele antropomorfe sunt predominant feminine, au o realizare mai stângace din punctul de vedere al formei (schematizată geometric) (I. Paul, 1992: 97), iar decorul (care, spre deosebire de pictura specifică olăriei, aici nu este realizat niciodată prin pictare!) pare lipsit de ordinea și de sensibilitatea regăsite în plastica mică a celorlalte culturi ale vremii.

În faza A, influențele vinciene sunt evidente. Steatopigia este accentuată, coapsele și șoldurile sunt puternice, deși abdomenul este plat. Plat și foarte mic, în comparație cu partea inferioară a corpului, este și toracele, pe care abia au loc să se rotunjească sânii – aceștia, doar indicați. Brațele sunt în cruce (I. Miclea, R. Florescu., 1980: 89), mâinile nu au detalii (R. Florescu et al.,1980: 268), iar picioarele, groase, sunt diferențiate clar.

Capul este redat cu proporții normale, nici realist, nici schematizat, cu trăsături clare, dar fără a se portretiza. Incizii decorează suprafața corpului. Un exemplu este figurina de 20,5cm înălțime de la Păuca – Homm, din pastă cenușie. Masivă și steatopigă, cu talia abia marcată, statueta feminină (cu sânii mici) are picioarele butucănoase despărțite, pe care genunchii și pulpele sunt indicate prin proeminențe și prin linii incizate, iar brațele sunt stilizate în formă de cioturi. Capul surmontează un gât tronconic sau cilindric, solid și înalt, pe figură distingându-se, cu oarecare realism, nasul coroiat, crestăturile ochilor și ale gurii, tortițele perforate ale urechilor. Grupate în registre, benzi de linii incizate, paralele și în zig-zag decorează corpul figurinei (I. Paul, 1992: 98). Un cap descoperit la Daia Română – Părăuț, tot din pastă cenușie, are detaliile feței modelate grosier în relief (I. Paul, 1992: 98).

În fazele următoare, fragmentele găsite la Cașolț (Poiana în Pisc) ne arată că pasta din care erau realizate figurinele este fină, bine arsă, cărămizie. Proporțiile corpului sunt mai corecte, realismul caracterizează reprezentările feminine. Steatopigia dispare, talia este bine marcată, deși

abdomenul este proeminent acum; dar găsim aceleași brațe ca niște proeminențe scurte, același gât masiv, la capătul căruia capul are detalii incizate, iar nasul coroiat este obținut prin presarea între degete a lutului (I. Paul, 1992: 99). În schimb, picioarele sunt modelate împreună, laba comună fiind prea mică pentru a asigura stabilitate statuetei.

Decorația este realizată în fazele A-B și B prin înțepături punctiforme (ornamentul cu gropițe fine este regăsit și pe unele vase mici de la Pianul de Jos sau de la Cașolț, din faza B) (I. Paul, 1992: 100) cu un instrument foarte fin, precum și prin incizii liniare cu motive geometrice umplute cu puncte: unghiulare, zig-zag-uri, romburi, triunghiuri, nu și spirale însă. Sau, pe unele dintre figurine, nu există deloc decorație (I. Paul, 1992: 100).

Fazelor A-B și B (când deja rolul bărbatului devenise important în viața economico-socială a comunității) aparțin și câteva statuete masculine de certă influență gumelnițeană. Acestea sunt caracterizate atât prin lipsa sânilor, cât și prin aspectul general al siluetei, diferit de cel al figurinelor feminine. Cea de la Noșlac (jud. Alba) are corpul plat, cu brațe puternice, realist arcuite din umeri, gât înalt, puternic, ca al statuetelor Hamangia. Ornamentul din talie este specific sfârșitului culturii Petrești. De la Pianul de Jos – Podei provine un alt fragment de statuetă masculină, de data aceasta cu mâinile aduse pe piept (I. Paul, 1992: 101).

Aparte este statueta feminină din lut cenușiu, fin (amestecat cu pietricele), cu cap amovibil, de la Petrești, în care influența tesalică este evidentă. Este un *torso* de 10,5 cm înălțime, puțin aplatizat, păstrat aproape în întregime (statueta este ruptă sub bazin), în care gaura pentru cap are o adâncime de 7cm. Brațele (dispuse lateral) sunt rupte (fuseseră modelate separat și presate pe corpul statuetei). Sânii sunt redați în relief, precum în relief este redată și proeminența semiovoidală (eșarfă?) care coboară de la umeri până pe abdomen. Nu este marcat sexul, în schimb pe fața posterioară sunt reliefate fesele, despărțite printr-o incizie (A. Aldea, 1968: 11). O diferențiază de alte descoperiri respectarea proporțiilor și acuratețea lucrului. Și câteva figurine zoomorfe aparținând acestei culturi au fost descoperite, în general cornute –, probabil tot în legătură cu schimbările din gândirea magico-religioasă a timpului: apariția conceptului forței virile a creației.

Concluzii

Între celelalte culturi ale Eneoliticului dezvoltat, cultura Petrești vine cu o tehnică desăvârșită de obținere a vaselor, cu forme elegante și variate și de asemenea cu trei faze: A, A-B și B (numite astfel de cercetători, similitudinea cu ceramica cucuteniană fiind evidentă). Dar această cultură aduce și plastică mică realizată în ceramică, în care întâlnim și statuete masculine, o dată cu sporirea rolului bărbatului în societate.

Bibliografie

1. Aldea, Al., (1968). *O statuetă cu cap mobil de la Petrești*. Sargetia, V, Deva.
2. Comșa, E. (1996). *Gesturi redate de figurinele neolitice din sudul României*. Acta Musei Napocensis, 33, Cluj-Napoca.
3. Florescu, R., Daicoviciu, H., Roşu, L. (coord.) (1980). *Dicţionar enciclopedic de artă veche a României*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică.
4. Giurescu, Dinu C. (1981). *Istoria ilustrată a românilor,* București, Ed. Sport-Turism.
5. Miclea, Ion, Florescu, Radu (1980). *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane.
6. Paul, Iuliu (1992). *Cultura Petrești*, București, Ed. Museion.
7. Petrescu-Dîmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.) (2010). *Istoria românilor*, vol.I, București, Ed. Meridiane.

THE DANCE AND SOCIETY EVOLUTION

DANSUL ȘI EVOLUȚIA SOCIETĂȚII

Cristina TODI[1]

Abstract

This article's aim is to offer some details about dance's place in societies' evolution and even in the evolution of human species. The necessity of this discourse is due to the fact that there are a lot of people, even so called intellectuals that enounce sterile discourses about the role of dance. I reckon that also serious and negative is the publicist propaganda concerning only the benefices brought to the body by the movements we find in choreographic art. These facts throw us far apart from dance's capacity of transmitting messages, or from the informations and symbols generously expressed in dancing gesture. Frequently ignored or considered facile, associated strictly with entertainment, dance has its roots in our DNA and minimizing choreographic's art importance deprives humanity of its existential origins.

Key words*: Culture, knowledge, dance, education, society, human species, science.*

Toate exegezele, mai vechi sau mai recente, fără a fi exhaustive, au cerecetat istoria coregrafiei și impactul acesteia asupra umanității. Pentru că dansul, a reflectat întotdeauna evoluția culturală a societății și dinamica ideilor timpului. El a construit legătura dintre individ și lume. Deși a fost încorsetat într-un gen artistic unitar, nu-i putem nega interferențele cu toate ramurile artistice și economice create de omenire.

Bucurie, teamă, dorință, necesitate, ritual ori aspirații sufletești, toate le manifestăm voit ori involuntar prin vibrațiile trupului. Acesta, transmite spre exterior, prin canale invizibile de mușchi, vene, nervi și oase, relația intimă dintre suflet și corp.

Izvorul care a condus la rafinarea mișcărilor stă ascuns în negura vremurilor. Printr-un simplu exercițiu de imaginație putem pătrunde în timpuri de mult uitate, unde, fuziunea dintre om și natură crează conexiuni metafizice.

Vechile practici ritualice uzitate încă de la începuturile civilizației sunt legate de *școlile misterelor*, unde, elitele politice și culturale depindeau tehnici secrete de meditație. Acestea includeau privarea senzorială, exerciții de respirație, dansuri sacre, reprezentații teatrale, consumul de substanțe halucinogene și diverse modalități de redirecționare a energiei sexuale. Toate aceste tehnici aveau rolul de a induce stări alterate de conștiință în cursul cărora inițiatul putea percepe lumea în moduri noi"[2]. Așadar, aceste *ritualuri* de inițiere sau oricum dorim să le numin, prin practicele lor ne conduc spre manifestările din zorile neoliticului, sau mai curând din paleoliticul superior.

În acest sens, există mărturii care demonstrează existența elementelor de dans prin care oamenii vremurilor își induceau o stare de exaltare și excitare psihică. Amintim în acest context de „invenția lămpilor de piatră sau lut în care *homo sapiens* punea grăsimea animalelor vânate. Astfel, acesta a putut să se târască în peșteri și să producă pentru prima dată forme de artă: faimoasele picturi rupestre. Aceste prime lămpi de petrol sau grăsimi au apărut pentru prima dată

[1] prof. dr. Colegiul Național de Artă „Octav Băncilă" Iași, lector univ. dr. Universitatea Națională de Artă „George Enescu" din Iași, cristinatodi67@gmail.com

[2] Jonathan Black, *Istoria secretă a lumii*, traducere de Adriana Bădescu, Editura Nemira, București, 2013, p.4

acum 40-50000 de ani. Ele au fost cheia unei viitoare revoluții artistice”[3], iar mărturiile lăsate, ori descoperirile arheologice, au scos la iveală imagini care atestă existența elementului coregrafic. Acestea sunt sugestive și explicite pentru persoanele avizate, care pot pătrunde în intimitatea gestuală descoperindu-i rădăcinile aparent ascunse.

Postura brațelor, a gambelor și a capului, modul sugestiv în care este surprins plasamentul corporal al personajelor redate prin artele plastice, ne *vorbesc* despre pașii utilizați, intențiile, preocupările și modul lor de trai. De pildă, în peștera *Trei frați* de la Ariège[4], în Mège-Teyjat de la Dordogne[5] din Franța, ori în Cogul[6] din Spania, există trimiteri la practicile magiei, unde, prin dans erau invocate forțele oculte. Vrajă, magie, rugăciune, mister, toate își au originile în vibrația trupului, care se producea prin acompaniament ritmic inspirat probabil, de pulsația bătăilor inimii.

Există și astăzi civilizații care păstrează vii aceste obiceiuri, dintre care amintim doar de locuitorii din Gabon, Africa se Sud, Congo, poporul weda din Ceylon ori andaluzii din insulele Andamane de nord. Aceștia, prin dansul lor colectiv, își cimentează ordinea socială. În folclorul românesc, menționăm doar de paparude și dansul călușarilor din Drăgaica, care, deși și-au pierdut semnificația milenară, rămân practici cu un fond agrar de magie imitativă, ori de purificare, așa cum este dansul focului practicat în munții Vrancei cu prilejul priveghiului mortului.

O interesantă corespondentă a plasamentului corporal al interpreților practicanți ai ritualurilor este faptul că acesta este și în prezent utilizat în arta scenică, unde, mesajul este emis către spectator după aceleași canoane străvechi. Astfel, așa cum în ritualurile de vânătoare și în cele cu un caracter războinic executanții se mișcă în fața imaginii[7] care urmează să fie cucerită, în cele de inițiere se execută mișcări cu privirea îndreptată către totem, iar dansurile ritualice de fecunditate sunt executate cu întregul corp orientat spre ținta vizată, în aceeași configurație, artistul de ieri și de astăzi își execută partitura scenică în funcție de orientarea spectatorului.

Chiar și formulele arhitecturale sub care se organizau aceste practici își mențin și astăzi validitatea. Acestea au fost inspirate din natură: soarele, izvorul vieții de pe pământ, ori cu origininea sa ascunsă neinițiaților, a fost cel care a creat mișcarea circulară, iar luna, ocrotitoarea femeilor a oferit forma spiralei. Cea din urmă este reprezentată și de un șarpe, în unele culturi având o semnificație funebră. Confirmarea acestor semne ritualice pare acum evidentă, însă aceste simboluri au o istorie, îndelungată, strâns legată de evenimente care au legătură cu anotimpurile, obiceiurile vânatului, sexualitatea, moartea, ori *sacrul*. Reprezentările paleolitice pot fi astfel considerate un cod cu valoare simbolică, ce au transces milenii spre formule spectaculare.

Ritual păgân sau expresie laică, genul spectacular se dezvoltă în Antichitate, în epoca de mare înflorire a expresiei artistice din secolele VI-IV Î.Hr, când sunetul, cuvântul şi mişcarea se

[3] Yuval Noah Harari, *Scurtă istorie a omenirii,* traducerea de Adrian Șerban, colecția Historia, Editura Polirom, Iași, 2017, curs de Louise Charente, *Sapiens, istoria prescurtată a omenirii*, traducerea de Călin Uioreanu, curs online Coursera Humankind, pg. 42

[4] În această peșteră a fost identificată imaginea unui bărbat îmbrăcat cu o piele de cal și mascat cu un cap de zimbu, acompaniindu-și mișcările corporale cu un instrument în formă de arc. Din atitudinea sa reiese că dorește să îmblânzească două animale ierbivore aflate lângă el, amintindu-ne astfel de mitul orfic

[5] Aici a fost descoperită pe o ramură din corn de cerb imaginea unor tineri în atitudini care sugerează dansul. Masca purtată de cei trei bărbați ne amintesc de ceremonialul de magie al vânătorii

[6] Pe pereții peșterii s-a descoperit imaginea unui grup de femei care dansează în jurul unui bărbat dezbrăcat. Această scenă poate fi asociată ritualurilor de fecundație

[7] Aceste obiceiuri ne readuc în prim plan obiceiul spartanilor, care își executau dansurile războinice cu fața către inamic

contopesc, supunându-se legilor ritmicii, ale tactului şi tempo-ului. Acestea se vor rafina prin rigorile impuse de arta coregrafică, care va fructifica valorile inepuizabile ale folclorului, ale naturii și a vieții. Arta dansului este, aşadar, inspirată chiar din realitatea cotidiană și din necesitățile speciei umane.

Să nu uităm că, în căutarea unui dialog cu divinitatea, omenirea s-a ajutat de cuvânt și imagine. Forța de a manipula psihicul uman prin impactul produs de vizualul creat prin dans au atras atenția clericilor. Astfel, pictura, sculptura, arhitectura, muzica, teatrul și mișcarea trupului au creat un fel de program estetic specific spiritualității respective, menit să raspundă necesităților sale. Prin urmare, s-a creat o artă cu specific sacru, pentru a induce în oameni ideologia vizată. Manifestările religioase însă nu au raspuns întotdeauna așteptărilor, fapt care a determinat anumite atitudini ce au denaturat sensul artei profane și sacre.

Deși creștinismul primar moștenise din spatiul greco-roman un variat vocabular artistic, antagonismul spiritual al celor două lumi, creștină si păgână, nu tolera folosirea limbajului artistic după care erau creați zeii păgani ori conducătorii lor. Înclinația firească a oamenilor de a se abandona simțurilor a condus la imortalizarea unor imagini inspirate din asemănarea lor, nu doar în sensul fizic, ci și spiritual, adică prin comportament. În acest sens, pentru a îndepărta așa zisa imoralitate din artă, *Sinodul Quinisext*, prin canonul 100, se pronunță impotriva *imaturității păgâne* care corupea mintea prin exercitarea unor plăceri rușinoase - fie că era vorba de tablouri, teatru, muzică sau dans.

Renașterea a adus cu sine o schimbare radicală nu doar în ceea ce privește maniera de tratare a unor teme biblice. Cu toate acestea, Sfantul Simeon condamna obiceiul apusean al punerii în scenă a misterelor inspirate de subiecte biblice. Transformările care au marcat arta creștină erau, într-adevar majore. În cadrul bisericilor reînviase cultul antropomorfismului, specific antichitatii greco-romane, deși nici acolo nu au lipsit vociferarile ce doreau să oprească ruptura cu vechea tradiție.

De pildă, apariția statuilor l-a șocat pe canonicul Bernard d'Angers care, descoperind *Aquitania*, a cunoscut și formele devoțiunii populare *Ic*. La rândul sau, Sfantul Bernard de Clairvaux, călugar cistercian, s-a ridicat, la începutul secolului al XII-lea, împotriva luxului și a decadenței care domneau la Cluny, alungând orice formă de manifestare artistică. Tocmai în perioada în care Florența era patria artei, Savonarola s-a ridicat cu vehemență nu împotriva artei în sine, deși a distrus nenumărate capodopere, ci unei viziuni care nu putea tolera anumite imagini în locașul de cult. În anul 1497, în locul tradiționalului Carnaval, a avut loc marele *bruciamento delle vanita,* unde, pe un rug imens au fost arse cărțile *libertine,* tablourile *impudice*, operele *păgâne* și oamenii care promovau artele. Savonarola a imprimat astfel un nou mod de viață, nu numai în Florența, artiștii renunțau să mai picteze nuduri sau scene cu tematică păgână, unii chiar distrugându-și operele.

Fra Bartolomeo îmbracă rasa monahală, Botticelli nu mai lucrează pentru umaniști și chiar și Michelangelo sculptează o *Pieta,* Messer Lionardo a lăsat lumii chipuri angelice de *Madone,* iar Vasari s-a întors la catolicism. Cea mai spectaculoasă metamorfozare a suferit-o Michelangelo. Deși ar fi dorit să slujească Contrareformei, așa cum odinioară ar fi dorit să-l urmeze și pe Savonarola, dar educatia sa neo-platonică nu l-a ajutat, în ultimii ani, s-a retras într-o artă care-i permitea desfășurarea geniului doar în planul abstract al spațiilor: arhitectura.

După o perioadă de sărăcire estetică voită în arta religioasă, datorată Iluminismului, arta catolică franceză a căutat să reînvie printr-o încercare de a crea o artă *populară,* care să fie accesibilă tuturor păturilor sociale, mult apropiată *kitsch*-ului.

Arta occidentală a secolului XX a redimensionat valorile artei religioase în ideea actualizării mijloacelor de exprimare. În acest sens abatele Devimy și reverentul Paul Couturier, dominicani, au solicitat și au fost susținuți de artiști cu faimă internațională: Georges Rouault, Pierre Bonnard, Henri Matisse, Georges Braque, Jean Lurçat, Fernand Léger, sau Marc Chagall. Aceste intruziuni ale artei moderne în spațiul religios a stârnit numeroase controverse.

Imixtiunile istorico-sociale, influenţele diverselor produse de-a lungul anilor, fenomenologia complexă a mișcării - au determinat dezvoltarea unor variate limbaje de exprimare. De la intensitatea ritualică, la savoarea dansului de salon, dinamica dansului sportiv, popular, de caracter, urban, clasic, modern, jazz, contemporan etc, aceste manifestări coregrafice au preluat denumiri ce le-au separau din punct de vedere stilistic, deoarece conotaţia limbajului gestual şi forma sa de exprimare oferea o identitate proprie fiecărui gen în parte.

Însă, oricât de mult s-ar schimba lumea, omul, în esenţa lui, rămâne acelaşi, iar evoluţia firească nu i-au modificat structural sorgintea, baza sau matricea care-i determină fluxul mişcării. Reconfigurarea gestualității provine din necesitatea de a descoperi dimensiunile nelimitate ale expresivității corporale, ale mișcării scenice. Această restructurare generează un tip de osmoză în nucleul interacțiunii dintre natură și dans. Modelarea prin coregrafie îi jalonează omului calea devenirii, organizându-i acțiunile în timp și spațiu, protejându-i dreptul de a-şi apăra independenţa şi originalitatea identității creatoare.

Bibliografie

1. Black, Jonathan, *(2013), Istoria secretă a lumii*, traducere de Adriana Bădescu, Editura Nemira, București
2. Harari, Yuval Noah, *(2017), Scurtă istorie a omenirii,* traducerea de Adrian Șerban, colecția Historia, Editura Polirom, Iași

LITERATURA – ACT DE COMUNICARE

LITERATURE – A COMMUNICATION ACT

Elena NEGOIŢĂ[1]

Abstract

Theoreticians of the text, semioticians, literary critics agreed that, over the centuries, literature has been an act of communicating the ideologies of times, human aspirations or philosophical interrogations. Literature – the art of the word – illustrates its relations with the society of the people, with the universe, with divinity. Literature portrays the relations among literary texts, the links between cultural epochs, writers and readers.

Key words: literature, communication, bibliophilia.

În *Biografia ideii de literatură* (vol. VI), Adrian Marino (2006) a sistematizat multitudinea de accepţii pe care le găsise literaturii. Din punct de vedere lingvistic, literatura este o formă specializată a limbajului, un act de comunicare, un sistem de semne. Conform comparatistului clujean, definiţia filosofică stabileşte că literatura este o formă esenţială de cunoaştere, o reflecţie asupra esenţei şi existenţei umane. Literatura comunică un mesaj spiritual, o teologie, o metafizică, prin intermediul miturilor, al simbolurilor şi metaforelor.

Între literatura veche a popoarelor şi literatura contemporană există un fenomen care seamănă cu simbioza. Literatura populară îi oferă celei noi – drept izvor de inspiraţie – teme, motive, simboluri, iar literatura actualităţii reasamblează tipare narative vechi, legende şi mituri, punându-le într-o lumină nouă. Teoreticienii intertextualităţii evidenţiază rolul autorului (cultura lui literară, lecturile sale anterioare şi referinţele personale, implicate în procesul creaţiei textului literar) şi rolul receptorului (care recreează opera în procesul lecturii, pe baza competenţelor de decodificare a mărcilor intertextualităţii). Julia Kristeva (1980) menţiona că, în spaţiul unui text, mai multe enunţuri, luate de la alte texte, se încrucişează şi interferează. Pornind de la nuvela *Desenul din covor*, scrisă de Henry James (1896), teoreticianul Wolfgang Iser postulează că textul literar se prezintă ca un covor persan, ale cărui culori sunt percepute în mod diferit, în funcţie de lumina şi unghiul din care îl privim. Maria Corti enunţa că literatura e un sistem structurat pe diverse planuri şi că unele îşi au originea în raportul dintre un scriitor ca observator şi literatura în întregul ei: fiecare autor îşi ia textele predilecte din locurile şi timpurile literare preferate.

Pentru a dezvolta ideile expuse mai sus, am ales opere literare, care mi-au atras atenţia, deoarece dezvăluie diverse faţete ale comunicării literare. Nu voi insista asupra elementelor care construiesc trama narativă a fiecărui roman ori a altor noţiuni de naratologie, nici asupra individualizării personajelor. Voi evidenţia împletirea ideologiilor, a mentalităţilor, a obiceiurilor personajelor literare, care întruchipează oameni iubitori de literatură.

1. Literatura – comunicare intertextuală

În *Cartea copiilor*, autoarea A. S. Byatt (2012) foloseşte intertextualitatea, construind un personaj feminin interesant: Olive Wellwood. Pe lângă multitudinea de „fiinţe de hârtie" (Roland Barthes, 1966), pe care Byatt le plasează în Anglia, la sfârşitul secolului al-XIX-lea, trama narativă a romanului se concentrează în jurul lui Olive, autoarea multor basme pentru copii, povestiri pentru adulţi şi expertă în domeniul poveştilor britanice cu zâne. Născută într-o familie numeroasă de mineri, Olive fusese influenţată în copilărie de basmele lui Andersen şi de povestirile minerilor despre lumea subterană. Tinereţea şi-o trăise în lipsuri materiale, iar

[1] prof. dr., Colegiul Naţional „Dimitrie Cantemir", Oneşti, profdrdro@gmail.com

literatura fusese modalitatea ei de a evada din real. Uneori, ca să uite de cenuşiul vieţii, îşi inventa singură poveşti, cu eroine salvate de prinţi, de parcă s-ar fi pliat pe ideile criticului şi filosofului Walter Benjamin (1963): "the fairytale, which to this day is the first tutor of children because it was once the first tutor of mankind, secretly lives on in the story. The first true storyteller is, and will continue to be, the teller of fairy tales. Whenever good counsel was at a premium, the fairy tale had it, and where the need was greatest, its aid was nearest".[2]

Situaţia financiară i s-a schimbat în bine, după ce s-a căsătorit. Mariajul nu i-a suprimat însă imaginaţia şi înclinaţia către literatură. De fiecare dată când Olive contempla realitatea, mintea ei născocea poveşti. Spre exemplu, Olive introdusese în ficţiunile sale un imaginar magic, al unui fruct sau al unei flori care, odată ce intra în corpul uman, oferea privitorului percepţii supraomeneşti: „lumea văzută şi cea nevăzută se intersectau şi se suprapuneau. Puteai să te împiedici în una şi să te trezeşti în cealaltă în orice moment"[3]. Pe adulta Olive o speria uneori, neobosita inventivitate a creierului ei şi lumea fanteziei, în care aluneca foarte uşor. Totuşi, ştia că, scriind basme, câştiga bani frumoşi, iar tocmai banii o ancorau în lumea reală. Creaţiile sale literare îi aduseseră prosperitate, faimă şi succes, deoarece o revistă mondenă publicase un articol despre Olive, în care era fotografiată în propria casă, citindu-le copiilor ei.

Romanul se construieşte şi pe ideea comunicării dintre mamă şi urmaşii săi. Olive plăsmuia câte un basm pentru oricare copil al ei. Fiecare avea caietul lui, în care ea îi scria povestea, iar odrasla era curioasă să vadă cum evoluează firul narativ al basmului său. Interesant este că, până la finalizarea lor, fiecare copil putea participa la complicarea intrigii. Prin această manieră, în romanul propriu-zis al lui A. S. Byatt (2012), se inserează (scrise cu litere italice) poveştile inventate de personajul Olive: „Arboretul", „Tom sub pământ", „Oamenii din căsuţa din casă". De asemenea, prin această tehnică a compoziţiei şi structurii, în roman sunt incluse poezii şi scrisori ale altor personaje, cu care Olive interacţionează. Tot prin tehnica de tip colaj, în ciuda faptului că „a scrie cărţi este un lucru exasperant de solitar"[4], în roman mai apare un personaj care e scriitor – Herbert Methley – ale cărui fragmente de poveste sunt inserate şi scrise cu nişte caractere mai mici decât textul-ramă. El îi încredinţează textele sale lui Olive, pentru a i le citi şi astfel a-l cunoaşte mai bine, prin opera lui. Ea i le studiază cu atenţie, nu i le parcurge superficial, deoarece credea că „scriitorii au citate cu valoare de talisman care, pentru ei, simbolizează forţa, natura intrinsecă a scrisului"[5].

Atmosfera culturală, în care Olive îşi creşte copiii, îşi lasă amprenta pozitivă asupra acestora. Personajele create de A. S. Byatt se învârt în lumea artei şi frecventează des expoziţii de tablouri, bijuterii, de ceramică şi sculptură. În taberele de vară, copii şi adulţi participau la tot felul de spectacole: „o întâlnire a artelor, meşteşugurilor, învăţământului, practicii şi criticii"[6]. Spre exemplu, copiii lui Olive au mers să vizioneze un spectacol de păpuşi, care interpretau piesa „Moş Ene" a lui E.T.A. Hoffmann. În timpul teatrului, copiii au fost fascinaţi de universul marionetelor scoase dintr-o cutie, cu scopul de a însufleţi o poveste, prin mişcarea dirijată de către păpuşari. Un alt eveniment cultural a avut loc acasă la Olive, în noaptea de Sânziene, când s-a organizat o reprezentaţie teatrală (a fost adaptat şi pus în scenă un basm), cititorul făcând conexiuni cu opera lui William Shakespeare – „Visul unei nopţi de vară" (1596).

Literatura şi teatrul sunt, în *Cartea copiilor*, modalităţi de a se reuni personajele, grupate în familii, alături de prietenii lor, pentru reprezentaţia unor opere epice. Viziunea originală a regizorului este evidenţiată de un copil, care a observat că basmul pus în scenă diferă de „Cenuşăreasa", pe care o citise el înainte. El ştia versiunea franceză a basmului lui Charles

[2]Walter, Benjamin, (1963), *The Story-teller: Reflection on the works of Nicolai Leskov*, Chicago Review.
[3]Byatt, A. S., (2012), *Cartea copiilor*, trad. Virgil Stanciu, Editura Nemira, Bucureşti, vol. I, p. 158.
[4]Byatt, A. S., (2012), *Cartea copiilor*, trad. Virgil Stanciu, Editura Nemira, Bucureşti, vol. II, p. 237.
[5]Byatt, A. S., op.cit. vol. I, p. 268.
[6]Byatt, A. S., op.cit., vol. II, p. 121.

Perrault, dar regizorul alesese versiunea germană a Fraţilor Grimm. Copiii prezenţi la petrecerea familiei Wellwood menţionează că ei lecturau basme de Hans Andersen. Ba chiar, un tânăr personaj feminin din cartea lui A. S. Byatt pretindea că citise despre personajele: Jane Eyre (din opera lui Charlotte Brontë – 1847), Elisabeth Bennet şi Fanny Price (ale lui Jane Austen – 1813/ 1814), MaggieTulliver (a lui George Eliot – 1860). Întâlnirile culturale erau astfel relaxante pentru toţi participanţii, educative pentru copii şi fructuoase pentru Olive. Deoarece arta declanşează crearea de noi opere de artă, teatrul îi stimula acesteia pofta de scris.

Olive împrumuta idei, teme, motive din basmele populare şi din cărţile de etnologie. Când dorea să născocească o nouă operă, ea întâi se documenta. Una din vizitele ei este făcută, tocmai în acest scop, la South Kensington Museum. Deoarece Olive dorea să compună o naraţiune, care să graviteze în jurul unei comori străvechi, îi cere muzeografului: „vreau ceva a cărui lipsă s-a simţit tot timpul – cu o poveste ataşată, evident – şi căruia să i se poată atribui însuşiri magice: o amuletă, o oglindă care să arate trecutul şi viitorul, ceva de genul acesta”.[7] Şi acolo, la muzeu, descoperă un obiect menit să stârnească imaginaţia, să declanşeze ficţiunea: un sfeşnic ciudat, din aur, cu trei picioruşe, ilustrând dragoni, oameni, centauri, gnomi şi simboluri evangheliste.

Tot în acea vizită la muzeu, Tom (fiul lui Olive) împreună cu fiul muzeografului au găsit un băiat, la vârsta pubertăţii, ascuns prin întortocheatele coridoare subterane. Pentru că era orfan, l-a luat la ea acasă, acest fapt amintindu-i lui Tom de o secvenţă literară scrisă de Charles Dickens: scena sosirii lui David Copperfield acasă la Betsy Trotwood. Olive l-a învăţat pe orfan să scrie şi să citească, iar el a devenit fascinat de lumea basmelor, ale căror personaje putea să le picteze pe vasele de ceramică. Datorită talentului său deosebit pentru desen, Olive l-a sfătuit să facă Şcoala de Arte. Aşadar, Olive Wellwood întruchipează omul cultural care este influenţat de folclor, care inventează opere literare şi-i îndrumă pe alţii spre artă.

2. Bibliofilia

Romanul *Omul obsedat de cărţi* are în centrul acţiunii construite de A. H. Bartlett (2014), ideea de bibliofilie împinsă la extrem. Volumul este o odă închinată cărţilor şi iubitorilor de carte, o poveste donquijotească, cronotopul fixând acţiunea după anul 2000, în SUA. Autoarea atribuie vocea naratorială personajului feminin principal, care, pornind de la o carte rătăcită, începe o investigaţie pe cont propriu. Personajul-narator cercetează târgurile de carte, casele de licitaţii şi anticariatele, adunând astfel o multitudine de informaţii despre lumea colecţionarilor împătimiţi: „hoţii erau fie savanţi, fie oameni ai bisericii, fie escroci care furau ca să facă bani […] hoţii îndrăgostiţi de cărţi, care le furau pur şi simplu pentru că le iubeau”.[8] Naratoarea descrie lumea oamenilor ahtiaţi de literatură, frecvent căutători pe piaţa de carte rară (volume de la începuturile tiparului, manuscrise cu anluminuri, ediţii princeps moderne). Toţi erau vrăjiţi de faptul că ar putea găsi „o carte a cărei raritate, frumuseţe, istorie sau provenienţă sunt chiar mai seducătoare decât povestea cuprinsă între coperte”.[9]

Învârtindu-se prin lumea bibliofililor, naratoarea face cunoştinţă cu anticarul şi detectivul Ken Sanders. Acesta i-a relatat că, după ani de filaj în care a colaborat cu poliţia şi cu alţi anticari, pentru a-i da de urmă şi a-i înţelege strategiile de furat, l-a prins pe hoţul de cărţi John Gilkey asupra faptului. După ce este închis, John Gilkey este vizitat la puşcărie de naratoare, pentru a afla mai multe detalii despre el. Era curioasă şi voia ca el să-i dezvăluie: maniera lui de sustragere a cărţilor, mobilul faptelor sale şi locul unde-şi depozita volumele furate. Aşa află că dorinţa lui Gilkey, de a avea o bibliotecă personală imensă, provenea din copilăria acestuia.

[7] A. S., Byatt, *op.cit.*, vol. I, p. 25.
[8] Bartlett, Allison Hoover, (2014), *Omul obsedat de cărţi*, trad. Dana Ionescu, Editura Nemira, Bucureşti, p. 12.
[9] Idem, p. 31.

Hoţul mărturiseşte cum reuşise să înşele vigilenţa anticarilor: intra în magazin, apoi ori fura, ori plătea cărţile, folosind coduri de carduri bancare, dar fără să fie posesorul lor.

Toată confesiunea lui Gilkey şi ancheta naratoarei sunt pretexte romaneşti. Ele reprezintă, de fapt, o prezentare detaliată a lumii anticariatelor, o incursiune în istoria marilor biblioteci nord-americane, o perspectivă de ansamblu asupra colecţionarilor înfocaţi, din toate timpurile (Euripide, Cicero, regina Christina a Suediei). Făcând o incursiune în istoria marilor distrugeri de carte (Qin Shi Huang, dictatorii lumii, naziştii, majoritatea războaielor), naratoarea ajunge la o concluzie justă: „cumplita dorinţă de a distruge sau de a suprima cărţile este o formă de a le recunoaşte puterea”.[10] Indiferent că sunt ştiinţifice, filosofice, politice, religioase, beletristice, cărţile au potenţa extraordinară de a schimba mentalitatea oamenilor şi viziunea lor asupra lumii. Pentru a justifica forţa pe care o exercită cărţile asupra oamenilor, naratoarea inserează anumite fapte ale unor bibliofili, care au rămas consemnaţi în documentele vremii. Contele Guglielmo Libri din Toscana, în timp ce catalogase textele istorice din bibliotecile franceze, îşi însuşise unele manuscrise neinventariate, ori a împrumutat ediţii valoroase şi le-a schimbat, returnând exemplare mai ieftine. Inspirându-se din viaţa călugărului spaniol Don Vincente, care incendiase anticariatul unui rival, din cauza unei lucrări rare,romancierul francez Gustave Flaubert a scris proza scurtă „Bibliomanie”.

Mergând pe urmele bibliofililor, naratoarea aduce la suprafaţă cutume ale acestei lumi livreşti. Câteodată bibliotecile vând colecţii şi le cumpără anticarii. Dar, ca să se asigure că totul e legal, anticarii urmăresc la fiecare volum dacă apare ştampila bibliotecii, alături de ştampila „renunţare”. Un fapt pe care naratoarea îl consideră demn de a fi consemnat este acela că, la târguri, standurile cu literatură pentru copii sunt mereu aglomerate, deoarece „oamenii sunt ataşaţi emoţional de cărţile pe care le-au citit în copilărie”.[11]

Un alt aspect important al universului livresc este pus în adevărata lui lumină de către naratoare. Ea menţionează că toate volumele citite, colecţionate de un om, revelează ceva despre caracterul acestuia, biblioteca fiind o reflexie a lecturilor unui colecţionar, dar şi a personalităţii sale. Acest adevăr fusese deja exploatat de snobi şi de oamenii care lucrau în publicitate. Ei folosiseră acest tip de comunicare, pentru a asocia ideea de cultură cu aceea de prosperitate. Naratoarea dezvăluie că văzuse într-o revistă o reclamă la o companie de management bogată, în care se vedea o femeie bine îmbrăcată, ieşind dintr-un magazin de cărţi rare. De asemenea, descoperise un catalog de articole vestimentare trendy, în care majoritatea fotografiilor erau făcute într-o bibliotecă veche.

A. H. Bartlett a combinat, în *Omul obsedat de cărţi*, un reportaj amplu şi o investigaţie jurnalistică, transformându-le într-un roman poliţist, care aduce în prim-plan relațiile fascinante ce se stabilesc între oameni și cărți: „eram cu toţii vânători tenace – Gilkey vâna cărţi, Sanders vâna hoţi, iar eu vânam poveştile amândurora”.[12]

3. Literatura – aspect al vieţii cotidiene

Christine Féret-Fleury ilustrează, în romanul *Fata care citea în metrou* (2017), viaţa celor obişnuiţi, care citesc zilnic, fără a fi oameni din breasla literelor. Vocea narativă este preluată de Juliette, personajul feminin principal, care lucra la o agenţie imobiliară. Ea folosea metroul pentru a ajunge la serviciu şi îi observa pe ceilalţi călători care citeau, descoperind că aveau acest punct în comun. Juliette le remarcă ritualurile de lectură şi grija lor pentru cărţi. Spre exemplu, un bărbat cu pălărie verde „în fiecare dimineaţă, îşi deschidea servieta şi scotea o carte învelită în hârtie fină, aproape transparentă, bătând de asemenea în verde, pe care o desfăcea cu gesturi

[10] Bartlett, Allison Hoover, op. cit., p. 244.
[11] Idem, p. 23.
[12] Idem, p.193.

tacticoase, precise”.[13] Tot în metrou, Juliette îi observa lacrimile unei bătrâne, când ajungea la vreun pasaj emoţionant, din povestea romanţioasă pe care femeia o devora.

Pasiunea pentru lectură prinsese rădăcini în copilăria ei, deoarece Juliette avusese un bunic librar, al cărui magazin îi plăcuse foarte mult. Prăvălia livrescă a bunicului fusese pentru ea palatul din „O mie şi una de nopţi”, refugiul din plăcutele după-amiezi, când ordona cărţi pe rafturi sau citea în depozit. Bibliofil împătimit, bunicul ei cumpărase ediţii rare, adevărate comori printre care nepoata scotocise în adolescenţă. Juliettei îi plăceau volumele vechi, deoarece i se părea că ele vorbeau despre mâinile care le ţinuseră, despre casele care le adăpostiseră şi aveau „o istorie diferită de cea pe care o povesteau, o istorie paralelă, fără contur precis, tainică”.[14] De asemenea, ea ştia că toate cărţile vechi ascundeau în ele fraze subliniate sau note scrise pe margine, reconstituind un soi de jurnal intim, schiţa unei biografii, uneori mărturia unei indignări, a unei trimiteri către alte opere.

Într-o zi, Juliette se hotărî să coboare câteva staţii mai devreme din metrou şi să meargă pe jos, să hoinărească puţin pe străzile Parisului. Aşa descoperi o poartă, pe care un volum o ţinea întredeschisă, iar pe poartă era o plăcuţă metalică cu inscripţia: „Cărţi fără limite”. Curioasă, Juliette intră şi o cunoscu pe Zaïde, fiica unui anticar şi distribuitor de carte, care punea mentă între pagini, ca să miroasă frumos. Apoi l-a cunoscut pe Soliman, tatăl fetei. Acesta i-a adus la cunoştinţă ultimele noutăţi din lumea livrescă. Şi anume, principiul cărţilor călătoare al lui Ron Hornbaker, ivit din dorinţa de a transforma toată lumea într-o bibliotecă: „pui o carte într-un loc public, gară, bancă dintr-un scuar, cinematograf, cineva o ia, o citeşte, apoi peste câteva zile sau săptămâni, o lasă la rândul lui în altă parte”.[15] Soliman a informat-o că se deschisese şi un site pe internet (bookcrossing.com), unde identificatorii înregistrau traseul volumelor călătoare (data şi locul descoperirii).

Tatăl lui Zaïde avea nevoie de un cărăuş, care să împartă cărţi în oraş. El avea un depozit de volume vechi, cumpărate din talciocuri sau primite de la oamenii, care i le lăsau în faţa depozitului, pe care el apoi le distribuia. Iniţial, Juliette s-a temut de Soliman, pentru că zilnic canalele de televiziune vorbeau despre atentatele musulmanilor în Paris. Dar, văzându-l cât era de afectuos cu fiica lui şi cât de mult iubea literatura, Juliette şi-a învins teama. Apoi renunţă la serviciul ei, pentru a avea grijă de cărţile lui Soliman, deoarece acesta trebuia să se interneze. Într-o zi, la depozit, Léonidas – bărbatul cu pălărie verde – ajuns acolo să-şi ia noi volume, s-a întâlnit cu Juliette, căreia i-a mărturisit: „să ştiţi că nu sunteţi singura care se uită ce citesc oamenii în metrou”.[16]

Finalul romanului este încurajator, în ideea că oamenii îşi găsesc până la urmă adevărata menire pe Pământ, meseria/ îndeletnicirea care să-i facă fericiţi pe deplin. Deoarece Soliman nu a rezistat unei operaţii, Juliette se decide să o ducă pe Zaïde la mama ei, undeva în provincie. Acolo, descoperă că i-ar plăcea să distribuie volume, cu un microbuz, oamenilor de prin satele Franţei, fiind îndemnată şi de bărbatul cu pălărie verde: „cărţile şi oamenii au nevoie să călătorească”.[17] Susţinerea din partea lui Léonidas, pe care o primesc planurile Juliettei, consfinţeşte ideea că, odată ce sunt traduse, cărţile nu mai cunosc frontiere. Împlinindu-şi visurile, Juliette şi-a dat seama cât de fericită devenise, împărţind volume şi simţea că: „locul ei era acolo unde viaţa o aşezase”.[18]

[13] Féret-Fleury, Christine, (2017), *Fata care citea în metrou*, trad. Mihaela Stan, Editura Nemira, Bucureşti, p. 11.
[14] Féret-Fleury, Christine, op. cit., p. 23.
[15] Ibidem, p. 36.
[16] Ibidem, p. 106.
[17] Ibidem, p. 164.
[18] Ibidem, p. 170.

4. Literatura – comunicare cu şi pentru oameni

Pentru romanul său, *Ingredientele iubirii* (2013), tânărul scriitor Nicolas Barreau a ales să construiască trama textuală prin prisma a două personaje principale: Aurélie Bredin şi André Chabanais. Astfel, perspectiva narativă se dublează, fiind două voci subiective, iar capitolele, în care fiecare personaj îşi prezintă versiunea asupra evenimentelor, se împletesc armonios, se completează într-un întreg bine închegat. Aurélie este cea care-şi începe confesiunea în roman şi o continuă în capitolele cu număr impar. André ne dezvăluie versiunea lui în capitolele cu număr par şi în ultimul capitol.

Interesant este incipitul diegezei: „anul trecut, în noiembrie, o carte mi-a salvat viaţa”[19], deoarece autorul inserează în roman ideea conform căreia „prima frază, începutul cărţii, este ca acea primă privire pe care o schimbă doi oameni care nu se cunosc”.[20] După ce fusese părăsită de iubitul ei, Aurélie porneşte la plimbare pe străzile Parisului. Autorul Nicolas Barreau inserează descrieri, care reuşesc să surprindă, aproape fotografic, poezia străzilor, anticariatelor, a malurilor Senei, podurilor şi muzeelor pariziene. Aurélie intră într-o librărie şi îşi cumpără cartea „Surâsul femeilor”, scrisă de englezul Robert Miller, dar publicată – cu toate drepturile rezervate – la Éditions Opale (această carte nu există în realitate, ea fiind doar o ficţiune, motiv de intrigă în romanul lui Barreau). Surpriza Auréliei a fost că respectivul volum avea o eroină descrisă după chipul ei, iar acţiunea se petrecea în restaurantul propriu („Le temps des cerises”), pe care-l moştenise de la tatăl său. Intrigată, Aurélie se hotărăşte să-l cunoască pe autorul cărţii, pentru a înţelege cum de a descris-o atât de bine şi să afle cu ce ocazie fusese Miller în restaurantul ei.

André Chabanais lucra la Éditions Opale, iar una din condiţiile contractuale era ca editura să nu publice volumele angajaţilor săi. Presat de directorul său, care dorea să fie în trend şi să tipărească neapărat o carte a unui englez, André colaborează cu agenţia literară londoneză a lui Adam Goldberg şi decid împreună ca André, dacă tot avea material suficient pentru o carte, să o publice sub pseudonimul Robert Miller. Motivaţia lui André a fost şi perspectiva unei surse de venit suplimentare, care devenise foarte tentantă: „indiferent de cât de bun erai în branşă – puteai să fii redactor, chiar şi redactor-şef – nu câştigai deloc o sumă frumuşică […] Mulţi redactori pe care-i cunoşteam lucrau ca traducători în timpul liber sau editau tot felul de antologii”.[21] Deoarece volumul lui Robert Miller devine bestseller, neştiind adevărul din spatele succesului, directorul editurii vrea să-l aducă pe englez la Paris, pentru a da autografe, pentru a răspunde la întrebările interviului, pentru publicitate. De aici începe un adevărat carusel de încurcături. Adam Goldberg şi André Chabanais se văd nevoiţi să rezolve problema, adică să-l aducă pe aşa-zisul prozator britanic să acorde un interviu editurii franceze.

Această intrigă a fost un pretext narativ al autorului Barreau, deoarece André dezvăluie diferite aspecte ale vieţii scriitorilor, ale corporaţiei editoriale şi ale marketingului livresc. Spre exemplu, André spune că lecturile publice în librării se desfăşoară după un anumit tipar: un cuvânt de bun venit din partea librarului, un cuvânt din partea editurii, alocuţiunea scriitorului, lectura realizată de el din recenta sa carte, apoi răspunsurile sale la întrebările care vin dinspre public, iar la final acordă autografe admiratorilor. André Chabanais descrie lumea târgurilor de carte, văzută din interiorul breslei: „pavilionul vibra de milioane de gânduri şi de poveşti”[22], iar pe cititori îi percepe ca fiind o „familie energică, inteligentă, haioasă, vanitoasă, deschisă la minte,exuberantă, expansivă, guralivă şi extrem de activă intelectual […] În niciun alt loc nu ţi-e dat să întâlneşti laolaltă atâţia oameni impresionanţi, isteţi, incitanţi, plini de duh, curioşi şi vii”.[23]

---

[19] Barreau, Nicolas, (2013), *Ingredientele iubirii*, trad. Valentina Tache, Editura Allfa, Bucureşti, p. 9.
[20] Ibidem, p. 219.
[21] Ibidem, p. 60.
[22] Ibidem, p. 60.
[23] Ibidem, p. 60.

Mergând pe aceeaşi linie a dezvăluirilor din interiorul lumii livreşti, André inserează în naraţiunea sa numele prozatorului Guillaume Musso. În acelaşi timp meditează asupra unor aspecte ale ficţiunii literare: „De unde-şi culeg scriitorii poveştile? Sunt nişte lucruri latente în suflet, pe care anumite întâmplări le scot la lumină? Oare scriitorii le smulg din aer? Oare poveştile urmează cursul vieţii unor oameni care există cu adevărat? Cât este realitate şi cât plăsmuire? Ce a existat cu adevărat şi ce n-a existat niciodată? Imaginaţia influenţează realitatea? Sau realitatea influenţează imaginaţia?”.[24] Teoria lui André Chabanais împărţea scriitorii în trei categorii: cei care scriu doar despre ei înşişi, cei care doar născocesc opere literare şi cei care descoperă poveştile, pornind de la câteva fapte din realitate: „un gest, un zâmbet, felul în care cineva îşi piaptănă părul pe spate sau îşi leagă şireturile de la pantofi. Instantanee în spatele cărora se ascund poveşti”.[25]

După un schimb de scrisori clasice şi de e-mailuri, după câteva întâlniri programate de André, dar cumva să pară coincidenţe pentru Aurélie, fata îşi dă seama că alerga degeaba după imaginea unui prozator britanic şi că se simţea atrasă de André: „luasem cina cu un redactor francez în loc de un scriitor englez şi dintr-o dată ne-am privit unul pe celălalt cu alţi ochi, aproape ca Tristan şi Isolda, care au băut din greşeală poţiunea dragostei şi după aia n-au mai putut trăi unul fără celălalt”.[26]

La un moment dat, finalul romanului părea a se anunţa trist, deoarece Aurélie descoperise că Robert Miller nu exista şi, în consecinţă, se despărţise supărată şi dezamăgită de André. În ultimul capitol, André mărturisește că are un manuscris (pentru un alt roman) fără încheiere, despre toate întâmplările şi emoţiile trăite de el, lângă Aurélie. Intuitiv, recurge la o strategie care a dat roade şi în iubire şi în literatură: deznodământul trebuia să-l decidă ea. Editorului său, André îi dezvăluie cum a redactat acel manuscris: „eram rupt de realitate [..] în săptămânile alea n-am ştiut de nimeni şi de nimic. Nu ştiam decât că trebuie să scriu”.[27] A lăsat manuscrisul pe treptele casei Auréliei, iar ea, după ce l-a citit, l-a iertat. Aşadar, finalul ales de Nicolas Barreau întăreşte ideea că literatura – oglindă a realităţii – poate influenţa destinul oamenilor.

5. Literatura – evadare din cotidian

Pentru volumul *Citind **Lolita** în Teheran*, Azar Nafisi a ales subtitlul „Memorii despre cărţi”. Autoarea plasează acţiunea într-un mediu ostil manifestărilor artistice, în anii 1995 – 1997. Azar Nafisi relatează că trăia într-o absurditate: exista un cenzor politic orb, care devenise rivalul scriitorilor, în activitatea de rearanjare şi transformarea realităţii. În acea perioadă, în cultura iraniană, erau considerate importante doar operele care ilustrau ideologia regimului aflat la putere. Într-un efort politic dictatorial de epurare a Iranului, volumele aparţinând culturii occidentale erau greu de procurat, pentru că guvernul islamist blocase distribuţia de carte străină. Volumele vestice nu se găseau în librăriile iraniene, întrucât cenzorii nu le autorizaseră şi guvernul le retrăsese din vânzare, iar librăriile de carte străină fuseseră închise. Editurile au fost incendiate pentru difuzarea operelor de ficţiune „imorale”, scriitorii încarceraţi, iar Rumi şi Omar Khayyam interzişi. Soluţiile rămâneau puţine: se mai găseau tomuri străine la anticariate, se mai putea frecventa asiduu bibliotecile. Această intoleranţă faţă de actul artistic a fost împinsă până la extrem, la nivel politic, când s-a emis fatwa împotriva scriitorului Salman Rushdie, fatwape care Nafisi o menţionează în aceste memorii.

În acea vreme, în Iran se confiscau antenele satelit, se organizau raiduri-anchetă şi procese televizate. Fundamentaliştii îi obligau pe cetăţeni să se îmbrace într-un anume fel, să adopte un anumit comportament şi puneau stăpânire pe facultăţile iraniene, deşi studenţii

[24] Ibidem, p. 72.
[25] Nicolas Barreau, (2013), op. cit., p. 73.
[26] Ibidem, p. 206.
[27] Ibidem, p. 220.

organizau demonstraţii pentru menţinerea libertăţii şi independenţei universităţilor. Unii adepţi ai regimului totalitar manifestau acţiuni de propagandă împotriva Occidentului. Arabii trăiau într-un paradox: SUA ofereau studenţilor islamici burse şi locuri în universităţile americane. Apoi ei se întorceau în ţările lor de origine şi, cu o atitudine de nerecunoştinţă, doreau ca SUA să dispară. Din acest aberant motiv, Azar Nafisi fusese obligată să renunţe să mai discute în universitate despre romanul „Marele Gatsby" al lui F. Scott Fitzgerald (1925), deoarece întreaga lui diegeză reprezenta, pentru islamişti, decadenţa societăţii americane. Însă profesoara îşi lămureşte studenţii, explicându-le că romanul vorbeşte – de fapt – despre pierderea visurilor.

Nevoită să schimbe discursul pentru dezbaterile literare de la universitate, naratoarea a ales în mod subversiv să analizeze personajele lui Henry James - Daisy Miller şi Catherine Sloper – pentru că ele sfidaseră convenţiile vremii lor, refuzând să se supună. Elementul central, în jurul căruia se ţese intriga din romanele lui Henry James, este lupta pentru putere, personajul principal opunându-se normelor societăţii, în scopul afirmării integrităţii personale şi recunoaşterii individuale.

Deoarece ideile ei de libertate se ciocniseră cu restricţiile impuse de regimul iranian, Azar Nafisi îşi aminteşte că, după ce a demisionat din postul de profesor universitar, a ales o modalitate de a se detaşa de lumea dezlănţuită. Lua volume din biblioteca tatălui ei, se instala în fotoliu şi citea necontenit: „m-am întors spre cărţi ca spre unicul sanctuar pe care-l cunoşteam şi de care aveam nevoie pentru a supravieţui, pentru a proteja o parte din mine".[28] După demisie, a decis să-şi împlinească un vis: un cerc de lectură, ca o metodă de evadare din cotidian. În fiecare joi dimineaţa, şapte studente mergeau în casa profesoarei, pentru a discuta liber, fără încorsetarea unei programe didactice, despre opere literare şi maniera în care se conturează relaţia dintre actul artistic şi existenţa concretă: „ceea ce căutăm într-o ficţiune nu este atât realitatea, cât momentul de epifanie al adevărului".[29]

Fiecare dintre studente ţinea un jurnal în care nota: reacţiile proprii la romanele citite, modul în care operele şi discuţiile pe marginea acestora influenţau experienţele personale şi viaţa socială. Întâlnirile de la cercul de lectură reprezentau modalitatea de a rezista şi de a se răzbuna împotriva celor care le controlau vieţile. Era un timp suspendat, un timp al celor 8 femei, când abdicau de la responsabilităţile faţă de republica islamică. În viziunea scriitoarei iraniene, fiecare basm ne oferă libertatea pe care realitatea ne-o refuză, fiecare operă de artă „este o sărbătoare, un act de nesupunere împotriva trădărilor, a ororilor şi a infidelităţilor vieţii".[30]

Volumele pentru cerc erau alese de profesoară, după mesajul lor subversiv şi criteriul credinţei autorilor în puterea magică a literaturii, parafrazându-l pe Vladimir Nabokov care credea că toţi cititorii erau născuţi liberi şi trebuiau să rămână liberi. În memoriile autoarei se ascund, aşadar, alte cărţi, aflate în relaţie de intertextualitate. Una din operele analizate împreună cu studentele a fost „O mie şi una de nopţi", deoarece se plia pe ideea de regim totalitar şi descria modalitatea oamenilor de a se raporta la el. În antologia de poveşti amintită, erau două categorii de femei: regina şi fecioarele, care acceptau autoritatea regelui cu legile-i arbitrare şi Şeherezada. Cea din urmă abordează în alt fel realitatea: „întrerupe ciclul violenţelor, alegând reguli diferite pentru confruntarea finală. Îşi construieşte propriul teritoriu, propriul univers, nu prin forţă fizică, aşa cum face regele, ci prin puterea imaginaţiei şi a reflecţiei".[31]

Studentele de la cercul de lectură au observat că în majoritatea cărţilor lui Nabokov „plutea mereu o umbră a altei lumi, la care se putea ajunge numai prin intermediul ficţiunii".[32] Analizând „Invitaţia la eşafod" a lui Nabokov, profesoara a constatat că pentru Cincinnatus

[28] Nafisi, Azar, (2008), *Citind **Lolita** în Teheran*, trad. Silvia Osman, Editura RAO, Bucureşti, p. 225.
[29] Idem, p. 13.
[30] Ibidem, p. 71.
[31] Ibidem, p. 35.
[32] Ibidem, p. 52.

singura fereastră spre un alt univers rămăsese scriitura: „scrisul este mijlocul lui de evadare. Este un erou, tocmai pentru că refuză să fie asemenea celorlalţi”.[33] Apoi, discutând despre „Camera obscură” a lui Nabokov, a fost adusă în prim-plan opţiunea unui personaj (critic şi scriitor) de a nu mai crea, cât timp aveau să fie comuniştii la putere. În schimb, Azar Nafisi vorbeşte despre un prieten clandestin din viaţa ei, pe care-l numea „magician”. Acesta primea la el în subterană oameni din lumea artei, pe care-i sfătuia cum să înşele vigilenţa cenzorului, în ciuda faptului că „unii dintre guvernanţi şi foştii revoluţionari au început să-şi dea seama că regimul islamic nu putea să ne facă pe noi, intelectualii, să ne evaporăm pur şi simplu. Forţându-ne să ne izolăm în clandestinitate, deveneam şi mai interesanţi, mai primejdioşi şi, în mod paradoxal, mai puternici”.[34]

În viziunea participantelor la cerc, volumul „Lolita” al lui Nabokov este o critică îndreptată împotriva oricărui regim totalitarist. Pentru că acest roman este confesiunea narativă a personajului Humbert, Lolitei i s-a furat atât viaţa cât şi posibilitatea de a scrie povestea vieţii sale, din propria perspectivă. Scriitoarea Nafisi percepe regimul de la putere ca fiind Humbert, iar Iranul ca pe o Lolită. Humbert era interesat numai de propria viziune asupra lumii, dorea să oprească timpul, ca să o izoleze pe Lolita, ca ea să nu evolueze. Aşa cum Humbert dorea subjugarea nimfetei prin anihilarea devenirii ei ca femeie, la fel guvernul totalitar iranian dorea ca femeile să devină invizibile, sub vălurile lor întunecate. Discutând despre romanele lui Jane Austen, cele 8 femei şi-au dat seama că legea musulmană (care permitea unui bărbat să aibă mai multe soţii în acelaşi timp) situa societatea iraniană, cu mult în urma societăţii ilustrate de Austen. Profesoara evidenţiază că personajele lui Austen, care nu puteau dansa şi dialoga, ilustrează lipsa de toleranţă, de empatie şi incapacitatea lor de a se adapta la nevoile partenerului. Constatând că, într-o lume sufocată de războaiele lui Napoleon, Jane Austen îşi crease o lume independentă, Azar Nafisi a înţeles că şi ea ar putea deveni scriitor, pentru a crea propriul paradis în care să evadeze. Aşadar, alternativa la tenebrele regimului politic era oaza edenică a literaturii.

6. Cafeneaua literară

În loc de concluzie, am ales să divulg câteva idei din volumul *Oamenii fericiţi citesc şi beau cafea* (2016), al scriitoarei franceze Agnès Martin-Lugand. Ori, autoarea a ales un titlu interesant, ori a fost – în mod fericit – consiliată să-l aleagă. Tomul se încadrează în seria de romane ce cuprind drame existenţiale din viaţa unor personaje, care întruchipează oameni obişnuiţi. Evenimentele sunt desfăşurate între limitele Eros şi Thanatos, în Parisul secolului XXI. Ceea ce dă titlul acestei cărţi este, de fapt, o cafenea literară, numită aşa de către Diane, personajul principal feminin. Toţi cei care frecventează cafenelele literare ştiu că ele reprezintă o lume culturală, unită de cele două pasiuni: cafeaua şi arta (muzica, literatura, pictura, sculptura, arta ceramicii). Aşadar, avem de-a face cu o împletire, într-un mod fericit, a realităţii cu ficţiunea literară, într-un loc monden şi cultural în acelaşi timp, unde forfota lumii şi efervescenţa artelor comunică şi se comunică.

[33] Ibidem, p. 39.
[34] Ibidem, p. 234.

Bibliografie

1. Barreau, Nicolas, (2013), *Ingredientele iubirii*, trad. Valentina Tache, Editura Allfa, Bucureşti.
2. Bartlett, Allison Hoover, (2014), *Omul obsedat de cărţi*, trad. Dana Ionescu, Editura Nemira, Bucureşti.
3. Byatt, A. S.,*Cartea copiilor*, (2012), vol. I – II, trad. Virgil Stanciu, Editura Nemira, Bucureşti.
4. Corti, Maria, (1981), *Principiile comunicării literare*, trad. Ştefania Mincu, Editura Univers, Bucureşti.
5. Féret-Fleury, Christine, (2017), *Fata care citea în metrou*, trad. Mihaela Stan, Editura Nemira, Bucureşti.
6. Iser, Wolfgang, (2006), *Actul lecturii: o teorie a efectului estetic*, trad. Romaniţa Constantinescu, Editura Paralela 45, Piteşti.
7. Kristeva, Julia, (1980), „Problemele structurării textului" în *Pentru o teorie a textului* (introducere, antologie şi traducere Adriana Babeţi şi Delia Şepeţean-Vasiliu), Editura Univers, Bucureşti.
8. Marino, Adrian, (2006), *Biografia ideii de literatură*, vol. VI, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
9. Martin-Lugand, (2016), Agnès, *Oamenii fericiţi citesc şi beau cafea*, trad. Carmen Otilia Spînu, Editura Trei, Bucureşti.
10. Nafisi, Azar, (2008), *Citind* Lolita *în Teheran*, trad. Silvia Osman, Editura RAO, Bucureşti.
11. Rusu, Marinela, (2017), *Emoțiile – De la cunoaștere la autoreglare*, Ed. Ars Longa, Iași.
12. Walter, Benjamin, (1963), *The Story-teller: Reflection on the works of Nicolai Leskov*, Chicago Review.

ILLITERACY AND SCHOOL DROP - BARRIERS TO THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CROSS-BORDER AREA ROMANIA – REPUBLIC OF MOLDAVIA

ANALFABETISMUL FUNCŢIONAL ŞI ABANDONUL ŞCOLAR - BARIERE ÎN CALEA DEZVOLTARII DURABILE A ZONEI TRANFRONTALIERE ROMÂNIA - REPUBLICA MOLDOVA

Mariana BĂLAN[1]

Abstract

Education is an essential tool for achieving a sustainable future. In the last decade, numerous statements from United Nations conferences or EU bodies, advocated repeatedly for education, sensitization and increasing awareness of the public on sustainable development.

In expanding informatics, some of the major problems of Romania and Republic of Moldavia are, paradoxically, functional illiteracy and school drop. These phenomena represent socio-educational problems of contemporary society that, unresolved, in the medium and long term, can have serious effects on the future development of societies.

On the PISA 2015 performance scale, the share of low-performing pupils in basic skills remains high, 39% for Romania (one of the largest in the European Union) and 42% for the Republic of Moldavia. And the dropout rate in the two countries continues to record high values (18.3% in Romania in 2017 and 19.1% in the Republic of Moldova in 2016). Therefore, a large share of future generations in the two countries are functionally and socially illiterate due to the lack of primary education, which will be a catastrophe for the labor market, business and the economy in the future.

The paper presents a brief analysis of the characteristics and causes of functional illiteracy in Romania and the Republic of Moldova. They are analyzed, comparatively, the functional illiteracy rates of pupils from the two countries in PISA testing during 2006-2015. It also analyzes the characteristics of school dropout in the North-East Region of Romania and Republic of Moldova and the effects of these two phenomena on the future development of the cross-border area.

Key words: ***education, functional illiteracy, school dropout, skills, socio-economic implications, sustainable development***
JEL: A29; I21; I29; O15; Q01

1.Introducere

Complexitatea problematicii legate de educaţie în condiţiile extinderii rapide a societăţii informaţionale, trebuie analizată în corelaţie cu principalele aspecte ale dinamicii la nivel macroeconomic, mergând de la politicile care ţintesc creşterea economică sustenabilă, la cele care ţin de programarea bugetară multianuală, până la cele privind funcţionarea pieţei muncii şi creşterea calităţii capitalului uman,

O nouă viziune asupra educaţiei poate porni şi de la înţelegerea fenomenului analfabetismului funcţional, a abandonului şcolar, a părăsirii timpurii a sistemului educaţional şi formularea/reformularea reformelor din învăţământ în sensul transferului de competenţe, adaptate nevoii societăţii informaţionale.

Raportările făcute de către Organizaţia pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică (OCDE) în anul 2015, privind starea educaţiei la nivel mondial din punct de vedere al performaţelor elevilor la testele de Ştiinţe (ca domeniu prioritar), Citire/Lectură şi Matematică (ca domenii secundare), au evidenţiat faptul că 39% din elevii de 15 ani din România şi 46% din republica Moldova sunt analfabeţi funcţionali. În acest context, la nivelul Uniunii Europene

[1] prof. univ. dr., CS I, Institutul de Prognoză Economică – INCE, Academia Română, Bucureşti, dr.mariana.balan@gmail.com

România se situează printre ultimele state membre în ceea ce priveşte numărul de elevi care ştiu să citească şi să socotească şi pe locul al treilea, la părăsirea timpurie a sistemului educaţional, cu o rată de 18,3% în anul 2017.

Abandonul şcolar reprezintă un factor de risc pentru traseul dezvoltării pozitive a tinerilor, prin consecinţele pe care le are pentru viitorul economic şi social al acestora. În România, în perioada 20011-2016, rata abandonului traseului educaţional în rândul tinerilor (cu vârste cuprinse între 18 şi 24 de ani), a variat între 1,4% şi 2 %. În Regiunea Nord-Est, rata abandonului şcolar, conform dateler statistice furnizate de Institutul Naţional de Statistică, a înregistrat valori sub media naţională, varind între 1,2% şi 1,5%.

Situaţia abandonului şcolar din Republica Moldova prezintă o imagine eterogenă, şi a avut în ultimii ani o tendinţă crescătoare. Astfel, în perioada 2012-2016, acest indicator a crescut de la 4,5% la 7,5%.

În ceea ce priveşte *rata de părăsire timpurie a sistemului de educaţie*, atât la nivelul României, cât şi al Regiunii Nord-Est, aceasta a avut o evoluţie oscilantă (variind între 17,3% şi 19,1% la nivel naţional şi între 21,7% şi 19,1% in Regiunea Nord-Est), cu o tendinţa de uşoară creştere.

Şi în Republica Moldiova, tinerii sunt predispuși să părăsească timpuriu sistemul de educaţie, rata de părăsire fiind în creștere în perioada 2008-2015 (de la 23,8% în anul 2009, la 25,7% în anul 2015).

Atât în Regiunea Nord-Est, cât şi în Republica Moldova, s-au înregistrat diferenţe semnificate în ceea ce priveşte rata de părăsire timpurie a sistemului de educaţie în rândul tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-24 ani, pe medii de rezidenţă şi pe sexe.

Analfabetismul funcţional, abandonul şcolar şi părăsirea timpurie a sistemului educaţional sunt fenomene sociale complexe și multidimensionale, generate atât de factori individuali/familiari, dar şi economici, sociali şi educaţionali. Aceste fenomene pot avea consecinţe pe termen mediu şi lung, cu efecte negative asupra rezultatelor de angajare viitoare şi ale câștigurilor salariale, precum și consecinţe negative asupra sănătăţii fizice şi mentale. De asemenea, ele pot conduce la abuzul de droguri, implicarea în activităţi penale, la dezangajare din viaţă şi societate, iar pe o perioadă mai îndelungată, pot apare mari varietăţi ale condiţiilor sociale: izolarea, încadrarea în muncă în condiţii nesigure şi cu salarii mici, infracţionalitatea şi problemele de sănătate fizică şi psihică, neîntemeierea unei familii sau divorţul, etc.

Declinul motivaţiei pentru învăţătură și al atitudinii pozitive faţă de școală, mai ales în rândul adolescenţilor din ultimele decenii, atât la nivel european, cât şi în România şi Republica Moldova trebuie relaţionat cu raţiunea economică, potrivit căreia societatea bazată pe cunoaștere și globalizarea economică va funcţiona eficient și va progresa numai dacă tinerele generaţii care intră pe piaţa muncii sunt echipate cu un bagaj solid de cunoștinţe și competenţe practice care, pe tot parcursul vieţii, să poată fi transferate în diferite contexte de învăţare și activitate profesională.

2.Analfabetismul funcţional în România şi Republica Moldova: caracteristici generale

Societatea contemporană se află astăzi, mai mult ca oricând, sub impactul descoperirilor din ştiinţă şi tehnologie. Şi totuși, în aceste condiţii, o problemă majoră a României şi Republicii Moldova o constituie, analfabetismul în general şi cel funcţional în special.

De altfel, fenomenul analfabetismului şi cel al analfabetismului funcţional există în toate ţările lumii, la nivel mondial aproximativ 757 milioane de persoane sunt analfabete [UNESCO, 2015]. Evaluările realizate la nivel mondial referitoate la anlafabetism în general şi la cel funcţional în special, indică faptul că, acest fenomen este prezent, atât în ţările în curs de dezvoltare, cât şi în cele dezvoltate [Bhola, 1995: 18].

Organizaţia pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică (OCDE), defineşte alfabetizarea ca fiind „abilitatea de a înţelege, de a evalua, de a utiliza şi de a se angaja cu texte scrise pentru a participa în societate, a atinge obiectivele şi pentru a-şi dezvolta cunoştinţele şi potenţialul [OCDE, 2013: 59].

Analfabetismul funcţional se caracterizează prin faptul că persoanele afectate nu au dobândit o capacitate de a citi, a scrie şi a socoti suficientă pentru a face faţă, cu şanse egale, nevoilor din viaţa cotidiană.

Rezultate elocvente referitoare la nivelul analfabetismul funcţional în România şi Republica Moldova sunt date de către testarea PISA. Chiar dacă România participă la testarea PISA din anul 2000, iar Republica Moldova din anul 2009, pentru şcoala românească şi moldovenească această metodă de evaluare a cunoştinţelor elevilor de gimnaziu este încă o piatră de moară de netrecut.

La evaluarea PISA 2015 au participat din România 4876 de elevi de 15 ani, cuprinşi în gimnaziu şi în liceu, aflaţi în 178 de şcoli (din care 26 din Regiunea de dezvoltare Nord-Est), iar din Republica Moldova au participat circa 5200 de elevi din 227 de instituţii de învăţământ.

Astfel, în anul 2015, *pe scala generală de Ştiinţe* (domeniu principal în PISA 2015), cele două ţări au înregistrat scoruri medii apropriate:

- România: 435 puncte, în creştere cu 17 puncte faţă de anul 2006, dar în scădere cu 4 puncte faţă de testarea din anul 2012. Cu acest scor, România ocupa, în anul 2015, poziţia 48 din 72 ţări/economii cu baze de date validate;
- Republica Moldova: 428 puncte (în creştere cu 15 faţă de PISA 2009), un nivel similar cu cel al elevilor din România, Cipru, Albania, Turcia.

Pe scala generală de Citire/Lectură (domeniu secundar în PISA 2015), România a înregistrat un scor mediu de 434 puncte (în creştere cu 38 puncte faţă de testarea 2009, dar în scădere cu 4 puncte faţă de cea din anul 2012). Îmbunătăţirea performanţei medii s-a realizat însă prin creşterea ponderii elevilor cu performanţe de vârf (nivelurile 5 şi 6 pe scala PISA), fără înregistrarea, concomitentă, a reducerii ponderii elevilor cu performanţe scăzute (nivelul 2 şi sub nivelul 2 pe scala PISA).

La acelaşi domeniu, elevii din Republica Moldova au obţinut un scor mediu de 416 puncte (faţă de 388 de puncte la PISA 2009), ocupând locul 3 după creşterea acestui indice raportat la un ciclu de 3 ani. De asemenea, 1,2% dintre elevi au obţinut un punctaj de top, nivelul 5 sau 6, în domeniul Citire/Lectură, iar fetele au înregistrat la acest domeniu rezultate mai bune decât băieţii, diferenţa de 52 de puncte fiind cea mai mare dintre toate domeniile (şi totodată, una dintre cele mai mari în PISA 2015).

La al doilea domeniu secundar în Pisa 2015, Matematică, România a înregistrat scorul mediu de 444 puncte, cu un punct mai puţin decât în anul 2015, când Matematica a fost domeniu principal, dar cu 29 de puncte mai mult decât la testarea Pisa 2006. În aceste condiţii, România a avut în anul 2015 performanţe similare unor ţări precum Grecia, Bulgaria, Cipru sau Argentina şi peste Turcia.

Elevii din Republica Moldova au acumulat la domeniul Matematică 420 de puncte, în creştere cu 23 de puncte faţă de testarea PISA 2009, ceea ce situează Republica Moldova pe poziţia a 5-a după creşterea acestui indice raportat la un ciclu de 3 ani.

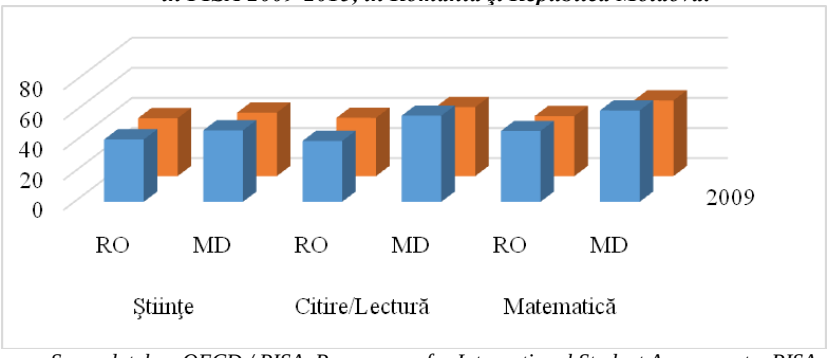
Pe scala performanţelor PISA 2015, au fost definite şapte niveluri de competenţe, nivelul 2 fiind considerat nivelul de bază necesar a fi atins de către un tânăr de 15 ani până la finalizarea învăţământului obligatoriu, pentru a putea funcţiona eficient în societatea cunoaşterii.

La domeniul Ştiinţe şi Citire/Lectură, la PISA 2015, 38,5%, respectiv 38,7% dintre elevii români au înregistrat niveluri de competentă sub nivelul 2, iar 0,7%, respectiv 2% dintre elevii români au performat la nivelul 5 sau peste. La domeniul Matematică, sub nivelul 2 de competenţă s-au situat 39,9% dintre elevi şi 3,3% au performat la nivelul 5 sau peste.

În ceea ce privește performanțele elevilor din Republica Moldova, la Științe și Citire/Lectură, la PISA 2015, 42,4%, respectiv 45,8% dintre aceștia s-au situat sub nivelul de competență 2, iar 0,7%, respectiv 1,2% au performat la nivelul 5 sau peste. La Matematică, 50,3% din elevii din Republica Moldova au avut rezultate sub nivelul 2 și 1,7% au performat peste nivelul 5.

Pentru perioada 2009-2015, la toate domeniile, se remarcă o tendință de ușoară scădere a procentului elevilor români sub nivelul de performanță 2 (cu 2,9 pp la Științe, 1,7 pp la Citire/Lectură și cu 7,13 pp la Matematică) și o reducere mai mare a ponderii elevilor moldoveni cu performanțe sub nivelul 2 (cu 5,3 pp la Științe, 11,4 pp la Citire/Lectură și cu 10,4 pp la Matematică) (Figura 1).

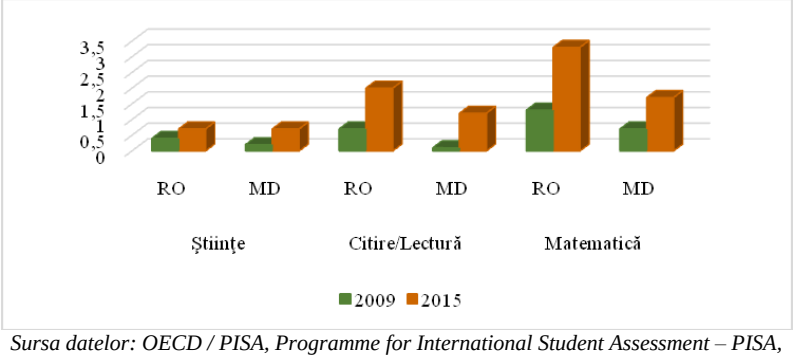
Figura 1. ***Evoluția distribuției procentuale a elevilor care au performat sub nivelul 2, în PISA 2009-2015, în România și Republica Moldova.***

Sursa datelor: OECD / PISA, Programme for International Student Assessment – PISA, București, 2017; prelucrări ale autorului.

Pentru aceeași perioadă, ponderea elevilor români cu performanțe de vârf, adică la nivelul 5 sau peste au crescut cu 0,3 pp la Științe, 1,3 pp la Citire/Lectură și cu 2 pp la Matematică pentru elevii și cu 0,5 pp la Științe, 1,1 pp la Citire/Lectură și cu 1 pp la Matematică pentru elevii din Republica Moldova (Figura 2).

Figura 2. ***Evoluția distribuției procentuale a elevilor care au performat la nivelul 5 sau peste, în PISA 2009-2015, în România și Republica Moldova.***

Sursa datelor: OECD / PISA, Programme for International Student Assessment – PISA, București, 2017; prelucrări ale autorului.

La testarea PISA din anul 2015, pe ansamblul țărilor participante, băieții au înregistrat un scor ușor mai mare decât al fetelor, la domeniul Științe ("*diferența dintre băieți și fete nu*

priveşte nivelul performanţei lor în domeniile ştiinţifice, ci atitudinea lor faţă de ştiinţă" [Raportul Centrului Naţional, Ciclul de testare 2014-2015, 2017]).

Caracteristic pentru România este faptul că fetele au înregistrat un scor uşor mai mare decât al băieţilor pentru nivelurile 2-5 la Ştiinţe şi Citire/Lectură şi sub nivelul 2 şi între nivelurile 2-4 la Matematică. La domeniile Ştiinţe şi Citire/Lectură, sub nivelul 2, ponderea băieţilor a fost mai mare decât a fetelor. Totuşi, pentru România, la cele trei domenii, rezultatele băieţilor sunt nesemnificativ statistic diferite faţă de cele ale fetelor.

În Republica Moldova, fetele au înregistrat la domeniul Ştiinţe rezultate puţin mai bune decât ale băieţilor, şi scorurile medii obţinute de ambele categorii de elevi au fost mai bune la PISA 2015 în comparaţie cu PISA 2009. De asemenea, comparativ cu PISA 2009, s-au redus diferenţele dintre procentul băieţilor și procentul fetelor, atât pe nivelurile de competenţă slabe (sub 2), cât și pe nivelurile superioare (peste 5).

La domeniile Citire/Lectură, rezultatele fetelor din Republica Moldova au mai bune decât ale băieţilor, înregistrându-se cea mai mare diferenţă în punctajul mediu dintre toate domeniile (52 de puncte, fiind una dintre cele mai mari în PISA 2015). Și la Matematică fetele au înregistrat rezultate puţin mai bune decât băieţii.

Analfabetismul funcţional în România şi Republica Moldova este susţinut şi de scăderea participării la învăţământul ante-preşcolar şi preşcolar, de grupurile cu risc de părăsire timpurie a şcolii, cu accent pe copiii aparţinând minorităţii Roma şi a celor din mediul rural, de creşterea abandonului şcolar, de slaba participare a adulţilor la învăţare pe tot parcursul vieţii, de ponderea mare a şomerilor din mediul rural care sunt aproape analfabeţi, etc.

1. Abandonul şcolar şi părăsirea timpurie a şcolii în Regiunea Nord-Est şi Republica Moldova

Mulţi tineri își abandonează prematur studiile sau pregătirea profesională, apoi au şanse ridicate să ajungă să lucreze (să fie ocupaţi profesional), dar să trăiască la limita sărăciei. Relaţia aceasta, probabil că, este legată de o evoluţie în timp și de capacitatea pieţei de muncă să absoarbă oameni fără pregătire profesională.

➢ România

În ultimii ani, efectivele de elevi cuprinse în sistemul românesc de învăţământ preuniversitar au fost în scădere de la un an la altul. Astfel, la începutul anului şcolar 2017/2018, în România, populaţia şcolară era de 3578,6 mii, cuprinsă într-o reţea de învăţământ cu 7047 unităţi şi 236,2 mii cadre didactice. Acestea sunt consecinţer unor factori de natură economică, social, demografică, etc.

Chiar dacă rata de părăsire timpurie a şcolii a scăzut, la nivel naţional, de la 19,1% în anul 2015, la 18,3% în anul 2017, totuşi, obiectivul naţional în cadrul strategiei Europa 2020 (11,3%) rămâne de neatins. Accesul la educaţie de calitate continuă să reprezinte o provocare, îndeosebi în zonele rurale unde studiază 45% din populaţia şcolară a României (nivelul primar şi gimnazial). Diferenţele între mediul rural-urban sunt reflectate şi de rata de părăsire timpurie a şcolii: 26,6% în zonele rurale din România, 17,4% în oraşe mici şi suburbii şi 6,2% în municipii.

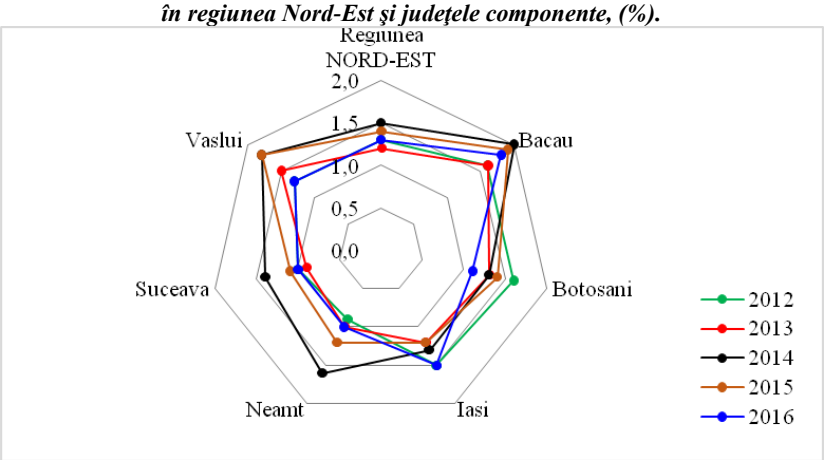
Regiunea Nord-Est, cea mai mare regiune de dezvoltare a României din punct de vedere al numărului de locuitori și al suprafeţei deţinute, este ultima ca nivel de dezvoltare din cele opt regiuni ale României şi una din cele cinci cele mai sărace regiuni a Uniunii Europene. Astfel, în anul 2016, în Regiunea Nord-Est s-a înregistrat un nivel al PIB-lui/locuitor cu 38,37 pp sub media naţională (în timp ce regiunea Bucureşti-Ilfov depăşea cu 138,37 pp această medie).

Analizele şi prognozele efectuate asupra evoluţiei populaţiei cu vârsta cuprinsă între 0-14 ani indică faptul că, aceasta va cunoaşte o scădere semnificativă până în anul 2060, ponderea acestui segment de populaţie diminuându-se de la 15,8% în anul 2017 la 12,1% - 12,5% în anul

2060. Aceaşi tendinţă se va înregistra şi pentru populaţia de vârstă şcolară, 7-14 ani, dar şi pentru populaţia tânără care poate continua procesul de învăţământ în licee, şcoli profesionale, colegii şi universităţi (segmental de vârstă şcolară 15-24 ani), reducerea în perioada considerată fiind, pentru ambele categorii, de aproximativ 49%.

Analiza datelor statistice referitoare la *rata abandonului preuniversitar* la nivelul judeţelor Regiunii Nord-Est, pentru anul şcolar 2015-2016, indică faptul că cea mai mare valoare s-a înregistrat în judeţul Neamţ (1,8%), urmat de judeţele Iaşi (1,5%) şi Vaslui 1,3% (Figura 3).

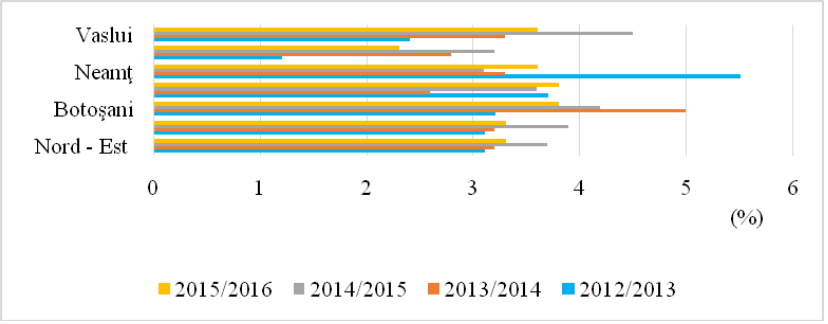
Figura 3. ***Evoluţia ratei abandonului şcolar în învăţământul preuniversitar, în regiunea Nord-Est şi judeţele componente, (%).***

Sursa datelor: Anuarul Statistic al României 2011-2017, Institutul Naţional de Statistică.

În învăţământul liceal şi profesional, cea mai mare rată a abandonului şcolar s-a înregistrat în judeţele Iaşi şi Botoşani (3,8%), iar cea mai mică în judeţul Suceava (2,3%) (Fig. 4).

Figura 4. ***Evoluţia ratei abandonului şcolar în învăţământul liceal şi profesional, în regiunea Nord-Est şi judeţele componente.***

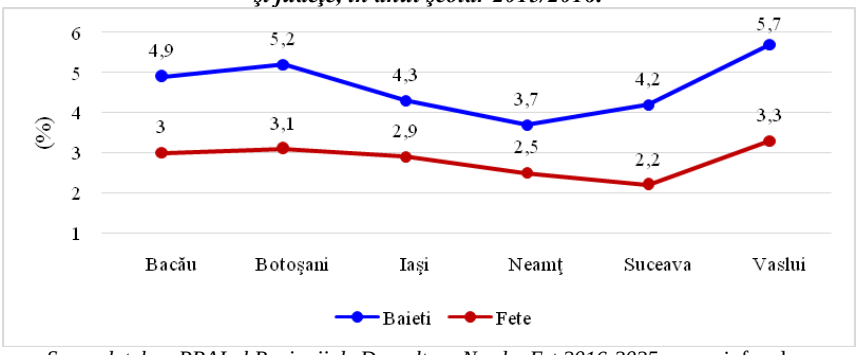
Sursa datelor: Anuarul Statistic al României 2011-2017, Institutul Naţional de Statistică.

Situaţia este mai dramatică în învăţământul postliceal şi de maiştri, este în judeţele Vaslui şi Iaşi, unde, rata abandonului şcolar a ajuns la 11,85%, respectiv 11,5%.

De asemenea, din analiza ratei abandonului şcolar în învăţământul liceal şi profesional, pe medii de rezidenţă, se evidenţiază faptul că aceasta este mult mai mare în mediul rural (5,9% în anul 2015), decât cea din mediul urban (3,7% în acelaşi an).

În ceea ce privește rata abandonului școlar pe sexe, în învățământul liceal și profesional, aceasta a înregistrat, în anul școlar 2015-2016, valori mai mari în rândurile persoanelor de sex masculin, decât pentru persoane de sex feminin, în toate județele Regiunii Nord-Est (Figura 5)

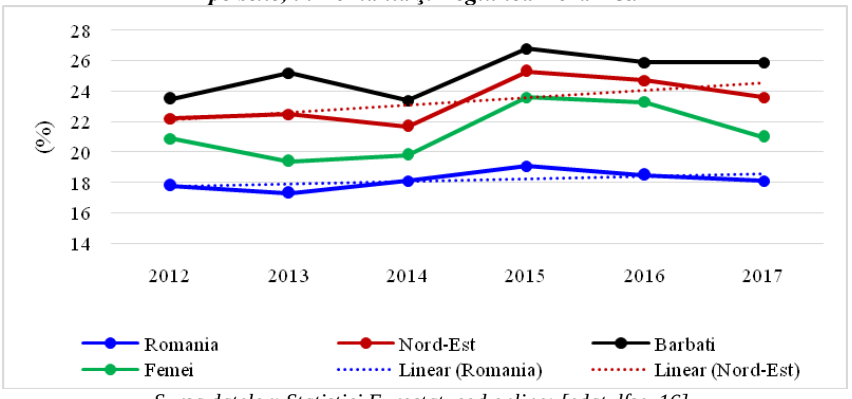
Figura 5. ***Rata abandonului școlar în județele Regiunii Nord-Est, pe sexe și județe, în anul școlar 2015/2016.***

Sursa datelor: PRAI al Regiunii de Dezvoltare Nord – Est 2016-2025, www. infraed.ro

În ceea ce privește *rata de părăsire timpurie a sistemului de educație*, atât la nivel național, cât și al Regiunii Nord-Est, aceasta este mult mai mare decât media Uniunii Europene, în perioada 2012-2017. Dacă la nivelul UE acest indicator a avut un trend descrescător pe perioada considerată, în cazul României și al Regiunii Nord-Est valorile au oscilat, cu o tendința de ușoară creștere (Figura 6).

Figura 6. ***Evoluția ratei de părăsire timpurie a sistemului de educație, pe sexe, în România și Regiunea Nord-Est.***

Sursa datelor: Statistici Eurostat, cod online: [edat_lfse_16].

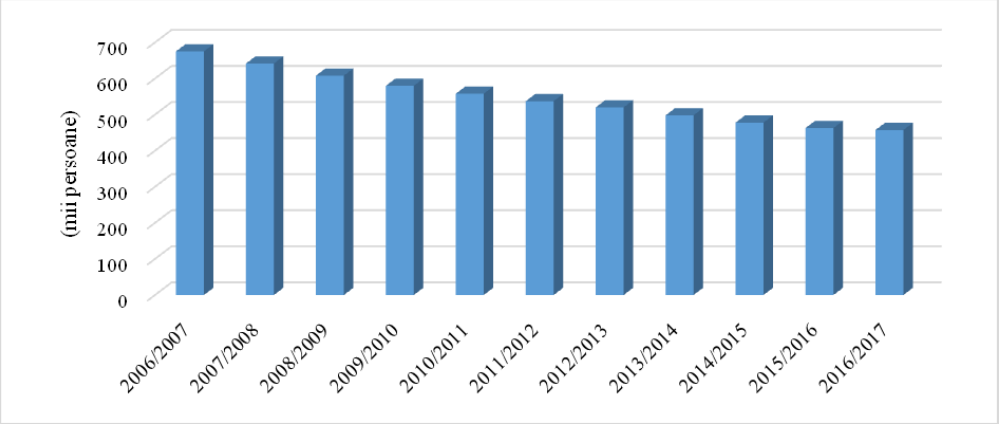
Și în anul 2017, rata de părăsire timpurie a școlii a avut cea mai mare valoare, din țară, în regiunea Nord-Est (23,6%), iar cea mai mica valoare în Regiunea București-Ilfov (5,5%). Analiza pe sexe masculin și feminin a ratei de părăsire timpurile a sistemului de educație, la nivelul Regiunii Nord-Est, evidențiază valori mai ridicate pentru băieți decât pentru fete (situație similară cu cea a ratei abandonului școlar): 25,9% pentru persoanele de sex masculin și 21% pentru persoanele de sex feminin (în anul 2017) (Figura 6).

➢ **Republica Moldova**

În anul şcolar/universitar 2016-2017, în Republica Moldova au activat 2868 de instituţii de învăţământ, în care au cuprinşi 607,1 mii de copii/elevi/studenţi. Dintre acestea, 1461 sunt instituţii de educaţie timpurie cu un număr de 149,9 mii de copii, 1291 de instituţii de învăţământ primar şi secundar general, în care studiază 333,7 mii de elevi, 86 de instituţii de învăţământ profesional tehnic cu un număr de 48,8 mii de elevi, 11 Centre de excelenţă cu 14,4 mii de elevi şi 30 de instituţii de învăţământ superior cu 74,7 mii de studenţi. Totuşi, comparativ cu anul de studii 2010/2011, numărul total al instituţiilor de învăţământ s-a redus cu 5,2%, iar cel al instituţiilor de învăţământ primar şi secundar general cu 13,3%.

Nivelul de participare al populaţiei tinere la procesul educaţional în Republica Moldova este determinat în principal de situaţia demografică a ţării. Populaţia de vârstă şcolară (7-23 de ani) s-a redus în anul 2016 cu 30% faţă de anul 2006 (Figura 7), iar numărul total de elevi/studenţi, la începutul anului de studii 2016/2017, era cu 18% mai puţin faţă de anul de studii 2010/2011.

Figura 7. ***Evoluţia numărului de elevi şi studenţi în perioada 2006-2017, în Republica Moldova.***

Sursa datelor: Date statistice generale privind educaţia în Republica Moldova pentru anul de studii 2016-2017, https://mecc.gov.md

Situaţia *abandonului şcolar* din Republica Moldova prezintă o imagine eterogenă. Conform datelor raportate de Ministerul Educaţiei al Republicii Moldova, numărul elevilor cu vârsta cuprinsă înte 7- 16 ani care au ababdonat şcoala, creşte an de an. Astfel, la sfârşitul anului şcolar 2015/2016, 220 elevi au abandonat şcoala, în creştere cu 77 elevi faţă de anul şcolar 2012/2013 şi astfel, rata abandonului şcolar a crescut în perioada 2012-2016 de la 4,5% la 7,5%.

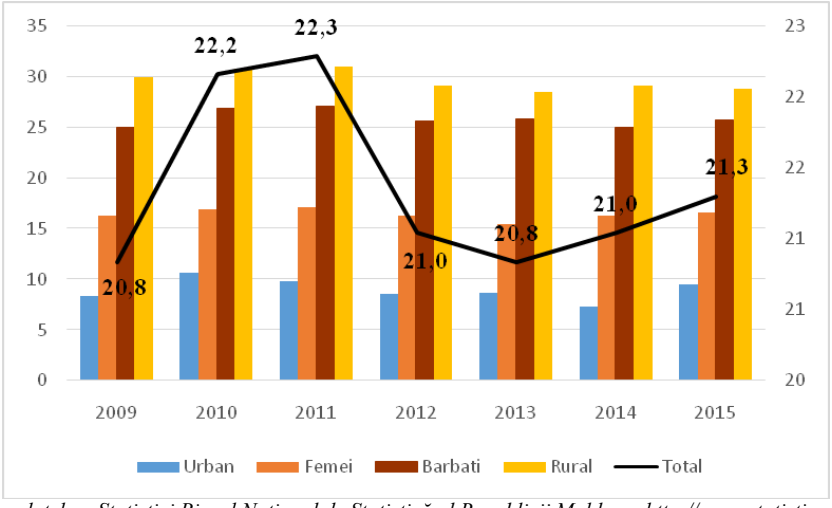
În majoritatea ţărilor monitorizarea fenomenului *de părăsire timpurie a sistemului de educaţie* se realizează pe baza datelor extrase din Ancheta Forţei de Muncă condusă de Eurostat pentru ţările membre ale Uniunii Europene şi din bazele de evidenţă a elevilor. În Franţa, Malta, Slovenia şi Marea Britanie acest fenomen este analizat pe baza unor studii sistematice concepute special cu privire la elevii/studenţii care abandonează sistemul de educaţie.

În Republica Moldova informaţiile, pe baza unor studii empirice şi complexe asupra fenomenului de părăsire timpurie a sistemului de învăţământ, sunt foarte puţine. Acest fenomen este analizat destul de sumar în studiile cu referire la educaţie şi sistemul de învăţământ, în rapoarte ministeriale sau statistice.

În conformitate cu datele statistice oficiale ale Republicii Moldova, în ultimii 15 ani fiecare al cincilea tânăr în vârstă de 18-24 de ani *abandonează prematur sistemul educaţional*, sau variaţia acestui indicatorul este ne semnificativă, oscilând în jurul valorii de 21-22%. Analiza

datelor referitoare la acest indicator pe sexe, evidenţiază o tendinţă de uşoară descreştere a acestuia în cazul tinerelor: de la 17,1% în anul 2011, la 16,6% în anul 2015. Tinerii sunt mai predispuşi să părăsească timpuriu sistemul de educaţie, rata de părăsire fiind în creştere în perioada 2009-2015 (de la 23,8% în anul 2009, la 25,7% în anul 2015) (Figura 8).

Figura 8. ***Evoluţia ratei de părăsire timpurie a sistemului educational în rândul tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-24 ani, pe sexe şi medii de rezidenţă, în Republica Moldova.***

Sursa datelor: Statistici Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova, http://www.statistica.md.

Diferenţe semnificate în ceea ce priveşte rata de părăsire timpurie a sistemului educaţional în rândul tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-24 ani se înregistrează pe medii de rezidenţă, în mediul rural acest indicator având valori de peste trei ori mai mare decât în mediul urban (Figura 8).

Tinerii care părăsesc timpuriu sistemul educaţional sunt dezavantajaţi în procesul de integrare educaţională. Totodată, abandonarea înainte de vreme a sistemului de învăţământ este un factor determinant al şomajului, excluziunii sociale, sărăciei şi sănătăţii precare.

În studiile care au analizat factorii generatori ai abandonului şcolar şi părăsirii timpurii a şcolii în rândul tinerilor s-a evidenţiat o mixtură de cauze care includ variabile individuale, familiale, socio-economice, culturale şi instituţionale referitoare la climatul şcolar.

Tinerii aflaţi în riscul abandonului şcolar provin din familii cu situaţii materiale precare, au părinţi cu un nivel educaţional slab, provin din familii dezorganizate temporar prin migraţia părinţilor în străinătate, sunt socializaţi într-un climat familial dezechilibrat prin violenţă domestică, certuri sau alcoolism etc. De asemenea, din punctual de vedere al elevilor, principalii factorii care conduc la dezvoltarea fenomenului abandonului şcolar sunt: stilul de predare deficitar şi personalitatea profesorilor, suprasolicitarea acestora printr-un volum mare al temelor care trebuie pregătite individual şi prin orarul încărcat, lipsa interesului pentru diferite discipline de studiu, problemele materiale din familie, frica de corigenţă sau de performanţe şcolare slabe, conflictele cu colegii de clasă etc.

Printre *efectele abandonului şcolar şi părăsirii timpurii* a şcolii în rândul tinerilor pot fi menţionate: scăderea şanselor tinerilor de a participa la viaţa socială, economică şi culturală a societăţii, creşterea riscului pentru infracţionalitate, nivelul scăzut al culturii generale, precaritatea stilului de viaţă la vârsta adultă, creşterea riscului pentru şomaj, sărăcie şi excluziune

socială, dependenţa de programele de ajutor social, scăderea şanselor de inserţie pe piaţa muncii, dezamăgirea, frustrarea şi stresul, asociate sentimentului de eşec personal sau scăderea capacităţii de integrare armonioasă în societate.

Îmbunătăţirea rezultatelor şcolare ale tinerilor răspunde, pe de o parte, obiectivului de „creştere inteligentă", îmbunătăţind nivelurile de competenţă, şi pe de altă parte, obiectivului de „creştere favorabilă incluziunii", prin abordarea unuia din cei mai importanţi factori de risc pentru şomaj şi sărăcie.

Educaţia reprezintă, pentru orice societate, vectorul dezvoltării durabile. Dezvoltarea capitalului uman şi creşterea competitivităţii prin formare iniţială şi continuă, pentru o piaţă a muncii flexibilă şi globalizată, reprezintă obiectivele majore ale dezvoltarii fiecărei naţiuni.

Economia competitivă, consolidarea democraţiei şi societatea cunoaşterii impun, alături de cele patru instrumente cognitive care alcătuiesc tradiţional alfabetizarea de bază (abilităţi de comunicare, scriere, citire şi calcul matematic), dobândirea unor noi competenţe: alfabetizarea digitală şi informaţională, cultura şi civilizaţia tehnologică, comunicarea în limbi moderne de largă circulaţie, cultura şi conduita civică, cetăţenia democratică, gândirea critică, capacitatea de adaptare la situaţii noi, competenţe antreprenoriale, lucrul în echipă, interesul pentru dezvoltarea personală şi învăţarea continuă.

Concluzii

În România şi Republica Moldova, conform datelor statistice, un procent foarte mare al absolvenţilor de învăţământ obligatoriu nu au abilităţi de bază de gândire critică şi rezolvare de probleme.

Potrivit datelor OCDE din 2015, procentul elevilor de 15 ani din învăţământul obligatoriu din România şi Republica Moldova, care nu pot selecta informaţia relevantă şi nu pot face raţionamente elementare, deci sunt analfabeţi funcţionali, este de 39%, respectiv, 46%.

O slabă calificare (sau deloc) a tinerilor şi adulţilor nu le dă acestora posibilitatea de a avea acces la locuri de muncă mai bine plătite şi prin urmare, chiar în condiţiile unei creşteri economice, nivelul de sărăcie nu scade. Rădăcinile acestei probleme sunt evident în sistemul de educaţie.

Abandonul şcolar şi părăsirea timpurie a sistemului educaţional sunt fenomene sociale complexe şi multidimensionale şi care sunt generate de o serie de factori: relaţii personale, contextul economic, social şi educaţional, relaţii familiale. Abandonul scolar şi părăsirea timpurie a sistemului educaţional provoacă anumite deficienţe în derularea integrării tinerilor în viaţa socială, duc la creşterea ratei şomajului şi la costuri publice şi sociale mari pentru asistenţa socială a acestor categorii de populaţie. Tinerii care au un nivel de studii redus au şi oportunităţi de angajare mai puţine, câştiguri salariale mici, ceea ce duce la creşterea riscului de sărăcie şi excluziune socială.

România şi Republica Moldova se confruntă cu aceste probleme la niveluri destul de alarmante, după cum indică diferitele studii/rapoarte ale autorităţilor naţionale şi internaţionale cu atribuţii în domeniul educaţiei, sau ale unor organizaţii economice sau non-guvernamentale.

În acest context, analfabetismul funcţional, abandonul şcolar şi părăsirea timpurie a sistemului educaţional reprezintă provocări complexe pe plan personal, local şi naţional.

Menţinerea unui nivel ridicat al numărului de tineri care sunt analfabeţi funcţionali, abandonează sau părăsesc sistemul educaţional fără a obţine educaţie profesională, va constitui un obstacol important pentru România şi Republica Moldova în ceea ce priveşte creşterea gradului de ocupare a forţei de muncă şi asigurarea coeziunii sociale, constituind o constrângere semnificativă pentru creşterea economică inteligentă, durabilă şi favorabilă incluziunii.

Bibliografie

1. Abandonul şcolar din Republica Moldova este generat de migraţia forţei de muncă. http:// adevarul.ro/moldova.
2. Avizul Comitetului Regiunilor pe tema „Reducerea analfabetismului funcţional – Conceperea unei strategii europene ambiţioase de prevenire a excluziunii şi de promovare a realizării personale", (2010/C 175/07), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, https://eur-lex.europa.eu.
3. Bhola, H. S. (1995). Functional literacy, workplace literacy and technical and vocational education: interfaces and policy perspectives, UNESCO document, UNESCO Archives - UIL Hamburg - UNESCO New Delhi, http://unesdoc.unesco.org.
4. Date statistice generale privind educaţia în Republica Moldova pentru anul de studii 2016-2017, https://mecc.gov.md.
5. Education and Training, Monitor 2017, European Commission, ec.europa.eu/education.
6. Elaborarea unui mecanism de calculare a efectivului de elevi în instituţiile de învăţământ primar şi secundar general pentru anul de planificare/prognozare, în contextul analizei abandonului şcolar. Ministerul Educaţiei, 2016 // http://edu.gov.md.
7. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 2010. http://ec.europa.eu.
8. Învăţământ şi ştiinţă, statistici – Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova, http://www.statistica.md.
9. Monitorul educaţiei şi formării 2017, Romania, Comisia Europeană, https://ec.europa.eu/education.
10. OECD (2013). Skills Outlook 2013. First Results from the Survey of Adult Skills. Paris: OECD, www.oecd.org.
11. OECD/PISA, Programme for International Student Assessment – PISA, Raportul Centrului Naţional, Ciclul de testare 2014-2015, Bucureşti, 2017, www. rocnee.eu.
12. Participarea la educaţie în învăţământul secundar superior. O provocare pentru politicile curente în România. Coordonator UNICEF: Costache L**.,** Editura Alpha MDN, Bucureşti, 2014, www.unicef.ro.
13. Planul regional de acţiune pentru învăţământ (PRAI) 2016 – 2025 Regiunea de dezvoltare Nord – Est. www. infraed.ro.
14. Proiectarea populaţiei şcolare din România la Orizontul Anului 2060, Institutul Naţional de Statistică, 2016, www.insse.ro.
15. Raportul dezbaterii regionale "România educată. Analfabetismul funcţional", Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, nov. 2016, www.presidency.ro.
16. Raportul OECD, „*Excellence and Equity in Education*" - vol. I. www. oecd.org.
17. Recommendation concerning the International Standardization of Educational Statistics, adopted by UNESCO's General Conference in 1958, in "UNESCO's International Literacy Statistics 1950-2000", by John A. Smyth, 2005, http://unesdoc.unesco.org.
18. Scăderea analfabetismului funcţional - o posibilă prioritate strategică în educaţie, Centrul de Evaluare şi Analize Educaţionale, www.ceae.ro.
19. Strategia Educaţiei şi Formării Profesionale din România pentru perioada 2016-2020, www.edu.ro.
20. UNESCO (2015). Adult and Youth Literacy. UIS Fact Sheet. Paris: UNESCO Institute for Statistics.

EUROREGIONAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION OF EDUCATION AS A FACTOR OF THE YOUNG MIGRATION PHENOMENON

DEZVOLTAREA EUROREGIONALĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII EDUCAŢIEI CA FACTOR AL FENOMENULUI MIGRAŢIEI TINERILOR

Larisa-Loredana CIULPAN-DRAGOMIRESCU[1]

Abstract

The globalization is nowadays an incontestable phenomenon, profoundly affecting the systems of countries, peoples, nations. In its current meaning, the expression of globalization emerged from the awareness that the world is found in a process by which it will become a kind of "global village" or at least a single economic, politic and sociocultural system. Therefore, the implications of this phenomenon and its consequences for the domain of education are up to date, real, serious and incontestable. In this context, the promotion of rural tourism is a factor of equilibrium and through the inherent ecological education.

The new education is an important concept resulting from the intercultural education and consisting of the education for peace, education for democracy, education for mass-media and global information, the ecological education, by promoting rural tourism, the education for a global society supposing in fact a coherent and harmonized assembly of this " new education" with a great impact on the formation of the international dimension of man, in general, and of young people in particular, more exactly of a real availability to understand and support their neighbour, regardless the geographic (urban-rural), ethnic, religious, economic, political space from which they come and were trained and where they live. In this context, the young people migration is a current factor and it is a consequence of the education internationalization, in general and ecological education, by euroregional development in cross-border areas, in particular.

Key words: globalization, migration, socioculture consequences, globalization of education, young people migration, migration factors, euroregion.

În cea de a doua jumătate a anilor ’80, România a devenit una dintre marile ţări-sursă în sistemul migraţiei europene est-vest. Factorii ce au condus la această situaţie au fost criza economică extinsă asociată penuriei acute de resurse, izolării sporite a ţării şi accentuatei lipse de credibilitate a regimului comunist. Numărul cetăţenilor români care au solicitat status-ul de refugiat în ţările occidentale a crescut de la 2 864 solicitanţi de azil în 1980, la 14 864 în 1989 (UNCHR, 2001). Fluxurile anterioare ale migraţiei etnicilor germani spre Germania s-au intensificat şi din 1987, o altă minoritate – cea a etnicilor maghiari – a început să emigreze masiv (atât pe canale legale, cât şi iregular) către Ungaria.

O parte din cercetările întreprinse asupra fenomenului globalist migraţionist în educația tinerilor încearcă să demonstreze că însuși fundamentul acestuia este instabil și schimbător. Unele teorii susțin cu argumente că globalizarea economică și revoluția informatică și informațională au schimbat radical natura procesului de predare-învățare, fapt ce a promovat dezinstituționalizarea acestuia. Diversificarea și fragmentarea, specifice societăților globale, ar duce la diminuarea și chiar anularea idealurilor educaționale naționale, care vor fi limitate la a răspunde cerințelor socio-economice în condițiile competiției globale. Rețelele virtuale de învățare, aflate în concurență neloială cu educația tradițională, ar putea duce la transformarea

[1]drd., U.L.I.M, Chișinău, Republica Moldova

radicală a școlii, reducând activitatea acesteia la certificarea competențelor individuale a tinerilor.

Un efect evident al globalizării îl reprezintă tendința de internaționalizare a educației, transpusă în mobilitatea subiecților-elevi, studenți, masteranzi, doctoranzi dar și a cadrelor didactice (prin programele Uniunii Europene- Erasmus, Lingua, Petar, Comett, Empus, Alpha, Comenius, Leonardo), precum și în tendința decidenților de a împrumuta modele de reformă educațională, care sunt astăzi o realitate incontestabilă. Aceste aspecte sunt cu atât mai relevante în zonele transfrontaliere unde contacul dintre civilizații a fost și este mai relevant și dezvoltat, fiind favorizat geografic începând cu micul trafic de frontieră, existent și în perioadele anterioare de izolare politică, economică, socială și educațională.

Reformele educaționale din întreaga lume sunt asistate de experți străini, care aduc în discuție experiențele naționale în domeniul educațional. Sistemul standardelor educaționale pare a se generaliza tocmai ca efectului schimbului de opinii și experiențe dintre specialiști și ca urmare, a descentralizării curriculare, coroborate cu nevoia de control asupra performanțelor actorilor educaționali.

Tehnologiile informaționale și comunicaționale (e-mail, internetul, video-conferințele) au creat alternativa e-learningului. Tehnologia informațională creează posibilitatea ca studiile superioare să fie independente de contextul spațio-temporal, urban-rural. Modelele de educație la distanță câștigă teren mai ales în rândul studenților non-tradiționali și non-conformiști și a celor care fac studii concomitent și în paralel cu activiatatea profesională. Organizațiile internaționale promovează politicile educaționale euroregionale trans-frontaliere, prin preocupări privind dimensiunile internaționale/globale ale educației. Politicile acestora depind și de resursele financiare care sunt puse la dispoziția decidenților în domeniul educației.

Creșterea schimburilor educaționale, internaționalizarea curriculum-ului, schimbările produse sub impactul sporit al tehnologiilor informaționale și comunicaționale sunt evidente în lumea contemporană, pe care le oferim ca argumente în sprijinul afirmației că fenomenul globalizării este o realitate mondială. Se dezvoltă noi instrumente de educație care presupun noi atitudini: lupta împotriva discriminării, acceptarea multiculturalismului, schimbul intercultural, respectarea drepturilor fiecăruia la existență și împlinire profesională.

Educația are un rol esențial în dezvoltarea individului și a societății, fiind un mijloc disponibil pentru a cultiva o formă de dezvoltare umană mai armonioasă și nu un remediu miraculos sau o formulă magică ce ar permite deschiderea porților spre o lume în care toate idealurile să poată fi atinse. Lumea actuală poate fi asemănată cu o arenă globală din ce în ce mai aglomerată care se confruntă cu o problemă reală privind creșterea demografică și implicit a numărului de tineri, dar și a persoanelor de vârsta a treia care trebuie susținuți de un sistem de protecție socială solid, ceea ce presupune noi sisteme educaționale care să poată să susțină acest trend și să răspundă acestor noi provocări multiculturale.

Interdependența economică, politică, științifică și culturală la nivel mondial, deschisă sub impulsul teoriilor liberului schimb care a asigurat deschiderea frontierelor naționale, susținută de noile tehnologii informaționale devine o tot mai vizibilă preocupare a noilor purtători de valori universale și de acțiune în și pentru spații euroregionale. Schimburile rapide ale societății, operează la două niveluri: în paralel cu interna-ționalizarea crescândă, se manifestă tendința întoarcerii spre propriile valori, fapt ce presupune existența unor tensiuni contradictorii. Se naște

un conflict între dorința de a manifesta loialitate față de diversele comunități locale și necesitatea de a da un răspuns pozitiv solicitărilor complexității lunii moderne, care diluează punctele fundamentale de susținere, între care cele familiale au prioritate. Aici un rol important îl are şi dezvoltarea zonelor transfrontaliere având în vedere preexistenţa contactelor geografice, prin micul trafic de frontieră care menţine un echilibru între globalizarea - internaționalizarea crescândă și tendința întoarcerii spre propriile valori ale tinerilor, spre proprile origini prin mijlocirea contactelor regionale transfrontaliere, care mediază și atenuează efectele dure ale dezvoltării euroregionale, în special cele care se referă la migraţia din motive de subzistenţă sau de asigurare a unui trai mai bun, comparabil cu cel din ţările ţintă.

Viteza de globalizare este cu atât mai rapidă, cu cât fluxurile sunt din ce în ce mai puțin materiale și se referă, de fiecare dată, mai mult la servicii, date informatice, telecomunicații, mesaje audiovizuale, poștă electronică, consultații prin internet. Globalizarea este un efect al schimburilor comerciale, valori bursiere, valori monetare, informații, comunicații, multimedia, cultură cibernetică și nu în ultimul rând, al schimburilor culturale și educaționale.

Schimburilor culturale și educaționale necesare dezvoltării euroregionale însă, pot fi influenţate, într-o mare măsură, de modul în care este promovată ca formă inițială, dezvoltarea zonală transfrontalieră. Educația are o influență importantă în orice încercare de a aborda rețelele de comunicații, aflate în dezvoltare exponențială, rețelele care mijlocesc comunicarea între oameni, fenomenul migrației tinerilor de la sat la oraș și dintr-o țară în alta și prin aceasta pot contribui la apropierea lor. Având un precedent creat de schimbul cultural preexistent în zonele transfrontaliere, educația trebuie să urmeze direct transformările și noile exigențe pentru a putea sprijini schimbările viitoare și instruirea profesională. În acest sens, o direcție menită să asigure, prin cooperare, potențarea economiei o reprezintă așa numiții stake-holders, adică ansamblu celor care, sub diferite titluri, au interes pentru o activiatte economică; funcționari, furnizori, clienți, băncile, comunitățile locale, etc. În această direcție, învățământul va avea ca finalitate educațională, dezvoltarea conștiinței legăturilor între diferite componente și participanți, indiferent de zona geografică în care aceștia își desfășoară activitatea, și pe acestă bază, clădirea parteneriatului.Migrația internațională, ca unul dintre procesele cele mai vizibile ale globalizării, are influențe și urmări deosebite, uneori dramatice, atât în țările de origine cât și în țările gazdă, mai ales în domeniul educației. Acceptarea emigranților și capacitatea acestora de a se integra într-un mediu nou reflectă măsura în care societatea modernă este receptivă la elementele străine.

Tensiunea și diferențierea dintre global și local și rural și urban, există dar cu noi trăsături. Prin educație, aceste asperități se vor atenua, oamenii vor trebui să învețe să devină cetățeni ai țării adoptive dar și ai planetei și în noile condiții ale globalizării, fără însă a-și pierde rădăcinile și continuând să joace un rol important în viața propriilor națiuni și comunități locale. În planul culturii, tensiunea dintre universal și individual, arată că aceasta este continuu globalizată și că acest proiect nu s-a încheiat. Nu pot fi ignorate promisiunile și riscurile aceastei globalizări, iar neglijarea caracterului unic al ființei umane, ca persoană, nu este nicidecum un risc minor. În prezent, oamenii au senzația că sunt striviți între globalizare, pe de-o parte și păstrarea rădăcinilor, a punctelor de referință și a sentimentului de apartenență, pe de altă parte.

Educația și cultura trebuie să transmită eficient și pe scară largă, acel volum de cunoștințe și informații adaptate noii civilizații a globalizării, care să nu copleșească și să strivească prin cantitate, dar să contribuie la dezvoltarea oamenilor la nivel individual și comunitar. Educația și mediul cultural trebuie să traseze transformările noii lumi aflată în

permanență în mișcare și migrare și, în același timp, să pună la dispoziția oamenilor instrumentele de orientare cu ajutorul cărora acestea să-și găsească drumul afirmării și dezvoltării continue.

Înțelegerea problemelor deosebite ce trebuie rezolvate de educație într-o societate globală pornește de la statutul acesteia de *nouă educație*. În acest sens pilonii fundamentali ai educației: a învăța să știi, a învăța să faci, a învăța regulile convețuirii și a învăța să fii, primesc noi conținuturi formative și impun strategii de predare-învățare-formare-evaluare. Înțelegerea semnificațiilor reacției celuilalt, rezultat al migrației tinerilor, ca rezultat al cultivării empatiei și altruismului, devine o cale eficientă pentru a evita sau soluționa conflictele sociale.

Datorită faptului că migraţia a devenit o caracteristică a comunităţilor rurale de mai bine de 15 ani, tinerii sunt acum familiarizaţi cu diverse aspecte ale migraţiei, pe care le cunosc detaliat şi destul de realist. Mai mult decât atât, această cunoaştere este împărtăşită şi de generaţiile mai tinere care în curând vor deveni active economic. Există un consens destul de larg asupra câtorva aspecte majore ale vieţii de migrant sau asupra destinaţiilor migraţiei; acesta este valabil în ce priveşte ierarhizarea celor mai profitabile ţări de destinaţie, veniturile care pot fi obţinute sau riscurile cu care s-ar putea confrunta în diferite ţări. Migraţia este un *pattern* familiar pentru aceşti tineri. Desigur, familiaritatea nu implică neapărat o dezirabilitate fără rezerve faţă de acest context de viaţă. În interviuri, migraţia era reprezentată în mod tipic drept o întreprindere riscantă şi dificilă, în care succesul material nu este de la sine înţeles şi care prezintă pericolul real al supramuncii severe. Muncitorul migrant tipic este văzut drept o persoană care munceşte mult mai intens decât în societatea de proveniență şi cu siguranţă şi mai intens decât muncitorii tipici din societăţile-gazdă.

Tinerii au în comun reprezentarea euroregiunilor drept un spaţiu foarte diferenţiat în termeni economici şi sociali. Au o perspectivă destul de nuanţată asupra utilităţii diferitelor destinaţii posibile: în ce priveşte accesul, riscurile şi veniturile. De exemplu, Germania – prima în ordinea preferinţelor migranţilor potenţiali – este văzută ca o ţară în care se obţin venituri mari, dar în care este dificil să găseşti de lucru. Spania, pe de altă parte, se remarcă prin acces facil, dar şi câştiguri relativ mici, relaţii de muncă dificile, uneori abuzive şi necinstite. În Italia se ajunge uşor, există posibilitatea de a munci în domeniul mai puţin solicitant fizic al turismului sau al altor servicii şi sunt oportunităţi de a câştiga venituri mari. Aici însă, piaţa forţei de muncă este acum saturată: „Sunt mulţi români şi nu îi ajută decât pe consătenii lor” (Gál). Ungaria este văzută ca un spaţiu cu o piaţă a forţei de muncă relativ accesibilă, în principal datorită reţelelor personale funcţionale în care oamenii sunt implicaţi şi oferă o acomodare culturală relativ uşoară. Cu toate acestea, disparitatea de venit ar favoriza cel mai puţin migraţia către Ungaria.

În ceea ce priveşte cunoştinţele despre migraţia pentru muncă, tinerii demonstrează că sunt parte a culturii unei comunităţi în care migraţia este o practică frecventă, având acces la contextele migraţionale prin discuţiile dese despre şi cu migranţi. În ceea ce priveşte variatele interpretări, raportări, atitudini faţă de migraţie şi migranţi, avem de-a face cu o situaţie complexă.

În primul rând trebuie evidenţiată raportarea la situaţia de relativă marginalitate de status în care sunt văzuţi migranţii. Există o conştientizare clară a poziţiei marginale a imigrantului, în sensul că are acces la muncile indezirabile şi dificile şi că evaluările acestor poziţii de pe piaţa forţei de muncă împietează asupra modului cum pot fi priviţi migranţii ca indivizi. În afară de

faptul că această marginalizare era rentabilă în termeni de putere de consum în societatea de origine, tinerii nu se arătau prea sensibili la problemele implicate de statusul de imigrant. Acestor poziţii nu le erau asociate conotaţii negative, nici măcar în situaţiile care reprezentau un caz evident de „migraţie de decădere din status" (Portes şi Böröcz, 1989), comparativ cu statusul lor de origine sau cu aspiraţiile generale de status. Fiecare tânăr ar fi prestat aproape orice muncă pentru obţinerea unui beneficiu considerabil. Dimpotrivă, calitatea locurilor de muncă şi a relaţiilor de muncă în societatea de origine reprezenta pentru aceşti tineri o problemă destul de sensibilă. În general, tinerii considerau că este degradant să lucrezi în ţară ca muncitor necalificat, iar statusul de muncitor la negru pe termen lung era dăunător identităţii lor sociale, evaluare împărtăşită şi de restul comunităţii. Un migrant întors acasă (cu mai mult de un deceniu de experienţă de lucru în diferite ţări) a exprimat această sensibilitate diferenţiată faţă de problema statusului (ca migrant şi ca angajat în ţară). Se pare că distanţa socială şi deosebirile adesea reiterate şi accentuate dintre societatea de provenienţă şi cea de destinaţie contribuie la acceptabilitatea poziţiilor relativ marginale în cadrul pieţelor forţei de muncă străine (Stark şi Taylor, 1991). În pofida acestui fapt, experienţa marginalităţii (individuală şi comunitară) în cadrul unei pieţe a forţei de muncă străine nu contribuie la facilitarea acceptării statusului scăzut, a muncii instabile şi informale acasă. Stabilitatea spaţială (adică o situaţie de non-migraţie) este înţeleasă drept acceptabilă numai în condiţiile unor venituri mai mari, dar şi dacă este garantată angajarea cu contract de muncă, pe termen lung şi pe o poziţie recunoscută drept adecvată social.

În legătură cu atitudinile ce apar în context migraţional, trebuie analizate normele şi ideologiile care evaluează comparativ stabilitatea şi migraţia sau care îi raportează pe migranţi la cei ce nu profită de oportunităţile de mobilitate. La începutul anilor '90, primii migranţi care mergeau să lucreze în Ungaria erau văzuţi în termeni destul de ambigui. Participarea lor pe piaţa străină a forţei de muncă, în sectorul secundar, era considerată degradantă într-o anumită măsură, iar caracterul ilegal al rezidenţei lor constituia o situaţie dubioasă. Dar, odată cu accentuarea crizei economice de la mijlocul anilor '90, majoritatea bărbaţilor adulţi din cele două grupuri de sate cercetate au avut o experienţă de muncă în străinătate de durată mai scurtă sau mai lungă, iar evaluarea la nivelul comunităţii a fost reconsiderată. Iată ce menţionează un fost migrant pentru muncă: „În 1990-1991 ziceam despre primii care au plecat acolo la muncă în străinătate că sunt nişte neisprăviţi, nişte pierde-vară… Dar într-un an sau doi am început să le cerem sfaturi despre cum să găseşti ceva de muncă în străinătate".

În prezent, migraţia este considerată drept o dimensiune normală a practicilor generatoare de resurse; generaţiile tinere, mai ales, nu cred deloc că migraţia ar implica dileme morale sau de prestigiu majore. La nivel comunitar, singura situaţie socialmente problematică legată de migraţie apare într-un context intergeneraţional. Generaţia părinţilor – pe baza experienţelor din trecut ale comunităţii – vede în migraţia pentru muncă un factor de risc ce ar putea conduce la plecarea definitivă a copiilor. Ea ar fi, aşadar, o potenţială ameninţare la adresa reproducerii modelului familiei extinse, ai cărei membri trăiesc în proximitate geografică sub un anumit nivel de control exercitat de către vârstnici. Deşi există unii părinţi care acceptă ideea de a-şi şti copiii plecaţi în străinătate „să-şi încerce norocul", persistă atitudinile ambivalente faţă de migraţie. Dacă mobilitatea spaţială oferă copiilor şansele dobândirii unor poziţii sociale remarcabile, ea poate de asemenea rupe lanţul solidarităţii intergeneraţionale.

Tinerii sunt şi ei conştienţi de ideologia comunităţii care consideră că a rămâne în comunitatea de origine constituie o formă de responsabilitate morală faţă de restul societăţii

minoritare. Chiar dacă arătau oarecare empatie faţă de solicitările formulate în termenii obligaţiilor familiale, ei au exprimat o atitudine mai degrabă distantă faţă de această ideologie care interpretează migraţia în contextul unei etici minoritare şi al viitorului minorităţii.

În prezent, migraţia transfrontalieră, episodică pentru muncă este văzută de către majoritatea membrilor comunităţii drept o dimensiune de la sine înţeleasă a organizării sociale a muncii. Oamenii pot sau nu să ia parte la migraţie, căreia nu îi este ataşată nici o semnificaţie în mod particular negativă. Cu totul altfel stau lucrurile în situaţia în care migraţia duce la stabilirea definitivă în altă ţară. Mai ales acest aspect conduce la diferite forme de exprimare a dezaprobării de către societatea adultă şi de către elitele comunităţii etnice. Maniera în care este evaluată această dezaprobare indică totuşi o discrepanţă generaţională. Pentru cei tineri, migraţia reprezintă o decizie strict individuală, în ciuda faptului că ei sunt uneori, direct afectaţi de stabilirea definitivă a unui membru al familiei în străinătate şi sunt martorii nemulţumirii unor membri ai familiei şi ai cercului lor social. În multe cazuri, ei opun în mod explicit legitimitatea opţiunilor lor individuale vechilor norme ce repudiază mobilitatea.

În concluzie noţiunea de cultură a migraţiei şi educaţia îl conduce pe autor la considerarea istoriei migraţiei transfrontaliere ca factor de dezvoltare euroregională. În comunităţile examinate, cultura migraţiei implică, în primul rând, faptul că migraţia este o dimensiune de la sine înţeleasă a noii organizări sociale a muncii. Migraţia internaţională a înlocuit în prezent mobilitatea către locurile de muncă din sectorul industrial intern, aspect care este inerent în dezvoltarea zonelor transfrontaliere.

În acest context, dezvoltarea euroregională, începând cu zonele transfrontaliere, pe fondul unor factori educaţionali comuni, care au interferat în timp datorită contactelor inerente prexistent la confluenţa mai multe culturi, favorizate geografic, va constiui un factor de stabilitate zonală, chiar dacă şi aici, asistăm la o migraţie sub forma micului trafic de frontieră. Dezvoltarea euroregională atenuează migraţia prin creşterea coeficientului de ocupare şi fixare a forţei de muncă şi antrenarea în activităţi inerente, comune zonelor transfrontaliere. Dezvoltarea euroregională poate atenua neajunsurile rezultate din globalizare care are ca efect şi migraţia definitivă a tinerilor în euroregiuni dezvoltate.

Bibliografie

1. Dahrendorff, R., *Cvadratura cercului globalizării,* în Ică I.I., Marani,G., op.cit.p,444.
2. Delors, J., (2000), *Comoara lăuntrică, Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI,* Iași, Editura Polirom, p.30.
3. Georgiu, G., (1997), *Națiune, cultură, identitate*, București.
4. Murașanu, C*., (1997), Europa modernă*, Cluj-Napoca.
5. Popa, N.L., (2002), *Educație și globalizare, realiatate sau speculație?,* Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza" Iași.
6. Ramonet, I., (1998), *Geopolitica haosului*, București, Editura Doina, p.50.
7. Solcanu, I., (2006), *Globalizare și cultură națională-o dilemă reală,* Convorbiri lit

ART - A REGRES OR PROGRESS IN THE KNOWLEDGE SOCIETY OF SIRET-PRUT-NISTRU EUOREGY?

ARTA - UN REGRES SAU UN PROGRES ÎN SOCIETATEA CUNOAŞTERII DIN EUROREGIUNEA SIRET-PRUT-NISTRU ?

Corina Matei GHERMAN[1]
Calistrat ROBU[2]
Anastasia GÂRNEAŢĂ[3]
Rodica Ioniţă GROSU[4]

Abstract

Man cannot exist without a fixed point in the future. A future is also represented by art at one point and it includes the culture and civilization of the area, in our case, of the Siret-Prut-Nistru Euroregion. These concepts have the task of explaining the regression or progress at some point. Culture in the broadest sense defines the totality of the acquisitions of spiritual life obtained by mankind at a certain point in its history. But we find that what is common and related to the aesthetics of culture is the ensemble of traditions, information, experiences that embody it the writer, artist, painter, a given society. Culture, art, in all its elements is most often and perhaps, most supported by works of art, monuments, architectural sites that tradition valorizes and solidarizes with. Today there is a move away from original patterns. Is there a regression, with risks that society in the Siret-Prut-Nistru Euroregion does not realize? But Geo Bogza in Urmuz, no. 5 -1925 tells us that art is often the supreme right of the artist to play anything or art is the putting into operation of the truth.

Key words: art, knowledge, future.
Clasificare JEL: M 10, M 31.

1.Introducere

Omul nu poate exista fără un punct fix în viitor. Un viitor este reprezentat şi de artă la un moment dat şi cuprinde cultura şi civilizaţia unei zone, în cazul nostru a Euroregiunii Siret -Prut-Nistru. Aceste concepte au sarcina să explice regresul sau progresul la un moment dat. Cultura, în sensul cel mai larg, defineşte totalitatea achiziţiilor vieţii spirituale, obţinută de omenire la un moment dat al istoriei sale. Dar constatăm că ceea ce este comun şi legat de estetica din cultură, este ansamblul de tradiţii, de informaţii, experienţe care îl integrează pe scriitor, artist, pictor, într-o societate dată. Cultura, arta, în totalitatea elementelor sale este cel mai adesea şi, poate, cel mai mult susţinută de opere de artă, monumente, de situri arhitecturale pe care tradiţia le valorizează şi cu care se solidarizezează. Astăzi, se constată o mişcare de îndepărtare faţă de modelele originare. Să fie oare un regres, cu riscuri pe care societatea din Euroregiunea Siret-Prut-Nistru nu le conştientizează ? Dar Geo Bogza (în revista *Urmuz*, *nr. 5*, 1925) ne spune că adeseori, arta este dreptul suprem al artistului de a-şi bate joc de orice sau arta este punere în operă a adevărului.

2.Arta - un regres sau un progres în societatea cunoaşterii din Euroregiunea Siret-Prut-Nistru ?

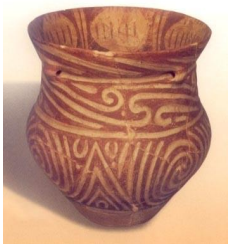
Dacă în alte regiuni ale lumii, primele manifestări artistice ale înaintaşilor noştri se situează în epoca paleolitică, ocupând astfel, un loc de seamă în seria neîntreruptă a creaţiei artistice a omenirii, pe teritoriul României începuturile artei străvechi se găsesc într-o epocă mai

[1] dr.ec, Asociaţia Generală a Economiştilor,AJTR, Preşedintă a Ligii Scriitorilor Filiala Iaşi-Moldova şi. vicepreşedinte al Cenaclului „Octav Băncilă” de la Casa Armatei, Iaşi, corina vgherman@yahoo.com
[2] pictor, vicepreşedinte al Cenaclului „Octav Băncilă” de la Casa Armatei, Iaşi, calistrat@yahoo.com
[3] profesor/pictor/poetă, Liga Scritorilor Filiala Iaşi-Moldova.
[4] artist, rapsod popular, preşesdinte Asociaţia Culturală „DOR DE -ACASĂ”.

târzie. Picturile şi desenele observate acum câteva decenii pe pereţii unor peşterii nu par a fi atributul unor epoci prea îndepărtate. Desigur, arta omenirii este în general, mult mai veche decât conturarea conceptului însuşi de artă, ea este mult mai veche decât dorinţa omului de a crea opere de artă şi chiar de sentimentul intim că ceea ce a zămislit din frământarea minţii şi a făurit cu îndemânarea mâinilor sale constituie opere de artă [Dumitrescu, V., 1968]. Întâlnim desigur, şi o altă preocupare care se regăseşte în legătură directă cu gândirea magico-religioasă şi mitică, iar mai târziu cu credinţele, riturile şi ritualurile religioase sau izvorâte din dorinţa împodobirii unora dintre obiectele din viaţa de zi cu zi, prilejuind astfel, realizarea unor opere de artă. Este vorba de o artă cu semnificaţii intriseci, cu mijloace şi domenii de realizare care a intrat în contact cu civilizaţia europeană. Arta unei ţări, euroregiuni cuprinde *ceramica, sculptura, pictura, literatura, tradiţiile, portul popular,etc.*

Ornamentele **ceramicii**, realizate cu mijloace şi proceduri diferite, continuă o gamă amplă şi destul de variată a celor mai vechi căutări în domeniul artei decorative. De exemplu, o importantă artă decorativă cu simboluri geometrice se regăseşte în ceramica de Cucuteni. Civilizația Cucuteni-Tripolie, răspândită din sud-estul Transilvaniei, în Moldova, incluzând teritoriul de astăzi al Republicii Moldova și în vestul Ucrainei, până la Nipru, s-a extins, în perioada sa de maximă expansiune, pe o suprafață de peste 350.000 Km^2. Numele său a fost dat de descoperirile făcute în anii 1884 și 1893 în localitățile Cucuteni din județul Iași și Tripolie, lângă Kiev, Ucraina. Durata de evoluție a civilizației Cucuteni cuprinde aproximativ două milenii, începând cu anii 4600-4500 până în jurul datei de 2750 î.e.n, interval temporal aparținând epocii neolitice. Organizarea socială și structura comunităților sunt foarte avansate pentru acea perioadă. Este una dintre cele mai spectaculoase civilizații cu ceramică pictată ale lumii preistorice, atât datorită rafinamentului artistic al formelor și decorului pictat sau incizat pe vase și statuete antropomorfe, a tehnologiei de prelucrare a pietrei și a metalelor (cupru și aur), cât și datorită întrebărilor pe care le ridică, multe încă fără răspuns. Multe piese se aflată în patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași, colecție care include materiale de referință provenite din cercetarile arheologice desfășurate în așezările de la Cucuteni-Cetăţuie, Ruginoasa-Dealul Drăghici, Scânteia-Dealul Bodești, Valea Lupului-Fabrica de Antibiotice, Iași - Sfântul Nicolae Domnesc, Truseşti-Ţuguieta, Judeţul Botoşani, precum și unele piese provenite din stațiunile Pocreaca-Cetățuia, Cucuteni-Dâmbu Morii, Buznea-Silişte, Judeţul Iași și Corlăţeni, Judeţul Botoşani. Se vorbeşte mult despre ceramica de Cucuteni, ca despre un tot organic şi unitar, deşi aceste calificative sunt valabile numai dacă sunt atribuite culturii însăşi, căci dacă urmărim evoluţia decorului pictat diferenţele care caracterizează o fază sau alta nu ne dau dreptul să ne referiom la o fază globală, fără să ţinem seama de faza căreia îi aparţine.

Istoricul Laurenţiu Grigoraş este de părere că : „Ceea ce s-a dezvoltat în această zonă a Europei constituie cea mai înaltă expresie de creativitate umană. Avem foarte multe mărturii arheologice, iar aici mă refer la ceea ce au produs oamenii acelor vremuri, de la ceramică, unelte, podoabe, ustensile, pe care nu le regăsim în alte părţi ale Europei. Cultura Cucuteni este vârful acestei perioade istorice a umanităţii. Sunt vase cu forme şi decoruri unice, deosebite, vase pictate. Sunt foarte multe aspecte care pot fi invocate în argumentarea celor spuse, că în acea perioadă eram în vârf din punct de vedere al exprimării resurselor şi creativităţii umane". Pe ceramica Cucuteni predomină decorul în spirală, cu numeroase variante şi combinaţii. Culorile predominante pe vasele ceramicii de Cucuteni sunt roşul, albul şi negrul, cu unele variaţii în funcţie de temperatura la care a fost ars vasul respectiv. Ca formă, vasele diferă de la simple pahare la vase mari de tipul amforelor.

Marea varietate a originalelor oferă o diversitate de modele, de o rară frumuseţe decorativă şi o deosebită bogăţie de semnificaţii spirituale. Dar, arta ceramicii suferă o cădere, deci un regres, de câteva secole şi sperăm că această artă se va ridica din nou pe treptele vremii.

O altă dimensiune a artei este **sculptura.** Sculptura ridică parţial vălul care ascunde diferite

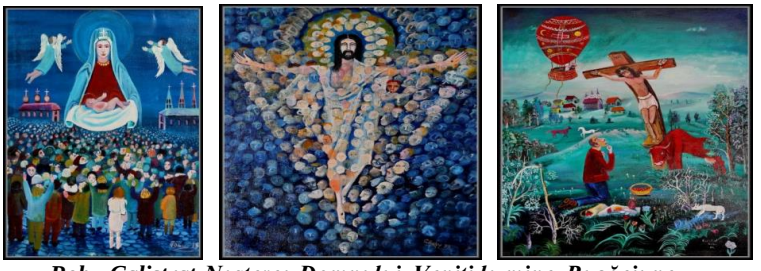

Aurel Vlad-Martor tăcut

aspecte ale gândirii, a oamenilor, a conştiinţei sociale. Istoria sculpturii se referă la evoluția acestui gen artistic de-a lungul istoriei omenirii. Ca și celelalte arte, sculptura, întruchipare materială a experienței umane, a cunoscut o multitudine de transformări, atât formale cât și de conținut, în multe cazuri, fiind implicate religia și politicul ce se manifestau în acest spațiu geografic și în acea perioadă istorică. Pablo Picasso spunea că sculptura este arta inteligenţei iar Constantin Brâncuși afirma: ”arhitectura este sculptură locuită”. Dar, înainte de a trece efectiv la lucru, un sculptor studiază cu atenție materialul, îl ascultă, îl citește ca pe o carte deschisă și îi simte întreaga profunzime, pentru ca mai apoi să îl prelucreze. Aceasta a condus la ideea fundamentală a artei moderne: arta este autonomă, creația nu reflectă realitatea ci este o nouă realitate care nu are nici o obligație față de lumea exterioară. Pictura este o artă a privirii, sculptura este o artă a atingerii, matematica este o artă a gândirii, muzica este o artă a sufletului iar poezia este dată de Dumnezeu pentru a încânta auzul. Dar, în secolul XX, artiştii s-au rupt surprinzător de repede şi brusc de tradiţiile străvechi, abordând noi tehnici, mai moderne şi poate mai eficiente.

O altă caracteristică a artei este și **pictura.** Pictura reprezintă crearea unor imagini din realitate sau imaginare prin intermediul culorilor, pe o suprafață plană (lemn, pînză, hîrtie, carton), redând imaginilor o percepere iluzorie a motivelor. Se constituie din următoarele genuri (scene de gen, peisaj, natură statică, portret, compoziţii pe teme istorice, mitologice), dezvoltându-se în conformitate cu stilurile unor anumite epoci (manierism, baroc, clasicism,

romantism, realism, impresionism etc.), având ca destinaţie diverse forme (de şevalet, monumentală). Pe teritoriul Moldovei istorice pictura apare ca domeniu al artei profesionale destul de târziu, în secolul al-XIX-lea. Anume în această perioadă, în Moldova se constituie arta laică şi apar genurile artelor plastice. Unul dintre stimulatorii acestui proces a fost Gheorghe Asachi, fondatorul educaţiei artistice, care a înfiinţat la Iaşi Academia Mihăileană (1835). Activitatea sa este continuată de fiul său, autorul litografiilor Portretul lui Ştefan cel Mare şi Lupta lui Ştefan cel Mare la Baia. Printre discipolii lui Gheorghe Asachi, care şi-au continuat studiile la Munchen şi au condus activitatea Academiei se numără Gheorghe Panaiteanu-Bardasare, Gheorghe Năstăseanu, Gheorghe Lemeni. Un aport aparte la dezvoltarea picturii din a doua jumătate a secolului al-XIX-lea şi interferenţele ei cu arta franceză îi aparţin lui Nicolae Grigorescu, urmat de Ion Andreescu, Ştefan Luchian ş.a. Tradiţional, pictorii nu se limitau doar la studiile de la Iaşi sau Bucureşti, continuându-şi perfecţionarea artistică în centre ale artei europene - Roma, Paris, Munchen, unde au studiat Th. Pallady, Toniţa N., Şirato, F., Băncilă, O., Steriadi, J., sculptorii Paciurea, D., Jalea, I., Medrea C., ş.a., şcoli care au influenţat creaţia tinerilor de la începutul secolului XX. Situaţia evoluţionează diferit în cultura şi arta Moldovei şi a Euroregiuni Siret- Prut-Nistru.

Robu Calistrat-Naşterea Domnului, Veniţi la mine, Rugăciune.

Anastasia Gîrneaţă - La cotul râului, Ghiocei, Privighetoarea.

Valoarea și prețul sunt două criterii inseparabile și interdependente, ce ajung a fi discutabile și negociabile când este vorba despre operele de artă. În timp ce crizele economică și politică sunt în desfășurare, munca artiștilor plastici autohtoni este tot mai des lăsată uitării, desconsiderată, iar prețul mereu negociat. În contextul în care prețul este rezultatul artei de a negocia, fiind punctul de întâlnire între cumpărător și vânzător, valoarea reprezintă rezultatul artei de a evalua. Dar cum poate fi evaluată o operă, care prin definiție nu poate fi reprodusă, ea fiind copilul artistului? De ce depinde prețul unei lucrări și cine-l stabilește?

Luchian spunea: „Noi, pictorii, privim cu ochiul dar lucrăm cu sufletul”. Artistul modern aşează arta sa în faţa naturii cu valoarea ei intrisecă, cu existenţa ei diferenţiată şi proprie, care are legile sale şi se conduce după ele. Se aşează în faţa naturii, însă nu în opoziţie cu natura: din natură el ia elementele cu care, crează o altă lume, după chipul şi asemănarea sa. ”Forma şi culoarea ce trăieşte şi are viaţă proprie ne bucură sau ne doare” [Francisc Şirato, 1967]. Și dacă nu-ţi cântăreşti darurile prin muncă, eşti în primejdie să le pierzi [Cecilia Cuţescu Storck, 1966].

Octav Băncilă, în ziarul *Acţiunea* preciza: „Prefer totdeauna, pictura socială. Am socotit de datoria mea să mă ocup de pătura ţărănească din rândurile căreia am ieşit. Sunt idei care mă obsedează luni de zile, ani chiar, până când concepţia se clarifică, se fixează definitiv. Cred că artiştii nu trebuie să îngroaşe rândurile burtăverzimii. Artistul nu are rolul să lucreze pentru plăcerea şi distracţia burghezimii, ci trebuie să urmărească un scop mai înalt, să cultive, să emoţioneze, să influenţeze într-o anumită direcţie" [citat de Petre Comănescu, 1972]. Fluidă şi luminoasă, culoarea este materia însăşi, spiritul artiştilor, îmbogăţind individualitatea creatoare a armoniilor calde de picturalitate. Dar cine ar putea susţine că deţine taina maximei receptivităţi? Într-un anume fel, natura creativităţii umane depinde de instabilitatea formulelor. Dacă în literatură se poate obţine celebritate printr-un singur sonet, printr-o carte, ori prin două versuri, în artele plastice o asemenea glorie a unicatului este exclusă. Această selecţie valorică a întâmpinat dintotdeauna câteva refuzuri. Mai întâi, pictorii s-au delimitat de literatură apoi au negat naraţiunea. Şi totuşi, o operă este o viaţă, un stil admisibil, toate într-o structură coerentă. În acest sens, apelul la literatură este necesar. După cum se vede, drumul real de la opera de artă la viziunea ei integratoare este mult mai complicat, presupune o sumă logică de precauţii, în scopul realizării unui contact ideal şi recunoaştere reciprocă. În definitiv, un tablou are existenţa sa unică, unitară şi coerentă. "Numai artistul când îşi readună fragmentele sinelui răspândit în cine ştie ce locuri şi timpi simte nevoia de a retrăi logica propriei definiri" [Taşcu, Valentin, 1982]. Pentru aceasta, orice creator are mijloace specifice, o compunere echilibrată, o structură riguros armonizată, concisă şi sugesrivă pentru că fiinţa umană este născută în lumină şi pentru lumină. O lume fără lumină ar fi săracă, redusă şi monotonă. Prin lumină cunoaştem realitatea, lucrurile capătă sens şi se diferenţiază, există şi fiecare lucru îşi are culoarea lui. E greu să ne imaginăm o lume fără culoare şi lumină [Mihai Păstrăguş, 2017]. Trăgând o concluzie asupra acestei dimensiuni am spune că a cunoscut o perioadă de înfloriri dar un progres ca tehnică a picturii şi un regres ca act material. Publicul este puţin şi se cumpără puţin.

Trecem la o altă dimensiune a artei şi anume **portul popular** şi **simbolurile** lui. După cum ştim, geometria sacră există printre planete dar şi în artă, pe pământ. Profesorul univ. dr. Ion Solcanu, ne spune că vom găsi simboluri în unelte de arat, pictură murală, sculptură, arhitectură, port popular, etc. [Matei Gherman, C., Guriţă, D., 2017]. Vom vedea în continuare ce am descoperit despre artă, port popular şi simboluri. Demn de evidenţiat şi de amintit în acest sens este remarca lui Lucian Blaga „ornamentica, acest fenomen specializat al artei populare, este tocmai depozitarea tainelor colective ale fiecărei etnii" [Doncean Marilena, 2016]. Simbolurile le regăsim şi în costumul popular care este un document de cultură materială şi spirituală.

Costumul popular moldovenesc destinat pentru femei include în structura sa componente ca: învelitoarea de cap, de corp, încălţămintea, bijuterii şi accesorii, care reieşind din diferite situaţii concrete sau condiţii de funcţionare, importanţa zilei şi sărbătorii, la rândul său se modifică, se schimbă. Toate acestea mai ţin şi de vârsta şi statutul social al femeii, caracterul sezonier şi felul ocupaţiei, simbolistică şi preferinţe, zonă de circulaţie şi etc.

Ca rezultat al acestor ajustări la situaţii concrete, îmbrăcămintea tradiţională a ajuns la un şir de variante, care diferă după material, croială, ornamentică, culoare. Femeile căsătorite şi cele în vîrstă respectă anumite principii în realizarea costumului, preferând culori mai reţinute,

modele de croi mai arhaice şi modeste, utilizînd anumite detalii de protejare a costumului, folosind un material ţesut mai simplu. Fetele tinere purtau costume naţionale de culori mai deschise şi aprinse, nu purtau pe cap unele detalii ca prosopul – ştergarul de îmbrobodit sau şorţul de protecţie până nu obţineau statutul social de tînără nevastă – femeie căsătorită. De exemplu în nordul Moldovei, alături de moldoveni locuiesc în unele sate şi ucraineni, în centru avem o zonă etnică compactă a populaţiei băştinaşe, iar la sud de rînd cu băştinașii locuiesc şi găgăuzi, bulgari, ucraineni şi etc. Şi uneori, au loc unele influenţe reciproce asupra tradiţiilor vestimentare. Costumul femeiesc tradiţional este cel mai decorativ. Una din piesele funcţional-decorative este cămaşa din pînză albă. Cea mai timpurie formă de cămaşă a fost cămaşa de „tip tunică" croită „de-a'ntregul", făcându-se numai o tăietură unghiulară, pătrată sau rotundă la gât. Cămaşa avea mîneci lungi, se înfrumuseţa la gît, jos la mîneci cu desen geometric simplu sau vegetal stilizat. Partea de sus a cămaşei – „piepţii" se făceau dintr-o ţesătură mai bună şi mai subţire, iar partea de jos - „poalele" – dintr-o pînză de cînepă sau in. O altă grupă a cămaşelor femeieşti, răspîndită pe întreg teritoriul Moldovei este cămaşa încreţită la gît cu mînecile croite „de-a'ntregul". Ea se numeşte „ie naţională" sau „cămașă moldovenească" şi este cea mai decorativă piesă vestimentară a femeilor de orice vîrstă, fiind înfrumuseţată prin diferite tehnici ale broderiei. Croiala cămaşei constă din dreptunghiuri (pieptul, spatele, mînecile). Decorul, „iei naţionale" cuprinde: „dinainţii" sau „pieptul" cămaşei şi mînecile. Se întîlnesc trei variante de bază în compoziţia decorului pe mîneci: ie cu mîneci cu dungi verticale brodate „rîuri drepte", ie cu mîneci cu „rîuri oblice pe diagonală" căreia i se spune „ie cu mâneca costişetă", şi „ie cu mîneca cu stele". La gât aceste ii brodate se încreţesc, formând gulerul rotund, ce se leagă cu un șiret colorat din fire răsucite. Frumos decorate sunt dinainţii şi mânecile, care parţial repetă aceleaşi motive. Decorul mînecii este compus din trei componente de bază: „altiţa", care acoperă umerii, apoi „încreţul" care este o fişie brodată de o singură culoare deschisă (galben, alb, gri, bej...) şi cu motive geometrice, apoi fîşiile brodate pe verticală, pe diagonală, sau cu motive dispersate sau în formă de „pomul vieţii", „spicul". Ultimele ii cu „pomul vieţii" sau „spicul" făceau parte din costumul de nuntă din secolele trecute pînă la mijlocul secolului al-XX-lea în raioanele Camenca, Rîbniţa ş.a La ele, punctul de broderie era punctul „neted" – „butuc" pe fire numărate, segmentat „în scărituri" şi „în cruciuliţe".„Iile naţionale" se brodau îndeosebi „în cruciuliţe" şi mai puţin „neted pe fire numărate", segmentând motivele decorative, fie vegetale sau geometrice în segmen.te înguste pe care se plasa broderia plină şi netedă. Datorită acestei segmentări motivele inclusiv cele fitomorfe se obţineau stilizate. Anume acest mod de broderie „broderie netedă pe fire numărate" – „broderie albă" sau „butuc" este acel criteriu prin care deosebim broderiile etnice moldoveneşti şi de cele ucrainene şi ruseşti. Alegerea motivelor decorative se bazează pe o reuşită armonizare a altiţei, încreţului, rîurilor de pe mînecă şi rîurile de pe piept. Coloristic costumul femeiesc se bazează pe îmbinarea a 2-3 nuanţe cromatice, dar deseori se broda și cu o singură culoare, deobicei negru.

Catrinţa, fota, şorţul – piesele de la talie în jos. Ele se confecţionau din lînă curată sau lînă şi fire de bumbac în urzeală. Mai răspândită şi pentru toate vîrstele este catrinţa dintr-o singură bucată de ţesătură dreptunghiulară (1,6 x 0,8) cu care femeia îşi acoperă corpul de la talie în jos. Materialele etnografice au scos la iveală răspîndirea în Moldova circa zece grupe de catrinţe, care se deosebesc prin decor şi tehnica de realizare. Avem cea mai răspîndită „catrinţa vrîstată" cu dungi verticale colorate, „catrinţă cu desene alese", „catrinţă cu dungi ridicate", „catrinţa iţată", „catrinţă cu două părţi orizontale" diferit colorate, „catrinţă ţesută şi aleasă", „catrinţă brodată" ş.a. O altă piesă de la talie în jos este „fota" alcătuită din 2 părţi (din faţă şi la spate), ţesută cu dungi colorate orizontale. Fota se purta mai mult de fetele tinere în satele moldoveneşti din zona de Nord a Moldovei şi din Cernăuți Bucovina.

Îmbrăcămintea de iarnă a femeilor cuprinde: pieptare, bondiţe, zăbun, scurtă ş.a. Pe timp rece femeile îmbrăcau „jaletcă" fără mîneci cusută din ţesătură plină de lână şi căptuşită cu lână

scărmănată. O altă variantă era „bondiţa” sau „pieptarul” cusut din blană de miel, înfrumuseţată deasupra cu motive geometrice aplicate sau brodate cu fire de lână. Bondiţele din blană sunt răspândite, îndeosebi la sudul Moldovei, unde se cresc oi pentru blană şi carne. În unele sate este dezvoltat „cojocăritul” ca meşteşug. Se coase cojoace, bondițe, care se înfrumusețează cu piele de altă culoare contrastă.

De mare valoare estetică şi socială pentru femei sunt „învelitoarele de cap” – brobozile, care identifică starea lor socială. Fetele tinere obişnuiesc să umble cu capul gol, însă după ritualul nunţii – „legătoare miresei”, „dezbrăcarea miresei” nănaşa îi pune o basma frumoasă sau o maramă, ce semnifică ca pe viitor fiind nevastă trebuie să umble îmbrobodită (sursa acestor informații).

Încălţămintea femeilor depindea de ocupaţie, de anumite împrejurări, de anotimp, de vîrstă, de starea social-economică ş.a. Femeile sărace în secolele precedente purtau opinci şi ciorapi de lână. La sărbători, ele purtau pantofi, sandale sau ghete special cusute de meşteri.

Costumul femeiesc la anumite ocazii (la drum, târg) în trecut era completat cu „traistă”, care reuşit se îmbina cu culorile costumului. Drept mărturie vorbesc un şir de variante ale ţesăturilor și motivelor ornamentale pentru traistă: „îngusturele”, „traistă vrîstată”, „traistă aleasă”, „traistă în ochiurele”, „ridicată”, „brodată”. Pentru sărbători, costumul femeilor era completat cu bijuterii: inele, cercei, mărgele. Ansamblul costumului bărbătesc comparativ cu cel femeiesc conţine mai puţine variante tipologice şi este decorat mai redus. Piesele, care definesc aspectul vizual – decorativ ale costumului bărbătesc sînt: cămaşa, iţarii şi brîul, căciula sau pălăria, sumanul, cojocul şi mantaua.

Sursa: www.Costum popular bărbătesc.

Cămaşa bărbătească, conform croielii este cunoscută prin răspîndirea unor tipuri de bază: „cămaşa dreaptă tip tunică”, „cămaşa cu platcă”, „cămaşa de mire”, „cămaşa cu fustă”. Deosebit de frumoase erau „cămaşele de mire”, care se brodau mărunt cu multă chibzuială de către fete pentru ziua nunţii. Acesta era de fapt, cadoul miresei pentru mire, adăugându-se şi un brâu cu motive alese. Ea se broda în cruciuliţe sau neted - „alb”, „butuc” la guler, piept, mangete, tivindu-se pe margini cu găurele. Se îmbracă în pantaloni. Tipic pentru moldoveni erau „iţarii”, care se coseau din țesătură de lînă cu bumbac şi aveau o lungime de 2 m, dar fiind şi înguşti se încreţeau pe picior de la gleznă pînă la genunchi. Se purtau vara şi iarna. Portul bărbătesc este completat cu anumite haine, care se îmbracă deasupra cămaşei şi anume pentru vară – „jaletcă” fără mîneci cusută din postav, iar pentru iarnă „cheptar” sau „boandă” din blană de oaie, frumos ornamentată prin aplicaţie. Când era mai frig, bărbaţii îmbrăcau „sumanul” – o haină lungă mai jos de genunchi făcută din „suman” – postav de casă de lînă de culoare naturală – sură, neagră, cafenie. Sumanul de sărbătoare şi pentru cavaleri se ornamenta cu şiret negru răsucit din fire de lînă aspră.

Pe timpuri reci, ploioase, pentru iarnă şi la drum îndelungat bărbaţii purtau „manta cu glugă”, „burca”, cusute din postav gros de casă „pănură, şiac” bătut la chiuă ca să fie ţesătură îndesită pentru a proteja corpul de frig. Ţăranii mai înstăriţi pentru iarnă aveau „cojoc” din blănuri de oaie de culoare albă, cafenie, neagră. Lungimea cojoacelor era diferită pînă la

genunchi şi mai jos. Însă în părţile de nord ale Moldovei şi Bucovinei se întîlneşte un fel de îmbrăcăminte de iarnă cusută dintr-o ţesătură groasă realizată cu miţe lungi înafară. Acest tip de îmbrăcăminte miţoasă se numea „gubă”, „sarică” şi era îmbrăcată de păstori.

Bărbaţii numaidecît purtau brîie ţesute din lînă aspră, de o grosime potrivită. Brîiele bărbăteşti au o lungime de pînă la 3 m şi lăţime de 12-15 cm. Brâielor mai late (de 15 cm) le spuneau late de „o palmă domnească”, înfăşurînd talia de cîteva ori. La capăt brâiele au franjuri lungi până la 20 cm. Brâul serveşte bărbatului nu numai ca element vestimentar, cu care se încinge deasupra cămaşei şi pantalonilor, dar are funcţie de protecţie a organelor interne, a şirii spinării atunci, cînd bărbaţii lucrează şi ridică greutăţi. Brîiele bărbăteşti sînt de cîteva feluri în dependenţă de ţesătură şi decor. În sudul Moldovei, bărbaţii poartă brîie roşii ţesute în 4 iţe, late de 30-40 cm. şi lungi de circa 3 – 3,5 m. Puse în două, cu ele se înfăşoară de câteva ori corpul. La nordul Moldovei întîlnim brîie cu dungi colorate pe lungime şi brâie „alese cu fusul” cu desene geometrice îmbinate din două culori: roşu cu negru, vişiniu cu verde ş.a.. Brîele bărbăteşti şi cele femeieşti sînt unica piesă textilă populară, la care desenul factural se formează din firele urzelii şi nu din băteală. Brîiele bărbăteşti se ţeseau de meşteriţe cu experienţă, îndeosebi cele „alese cu fusul” şi „alese scorţăreşte”. Pe cap bărbaţii purtau vara – pălării de fetru sau pălării împletite din paie, iar iarna – cuşme de formă ţuguiată, cusute din pielicică de miel “caracul” de culoare neagră sau brumărie (sură). Cavalerii împodobeau pălăria cu panglici de culoare închisă şi pene de păun. Încălţămintea bărbaţilor – „opincile” se făceau manual din piele de porc sau de vită prelucrată în condiţii de casă. Acest fel de încălţăminte se întîlneşte şi la alte popoare vecine. Opincile prezintă o bucată de piele mai mare decît talpa, care avea pe margine găuri prin care trecea o curelușă de piele, ce aduna această piele în jurul piciorului, dându-i formă de încălţăminte. Încreţiturile de la opinci formau un vîrf ascuţit (în nordul Moldovei), sau fără – în centrul Moldovei [www.costum popular/moldova]. Opincile se încălţau deasupra peste ciorapi de lînă sau obiele albe. Ele erau deobicei încălţămintea săracilor. Pentru zile de sărbătoare bărbaţii îşi făceau la comandă la cizmari cizme sau papuci din piele neagră. Portul bărbătesc şi femeiesc de sărbătoare sunt decorate mai bogat, se coase din ţesături mai scumpe şi mai calitative. Pentru băieți se coseau și se brodau costume în stil național ca la bărbați, dar de proporții mai mici și cu desene ornamentale mai simple.

În condiţiile noilor relaţii economice şi etnoculturale, de extindere a domeniilor de activitate, inclusiv de dezvoltare a turismului în Moldova, costumul popular îşi deschide noi funcţii de prezentare a imaginii estetice și a măiestriei tehnice a creatorilor populari. Datorită unei reveniri la tradiţiile costumului popular, avem costume veritabile, care ne reprezintă gusturile estetice şi înţelepciunea creatorilor populari, deci avem un progres în acest domeniu.

Elementele, motivele şi compoziţiile artei din Euroregiunea Siret-Prut-Nistru, alcătuiesc tot atâtea semne pe care comunitatea le încarcă cu sensuri, corelându-le cu anumite reprezentări, înţelesuri,semnificaţii simboluri sau mituri, semnificante grafice sau plastice corespunzătoare din punct de vedere conceptual comunitar cu tot atâtea semnificate şi generalizări mentale ale realităţii.Vom găsi ornamente şi simboluri abstracte, ornamente şi simboluri concrete, ornamente şi simboluri fizomorfe, ornamente şi simboluri cosmomorfe, ornamente şi simboluri geomorfe, ornamente şi simboluri zoomorfe geometrice, ornamente şi simboluri antromorfe,etc.

Transpunerile artistice din cele mai variate sunt cuprinse în grupa oranementelor simbolice. În cadrul ornamenticii tradiţionale iese în evidenţă emblema Ţării Moldovei, capul de bour iar din cele practicate în arta plastică populară românească a atras atenţia semnele decotative utilizate în arta populară din Moldova deci şi din Euroregiunea Siret-Prut-Nistru. Spiritul de inovaţie al creatorilor populari şi deschiderea spiritual estetică a locuitorilor prezintă o importanţă deosebită colectivă. Prin asemenea căi şi mijloace s-a cultivat atitudinea sau sentimentul estetic şi s-a promovat extensia în sfera artei populare [Dunăre, N., 1979]. În ceeace priveşte ornamentele simbolice şi sursele lor complexe de de inspiraţie,se constată un proces de

disoluţie, nuanţat local,regional sau naţional, dar generalizat sau este înlocuit treptat în funcţie de experienţa socială aflată în pin progresc tehnologic şi cultural.

Ca o concluzie, avem un patrimoniu cultural şi istoric bogat în Euroregiunea Siret-Prut-Nistru şi nu numai, care trebuie păstrat şi transmis mai departe generaţiilor viitoare.

Bibliografie

1. Cernăuţeanu, V.,(2012), *Pojorâta izvoare ale trăiniciei*, Editura Colors, Suceava.
2. Comănescu, P.,(1972), *Octav Băncilă*, Editura Meridian,Bucureşti.
3. Cuţescu, C., S.,(1966), *O viaţă dăruită artei*,Editura Meridian, Bucureşti.
4. Dumitrescu,V.,(1968), *Arta neolitică în România*, Editura Meridiane,Bucureşti.
5. Dunăre,N., (1979), *Ornamentica tradiţională comparată*, Editura Meridiane,Bucureşti.
6. Doncean Marilena, (2016), *Simbolistica ornamenticii şi tradiţiilor populare din Moldova*, Editura Tehnopress, Iaşi.
7. Matei, Gherman, C., Guriţă, D., (2017), *Artă, comunicare, educaţie prin simboluri*, vol. conf. Diversităţi culturale în artă şi educaţie, coord. M. Rusu, Editura Ars Longa,Iaşi.
8. Olenici,Dimitrie, (2016), *Semne şi simboluri astronomice în ornamentica tradiţională din Bucovina*,Editura Accent Print,Suceava.
9. Păduraru, T., Doncean, M., Tacu, G, Jijie, T. (coord, 2017), *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor şi a zonelor transfrontaliere*, Editura Performantica, Iaşi.
10. Păstrăguş, M., (2017), *Valori şi criterii estetice, implicate în cririca de artă,* Editura PIM, Iaşi.
11. Păduraru, Teodor, Doncean, Marilena, Tacu, Georgiana, coord. (2017). Dezvoltarea Economico-socială durabilă a Euroregiunilor şi a zonelor transfrontaliere, Editura Performantica, Iaşi.
12. Petrescu, Paul, (1971), *Motive decorative celebre*, Editura Meridiane,Bucureşti.
13. Ruth, S., (2005), *Cum să convingi pe oricine de orice*, Editura Bic All, Bucureşti.
14. Rusu, Marinela, (2014), *Dimensions of consciousness evolution through art*, în vol I. Artă şi pesonalitate, Dimensiuni filosofice şi psihologice ale creaţiei artistice, Editura Ars Longa, Iaşi.
15. Richard Heath, (2010), *Matricea creaţiei*,Editura For You, Bucureşti.
16. Taşcu, V., (1982), *Sima Paul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
17. Salvanu, V., ş.a. (1985), *Noţiuni de creaţie*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
18. Solcanu, Ion, (2002), *Artă şi societate românească, sec XIV-XVII*, Editura Enciclopedică, Bucureşti.
19. Şirato, F., (1967), *Încercări critice*, Editura Meridiane, Bucureşti.
20. Ţepelea, I., (director, ş.c.), (2002), *Aletheia, Ştiinţă şi dialog interdisciplinar*, Academia de Ştiinţe, Literatură şi Arte, Oradea.
21. Vătăşianu, V., (1987), *Studii de artă veche românească şi universală*, Editura Meridiane, Bucureşti

MUSICAL ANALYSIS OF CHITAR CONCERT STUDIES NR. 1, 2, 3, AND 12, OF THE HEITOR VILLA LOBOS

ANALIZA MUZICALĂ A STUDIILOR DE CONCERT PENTRU CHITARĂ NR. 1, 2, 3, ŞI 12, DE HEITOR VILLA LOBOS

Daniel DRAGOMIRESCU[1]

Abstract

Heitor Villa-Lobos was born in Rio de Janeiro on March 5, 1887. Learning music from his father, one of Rio's fine amateur musicians, Villa Lobos had become by the end of his teenage years, a professional cellist, earning his living playing in cafes and other centers of Rio's elaborate night life.Heitor Villa-Lobos died in Rio de Janeiro on November 17, 1959 having composed some 2500 works, many of them finding their place in the modern repertory.From the age of 18 to 25, Villa-Lobos lived a Bohemian lifestyle, traveling the Brazilian countryside, learning the indigenous music of his homeland. Afterwards, he studied at the National Institute of Music in Rio de Janeiro, where he refined his unique and personal style, one that, in his own words, "is natural, like a waterfall."

After another ethnomusicological trip to the Amazonian interior in 1912, Villa-Lobos returned to Rio de Janeiro. In 1915, he had great success with several works premiered in a concert of his own music, and by 1923, he had attracted enough official favor to win a government grant to study in Paris. Between 1923 and 1930, Villa-Lobos lived throughout Europe, mostly in Paris, where his unique musical style gained him great notoriety and put him in contact with international figures like Varese and Stokowski, who premiered his works in New York and Philadelphia in 1929.

On his return to Brazil in 1930, Villa-Lobos was made director of music education in Rio de Janeiro. From this point onwards he became the main representative of Brazilian music throughout the world. In 1944, he made a trip to the United States to conduct his works, to great critical and popular acclaim. Important new works were commissioned by American orchestras, and he even wrote a movie score for the 1945 Hollywood film The Green Mansions. *The 1940's were a period of international success, with premieres throughout the world, often conducted by Villa-Lobos himself.*

Key words: music for guitar, Brazilian music school
JEL: I230

1. Introducere

Studiile lui Villa-Lobos, studii de concert, au fost schiţate între anii 1924 şi 1929, dar este posibil ca forma lor finală să se fi definitivat la Paris, deci în 1929. Turibio Santos afirma: ,,Cu toate că acest grup de piese a fost compus între anii 1924 – 1929, multe dintre conceptele şi structurile pe care acestea le conţin, se găseau deseori, în peisajul muzical al lui Villa-Lobos". [Santos Turibio, 1985, p. 21]. Compozitorul a dorit ca prin aceste Studii destinate chitarei să stabilească echivalentul studiilor lui Paganini pentru vioară. Câteva dintre structurile noi, care deviază de la linia obișnuită, sunt similare cu cele găsite în acompaniamentele cântecelor populare (Studiile 4 și 6) sau au un stil muzical închis, ca cele ale clasicilor Carcassi, Carulli sau Aguado (Studiile 2, 3 și 9), cu toate că influenţa chôros-ului se simte permanent în atmosfera creată de acompaniament. Această influenţă ,,se află sub completul control al unei căutări muzicale creative" pentru a se micșora discrepanţele din repertoriul instrumentului. Dacă dificultăţile tehnice cerute de aceste Studii nu sunt accesibile decât instrumentiştilor profesionişti, acestea dovedesc că, graţie aspectului de pură agilitate şi o cunoaştere perfectă a resurselor expresive ale chitarei, ne este permis să pătrundem în intimitatea universului interior al lui Villa-Lobos. Din punct de vedere timbral, prin reliefarea modurilor de emisie, esenţiale pentru dezvoltarea tehnicii interpretative la chitară (stacatto, legato, flageolete, vibratto, pizzicato, precum și tehnici de ciupire a mâinii drepte – apoyando și tyrando). Apoyando – după atac, degetul se oprește în coarda următoare. Tyrando – după acțiune, degetul trece pe deasupra

[1]lect. univ. dr., Universitatea Națională de Arte „George Enescu", Iași, dany_guitar2000@yahoo.com

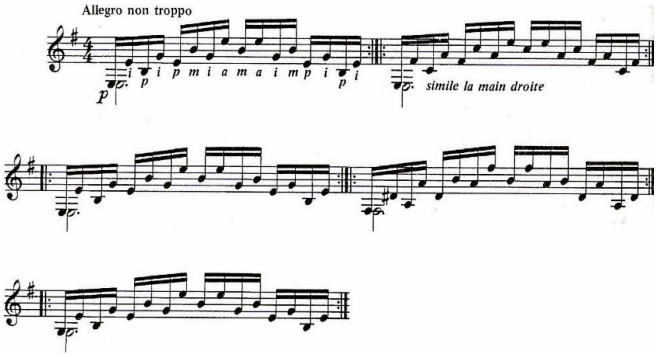
corzilor, pliindu-se în palmă. Pentru degetele mâinii drepte am utilizat termenologia corespunzătoare, denumirile fiind expuse câteodată, în variantă integrală, alteori, doar inițialele fiecăreia în parte. Și anume: degetul mare = police sau p, arătătorul = indice sau i, mijlociul = medius sau m, inelarul = anular sau a.

2. Studiul nr. 1 în mi minor

Din analiza câtorva dintre schițele studiilor se poate observa că unele conţin idei muzicale pe care compozitorul le-a întrebuințat mai târziu, în cele 5 Preludii (1940). Exemplul următor redă câteva dintre aceste idei întâlnite în Studiul nr.11, utilizate şi în Preludiul nr. 1. Ex. 1. [Santos Turibio, 1985, p. 21]:

Prima secţiune (m.1-11) se individualizează în raport cu cele ulterioare, printr-un anumit traseu al funcţiilor armonice, precum şi prin desenul planului melodic ce se conturează în registrul grav. Analizând fondul armonic al acestui segment, observăm câteva elemente semnificative pentru limbajul compozitorului. Într-o primă fază a desfăşurării discursului, remarcăm utilizarea înlănţuirii de tip plagal, I-II-I, urmată apoi de cea dominantică I-V7-I6.Ex.2 (m.1-5), H.Villa-Lobos – Etude No.1:

Trecerea către tonalitatea subdominantei se realizează prin transformarea acordului tonicii în dominantă pentru *la minor*. Elementul de culoare al acestui fragment îl constituie acordul sugerat de desfăşurarea arpegială din măsura a 8-a, un acord de treapta a IV-a cu septimă şi nonă, eliptic de terță. Sonoritatea disonantă, determinată de prezența cvintei micşorate în

componenţa structurii armonice, favorizează crearea unui moment de tensiune, rezolvat, pe de-o parte, printr-o primă culminaţie marcată de atingerea sunetului cel mai acut din acest segment, iar pe de altă parte, prin traseul armonic. Acesta din urmă cunoaşte o detensionare progresivă: prima etapă o constituie acordul tonicii în răsturnarea 6/4, a doua, acordul dominantei cu sensibila întârziată, iar cea de-a treia, dominanta cu septimă. Ex.3 (m.7-11), H.Villa-Lobos – Etude No.1:

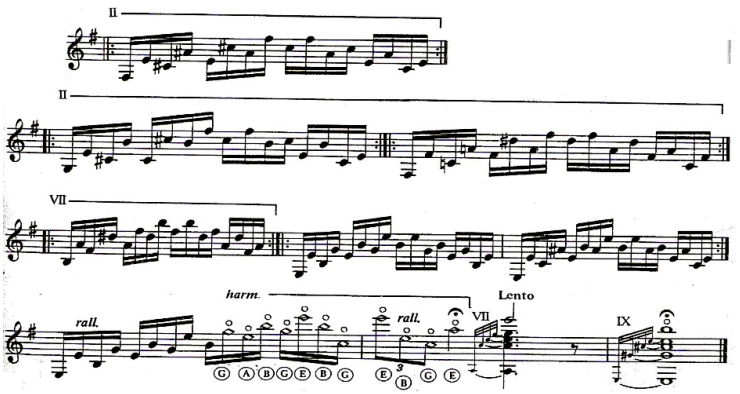
În context intonaţional remarcăm două aspecte importante: în monodia arpegială se conturează un plan melodic ce se deplasează ascendent, în primă fază diatonic, ulterior căpătând un traseu cromatic: mi-fa#-sol-sol#-la-sib-si becar. Sunetele se evidenţiază atât datorită repetabilităţii figurilor arpegiale cât şi plasării acestor sunete în incipitul formulelor melodice.Un al doilea aspect este legat de configuraţia intonaţională. Astfel, fiecare măsură este alcătuită din două structuri arpegiale desfăşurate ce se succed în sens contrar, în primul segment evidenţiindu-se, prin dublă repetare, sunetul cel mai acut al acestor formule.Cea de-*a doua secţiune* (m.12-25) a studiului suportă o modificare a celor doi parametri analizaţi anterior. În plan armonic, dacă primul segment era relativ static, conţinând în general acorduri ale tonalităţii de bază, cel de-al doilea este mai tensionat, aspect ce se datorează alcătuirii pasajului prin succesiunea cromatică de acorduri micşorate cu septimă micşorată. Astfel, fiecare sunet din componenţa figurilor arpegiale urmează un traseu cromatic descendent, ce se va finaliza cu acordul desfăşurat al tonicii în măsura 24.Ex.4 (m.12-24), H.Villa-Lobos – Etude No.1:

Planul melodic din registrul grav rămâne și el static, constituindu-se dintr-o pedală pe sunetul tonicii (*mi*), pedală ce se regăsește și în registrul acut, în componența figurilor melodice. Astfel, se realizează un contrast între dinamismul planurilor cromatice aflate în mișcare continuă și constanta sonoră asigurată de sunetul tonicii. *Secțiunea mediană* se încheie cu un pasaj construit pe baza secvențării unei celulele de două sunete, fiecare sunet al arpegiului tonicii fiind însoțit de sensibila sa. Se creează astfel, un moment de contrast prin inserarea unei structuri melodice diferită de cele utilizate pe parcursul lucrării, moment ce pregătește ultima articulație a lucrării cu rol conclusiv. Ex.5 (m.25), H.Villa-Lobos – Etude No.1

Ultima secțiune (m.26-34) este de dimensiuni mai mici și are un caracter mai fragmentat decât cele anterioare. Primul segment este alcătuit dintr-o serie de arpegii desfășurate, ce au drept suport armonic acorduri cu septimă nerezolvate: dominanta dominantei (fa#-la#-do#-mi), treapta a VI-a urcată (do#-mi-sol-si) (datorată utilizării minorului melodic), treapta a-VII-a, acordul dominantei. Cel de-al doilea segment extinde ideea de repetitivitate la două măsuri, rezultatul fiind o oscilație între acordul tonicii și același acord în componența căruia sunt înserate cele două sensibile ale sunetului dominantei (superioară și inferioară), procedeu ce intensifică expresia și coloritul sonorității. Ultimul pasaj are un caracter cadențial, sugerat și de indicația de rărire a tempo-ului, finalul fiind marcat de două acorduri neobișnuite pentru ansamblul sonor general, fapt ce reflectă gândirea armonică originală a compozitorului: *acordul subdominantei cu septimă* și *acordul major al tonicii* (cadență picardiană) cu sextă adăugată.Ex.6 (m.26-34), H.Villa-Lobos – Etude No.1:

3. **Studiul nr. 2 în La major**

În *prima secțiune* (m.1-9) întâlnim o inflexiune către zona subdominantică (relativa subdominantei) marcată prin funcțiile *si VII7 – si I* cu sextă adăugată. Trecerea către tonalitatea de bază se realizează nemijlocit, acordul *si minor* fiind interpretat ca treaptă a doua. Ex.7 (m.1-5), H.Villa-Lobos - Etude No.2:

Analizând mai departe**,** deşi intenţia compozitorului este cea de-a realiza un traseu modulant către tonalitatea dominantei, mijloacele sale sunt neobişnuite, sonoritatea fiind diversificată prin utilizarea succesivă a variantelor *majoră* şi *minoră* a aceluiaşi acord, creându-se astfel o ambiguitate modală, ce anihilează efectul de contrast al noului centru tonal precum şi stabilitatea acestuia.Ex.8 (m.5-9), H.Villa-Lobos - Etude No.2:

Dar acest nou centru tonal abia cucerit este apoi părăsit în momentul imediat următor, prin transformarea lui în acord dominantic pentru tonalitatea inițială. Această modificare este marcată printr-un pasaj cu caracter tranzitiv, ce aduce cu sine un element de noutate: structuri scalare descendente în locul celor arpegiale, desfăşurate pe întinderea a trei octave. Ex.9 (m.11-12),H.Villa-Lobos - Etude No.2:

Cea de-*a doua secţiune* a lucrării (m.13-27) aduce câteva elemente noi. Pe de-o parte, planul tonal se diversifică prin apariţia unor inflexiuni modulatorii, iar pe de altă parte, acordurile desfăşurate în arpegii sunt îmbogăţite prin înserarea unor note melodice de pasaj. Ex.10 (m.13-18), H.Villa-Lobos - Etude No.2:

Se poate observa că traseul modulaţiilor este următorul: *La major – fa# minor – do# minor* (I6/4-V-I), urmat de o succesiune de acorduri dominantice, ce se succed din cvintă în cvintă sub forma unei progresii armonice. Această secvenţare este întreruptă de intercalarea unui *acord micşorat* cu funcţie de treapta a VII-a pentru acordul dominantei tonalităţii de bază. Ex.11 (m.19-24), H.Villa-Lobos - Etude No.2:

În final, compozitorul apelează la o relaţie armonică originală, modificând *acordul treptei a VI-a*, transformându-l în *major*. Astfel, asocierea cu acordul tonicii imprimă discursului o nuanţă plagală, element ce ilustrează concepţia personală a muzicianului. Construcţia ultimelor două măsuri ale lucrării însumează principalele elemente de natură melodică valorificate pe parcursul studiului: *figurile arpegiale* şi *notele melodice*. Ex.12 (m.25-27), H.Villa-Lobos - Etude No.2:

4. Studiul nr. 3 în Re major

Din punct de vedere melodic, discursul este construit preponderent pe fondul unor figuri alcătuite din celule de două sunete, plasate la diferite intervale. Inventivitatea compozitorului se dovedeşte în măiestria cu care combină aceste microunităţi, fie prin variaţia sensului melodic sau a intervalului axă, fie prin alternarea lor cu formule arpegiale. Totodată, putem identifica şi un plan secundar al melodiei, ce se conturează o dată cu apariţia acordurilor sau a sunetelor în registrul grav. *Primul segment* (m.1-7) este alcătuit din unităţi repetitive de câte o măsură, iar din punct de vedere tonal, sesizăm o deplasare către zona dominantică. Din start, remarcăm tehnica de construcţie melodică utilizată în acest studiu, fiecare dintre notele acordului tonicii fiind însoţită de sensibila sa, la acestea adăugându-se şi sunetul sextei, compozitorul manifestând o preferinţă pentru structurile acordice cu sextă adăugată. Cea de-a doua măsură introduce şi figurile arpegiale, astfel realizându-se o sinteză a microunităţilor ce vor fi valorificate în lucrare. Ex.13 (m.1-2), H.Villa-Lobos - Etude No.3:

În măsura cu nr.3 observăm un alt element de natură intonaţională cu implicaţii armonice. Dacă în măsura anterioară, sunetul real al acordului era adus prin întârziere, în acest caz, el apare

pe timp tare şi este evidenţiat prin oscilaţie superioară. A 4-a măsură implică o altă noutate: îmbogăţirea din punct de vedere melodic şi ritmic al planului inferior. Ex.14 (m.3-4), H.Villa-Lobos - Etude No.3:

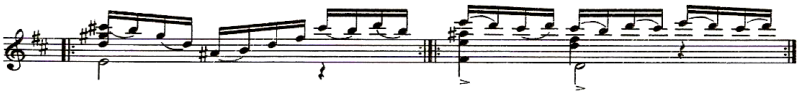
În interiorul următoarelor două măsuri (5-6) se realizează un traseu modulant către tonalitatea dominantei (*la major*), ce conţine o scurtă trecere către *mi minor*, urmată imediat de *acordul dominantei cu septimă şi nonă*, fiecare sunet fiind însoţit de sensibila inferioară. Mai departe (m.7), procedeul este continuat în registrul mediu, cu o singură deosebire: dominanta este dublul sensibilizată. Ex.15 (m.4-7), H.Villa-Lobos - Etude No.3:

Cel de-*al doilea segment* utilizează figurile melodice deja expuse în prima secţiune, discursul muzical fiind dezvoltat prin valorificarea acestora în diferite registre, prin diversificarea armonică, prin procedeele de juxtapunere sau de construcţie. Astfel, în măsurile 8-10, compozitorul renunţă la principiul repetiţiei aplicat la nivelul unei măsuri după un pasaj arpegial, materialul evoluând ascendent, pe baza succesiunii celulelor de două sunete, fiecare dintre acestea făcând parte din acordul *si minor 7* și fiind însoţite de sensibilele lor. Ex.16 (m.8-10), H.Villa-Lobos - Etude No.3:

Din punct de vedere tonal, fragmentul anterior se concentrează pe sonoritatea relativei (*si minor*), între cele două enunţări ale acordului tonicii fiind înserat încă o dată *acordul treptei a V-a cu septimă şi nonă* din tonalitatea dominatei (*la major*), alternanţa major-minor oferind pasajului o notă de culoare şi spontaneitate. Ex.17 (m.11-12),H.Villa-Lobos - Etude No.3:

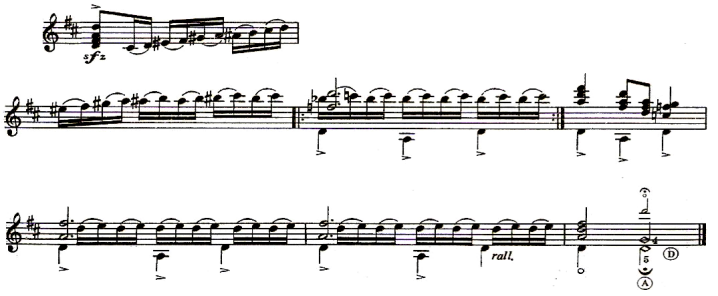

După o scurtă inflexiune către *la minor*, discursul muzical se caracterizează printr-o instabilitate armonică, formulele melodice având drept suport câteva acorduri disonante

nerezolvate, finalul segmentului median restabilind tonalitatea relativei. *Ultima secţiune* a lucrării conține o modificare a scriiturii, planul figural transferându-se în registrul grav, iar planul acordic, în cel superior. Totodată, prin evidenţierea sonoră a înlănțuirilor armonice, are loc o simplificare a scriiturii figurale, scriitură ce devine repetitivă. Acordurile nerezolvate determină, prin repetare, o tensionare a discursului, susţinută şi de ostinato-ul din planul secundar, precum şi de evoluţia cromatică descendentă a acestuia. Ex.18 (m.19-23), H.Villa-Lobos - Etude No.3:

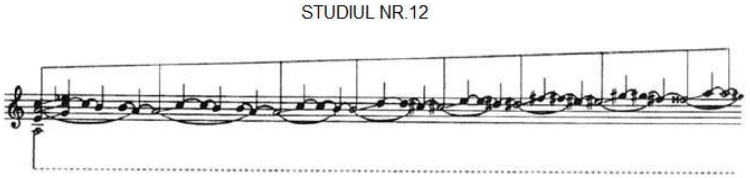
Studiul se încheie cu o *concluzie* ce reafirmă tonalitatea inițială, atât prin structuri figurale, cât mai ales prin registrul grav care sugerează latent alternanţa ***T-D-T***. Originalitatea gândirii armonice a compozitorului este indicată de suprapunerea acordului tonicii cu cel al treptei a-VII-a coborâte, cadenţa cu subton reprezentând un element de culoare sonoră de o subtilă expresivitate. Ex.19 (m.24-30),H.Villa-Lobos - Etude No.3:

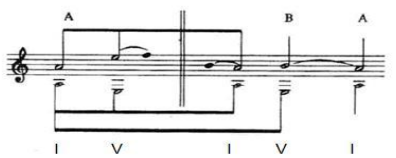
5. Studiul nr.12 în la minor

Ultimul studiu compus de Villa-Lobos are reputația ca fiind unul foarte dificil de realizat atât din punct de vedere tehnic cât și interpretativ. Acesta nu este foarte frecvent prezent în programele de recital ale interpreților chitariști, probabil și datorită faptului că nu este atât de melodios ca alte studii din acest set.Interesul pentru formulele ritmice dificile, aspect care nu reprezintă unul dintre punctele forte ale lucrărilor pentru chitară ale lui Lobos, este obținut prin intonarea ocazională a grupului de patru șaisprezecimi desfășurate în măsura de 3/8.Acest Studiu este „compus în arta glissando-ului”.[Santos Turibio, 1985, p. 27] Acum putem să ne reamintim propriile impresii ale lui Villa-Lobos referitoare la acel sunet neplăcut produs atunci când degetele alunecă pe coardele matisate ale chitarei. Parafrazând spusele sale, compozitorul a crezut că zgomotul ar putea fi probabil integrat în muzică, atâta vreme cât face parte din construcția instrumentului (mai precis a corzilor). Cu toate acestea, utilizat cu dibăcie, efectul obținut ar putea fi unul deosebit în sine. Așadar, respectiva ideea și-a găsit întruchiparea în Studiul nr.12. Rezultatele au fost în egală măsură uimitoare, îndrăznețe și fără precedent. Abordarea glissando-urilor depășește uneori chiar și a-XII-a tastă a chitarei. Un alt aspect se

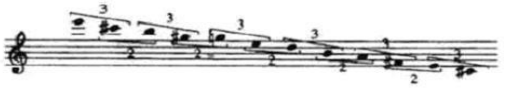
referă la folosirea în mod extins a acordurilor paralele însoțite de frecvente schimburi de poziții. În mare parte, de-a lungul lucrării, formula de trei degete se deplasează continuu pe grif, atingând chiar și registrul acut al instrumentului. Din analiza exemplului următor, în planul superior se observă direcția de mișcare a acordurilor paralele, în timp ce planul inferior evidențiază pedala cu funcție de tonică. Ex.20 [Goldspiel Alan, 2000, p. 12]:

În pasajul cuprins între măsurile 1-6 se remarcă o structură și un model realizate prin utilizarea procedeului de dezvoltare, A-C, C-B, B-A. Aceasta structură guvernează majoritatea transformărilor în ceea ce privește muzica studiului. Corzile libere din registrul basului (La și Mi) acompaniază planul ce creează tiparul armonic fundamental, tipar care ar fi dificil de observat dacă nu ar exista aceste pedale.Exemplul nr.43 prezintă o structură tonală coerentă pentru întreaga lucrare. Ex.21 [Goldspiel Alan, 2000, p. 12]:

Trebuie menționat faptul conform căruia, calitățile de bază ale chitarei susțin și definesc concepția componistică în mod egal, pe tot parcursul întregii lucrări. O altă structură mult mai clară se desprinde din pasajul care conține o singură notă deasupra pedalei de Mi gros din măsurile 22-29. Aici, corzile libere se combină cu cele pe care se apasă cu degetele într-un mod neobișnuit. Tiparul degetelor pentru sunetele apăsate rezultă din succesiunea intervalelor de terță și secundă (vezi ex.44).Ex.22[Goldspiel Alan, 2000, p. 12]

Aceste intervale urmează același raport asemeni conturului mișcării acordurilor plane de la început, despre care am discutat anterior. Bineînțeles, că acest pasaj de tranziție cu o mișcare mult mai contrastantă întruchipează și înfrumusețează întreaga formă a studiului. De asemenea, Villa-Lobos întrebuințează mai multe tehnici ale mâinii drepte mai puțin specifice. De exemplu, în secțiunea centrală, compozitorul propune utilizarea degetelor i-m pentru a ciupi simultan câte două corzi fiecare (a 5-a și a 6-a), sugerând impresia de percuție: Ex.23 (m.38-40), H.Villa-Lobos - Etude No.12:

Ca de obicei, în astfel de piese care conțin o mulțime de mișcări paralele ale acordurilor, trebuie să fim foarte atenți la citirea partiturii. Pe parcursul acestui studiu se întâlnesc câteva locuri unde sunetele ce constituiesc acordul suferă modificări (de ex. ultimul acord al măsurii 1 nu este un acord minor; nota *fa* înlocuiește *mi*-ul de pe coarda a 4-a). De asemenea, doresc să menționez faptul că finalurile pasajelor rapide cu sunete în stacato care încep în măsurile 22 și 91 sunt diferite.

Concluzii

Aceste lucrări intrate în patrimoniul universal, sunt deosebit de importante pentru repertoriul de concert al chitariștilor de pe toate meridianele globului. Analiza muzicală a acestor lucrări este importantă pentru a cunoaşte provocările interpretative ale acestor lucrări, pentru realizarea stilistică cât mai fidelă, apropiată de viziunea compozitorului şi a surselor muzicale utilizate. Cunoaşterea aprofundată duce la o fidelitate a concepţiei interpretative care trebuie cunoscută şi preluată de toate şcolile muzicale

Bibliografie

1. Aiyagari, S. R. and Wallace, N., (1991). Existence of Steady States with Positive Consumption in the Kiyotaki Wright Model. Review of Economic Studies 58, 901.916.
2. Bonell, Carlos, Masterworks - Carlos Bonell, „Guitar", vol.11, nr.9,apr.1983.
3. Danner, Peter, spring, (1992), *The Guitar in Latin-America. A personal view*by Carlos Barbosa-Lima as told to Peter Danner, part 1, GFA Soundboard (XIX/1).
4. Fisk, Eliot, September, (1981), *Classical Forum, Interpreter's Notes*, „Frets Magazine".
5. Golea, Antoine, (1987), *Muzica din noaptea timpurilor până în zorile noi*, vol II, Editura Muzicală, Bucureşti.
6. Goldspiel, Alan, (2000), *A New Look at Musical Structure and the Guitar in the Music of Villa-Lobos*, GFA Soundboard, Fall.
7. Postlewate, Charles, (1980), *Etude 1*, from „Guitar Master Class" by Ronald Sherrod.
8. Santos, Turibio, (1985), *Heitor Villa Lobos and the guitar*, originally published by the Museu Villa-Lobos, 1975, first published in English by Wise Owl Music, Gurtna cloona, Bantry, Co.Cork, Ireland.
9. Ștefănescu, Ioana, (2002), *O istorie a muzicii universale*, Vol. IV, Ed. Muzicală, București.
10. *xxx (*2006), *Dicţionar de mari muzicieni*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti.

THE LEVEL OF RESPIRATORY PROBLEMS IN ALUMINUM SUITABLE TOOLS (TRUMPET)

NIVELUL PROBLEMELOR DE RESPIRAŢIE LA INSTRUMENTELE DE SUFLAT DIN ALAMĂ (TROMPETĂ)

Iulian HOREZ[1]

Abstract

One aspect I noticed in some blowers (trumpeters) is the loss of qualitative level with the passage of time. I personally noticed this at some professional trumpeters. The situation may be due to several reasons: with the passage of time, the facial muscles become less flexible due to migrations of teeth in time, milimetric migration that occurs with aging, scientifically proven, changing the support of the stomach (the place where the muscles are placed on the facial muscles), which is often unnoticed by the person concerned, finding no explanation for lowering the professional level, knowing that he did not change anything from the breath, the position of the mouthpiece or the facial muscles. A very important aspect is the density of the facial muscles fiber, depending on this density a trumpet future will have a warmer, softer and velvety or coarser, strident and harsh sound. Unfortunately, in both Romania and the world, this density of facial muscles is not taken into account when a child starts a tool, whether it be brass or wood. Perhaps technical apparatus would exist to establish this density, but there are no clear criteria established by wind blowing specialists to determine the limits between which a particular instrument such as oboe, clarinet or trumpet would be indicated. Another very important aspect in the choice of a tool is the elasticity of the muscle fiber. Its high hardness results in a harsh, strident sound, while an exaggerated elasticity (softness) leads to poor resistance over time. Many trumpeters complain that when performing a wider work with technical difficulties, with frequent references in the acute record, longer time, the facial muscles do not last until the end of the work, or the explanation lies precisely in the high degree of ***elasticity*** *of the muscles facials, which is why they get prematurely tired. A perfect balance between muscle fiber density and its elasticity results in spectacular results. This balance can not be technically tested, the tester being for the time being the "mother nature", which also depends on the genetic information acquired from previous generations.*

Key words: interpretative technique, brass blowing instruments
JEL: I230

1. Introducere

Nivelul problemelor de tehnică instrumentală poate fi determinat şi de tradiţia unui popor în acest domeniu. România din păcate, stă foarte prost la acest capitol, neputându-se compara nici pe departe cu ţări ca Germania, Anglia, Franţa, Cehia, unde experienţa transmisă din generaţie în generaţie a dus la eliminarea multor probleme legate de cântatul „corect” la un instrument de alamă. Studiul îndelungat şi experienţa multor ore de repetiţii conduc la conştientizarea unor defecte, care, corectate la timp şi transmise de dascăli informaţi generaţiilor viitoare, poate ajuta instrumentistul să evolueze mai rapid şi tocmai acest lucru înseamnă tradiţia la un popor în acest domeniu.

Exemple ca *Maurice André*[2], *Arturo Sandoval*[3], *Guy Touvron*[4] întăresc această regulă a tradiţiei, care la un anumit număr de generaţii produce câte un „vârf trompetistic” ce duce tehnica trompetistică la un nivel de neimaginat în generaţia anterioară. O excepţie a lipsei de

[1]dr.univ., Universitatea Națională de Arte „George Enescu”, Iași, horez.iulian@yahoo.com

[2] Cf. https://fr.wikipedia.org/wiki/Maurice_Andr%C3%A9, accesat 10.06.2018 - Maurice André (1933-2012), trompetist francez virtuoz şi profesor la Conservatorul Superior de Muzică din Paris. Cunoscut mai ales ca interpret al muzicii baroce, este cel care introduce studiul trompetei *piccolo* în Conservator.

[3] Cf. https://en.wikipedia.org/wiki/Arturo_Sandoval, accesat 10.06.2018 - Arturo Sandoval (n. 1949), trompetist, pianist şi compozitor american de *jazz* de origine cubaneză.

[4] Cf. https://fr.wikipedia.org/wiki/Guy_Touvron, accesat 10.06.2018 - Guy Touvron (n. 1950), trompetist virtuoz francez, elev al lui Maurice André, concertist cunoscut în întreaga lume şi profesor la Conservatorul Regional din Paris.

tradiţie în România este *Iancu Văduva*[5], un trompetist de excepţie, care posedă calităţi native deosebite, iar echilibrul, cât şi un volum imens de muncă, fac din el unul din cei mai străluciţi trompetişti contemporani.Instrumentişti de vârf cum sunt trompetiştii *Ion Dornescu* (Orchestra Radio Bucureşti), *Mihai Toth* (Filarmonica „George Enescu" Bucureşti), *Ioan Pozdarescu* (Filarmonica din Cluj), *Ion Moraru* (Filarmonica Moldova Iaşi) ori tromboniştii *Mircea Neamţ* (Filarmonica Cluj), *Liviu Mărculescu* (Teatrul Fantazio Constanţa), cu o înaltă ţinută artistică, vor face ca România să înceapă să aibă „tradiţie" şi să iasă din anonimat.

2. Aspecte didactice

Prima metodă de studii complete pentru trompetă a fost cea a lui **Jean Baptiste Arban**[6], urmată de *Metoda de Studii tehnice* (*Tehnical studies,* 1912) a lui **Herbert Lincoln Clarke**[7]. Pierre Thibaud[8] afirmă că „dacă Arban este Biblia trompetiştilor, atunci Clarke este Noul Testament!".[Cârstea, S., in: Revista Artes vol. 14, 2014, 127-128]De altfel, după metoda lui Arban, studiile lui H. L. Clarke sunt cel mai frecvent utilizate de către toţi trompetiştii din lume.

În prefaţa metodei sale, Clarke scria: „Toate exerciţiile din această carte nu sunt extrem de grele, dar foarte eficace, dacă sunt practicate zilnic şi, la început vor fi cântate rar, iar pe parcurs mărind viteza, după indicaţiile metronomului. După ce am practicat aceste exerciţii ani de zile, zi de zi, am atins performanţe deosebite în registrul acut, chiar şi după un concert de două ore, musculatura facială şi ambajurul rămân flexibile şi maleabile". [Cârstea, S., in: Revista Artes vol. 14, 2014, 128]

3. Alţi mari instrumentişti la trompetă

Un al treilea mare nume care a influenţat decisiv arta trompetistică este **Carmine Caruso**[9]. Născut la New York, unde a trăit toată viaţa, Caruso s-a format ca muzician trecând prin mai multe opţiuni instrumentale. De la o vârstă fragedă a început să studieze pianul, apoi a trecut la vioară, iar la 17 ani, datorită influenţei foarte puternice a *jazz*-ului în viaţa muzicală a Statelor Unite de la începutul secolului al-XX-lea, a început să cânte la saxofon. Până la 37 de ani a cântat în majoritatea orchestrelor din sălile de dans şi din cluburile de *jazz* din New York.

În 1941, alege cariera de profesor şi liber profesionist. Metoda sa de lucru, care avea rezultate miraculoase, se baza pe dezvoltarea musculaturii şi obţinerea echilibrului şi a sincronizării mişcărilor, ceea ce avea drept consecinţă creşterea rezistenţei muşchilor orbiculari, esenţială în formarea şi susţinerea sunetului. Metoda sa, denumită *şase note* (întrucât exerciţiile porneau efectiv de la şase note), consta în dezvoltarea progresivă a rezistenţei musculare în

---

[5]Cf.-https://www.ziuaconstanta.ro/stiri/social/seara-concertistica-cu-lucrari-de-rossini-mozart-vivaldi-si-arriaga-4645.html, accesat 10.06.2018 - Solist concertist, prim trompetist al Filarmonicii „G. Enescu" din Bucureşti, profesor la Conservatorul „C. Porumbescu" din Bucureşti. Abordează un repertoriu divers şi realizează numeroase înregistrări, de la concertele baroce la concertul de *jazz*.

[6] Cf. https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Arban, accesat 13.07.2018 - Joseph Jean-Baptiste Laurent Arban (1825-1889), cornetist, dirijor, compozitor şi pedagog francez, primul virtuoz renumit pe cornetul cu pistoane. Influenţat de tehnica lui Paganini, a demonstrat că şi cornetul poate fi un instrument de virtuozitate, prin creaţii ca *Fantaisie Brillante* sau *Carnavalul veneţian*. În 1864 publică la Paris *Grande méthode complète pour cornet à pistons et de saxhorn*, numită adesea „Biblia trompetiştilor".

[7] Herbert Lincoln Clarke (1867-1945), trompetist, compozitor şi profesor american, autodidact, unul dintre cei mai renumiţi soliști ai epocii sale şi profesorul lui Claude Gordon (trompetist, autor al *Systematic Approach To Daily Practice*).

[8] Pierre Thibaud (1929-2004), trompetist şi profesor francez. Printre elevii săi se numără Philippe Litzler (trompetă *solo* la Tonhalle din Zürich şi profesor la Hochschule din Lucerna),Clément Garrec (profesor la Conservatorul Naţional Superior din Paris), Marc André şi alţii.

[9]Carmine Caruso (1904-1987), trompetist şi profesor de excepţie american. Metoda sa, intitulată *Musical Calisthenics ForBrass* (de la gr. *Kallos*- frumuseţe+*sthenos*-forţă) a revoluţionat arta trompetistică a secolului al XX-lea.

acelaşi timp cu echilibrul psihic al trompetistului şi cu încrederea acestuia în forţele proprii. Unul dintre elevii săi, Markus Stockhausen, fiul compozitorului Karlheinz Stockhausen, care a luat doar şapte sau opt lecţii cu Caruso, a adus metoda sa în Europa, şi a dezvoltat-o, scriind el însuşi o metodă intitulată *The basic Caruso.* [Markus Stockhausen, *The basic Caruso, five exercises by Markus Stockhausen,* Aktivraum Musikverlag, 2004, p. 3] Ulterior, metoda sa a fost aplicată de majoritatea trompetiştilor şi profesorilor din Europa, şi îi putem cita aici pe Pierre Thibaud ori Reinhold Friedrich[10]. Sergiu Cârstea citează câteva din opiniile unor instrumentişti care au practicat metoda.[Cârstea, S., in: Revista Artes vol. 14, 2014, 136-137]

Pat Harbison, trompetist şi profesor de jazz: „Carmine a avut o influenţă puternică asupra mea într-un moment crucial în viaţa şi cariera mea. Am venit să-l văd pe la mijlocul anilor 70, cu muzica în capul şi inima mea şi cu o incapacitate frustrantă de a nu o putea face auzită. Nu contează cât de rău m-am simţit la început şi cât de greu a fost, dar am ştiut că doar el are un leac pentru mine. Carmine şi forma sa de abordare m-a convins ca aş putea face o carieră de trompetist la un punct, când eram gata să abandonez".

Dave Rogers, saxofonist şi compozitor: „Carmine a fost ca un far spiritual pentru mine. Dacă nu ar fi existat răbdarea, bunătatea şi forţa sa de încurajare eu nu aş fi cântat nici astăzi. Şcoala lui Carmine nu a fost doar metoda lui s-au rezolvarea problemelor dar, deasemenea, îndrumarea şi sprijinul psihologic. El a fost mereu prezent când era nevoie de el, şi niciodată prea ocupat. Imaginea lui este o sursă constantă de confort pentru mine. Metoda lui Carmine este una dintre cele mai eficiente pentru a obţine o libertate completă pentru orice instrumentist. Cred că am fost norocos să-l cunosc pe Carmine Caruso".

Ray Anderson, liber profesionist, jazz-man, trompetist şi trombonist: „Am studiat cu Carmine scurt timp în 1983, după un atac devastator de paralizie. Eu încă mai fac multe exerciţii de-ale sale în fiecare zi. Ele sunt ingenioase şi funcţionează!"

O altă metodă de predare cu valoare excepţională îi aparţine lui **James Stamp**[11], care îşi începe activitatea artistică la vârsta de 16 ani în Rochester, Minnesota. După ce a evoluat în diferite teatre din Minneapolis, a fost solicitat să cânte trompeta IV în Orchestra simfonică de aici, post în care nu şi-a putut demonstra abilităţile instrumentale, astfel încât a fost tratat umilitor de către primul trompetist. Ulterior, în urma unei altercaţii cu acesta, i s-a cerut să cânte trompeta I în Simfonia a II-a de Johannes Brahms, în timpul unui turnei în Cincinnati, iar la sfârşitul concertului a fost angajat imediat pe postul de prim trompetist, post pe care l-a ocupat timp de 17 ani. În 1944, din cauza unor probleme financiare ale orchestrei, Stamp se mută în California, unde este solicitat în orchestrele studiourilor de film de la Hollywood şi la televiziune. În 1954, în urma unui atac de cord, renunţă la activitatea interpretativă şi se dedică activităţii didactice, în care se remarcă prin capacitatea deosebită de diagnoză şi rezolvare eficace a problemelor tehnice ale elevilor săi, beneficiind astfel de o reputaţie excepţională.

Metoda sa, *Warm-ups + studies* (încălzire şi studii), publicată în 1978, în Elveţia, la editura BIM, a căpătat imediat o valoare universală, datorită rezultatelor remarcabile obţinute de trompetiştii care au lucrat după această metodă. Stamp include aici *notele pedale* (notele din registrul grav, din afara diapazonului trompetei prestabilit din construcţie), care par a fi inutile, întrucât ambitusul trompetei coboară până la nota *Fa#* din octava mică, iar numite exerciţii coboară până în contraoctavă. Primul grup de exerciţii se referă la *respiraţie,* pe care Stamp le preia din *yoga*. S. Cârstea afirmă că „dacă facem o analogie cu *yoga*, putem spune că antrenamentul respiraţiei este esenţial şi din punct de vedere psihic, oferind o stare de confort

[10]Trompetă *solo* la Orchestra Festivalului de la Lucerna, director artistic al Ansamblului de alămuri al Orchestrei Festivalului de la Lucerna şi *visiting professor* la Royal Academy din Londra.

[11]James Stamp (1904–1985), trompetist şi profesor american, prim trompetist timp de 17 ani, la Minneapolis Symphony Orchestra, autor al metodei *Warm-ups + Studies* publicată în 1978.

care permite controlul complet al corpului, eliminând astfel panica şi nesiguranţa în momentele de stres". [Cârstea, S., in: Revista Artes vol. 14, 2014, 137-138]

Prima secţiune a metodei, **încălzirea**, conţine aceste exerciţii, pornite progresiv de la câte opt timpi pentru inspirare, reţinerea respiraţiei şi expirare, în *tempo* lent, mărind apoi numărul de timpi, cu variante (fără reţinerea respiraţiei, doar inspirare şi expirare, ori inspirare rapidă într-un singur timp şi celelalte două momente - reţinerea respiraţiei şi expirarea - câte opt timpi). Acest mod de studiu antrenează abilitatea trompetistului de a controla fluxul de aer care susţine sunetul, şi totodată capacitatea musculară de a inspira un volum mai mare de aer.

Următoarele exerciţii se referă la *buzzing*, adică la acel „bâzâit" cu buzele care produce sunetul. La toate instrumentele de suflat sunetul se naşte din vibraţie, a anciei simple sau duble la instrumentele de suflat din lemn, a coloanei de aer la flaut şi instrumentele din aceeaşi familie şi vibrarea buzelor la instrumentele de alamă, care folosesc muştiucul. *Buzzing*-ul este deci vibraţia buzelor prin care se produce sunetul, însă Stamp recomandă exerciţii speciale pentru aceasta, care dezvoltă musculatura ambuşurii, amplasamentul, focalizarea şi calitatea. Exerciţiile formează reflexul muscular şi controlul echilibrului şi contactului permanent dintre presiunea de aer şi vibraţia buzelor.

Următoarea secţiune, intitulată *Vocalize*, conţine trei grupuri de exerciţii, elaborate după modelul vocalizelor practicate de cântăreţi, respectiv pornind de la vocalize mici, dezvoltate treptat, apoi cu extindere către registrul grav (inclusiv notele *pedale*) şi cel acut (până la *Do3*), pentru a finaliza cu vocalize în trei octave. De asemenea, la sfârşitul fiecărui grup, Stamp recomandă exerciţii de tril, de rezistenţă, ori de articulaţie şi precizie. La sfârşitul metodei se găsesc trei studii tehnice dedicate lui Stamp de către Thomas Stevens (trompetist, profesor şi compozitor, solist în orchestra simfonică din Los Angeles). Acestea reprezintă esenţa metodei (rezistenţă, flexibilitate, precizie şi calitate), astfel încât, deşi par facile, pentru a le putea aborda, este necesară parcurgerea anterioară a metodei *Warm-ups+studies*.Şi vom cita în continuare câteva opinii ale unor trompetişti contemporani asupra metodei de predare a lui James Stamp.[Cârstea, S., in: Revista Artes vol. 14, 2014, 142]

Thomas Stevens spune: „Eu cred că James Stamp este unul dintre cei mai buni profesori de alămuri din lume. Perspicacitatea sa excepţională îi permite să transmită cunoştintele sale tuturor. Eu nu cunosc măcar un singur caz când el nu a reuşit să aibă rezultate fie ca solist, un instrumentist de orchestră, un *jazz*-man, sau un elev de 12 ani!"[12].Socrates Anthis, profesor, prim-trompetist în orchestra radio din Atena, Grecia: „După ce am participat la cursurile de vară cu J. Stamp viaţa mea s-a schimbat..."Antoine Cure, profesor, prim-trompetist în orchestra Intercontemporaine, condusă de Pierre Boulez, Franţa: „*Warm-ups+studies* sunt o adevărată terapie pentru noi.

Concluzii

Cel mai important în cântatul la un instrument de suflat este modul în care se începe munca istovitoare (şi mai ales foarte plictisitoare pentru un începător) de deslușire a tainelor acelui instrument. Dacă acest început va fi îndrumat corect de către profesor, nu vor apărea probleme ulterioare tehnico-instrumentale. Ca şi în orice alt domeniu, un lucru clădit pe o baza solidă dăinuieşte în timp. Dacă din diferite motive, chiar de la început, nu se acordă o egală atenţie tuturor problemelor legate de tehnica instrumentală (poziţionale, încordare, crispare, pressing, respiraţie etc.), orice neregulă minoră tehnico-instrumentală se va agrava odată cu trecerea timpului, devenind reflex, cât şi un factor determinant în frânarea sau chiar stoparea tuturor celorlalte calităţite tehnico-instrumentale, dobândite în decursul anilor şi, în final, stagnare calitativă.

[12]Cf. https://en.wikipedia.org/wiki/James_Stamp, accesat 02.06. 2018.

Bibliografie

1. Cârstea, Sergiu, (2014), *Metode de studiu care au revoluționat stilul de interpretare la trompetă (secolul XX)*, in: Revista Artes vol. 14, Editura Artes, Iași, pag. 127-142.
2. Stockhausen, Markus, (2004), *The basic Caruso, five exercises by Markus Stockhausen*, Aktivraum Musikverlag, pag. 3-10.
3. xxx -https://fr.wikipedia.org/wiki/Maurice_Andr%C3%A9, accesat 10. 06. 2018 - Maurice André (1933-2012), trompetist francez virtuoz și profesor la Conservatorul Superior de Muzică din Paris. Cunoscut mai ales ca interpret al muzicii baroce, este cel care introduce studiul trompetei *piccolo* în Conservator.
4. xxx - https://en.wikipedia.org/wiki/Arturo_Sandoval, accesat 10.06.2018 - Arturo Sandoval (n. 1949), trompetist, pianist și compozitor american de *jazz* de origine cubaneză.
5. xxx -https://fr.wikipedia.org/wiki/Guy_Touvron, accesat 10.06.2018 - Guy Touvron (n. 1950), trompetistvirtuozfrancez, elev al lui Maurice André, concertist cunoscut în întreaga lume și profesor la Conservatorul Regional din Paris.
6. xxx -https://www.ziuaconstanta.ro/stiri/social/seara-concertistica-cu-lucrari-de-rossini-mozart-vivaldi-si-arriaga-4645.html, accesat 10. 06. 2018 - Solist concertist, prim trompetist al Filarmonicii „G. Enescu" din București, profesor la Conservatorul „C. Porumbescu" din București. Abordează un repertoriu divers și realizează numeroase înregistrări, de la concertele baroce la concertul de *jazz*.
7. xxx -https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Arban, accesat 13.07.2018 - Joseph Jean-Baptiste Laurent Arban (1825-1889), cornetist, dirijor, compozitor și pedagog francez, primul virtuoz renumit pe cornetul cu pistoane. Influențat de tehnica lui Paganini, a demonstrat că și cornetul poate fi un instrument de virtuozitate, prin creații ca *Fantaisie Brillante* sau *Carnavalul venețian*. În 1864 publică la Paris *Grande méthode complète pour cornet à pistons et de saxhorn*, numită adesea„Biblia trompetiștilor".
8. xxx - https://en.wikipedia.org/wiki/James_Stamp, accesat 02.06.2018.

DEVELOPING CLIMATE RESILIENCE AS PART OF LIFE SKILLS PORTFOLIO OF YOUNGSTERS

DEZVOLTAREA REZISTENȚEI CLIMATICE CA PARTE A PORTOFOLIULUI DE DEPRINDERI DE VIAȚĂ AL TINERILOR.

Gabriela DAMIAN-TIMOȘENCO[1]
Valentina BODRUG-LUNGU[2]

Abstract

This paper focuses on resilience and its learnability. It seeks to find out teachers' perception of resilience and whether this is a competence to be developed in present-day education. It also explores the relation between resilience and disaster management knowledge, attitudes, gender, family situation and optimism in teenagers. The main findings show that there is little awareness among teachers of the need to build resilience and on the side of the students' expectations to learn about resilience in school, besides other environments.

Resilience has different dimensions: physical, psychological, educational, professional, organizational etc. In the context of climate change and disaster risk management, a new type of resilience becomes relevant for sustainable development of humankind both at individual and community level. This research explores the environmental dimension of resilience with focus on individuals and recommends its inclusion in the educational system. Scientific developments prove that resilience, apart from being a genetically inherited trait or an outcome of challenging life experiences, is a skill that can be cultivated. This paper advocates for learnability of climate resilience at a young age and sustains the hypothesis that if clearly defined, infused into learning contents and developed with a gradual approach, this competence could be seen as an investment in human endurance and balanced development.

Key words: life skills, resilience, climate resilience, learnability.

1. Introduction

This paper looks at the environmental dimension of resilience and its implications for human beings. It explores the various dimensions of resilience and how it relates to knowledge on personal safety in times of natural crisis, patterns of social behavior, gender differences in perceptions and attitudes, disaster preparedness in relation to family situation and interconnectivity between resilience and optimism. For this purpose, teachers and students from three educational institutions in Moldova were involved in research. This article promotes the idea that climate resilience should be nurtured in school. To support the discussion, the paper utilizes the teacher focus groups findings on the topic of resilience and climate change education. It also relies on the results of the questionnaire and tests applied with students to identify where the gaps are and what the pillars of building climate resilience should be in educational settings.

2. Concept of resilience

In a world of rapid change and shifting priorities, individuals are in strong need to develop a sense of groundedness and continuously reinforce their skills to cope with life challenges in efficient ways. Along

[1] doctorandă Facultatea Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea de Stat a Moldovei, Președinte ONG "Institutul de Formare a Capacităților Profesionale", damian-timosenco@ifcp.md
[2] conf. univ.dr. hab., Facultatea Psihologie și, Științe ale Educației, Universitatea de Stat a Moldovei, valbodrug@mail.ru

"traditional" personal and interpersonal skills like effective communication, cooperation and teamwork, decision making and problem solving etc., new skills such as emotional intelligence, resilience, mindfulness etc. emerge that have a significant shaping potential for the future of humanity.

World Health Organization life skills classificationincludes *resilience* as a decisive capability that can help a person mobilize the power within and confront crisis situations. It is part of the personal/emotional skills portfolio along with self-awareness/mindfulness, coping with emotions and stress management. These, along with thinking/cognitive skills and social/interpersonal skills, should help the 21st century youth to achieve their goals and strengthen abilities to meet the needs and demands of the present society and be successful in life.

Resilience is a transversal concept. In physics, it refers to "the ability of a materials to absorb energy when it is deformed and release that energy upon unloading", in other words the ability of an object to return to its original form, position etc., after being bent, compressed, stretched, i.e. its elasticity. In biology, "resilience is the capacity of an ecosystem to respond to a perturbation of disturbance by resisting damage and recovering quickly". In economy, it denotes "the ability of the economy to cope, recover, and reconstruct after a crisis and therefore to minimize losses" (all definitions are cited from Wikipedia).

Resilience in psychology has known a variety of definitions and interpretations from that of being a personal trait, either inherited of developed in challenging circumstances, to a process of positive thinking and efficient adaptation in the context of risk and harsh conditions.This is how the meaning of resilience has evolved over the last decades (cited by Fletcher & Sarkar):

> ''Protective factors which modify, ameliorate or alter a person's response to some environmental hazard that predisposes to a maladaptive outcome'' (Rutter, 1987).
>
> ''The process of, capacity for, or outcome of successful adaptation despite challenging or threatening circumstances'' (Masten, Best, &Garmezy, 1990).
>
> ''A dynamic process encompassing positive adaptation within the context of significant adversity'' (Luthar et al., 2000).
>
> ''A class of phenomena characterized by good outcomes in spite of serious threats to adaptation or development'' (Masten, 2001).
>
> ''The personal qualities that enables one to thrive in the face of adversity'' (Connor & Davidson, 2003).
>
> ''The ability of adults in otherwise normal circumstances who are exposed to an isolated and potentially highly disruptive event such as the death of a close relation or a violent or life-threatening situation to maintain relatively stable, healthy levels of psychological and physical functioning, as well as the capacity for generative experiences and positive emotions'' (Bonanno, 2004).
>
> ''Complex repertoire of behavioral tendencies'' (Agaibi& Wilson, 2005).
>
> ''The capacity of individuals to cope successfully with significant change, adversity or risk'' (Lee & Cranford, 2008).
>
> ''An individual's stability or quick recovery (or even growth) under significant adverse conditions'' (Leipold&Greve, 2009).

Resilience is a context-bound construct. Its enhancement relies on protective factors within the individual (optimism, flexibility, intelligence, good health), along with those found in families (family routines, supportive parents etc.) and communities (child-friendly school, mentoring adults, opportunities for meaningful extracurricular activities and pro-social peers).

Our research builds on the perspective that resilience is an overarching concept or umbrella that encompasses many concepts, characteristics and parameters. As stated byBhamra, Dani &Burnard, it is a complex blend between the *environment/ context:* climate, cultural, social, economic, political, technology; *capabilities:* adaptability, agility, robustness, connectivity, survivability and *mitigation actions:* change, contingency planning, cooperation, dynamic reorganization and evolution.

3. Resilience in the context of climate change

While psychological resilience has been researched extensively over the last decades, climate resilience is a relatively new concept, applied mainly to ecosystems / communities and refers to a set of

measures that promote better adaptation capacities of vulnerable regions in terms of infrastructure and services for inhabitants.

> "Community resilience is the sustained ability of a communityto utilize available resources (energy, communication, transportation, food, etc.) to respond to, withstand, and recover from adverse situations (e.g. economic collapse to global catastrophic risks)".(Bosher&Chmutina, 2017)
> "This allows for the adaptation and growth of a community after disaster strikes."(Fran & Stevens, 2008)
> "Communities that are resilient are able to minimize any disaster, making the return to normal life as effortless as possible. By implementing a community resilience plan, a community can come together and overcome any disaster, while rebuilding physically and economically." (Sharifi, 2016)

When it comes to individuals, climate resilience has been explored insignificantly, although the human dimension is crucial as people remain at the core of (co)habitation on this planet. We based our research on the idea that resilient individuals make resilient communities and aimed to explore if and how climate resilience can be enhanced as well as the role of educational system in this. Climate resilience means educating oneself to accept, adapt, stay positive and take action. Climate change education is a new trend and necessity on the policy level within the frames of the UN Sustainable Development Goals 2030 as well as in daily life, as frequency of natural disasters and extreme weather manifestations have significantly increased over the past years.

Our definition for the proposed concept is: *an individual's climate resilience is about getting ready to face natural adversities, by applying related knowledge and manifesting relevant attitudes and behaviors, showing empathy and providing support to peers at the time of crisis, and finally recovering successfully and carrying on with one's life.* People cannot prevent extreme natural phenomena but they can learn to be more resilient by changing how they perceive challenges and adversities. Research has shown that how we think about adversity and opportunity affects our success in school and work, our health and longevity, and our risk for depression (Reivich&Shatté, 2002). A certain thinking approach to life events - based on accurate, flexible and realistic thoughts - is crucial to developing resilience. It is thinking patterns that determine resilience - more than genetics, more than intelligence, more than any other single factor, social or of any other kind (Shatté, 2002). Thinking patterns and attitudes can be shaped through education.

Education is an essential element of the global response to climate change. It holds a key role not only in diminishing the countries' contributions to environment deterioration, which is the direct cause of climate unbalance, but also in fortifying human capacities to cope with extreme weather, adapt their lifestyle and find ways to thrive under the new non-routine circumstances. One way for education to contribute to better preparedness for climate change effects would be to develop adaptation skills, equip individuals with survival strategies and enhance their psychosocial resilience. It is particularly important to start this process early on in the family as well as in the school. Even more, due to massive migration & labor mobility, which often leads to family disintegration, school becomes a major resource for life skills acquisition and building resilience of youth. School should increase 'climate literacy' among students, train them how to stay safe, reduce vulnerability, boost disaster vigilance, enable informed decision-making and motivate girls and boys to adopt sustainable lifestyles. It should focus on supporting and empowering individuals to (1) be risk-smart, (2) be prepared and (3) be resilient.In this setting, the role of teachers is crucial, first because they have to be resilient themselves and see their resilience building as a continuous process, part of their lifelong self-development and second, they have to act as coach, counsellor and motivator for the students, structuring learning activities on information, exploration, reflection and evaluation dimensions.

4. Methodology

This paper made use of a small-scale research. The sample consisted of22 teachers and 120 students (40% girls and 60% boys) who are part of three educational institutions – Theoretical Lyceum Orhei (7 teachers and 50 students), Vocational School in Chisinau (7 teachers and 30 students) and Gymnasium Balti (8 teachers and 40 students). The students were in the 14-17 age range. This sample was chosen because of geographic versatility (rural/urban, north and central regions of the country), several types of educational institutions and different social background of students. All the participants consented to taking part in the

research exercise. Information was collected from the participants by using focus groups discussions, questionnaires and psychometric tests.

5. Discussions and Findings

Part I: Teachers

What is resilience and is it a new skill to be developed by the educational system?

The research team organized 3 focus group sessions with the teachers from each of the institutions separately.The structured discussions were based on five open-ended questions:

1. How would you define resilience?
2. What types of resilience are you familiar with?
3. How do you see the development of the resiliency competence?
4. Who should be the main players in assisting to increase resilience of youth?
5. How do you see the relation between resilience and climate change effects?

The participants have proven low familiarity with the concept, about 30% were able to define coherently the term resilience. When types of resilience were discussed, about 30% teachers were able to identify physical resilience as a type and only 10% mentioned psychological resilience, other types were absent in discussion. As the understanding of the concept among teachers was low, the vision for developing resilience as a new vital life skill was hazy. Some participants stated that resilience can be acquiredthrough physical exercise that disciplines both the body and the mind, others claimed that resilience comes with time and experience, this being a self-running process that takes place organically and no intervention is needed. When questioned about the need of boosting resilience in their students, only 20% of the teachers acknowledged that developingresilience in youngsters is critical, since they are in a vulnerable and personality shaping stage of their life. The remaining 80% claimed that resilience is equally important if not more important for adults, as they deal with day-to-day responsibilities, take decisions and are accountable for them. Among the main players in resilience boosters, the focus group members mentioned the individual him/herself, family, friends, workplace, interest clubs and society with its supportive social institutions. When asked whether the school could also be an important player, 2/3 of the teachers answered that school is mainly for studying, it should primarily foster academic achievement. The vocational school teachers, however, weakly voiced the need to develop resilience as a transversal skill in their students, considering that they enter the world of work and adult life upon graduation and resilience is part of them being “fit for life”. When the connection of resilience and disaster risk management was addressed, the vast majority of participants admitted that this is an issue they have never reflected upon even though there is great emphasis on the interaction between human beings and environment in modern curricula. When probed about resilient communities, resilient individuals, adaptation strategiesand resilient development, the teachers confirmed that for them this is an unknown subject and they would need further information and training on how to integrate these aspects in their educational activities.

Part II: Students

How does climate resilience relate to knowledge, attitudes, gender, and family situation and optimism?

The diagnostic experiment with the students focused on measuring their ‘climate literacy’ in terms of knowledge about possible natural hazards and associated risks, rescue rules and procedures,gender-based perception of behaviors in case of crisis as well as problem solving skills, self-management, adaptability to stress, empathy, care for others, and positive outlook in case of extreme events.

The results showed that this cohort of students are risk-smart and have a relatively high level of knowledge on disaster management measures: overall64%, 68% among boys and 54% among girls. These were the observations made:

- the students (only boys) from the vocational school are best informed (70%), this is justified by them being older than the others and also coming mainly from rural areas, where natural hazards have more dramatic impact because of poorer infrastructure and limited social services available;
- lyceum students also displayed rather high level of knowledge in handling extreme natural phenomena: 66% among girls and 68% among boys, which is accounted by increased school excellence due to participation in various extracurricular activities and projects on personal safety, environment, healthy lifestyle and self-development;
- gymnasium students have shown an alarming discrepancy between 66% knowledge level in boys and only 42% in girls. This gender disparity could be explained by the fact that the attendees of this school come from families with vulnerabilities such as poverty, unemployment, substance abuse, relationship problems, depression etc., which more often perpetuate the traditional image of men being enduring, strong and good social managers, in charge of prompt actions in times of crisis, whereas women are fragile, emotional and dependent on menwhen it comes to physical strength and crisis management. This is also the most obvious reason for differences between boys and girls in the other two institutions.

However, this mindset bears significant risks. In case of extreme natural events, each individual is responsible for their own decisions and actions taken to survive with minimum moral and material damage. Therefore, both boys and girls should have thorough knowledge of dealing with an unbalanced climate, particularly girls should be supported and encouraged in learning as they are more exposed and more affected by climate change effects, as stated in Mary Robinson Foundation report.

To continue with the insight into the responders' family situation, we proved by using t-student method that there is a difference in knowledge and preparedness between youngsters raised by single parents and those being brought up in a married-couple family.

Table 1. Interrelatedness between knowledge level and family situation

	Knowledge level
Both parents	16,4819
Single parent	13,1663
t	2,297
p	0,05

This phenomenon can be explained by the fact that teenagers raised by both parents are exposed to more than one viewpoint on the situation, different reactions, thinking and behavioral patterns, as well as survival strategies in case of critical situations, which makes them aware of more possible 'scenarios' and thus better prepared for immediate action than those educated by single parents. This line of reasoning is embedded in the constructivist learning theory that explains how people acquire knowledge and learn how they construct meaning from their experiences. Constructivism as a paradigm posits that learning is an active, contextualized process of constructing knowledge rather than just acquiring it in passive ways. The learner is an information constructor. People actively create their own subjective representations of objective reality i.e. knowledge is constructed based on personal experiences and hypotheses of the environment (Piaget, 2013). Learners continuously test these hypotheses through social negotiation. Each person has a different interpretation and construction of knowledge process. New information is linked to prior knowledge, thus mental representations are subjective. The learner is not a blank slate ('tabula rasa') but brings experiences and cultural factors to a situation (Ertmer& Newby, 1993, Cooper, 1993). Constructive learning theory thus supports that the more and diverse sources of information, and the more 'living examples' youngsters have, the more creatively they can construct their own understanding of events and design their future actions related to natural hazard management. Another dimension of investigation was to assess how high the students estimate the probability of a natural hazard occurrence in their community and the extent to which it could personally influence them. The results confirmed that boys tend to underestimate imminent environment risksand consider their chances to be affected rather slim whereas girls have a more objective image of reality i.e. have higher awareness that climate is undergoing constant change and that this change is persistent and mostly destructive.

Table 2. Comparative results on perception of climate change risks

Probability of natural disaster in your COMMUNITY		Likeliness of PERSONAL IMPACT	
Girls	Boys	Girls	Boys
54,9%	39,1%	48,9%	37,3%

The students were asked to rank the character traits, soft skills and attitudes that would be needed to cope with natural disaster outcomes. The list given was calmness; patience; spontaneity; honesty & integrity; flexibility &adaptability; leadership skills; resilience; responsibility; practical mind; emotions control & stress management skills. Calmness and emotions control/stress management scored highest (26% and 22%) whereas resilience (3%), flexibility & adaptability (3%) and patience (2%) scored lowest. The answers indicateda high degree of self-awareness,defined by Goleman as knowing one's internal states, preferences, strengths and limitsalong with reduced self-management capabilities in students that refer to managing ones' internal states, impulses and resources,typical of their age,and based on limited life experience. The finding that resilience is an undervalued life skill along with flexibility and adaptability, which are essential virtues in a fast changing world, reinforces the need for amplified focus on them in educational contents and settings.

When required to rate emotions and attitudes they would display in times of natural crisis, listed in the questionnaire: anxiety, fear, despair, vigilance, care for others, care for oneself, unsafety, panic, fury and responsibility,the students proved a strongly pro-social mindsetby rating highest 'care for others' (22%), and only 14% 'care for own wellbeing", along with lowest – 'fear' (14%) and 'unsafety' (14%), and 'fury'(3%) and 'despair' (2%). Considering "care for others'attitude from a gender perspective, girls have shown greater concern for peers (75%), accounted by the socially perpetuated maternal instinct, than boys (55%).

'Care for others' and empathy are critical attitudes for synergetic cohabitation of humanity.They are considered important elements of the new operating system for the modern world, often highlighted as antidote to violence and discrimination, particularly in the context of a globalized, networked and multicultural society. Minchin claims that empathy is not only an attitude; it is also a skill that can be developed.

"Empathy is intuitive, but also something, one can develop it, intellectually."

Students' awareness of the need for empathy and care for others is important, however more research isneeded to assess to which extent they have developed empathy and manifest the attitude of solidarity and caring for others in real life.

"Care for oneself" is grounded in our primary instincts and according to Maslow, is part of the hierarchy of human needs. Maslow's hierarchy is most often displayed as a pyramid. The lowest levels of the pyramid are made up of the most basic needs, while the most complex needs are at the top of the pyramid.Needs at the bottom of the pyramid are basic physical requirements including the need for food, water, sleep, and warmth. Once these lower-level needs have been met, people can move on to the next level of needs, which are for safety and security.As people progress up the pyramid, needs become increasingly psychological and social. Further up, need for personal esteem and feelings of accomplishment take priority. Maslow emphasized the importance of self-actualization, which is a process of growing and developing as a person in order to achieve individual potential. The main highlight is that unless the basic needs are met, including safety, humans cannot live a harmonious life and focus on growth, and realization of their life purpose. This priority should be underlying the guiding principles of a school education that means to prepare for life.

Present research has also focused on analyzing the students' perception of opposite sex behavior in case of natural disasters. The results showed that gender stereotypes are still pervasive in our culture even though modern society promotes equal opportunities for men and women, empowering women in social and professional life, women's participation in decision-making processes, politics etc. There is significant contrast

between how boys perceive girls' behavior in times of crisis and how girls view boys' acting patterns. Girls maintain a positive and masculine image of boys, characterized by courage, emotions control, rationality, responsibility and action, whereas boys impart an unfavorable and discriminating image of girls, they are regarded as being physically and intellectually weak, dependent, chaotic and in need of frequent social support.

Table 3. Girls' perspective on boys

Opinion	Students' comments	% girls
Negative	„Boys react with fear, show signs of stress."	2%
Neutral	„Boys seem strong but can also manifest fear and wekaness; it is quite possible that some stay calm in times of trouble and are even brave, others loose their wits and get out of control."	16%
Positive	„Boys react to difficulties in a calm manner, have a pragmatic mindset, display good leadership skills, support and help girls, do not experience fear and show responsibility."	82%

Table 4. Boys' perspective on girls

Opinion	Students' comments	% boys
Negative	„In hard times, girls react with fear and indiffernce towards others. They lose control, panic, become unbalanced. Girls ger scared, scream and run away, some also faint. Girls are weaker mentally and emotionally than boys and have fits of anger and hysteria."	74%
Neutral	„Some girls are calm and have rational behavior whereas others are likely to panic. Girls act just as boys do, sometimes even better than boys. Not all girls panic, depends very much on how knowledgable they are and their personality."	16%
Positive	„Girls show self-control and manage their emotions well. They react with responsibility, patience and care for others in difficult situations."	10%

Collected data shows that gender bias is still alive and very much anchoredin the patriarchal mentality preserved in many societies as well as reinforced by social media that influences images of both sexes. This can be explainedthrough the social theory on the roles that women and men are assigned in different socio-cultural contexts. Social role theory, promoted by Eagly and Wood, is based on the idea that differences and similarities between men and women arise primarily from the distribution of labor in society.

> "In industrialized societies, social roles are organized so that women are more likely than men to be homemakers and primary caretakers of children and to hold caretaking jobs in the paid economy. In contrast, men are more likely than women to be primary family providers and to assume full- time roles in the paid economy, often ones that involve physical strength, assertiveness, or leadership skills."

> "In daily life, people carry out these roles as they enact specific roles such as parent, employee or club member. Since gender roles seem to reflect innate attributes of the two sexes, they appear natural and inevitable. With these beliefs, people construct gender roles that respond to various cultural and environmental conditions yet appear, for individuals within a society, to be stable, inherent properties of men and women."

Girls have learned in their families, school, community that boys are smart, strong and good leaders; this image they sustain throughout their young life, even if they have not experienced these behaviors in the other genderon a personal level. Boys have been educated to believe they are in charge (of the class, family, sports/work team etc.), they are expected to take action in challenging situations and they have to support women because those are highly emotional, weak, fragile and dependent, and these are the social roles both sexes perpetuate.

The last aspect that our research reflected was the interdependence between resilience and optimism in young people. For this purpose, participants' resilience was measured using the Brief Resilience Scale (BRS) by Smith and optimism was assessed by applying the Life Orientation Test Revised (LOT-R) by Scheier&

Carver. Optimism was in focus due to having a central role in the life of resilient people, as specified by Ong, Bergeman, Bisconti& Wallace. The results generated the following findings:

> *Boys are more resilient and more optimistic than girls.As formulated earlier in this paper, boys' resilience and self-confidence is boosted by men's social role of strong individuals, responsible leader and good decision makers. Girls are less resilient due to their dependent mindset and less optimistic because of their realistic outlook onlife.*
>
> *Low resilience does not necessarily trigger low optimism in youngsters.Limited resilience does not lead to pessimism. Girls have shown to be less resilient than boys but equally optimistic.*
>
> *Resilience is in positive correlation with optimism: the higher the level of resilience in youth, the higher the level of optimism. However, there is no direct causal relationship between these two variables: resilience does not lead to optimism and viceversa.*

Both resilience and optimism are of complex nature and theconceptual difference between the two must be noted. While resilience is a process of growth and transformation, of forging psychosocial stamina, very often embedded in small crisis, personal drama, challenging events, optimism is a state of mind, a continual attitude, nurtured by positive thinking and hopeful outlook to the future. Therefore, optimism can be achieved by being mindful of own thoughts and feelings, having an attitude of gratitude, simply by enjoying life and sharing the joy of living with others.It can also be spontaneous and temporary. Resilience should be cultivated in time and builds on determination and effort. Itmakes use of inner resources, thrives in a supportive social environment and by using self-empowering practices. Resilience requires systematic and multilateral development: individuals can be resilient a good part of their life until an unfortunate event happens after which they are not able to rebound; also, people can be professionally resilient and personally vulnerable, or resilient in personal relations but weak in educational challenges.

Conclusions

On resilience

- Resilience is a core life skill for survival and having a fulfilling life. However, teachers and students are not aware of its existence and importance, let alone the increasing need to cultivate it. Raising awareness on resilience building and its contribution to a healthyand successful life is a priority.

On climate resilience

- This paper innovates a new psychosocial competence that would contribute to sustainable future for humanity. Climate resilience is a complex competence that refers both to following rescue rules and procedures as well as to proving mind agility, problem solving skills, self-management, adaptability to stress, and positive attitude in case of uncontrollable adversities. Individuals need to develop this competence in order to better cope with the extreme weather phenomena and ensure one of human basic needs, safety, and the earlier nurturing of climate resilience starts, the better.

On climate resilience in education

- Climate resilience is a cumulative result of knowledge, attitudes and values, behaviors and experience emerging fromdifferent contexts: family, school, society. Education is crucial for equipping young generation with skills to cope with climate change effects, learning to adapt lifestyles and developing into resilient adults. School is the main agent of change in this respect, as many families are nowadays exposed to high levels of daily stress and less functional due to poverty and increased migration. Therefore, it is at school that youth can acquire safe practices and shape resilient thinking patterns.

Our findings show that while knowledge level among students is high, the right attitudes for a resilient mindset are not in place, and gender stereotypes in the context of crisis situations are strong. Education should address these dimensionsin a systematic manner.

Bibliography

1. "Partners in Life Skills Education" Report, (1999), World Health Organization,accessed 6 April 2016, available online at: https://en.wikipedia.org/wiki/Life_skills
2. Fletcher D., Sarkar M., (2013), "Psychological Resilience: A Review and Critique of Definitions, Concepts, and Theory", accessed 14 May 2017, available online at: https://www.researchgate.net/profile/Mustafa_Sarkar/publication/263651506
3. Reivich K., Shatté A., (2002), "The Resilience Factor", New York: Broadway Books.
4. Shatté A. J., "Resilience at work", Philadelphia: University of Pennsylvania, 2002.
5. Bosher, Lee; Chmutina, Ksenia, (April 2017), "Disaster Risk Reduction for the Built Environment", John Wiley & Sons, p. 32. ISBN 9781118921500.
6. Fran H., Norris; Susan P., Stevens, (March, 2008), "Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness". American Journal of Community Psychology, No. 41: pp. 127–150.
7. Sharifi, Ayyoob, (October, 2016), "A critical review of selected tools for assessing community resilience". Ecological Indicators. No. 69: pp. 629–647.
8. Sharifi, Ayyoob; Yamagata, Yoshiki, (September, 2016), "On the suitability of assessment tools for guiding communities towards disaster resilience". International Journal of Disaster Risk Reduction. No.18: p. 115–124.
9. Piaget, J., (2013), "The construction of reality in the child" (Vol. 82). Routledge
10. Ertmer, P. A., Newby, T. J., (1993), "Behaviorism, cognitivism, constructivism: Comparing critical features from an instructional design perspective." Performance improvement quarterly, 6(4), 50-72.
11. Cooper, P. A., (1993), "Paradigm Shifts in Designed Instruction: From Behaviorism to Cognitivism to Constructivism." Educational technology, 33(5), 12-19.
12. MARY ROBINSON Foundation Report, (2015), "Women's Participation: An Enabler of Climate Justice" accessed 4 May 2017, available online at: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/envi/ ad/889/889983/ 889983ro.pdf
13. Goleman D., (2015), "How emotionally intelligent are you?" accessed April 2017, available online at: www. danielgoleman.info
14. Cherry K., (2018), "How Maslow's famous hierarchy explains human motivation", accessed April, 2018, available online at: https://www.verywellmind.com/what-is-maslows-hierarchy-of-needs-4136760
15. Braun Ch., (2017), "What is empathy?"accessed April 2018, available online at:https://www.skillsyouneed.com/ips/empathy.html
16. Eagly A., Wood W. (2012), "Social Role Theory" accessed April 2018, available online at: https://www.researchgate.net/publication/285179532_Social_role_theory.
17. Ong A.D, Bergeman C.S., Bisconti T.L., Wallace K.A. (2006), "Psychological resilience, positive emotions, and successful adaptation to stress in later life" accessed April 2018, available online at: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17014296.

INTERPRETATION TESTING OF THE POLIPERSPECTIVE

ÎNCERCARE DE INTERPRETARE A POLIPERSPECTIVEI

Otilia HUZUM[1]

Abstarct

Man, the creative being, in his simplicity, continuously manifests his need for beauty through the imaginative thinking and the psychological factors that define him. When referring to the artist man, we can see that his being becomes a means by which he shapes and invents a world, with the help of the domineering of the will. In the present case, the world is represented by the current called cubism, where the perspective and polyperspective approached by Picasso demonstrates the value of the perceived artist as a master of the chaos he subdues.

Keywords: art, artist, creation, decomposition, geometry, man, painting, perspective, polyperspective, style, symbol, triangle, transposition, will

Motto:
„Art is a lie that teaches us
how to understand the truth."
Picasso

1. Artist - a man like everyone else?

It is not necessary to discuss the universality of the human being, because its very existence is the reason for all the debates that take place everywhere. The sociology of culture analyzes the relationships between society and culture from the perspective of conditionality and its social function. Thus, it approaches culture as an ensemble of material and spiritual values existing both in the way of life and in the qualities of life, perceived atemporally, aspatially and functionally-causal. Cultural anthropology emphasizes the cultural types of life of different ethnic communities in which knowledge, action and the fact of civilization are presented in their original unity. Ethnology deals with the study of human behavior according to environmental factors, habitat, population, usually history. And of course Science, with a sense of science, seeks to customize the cultural phenomenon to different peoples or geographic areas, to fit it in time and to reconstitute it in its manifestations. The philosophy of culture is a fundamental, synthetic concept, a mixture of meanings present in all spheres of thought, as a result of a deepening of a philosophical nature, for this problem cannot be left to the simplistic mind of the ordinary man. It requires deepening, reaching essence and demonstrating the relationship between culture, society, man, and civilization. This theme can only be of philosophical synthesis, referring to the philosophy of culture and the philosophy of history - which brings with it the history of culture and civilization. The philosophy of history, unlike the history of culture that goes to the fields of humanity, includes a gnoseology and an epistemology of history and has far older concerns; the two areas interpenetrate and converge to the same goal, and when the culture dies, the history of mankind will be on the verge of the end, says Oswald Spengler. Wherever and whenever man is heading for knowledge, his power to deepen his details ensures his evolution and allows him to be positioned as *homo sapiens sapiens sapiens*! So, wherever we are, in any space or territory, culture is a universal good to which we have a duty to report permanently.

We will try through this work to turn to the discovery of the truth in art, be it a fiction or a concept started from reality. The debate will include interpretations, ideas and philosophical approaches to the creative person, art, and the emergence of the perspective in plastic art. We start with this research by making a short stance in the creative nature of the human being. Man

[1] associate professor, PhD, West University of Timisoara, Faculty of Music and Theater, otilia_tl@yahoo.com

is constantly showing an acute need for beauty, harmony, balance, coherence, food for the spirit, to adapt to changing living conditions, transformation and reorganization. In the beginning, the order and unity of the world were the strengths of imaginative thinking, which determined the creative tendencies of the human being. Thus, artwork (artistic beauty) is human creation having as a starting point (modalities of manifestation) a complexity of psychological factors included in the individual and social existence of the human being. Artist Man is, first and foremost, a man like everyone else: wishing to live his life, to build, to accomplish ... „If some people are artists at certain times, that is, in those that are in some connection with the production of the work, it is obvious that between them and the rest of humanity there can be no essential difference, as it is said, however, so many times. The idea that the artist is an inspired person, that is, a being who puts into play other faculties than those that are common to men, comes to us from the depths of antiquity. ”[2]

In Aesthetics, Tudor Vianu makes a broad reference to the artist's profile, characterizing him as an ordinary man, open to those achievements that will highlight his innate artistic abilities, the ability to see, know and interpret the world through a vision own grace to learn and penetrate into the depths of life phenomena and to reveal them to the higher senses. The feelings that artists have to wake up from cannot consist of a mixed mix of personal manifestations, but from the enthusiastic sympathy and enthusiasm with which it is natural to look at the most successful achievements of humankind. The artist becomes a means, a voice expressing the aspirations, pains and joys of the whole humanity or a large part of it. Man's accomplishments in the field of knowledge and creation of the newly created world start from the imaginative universe, from the representative power or the power of inventiveness, intuition. Imagination, ,,is a secondary, solidarity and analogous mental process, thinking, imaging, imaging, working on the real, possible, future, and tending to produce the new in the form of intuitive reconstructions of mental pictures, plans iconic or projects”[3]. It is certain that the artist, the man who recreates the world through his own vision through his art, restructuring, remodeling and inventing, is endowed with much imagination. But the creation of real value also implies, in addition to imagination, a motivation, the desire to achieve something new and special. And as novelty is not easily achieved, another component involved is will, perseverance in many attempts, checks and evaluations. The power of penetrating into the depths of all things, whether all the processes and phenomena come from the consciousness or the subconscious of being, is a fundamental characteristic of the authentic artist, the creator of value. His genetic predisposition, along with that gained through life experience in perceiving the world, interpreting and projecting it through profound affective and emotional states, determines the art creator to find a way of itself distinctly different from that of the ordinary man, for the purpose of making spiritual syntheses.

Concluding on the road to genuine artistic creation, we can say that it does not end up retreating within you to become a creator. This is for the simple fact that not everyone can reach that depth where the anxiety dominates the existence. „The ordinary man, even withdrawing himself, remains at the surface of his interiority, and his isolation is reduced to inactivity, to ordinary laziness that never led to creation. Creative unrest lies deeper and is accessible only to the one who can find the primary sources of the vital impulse, the most secret germs of his being. The artist has this quality of excellence.”[4]

Art is not an occasional manifestation of man, (the human being being the art-creating man), but not a strictly necessary one, but rather an extra-ordinary one that in turn derives from the sphere of ordinary activities. „Life without art is perfectly possible, though, of course, this

[2] Tudor Vianu, *Aesthetics*, Orizonturi Publishing House, Bucharest, 2000, p. 218

[3] Paul Popescu-Neveanu, *Dictionary of Psychology*, Albatros Publishing House, Bucharest, 1978, p. 324

[4] *Ididem,* pag. 132.

would mean a decay of human existence."[5] In his statement, Walter Biemel presents alternatives. It initially proposes life without art, but the idea can have a true content only in a theorized world, a world of concepts and ideas. However, the author relies on the statement and recognizes that the existence of this mode of living brings decay of human existence, arguing unequivocally that art is a creation stemming from a fundamental feature of the human being, so it is a process that cannot be separated from man. The annulment of the human - creative being can only be found in assumptions and abstract, but we cannot admit the existence of a universe of absurdity. As the author contends, art can be perceived as an image that man relates to the surrounding world: in the fellow man, in the non-human existence, in the divinity, and even in himself, that is to the whole universe of which integral part he is the framework of which has the possibility to express itself through artistic creations - traits that define it.

We can conclude that art is as old as man, and in support of the idea lies also Hegel who opposes the idea that art has nothing in common with the true ending of life, deviating from human interests and exercising over ourselves through illusion. By art, the philosopher argues, the divine, the deepest interests of man are expressed, thus being possible the equal sign between art - philosophy - religion; the art expressing itself, as we know, in the sphere of sensitiveness. In other words, in order to understand what is said, it is necessary to see beyond the meaning of the first hand, to perceive the depths and give them various interpretations. Inevitably we bring into question the subjectivism of art. And we quite rightly ask ourselves: How do we understand art?

2. How do we understand art?

Do not expect the exactness of an answer because there are a multitude of factors that can distort the interpretation or can reveal its valences. However, the understanding of phenomena is the basic rule from which we try a successful interpretation, because only after the understanding of the concept art becomes accessible and accepted.

When we approach a debate that focuses on art, we cannot present a general overview, because the peculiarities of the individual artist cause controversy and defines features. Extrapolating the idea of polyperspective in Picasso's work, we must first make clear the notion of perspective, a phenomenon that first appeared during the Renaissance. The perspective is a false realistic image obtained by painting on a flat surface of paper, cloth, wall or wood panel. This concept does not work with volumes, but creates a realistic sensation of space, creates a general look or a general look at a landscape, a scene or an object seen from a distance. Using the technique used, the pictorial space is designed to create an artificial, different from reality, with the help of a linear or geometric perspective, aerial or chromatic and combined, linear or chromatic. Geometry tells us that three dimensions are sufficient to define the shape of a body and determine the relative location of objects over others. The transposition on a flat surface of the position of three-dimensional bodies involves the deformation of spatial distances and shapes in relation to the proximity or distance from the viewer. Thus, in painting, deformation is an essential factor in perceiving depth, depth. For this reason, the objects in the first plans seem larger, and those in the second plan, from the horizon, appear to be smaller. The artists do not stop here, but go deep in, proposing, depending on the position of the viewer, several angles to look at certain objects: fronts, from bottom to top and from top to bottom, each angle having a well-defined role.

Author Walter Biemel comments on the current and starts supporting his ideas from a rupture, a space between artist and viewer. In this regard, it proposes a detailed analysis of particular phenomena and not of the general ones, because only in this way can the subject be approached from a philosophical point of view. Thus, Biemel proposes a panorama of Picasso's creation from the known to the interpretable, that is to say, from the cubist movement considered

[5] Walter Bieme, *Exposition and Interpretation*, Univers Publishing House, Bucharest, 1987, p. 292

by Gehlen - the last great artistic movement of our century. More specifically, we refer to the phenomenon called "polyperspective" in the approach of portrayal of women in the period that marked the end of the 30s and early 40s. The novelty of this current is the way the character is presented. The presentation from an angle is dropped and advocates for a concurrent approach of several angles. The impact is tiring, but it has to be built into the depth of the concept. The picture is not abstract, it is a decipherable portrait, but it is not descriptive because it does not just describe something. The reality proposed by cubic current is somewhere in the merging of the two aspects. And rightly Picasso said, „We all know art is not the truth. Art is a lie that teaches us to grasp the truth, at least the truth that we as men can perceive."[6]

3. Art report - truth

If we start from this statement, we can ask what the relationship between art and truth is. The first impulse is to discover the truth through art; but what kind of truth? What does he consist of? Picasso tells us by pointing out the truth that we usually encounter, to which he adds that art, as Plato thinks, is a way through which we come to understand the world. Even if it is apparently creation, so it cannot be real, it cannot be considered as a lie, because it is a manifestation of how to relate to the world, one specific to an age, art being the image of a society and a way of life, „The artist must know how to convince others of the truth of his lies."[7]

Polyperspective is also approached by Ortega Y Gasset in the Work of Dehumanizing the Art where he develops the idea of humanity under the image of a reality representation, characteristic of the nineteenth century, where objects are usually rendered. Dehumanisation derives from the breaking of reality of the human element, considering that translating concepts into things leads to their emptying of content and reality. However, it does not exclude any complete emptying of this content, but it shows a new way of disregarding them.

We continue our incursion into analyzing Picasso's portraits in terms of the „deformation principle". The idea underlying the concept is to transpose into the picture universe, not just to launch an outside speech. By essentially penetrating it is necessary to discover the geometric deformation. That is, the woman is decomposed into geometric figures, dominating the triangle. More specifically, one face is a triangle configuration, a triangle neck unfolded in the other two, the arms a plurality of chained triangles, and the chest a triangle. These sharp shapes join curved lines that curve the arms, backs, shoulders and hat form, plus vertical and horizontal lines, and the rule is not applied to the seat. After Ortega, the roots of Cubism are certainly in geometry, and the one who brought a philosophical interpretation of cubism was Daniel Henry Kahnweiler who argues why this trend was needed and what was behind this move.

4. A philosophical interpretation of cubism

In the first phase of cubism, Picasso used a new process to represent corporeality instead of stimulating illusory means. That is, it does not indicate the object from a certain angle, but from several parts, in this way suggesting an apparently deep perspective. To understand the phenomenon, it is necessary to explain the three-dimensional and color rendering on a surface. Initially, the color blurs to highlight the shape, and light is the element that can shape the shape even if the source is not precisely indicated. In this case, monochrome images are described (starting with the background where no pronounced depth is suggested, giving up the classical perspective means). On the one hand, it is intended to overcome the illusionist way of presentation and the object is given importance with all its properties, and on the other hand the object is deformed for the sake of building the image. This process is called analytical cubism, and consists in deploying the object on a plurality of faces. Interesting is the renunciation of the

[6] *Idem*, pag. 295
[7] *Idem*, pag. 295

resemblance to nature, but not the intention to play it. Cubists turn their attention to the creation of plastic realities. Gehlen discusses the concept by discussing ideas launched by Kahnweiler and starts in research from the desire to discover the philosophical position concerned with the real and the ways of representation. The answer finds itself in neocartian idealism that promotes the fact that the entire experience on the outside world comes from human constructions, which leads to its subjectivity (subjectivism consists in that constructive activity of creating the conscious world through the subconscious element found in the theater, more a specific idea launched by Konstantin Stanislavski in the Work of the actor with himself, where he proposes the art of living - to make art through the conscious manipulation of the subconscious.

Regarding the multiple perspective, the Cubists considered that the presentation of the object should be done concurrently and from several perspectives. The problem is admitting this idea, since it is not the object, but the construction of the image is the decisive element. Another aspect brought to discussion by Gehlen is the reproduction, in the same image, of several aspects of the same thing, in which case it is assumed not merely the optical impression but the thing itself; the optic element being held in different perspectives only from the sight point of view.

After Ghlen, by introducing more insights into an object, Picasso does not promote spatio-temporal relativity but the desire to reproduce the same object from several points of view in order to produce an analytical description of that object. Do we still wonder whether we can accept the theory of associating and assimilation of multiple images or what happens to objects by breaking and distorting them?

Lorenz Dittmann shows that in the case of analytical cubism, alienation is so far away that the object itself is destroyed, and referring to Picasso's work, analyzing female portraits, we will discover the desire to overcome the three-dimensional rendering of things. Initially, the painter joins the various front, side, oblique, and top views in order to make the link between multiple perspective and geometry visible. For a more accurate understanding, we imagine that we want to recreate a person's portrait not with lines that mark the expression, but only with geometric figures, more precisely with triangles. By reducing the object to the geometric figure it becomes easily noticeable.

After Descartes, Picasso divides each of the difficulties he searches in as many possible and useful parts as possible in order to find a solution, demonstrating that the way in which we are subjected to it must be transformed according to a scheme elaborated by the subject. Picasso's representation is an experiment that transforms, in our case, the woman into a picture easily retained as an ensemble, but not as expressiveness. A classic woman portrait is not a configuration that we identify with a woman's image, but we can see a character trait, a sensitivity that defines its image and individualizes the image.

In our case, deliberately removing the above idea, the object reproduced reaches autonomy; that is, the painter wants to emphasize through geometry only that something that cannot be shunned. So important is not the autonomy of the object, but its dependence on the one that represents it. According to Walter Biemel geometry and multiple perspective are two identical notions. By geometry, the object represented becomes easily noticeable, and for this it must not conceal any aspect, as in the case of the three-dimensional one when we see the object only from one side. Picasso wishes to suppress the perspective of the perspective by introducing a multiple perspective - simultaneous presentation of multiple complementary angles of view. If we are talking about angles, deformation and lack of volume, we are undoubtedly bringing space - the different sides of the body must be carried out concurrently and fixed in a single plane, which can be taken in one glance.

For this, the plurality of points of view must be retained in a complete representation - the sides of a body are presented as if their surfaces were detached and unfolded. By decomposing the object in its various aspects, it is demonstrated its durability, while in the case of analytical

cubism, by fragmenting, the object is put into motion becoming unknown. By geometry, the subject gains steadfastness, but at the same time it is also silhouetted, not to be understood by this term its basic meaning, but more specifically, the rendering of the body must depend on the painter who conjoins the multitude of points of view in a single overview by which synthesizes everything that at other times would be possible only by a series of separate looks.

The purpose of the Cubists was to demonstrate the possibility of rendering the corporality by using the triangle - the simplest flat figure, and the proposition of the multiple perspective is not meant to emphasize the importance of the represented object, but the viewer who goes to the subject. „In my paintings I introduce all the things that I love. As I walk in this posture, I am indifferent, they have to come to terms with this fate!"[8] By this statement the painter brings into discussion the authority and force of.

The will, in the creative art man, reveals the power of modeling the existence. Picasso approaches the woman in her work, because the action is on her way. It does not perceive it as a mystery that is attracted to inexplicable, but its image reaches the artist's discretion by modeling it and reducing it to the simplest geometric figures. We can conclude that the will comes to totally dispose of the object represented.

Biemel continues his incursion by making a similarity between the approach of the multiple perspective in Picasso's work and some philosophical interpretations by Nietzsche. As a common point, we are concerned with the principle of simplistic deformation, which the philosopher asserts that "Logical and geometric simplicity is a consequence of the increase in power: conversely, perceiving a simplification simplifies the feeling of power, the culmination of development: the great style."[9] From here we can deduce increasing the immanent power of any simplification, the result being the relief of the artist who through his creative actions completely dominates the simplified object.

At first, when we look at Picasso's paintings, we do not find out what we are waiting for, but after a while, we realize the existence of that force, the domineering will we identify with, and which spreads the feeling of power that emanates from them. Nietzsche argues that „Artists should not see anything as it is, but simpler, more powerful than it is,"[10] and Picasso argues that „By art we express our representations of what nature is not."[11] – as a reference to the technique of painting.

Everything is subordinate to the will! Assertion supported by Nietszche, which invokes the magnificent power of dominating the instinct by will; the one capable of turning it into an inscrutable force, in a totally subordinate force. For argumentation, Biemel brings into discussion some paintings: „Nude female, combing" 1940 where we discover the human animal outburst and its transfiguration into the animal with nostrils, "Bathing" 1927 where the body becomes a sexual symbol, the female breast has legs and the only part of the body that can be recognized is the seat.

The freedoms of the painter do not stop there, but by the techniques involved: the deployment and wrapping technique (compressed presentation when the perspectives are wrapped in one plane) or by deviation from the use of the triangle and the adoption of simple and clear figures that lead to the dissolution of the angles, destroys the concrete form of the object. Everything can go so far as to the cruelty of canceling any form of resistance to image. Cruelty pushes to the maximum the deformation of the object, becoming a tendency for self-extraction, self-destruction of what constitutes the object of affection, which leads to superiority from where the power is extracted. Objects must reconcile with the new hypostasis because the artist so

[8] *Ibidem,* pag. 311
[9] *Ididem,* pag. 313
[10] *Ibidem*
[11] *Ibidem*

commands - it demonstrates the supremacy of the will, one that abducts the essence and becomes the threat itself. However, the painter is not bypassed by conflicts, a major confrontation being between his self and the person to be modeled. Even if the removal of the object gives it power, the artist has an obligation to take into account, in his works, both the reality of the object itself and its visibility.

How does this balance go? It is hypothetical to bring arguments, but we remain convinced that the greatness of an artist does not consist of the beautiful feelings he awakens, but in the style that convinces, disposes and wants, becoming the master of the chaos he subdues.

Bibliography

1. Biemel, Walter, (1987), *Exposition and Interpretation*, Universe Publishing House, Bucharest.
2. Cărbunaru, Stelian, (1988), *Theater Technique*, Technical Publishing House, Bucharest, Gasset, José Ortega, (2000), *Dehumanizing the Art and Other Essential Essays*, translated by Sorin Marculescu, Coresi Publishing House, Bucharest.
3. Paul Popescu-Neveanu, (1978), *Dictionary of Psychology*, Albatros Publishing House, Bucharest.
4. Vianu, Tudor, (1997), *Writings about theater*, Eminescu Publishing House, Bucharest.
5. Vianu, Tudor, (2000), *Aesthetics*, Horizons Publishing House, Bucharest.

FAUST - A LIFE DOMINATED BY KNOWLEDGE

FAUST – O VIAŢĂ DOMINATĂ DE CUNOAŞTERE

Otilia HUZUM[1]

Abstarct

Psychoanalysis, in Freud's view, presents the existing imbalance between the inside and the outside of the human being, more precisely between the existing reality lived and its moral convictions. The study is an applied analysis focusing on Goethe's Faust opera, where the periplus in space and time is dominated by psychic macchisms and sexuality symbolism, concepts that define the histrionic state of duality of the individual. The complexity of the character derives from the existence of a universe hiding mysteries responsible for behavioral imbalances; man has a social world - known by all, a world of his own - known by his family or friends and another, intimate - one that does not leave true wishes visible. By deepening the debate we discover the analogies between man - character and actor; the artist, like the character of Goethe, reveals himself as a personality in whose interior, at the moment of interpretation, they are living together and at the same time their own identity but also many other alterties. The character, man, artist proposes qualities found in the consistency of Faust's complexity, which has led Freud to put accent on the problem of genius pathology - genius feeling his presence through the power of sacrifice in favor of acquiring knowledge, one based on experience provided by experimentation.

Key words: Faust, psychoanalysis, identity, personality, symbolism.

Motto:
„Nebunia brodește adeseori, câte o idee, pe care judecata și mintea
sănătoasă nu o poate naște cu atâta spor.”
(W. Shakespeare, ”Hamlet”)

Structura psihică individuală conține, în accepțiunea freudiană, Sinele, Eul și Supraeul. Pornind de la această descriere, Freud dezvoltă teoria psihanalitică comentând aspecte referitoare la nivelurile conștiinței umane aflate în fața unei crize a valorilor globale, ceee ce determină existența unui dezechlibru, a unui conflict între înteriorul şi exteriorul fiecărei persoane. Lucrarea de faţă prezintă o scurtă sinteză, în care analizăm legătura existentă între om, actor şi personaj, entităţi care au aceleaşi trăsături fundamentele şi acelaşi mod de funcţionare. Omul este studiat de psihiatrul și psihanalistul Freud, prin intermediul personajului Faust, iar actorul este cel care, prin abilităţile sale poate da viaţă unei alterităţi aflată într-o condiţie literară.

Nu putem aborda teoria psihanalitică, decât după ce clarificăm ce înseamnă şi ce propune ea. **Psihanaliza** reprezintă ansamblul concepţiilor lui Freud privind viața psihică conștientă și inconștientă, atunci când tendințele sau dorințele profunde ale individului vin în conflict cu convingerile sale morale și sunt alungate în subconștient, de unde reapar episodic sub o formă travestită. Raportându-ne la cele enunţate şi extrapolând discuţia în direcţia creaţiei, putem găsi cu mare uşurinţă o legătură între teoria psihanalitică lui Freud şi Faust, personajul lui Goethe (1790, 1831), din opera cu acelaşi nume. Faust, cu întreaga sa nebuloasă exisistenţială, nu se deosebeşte cu nimic de idealurile omului, ci din contra, ilustrează, în cel mai convingător mod cu putinţă, complexitatea unui caracter dominat de încercări, întrebări, frământări şi angoase. În structura personajului întâlnim deopotrivă, atât incertitudinea dezechilibrantă a binelui şi răului, cât şi pe cea a dorinţei de cunoaştere liberă şi necondiţionată, umbrită uneori de limitării ale propriilor principii. La fel ca şi Rene Descartes, Faust se lansează în aventura cunoaşterii prin metoda îndoielii. Numai că personajul nostru nu se îndreaptă către stabilirea unei relaţii cu divinitatea, ci admiţând existenţa lui Dumnezeu, automat o acceptă şi pe cea a lui Lucifer. Astfel, periplul asumat nu este unul al credinţei, nu porneşte de la principiul cartezian conform căruia ar

[1] conf. univ. dr. Universitatea de Vest, Facultatea de Muzică şi Teatru, Timoșoara, otilia_tl@yahoo.com

putea fi o fiinţă finită, deoarece ideea de desăvârşire nu izvorăşte din propriul eu, ci vine de la altă instanţă, adică de la Dumnezeu. În căutarea sinelui, ajunge la concluzia că el este un lucru care gândeşte, se îndoieşte, înţelege, afirmă, neagă, vrea, îşi imaginează, simte. Aşa că tentaţia gândului face legătura dintre cele două forţe, pentru ca în final, după punerea sub semnul îndoielii puterilor lui Mefistofel „Ce poţi să-mi dai, sărmane Diavol?", să vedem o răsturnare a situaţiei prin seducţia voluptoasă a maleficului care marchează pactul faustic. Dorinţa nefirească „clipă, rămâi! Eşti prea frumoasă!" care depăşeşte condiţia umană, anunţând un dezechilibru dominator, are ca scop evidenţierea fiinţei aflate într-un conflict veşnic, produs de credinţele justificate prin raţiune (cum ar fi cele matematice, exacte şi logice) şi celelalte care au la bază zona senzorială (simţurile şi iluziile înşelătoare). Fapul că Faust nu poate controla conştient simţurile aducătoare de iluzii, se îndreaptă cu bună ştiinţă către lucrurile palpabile, care sunt materializate şi pe care le poate vedea sau atinge.

Opera lui Goethe este o capodoperă a literaturii germane, în care ne este înfăţişat Heinrich Faust, cărturar ispitit de Mefistofel. Demonul, pentru a-i câştiga sufletul, doreşte să-i ofere o altă perspectivă asupra vieţii, propunându-i evadarea în spaţiu şi timp. Cunoscând minunile pământului şi savurând experienţele de viaţă, personajul nostru doreşte să elimine drama neajunsului şi să trăiască o existenţă veşnic mulţumitoare. Să nu ne gândim că strădania lui Mefistofel a fost una superficilă. Din contra, în obsesia coruperii sufletului, demonul îl poartă pe protagonist prin epoci, titluri, iubiri imposibile, lupte… locuri unde întâlnim o varietate de personaje. Goethe ne transportă cu o delicateţe fantastică de la mitologia greacă - centaurul Chiron, la sfera biblică – îngerii Rafael şi Gavril, la folclor – fauni, la ierarhii regale – Marele Cancelar, la artă – poeţi, actori comici, în filosofie – Anaxaroras şi în lumea curentelor culturale – Realismul şi Suprarealismul.

De ce asocierea Goethe şi Freud? Legătura o descoperim în mărturia persuasivă a lui Freud, conform căreia drumurile către ştiinţele naturii i-au fost deschise de lucrarea lui Goethe *Die Natur*. Adimraţia pe care o nutreşte Freud pentru „marele universal" cum îl numea pe Goethe, nu se rezumă doar la atât, ci se continuă cu aprecieri privind idelile lansate în teoria pshianalitică, unde abordează mecanismele psihice şi simbolismul sexualităţii. După Ellenberger și R. Kuhns, la succesul lui Freud au contribuit, în mare parte, povestirile despre aventurile unor personaje, dominate de mari suferinţe şi frământări sufleteşti, în căutarea unui ceva aparte, probabil, în înţelegerea sensului vieţii sau a atingerii ideii de fericire. Este greu de găsit un răspuns la întrebarea dacă viaţa are vreun sens sau nu, iar cu cât căutăm explicaţia, ea pare că se îndepartează de noi. Plecăm de la supoziţia că, dacă e greu de găsit sensul vieţii, atunci e mai uşor de negat acest sens. Și atunci, cum admitem o existenţă lipsită de sens? Esenţa constă în drumul neîncetat către un ideal, oricare ar fi el. Sensul este dat de dorinţa spiritului nepotolit, de hotărârea de a nu renunţa la drumul către cunoaştere. De fapt, rostul vieţii fiecarei persoane este viaţa însăşi. Şi, ce face Faust? Trăieşte din plin acest parcurs, atât din punct de vedere al existenţei într-o lume a irealului, a visului chiar, cât şi a unui univers palpabil care nu-i refuză nimic, dar în schimb îi ia tot.

În încercarea descifrării personajul Faust prin intermediul psihanalizei, ajungem la descrierea psihicului cu ajutorul conceptelor: psihiatrie, psihanaliză, filosofie sau artă, domenii diferite, dar care au în centrul atenţiei interioritatea cea mai profundă a fiinţei umane. Psihanaliza comportamentului contribuie la relevarea unor mecanisme ce determină desfăşurarea activităţilor, lucru specific creaţiei şi implicit întâlnit în: arta actorului, arta pictorului, balet…. direcţii care excită psihicul fiinţei umane, ajungând până la graniţa fină, labilă dintre normal și patologic. Vorbind despre interpretările psihanalizei, privitoare la originile artei, Freud susţine ipoteze conform cărora anumite instincte, în primul rând cel sexual, (numit de Freud *libido*), ar determina impulsul creaţiei artistice, dar că el s-ar prezenta în operă, ca şi în vis, prin sublimare. În cadrul acestei viziuni, artistul este un individ al cărui suflet este esenţialmente dramatic.

Instinctele se se confruntă în sufletul său şi sublimarea care rezultă este tocmai creaţia artistică, în care indivizii comuni găsesc, la rândul lor, un mijloc de eliberare pentru propriile lor conflicte, cultivarea artei pentru aceştia fiind o adevărată metodă psihoterapeutică. Arta implică fantezie, iar observaţiile lui Freud privind psihologia fanteziei, arată o strânsă legătură cu geneza creaţiei artistice. După opinia lui Freud, fantezia nu desfăşoară nicăieri o activitate mai intensă decât la persoanele care suferă de o nemulţumire oarecare. „Dorinţele neîmplinite sunt forţele motoare ale fanteziilor şi fiecare fantezie particulară este împlinirea unei dorinţe, o corectare a realităţii nesatisfăcătoare”[2]. „Aceste dorinţe sunt sau de natura erotică, sau răspund nevoii de putere şi înălţare a eului propriu. Ele există uneori, în acelaşi complex, căci dacă fantastul se doreşte puternic şi pururi încoronat de succes, el speră în felul acesta să-şi apropie mai bine şi obiectul aspiraţiei sale erotice”[3]. Dar mecanismul creaţiei, subliniază Tudor Vianu, poate fi pus în mişcare nu numai de un preaplin al sentimentelui care-şi caută o canalizare şi o deviere, ci şi de sentimentul unei insuficienţe. „Apăsător poate fi nu numai excesul sentimentului, dar şi sărăcia lui”[4]. Viaţa practică temperează unele sentimente, atenuează unele reacţii, dar în lumea fanteziei sale, artistul trăieşte sentimente mai puternice şi mai rare, pe care viaţa i le refuză de obicei. Acolo găseşte el corectarea lipsurilor din viaţă. Am găsit într-o lucrare a lui Petre Ţuţea o idee care deschide drumul către acceptarea unei puternice lumi interioare, univers care ascunde taine responsabile de dezechilibre comportamentale. Omul are o lume socială – cunoscută de toţi, o lume proprie – ştiută de familie şi prieteni şi o alta, întimă – cea care nu lasă la vedere adevăratele dorinţe. Acestă lume nevazută şi neştiută conturează starea de duplicitate a omului şi declanşează conflictul între adevăratele dorinţe şi realitatea trăită. În viaţă este ca în teatru. Omul este prin natura lui un creator, dar ca să stabilim aşa cum dorea Denis Diderrot, cine predomină în artă „ori raţiune, ori simţire” ar fi imposibil. Amestecul de stări induse, compuse sau trăite ***acum*** şi ***pentru prima oară***, fac din om un subiect supus studiului şi experimentului; căci sentimentul este irepetabil şi are în permanenţă valoare de unicat. În viaţa scenică a actorului, a acestui histrion dominat de dualitate, există în acelaşi timp şi identitatea şi alteritatea, lucru care poate fi considerat de domeniul abaterii de la liniile impuse de normalitate; totuşi farmecul vieţii este dominat de o anumită doză de libertăţi asumate căci „o existenţă care nu ascunde o mare nebunie n-are nici o valoare!” susţinea Emil Cioran. Revenind la Faust, ne dăm seama că practice, este un caracter cu slabiciuni şi capricii, cu dorinţe şi asipraţii, cei drept, unul deosebit de complex, care visează cu ochii minţii, după care îşi înfăptuieşte opera. El trăieşte numeroase întâmplări, participă la felurite acţiuni şi mai ales experimentează launtric o infinitate de stări, descoperă arhetipuri şi se identifică cu tipologii umane. Făcând o analogie cu munca actorului cu sine însuşi, descoperim ***arta trăirii,*** propusă de omul de teatru rus Konstantin Stanislavski, procedeu care demonstrează posibilitatea controlării conştiente a subconştientului. Mai precis, actorul, în lungul său drum către desăvârşirea personajului, este în acelaşi timp implicat, dar detaşat, adică ajunge la capacitatea de a-şi supraveghea şi dirija conştient creaţia construită prin propriul subconştient, fără a-şi pierde contactul cu propriul eu. E greu de explicat prin intermediul raţionamentului, cum poţi, prin propriile capacităţi, să conturezi o altă identitate, cu scopul de-a o manipula ulterior după bunul plac. Mai mult, această alteritate creată îşi găseşte spaţiu şi coexistă cu artistul în deplină armonie, în acelaşi corp. Actorul, în timpul interpretării, se divide, deci în interiorul său sunt două caractere el şi personajul, dar pot fi şi trei, când avem de interpretat un dublu rol; există identitatea artistului interpret şi două alterităţi. Faust îmbracă aidoma haina actorului, poate chiar mai mult şi de aici genialitaea lui Goethe şi-a scriiturii lui, prin intermediul căreia a evidenţiat un caracter obsedat, chinuit şi copleşit de plăceri frivole, care-l determină pe Freud să nu se rezume, în studiile sale, doar la patologia biologicului, ci să

[2] Freud, *apud* Tudor Vianu, *Scrieri despre teatru,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1977, pag. 161
[3] *Ibidem*
[4] *Idem,* pag. 287

extindă cercetarea asupra patologiei geniului – unde devierile comportamentale şi aura intuiţiei nu au nimic în comun cu anumite indisponibilităţi înnăscute sau dobândite. Geniul este acel spirit aparte ivit din libertatea minţii, a psihicului, a trăirilor duse până la extaz şi dicolo de el. Genialitatea lui Faust vine din puterea sa de sacrificiu în favoarea dobândirii cunoaşterii prin experienţă şi din experimentare, elemente care pe care le descoperim prin două dimesiuni: viaţa, implicit sexualitatea şi varietatea oferită de ea, şi moartea. Prin „Eşti prea frumoasă! Clipă rămâi!", enunţuri aparent simple, dar în care stau concentrate dualitatea personajului „ce frumoasă eşti" – cu sens de contemplare, poate şi regret că nu a avut o şansă mai înainte, dar şi disperarea de a pierde plăcerea eternă „clipă rămâi!"; personajul aduce în prim plan o stare de normalitate, dorinţe şi regrete fireşti, sperante şi vise omeneşti, totul dublat de o inegalabilă poftă de autodepăşire. Faptul că, în sfârşit, există un om care ia diavolul în serios, încheind un pact, demonstrează puterea de sacrificiu a geniului în favoarea cunoaşterii, căci „nu există genii adevărate sau mari personalităţi care să nu aibă măcar un strop de nebunie sau măcar un strop de anormalitate".

Pactul încheiat de Faust cu Mefistofel pe o durata de 24 de ani, demonstrează trufia eroului, lipsa lui de măsură şi afundarea în deznădejde „Nu! Domnul nu te iubeşte, Domnul tău este propria-ţi voinţă." Se complace în această situaţie şi continuă aventura vieţii. Experienţele lui sentimetale îşi găsesc puncte de tensiune maximă în naivitatea Margaretei şi farmecele Elenei. Refuzând plăcerile beţiei din pivniţa Auerbach, de care are repulsie, şi întinerit în bucătăria vrăjitoarelor, iubirea i se înfăţişează în arătarea graţioasă şi inocentă a Margaretei. Gingășia și puritatea ei îl înflăcărează pe Faust, încercând prin orice mijloc să obțină o întâlnire, fără știrea mamei tinerei fete. Mefistofel intervine în reușita planului, aducând-o pe fată în brațele iubitului său. Dragostea care se naşte între ei, evidenţiază şi confirmă o aspiraţie mai înaltă a sufletului, încât Mefistofel, simţind primejdia, întervine distrugând iubirea celor doi şi făcând din Faust ucigaşul fratelui Margaretei. În noaptea Sfintei Valpurgii, sub influenţa vrăjitoarelor, Faust, în mijlocul dezlănţuirilor malefice, urmărind îngrozit ritualurile și prosternările către Satan, are o viziune: Margherita este încătușată în lanțuri. Aleargă să-și ajute iubita acuzată de puncucidere, dar o găsește în închisoare, chiar în delirul ultimilor clipe ale vieții. Eroul dorește să o salveze prin puterea lui Mefistofel, dar Margareta respinge forța malefică, preferând moartea; un sfârșit care simbolizează totodată și mântuirea ei. Tragedia Margaretei ni-l înfățișează pe Faust ca pe un om chinuit de remuşcări şi de regrete pentru nenorocirea unui suflet. Dar nimic nu durează. Totul dispare după somn lung şi regenerator, căci Mefistofel reuşeste să strecoare în natura lui fecundă alte nazuinţe, dorinţă de viaţă şi noi aspiraţii, astfel încât indiferent de puritatea întâlnirilor, obsesia căutării este unicul ţel. Putem chiar echivala prezenţa lui Mefistofel cu forţa interioară a omului obsedat de căutarea propriului ideal, indiferent de tentaţii şi evenimente; tenacitatea continuării demonstrând că nici răul şi nici binele nu pot contura bariere.

Periplul lui Faust evidenţiază elocvent viaţa, iar evenimentele care se desfăşoară nu fac nimic altceva decât să aducă în lumină o întreagă lume ispititoare care doreşte să sustragă mintea şi sufletul de la adevăratele aspiraţii individuale. Această hărţuire permanentă între bine şi rău, între dorinţe şi aspiraţii, vine pentru a contura definitiv încrederea lui Faust în propriul vis. Decăderi, extaz, iubiri şi nefericiri, toate-i sunt oferite deopotrivă. Timp de opt ani, Faust a stat în compania lui Wagner, care-i îndeplineşte dorinţele şi-l face să audă o muzică minunată, ori de câte ori este încercat de o remuşcare. Apoi, personajul nostru doreşte căsătoria, dar Mefistofel îl refuză, făgăduindu-i cele mai frumose femei „aşa încât inima îi tremură de bucurie". După 16 ani de călătorii, Faust şi Mefistofel se întorc la Wittemberg, unde, la un banchet studenţesc Mefistofel o aduce pe Elena, iniţial în văzul tuturor, după care doar pentru Faust. Elena, regina Spaniei, considerată cea mai frumoasă femeie care a trăit vreodată, este celebra frumuseţe a antichităţii care simboliza aspiraţia lui Goethe spre armonia perfectă dintre spirit şi materie.

Faust este ispitit şi cucerit „Îmi dai cu sarutarea ta eternitatea” şi descinde în regiunea mumelor, acolo unde se găsesc tiparele eterne ale realităţii, pentru a o readuce în viaţa lui. Obţine doar reflexul ei. Cuprins de dorinţa posesiunii şi încercând s-o cuprindă, reflexul inconsistent al Elenei se risipeşte. Prin tehnici vrăjitoreşti, Mefistofel îl conduce din nou într-o lume ideală. Îl transportă în Grecia, unde demonii antichităţii erau adunaţi pe pajiştile Tesaliei, într-o nouă noapte valpurgică. Pentru Faust, Elena este un simbol. La fel şi necontenita căutare. Întâlnirile cu Sfinxul, cu Chiron, cu Manto, ajungând până în imperiul umbrelor, demonstrează perseverenţa unui geniu în atingerea scopurilor prouse. După căutări şi aşteptări, Elena apare în Sparta, în aşteptarea soţului Menelau, care trebuia să revină în Troia. Şi ce poate fi mai palpitant decât o poveste cu întrigi lansate de Phorkias, cu o eventuală tentativă de crimă din partea lui Menelau cu scopul de-a aduce jertfă zeilor? Toate converg în aceeaşi direcţie - înlesnirea iubirii dintre Faust şi Elena, o poveste care se finalizează cu apariţia pruncului Euphorion, copil care nu va trăi mult timp. Importantă nu este legătura amoroasă, căci nu poate fi vorba despre o simplă însoţire a celor doi, ci despre atingerea celui mai înalt punct al înnobilării firii umane. Această uniune l-a dus pe Faust către înfrângerea propriului egoism şi către înţelegerea sensurilor altruiste ale vieţii. Chiar dacă idila antică se sfârşeşte tragic, faptul că veşmintele Elenei transformate în nori îl transportă pe Faust în Germania, simbolizează uniunea legăturii omului cu idealul. Se finalizează un plan, dar drumul continuă, iar personajul devine mai bogat acumulând evenimente şi trăiri care-i asigură evoluţia.

Experienţele eroului şi sfârşitul poemului nu reprezintă soluţionarea unui conflict, ci împlinirea unui destin precum Ahile în Iliada sau Ulise în Odiseea. Poemul lui Goethe este o mare operă dramatică atât prin îmbinarea celor trei genuri literare; liric, epic şi dramatic, cât şi prin complexitatea dezvăluită de acţiune, de erou, de stil al scriiturii şi-a informaţiilor concentrate. Astfel, lucrarea se poate apropia de *Divina Comedie* a lui Dante, care atinge aceeaşi varietate şi aceeaşi forţă a genialităţii poetice.

Bibliografie

1. Dumitrescu, Marius, (2014), *Psihanaliza aplicată în filosofie şi artă*, Editura SEDCOM LIBRIS, Iaşi.
2. Goethe, Johann Wolfgang, (2010), *Faust* vol. 2, trducere Ion Iordan, Editura Adevărul, Bucureşti.
3. Sava, Ion, (1981), *Teatralitatea teatrului*, Editura Eminescu, Bucureşti.
4. Shakespeare, William (1955), *Hamlet*, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti.
5. Silvestru, V., (1964), *Meyerhold despre improvizaţie*, în Revista „Contemporanul”, nr. 14/1964.
6. Stanislavski, Konstantin, (1951), *Munca actorului cu sine însuşi*, traducere de Lucia Demetrius şi Sonia Filip, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bureşti.
7. Vianu, Tudor, (1977), *Scrieri despre teatru,* Editura Eminescu, Bucureşti.

MORALITY - A CONTEMPORARY PROBLEM

MORALITATEA – O PROBLEMĂ CONTEMPORANĂ

Ion SÎRBU[1]

Abstract

The author believes that the crisis of morality also demonstrates the crisis of culture, and the crisis of both depends on the civilization'sachievements in the field of technic sand technology. The perennial core of morality is the responsibility. Moral receive, accordingly, morality form the essence of culture and of social consciousness.

High morality is necessary in all areas of human activity. It is of particular importance in the spheres of politics, justice, all state institutions of force, in science, and scientific research. Hence the need to develop a new ethics that will constitute the base of moral norm principles corresponding to current conditions.

Key words: morality, moral education, global ethics, culture, civilization, responsibility, aesthetification, ethification.

1.Preliminarii

Progresul în domeniul științei și al tehnicii e recunoscut de toți. Nu același lucru se poate afirma și despre cel al moralei și al moralității. Există totuși progres, considerăm noi, în domeniul moralei. Progres există și în domeniul eticii. Discutabil e însă progresul în domeniul moralității sau al conștiinței morale, al însușirii de către oameni a normelor și cerințelor morale.

Posibilă este oare crearea unei noi etici și a unei noi morale, fundamentată de știința Etică? Cum am putea educa o conștiință morală și, corespunzător, comportamentul moral al omului contemporan fie el politician, jurnalist, jurist, medic sau savant? Putem noi oare afirma că „Moralitatea va salva lumea?", împreună cu frumusețea și adevărul? Numai că moralitatea, cu nucleul ei – responsabilitatea, pare a fi mai întâi de toate.

Realitatea înconjurătoare, deseori foarte incertă și chiar crudă, ne-a servit de material pentru analize. Literatura filozofică la temă, de asemenea. Metoda analitică, ca și cea dialectică, comparativă și a extrapolării și-au găsit o aplicație firească în prezentul articol.

2.Discuții și rezultate

Moralitatea e multiaspectuă, pluralistă și ține, după cum credem noi, mai întâi cont de toate, de însăși morala ca formă a conștiinței sociale sau a culturii unei sau altei etnii. Conform Dianei Silaghi „Tratarea problemei moralității trebuie privită din perspectiva întemeierii ei într-un inventar tematic al ontologiei, antropologiei sociologiei și axiologiei, pornind de la faptul că noi înșine suntem sau putem deveni persoane morale. În acest context apare strânsă legătură între conștiința morală și valoarea morală. Conștiința morală (judecata care precede sau urmează o acțiune) constituie tocmai fenomenul experiențial al valorii morale" [1, p.141-142].

Din cele expuse mai sus reiese, după părerea noastră, că autoarea, ca și mulți alții eticieni, pune semnul egalității între conceptele de morală și moralitate. Eu însă fac deosebire între morală, moralitate și etică, care deseori, pot fi folosite și ca sinonime.

Morala, moralitatea și etica. Morala include în sine un număr mai mare sau mai mic de norme, principii, imperative, prescrieri, care reglementează comportamentul oamenilor, unora față de alții și a acestora față de natură, societate și față de alte comunități de oameni. ***Morala*** e o creație umană și e tot atât de veche ca și însuși omul rațional, care treptat a și creat-o. De la bun început, morala era consfințită de religie devenind prin acest act mai durabilă. ***Morala*** e etnică

[1] dr. hab. în filozofie, profesor universitar, șef. secție la CSSAS al Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun" Chișinău, R. Moldova, itsirbu@yahoo.com

sau națională, concomitent conținând în sine și norme general-umane, proprii tuturor etniilor și culturilor corespunzătoare acestora. Ea reprezintă prin sine o formă a culturii, o formă a conștiinței sociale.

Etica este teoria moralei, știință despre morală care apare cu mult mai târziu decât aceasta. Creatorul sau fondatorul acestei științe filozofice, pe drept cuvânt, este considerat Aristotel. ***Știința eticii*** e chemată a fundamenta normele și principiile morale, pe cele vechi și altele noi, care corespund noilor realități. E de accentuat faptul că eticienii contribuie la dezvoltarea și modificarea moralei. Rolul principal însă în aceasta aparține comunităților umane. Etniile aprobă sau dezaprobă noile aspecte ale moralei, create și de către eticieni, dar și de comunitățile însele, când se modifică condițiile reale ale existenței lor.

Moralitatea, în propria viziune, e o reflectare subiectivă de către indivizii umani a moralei existente într-o anumită comunitate sau alta. Cunoașterea normelor, a principiilor și a imperativelor nu garantează însă faptul că individul se va comporta în conformitate cu acestea. Mai e nevoie ca normele, principiile și imperativele date să se transforme în convingeri individuale, iar individul să mai aibă voință și tăria de caracter pentru a proceda în conformitate cu convingerile obținute în rezultatul educației sau al autoeducației. Reiese din cele expuse că există o strânsă legătură și interacțiune între morală, etică și moralitate, între acestea ș cultura existentă. Toate împreună sunt influențate de civilizație și realizările acesteia. ***Civilizația,*** la rândul ei, e influențată de cultură cu elementele acesteia, deci de morala, etica și moralitate.

Morala se modifică de la o etapă istorică la alta, de la o cultură la alta și în ultimă instanță, putem observa că ea progresează, dând deseori și înapoi, sau bătând pasul pe loc. astăzi morala se extinde asupra tuturor etniilor și raselor, cu culturile și religiile lor. Ea se extinde și asupra animalelor, întregii naturi organice și anorganice. Progresul moralei în așa caz e de față. Același lucru am putea afirma și despre etică. Deci și ea e supusă progresului. Unele concepții etice se completează cu altele noi, la fel ca și normele, principiile și imperativele morale.

Progresul poate fi contestat doar în domeniul moralității Vedem acest lucru din interogația: oamenii de azi sunt ei oare mai morali decât în epocile precedente? Credem că da și, concomitent, nu. Nu există un răspuns univoc. Creșterea nivelului de studii nu e un indice al succesului moralității. Progresul de mai departe al omenirii însă e indisolubil legat de creșterea moralității or, amoralitatea (care astăzi este în creștere) poate duce chiar și la dispariția speciei umane și, posibil, a întregii vieți terestre. Necesitatea unei înalte moralități și a educației conștiinței morale e evidentă. „Morala, - afirmă Diana Silaghi, - reprezintă în sine problema centrală a vieții, iar omul poate găsi certitudine în legătură cu caracteristicile sale morale fundamentale și cu existența sa morală numai prin experiență împreună cu ceilalți, în unitatea cu ceilalți, prin comuniunea și comunicarea cu ceilalți. Dar atunci când comuniunea și comunicarea cu ceilalți sunt proectate pe fondul unei conștiințe ignorante, egoiste, nepăsătoare și antagonice se ivește imoralitatea sub toate aspectele ei (chiar și ca amoralitate constituită pe fondul lipsei voinței morale) [1, p.149].

Morala și, corespunzător***, moralitatea*** țin de cultură or morala, după cum anterior am menționat, este elementul fundamental, nucleul culturii. Cu cât e mai dezvoltată cultura, cu atât e mai dezvoltată și morala și *vice-versa*, cu cât e mai dezvoltată morala, cu atât e mai dezvoltată și cultura. ***Cultura și civilizația***. ***Cultura***, după cum afirma N. Berdiaev, e organică, evolutivă. Autorul deducea termenul de cultură de la cultul religios, de la cultul strămoșilor. Cultura, deci are în centrul ei de atenție omul și în conformitate cu acesta, prin prisma acestuia, e cultivată și natura. Civilizația, care după părerea lui N. Berdiaev, e artificială, anorganică și dușmănoasă spiritului uman, influențează negativ morala și moralitatea. Grație realizărilor civilizației, la etapa actuală apare și fenomenul negativ al „culturii de masă", al „chitciului" – pseudocultura. Omul astăzi, grație realizărilor civilizației, își poate schimba exteriorul, inclusiv și rasa, poate programa genul viitorului copil. Individul matur își poate schimba chiar și genul,

transformându-se din bărbat în femeie și din femeie în bărbat. De fapt, în pseudo femeie și pseudo bărbat. Or, aceștia nu mai pot avea pe cale firească urmași sau copii. Dacă cultura și civilizația culturalizată contribuie la dezvoltarea personalității umane, atunci „cultura de masă", kitsch-ul și noile tehnologii utilizate prin prisma acestora, vor duce la degradarea personalității și a omului în genere, a corporalității acestuia, în primul rând.

Corpul uman – afirmă O. V. Popova, - deja nu mai e ceva firesc sau natural, el într-o măsură maximă, e un dat social și cultural. Tehnologic, e predeterminat de a fi frumos, ceea ce înseamnă că omul e aruncat în necruțătoarea industrie a frumuseții, deci a dietelor stricte, a metodelor chirurgiei estetice, a istovitoarelor antrenamente de forță, a terapiei hormonale, a dopingului genetic etc. [2, p. 97]. Practic, astăzi are loc dezumanizarea și depersonalizarea omului. Cibercultura contemporană, conform O. V: Popova, formează corpul și ca obiect de artă, și ca produs al tehnologiilor, pornind de la matricea matematică, ce programează producerea seriei de imagini estetice de corpuri identice. Astfel de corpuri tot mai pronunțat sunt înstrăinate de om, întruchipând idealul perfect, sublim al construcției tehnice impersonale [2, p.100].

În lumina acestor afirmații nu putem să nu ne dăm seama de rolul principal în toate acestea al chirurgiei plastice, cosmetice și estetice și, corespunzător, al chirurgilor de aceste specializări. Totul ar fi bine dacă toți reprezentanții acestor domenii ale chirurgiei ar avea și înaltă moralitate. Realitatea însă e de alt gen. Deseori, posibilitățile chirurgiei plastice, care astăzi grație noilor tehnologii și a noilor utilaje, instrumente medicale, au crescut de neînchipuit doar cu câțiva ani în urmă, sunt folosite în scopuri imorale, „dându-i individului speranța și credința în tinerețea veșnică, în forța permanentă și în frumusețea netrecătoare". În epoca contemporană, afirmă O. V. Popova, corporalitatea modelată estetic și valorile legate de ea, au căpătat un statut foarte înalt, ca de regulă pe contul diminuării și inferiorizării valorilor morale. ***Estetica***, ca domeniu al expresivității și al jocului, ***își supune etica***, ca domeniu al comportamentului și al datoriei. Estetizarea devine o practică răspândită peste tot. Ea determină stilul de viață al individului contemporan, formându-i și înțelegerea de sine și chiar morala [2, p.95].

Esteticul, estetizarea vieții umane, e un fenomen propriu omului, ca și ***eticul***, ***etizarea***. Ambele fenomene constituie laturi, aspecte ale umanului și din această cauză ele trebuie să fie echilibrate și armonizate. Aici ar trebui reamintită și activ propagată ideea lui Platon despre unitatea și armonia celor mai fundamentale valori: Binele (deci eticul), Sublimul sau frumosul (deci esteticul) și Adevărul (deci cunoașterea). Moral e ca omul să cunoască până unde poate continua tendința spre sublim sau frumos, fără a dăuna corpului și spiritului său. Numai moralitatea înaltă a chirurgilor plastici, cosmetici, estetici și al tuturor acelora care țin de îngrijirea, ocrotirea și perfecționarea omului, a corpului acestuia, va fi garantul armonizării acestor trei laturi.

Moralitatea și amoralitatea în politică. Moralitatea înaltă e necesară nu numai chirurgilor, medicilor în general, dar și jurnaliștilor, tuturor reprezentanților mass-media, oamenilor de stat și politicienilor.

Terorismul și depășirea lui. După cum menționează filozoful din Kazahstan A.N. Nâsanbaev, - terorismul și extremismul devine o amenințare dintre cele mai periculoase la adresa omenirii. Mulți încearcă de a interpreta terorismul ca pe o reacție de răspuns la dominația Occidentului ca pe o încercare de apărare a identității și autoidentității. Acestea nicidecum nu sunt adevărate. Autoidentificarea și originalitatea irepetabilă a omului nu se pot exprima prin extremism și terorism, care prin esența lor sunt antiumane și direcționate spre nimicirea acestora.

Cu adevărat, menționează în continuare filozoful kazah, astăzi această problemă e foarte actuală. Lumea e interpătrunsă de contradicții și în multe regiune ale Terrei apar conflicte sociale și militare. Umanitatea stă în fața pericolului autonimicirii, și numai dialogul dintre națiuni, confesiuni, culturi și state va contribui la înțelegere în aceste condiții complicate. Bineînțeles că atingerea unui asemenea dialog, deloc nu e simplu, deoarece acesta nu că e o artă, dar o întreagă

știință, bazată pe astfel de principii cum ar fi umanismul, democrația, toleranța, echitabilitatea, egalitatea și milostivenia [4, p.12]. Numai un astfel de dialog concret și profund va putea contribui la rezolvarea problemelor ce stau în fața umanității și nu agresivitatea Rusiei putiniste sau a altei posibile supraputeri.

Terorismul este interpretat diferit, în dependență de părțile care se află în contrapunere sau părțile conflictuale. Țările occidentale, afirmă filozoful octogenar din Kazahstan A.N. Nâsanbaeev, „domiciliază" terorismul numai pe teritoriile islamice și, cu adevărat, terorismul acționează sub lozinci islamice și în conștiința opiniei publice mondiale el e conectat anume la concepția islamică despre lume. „Dar oare politica supraputerii față de țările mai slabe, afirmă Nâsanbaev, nu ar putea fi descrisă în termenii terorismului? Oare afirmarea drepturilor și libertăților omului, la fel ca și datoritei democrații cu ajutorul forței militare nu e o manifestare a terorismului? Cum altfel s-ar putea numi nimicirea, înjosirea și prădarea leagănului culturii orientale – blagoslovitul, extraordinarul, diversul Bagdad, orașul a „o mie și una de nopți"? Cred că terorismul nu e corect de a fi „domiciliat" pe unul din teritoriile contrapuse. El e oriunde și peste tot, el nu are linie de front, el e purtătorul pericolului și amenințărilor pentru toți și fiecare, aici și acum – acesta e specificul al celui de-al patrulea război mondial care e în toi astăzi" [4, p.13]. Autorul, aici face aluzie la Statele Unite ale Americii, neatingând Rusia. Altminteri articolul, e de la sine înțeles, nu ar mai fi putut apărea în revista moscovită. Nu e clară poziția cu cel de „al patrulea război mondial care e în toi astăzi". Poate e o greșeală mecanică?

Constatând că reala tensiune dintre civilizația creștină (occidentală) și cea islamică (orientală) crește, autorul dat precizează și lămurește anumite aspecte ale confruntării date. „Nici în lumea islamică, nici în cea creștină nu există un „virus" organic al terorismului. Acesta este ceva străin, dușmănos, exterior culturilor Orientului și Occidentului. Terorismul nu are loc în islam. Conform potențialului spiritual-moral, islamul și creștinismul sunt religii înrudite, care aprobă valorile universale ale milostiveniei, iubirii și compătimirii. În Coran nu există nici un rând despre aceea că violența și omorul deschid calea spre rai" [4, p.13].

Problema lumii contemporane constă, conform opiniei autorului dat, în atingerea echilibrului spiritual între aceste două religii mondiale, care au rădăcini istorice comune și identice orientării spiritual-morale. E de neadmis ca aceste două credințe religioase tolerante să se ciocnească dând naștere la o „ruptură" a civilizațiilor. Trebuie să triumfe spiritul toleranței și al recunoașterii reciproce. Minciuna, eroarea, înșelarea intenționată, manipularea nerușinată a credulilor – numai așa s-ar putea explica de ce cei ce se numesc musulmani devin teroriști-sinucigași. Aceștia sunt rătăciți, prostiți, care nu au relații cu adevăratul islam. Din această cauza ar fi o mare greșeală de a identifica pozițiile terorismului cu cele ale islamului, consideră filozoful kazah. În cadrul lumii islamice se maturizează forțe puternice antiteroriste, apare tendința de dezmințire a mitului abil edificat despre fața „islamică" a terorismului.

Cât privește lumea occidentală, apoi și aici terorismul nu-și găsește sol fertil constant. Politica unei supraputeri nu are o susținere deplină și o încurajare din partea opiniei publice mondiale. Cu toate acestea situația se înrăutățește. Conflictul global poate să se termine cu un acord tragic, mai ales atunci când teroriștii vor avea acces la tehnologiile nucleare sau de nimicire în masă.

De ce anume în mediul islamic apar tineri fanatici, capabili de a se autojertfi de dragul scopurilor false și antiumane? Probabil e, că în procesul de instruire și educație, consideră A.N. Nâsanbaev, sunt admise greșeli grave ce permit de a interpreta schimonosit învățătura islamică și de a utiliza lozinci falsificate în acte teroriste strașnice. Necesară e transformarea radicală a procesului de instruire și educația atât în țările orientale, cât și în cele occidentale. Tineretul trebuie educat în spiritul toleranței, a culturii respectului reciproc, dezvoltând capacitățile de înțelegere reciprocă și de a dialoga constructiv [4, p.16]. Unul din principiile aceste educații ar

trebui să fie cel formulat de Albert Schweitzer, „Etica, afirma el, - este responsabilitatea nemărginită pentru tot ce trăiește" [5, p.218], sau, „venerează oricare formă de viață".

În concepția etică proprie, consider că acesta e un principiu al Eticii ecologice globale [6], iar A.N. Nâsanbaev, un principiu al „Eticii globale a înțelegerii reciproce, în devenire". Acest principiu, conform lui A. N. Nâsanbaev, include în sine nu numai dimensiunile sociale, dar și cele ecologice: viața ca atare e sacră, fie ea a omului, animalului sau a plantei [4, p.16]. Anume în acest aspect noi vorbim de umanismul tradițional, ecologic și etnic [7].

Principiile Eticii globale. Conform opiniei lui A. N. Nâsanbaev, principiile concrete ale noii etice globale sunt următoarele: toleranța; dialogul pacific și constructiv al culturilor, civilizațiilor, confesiilor; învățământul pentru toți, învățământ cu prioritatea educației față de instruire a cunoștințelor și a obișnuințelor profesional; imperativele ecologice ale culturii umane; înțelegerea interetnică, interculturală și interconfesională; corelarea valorilor liberale cu valorile culturii tradiționale; prioritatea valorilor spirituale; devenirea clasei de mijloc ca garanție a stabilității statului.

Principiile noii etici globale trebuie să fie însușite de toți și de fiecare: conducătorii de state, organizațiile internaționale, structurile civile și însăși indivizii. Acesta e imperativul categoric kantian, care nu cunoaște cedări și condiționări. Din punctul de vedere al acestei abordări trebuie să înfăptuim inversarea tezei populare actuale: de gândit local, de acționat global. În noua redacție ea va suna astfel: de gândit global, de acționat local. Aceasta înseamnă că, bazându-ne pe noua ideologie integrală, trebuie de fiecare dată de avut în vedere particularitățile situației, a regiunii, tradițiilor naționale [4, p.17]. Autorul kazah mai atrage atenția și la faptul că în lumea contemporană crește rolul organizațiilor neguvernamentale (ONG), iar etica planetară nu poate fi realizată numai „de sus", numai de politicieni, mai ales că aceștia deseori urmăresc interese practice restrânse – personale sau numai ale statului lor. În lumea contemporană deja nu se mai poate supraviețui singuratic. Consecințele dezastrelor naturale enorme pot fi depășite numai cu lumea întreagă. Astfel, umanitatea se află în mers. De la ideologia terorismului și a violenței – spre etica planetară a încrederii și a înțelegerii reciproce. Pacea veșnică, înțelegerea interetnică ți interconfesională, evlavie în fața vieții, renovarea spirituală – nu sunt fraze goale, dar un codex etic planetar, ce deschide perspectivele colaborării și a înțelegerii reciproce umane, a încrederii și solidarității, raționalității și a spiritualității [4, p.18].

Drepturile naturii. Ceva similar, numai că din punct de vedere juridic și nu etic, găsim și la Mădălina Virginia Antonescu [8], care afirmă că „sintagma de securitate a biosferei", care reflectă o legătură juridică și organică între comunitățile umane determinate și planeta Pământ (definită ca „biosferă", ca „organism viu, format din totalitatea ecosistemelor terestre" aflate într-un echilibru permanent, natural, fragil, unic). Este, în același timp, și o sintagmă ce reflectă legătura juridică (transpusă și în termeni de drepturi și obligații, de responsabilități ale umanității, prin actorii statali și nonstatali cu intervenție de modificare asupra mediului) dintre umanitate, dintre civilizația umană în ansamblul său și planeta Terra. De calitatea acestei planete, recunoscută în documentele ONU (precum Agenda 2030) drept „casa umanității", „casa noastră", depinde în mod direct și vital calitatea vieții și însăși viața speciei umane.

Securitatea biosferei, - afirmă ea în continuare, - se interconectează, deci, cu securitatea umană, cu securitatea statelor, cu securitatea mediului înconjurător (a diferitelor elemente ce compun biosfera) [8, p.77-78]. În secolul XXI, odată cu personalizarea naturii și a planetei Terra, - afirmă Mădălina Virginia Antonescu, - din punct de vedere juridic (prin acordarea calității de subiect de drept, în dreptul global al mediului – un grup de norme, globale, inclusiv sancționatorii, cu mult dezvoltate față de actualul drept internațional al mediului), putem vorbi și de drepturile naturii sau drepturile biosferei (drepturile planetei Pământ), nu doar de drepturi ale omului și ale popoarelor în raport cu natura, cu biosfera.

Marea schimbare de viziune a civilizației umane în secolul XXI, în relația cu natura presupune și un salt etic, dar și o percepție holistică (natura – un organism viu, cu ecosisteme aflate într-un permanent și fragil echilibru și interdependență, în care omul este o parte, o componentă, existența sa depinzând de planetă, de biosferă, de echilibrul dintre sistemele biosferei). Această schimbare de viziune presupune consacrarea, în viitorul drept global al mediului, nu doar a „dreptului omului la o biosferă (la o planetă_ curată, sănătoasă, regenerabilă, sustenabilă, sigură, bogată în resurse (relația juridică tradițională , de tip „doar omul are drepturi, natura fiind un obiect"), ci și relația juridică nouă (de tip „omul este parte a naturii, iar natura având calitatea de subiect de drept ca și omul"). Din această relație juridică nouă apare dreptul naturii și al biosferei (al planetei Pământ) de a fi protejată împotriva intervenției distructive a civilizației umane (inclusiv a actorilor statali și nonstatali nu doar a omului ca individ sau comunitate organică), dreptul ei la a fi curată, sănătoasă, sigură, regenerată, bogată în resurse, neafectată de conflicte și războaie. Paradigma dezvoltării durabile, precizează M.V. Antonescu, fixează un prag, o limită dreptului la dezvoltare al popoarelor și statelor, care nu trebuie privit în sens absolutist, izolat de alte drepturi (de dreptul la un mediu internațional pașnic, sigur, de dreptul la un mediu înconjurător sănătos, sustenabil, bogat în resurse) [8, p.78-79].

Ce au comun concepțiile acestor doi cercetători (din Kazahstan și România)? Ambele concepții, care practic se completează și se fortifică reciproc, țin de viitor și, în acest sens, sunt într-o anumită măsură utopice. Ambii autori pun accentul și pe moralitatea oamenilor de pe Terra. Cercetătorul din Kazahstan accentuează necesitatea reformării procesului educațional-instructiv și unei noi etici – etica globală a înțelegerii reciproce. Mădălina Virginia Antonescu ferm militează și pentru un nou drept internațional al mediului – Dreptul naturii, al biosferei sau al Planetei Pământ.Ultimul nu va putea fi victorios fără de un salt eticși fără o diplomație verde sau ecosofică globală. Normele morale devin mai viabile dacă sunt completate cu norme juridice. Din cele expuse mai sus reiese că fără de o înaltă moralitate, umanitatea și chiar întreaga viață terestră nu are viitor. De aici și necesitatea căutărilor etice și a noilor mijloace și procedee instructiv-educaționale.

Moralitatea e necesară chiar și în domeniile în care, la prima vedere ea, în mod consecvent, e imposibilă. Este vorba despre etica profesională în afaceri, unde valoarea principală pare a fi cea a profitului. După cum menționează Ștefan Dominic Georgescu, managementul trebuie să se afle sub auspiciile moralității.„În cazul managerilor și al directorilor executivi, afirmă el, - etica are o dublă relevanță: funcționează ca instrument care le limitează libertatea de acțiune, pentru a-i face responsabili la nivel social; dar, în același timp, etica are un aspect generativ: recomandă acțiuni și metode care sunt atât bune, cât și corecte, din punct de vedere etic, dar și profitabile din punct de vedere economic". Conform opiniei acestui autor „este de mai mare însemnătate ceea ce managerii ar trebui să facă, iar nu ceea ce ei ar trebui să nu facă" [9, p.290]. Spre sfârșitul articolului său, Georgescu ajunge la concluzia că „cel mai bun prieten al managerului este moralistul cu a sa etică în afaceri" [9, p.295].

Etica și practica. Eticizarea practicii umane, inclusiv a acelei științifice și de cercetare, se află în strânsă legătură cu umanizarea societății la care atrage atenția V. V. Leschinscaia în publicația sa „Progresul tehnologic și problema umanizării societății în contextul formării culturii ecologice" [10]. Numeroase cercetări științifice, - afirmă ea, - abordează problema necesității includerii principiilor axiologice în știința contemporană, fiindcă realizările tehnologice ale ultimilor ani pot pune în pericol viața omului și a civilizației în întregime. Procesul umanizării tehnicii e strâns legat de depășirea rupturii dintre om și natură, subiect și obiect. Omul apare în noua realitate științifică ca valoarea supremă" [10, p.201]. Faptul că moralitatea este o problemă arzătoare a lumii contemporane este confirmat și de sumedenia de publicații, conferințe congrese ce au loc în lume în ultimii ani. Printre acestea se află și materialele conferinței – „Masa rotundă" din revista filozofică moscovită „Voprosî filosofii" cu

genericul „Morala în lumea contemporană și problemele eticii rusiene [11]. Prujinin B.I. – redactorul reviste și unul din moderatorii principali afirmă că „problema nucleu, în jurul căreia se desfășoară cercetările etice contemporane și în Rusia și peste hotare, mi se pare că ar putea fi formulată astfel: care sunt condițiile și procedurile fundamentării filozofie ale moralei în lumea pluralistă [11, p.6]. Actualitatea tematicii conferinței e condiționată și de faptul că astăzi intensiv se schimbă atmosfera spirituală în toată lumea. Din această cauză, problematica etică devine un element de majoră importanță al activității filozofice. Participanții și-au luat angajamentul de a analiza alternativele morale ale lumii contemporane, condiționate de orientarea eticii la fundamentele absolute ale moralității, pe de o parte, și a relativității factice ale normelor etice, pe de altă parte, ce își găsește expresia în ruptura dintre eticele aplicate și etica filozofică [11, p.5].

„Pentru a ne lămuri în ceea ce se petrece astăzi în etică, consideră Alexandru Vladimirovic Razin, șeful catedrei de Etică a Universității de Stat din Moscova „Lomonosov M.B.”, - trebuie de la început de a încerca de a răspunde la întrebarea: dar ce se petrece în filozofie?” [11, p.18]. În filozofie, consideră dânsul, la general, noi avem de-a-face cu o dezorientare specifică, cu o situație de răscruce, cu o decădere. Pentru a confirma acestea, am putea afirma că există o sumedenie de lucrări, în care acum se încearcă a desena nonexistența de rând cu existența drept categorii egale, chiar de a spune că nonexistența substanțial e mai importantă decât existența. Este proslăvit omul simplu, refuzul obiectivelor globale în lucrările lui H. Arendt, T. Adorno, A. Levinas etc., refuzul de programe sociale transformatoare. Învinuirea acestor programe apare pentru că, realizarea lor duce la societatea totalitaristă. Tendința de a păstra în societate totul ce în ea există acum. Oricare tendință de a transforma radical societatea este respinsă ca totalitarism. Aceasta o vedem la A. Badiu în lucrarea „Etica. Schiță despre conștiința răului”. Pentru aceste idei e criticat Iluminismul sau secolul luminilor. Are loc dezicerea de a înțelege umanismul în legătură cu cerința de tendință spre înalt, spre transformarea sa. Umanismul contemporan, e mai degrabă, recunoașterea drepturilor omului reieșind din aceea că el e om. De aici, și problema socială - migrația, care are loc astăzi în Uniunea Europeană. De ce acești imigranți se duc acolo? Fiindcă lumea occidentală le-a insuflat că acolo ei sunt așteptați, că de la ei nimic nu se cere, ei vor primi totul numai pentru că ei sunt oameni, ei nu trebuie să aibă nici o calificare, nici capacități speciale pentru a se integra într-o societate mai dezvoltată. Apoteoza la toate acestea o constituie deosebirea dintre discursul normal și a cel anormal – în filozofia lui R. Rorti, unde filozofia, în general, e reglată ca un oarecare joc intelectual. Ce mai așteptăm atunci, de la etică? [11, p.18-19]. Așteptăm noi multe de la ea, chiar și ajutorul în soluționarea problemelor ce țin de supraviețuirea și securitatea vieții de pe Terra, inclusiv și a celei umane. Etica ar trebui să fundamenteze principiile și imperativele unei noi morale și, corespunzător a unei noi moralități, care ar duce la supraviețuirea umanității și a naturii terestre.

Construirea noii etici. A. V. Razin constată că există un întreg complex de probleme cu care ar trebui să se ocupe etica contemporană. Unele dintre acestea țin de morala socială sau publică. Aici se conturează situația, bine redată de profesorul american Artur Appeibaum în lucrarea „Etica pentru adversari”. El, conform lui A.V. Razin scrie că, profesioniștii, politicienii îndeplinesc roluri care deseori, impun de a acționa în baza intențiilor contrare, tinde de a atinge obiective incompatibile, de a dejuca planurile celuilalt. Avocații învinuirii și a apărării, democrații și republicanii, secretarii de stat și consilierii pe securitatea de stat, întreprinderile industriale și apărătorii mediului ambiant deseori se pomenesc în situații unul împotriva altuia. E de la sine înțeles că, într-o astfel de etică regula de aur a moralei nu poate fi utilizată. Necesar e de a elabora careva reguli ale jocului onest, necesară e o abordare de procedură. Dar aceasta în sensul tendințelor de perspectivă a dezvoltării ei. Mai e necesară, afirmă A.V. Razin, elaborarea eticii virtuților. Nu întâmplător aceasta astăzi, se renaște și se dezvoltă. Adevărul e că și aici există diverse abordări. Și aici se manifestă un șir întreg de probleme, care ar trebuie prelucrate

în etica contemporană. Aceasta e una din sarcinile de perspectivă, consideră autorul dat. În sfârșit, etica problemelor globale este o sarcină de perspectivă. Am sesizat această problemă încă în anii nouăzeci ai secolului trecut, prin elaborarea Eticii ecologice globale care are tangențe practic cu toate problemele globale [vezi: 6 și 12]. Aceste probleme permit de a lămuri și starea în care se află astăzi filozofia. Actualitatea acestei tematici, conform lui A.V: Razin, foarte bine e arătată, spre exemplu, de către Sigmund Bauman în cartea „Societatea individualizată". Anume prelucrarea acestei tematici ne poate arăta de unde provine stimularea ideilor filozofice legate cu postmodernismul, cu renașterea naționalismului etc [11, p.19]. Am anticipat și noi acest lucru, publicând în anul 2000, în Iași, România, monografia „Ecosofia sau filozofia ecologică" [12].

Problemele eticii, moralei și ale moralității sunt abordate și de către românceleHenrieta Anișoara Șerban în articolul „O lectură a imaginii neocratului, un conducător etic" [13] și Viorela Manolache în articolul semnificativ „K. A. Appiahiscomingtodinner: Cosmopolitism și etică" [14]. „Conceptul de noocrație, scrie Henrieta Anișoara Șerban, este propus de Camil Petrescu în 1940, ca parte a unui sistem filozofic, științific, despre substanță, o concepție etică, opusă mistificărilor din viața socială și politică, opusă crizelor istoriei și modernității, pentru a realiza o ordine propice dezvoltării sociale și individuale deopotrivă, dincolo de valorile istorice, descrise de filozof ca relative și ciclice. Astfel, nu doar progresul, ci viața însăși (a individului, într-o oarecare măsură, și mai ales a comunității) depinde de substanță" [13, p.158].

Atât autoarea articolului, cât și filozoful analizat de ea, dau prioritate eticii și moralității în viața socială și în activitățile individuale. Valorile morale sunt, într-o anumită măsură, superioare tuturor celorlalte valori, inclusiv și a celor ale cunoașterii sensibilității și ale esteticii. Conform autoarei Henrieta Anișoara Șerban – filosoful (Camil Petrescu n.n.) stabilește un postulat etic: „O valoare istorică este datoare să sprijine toate valorile inferioare ei și cele egale, să se subordoneze celor superioare pe un temei de colaborare. Același lucru este valabil și pentru individ. Toate valorile sunt îndatorate să colaboreze la realizarea substanței și să evite suferințele inutile" [13, p.359]. Termenul de substanță la Camil Petrescu e tratat în spiritul lui B. Spinoza. Acesta îl folosește în lucrarea sa fundamentală „Etica", unde a încercat de a crea o filozofie în stil matematic cu teoreme, leme, modusuri etc.

Conform opiniei Viorelei Manolache: „Pentru Appiaah, provocările cosmopolitismului rezidă în: evitarea căderii în relativismul moral, prin respectarea și valorizarea diferenței; găsirea unei căi de mijloc între universalismul abstract și bine fundamentat și naționalismul autointeresat; recunoașterea exagerării magnitudinale a diferențelor culturale; valorizarea conversației în contextul în care umanității îi este imposibilă lansarea unui consens generală asupra ierarhiei valorilor universale" [14, p.374]. Deci și acești cercetători militează pentru crearea unei etici ca fondatoare de noi valori morale, corespunzătoare imperativelor umanității epocii contemporane. Teodor Vidam, conform lui Vasile Macoviciuc, este unul dintre cei mai cunoscuți și avizați cunoscători/practicieni pe teritoriul filozofiei morale. Recenta apariție intitulată „Revirimentul eticii în gândirea filozofică românească", Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2017, semnată de Teodor Vidam, - afirmă V. Macoviciuc, - se află în prelungirea firească a unor altor volume dedicate gândirii românești și, deopotrivă, condiției contemporane a eticii. Prin chiar titlul său, acest volum anunță și precizează desfășurarea unui proiect mult mai amplu, respectiv – împământenirea reflecției morale, refuzul speculației gratuite și angajarea culturală de temelie [15, p.269].

Ipoteza de bază a lucrării, scrie în continuare V. Macoviciuc, reluată insistent, dar fără a fi urmărită cu tenacitatea, vizează „omul de omenie", ca model/ideal pentru istoria și civilizația locală românească. T. Vidam consideră că în jurul acestui concept/ideal poate fi structurată o întreagă gândire filozofică dimpreună cu o bogată/complexă filozofare folclorică și, deopotrivă, un praxis socio-cultural [15, p.270]. După cum menționează Gabriel Hasmațuchi, în cele opt secțiuni ale lucrării „Revirimentul eticii în gândirea filozofică românească", toate eforturile lui

Teodor Vidam converg în direcția unui proiect etic românesc inspirat și propulsat de profunda alcătuire și semnificație a sintagmei „om de omenie” [apud, 15, p.271].

În final, Gabriel Hasmațuchi afirmă că „Încercarea filosofului Teodor Vidam este, fără îndoială, una temerară și poate deschide în cultura noastră, calea unor schimbări majore, prin trezirea conștiinței morale în vederea edificării unei societăți guvernate de principiile „omului de omenie” [15, p.274].

Reieșind din cele expuse mai sus credem că am fost convingători în demonstrarea faptului că moralitatea este o problemă esențială a lumii contemporane, de rând cu necesitatea fundamentării unei noi morale și a unei noi etici. Supraviețuirea omului, a societății și a naturii terestre nu poate avea loc în afara victoriei unei noi morale și a unei noi moralități, fundamentate de o nouă etică corespunzătoare omului și lumii contemporane, bazate pe responsabilitatea matură a omului și a societății.

Concluzii

Criza moralității demonstrează și criza culturii, nucleul căreia îl constituie morala, proprie numai omului care a și creat-o. Nucleul moralității e responsabilitatea care astăzi nu e proprie fiecărui individ uman, mai ales celora însărcinați cu funcții decizionale.

Morala e o formă a culturii sau a conștiinței sociale care e tot atât de „vârstnică” ca și omul rațional. Etica, ca știință filosofică despre morală, e cu mult mai „tânără” decât morala și e chemată de a fundamenta normele, imperativele și principiile morale, de a formula și demonstra altele noi, corespunzătoare noilor condiții de viață, capabile de a le înlocui pe cele învechite care nu mai corespund timpurilor și condițiilor noi de viață și activitate umană.

Moralitatea e reflectarea subiectivă de către indivizii umani a moralei existente într-o comunitate sau alta, o reflectare și a eticii ca teorie a moralei. De aici, și strânsa legătură și interacțiune între morală, moralitate și etică. Civilizația, care apare la o anumită etapă a evoluției culturii, spre deosebire de aceasta, este cosmopolită și nu națională. Ea poate fi însușită de orice etnie, societate, comunitate de oameni, bineînțeles, prin prisma culturilor naționale. Civilizația deci, e influențată de cultură prin etică și moralitate ca elemente ale acesteia, dar și civilizația, la rândul ei, își pune amprenta pe culturile naționale, pe cultură în general.

Conceptele de morală, moralitate, etică, civilizație sunt diferite, dar pot fi și sunt folosite și ca sinonime. Progresul e propriu moralei, eticii, civilizației și discutabil în ceea ce privește moralitatea. Civilizația ține de tehnică, știință, învățământ, stat, urbanism, organizare în producere și relații umane. Cultura, moralitatea țin de spiritualitate, de lumea internă, subiectivă a omului. Toate domeniile reflectate de aceste noțiuni sunt în interacțiune și caracterizează gradul de progres al omului și societății umane al acestora în interacțiunea lor cu mediul natural, cu natura în genere, inclusiv și a naturii umane – corporalitatea cu procesele biologico-fiziologice din ea. Grație posibilităților uluitoare ale noilor tehnologii și a noilor tehnici, omul a ajuns la dirijarea și schimbarea multor procese naturale ale propriului organism, De aici și necesitatea înaltei moralități ale tuturor oamenilor, dar mai ales ale specialiștilor din diverse domenii, cum ar fi medicina, mai ales cea plastică, știință, mass-media, dreptul, politica etc. pentru a proteja și securiza natura sau corporalitatea omului. Realizările civilizației trebuie trecute prin prisma moralității și spiritualității a întregii culturi.

Terorismul și extremismul actual au apărut din cauza amoralității politicienilor, credincioșilor musulmani, a intereselor egoiste ale business-ului și ale unor reprezentanți mass-media, științei și educației. Pentru victoria în lume a înaltei moralități, a noii morale globale și diminuarea amoralității în toate domeniile sunt necesare noile etici și sisteme de drept internațional, cum ar fi Etica ecologică globală și Etica globală a înțelegerii reciproce. Dreptul global al mediului, deci etizarea întregii practici umane. Necesară e deci o nouă filozofie

general-umană care ar conține aceste etici. Noi o numim Ecosofia – filozofie a supraviețuirii și securității omului, societății și a naturii terestre.

Bibliografie

1. Silaghi Diana, (2016) Moralitatea – problemă contemporană // Revista de filozofie, LXIII, №2, București, p.141-150.
2. Попова О.В., (2017), Этика, эстетика, анестетика в контексте развития пластической хирургии // Вопросы философии, №4, Москва, с., 95-104.
3. Țuțuianu Iuliana-Simona, (2011), Apusul Westphaliei? Statul național și sistemul relațiilor internaționale în anii post-Război Rece. Editura Militară, București, 321p.
4. Нысанбаев А. Н., (2017), Становление глобальной этики взаимопонимания // Вопросы философии №8,Москва, с.11-19.
5. Швейцер А., (1992), Благоговение перед жизнью. М.: Прогресс.
6. Sîrbu Ion. (2001), Etica ecologică globală: probleme și realizări // Ecologia, etica, morala. Materialele simpozionului științific internațional. Editura: ȘEAREC – Chișinău, p.14-44.
7. Sîrbu Ion, (2015), Etica ecologică globală și dialogul civilizațional: aspecte epistemologice și de securitate // Studia SecuritisSecurity Studies Magazine, Tom IX, №3, Sibiu, p.159-168.
8. Antonescu Mădălina Virginia, (2017), Conceptul de „securitate a biosferei". Spre o diplomație globală de securizare a biosferei // Impact strategic, №1 [62]. Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I" – București, 2017. p.76-83
9. Georgescu Ștefan Dominic, (2016), Managementul sub auspiciile moralității. Considerații privind relația dintre etică și afaceri // Revista de filozofie, LXIII, 3, București, p.290-295.
10. Лещинская В.В., (2017), Технологический прогресс и проблема гуманизации общества в контексте формирования экологической культуры // Вопросы философии. №10, Москва с.199-205.
11. Мораль в современном мире и проблемы российской этики. Материалы конференции – "круглого стола"// Вопросы философии, №10, Москва, 2017, с.5-46.
12. Sîrbu, Ion, (2000), Ecosofia sau filosofia ecologică. Fundația „Dimitrie Cantemir", Academia Ecologică din România, Iași, 370 p
13. Șerban Henrieta Anișoara, (2017), O lectură a imaginii noocratului, un conducător etic // Revista de filozofie, LXIV, №3,București, p.358-372.
14. Manolache Viorela, (2017), K.A. Appiahis coming to Dinner: Cosmopolitism și etică // Revista de filozofie, LXIV, №3,București, p.373-384.
15. Macoviciuc Vasile, (2017), Șansele filosofiei morale // Revista de filozofie, LXIV, №2,București, p.269-274.

LEGAL RESTRICTIONS REGARDING WOMEN IN CONTEXT OF FOSTERING GENDER EQUALITY IN EU COUNTRIES[1]

RESTRICȚII LEGALE PRIVIND FEMEILE ÎN CONTEXTUL SUSȚINERII EGALITĂȚII DE GEN ÎN ȚĂRILE UE

Tatiana COLESNICOVA[2]
Mihail CIOBANU[3]

Abstract

Even though women represent half of the world population, they often face discrimination in different areas, including at their jobs. Fostering gender equality is one of the main objectives in legislative acts of a country. Since 2010 World Bank issues a biennial publication named Women, Business and the Law. Practically a decade has passed since then, some changes are expected. Because EU countries put a great emphasis on gender equality measures and practices it was decided to analyze their progress in this domain, what similarities and differences are between EU countries in this regard, especially in recent years, if the policies have changed during these years and how, based on the data from the reports of World Bank.

Key words: employment, EU, gender equality, legal framework, legal restrictions.
JEL: E24, J16, K31.

1. Introduction

Around half of the world population are women. It can be said that a long time the model where the man is the breadwinner and the woman is the housewife has been the most wide-spread until 1970s. It's reason were the benefits of specialization, distributing the roles of woman and man mainly between household duties and employment. Thus, legal restrictions based on the roles of men and women have been justified at that time. But, after improvements in socioeconomic conditions, the necessity of the second breadwinner and other factors outmatching the importance of women having children and being at home with their children to nourish and educate them the male breadwinner model had come to a decline. Therefore, legislation that before these developments have been protective for women have become restrictive for them. That being said, different countries had various evolutions of fostering women's rights so that they have equal oportunities with men. EU countries have been the "spearhead" of these developments. One of the Millenium Development Goals of the United Nations is promoting gender equality and empowering women, the targets to be met no later than 2015. In this context it would be interesting to see the actual state of law restrictions for women in various areas, including employment in these countries, especially in the recent years.

2. EU countries' legal restrictions

According to the Women, Business and the Law Report from 2018 [World Bank, 2018] in the entire world 104 countries have laws that prevent women to work in particular jobs. From all 28 countries of EU only France, Czech Republic and Slovenia still have such restricting laws.

[1] This paper was elaborated in the framework of the scientific project for the years 2018-2020, entered in the State Register of Science and Innovation Projects with the code 18.80013.0807.06.STCU / 6336 "Innovative approaches to applied computations and software development for gender equality regulation on labor market", within the framework of the STCU-ASM Joint Research-Development Initiatives Program, the call from 10.04.2017.
[2] PhD, Associate Professor, Head of Department of Social Research and Standard of Living at National Institute for Economic Research from Moldova, e-mail: ctania@gmail.com
[3] PhD Student, scientific researcher at Department of Social Research and Standard of Living at National Institute for Economic Research from Moldova, e-mail: ciobanu.mihail.s@gmail.com

Women, Business and the Law Report from 2018 [World Bank, 2018] has 7 sets of questions regarding the legal restrictions for women: *Accessing institutions, Using property, Getting a job, Providing incentives to work, Going to court, Building credit* and *Protecting women from violence.* Each block has it's own number of questions revolving around the subject of the block. Since the most of the questions focus on showing the existence of legal restrictions for women the majority of them have two answers (*Yes* or *No*).

Regarding the first block, *Accessing the institutions*, from all EU countries only Cyprus has a legal provision which states that women can't apply for a passport. All EU countries have legal provisions that don't require wives to obey their husbands and that state the right of woman in the same way as a man to apply for a national ID card; travel outside the country, outside her home; get a job; sign a contract; register a business; open a bank account; choose where to live.

Based on the second block of questions, *Using property*, it can be stated that in all EU countries the law provides for valuation, of nonmonetary contributions; also, it provides that men and women have equal ownership rights to immovable property; sons and daughters have equal inheritance rights; female and male surviving spouses have equal inheritance rights. There are some differences between EU countries when administering marital property.

The right of legally administering the marital property is the original owner in Austria, Cyprus, Denmark, Finland, Greece, Ireland, Sweden and United Kingdom, while in Germany this right is separated with spousal consent and in other EU countries both must agree on this issue.The third set of questions is about the issues related to *Getting a job.* There is paid leave available to women of at least 14 weeks in all EU countries. Women receive at least 2/3 of their wages for the 14 weeks or the duration of the leave if it is shorter in all EU countries with exception of Denmark and Ireland that don't have this legal provision. The government pays 100% of maternity leave benefits in the majority of EU countries, with the exception of United Kingdom where it pays only 92%, Finland (70%), Germany (25%) and Malta (22%).

The difference between leave for women and men relative to leave reserved for women, as a function of who pays is 1 in the most of EU countries, while in United Kingdom it's 0.94, in Finland - 0.86, Germany – 0.53, Malta – 0.23. Only Cyprus, Greece, Ireland, Malta, Netherlands and Spain don't have paid parental leave.

Law doesn't mandate equal remuneration for work of equal value only in Germany, Hungary and Poland. The law mandates nondiscrimination based on gender in employment and the dismissal of pregnant workers is prohibited in all EU countries. Parents can't work flexibly in Belgium, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Denmark, Estonia, France, Hungary, Ireland, Luxembourg, Malta, Poland and Romania. Women can work the same night hours as men and they can work in jobs deemed hazardous, arduous or morally inappropriate in the same way as men in all EU countries. Only in Cyprus and Slovenia women aren't able to work in the same industries as men. They are able legally to perform the same tasks at work as men only in Czech Republic, France and Malta. The ages at which men and women can retire with full pension benefits are not equal only in Romania and Poland.

The fourth set of questions refer to *Providing incentives to work*. Mothers aren't guaranteed an equivalent position after maternity leave only in Austria, Germany and Slovenia. The government supports or provides childcare services in all EU countries. The payments for childcare tax are deductible only in Austria, Germany, Czech Republic, Belgium, France, Spain, Luxembourg, Malta, Italy, Portugal and United Kingdom. Primary education is free and compulsory in all EU countries. There aren't any tax deduction or credits specific to men in all of EU states.

The fifth set of questions are called *Going to court*. A woman's testimony carry the same evidentiary weight in court as a man's in all EU countries. The countries of European Union where the law doesn't establish an anti-discrimination commission are: Greece, Estonia, Slovakia, Luxembourg, Italy, Poland, United Kingdom and Ireland. The law doesn't mandate legal aid in civil/family matters only in Poland. There isn't a small claims court/fast-track procedure only in Hungary, Bulgaria, Czech Republic and Finland.

The sixth block of questions refer to *Building credit*. Retailers provide information to credit agencies only in Austria, Germany, Estonia, Denmark, Belgium, Spain, Netherlands, Lithuania, Latvia and United Kingdom. Utility companies provide information to credit agencies only in Austria, Germany, Estonia, Denmark, Spain, Lithuania, Latvia, Poland and United Kingdom. Discrimination based on gender in access to credit is prohibited in all EU countries. Discrimination based on marital status in access to credit is prohibited only in Austria, Hungary, Croatia, Bulgaria, France, Netherlands, Slovakia, United Kingdom and Ireland.

The seventh and the last set of the questions is about *Protecting women from violence.* There is legislation specifically addressing domestic violence in all EU states, with exception of Belgium and Estonia, where there are aggravated penalties for crimes committed against a spouse or family member.

Legislation on sexual harassment in employment exists absolutely in all countries of European Union, while legislation on sexual harassment in education lacks in Austria, Greece, Germany, Cyprus, Denmark, Belgium, Luxembourg, Latvia, Italy, Portugal and France. There aren't criminal penalties for sexual harassment in employment in half of the EU: Austria, Hungary, Germany, Czech Republic, Belgium, Bulgaria, Sweden, Slovakia, Luxembourg, Latvia, Italy, Poland, Portugal and Estonia. Civil remedies for sexual harassment in employment lack only in Hungary, Germany, Netherlands and France. There are multiple law reforms regarding gender equality that were made in EU countries [World Bank, 2010-2018]. Some of the most recent ones we can mention below.

Bulgaria abolished the restrictions related to the employment of women. Together with this the ages at which men and women can get benefits of full pension are increasing and equalizing gradually, but the ages at which women and men can retire are now unequal. Hungary abolished small claims courts and procedures and now the ordinary procedures can be applied in the lowest courts and criminalized economic violence as a form of domestic violence. Hungary also changed the section related to family law section in the civil code where it added new provisions preventing either spouse from disposing of the marital home while property is held in community and the consent of the other spouse is required even after dissolution of the marriage until is settled the right of tenancy.

Ireland now has 10 days of paternity leave that is paid, while Italy where the paid paternity leave had 1 day increased it to 2 days. Also in Italy economic violence, considered as a form of domestic violence has been criminalized and a special procedure is created for these cases. Another country that increased the duration of paid paternity leave is Portugal (from 20 to 25 days). Another change in Portugal is that the age of retirement for both sexes to get benefits increased to 66 years. Also, Spain had an increase of paid paternity leave from 15 to 30 days. In Sweden the allocation of parental leave for fathers and mothers has grown from 60 to 90 days. Latvia introduced a private credit bureau that gives reports about payment data from retailer and utility companies, improving access to information about credit. In Latvia the payment for the parental leave has grown from 68% of wages to 80%.

Also Latvia adopted laws on domestic violence that define all forms of domestic violence and protects spouses, former spouses, partners in nonmarital intimate relationships and family members in a comprehensive way, a special procedure for these cases was also introduced. In Lithuania it was outlawed the harassment of sexual nature in education and were settled civil remedies for sexual harassment at the workplace. Also, Slovenia outlawed sexual harassment in education. Another change in Slovenia is the increase of the duration of paid paternity leave from 15 to 30 days, also parental leave was made an individual entitlement, but not altering the total number of days granted to the parents.

United Kingdom has introduced a paid parental leave of 259 days and unpaid one of 91 days. In Luxembourg the payment for the parental leave was increased from 77% of the wages to 100% and the girls' age of marriage has increased from 16 to 18 years. In Slovak Republic the payment for the maternity leave has increased from 65% of the wages to 75%. In Poland, besides introducing 182 days of paid parental leave, there was a change of duration of 42 days from paid maternity leave to paid parental leave and all legal restrictions on women's employment were abolished. Also, in Poland a law from 2012 about gradual increase and equalization of ages of retirement was changed and the retirement age for women is reduced to 60 years and for men – to 65 years. In Belgium civil remedies for victims of sexual harassment in the workplace were introduced. A quota of 30% for women in corporate boards was introduced in Germany.

In Croatian legislation were introduced special provisions on transactions related to the marital home (written spousal consent required to alienate or encumber property that is used as a family home). In Croatia the duration of paid parental leave has grown from 90 to 120 days per person. In this country the retirement age and the early retirement age is gradually increasing for both women and men.

Conclusions

While in general EU countries have a very gender-sensitive legislation related to employment, providing incentives to work, protecting from violence and others there are differences between them, too. The duration of parental leave that includes maternal and paternal leave paid and unpaid ones; different or similar retirement ages for men and women; existence of anti-discrimination commission; laws on sexual harassment in education, at home or in employment are only a few of issues on which EU countries' legislation varies greatly.

From what was mentioned above it can be said that Western EU countries and, especially, Scandinavic ones are the countries where the women have the less legal restrictions, but there is a lack of legislation related to building credit and protecting women from sexual harassment in specific areas like education and employment and others in many of EU countries, even in the most developed ones. That being said, it shouldn't be forgotten that legal restrictions in less developed countries of EU (like the ones from Eastern, Southern, Central Europe) were meant to protect women in the model where men are the breadwinners or the main breadwinners. If so many legal restrictions exist for women even in EU countries, then what can be said about the real restrictions, that is, what is factually implemented?! Thus, there's a long way to go on the path of gender parity, even for the most developed EU countries

References

1. The World Bank Group: Women, Business and the Law, [Accessed on 28.09.2018], Accessible at: https://wbl.worldbank.org/
2. The World Bank Group: Women, Business and the Law Reports, 2010-2018, [Accessed on 28.09.2018], Accessible at: https://wbl.worldbank.org/

THEORETICAL AND PRACTICAL PERSPECTIVES ON COMMERCIAL LAW AS A BRANCH OF LAW. ECONOMIC VALENCES

PERSPECTIVE PRACTICE SI TEORETICE PRIVIND DREPTUL COMERCIAL CA RAMURĂ DE DREPT. VALENȚE ECONOMICE

Carmen-Mariana DIACONU [1]

Abstract

This article aims to point out, without exhausting the subject, the track of commercial law, as a branch of law, starting from the interwar period up to the present.

The approach is made in light of the concept of exchange economy, marked by commercial relations, which have outlined some customs of these legal relationships, which were then converted to regulations.

At the same time, the study emphasizes the idea of the political context, of the change of political regimes which have had an impact on commercial law as a branch of law.

Key words: commercial law, economic relations, regulations.

1.Introduction

Commercial law, as a branch of law, originate din and has a historic correlation with the economic relations that marked the transformation of human society from a closed one to the one open to commercial trade, marked by the step of barter, followed by the emergence of currency as fiduciary relationship between the attributed value by the parties involved in the exchange.

Etymologically, the term "commerce" has a dual meaning – economic and juridical, and it comes from the Latin word *commercium*, which is a juxtaposition of the words *cum* and *mercs* meaning the transactions of goods[2]. The economic sense refers to the activity consisting of the exchange and movement of goods.

The entry into force of the new Civil Code, namely Law 71/2011 implemented by Law 287/2009, marks a new approach to commercial law, since the current regulation does not use the classical classification of commercial acts but the phrase "activities of production, trade or services". The eternal discussion generated by the classification of commercial acts into subjective and objective being abandoned, the legislator provides a pragmatic approach and defines commercial law as the whole of private law legal provisions applicable to juridical relations arising out of activities of production, trade, services and performing of works, which involves professionals who have the status of trader[3]. The unitary regulatory approach chosen by the legislature is transposed in Article 3 of the Civil Code, which states as mandatory rule that the provision of the Code shall apply to relations between professionals and the relationships between them and any other subjects of civil law.

The term "professional" refers to all those who exploit an enterprise - activity which means the systematic exercising by one or more persons of an organized activity consisting in the production, management or disposal of goods or services, whether or not for profit. The provisions of Article 8 of Law 71/2011, implementing the Civil Code explain that the concept of "professional" provided by Article 3 of the Civil Code, includes the categories of trader, entrepreneur, economic operator and any other persons authorized to perform economic or professional activities.

[1] Ph.D, Associate Professor , U.S.A.M.V., Ion Ionescu de la Brad, Iași, Facultaty of Agriculture, avocatcarmendiaconu@mail.com

[2] S. Anghiene, M. Volonciu, C Stoica, *Commercial Law, 4th Edition*, CH. Beck Publishing House, Buc., 2008, pg. 1

[3] St. D. Cărpenaru, *Treatise of Romanian Commercial Law,* Universul Juridic Publishing House, Buc., 2009, pg. 11

The analysis of Article 3 reveals that the legislator uses the term "enterprise" in the economic sense to include companies, as they are regulated by Law 31/1990, and also any form of activity authorized by the Trade Register Office such as individual enterprises, authorized natural persons, family enterprises or agricultural cooperatives. Our view is reinforced by the idea that in the interwar period, the concept of "enterprise" was associated with private initiative in all its possible authorized forms.In light of this interpretation, we consider that the provisions of Articles 194 - 251 of the current Civil Code, including those referring to the legal entity regulated under Title IV, divided into 6 chapters (general provisions, the legal entities' establishment, legal capacity identification, reorganization and termination), are applicable in commercial law.

We equally refer to Book V On Obligations (Articles 1164 - 2499) which, in the provisions relating to the sources of obligations, includes the types of obligations, their categories, provisions relating to their enforcement, transmission and transformation as well as regulations on contracts, under Title IX, with reference to various special contracts insofar as they are concluded between at least one contracting party deemed to be professional.

2.Problems and discussions

The notion of "professional" in the regulatory framework of the current Civil Code

The legal provisions of Article 3 of the current Civil Code apply to the relations between professionals as well as to those between professionals and any other subjects of civil law[4].

The term "professionals", in light of the above mentioned regulation, refers to all those who "exploit an enterprise", a phrase that embodies the concept of "systematic exercising by one or more persons of an organized activity consisting in the production, management or disposal of goods or services, whether or not for profit".In this context, the legal doctrine discussing the classification of commercial acts and the importance of qualifying a juridical operation as commercial or civil loses its applicability[5]. The discussion was generated by Article 7 of the

[4]"The object and content of the Civil Code are regulated in a manner similar to that of the preliminary title of the Civil Code of Québec and of Art. 1 par. (1) of the Swiss Civil Code. The new Civil Code governs all private law relations, starting from the idea of its unity (monistic conception); it incorporates the specific provisions of the branches of private law, namely of civil law, family law, commercial law and private international law.

A number of arguments support the idea of unity of private law: it protects non-professionals, for example, the same rules apply both to commercial and civil sale; in all private law the same principles and concepts are used; there is a unique work instrument etc..

The repeal of the Family Code, of the Commercial Code and of Law no. 105/1992 on private international law relations and the regulating of the corresponding relations in the new Civil Code did not lead to the disappearance of the branches of family law, commercial law and private international law.

Their repeal was not determined by the disappearance of the social relations specific to these branches of law, nor were the legal rules governing them removed, but only their material location changed: they were reunited within the Civil Code. On the other hand, there are many special laws applicable to these areas of law, especially to commercial law".*(C.T. Ungureanu, op. cit., p. 3)*

[5]The Commercial Code of Romania was promulgated by decree on the 10th of May 1887 and entered into force on the 1st of September 1887, being repealed by Law no. 287/2009 on the Civil Code published in the Official Journal no. 511 of 24.07.2009. In light of Article 3 of the former Commercial Code, the law considered commercial acts the following:

1.The purchase of goods or merchandise in order to resell, either in kind or processed, or just to rent; also the purchase in order to resell of State bonds or other debt securities circulating in trade;

2.Product sale, sale and lease of goods, in kind or processed, and the sale of State bonds or other debt securities circulating in trade, when they were purchased for resale or rental;

3. Repurchase agreements on State bonds or other debt securities circulating in trade;

4. Purchase and sale of parts or shares of enterprises;

5. Any enterprises of supplies;

6. Enterprises of public performances;

7. Entrerprises of commissions, agencies and business offices;

former Commercial Code which stated that "traders are those who perform commercial acts, for whom trade is their main profession, as well as companies", the practical impact being generated by the establishment of rules of substantive and procedural law, applicable in the event of litigation[6].

While the Commercial Code of 1887 enshrined the autonomy of commercial law on the concepts of "commercial acts" and "trader", the current Civil Code, enacted in 2009 and entered into force on the 1st of October 2011, enshrines the system of private law unity juxtaposed on the concept of "professional" and that of "enterprise".Doctrine has concluded that the term "professional" refers to the person working in an activity field based on proper training and under an authorized form[7]. Thus Article 8 of Law 71/2011 states that "the term 'professional' provided by Article 3 of the Civil Code includes the categories of trader, entrepreneur, economic operator and any other person authorized to perform economic or professional activities, as these terms are stipulated by law, at the time of the entry into force of the **Civil Code**".

Therefore, in this context, one may distinguish between commercial and non-commercial enterprises, while the professional exploiting an economic enterprise is still considered a trader. In this context, legal doctrine concludes that the concept of trader has not disappeared but its foundation did, the term being still found in related legislation such as Law no. 26/1990 on the trade registry, Government Emergency Ordinance no. 44/2008 on economic activities performed by authorized natural persons, individual enterprises and family enterprises, Law no. 363/2007 on combating unfair practices of traders in relation with consumers and the harmonization of the regulation with the European legislation on consumer protection.

The status of trader will always be associated with a legal system of specific obligations, generically called professional obligations.In light of the legal framework drafted by Law no. 26/1990, traders are bound to be authorized and hence registered with the Trade Registry Office by the Tribunal in whose jurisdiction they establish their professional office, following a procedure specific for the legal form of organization they choose. While operating, they are bound to keep their accounting books in compliance with Law no.82/1991 and the related fiscal laws, in the context of a legitimate and real competition, respecting the sanitary veterinary rules, the environment protection rules, labor and public health laws, as assumed by them through the specific declarations consecrated by the simplified procedure.

---

8. Building enterprises;
9. Enterprises of factories, manufacturing and printing;
10. Enterprises of publishing, book and art objects sale, when the author or artist is not the seller;
11. Bank and exchange operations;
12. Intercessory operations in trading enterprises;
13.Enterprises for the transport of people or goods, by water or land;
14.Bills and orders for goods or merchandise;
15.Building, buying, selling and reselling all kinds of vessels for interior and exterior navigation and all things that pertain to equipping, arming and supplying a vessel.
16.Maritime shipments, vessels rentals, maritime loans and all contracts relating to maritime trade and sea navigation;
17.Land insurance, even mutual, damages and life insurance;
18.Insurance, even mutual, against navigation risks;
19.Deposits for the cause of trade;
20.Deposits in the docks and warehouses, and all operations on deposit receipts (warrants) and on letters of pledge liberated by them.

[6]Article 9 of the former Commercial Code: "Any person that accidentally makes a trade operation cannot be regarded as a trader, but it is however subject to the commercial laws and jurisdiction for all contestations arising from this operation."

[7]V. Nemeş, *Commercial Law*, Hamangiu Publishing House, Bucharest, 2012, pp.24-25

Conclusions

We notice, in terms of regulations, commercial law adapting to the new socio-economic realities of global economy. Although, according to the interwar model, the former commercial code has been absorbed by the current civil code, we cannot share the view that commercial law as a branch of law, has ceased to exist.

We believe that a branch of law is the correspondent of the socio-economic relations it governs, thus, as long as there are economic exchanges, commercial law will be a distinct and vivid branch of law. We propose, de lege ferenda, to repeal in Law no. 31/1990, the legal provisions regulating partnerships as associative forms, if the joint assets are not sufficient, since economic reality shows that the confusion between the assets of the partnership and that of the association will have direct consequences on the joint obligations transferred on the latter.

Law no. 36/1991 on agricultural companies, which are civil and not commercial companies, prompts similar discussions concerning the obsolescence of legal regulations. A de lege ferenda solution in this case would be the inclusion of these provisions in chapter VII of the current civil code, titled the contract of company.

References

1. Andreşan-Grigoriu B.,Ştefan T. (2013), Tratatele Uniunii Europene-versiunea. consolidată, Editura Hamagiu, Bucureşti, comentariu pe marginea Tratatului Reformei.
2. Apostu I., Ionescu N., (2003), Prelegeri de Istoria dreptului românesc, Editura Nitnelav, Galaţi.
3. Aslan Th. C., (1905), Studii de drept parlamentar, Editura librăriei Socec, Bucureşti.
4. Aston Ph., Bustelo M., Heenan J., (1999), The EU and Human Rights, Oxford University Press, pp.187-213.
5. Avril P., Gicquel J., Droit (1088), Parlementaire, Ed.Montchrestien, Paris.
6. Giorgiu Coman, (2015), Evoluţia dreptului concurenţei, Editura Hamangiu, Bucureşti.
7. Felix Tudoriu, Cristina Aurora Popîrţac, (2013), Drepturile Consumatorului – O provocare pentru afaceri, Editura Universul Juridic.
8. Dragos Călin, (2014), Regimul Juridic al Societăţilor de Investiţii, Editura Hamangiu, Bucureşti.
9. Marieta Safta, (2015), Drept Constituţional şi Instituţii Politice, Editura Hamangiu, Bucureşti.
10. Tudorel Toader, Marieta Safta, (2015), Constituţia României, Editura Hamangiu, Bucureşti.
11. Ioana Maria Costea(2016), Drept Financiar note de curs, conform noului cod fiscal si noului cod de procedura fiscala, Editura Hamangiu, Bucureşti.
12. Legea nr. 31/1990 privind societăţile comerciale.
13. Ordonanţa 44/2008 privind desfăşurarea activităţilor economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale şi întreprinderile familiale.
14. Legea 36/1991 privind societăţile agricole.
15. Legea 566/2004 cooperaţiei agricole.
16. Ordonanţa de Urgenţă nr. 26/2000 privind asociaţiile şi fundaţiile.
17. Legea nr. 287/2009 privind noul cod civil.
18. Legea nr. 134/2010 privind noul cod de procedură civilă.
19. Ordonanţă de Urgenţă nr. 50/2010 privind contractele de credit pentru consumatori.
20. Legea nr. 193 /2000 privind clauzele contractuale abuzive.
21. Legea nr. 296/2004, republicat 2008 privind Codul Consumului.

PENALTIES FOR JUVENILE OFFENDERS AND THE PARTICULARITIES OF THEIR APPLICATION AND EXECUTION

PEDEPSELE APLICALBILE MINORULUI ȘI PARTICULARITĂȚILE REGIMULUI DE APLICARE ȘI EXECUTARE A ACESTORA

Daniela ROMAN[1]

Abstract

The criminal treatments applicable to the juvenile offender have been permanently altered, especially as regards the age required for criminal prosecution, as well as criminal sanctions.

The practical reality as well as the study of the specialized literature reveal that the social phenomena found in the concepts of deviance, delinquency, criminality, criminality are more and more concerned not only with the specialists in the field, but also with the political, governmental, public opinion, in general , both internally, regionally and internationally. Such concerns are fully justified on this distinctive segment if it is taken into account that the consequences of these phenomena, especially those of delinquency, criminality and criminality, affect to the highest degree the fundamental values of society on a plan more broadly, and of the persons directly concerned, on a smaller one, namely the fundamental human rights and freedoms, the existence and proper functioning of the democratic society and the institutions of its rule of law.

Keywords: crimes, criminal liability, criminal sanctions, criminality, delinquency, minor offender.
Jel: K10 Basic Areas of Law: General,K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.

1. Considerații generale

Combaterea criminalității în rândul minorilor a ridicat, în cadrul legislației penale, unele probleme speciale, cu totul deosebite de problemele care se pun privitor la combaterea fenomenului infracțional în rândul adulților.

In lupta contra infracțiunilor săvârșite de minori, a trebuit să se țină seama de faptul căînperioada de formare și dezvoltare prin care trec, ei nu posedă același discernământ ca majorii și că ei sunt mult mai receptivi la influențele ce se exercita asupra lor.

De asemenea, a trebuit să se țină seama că minorii au o experiență mai redusă de viațăși pot cădea mai usor în greșeală.

Totodată, în stabilirea unui regim special de aplicare a pedepselor pentru infractorii minori s-a ținut cont și de faptul că ei pot fi mai ușor reeducați și redați familiei si societății.

Privit în evoluția sa, sistemul de sancțiuni al minorilor infractori, în dreptul penal românesc a fost în general, același ca și în celelalte sisteme de drept din principalele state europene occidentale.

Trăsătura caracteristică a acestui sistem este dată, în principal, de componența măsurilor educative, sancțiuni de drept penal cu caracter eminamente educativ. In condițiile actuale însă

[1]studentă-doctorand al Școlii Doctorale Științe Juridice din cadrul Universității de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, mediatoriasi@yahoo.com

cadrul sancțiunilor pentru minorii infractori nu poate fi redus doar la măsuri educative. Pe lângă necesitatea unei reacții adecvate prin pedepse pentru minorii infractori care săvarșesc infracțiuni deosebit de grave, recurgerea la sancțiuni penale se impune și din rațiuni preventive.

Se impune precizarea că măsurile educative se aplică numai minorilor care au săvârșit infracțiuni și care răspund penal.

Este vorba de infractorii minori care au implinit vârsta de 14 ani (cu condiția să aibă discernământ în momentul săvârșirii faptei penale) și cei dupa 16 ani (care răspund întotdeauna din punct de vedere penal).

In art.113 alin. 2 C. P. se prevede ca minorul care are vârsta între 14 si 16 ani răspunde penal „numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ". Sensul cuvantului "discernământ" folosit în Codul penal trebuie înțeles ca, într-un caz dat, minorul are capacitatea de a înțelege caracterul antisocial al faptei și a-și manifesta în mod constient voința.

Aici trebuie să facem observația că instanța, în virtutea rolului său activ, are dreptul și îndatorirea de a verifica ea însăși dacă, în momentul săvârșirii unei fapte penale, minorul între 14-16 ani a acționat sau nu cu discernământ, dispunând din oficiu, administrarea de probe in acest sens.

A doua etapă a minorității – aceea în care minorul are vârsta între 16-18 ani – se caracterizează prin existența răspunderii penale a minorului care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală. Minorul între 16-18 ani este prezumat, în toate cazurile, că are posibilitatea de a înțelege valoarea socială a faptelor sale și de a-și dirigui în mod conștient voința.

Pentru infractorii minori, în Codul Penal, este instituit un regim de sancționare mixt format, în principal, din măsuri educative dar și din pedepse, cu mențiunea că, potrivit art. 114 alin. 2, la pedeapsă se poate apela numai în măsura în care se apreciază de către instanță că luarea unei măsuri educative este insuficientă pentru îndreptarea minorului.

Dacă în Belgia, Franța, răspunderea penală a minorului are aplicare odată cu împlinirea vârstei de 16, respectiv 13 ani, legiuitorul român s-a raliat regimului penal al minorilor din Germania, Spania, Italia, unde minorul răspunde penal odată cu împlinirea vârstei de 14 ani, cu precizarea că această răspundere diferă după cum există sau nu discernământ la săvârșirea faptei.

Așadar, față de Vechiul Cod Penal, Noul Cod Penal prevede un regim de sancționare bazat exclusiv pe măsuri educative. Potrivit art. 113 NCp, minorul cu vârsta sub 14 ani nu răspunde penal, pe când minorul cu vârsta între 14 și 16 ani este prezumat relativ că nu răspunde penal, la fel cum cel cu vârsta între 16 și 18 ani este prezumat relativ, de această dată, că răspunde penal potrivit legii. În aceste condiții, pentru a se înlătura sau nu răspunderea penală a minorului, este esențial de stabilit dacă, în săvârșirea faptei, minorul a avut sau nu discernământ, acest element constituind temeiul atragerii răspunderii penale, care se adaugă la îndeplinirea celorlalte condiții prevăzute de lege [Mitrache, C., Mitrache, Cr., 2014: 418-436].

Dacă se constată că sunt îndeplinite condițiile pentru ca minorul să răspundă penal, acestuia i se pot aplica fie măsuri educative neprivative de libertate, fie măsuri educative privative de libertate.

2. Măsurile educative neprivative de libertate

Măsurile educative neprivative de libertate se pot lua pentru orice infracțiune comisă de minori, acestea putând fi:

a) Stagiul de formare civică (cel mult patru luni) – constă în obligarea minorului de a participa la un program care să-l ajute să înțeleagă consecințele legale și sociale în cazul comiterii de noi infracțiuni, dar și de a-l responsabiliza cu privire la comportamentul său viitor.

b) Supravegherea (două-șase luni) – are în vedere: controlul și îndrumarea minorului în cadrul programului său zilnic, pentru asigurarea participării minorului la cursurile școlare/de formare profesională și prevenirea desfășurării unor activități/intrarea în legătură cu persoane ce ar putea afecta procesul de îndreptare al minorului supravegheat.

c) Consemnarea la sfârșit de săptămână (patru-12 săptămâni) – prevede obligația minorului de a nu părăsi locuința în zilele de sâmbătă și duminică, cu excepția situațiilor când are obligația de a participa la programe ori activități impuse potrivit legii.
d) Asistarea zilnică (trei-șase luni) – cea mai grea măsură educativă neprivativă de libertate, presupune respectarea de către minor a unui program stabilit de serviciul de probațiune, care conține orarul si condițiile de desfășurare a activităților, alături de interdicțiile impuse.

Pe parcursul executării acestor măsuri, minorului i se pot impune o serie de obligații, ”complementare” la sancțiunea măsuri educative pentru a se întări rolul preponderent educativ al măsurii educative, dar și pentru a se lărgi sfera posibilităților prin care minorul este reeducat și responsabilizat. Toate aceste obligații sunt enumerate cu titlu limitativ în art.121 (1) NCp, între care amintim: urmarea unui curs de pregătire școlară/formare profesională; să nu depășească, fără acordul serviciului de probațiune, limita teritorială stabilită de instanță, să se prezinte la serviciul de probațiune la datele fixate de acesta etc. [Neagu, I., 2013: 326].

Dacă minorul nu respectă, cu rea-credință, obligațiile impuse sau condițiile executării măsurii, se dispune prelungirea duratei măsurii pana la maximul acesteia ori înlocuirea cu o altă măsură educativă neprivativă de libertate mai severă. Dacă nici după această prelungire ori agravare, sau, dacă, inițial, a fost luată măsura cea mai grea și pentru durata maximă, aceasta va fi înlocuită cu măsura educativă privativă de libertate a internării într-un centru educativ.

3. Măsurile educative privative de libertate

Acestea se dispun dacă minorul a săvârșit o infracțiune pentru care legea prevede închisoarea de șapte ani sau mai mare ori detențiunea pe viață, dar și dacă minorul a săvârșit o altă infracțiune în timpul executării unei măsuri educative neprivative de libertate ori după executarea acesteia. Ele pot fi:

a) Internarea într-un centru educativ (un an - trei ani) se execută într-o instituție specializată în recuperarea minorilor, unde aceștia vor urma un program de pregătire școlară și formare profesională asemenea aptitudinilor și programe de reintegrare socială inițiate de serviciul de probațiune prevăzute în referatul de evaluare întocmit de acesta și care a stat la baza luării măsurii educative.

b) Internarea într-un centru de detenție (doi - cinci ani, pentru o infracțiune pentru care legea prevede pedeapsa închisorii mai mică de 20 de ani/ cinci-15 ani-pedeapsa prevăzută de

lege este închisoarea de 20 de ani sau mai mare ori detențiunea pe viață) – presupune internarea minorilor într-o instituție specializată în recuperarea minorilor, cu regim de pază și supraveghere, unde vor urma programe de pregătire școlară și formare profesională conform aptitudinilor acestora.

Înlocuirea internării cu măsura educativă a asistării zilnice pe o perioadă egală cu durata internării neexecutată, dar nu mai mult de șase luni, dacă persoana internată nu a împlinit vârsta de 18 ani. Dacă aceasta a împlinit vârsta de 18 ani, față de aceasta se dispune eliberarea din centrul de detenție. Aceleași dispoziții se aplică și în cazul persoanei care a dovedit interes constant pentru însușirea cunoștințelor școlare și profesionale și a făcut progrese evidente în vederea reintegrării.

Măsurile privitoare la nerespectarea obligațiilor impuse minorului ori săvârșirea din nou a unei infracțiuni, care execută o măsură neprivativă de libertate se aplică corespunzător.

În cazul în care o persoană a săvârșit două infracțiuni, una în timpul minorității și una după majorat, pentru infracțiunea comisă în timpul minorității se va aplica o măsură educativă, iar pentru cea comisă în timpul majoratului o pedeapsă [Mitrofan, N., 2011: 214].

În funcție de măsurile educative, respectiv pedepsele aplicabile, conform art. 129 (2), executarea se va face în felul următor:

- dacă măsura educativă este neprivativă de libertate, se execută numai pedeapsa;
- dacă măsura educativă este privativă de libertate, iar pedeapsa este închisoarea, se aplică pedeapsa închisorii, care se majorează cu o durată egală cu cel puțin o pătrime din durata măsurii educative ori din restul rămas neexecutat din aceasta la data săvârșirii infracțiunii după majorat;
- dacă pedeapsa aplicată pentru infracțiunea săvârșită după majorat este detențiunea pe viață, se execută numai aceasta din urmăș
- dacă măsura educativă este privativă de libertate, iar pedeapsa este amenda, se execută masura educativă, a cărei durată se majoreaza cu cel mult 6 luni, fără a depăși maximul prevăzut de lege pentru aceasta.

4. Pedepsele care se pot aplica minorului

Noul Cod Penal prevede două categorii de pedepse principale, urmând distincția pe care o face între cele două tipuri de infracțiuni: crime și delicte.

In funcție de pedeapsa prevazută de lege pentru fapta săvârșită de catre minor, i se va aplica, dacă este necesar, o pedeapsă mai ușoară, în conformitate cu prevederile articolului 123. din noul Cod Penal, după cum urmează.

In cazul infracțiunilor pentru care legea prevede pedeapsa cu detențiunea pe viață, minorului i se va aplica pedeapsa cu închisoarea strictă între un an și 15 ani.

In cazul infracțiunilor pentru care legea prevede pedeapsa detențiunii severe, se aplică pedeapsa cu închisoarea strictă de la 3 la 12 ani.

Pentru infracțiunile pedepsite cu închisoarea strictă, minorului i se va aplica pedeapsa închisorii stricte între limitele reduse la jumătate ale pedepsei prevazute de lege pentru infracțiunea săvârsită, fără ca minimul închisorii stricte aplicabile minorului sa depășească 3 ani.

Pentru infracțiunile pedepsite cu pedeapsa inchisorii, minorului i se poate aplica această pedeapsa intre limitele reduse la jumatate ale pedepsei prevazute pentru infracțiunea respectivă.

Pentru alte infracțiuni, se mai pot aplica minorului pedeapsa cu amendă sub forma zilelor-amendă, intre 5 si 180 de zile, fiecare zi fiind socotită intre 50.000 lei si 500.000 lei si pedeapsa cu muncă in folosul comunitătii, intre 50 si 250 de ore.

Se poate observa că noua reglementare nu va aduce schimbari de esență. Se va aplica in continuare acelasi principiu al reducerii la jumatate a limitelor pedepselor atunci cand acestea se aplica infractorilor minori. De observat ar fi faptul că vor exista doua pedepse principale distincte care nu pot fi aplicate minorilor: pedeapsa detențiunii pe viată si pedeapsa detențiunii severe.

Faptul că minorului nu i se poate aplica pedeapsa detențiunii severe intre 15 si 30 de ani se poate justifica prin analogie cu neaplicarea pedepsei detențiunii pe viată, în baza considerentului că minorii nu-și dau bine seama de consecintele faptei săvârșite, neavand experiență de viața necesară [Oancea, I., 2011:175-191].

In ceea ce priveste pedepsele complementare și incapacitățile sau decăderile prevazute în legi speciale, acestea nu se vor aplica minorilor nici sub viitoarea reglementare. Regimul suspendarii condiționate a executarii pedepsei aplicate minorului nu suferă nici el modificari de esentă.

In ceea ce priveste executarea pedepselor, noul Cod Penal nu mai stabilește explicit un regim de executare, dispunand doar, in art. 123. alin. (2), că pedepsele aplicate minorului se execute în regimul prevazut în legea pentru executarea pedepselor.

5. Renunțarea la pedeapsa aplicabilă minorului

In articolul 126, noul Cod Penal prevede posibilitatea ca instanța de judecatăsă renunțe la aplicarea unei pedepse minorului. Instanta poate recurge la această soluție dacă sunt indeplinite cumulativ mai multe condiții:

- infracțiunea comisă de catre minor să fie sancționată cu pedeapsa inchisorii sau cu pedeapsa inchisorii stricte de cel mult doi ani;
- minorul să nu fi avut antecedente penale;
- să se fi acoperit prejudiciul cauzat;
- minorul să fi dat dovezi temeinice ca se poate indrepta chiar fără aplicarea unei pedepse.

Coroborand prevederile acestui articol cu cele ale articolului 114, care prevede că : "Față de minorul care raspunde penal se poate lua o masură educativă ori i se poate aplica o pedeapsă", tragem concluzia că în cazul adoptarii soluției prevazute de articolul 126, judecatorul este obligat să inlocuiască pedeapsa pe care renunță să o pronunțe cu o masură educativă [Godea,M.S., 2014: 36-59].

Articolul 126, prin condiția pe care o contine, referitor la faptul că judecatorul nu poate renunța la aplicarea pedepsei decât dacă aceasta nu depășește 2 ani, pare să implice, prin contrar, că judecatorul nu ar putea renunța la aplicarea pedepsei în celelalte cazuri, adică atunci când pedeapsa prevazută de lege este mai severă.

6. Amânarea aplicării pedepsei minorului

Articolul 127. din noul Cod Penal prevede posibilitatea ca instanța, dupa stabilirea pedepsei, să amâne aplicarea acesteia, dacă sunt indeplinite cumulativ urmatoarele condiții:

- legea să prevadă pentru infracțiunea savârșită pedeapsa inchisorii sau a inchisorii stricte de cel mult 5 ani;
- minorul să nu aibă antecedente penale;
- minorul să fi acoperit prejudiciul cauzat sau să dovedească că are posibilitatea de a-l acoperi;
- minorul să fi dat dovezi temeinice, după săvarșirea faptei, că se poate indrepta chiar fărăaplicarea pedepsei.

Instanța trebuie să fixeze in cuprinsul hotărarii data la care urmează să se pronunțe asupra aplicarii pedepsei; intervalul de timp cuprins intre această datăși data hotararii nu poate depăsi doi ani. Pentru minor, acest interval constituie o perioadă de proba.

În perioada de probă, dar înainte de împlinirea de către minor a vârstei de 18 ani, instanța poate dispune încredințarea minorului unei persoane din cele arătate la art. 117 (părinți, părinte, tutor, persoană de încredere), ori un institut legal însărcinat cu supravegherea minorului sau serviciului de reintegrare socială și supraveghere, putând să dispună simultan pentru minor unele din obligațiile prevăzute la art. 117 alin. (3), pentru a nu participa la anumite locuri și persoane, să frecventeze cursurile de învățământ din învățământul general obligatoriu și să presteze o activitate neremunerată într-o instituție de interes public fixată de instanță, cu o durată cuprinsă între 50 și 100 de ore, 3 ore pe zi, după programul de școală, în zilele nelucratoare și în vacanță.

La expirarea perioadei de probă, opțiunile instanței sunt două, în funcție de modul in care a înțeles sa se comporte minorul in acest interval de timp:

- Dacă acesta a avut o conduită corespunzatoare, instanța poate să renunțe la aplicarea pedepsei;
- Dacă minorul nu a avut o conduită apreciată de instanță ca fiind mulțumitoare, instanța are două opțiuni, si anume să mai amâne incă o dată, pentru acelasi termen, aplicarea pedepsei, sau să dispună aplicarea acesteia în limitele prevazute de lege.

Masura amânării aplicării pedepsei se deosebeste de cea a suspendarii pedepsei prin urmatoarele caracteristici:

- legea impune anumite restricții în privința pedepselor a căror aplicare poate fi amânată, respectiv, acestea nu trebuie să depasească nivelul inchisorii stricte pe cel mult 5 ani, in vreme ce pentru suspendarea executarii nu există o asemenea restricție.
- în timp ce suspendarea pedepsei presupune o pedeapsă deja stabilită și aplicată, amânarea înseamnă că decizia instanței de a nu pedepsi un minor, neaplicând pedepse și acordându-i acestuia un termen în care să îndrepte conduita, sub presiunea existenței unei pedepse deja stabilite și care poate fi aplicată dacă nu se va indrepta. Apreciem că această masură va putea, prin efectul psihologic asupra minorului, duce la bune rezultate în direcția reeducarii acestuia [Mateuț, Gh., 2013:72-85].

Așadar, în pofida existenței un regim de sancționare mai blând aplicabil minorilor, evoluția acestora nu este una de neglijat, căci, pe de o parte, chiar dacă cei sub 14 ani nu răspund penal, față de aceștia se pot lua măsurile de protecție specială prevăzute de Legea 272/2004, plasamentul și supravegherea specializată, iar, pe de altă parte, pentru cei cu vârsta între 14-18 ani, se pot lua măsurile educative amintite. Astfel de experiențe, cu toate că nu aduc limitări,

decăderi, interdicții și nu pot reprezenta primul termen al recidivei, pot avea influențe negative asupra comportamentului viitor al unui minor. Tocmai vârsta fragedă a acestora impune o investiție cât se poate de responsabilă și serioasă din partea reprezentanților legali care trebuie să vegheze traseul pe care îl parcurg tinerii și de a avea grijă ca acesta să fie unul conform cu legile societății.

Bibliografie

1. Antoniu, G. (coord.), Vlăsceanu,A.,Teodorescu,V., Sima,C., Ristea,I., Vasiu, I., Boroi, Al., Bulai,B.N., Bulai, C., Daneș, Șt., Duvac,C., Guiu,K., Mitrache,C., Mitrache, Cr., I., Molnar,I. (2011). Explicații preliminare ale noului Cod penal, vol. II, Ed. Universul Juridic, București.
2. Dascăl, T. (2011). Minoritatea în dreptul penal român, Editura C.H. Beck, București
3. Mitrache, C., Mitrache Cr. (2014), Drept penal român, Partea generala, Editura Universul Juridic, București.
4. Mitrofan, N., Zdrenghea, V., Butoi, T. Psihologie judiciară, p.280.
5. Neagu, I., (1997) ,Tratat de procedură penală, Editura Pro, Bucureşti.
6. Păvăleanu, V., Păvăleanu, L., (1997). Limitarea şi privarea de libertate ca măsuri penale, Editura Fundaţiei Chemarea, Iaşi.
7. Theodoru, Gr., (1998). Drept procesual penal – partea generală, Editura Cugetarea, Iaşi.
8. Voicu, C., Uzlău, A. S., Moroșanu, R., Ghigheci, C. (2014). Noul Cod Penal. Ghid de aplicare pentru practicieni, Editura Hamangiu, București.
9. Noul Cod Penal, Ediţie actualizată la 25 septembrie 2013, Editura Rosetti Internațional, București.
10. Noul Cod de procedura penală adnotat, Ediţie actualizată la 1 noiembrie 2015, Editura Rosetti Internațional, București.
11. Legea nr. 272/2004 privind promovarea drepturilor copilului.

THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF THE REFERENDUM AS A DEMOCRATIC TOOL

AVANTAJELE ŞI DEZAVANTAJELE REFERENDUMULUI CA INSTRUMENT DEMOCRATIC

Dinu MANOLE[1]

Abstract

Referendums are popular with the public as they are seen as a fair way of resolving difficult or significant decisions. Where there are effective public education campaigns referendums can create high levels of support for significant changes to the way we are governed. They create a public space for political discourse about important issues so that once the referendum is concluded there is often a degree of consensus about the outcome. Referendums should be held at the same time as other elections so as to reduce their costs and to encourage turnout. There is substantial experience worldwide of holding referendums at the same time as other referendums and there is no reason to think that that creates unnecessary confusion.

Key words: referendum, democracy, advantages, disadvantages, issue, public space, direct democracy.
JEL: JEL Code: N4 Government, War, Law, International Relations, and Regulation

1. Introducere

Referendumul este o parte componentă a oricărei democrații. Democrația apare ca un fenomen integrator, care cumulează și valorifică valorile morale, politice, juridice ale societății. În sistemele democratice cetățenii au dreptul la o bună guvernare, dar și la șansa de a contribui direct la treburile statului, la orice nivel și aici este oportun de menționat trei instrumente ale democrației directe implimentate cu succes în multe democrații: inițiativa populară; dreptul de veto; referendumul.

Cuvântul referendum sau și plebiscit, cuvânt originar din limba latină, este folosit pentru a desemna procesul de consultare directă a cetățenilor unei țări în legătură cu un text de lege de o importanță cu totul deosebită sau asupra unei situații de importanță națională. Referendumul sau plebiscitul este o formă de democrație directă, în contrast cu democrația reprezentativă.

Termenul referendum își are originea în limba latină. In dreptul roman *"refere"* desemna o procedură prin care întreg corpul electoral era consultat în mod direct cu privire la o temă precisă, conferind astfel, legitimitate deciziei adoptate.

Referndumul este un instrument al democrației directe, prin care cetățenii își exprimă opinia și hotărăsc fără intermediari, prin vot anumite probleme de ordin administrativ sau legislativ, prin metode specifice: inițiativă legislativă, veto, referendum.

2. Repere istorice ale referendumului

În literatura de specialitate există discuții pe marginea eficienței democrației directe, mai cu seamă în privința referendumurilor. Astfel, opozanții referendumurilor (Max Weber, Robert Dahl, Giovanni Sartori) consideră că cetățenii nu întotdeauna au expertiza necesară pentru a decide asupra acelor probleme, de care sunt preocupați cotidian politicienii. Dar susținătorii

[1] doctorand, Cercetător științific, Academia de Administrare Publică a Republicii Moldova, dinumanole3@gmail.com

referendumurilor (Ian Budge, Dennis Mueller) aduc un argument mai convingător: de ce cetățenii ar trebui să le ofere toate atribuțiile politicienilor, dacă ultimii nu sunt în stare să decidă în mod adecvat toate chestiunile politice? În ultima instanță, cetățeanului îi este mai ușor să hotărască cum să voteze în cadrul unui referendum decât în cadrul alegerilor.

Istoric referendumul este asociat cu Elveţia, Statele Unite şi Franţa. În prezent, constituția oricărui stat, care pretinde de a fi democratic, prevede că națiunea, poporul este titular absolut al suveranității, care o exercită prin reprezentanți sau prin referendum. În SUA, practica referendumului îşi are tradiţia în democraţia directă la nivel local.

După conflictele religioase (protestanţi *versus* catolici) din cantoanele sale, în 1848 Elveţia a preluat modelul SUA de democraţie directă şi l-a transpus aproape integral în constituţia federală. Azi, orice iniţiativă sau amendament la constituţia elveţiană trebuie să treacă printr-un referendum la nivel naţional, care este aprobat atunci când majoritatea cantoanelor îl votează, atribuie vocii poporului un fel de autoritate definitivă şi de înţelepciune nemărginită.

În ciuda succesului marcat de Elveția, la capitoul implementare a democrației directe, de-a lungul timpului, s-a creat în rîndul specialiștilor o tabără, care vine cu o serie de argumente contra referndumului.

Constituția Romaniei art.2, al.2, Constituția Franței art.3 alin.1, stabilesc expres că poporul exercită suveranitatea prin organele reprezentative și prin referendum. În cazul Italiei, Spaniei, deși nu este prevăzut expres acest fapt, el se subînțelege.

Referendumurile pot fi obligatorii, legate de amendamente constituţionale, sau de tip opţional, consultativ. Pot fi *ante legem* și *post legem* în dependență de tipul problemelor de soluționat - Constituţie, amendamente la Constituţie, lege, proiect de lege, probleme de interes naţional ale statului.

3. Critici și argumente de organizare a referendumului

Acestea vin cu o serie de argumente puțin convingătoare:

1. **Defavorizarea** ”***păturilor inferioare***,” **vulnerabile** prin faptul ca ”*păturile superioare*” ale societății sunt mai active și prin aceasta apără cu preponderență interesele lor [2, p.92]. Este necesar de făcut o serie de constatări:
    - Trăim într-o societate civilizată, în care nu mai putem delimita oamenii pe pături superioare și inferioare, după gradul de instruire sau venituri;
    - Toți cetățenii, într-un stat democrat au drepturi și îndatoriri, dacă cineva consideră că absenteismul este atitudinea justă în fața unor dileme, atunci este o problemă și a statului (în Belgia absenteismul este penalizat), dar nicidecum legată de referendum, pentru că indiferența va fi demonstrată ori de cîte ori vor fi chemați la urne, nu numai în cazul referendumului;
    - Chiar să admitem, că participă doar cetățenii activi, totuși balanța este de partea referendumului și a democrației directe în raport cu democrația reprezentativă, unde reprezentanții chiar constitue o elită bine conturată în timp, care deseori își apără interesele de grup, partid etc., își depășesc atribuțiile sau nu sunt la nivelul așteptărilor;
    - Inițiativele populare au un efect educativ în rîndul cetățenilor, datorită amplelor campanii de informare, în care sunt implicați specialiști [9, pp. 283-309] .

2. **Poporul este incompetent în probleme complexe.** Nici această afirmație nu rezistă la o analiză și la o comparație cu realitatea din sistemul reprezentativ.
    - Reprezentantul este ales din rîndul poporului și corespunde gradului de dezvoltare a societății din care provine;
    - Deseori, politicianul e mai puțin informat decît cetățeanul;
    - Exemplele Elveției, S.U.A, Italiei, scot în evidență, că toate inițiativele populare și referendumurile sunt însoțite de o intensă campanie de informare, dar și de o propagandă din partea grupului de inițiativă [6].
3. **Discriminează minoritățile.** Democrația directă fiind considerată o tiranie a majorității. Susținătorii acestor idei fac trimitere la referendumurile care nu permit constucția moscheilor sau mărirea cotelor pentru străini. În acest caz, nu se ia în considerație că inclusiv minoritățile politice, religioase, națioanle au dreptul de inițiativă, pentru promovarea ideilor în cadrul arenei extrapolitice create datorită acestor instrumente de democrație directă. Prin urmare șansa de a fi „auziți" este cu mult mai mare în comparație cu sistemul reprezentativ.

Simon Gheissbuhler face afirmația, că democrația directă este un factor destabilizator [2,p.79], dar rapoartele Bancii Mondiale scot în evidență contrariul, țările care implementează democrația directă au guvernele cele mai stabile în ultimile decenii [6].

Semnificativ în acest sens este și faptul, că timp de 24 de ani, între anii 1970-1994, raportul Italia/Elveția în ceea ce privește numărul de zile lucrătoare pierdute anual la o mie de lucrători, din cauza grevelor, este de 570/1 [4,p.246].

4. **Procesul legislativ decurge lent, datorită procedurilor prevăzute și al blocajelor.** Latura pozitivă este, că masele sunt mai conservatoare și nu permit schimbări radicale ale politicilor guvernamentale. Viteză nu înseamnă și calitate. Deși durează mai mult procesul legislativ, în schimb legile sunt durabile și eficiente, pentru că sunt rezultatul unor dezbari minuţioase, în cadrul cărora sunt luate în considerație și părerile partidelor extraparlamentare și a societății civile. O majoritate parlamentară nu inseamnă obligatoriu o majoritate națională sau consens. O majoritate simplă sau fictivă este una din cauzele instabilității politice. Hotărîrile cu o majoritate simplă, efemeră în privința problemelor de ordin vital pentru stat, pot fi în contradicție cu aspirațiile seculare sau de viitor ale poporului.
5. Printre acuzațiile aduse referendumului este **blocarea initiativelor inovatoare și scăderea bunăstării.** În Elveția, cantoanele în care cetățenii au mai multe drepturi directe, serviciile publice tind să fie de o calitate mai înaltă și au taxe mai mici [3, pp.2703-2724]. Inițiativele de blocare mai sunt un instrument pozitiv în lupta împotriva alianțelor transpartinice.

    Referendumul constituțional din Italia, care urmează să se țină în luna octombrie 2016, a întâlnit o puternică rezistență din partea societății civile. Campania „Eu votez Nu" lansată de Asociația națională a juriștilor democrați în cadrul activității de informare, aduce numeroase argumente în defavoarea referendumului [8,p.61]:

    - este rezultatul presiunilor Guvernului și nu exprimă voința Parlamentului;

- crează un dezechilibru al puterilor în stat prin crearea unei majorante în stat ca rezultat al premiului, fapt care ar permite teoretic venirea la putere a unui partid cu doar 25%;
- nu este legitim pentru că Parlamentul este ales conform unei legi electorale neconstituționale;
- limiteaza participarea directă a cetățenilor prin ridicarea numărului de semnături necesare pentru inițiative poplare de la 50.000 la 150.000;
- crează conflicte între stat și regiuni;
- întărește puterea centrală în defavoarea puterii locale prin privarea de resurse financiare.

6. **Referendumurile pot fi trucate, influențate.** Pentru a clarifica acest aspect, este necesar de pornit de la clasificarea propusă de Gordon Smith [4,p.218], care clasifică referendumurile în controlate și necontrolate, hegemonice și nehegemonice. Referendumul necontrolat apare la inițiativa poporului din dorința de a schimba o situație, o stare de lucruri în care o parte din vină aparține guvernării și există puține șanse de a-l influența.

Tabel nr. 1. Referendumurile şi iniţiativele populare în Elveţia, anii 1874-2006.

	Total voturi	**Aprobat "DA"**	**Respins "NU"**
Referendum constituţional	206	153 (74%)	53
Referendum opţional	160	87(54%)	73
Iniţiative populare	161	15 (9%)	146

Sursa : Oficiului Federal de Statistică al Elveției

De-a lungul istoriei, organizarea referendumurilor la nivel naţional a fost pusă la cale pentru a legitima gesturi politice controversate şi chiar pentru a acoperi o serie de ilegalităţi. Referendumul din Austria privind Anschlussul cu Germania nazistă de pe 10 aprilie 1938 a fost efectuat sub presiune din partea Germaniei naziste.

Conform rezultatelor publicate 99,73% din voturi au fost exprimate în favoarea unirii cu Germania, prezența la vot fiind de 99,71%. [5] Studiile arată că există nenumărate metode prin care rezultatul unui referendum poate fi împins în direcţia dorită. De exemplu, în anul 1938, când austriecii au fost chemaţi să voteze anexarea de către Germania, pe buletinul de vot căsuţa pe care scria "Ja" era aproape de două ori mai mare decât cea cu "Nein".

Indiferent dacă ne referim la Germania lui Hitler, la regimurile cu tendinţe dictatoriale din America de Sud sau la Franţa generalului de Gaulle sau țările cu democrații emergente, referendumurile erau convocate, doar atunci când existau asigurări că rezultatul va fi cel dorit.

Exemple sunt multiple, dar referendumurile pot fi trucate sau influențate în aceeași măsură ca și alegerea în democrația reprezentativă, cu diferența că în cazul referendumului aceasta se răsfrînge asupra unui eveniment concret, iar în alegeri condiţionează toate acțiunile

legate de următorii ani în dependență de durata mandatului. Deosebirea principală dintre procedura de alegeri și procedura referendumului, constă în obiectul de exprimare a voinţei alegătorilor. În cazul alegerilor, obiectul îl prezintă candidatul la funcția de deputat sau altă funcţie din afara instituţiei reprezentative, iar în cazul referendumului, obiectul de exprimare a voinţei nu este persoana, ci o anumită problemă asupra căreia sunt consultați cetățenii – Constituţie, amendamente la Constituţie, lege, proiect de lege, probleme de interes naţional ale statului.

Rezultatele referendumului pot fi determinate numai în temeiul sistemului majoritar, iar alegerile pot fi determinate prin două sisteme: majoritar și al reprezentării proporţionale. Aspectul organizatoric al alegerilor și referendumului este identic, cu excepţia faptului că pentru a organiza un referendum nu este nevoie de circumscripţii electorale.

7. **Referendumul este costisitor.** În California pentru colectarea a 750.000 semnături necesare pentru un referendum se cheltuie 1 mln. $. [7,p.187]. În fond este prețul plătiti pentru stabilitate politică, care se răscumpără din plin.
8. **Nu este văzut ca un proces democratic** datorită fatului că nu există o fază deliberativă a dezbaterii, nu este posibil de modificat proiectul inițial și se cere un vot arhaic prin „da" sau "nu".
9. Este considerat **un pericol pentru statul de drept**, căci nu pemite instaurarea unui control permanent pentru respectarea statului de drept. George Gurvitch: „Democrația nu este regimul numerelor ci al dreptului."

Inexistența unei Curți Constituționale în Elveția, demonstrează contrariul, dreptul de veto al poporului, are rol de control constituțional al legilor și acțiunilor parlamentarilor. Chiar dacă au unele neajunsuri, în mod special, în perioada contemporană, referendumurile etapei a treia au o importanță progresistă [1, p.147]. Pe calea referendumului, în Elveția, a fost lărgit dreptul electoral - femeile au fost admise la alegeri 1971; în anul 1972 a fost respins proiectul de lege privind vînzarea de armament peste hotare, proiect în care erau implicate monopolurile elvetiene.

Referendumurile din Scoția și Tara Galilor pentru lărgirea autonomiilor, în Spania, referendumul din 1986 cu privire la intrarea țării în NATO. În Islanda, martie 2010, poporul votează impotriva rambursării de 3,8 mld. de euro datorii externe, în urma prăbușirii băncii islandeze.

Concluzii

În ciuda avantajelor pe care le are referendumul ca mecanism al democrației directe, la el se apelează extrem de rar, majoritatea democrațiilor rămânând reprezentative.

În concluzie, constatăm că cei 28 de ani de existenţă a statului suveran şi independent Republica Moldova reprezintă o perioadă prea scurtă, ca să permită afirmarea unei democraţii directe viabile, rezistentă în faţa factorilor politici interni şi geopolitici. Deşi există cadru legal favorabil evoluţiei proceselor democratice participative, activismul cetăţenilor nu depăşeşte starea formelor de manifestări stradale prin mitinguri şi demonstraţii, caracteristice formelor incipiente ale democraţiei participative.

Este explicabilă atitudinea conservatoare a elitei în acest sens, preocupată de menținerea puterii, dar cerințele timpului, evoluția internetului, vor reduce substanțial costurile referendumurilor [6], ce va duce în viitorul apropiat la utilizarea mai frecventă a acestui instrument al democraţiei directe. Democraţia prin referendumuri este o formulă de maximizare

a conflictului, fiind o expresie strict mecanică (şi cea mai lipsită de sens dintre toate) a dominației majorităţii.

Bibliografie

1. Didencu V., (2002), Referendumul-forma fundamentală a democrației politice, În: Materiale Conferinței științifico-practice "Administrarea publică: Teorii, practici, perspective" din 21 mai 2002, Editura AAP, Chișinău.
2. Geissbühler S., Does direct democracy really work? A reviewof the empirical evidence from Switzerland, [Accesat: 19.09.2018] Disponibil: http://przeglad.amu.edu.pl/wpcontent/uploads/2015/02/pp-2014-4-087.pdf
3. Feld L. P., Matsusaka J. G. (2003), Budget referendums and government spending: evidence from Swiss cantons , "Journal of Public Economics",nr. 87.
4. Lijphart, A., (2006), Modele ale democraţiei. Forme de guvernare şi funcţionare în treizeci şi şase de ţări, Editura Polirom, Bucureşti.
5. Österreich, 10. April 1938 : Anschluss an das Deutsche Reich, Reichstagsliste,[Accesat:20.09.2018]Disponibil:http://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=at011938.
6. Referendum modifiche costituzionali io voto, [Accesat:20.09.2018] Disponibil:http://www.referendumcostituzionale.online/
7. Roussilon, H., Contre le referendum, Pouvoirs nr.77,1996.
8. Sava Ionel N., Democraţia politică, între modelul majoritar şi participarea directă. Cazul Elveţian.
9. Tolbert C. J., Smith D. A.,(2005), The Educative Effects of Ballot Initiatives on Voter Turnout, American Politics Research

COMPARATIVE LAW STUDY IN THE MATTER OF LEGISLATIVE TECHNIQUES OF INSERTING IN THE TEXT OF RULE THE MATERIAL ELEMENT OF THE OFFENCES REUNITED UNDER THE NAME OF TERRORIST ACT

STUDIU DE DREPT COMPARAT ÎN MATERIA TEHNICILOR LEGISLATIVE DE INSERARE ÎN TEXTUL NORMEI A ELEMENTULUI MATERIAL AL INFRACŢIUNILOR REUNITE SUB DENUMIREA DE ACT TERORIST

Violeta M. COJOCARU[1]

Abstract

In this study is analyzed the material element of terrorist act offences provided by Art.278 of the Criminal Code of the Republic of Moldova in comparison with the criminal laws of some foreign states, including Romania. In the field of comparative law we distinguish several techniques for highlighting the list of prejudicial acts in the provision of norms that incriminate acts of terrorism. In the most ex-members states of the Sovietic Union the list of prejudicial acts is exemplary, the legislator describing the objective aspect of the terrorist act by specifying a few damaging facts (usually, the most widespread). According to another legislative technique, the list of damaging facts is an exhaustive, and it is not possible to enlarge them by the person authorized to apply the criminal law. It is also attested the presence of a mixed technique, according to which although the list of damaging facts is exemplified, it contains a much wider enumeration of the normative modalities of expressing the prejudicial act compared to the incriminating models from the first category. According to another legislative technique (minority), in the criminal codes of some foreign states the objective side of the terrorist acts does not contain, neither by way of example, the list of damaging facts, legislator describing the objective side of the terrorist act by using generic terms.

Keywords: arson, explosion, comparative study, foreign states, legislative technique, terrorism, terrorist act.

JEL Classification: K14, K42

1. Aspecte de tehnică legislativă la construcţia art.278 din Codul penal al Republicii Moldova

Din punct de vedere tehnico-legislativ art.278 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) este format din patru variante-tip de infracţiune şi două variante agravate. La concret, prima variantă-tip este prevăzută la alin.(1) art.278 CP RM, în corespundere cu care constituie infracţiune „*actul terorist, adică provocarea unei explozii, a unui incendiu sau săvârşirea altei fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, daune esenţiale proprietăţii sau mediului ori alte urmări grave, dacă această faptă este săvârşită în scopul de a intimida populația unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenţia societăţii asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizaţie internaţională, o persoană juridică sau fizică să săvârşească sau să se abţină de la săvârşirea vreunei acţiuni, precum şi ameninţarea de a săvârşi astfel de fapte în aceleaşi scopuri*”.

A doua variantă-tip este consemnată la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM şi presupune „*actul terorist cu aplicarea armelor de foc sau a substanţelor explozive*”.

A treia variantă-tip este stipulată la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM şi anume: „*actul terorist săvârşit cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii*”.

[1]studentă-doctorandă, Școala Doctorală Ştiinţe Juridice,Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova), vcojocaru1979@mail.ru

În fine, cea de-a patra variantă-tip este specificată la alin.(4) art.278 CP RM presupunând „*actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane în scopurile prevăzute la alin.(1)*”.

Prima variantă agravată este consemnată la alin.(2) art.278 CP RM: actul terorist săvârşit de un grup criminal organizat (lit.b alin.(2)); actul terorist săvârşit cu cauzarea de daune materiale în proporţii deosebit de mari (lit.e) alin.(2)).

Cea de-a doua variantă agravată este prevăzută la alin.(3) art.278 CP RM: actul terorist săvârşit de o organizaţie criminală (lit.a) alin.(3)); actul terorist soldat cu decesul unei persoane din imprudenţă (lit.b) alin.(3)).

Este limpede că la alin.(1) art.278 CP RM este inserată o variantă-tip de infracţiune. Dar care sunt argumentele că şi la alin.(2), (4) sunt prevăzute variante-tip de infracţiune?

În ce priveşte varianta-tip specificată la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM (actul terorist săvârşit cu aplicarea armelor de foc sau a substanţelor explozive) facem apel la punctul de vedere aparţinându-i lui S. Brînza şi V. Stati: „… în una din modalităţile sale normative, infracţiunea prevăzută la alin.(1) art.278 CP RM presupune provocarea unei explozii ori a unui incendiu sau săvârşirea altei asemenea fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, daune esenţiale proprietăţii sau mediului ori alte urmări grave. Însă, în contextul infracţiunii specificate la alin.(1) art.278 CP RM, provocarea unei explozii ori a unui incendiu presupune recurgerea nu la mijloace oarecare, ci la mijloace ca gaz natural, clor, amoniac, abur sub presiune, substanţe inflamabile etc. Ea nu poate presupune aplicarea armelor de foc sau a substanţelor explozive. În caz contrar, răspunderea se va aplica potrivit lit.c) alin.(2) art.278 CP RM. Reiese că ipoteza de la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM nu se poate suprapune ipotezei de la alin.(1) art.278 CP RM, pentru că s-ar exclude reciproc [Brînza et al., 2015: 522]”. Pe o poziţie diferită se situează Gh. Gladchi şi V. Sîli care menţionează că la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM este înscris un semn calificativ, ci nu o componenţă de bază de infracţiune [Sîli et al., 2011:68; Gladchi et al., 2004: 77], fapt susţinut şi de alţi autori [Гырла et al., 2010: 109].

În ce ne priveşte, subscriem accepţiunii evocate de doctrinarii S. Brînza şi V. Stati. Într-adevăr, pentru a fi considerată drept circumstanţă agravantă, lit.c) alin.(2) art.278 CP RM trebuie să conţină un semn circumstanţial care să nu excludă alte semne din cadrul variantei-tip. Pentru componenţa agravată de infracţiune este caracteristic faptul că semnele din cadrul componenţei de bază rămân a fi prezente. În opinia lui St.Copeţchi şi Ig.Hadîrca componenţele de infracţiune cu circumstanţe agravante sunt componenţele de infracţiune, care pe lângă semnele de bază (desprinse din cadrul componenţelor de bază) conţin şi unele semne obiective şi subiective suplimentare în raport cu cele de bază, care au rolul de a agrava răspunderea penală [Copeţchi et al., 2015: 69]. La rândul său, R.V. Cerepenikov enunţă: „Componenţele calificative se formează prin adăugarea la componenţa de bază a unui semn suplimentar. Aşadar, la totalitatea semnelor obligatorii ale componenţei de infracţiune de bază, se adaugă un semn suplimentar, prevăzut de alineatul doi, trei sau patru al articolului respectiv, în rezultatul căruia semnele obligatorii în textul componenţei calificative sunt întotdeauna mai multe, decât în cel al componenţei de bază. În aşa fel se constituie componenţele calificative de infracţiune [Черепенников, 2009: 21]”. Tot aşa, L. L. Kruglikov şi O.E. Spiridonova consemnează că semnele circumstanţiale (calificative) sunt semne suplimentare în raport cu cele înscrise în cadrul componenţei de bază [Кругликовет al., 2005: 88-89]. Nu în ultimul rând, în doctrină se susţine că în cazul concurenţei dintre o normă generală şi una specială, se măreşte numărul semnelor ce caracterizează faptele infracţionale care urmează a fi încadrate potrivit normei speciale [Hadîrcaet al., 2015: 33]. Extrapolând afirmaţiile de mai sus la cercetarea de faţă ajungem la concluzia că norma de la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM nu cuprinde un semn circumstanţial, aceasta deoarece semnul inserat la această normă nu apare pe post de supliment la componenţa

de bază. Acest lucru însă, este definitoriu pentru componenţa agravată. În realitate, semnul înscris la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM înlătură un alt semn din cadrul componenţei de bază, ci nu se alătură la acesta. *In concreto*, utilizarea substanţelor explozive la provocarea exploziei sau incendiului înlătură faptul provocării exploziei prin utilizarea altor mijloace, gen: gazul natural, amoniac etc.

De asemenea, norma incriminatoare de la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM (actul terorist cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii) conţine o variantă-tip de infracţiune, nu însă o variantă agravată. Aceasta, deoarece vătămarea intenţionată gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii apare pe post de acţiune/inacţiune secundară, iar provocarea exploziei sau a incendiului ori săvârşirea altor fapte similare apare în postura de acţiune/inacţiune principală. La o asemenea concluzie ne îndeamnă însăşi legiuitorul atunci când foloseşte la alin.(2) art.278 CP RM expresia „Aceeaşi faptă săvârşită:" De asemenea, remarcabile sunt argumentele evocate de S. Brînza şi V. Stati întru susţinerea poziţiei sus-indicate: „… apelând la interpretarea prin analogie cu prevederea de la lit.c) alin.(3) art.188 CP RM, ajungem la concluzia că, în ipoteza de la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM, făptuitorul manifestă anume intenţie în raport cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii. În consecinţă, ipoteza de la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM nu se deosebeşte principial de ipoteza de la alin.(4) art.278 CP RM, care se referă la o infracţiune de sine stătătoare [Brînza et al., 2015: 522]".

Aşadar, spre deosebire de actul terorist specificat la alin.(1) art.278 CP RM, actul terorist prevăzut la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM cuprinde o componenţă complexă de infracţiune din perspectiva laturii obiective, aceasta fiind formată din acţiunea/inacţiunea principală şi acţiunea/inacţiunea secundară.

Ca şi în cazul actului terorist stipulat la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM, actul terorist prevăzut la alin.(4) art.278 CP RM (actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane în scopurile prevăzute la alin.(1)) este înscris în cadrul unei componenţe de bază de infracţiune. Latura obiectivă a actului terorist prevăzut la alin.(4) art.278 CP RM are o structură complexă fiind formată din fapta prejudiciabilă exprimată în: a) acţiunea sau inacţiunea principală concretizată în provocarea exploziei, incendiului sau în săvârşirea unei alte fapte similare; b) acţiunea sau inacţiunea secundară concretizată în omorul unei sau mai multor persoane.

2. Elementul material al actului terorist prevăzut la alin.(1) art.278 CP RM: studiu de drept comparat privind înscrierea acestuia în dispoziţia normei

În acord cu dispoziţia normei de la alin.(1) art.278 CP RM constituie infracţiune *provocarea unei explozii, a unui incendiu sau săvârşirea altei fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, daune esenţiale proprietăţii sau mediului ori alte urmări grave, dacă această faptă este săvârşită în scopul de a intimida populaţia unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenţia societăţii asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizaţie internaţională, o persoană juridică sau fizică să săvârşească sau să se abţină de la săvârşirea vreunei acţiuni, precum şi ameninţarea de a săvârşi astfel de fapte în aceleaşi scopuri*.

Observăm că elementul material al actului terorist consemnat la alin.(1) art.278 CP RM poate lua forma unei influenţe materializate şi a unei influenţe nematerializate. Forma materializată a influenţei se exprimă în provocarea exploziei, incendiului sau în săvârşirea unei alte fapte similare care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, daune esenţiale proprietăţii sau mediului ori alte urmări grave, în timp ce influenţa nematerializată se concretizează în realizarea ameninţării cu săvârşirea exploziei,

incendiului sau a altor fapte similare. Prin urmare, celor două forme ale influenţei infracţionale le corespunde două modalităţi normative cu caracter alternativ.

Preliminar, menţionăm că la descrierea modalităţii normative supuse investigaţiei legiuitorul a mers pe calea stipulării unei liste exemplificative a faptelor prejudiciabile. *In concreto*, în calitate de exemple de fapte prejudiciabile legiuitorul a decis să specifice expres explozia şi incendiul ca fiind unele din cele mai răspândite modalităţi de exprimare a ilicitului penal. În acelaşi timp, expresia „alte fapte" implică catalogarea unor acţiuni/inacţiuni similare (neprevăzute în textul de lege) drept forme de manifestare a elementului material al infracţiunii prevăzute la alin.(1) art.278 CP RM.

Din perspectivă comparată, pe lângă provocarea exploziei şi a incendiului, dispoziţia alin.(1) art.323 din Codul penal al Georgiei [УголовныйкодексГрузии], cuprinde suplimentar, în calitate de acţiuni prejudiciabile exemplificative: atacul asupra persoanei şi aplicarea armei. De asemenea, alin.(1) art.179 din Codul penal al Tadjikistanului [Уголовный кодекс Республики Таджикистан] prevede tragerea din armă de foc drept acţiune prejudiciabilă. Iar la alin.(1) art.289 din Codul penal al Republicii Belarus [Уголовный кодекс Республики Беларусь], este prevăzută cu titlu exemplificativ, în calitate de fapte prejudiciabilă – provocarea inundaţiilor. De remarcat că şi legiuitorii acestor state prevăd o listă exemplificativă a faptelor prejudiciabile.

În context, consemnăm că în planul dreptului comparat deosebim câteva tehnici de evidenţiere a listei faptelor prejudiciabile în dispoziţia normelor ce incriminează actele teroriste. În majoritatea statelor foste membre ale Uniunii Sovietice, lista faptelor prejudiciabile este una exemplificativă, legiuitorul descriind latura obiectivă a actului terorist prin specificarea câtorva fapte prejudiciabile (de regulă, a celor mai răspândite). În legislaţia acestor state, similar legislaţiei penale a Republicii Moldova, în conţinutul normelor similare celei de la alin.(1) art.278 CP RM se operează cu sintagma „alte fapte" sau „alte acţiuni". Pe cale de consecinţă, cele din urmă sintagme înglobează un şir de fapte prejudiciabile neprevăzute expres în dispoziţia normei incriminatoare, dar care rezultă din esenţa actului terorist. Din această categorie evidenţiem: art.214 din Codul penal al Azerbaidjanului [Рагимова, 2001: 237], art.217 din Codul penal al Armeniei [Уголовный кодекс Республики Армении], art.323 din Codul penal al Georgiei, art.226 din Codul penal al Kîrgîzstanului [Уголовный кодекс Кыргызской Республики], art.255 din Codul penal al Kazahstanului [Уголовный кодекс Республики Казахстан], art.271 din Codul penal al Turkmenistanului [Уголовный Кодекс Туркменистана], art.179 din Codul penal al Tadjikistanului, art.258 din Codul penal al Ucrainei [Кримінальний кодекс України], art.289 din Codul penal al Republicii Belarus şi art.205 din Codul penal al Federaţiei Ruse [Уголовный кодекс Российской Федерации].

Potrivit unei alte tehnici legislative, lista faptelor prejudiciabile este una exhaustivă, nefiind posibil lărgirea acestora de către cel abilitat cu aplicarea legii penale. Caracteristic pentru acest grup de legislaţii este faptul inserării exprese în textul normelor incriminatoare a tuturor modalităţilor normative de exprimare a faptei prejudiciabile. Practicianului nu-i revine decât să confrunte textul legal cu cele comise în vederea identificării faptului dacă acţiunea/inacţiunea prejudiciabilă săvârşită este reflectată expres în dispoziţia normei incriminatoare. Pe de o parte, un asemenea model legislativ comportă avantajul facilitării procesului de aplicare a legii penale cazurilor practice concrete, comparativ cu primul model, atunci când cel abilitat cu calificarea infracţiunilor este impus să identifice dacă o anumită faptă prejudiciabilă (alta decât cea expres prevăzută de dispoziţia normei) cade sau nu sub incidenţa expresiei „alte fapte" sau „alte acţiuni". Pe de altă parte, inserarea unor liste exhaustive a modalităţilor normative de exprimare a faptei prejudiciabile creează probleme la construcţia normei juridico-penale. Mai cu seamă, în grupul legislaţiilor din această categorie se observă tendinţa construcţiei unor norme incriminatoare extrem de greoaie, complexe. Cu alte cuvinte, un asemenea model încarcă excesiv

textul legii penale, fapt care, în cele din urmă, la fel, poate îngreuna procesul de încadrare juridico-penală a faptelor infracţionale. În cadrul acestui grup putem remarca: art.250 din Codul penal al Lituaniei [Criminal Code of Lithuania], §237 din Codul penal al Estoniei [Criminal Code of the Republic of Estonia], art.108a din Codul penal al Bulgariei [Criminal Code of the Republic of Bulgaria], art.230 din Codul penal al Albaniei [Criminal Code of the Republic of Albania], art.314 din Codul penal al Ungariei [Criminal Code of the Republic of Hungary], art.201 din Codul penal al Bosniei şi Herţegovinei [Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina], art.108 din Codul penal al Sloveniei [Criminal Code of the Republic of Slovenia], §278c din Codul penal al Austriei [Criminal Code of the Republic of Austria], art.421-1 din Codul penal al Franţei [Criminal Code of the French Republic], §114 din Codul penal al Danemarcei [Criminal Code of Denmark], secţiunea 1 din Capitolul 34(a) din Codul penal al Finlandei [Criminal Code of Finland], art.100a din Codul penal al Islandei [General Penal Code of Iceland], secţiunea 147a din Codul penal al Norvegiei [Criminal Code of the Kingdom of Norway], art.328A din Codul penal al Maltei [Criminal Code of the Republic of Malta] etc.

Nu în ultimul rând, o atare tehnică învederăm în cazul art.32 din Legea României privind prevenirea şi combaterea terorismului, nr.535/2004 [Legea României privind prevenirea şi combaterea terorismului]. La concret, sunt prevăzute următoarele forme exprese de manifestare a elementului material: a) omorul, omorul calificat sau vătămarea corporală; b) amenințarea sau lipsirea de libertate; c) distrugerea; d) comunicarea de informații false, care pune în pericol siguranța zborului sau navigației unei nave ori aeronave; e) săvârșirea, cu ajutorul unui dispozitiv, al unei arme sau al unei substanțe, a unui act de violență împotriva unei persoane aflate într-un aeroport civil, dacă fapta a pus în pericol siguranța și securitatea în acest aeroport, precum și săvârșirea oricărui act de violență fizică ori psihică asupra unei persoane aflate la bordul unei aeronave civile în zbor sau în pregătire de zbor ori asupra personalului navigant al acesteia; f) distrugerea sau deteriorarea gravă, cu ajutorul unui dispozitiv, al unei arme ori al unei substanțe, a instalațiilor unui aeroport civil sau a unei aeronave în serviciu ori care nu este în serviciu, dar se află pe un aeroport sau cauzarea de deteriorări care fac aeronava indisponibilă de zbor ori care sunt de natură să îi pună în pericol siguranța în zbor, precum și întreruperea serviciilor de aeroport, dacă fapta compromite sau este de natură a compromite siguranța și securitatea în acel aeroport; g) distrugerea sau deteriorarea instalațiilor ori a serviciilor de navigație aeriană sau perturbarea funcționării acestora, dacă fapta a pus în pericol siguranța zborului; h) plasarea pe o aeronavă civilă, prin orice mijloc, a unui dispozitiv sau a unei substanțe capabil/capabile să distrugă acea aeronavă ori să îi producă deteriorări care o fac inaptă de zbor sau care sunt de natură să pericliteze siguranța acesteia în zbor; i) preluarea fără drept a unei aeronave, prin orice mijloace, precum și exercitarea fără drept a controlului asupra acesteia; j) luarea în stăpânire a unei nave ori a unei platforme fixe sau exercitarea controlului asupra acesteia, prin violență ori amenințare; k) comiterea de violențe asupra unei persoane aflate la bordul unei nave ori al unei platforme fixe, dacă acest act este de natură să pericliteze siguranța navei ori a platformei fixe; l) distrugerea unei platforme fixe ori a unei nave sau cauzarea de daune platformei fixe ori încărcăturii unei nave, de natură să pericliteze siguranța platformei sau a navigației navei; m) plasarea pe o navă sau pe o platformă fixă, prin orice mijloc, a unui dispozitiv ori a unei substanțe apt/apte să le distrugă sau care să cauzeze platformei, navei ori încărcăturii sale daune ce compromit sau sunt de natură să pericliteze siguranța platformei ori a navigației navei; n) distrugerea sau avarierea în mod grav a platformei fixe ori a instalațiilor sau serviciilor de navigație ori producerea de grave perturbații în funcționare, dacă unul dintre aceste acte este de natură să pericliteze siguranța platformei fixe sau a navigației unei nave; o) nerespectarea regimului armelor și munițiilor, a regimului materialelor nucleare și al altor materii radioactive, nerespectarea regimului materiilor explozive, precum și nerespectarea regimului

precursorilor de explozivi restricționați; p) atentatul care pune în pericol securitatea națională, atentatul contra unei colectivități și actele de diversiune; q) fraude comise prin sisteme informatice și mijloace de plată electronice și infracțiuni contra siguranței și integrității sistemelor și datelor informatice; r) preluarea fără drept a mijloacelor de transport colective de pasageri sau de mărfuri.

Iar potrivit alin.(3) al aceluiaşi articol, constituie, de asemenea, acte de terorism săvârșirea următoarelor fapte, în unul dintre scopurile prevăzute la alin. (1): a) producerea, dobândirea, deținerea, transportul, furnizarea sau transferarea către alte persoane, direct ori indirect, de arme chimice sau biologice, dispozitive explozive de orice fel, precum și cercetarea în domeniu ori dezvoltarea de asemenea arme sau dispozitive; b) introducerea sau răspândirea în atmosferă, pe sol, în subsol ori în apă de produse, substanțe, materiale de orice fel, microorganisme sau toxine de natură să pună în pericol sănătatea oamenilor ori a animalelor sau mediul înconjurător ori în scopul provocării de incendii, inundații sau explozii care au drept efect punerea în pericol a vieților umane; c) perturbarea ori întreruperea aprovizionării cu apă, electricitate sau orice altă resursă naturală fundamentală, care au drept efect punerea în pericol a vieților umane.

De asemenea, se atestă prezenţa unei tehnici mixte, potrivit căreia deşi lista faptelor prejudiciabile este redată exemplificativ, totuşi aceasta conţine o enumerare mult mai largă a modalităţilor normative de exprimare a faptei, comparativ cu modelele incriminatorii din prima categorie. De exemplu, latura obiectivă a actului terorist consemnat la alin.(1) art.447 din Codul penal al Muntenegrului [Criminal Code of the Republic of Montenegro] este formată din următoarele modalităţi normative alternative de exprimare a faptei prejudiciabile: 1) atentarea asupra vieţii, sănătăţii sau a libertăţii persoanei, 2) răpirea sau luarea în calitate de ostatic, 3) distrugerea instalațiilor de stat sau publice, a sistemelor de circulație, a infrastructurii, inclusiv a sistemelor informatice, a platformelor fixe de pe raftul epicontinental, a bunurilor publice sau a proprietății private, 4) deturnarea aeronavelor, navelor maritime, a mijloacelor de transport publice sau a celor de bunuri, 5) păstrarea, procurarea, transportarea, furnizarea sau utilizarea armelor, substanţelor explozive, a materialelor sau dispozitivelor nucleare ori radioactive, a armelor nucleare, biologice sau a celor chimice, 6) cercetarea și dezvoltarea armelor nucleare, biologice și a celor chimice, 7) emisia de substanțe periculoase sau provocarea unor incendii, explozii sau inundații sau săvârșirea altor acțiuni (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) în general periculoase care ar putea dăuna vieții oamenilor, 8) obstrucționarea sau întreruperea alimentării cu apă, cu energie electrică sau cu alt tip de produs generator de energie care ar putea pune în pericol viața oamenilor. Observăm că expresia „sau săvârșirea altor acțiuni" conferă posibilitatea practică de a atribui la această categorie orice altă faptă susceptibilă să pericliteze viaţa oamenilor. În acelaşi timp, surprindem prezenţa unei liste extrem de variată a acţiunilor/inacţiunilor prejudiciabile stabilite expres în textul normei incriminatoare. Situaţii analogice învederăm în cazul secţiunii 311 din Codul penal al Cehiei [Trestnízákoník České Republice], art.169 din Codul penal al Croaţiei [Criminal Code of the Republic of Croatia], art.391 din Codul penal al Serbiei [Criminal Code of the Republic of Serbia] şi art.88 din Codul penal al Letoniei [Criminal Law of the Republic of Latvia].

Nu în ultimul rând, potrivit unei ultimi tehnici legislative (minoritare), în codurile penale ale unor state străine latura obiectivă a actelor teroriste nu conţine, în genere, nici măcar cu titlu exemplificativ, lista faptelor prejudiciabile. În acord cu respectivele legislaţii, la descrierea laturii obiective a actului terorist legiuitorul foloseşte termeni generici. Prin urmare, potrivit acestor legislaţii, normele ce sancţionează actul terorist au conţinut deschis de incriminare. Cu titlu de exemplu, putem evidenţia norma de la alin.(1) art.343 din Codul penal al Columbiei [Código penal Colombiano], care pedepseşte penal provocarea ori menţinerea stării de frică sau teroare în rândul populaţiei ori a unui segment din acesta, *prin acte ce pun în pericol* (sublinierea ne

aparţine – *n.a.*) viaţa, integritatea fizică sau libertatea persoanei, clădirile sau mijloacele de comunicaţie, de transport, mijloacele de prelucrare sau transport a fluidelor sau a energiei electrice. Remarcăm că legiuitorul columbian nu enumeră faptele prejudiciabile. Acesta se limitează la utilizarea expresiei „prin acte ce pun în pericol" pentru descrierea laturii obiective a actului terorist, sugerând destinatarului legii penale că orice act capabil să pună în pericol valorile sociale sus-indicate poate apărea pe post de faptă prejudiciabilă. Tehnică analogică este demonstrată în cazul art.319 din Codul penal al statului Peru [Codigo penal del Peru].

În alt registru, subliniem că pentru a fi în prezenţa actului terorist specificat la alin.(1) art.278 CP RM, în prima modalitate, nu este suficient ca făptuitorul să provoace explozii sau incendii ori să săvârşească alte fapte similare. E inevitabil ca prin comiterea acestor fapte să se creeze pericolul cauzării morţii ori vătămării integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei, daunelor esenţiale proprietăţii sau mediului ori altor urmări grave. Respectiva circumstanţă joacă rolul de semn obiectiv constitutiv al componenţei de infracţiune consacrate la alin.(1) art.278 CP RM, fapt susţinut şi în doctrina de specialitate [Курбанмагомедов, 2005: 16]. În lipsa unui atare semn cele comise nu pot fi încadrate în tiparul normei analizate. Pe aceeaşi undă se situează legiuitorul rus, azer, armean, georgian, kirghiz, cazac, turkmen, tadjik, ucrainean, bielorus etc.

În contrast, în legislaţia altor state, pentru a fi în prezenţa actului terorist este suficient săvârşirea faptei prejudiciabile. Potrivit acestor legislaţii pericolul cauzării decesului, vătămărilor, daunelor proprietăţii etc. nu constituie semn obligatoriu. De exemplu, în acord cu art.88 din Codul penal al Letoniei este suficient reţinerea faptei prejudiciabile pentru a fi în prezenţa actului terorist. Aceeaşi situaţie învederăm în cazul art.108a din Codul penal al Bulgariei, art.314 din Codul penal al Ungariei, secţiunii 147a din Codul penal al Norvegiei, art.572 din Codul penal al Spaniei [Criminal Code of the Kingdom of Spain] etc.

În ce priveşte cea de-a doua modalitate normativă de exprimare a elementului material consemnat la alin.(1) art.278 CP RM (ameninţarea cu provocarea exploziei sau incendiului ori cu săvârşirea unor fapte similare), în mod similar, surprindem mai multe tehnici legislative de inserare a acesteia în textul normei incriminatoare.

În primul rând, sesizăm tehnica de reflectare în dispoziţia normei a ameninţării cu săvârşirea actului terorist alături de săvârşirea actului terorist propriu-zis. Respectiva tehnică este îmbrăţişată, inclusiv de legiuitorul moldav care, la alin.(1) art.278 CP RM stabileşte răspunderea penală pentru actul terorist şi ameninţarea cu săvârşirea acestuia.

De asemenea, atestăm modele incriminatoare care să prevadă în norme separate ameninţarea cu săvârşirea actului terorist şi actul terorist propriu-zis. De exemplu, în legea penală a Republicii Belarus răspunderea penală pentru actul terorist este stabilită la art.289 din Codul penal, în timp ce ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este prevăzută la art.290 din Codul penal. La fel, în corespundere cu legislaţia Georgiei actul terorist este incriminat la alin.(1) art.323 din Codul penal, iar ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este prevăzută la alin.(1^1) art.323 din acelaşi act legislativ. Potrivit legislaţiei letone actul terorist este specificat la art.88 din Codul penal, pe când ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este consemnată la art.88^2 din Codul penal. Precizăm că ameninţarea cu săvârşirea actului terorist formează un nou articol începând cu 13 decembrie 2012. Până la acel moment, legiuitorul leton, exact ca şi cel moldav, incrimina respectiva faptă alături de actul terorist propriu-zis. De asemenea, în legislaţia Ungariei actul terorist este stipulat la art.314 din Codul penal, iar ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este prevăzută la art.316 din Codul penal. În legislaţia Albaniei actul terorist este sancţionat penal de art.230 din Codul penal, iar ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este

stipulată la art.232/b din Codul penal. Într-o manieră asemănătoare, în Muntenegru actul terorist este incriminat la alin.(1) art.447 din Codul penal, în timp ce ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este sancţionată penal de norma de la alin.(2) art.447 din Codul penal. Pe aceeaşi poziţie se află legiuitorul sârb care a decis să incrimineze separat actul terorist (alin.(1) art.391 din Codul penal) şi ameninţarea cu săvârşirea actului terorist (alin.(2) art.391 din acelaşi act legislativ). Tot aşa şi legiuitorul norvegian stabileşte răspunderea penală pentru actul terorist la alin.(1) secţiunea 147a din Codul penal, iar ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este specificată la alin.(3) din aceeaşi secţiune. Nu în ultimul rând, în legislaţia Mexicului actul terorist este consemnat la art.139 din Codul penal [Codigo penal federal del Mexico], în timp ce ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este incriminată la art.139 ter din acelaşi cod.

Alţi legiuitori au îmbrăţişat o poziţie intermediară. Astfel, aceştia au decis să incrimineze în norme distincte ameninţarea cu săvârşirea actului terorist şi actul terorist propriu-zis, stabilind însă pedepse similare pentru comiterea faptelor enunţate. Este cazul Danemarcei, Islandei, Cehiei etc. Nu susţinem o asemenea abordare legislativă. Aceasta pare a fi neclară. În special, este neclară intervenţia legiuitorului de amplasare a acestor fapte în norme distincte (dar sub egida aceluiaşi articol) atunci când pedeapsa pasibilă de aplicare este una şi aceeaşi. Probabil s-a intenţionat evidenţierea faptului că ameninţarea cu săvârşirea actului terorist nu constituie formă a actului terorist şi, de aceea trebuie să se regăsească într-o normă aparte (lucru cu care suntem de acord). Totuşi, pare neîntemeiată poziţia legiuitorului de a echivala gradul prejudiciabil al celor două infracţiuni.

În contrast, legiuitorul român (exact ca şi cel moldav) a prevăzut în cadrul uneia şi aceleiaşi norme săvârşirea actului terorist propriu-zis, precum şi ameninţarea cu săvârşirea acestuia. Însă, comparativ cu legiuitorul moldav, cel român a prevăzut, pe bună dreptate pedepse diferite (cu mult mai diminuate) pentru ameninţarea cu săvârşirea actului terorist comparativ cu actul terorist propriu-zis.

3. Elementul material al actului terorist stipulat la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM, precum şi a celui prevăzut la alin.(4) art.278 CP RM: scurtă privire comparativă

Aşa cum am reliefat *supra*, la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM este stabilită răspunderea penală pentru actul terorist săvârşit cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii, în timp ce la alin.(4) art.278 CP RM este incriminat actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane.

Preliminar subliniem că legiuitorul moldav, comparativ cu alţii, inclusiv cu cel român, stabileşte într-o normă aparte răspunderea penală pentru actul terorist săvârşit cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei. În legislaţia altor state vătămarea gravă sau medie constituie una din formele de exprimare a faptei prejudiciabile, fiind inserată alături de celelalte forme ale elementului material, nu însă aparte.

În alt registru, în contextul normei analizate surprindem faptul că doar vătămarea gravă şi cea medie, nu şi alte tipuri de vătămări pot evolua pe post de urmări prejudiciabile. *Per a contrario*, vătămarea uşoară şi cea neînsemnată pot apărea în postura de potenţiale urmări prejudiciabile ale actului terorist prevăzut la alin.(1) art.278 CP RM. Totuşi, survenirea acestora nu au importanţă la calificare, ci doar la aplicarea pedepsei penale.

În plan comparat lucrurile stau puţin diferit. De exemplu, pe de o parte, norma de la alin.(2) art.289 din Codul penal al Republicii Belarus stabileşte răspunderea penală pentru actul terorist însoţit de cauzarea vătămărilor corporale grave, nu şi a celor medii. Pe de altă parte, normele de la pct.2 §278c din Codul penal al Austriei, de la lit.c) alin.(2) art.328A din Codul

penal al Maltei şi de la lit.b) alin.(2) art.572 din Codul penal al Spaniei sancţionează actul terorist exprimat în cauzarea unei vătămări, fără a concretiza tipul vătămărilor cauzate. Observăm că legiuitorul moldav a îmbrăţişat o poziţie intermediară, inserând în cadrul unei variante-tip speciale actul terorist însoţit de vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei, nu şi de alte tipuri de vătămări. O atare poziţie legislativă pare a fi suficient de întemeiată. Cauzarea unei vătămări grave sau medii integrităţii corporale sau sănătăţii persoanei denotă un grad de pericol social sporit al celor comise, comparativ cu actul terorist care nu a cauzat atare urmări prejudiciabile. Acelaşi lucru este desprins din forma intenţionată a vinovăţiei manifestată de făptuitor la comiterea actului terorist cu cauzarea vătămării grave sau medie integrităţii corporale sau sănătăţii persoanei. La fel, în ipoteza actului terorist specificat la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM în plan secundar se atentează asupra sănătăţii persoanei, obiectul atentării fiind, deci, unul complex.

La fel, observăm că legiuitorul moldav a decis să incrimineze distinct actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane de actul terorist cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei. E şi firesc, avându-se în vedere caracterul şi gradul prejudiciabil diferit al acestor două infracţiuni. Decesul persoanei nu este comparabil că vătămarea gravă şi, mai ales, cu vătămarea medie a integrităţii corporale sau a sănătăţi persoanei, în condiţiile în care intenţia este forma vinovăţiei cu care acţionează făptuitorul în ambele ipoteze. Din perspectivă comparată, lit.b) alin.(3) secţiunea 311 din Codul penal al Cehiei incriminează în una şi aceeaşi normă actul terorist însoţit de cauzarea vătămărilor corporale grave sau de omorul persoanei. Nu susţinem o atare poziţie legislativă, deoarece pune pe aceeaşi balanţă, în mod nejustificat, două urmări prejudiciabile calitativ diferite. În cele din urmă, susţinem optica legiuitorului moldav exprimată în incriminarea actului terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane în cadrul unei norme aparte, prin specificarea unei pedepse mai aspre, comparativ cu actul terorist însoţit de vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei.

Legiuitorul român, deşi a recurs la tehnica incriminării în cadrul uneia şi aceleiaşi norme a celor două fapte, totuşi, a decis pe bună dreptate să stabilească pedepse diferite pentru săvârşirea acestora.

În plan comparat, în legislaţia unor state străine, răspunderea penală pentru actul terorist săvârşit prin omorul persoanei nu este diferenţiată de răspunderea penală privind actul terorist concretizat în cauzarea vătămărilor sănătăţii persoanei, în distrugerea bunurilor, în provocarea exploziilor sau a incendiilor, în contaminarea apei sau a produselor alimentare, în perturbarea siguranţei traficului, în deturnarea aeronavelor sau a navelor maritime etc. Este cazul art.108a din Codul penal al Bulgariei, §278c din Codul penal al Austriei, §114 din Codul penal al Danemarcei, art.100a din Codul penal al Islandei, art.314 din Codul penal al Ungariei, art.328A din Codul penal al Maltei, secţiunea 147a din Codul penal al Norvegiei, unde actul terorist însoţit de omorul persoanei, precum şi actul terorist concretizat în faptele sus-indicate sunt amplasate în cadrul uneia şi aceleiaşi norme de incriminare şi nediferenţiate prin pedeapsă.

Pe o poziţie diametral opusă se situează legiuitorii altor state. La concret, aceştia, exact ca şi legiuitorul moldav, au decis, pe bună dreptate, să incrimineze în norme distincte actul terorist săvârşit prin omorul persoanei. De exemplu, norma de la alin.(1) art.108 din Codul penal al Sloveniei prevede răspunderea penală pentru actul terorist exprimat în distrugerea considerabilă a clădirilor publice sau de stat etc., în răspândirea substanţelor otrăvitoare, în cauzarea incendiului, inundaţiilor sau a exploziilor etc., în timp ce norma de la alin.(5) de la acelaşi articol stabileşte răspunderea penală pentru actul terorist însoţit de omorul unei sau mai multor persoane. Norme similare învederăm la alin.(3) art.447 din Codul penal al Muntenegrului, la alin.(3) art.201 din Codul penal al Bosniei şi Herţegovinei, la alin.(4) art.391 din Codul penal al

Serbiei, la alin.(4) art.255 din Codul penal al Kazahstanului, la lit.б) alin.(3) art.205 din Codul penal al Federaţiei Ruse, precum şi la alin.(3) art.289 din Codul penal al Republicii Belarus.

Actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane nu necesită calificare suplimentară potrivit art.145 CP RM (omorul intenţionat), întrucât cele două norme de incriminare se află în raport de concurenţă, fapt relevat şi în doctrina de specialitate [Brînza et al., 2011: 467; Brînza et al., 2015: 531; Гырла et al., 2010: 111; Barbăneagră et al., 2003: 607; Airapetean et al., 2013: 227]. În legislaţia unor state străine atestăm o situaţie similară. De exemplu, actul terorist însoţit de omorul intenţionat este incriminat la alin.(1) art.108 din Codul penal al Sloveniei, la alin.(3) art.201 din Codul penal al Bosniei şi Herţegovinei, la alin.(4) art.391 din Codul penal al Serbiei, la alin.(4) art.255 din Codul penal al Kazahstanului, la lit.б) alin.(3) art.205 din Codul penal al Federaţiei Ruse, precum şi la alin.(3) art.289 din Codul penal al Republicii Belarus etc.

Observăm că legiuitorul moldav, sloven, bosniac, sârb, cazac, rus şi cel bielorus au mers pe calea reunirii într-o singură normă a actului terorist şi a omorului intenţionat prin formarea unei infracţiune complexe. Potrivit doctrinei, acolo unde legea penală renunţă la instituţia concursului de infracţiuni în favoarea infracţiunii complexe, o face din două motive: din considerente de politică penală, considerând că realizează o combatere mai eficientă a unor infracţiuni şi, în al doilea rând, din motive de tehnică legislativă [Hriţcu, 2013: 78]. În speţă, crearea normei de la alin.(4) art.278 CP RM a fost dictată de raţionamente de politică penală, intenţia legiuitorului fiind îndreptată spre asigurarea unei lupte mai acerbe cu fenomenul terorismului însoţit de omorul intenţionat.

În legislaţia altor state, omorul persoanei săvârşit în timpul actului terorist necesită calificare potrivit articolului în care este înscris omorul intenţionat, nu însă în corespundere cu cel ce sancţionează actul terorist. De exemplu, norma de la art.120.2.11 din Codul penal al Azerbaidjanului şi cea de la pct.9 alin.(2) art.104 din Codul penal al Armeniei stabileşte răspunderea penală pentru omorul intenţionat însoţit de actul terorist. Aşadar, constatăm că şi aceşti legiuitori au decis să incrimineze într-o singură normă omorul persoanei însoţit de actul terorist. Prin urmare, în corespundere cu legislaţia Azerbaidjanului şi a Armeniei cele comise nu necesită calificare suplimentară potrivit normelor ce sancţionează actele teroriste, acestea apărând pe post de norme-parte în raport cu normele ce incriminează omorul persoanei însoţit de actul terorist. În ce ne priveşte, considerăm mai reuşită poziţia legiuitorului moldav, sloven, bosniac, sârb, cazac, rus şi a celui bielorus exprimată în amplasarea actului terorist însoţit de omorul persoanei în cadrul articolului Părţii Speciale a Codului penal destinat incriminării actelor teroriste, nu însă a omorului intenţionat. Suntem de părere că prin comiterea actului terorist prin omorul persoanei, atât *de jure*, cât şi *de facto*, în plan principal sunt lezate relaţiile sociale aflate în derivaţie organică cu securitatea publică, şi doar în plan secundar sunt vătămate relaţiile sociale cu privire la viaţa persoanei. De asemenea, o atare abordare legislativă accentuează mult mai bine tendinţa statului în lupta cu fenomenul terorismului. În fine, actul terorist săvârşit prin omorul persoanei este considerată o infracţiune cu caracter terorist, ceea ce nu am putea afirma despre omorul persoanei însoţit de actul terorist. De aceea nu susţinem punctul de vedere al autorilor care consideră oportun includerea în cadrul articolului ce sancţionează omorul intenţionat a calificativului „în legătură cu săvârşirea unui act terorist”, similar omorului săvârşit cu răpirea sau luarea persoanei în calitate de ostatic [Чурилов et al., 2012: 93]. Nu în ultimul rând, potrivit legislaţiilor penale ale altor state actul terorist însoţit de omorul persoanei necesită calificare potrivit regulilor concursului de infracţiuni. Este cazul Georgiei, Ucrainei, Kîrgîzstanului, Tadjikistanului etc. În corespundere cu legislaţiile penale ale numitelor state surprindem lipsa unor norme care să sancţioneze distinct omorul persoanei însoţit de actul terorist (similar legislaţiei Armeniei şi Azerbaidjanului) sau actul terorist săvârşit prin omorul persoanei (similar legislaţiei Republicii Moldova, Serbiei, Sloveniei, Kazahstanului,

Federaţiei Ruse sau Republicii Belarus), motiv pentru care la încadrare se va reţine atât norma care sancţionează omorul persoanei, cât şi norma ce pedepseşte actul terorist. Această poziţie legislativă este susţinută şi de unii autori ruşi [Хлыстов, 2010: 139]. În opinia noastră, aşa cum am argumentat *supra*, din raţionamente de politică penală, pare a fi mult mai justificată poziţia legiuitorilor care au mers pe calea îmbinării actului terorist şi a omorului intenţionat în cadrul unei singure norme incriminatoare.

O situaţie oarecum diferită identificăm în cazul legislaţiei penale române. Aici observăm elemente de tehnică legislativă inerente mai multor modele legislative evidenţiate *supra*. În primul rând, ca şi legiuitorul bulgar, austriac, danez, islandez, ungar, maltez, norvegian, cel român a mers pe calea stipulării omorului intenţionat în calitate de formă de exprimare a ilicitului penal (alături de alte forme) în cadrul uneia şi aceleiaşi norme penale. În al doilea rând, în pofida acestui fapt, legiuitorul român a decis, pe bună dreptate, să diferenţieze pedeapsa penală pentru actul terorist concretizat în omorul unei sau mai multor persoane. O asemenea tehnică legislativă, de asemenea, pare a fi reuşită. Aceasta însă, nu este în unison cu tehnica legiuitorului moldav de construcţie a articolului în care sunt amplasate faptele de act terorist.

Bibliografie

I. Acte normative interne

1. Codul penal al Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74.

II. Acte normative străine

1. Legea României privind prevenirea şi combaterea terorismului, nr.535 din 25 noiembrie 2004. Monitorul Oficial al României, 2004, nr.1161 (vizitat 22.08.2018).
2. Código penal Colombiano http://perso.unifr.ch/derechopenal/assets/files/legislacion/l2013080801.pdf (vizitat 22.08.2018).
3. Codigo penal del Peru https://www.unifr.ch/ddp1/derechopenal/legislacion/l2008061675.pdf
4. Código penal federal del México https://mexico.justia.com/federales/codigos/codigo-penal-federal/(vizitat 25.09.2018).
5. Criminal Code of Denmark http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
6. Criminal Code of Finland http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf (vizitat 22.08.2018).
7. Criminal Code of Lithuania http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
8. Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
9. Criminal Code of the French Republic http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
10. Criminal Code of the Kingdom of Norway http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
11. Criminal Code of the Kingdom of Spain http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
12. Criminal Code of the Republic of Albania http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
13. Criminal Code of the Republic of Austria http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
14. Criminal Code of the Republic of Bulgaria http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
15. Criminal Code of the Republic of Croatia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
16. Criminal Code of the Republic of Estonia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).

17. Criminal Code of the Republic of Hungary http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
18. Criminal Code of the Republic of Malta http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
19. Criminal Code of the Republic of Montenegro http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
20. Criminal Code of the Republic of Serbia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
21. Criminal Code of the Republic of Slovenia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
22. Criminal Law of the Republic of Latvia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
23. General Penal Code of Iceland http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
24. Уголовный кодекс Грузии https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf (vizitat22.08.2018).
25. Уголовный кодекс Кыргызской Республики http://online.adviser.kg/Document/ ?linkid =1000871480 (vizitat22.08.2018).
26. Уголовный кодекс Республики Армении http://www.parliament.am/legislation. php? ID =1349&lang=rus&sel=show#23 (vizitat 22.08.2018).
27. Уголовный кодекс Республики Беларусь http://xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/(vizitat 22.08.2018).
28. Уголовный кодекс Республики Казахстан https://online.zakon.kz/Document/ ?doc _id= 31575252 (vizitat22.08.2018).
29. Уголовный кодекс Республики Таджикистанhttp://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru /tj/tj023ru.pdf (vizitat22.08.2018).
30. Уголовный кодекс Российской Федерации. Собрание Законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
31. Уголовный Кодекс Туркменистана https://www.unodc.org/tldb/pdf/TurkmenistanCrimi nalCodeRussian.pdf (vizitat 22.08.2018).
32. Кримінальний кодекс України. În: Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26.
33. TrestnízákoníkČeskéRepublicehttp://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40 (vizitat 22.08.2018).

III. Surse doctrinare

1. Airapetean, A. (2013). Drept penal. Partea Specială: Note de curs. (Ciclul I). Chișinău.
2. Barbăneagră, A. (2003). Comentariu la Codul penal al Republicii Moldova. Chişinău: ARC.
3. Brînza, S. (2011). Drept penal. Partea Specială. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală.
4. Brînza, S. (2015). Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală.
5. Copeţchi, St. (2015). Calificarea infracţiunilor: note de curs. Chişinău: Tipografia Centrală.
6. Gladchi, Gh. (2004). Terorismul: studiu criminologic şi juridico-penal. Chişinău: Editura Academiei „Ştefan cel Mare”.
7. Hadîrca, Ig. (2015). Calificarea infracţiunilor în cazul concurenţei dintre o normă generală şi una specială. Revista Naţională de Drept.
8. Hriţcu, C. (2013). Conceptul de infracţiune complexă în raport cu alte concepte asemănătoare. Revista de Drept Penal.
9. Sîli, V. (2011). Infracţiuni cu caracter terorist, infracţiuni conexe terorismului şi unele infracţiuni cu caracter de terorizare. Chişinău: Garamont-Studio.
10. Гырла. Л.Г. (2010). Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том II. Кишинэу: Cartdidact, 2010.
11. Кругликов, Л.Л. (2005). Юридические конструкции и символы в уголовном праве. Санкт-Петербург: «Юридический центр Пресс».
12. Курбанмагомедов, А.А. (2005). Терроризм на Северном Кавказе: Уголовно-правовой и криминологический анализ / Автореферат дисс. … канд.юрид. наук. Саратов.
13. Рагимова, И.М. (2001). Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс.

INTERNATIONAL INSTRUMENTS ON MATTER OF PREVENTION AND COMBATING JUVENILE DELINQUENCY

INSTRUMENTE CU VOCAȚIE INTERNAȚIONALĂ ÎN MATERIA PREVENIRII ȘI COMBATERII DELINCVENȚEI JUVENILE

Daniela ROMAN[1]
Adrian TĂBÎRȚĂ[2]

Abstract

The juvenile delinquency is a phenomenon, which determined the orientation of researches from several fields of study to explain and predict the deviant and delinquent behaviors of adolescents,but on the working agenda of supranational institutions, this issue conditioned the concentration of criminal policies on the prevention and fight against the nominated phenomenon.

The existence of an international plan for the prevention of juvenile delinquency is one of the multiple indicators for assessing child justice systems.

The UN Committee on the Rights of the Child, urges states parties, to improve coordination efforts between the different authorities responsible for the protection of children's rights and to consider the possibility, to establish specialized courts in all regions of the country, to appoint trained specialized judges to ensure that all professionals the juvenile justice field be trained in the light of relevant international standards, examine the possibility of introducing alternatives to detention, such as diversification, reconciliation and mediation.

In this paper, the authors realizedan analysis and systematization of the international instruments, which aim to achieve the declared purpose of preventing and combating the juvenile delinquency phenomenon.

The scientific research is based on both doctrine and national and international legal regulations. Moreover, the present study attempts to solve some problematic issues, which may not even have a unique solution but tend to be a goal and a research goal of the community in general.

As a result of the research, the authors undertake a complex analysis of the impact of the measures taken by the international community on the prevention of juvenile delinquency in the interconnection with the positive and negative obligations of the state placed under the responsibility of the national legislator from general fundamental perspectives and related to the global social policy.

Key words: juvenile deliquency, juvenile justice, policies to prevent and combat juvenile delinquency, restorative justice.
K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.

1.Prevederi supranaționale în materia prevenirii şi reacţiei la delincvenţa juvenilă

Organizația Națiunilor Unite în activitatea sa a adoptat mai multe documente privitoare la drepturile copilului și la principiile justiției pentru minori.

În prezent, există o tendință pe plan mondial potrivit căreia statele caută să se asigure că sistemele lor de justiție juvenilă sunt în concordanță cu dreptul internațional în domeniul drepturilor omului. Astfel, statele din toată lumea, inclusiv și Republica Moldova au preluat principiile internaționale în propriile legi și politici și, drept rezultat, legislațiile în domeniul justiției juvenile au fost refăcute.

De asemenea, Comitetul ONU privind Drepturile Copilului recomandă Republicii Moldova, inter alia, să îmbunătăţească eforturile de coordonare între diferite agenţii responsabile de protecţia drepturilor copilului [Par. 11, Concluding observations: Republic of Moldova,

[1]studentă-doctorand al Școlii Doctorale Științe Juridice din cadrul Universității de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, Facultatea de Drept,e-mail: mediatoriasi@yahoo.com
[2]doctor în drept, specializarea drept penal, Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: adriant@mail.ru

Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention, CRC/C/MDA/CO/3, 20 February 2009], dar şi să considere posibilitatea de a stabili în toate regiunile ţării instanţe specializate şi să numească judecători specializaţi instruiţi [Par. 73, Comitetul pentru Drepturile Copilului, Examinarea rapoartelor prezentate de statele părţi în conformitate cu articolul 44 al Convenţiei, Constatări finale, al doilea şi al treilea raport periodic al Republicii Moldova, CRC/C/MDA/CO/3, 2009], [Concluding observations: Republic of Moldova, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention, CRC/C/MDA/CO/3, 20 February 2009], să asigure ca toţi profesioniştii din domeniul justiţiei juvenile să fie instruiţi în lumina standardelor internaţionale relevante; să examineze posibilitatea introducerii alternativelor la detenţie, precum diversificarea (diversion), reconcilierea şi medierea.

Convenția cu privire la Drepturile Copilului adoptată prin rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite 44/25 la 20 decembrie 1989, este principalul tratat obligatoriu care definește drepturile Copilului. Convenția cu privire la Drepturile Copilului a intrat în vigoare la 2 septembrie 1990. Sub incidența acestor prevederi se află 191 de state, ceea ce înseamnă că statele-parte se angajează să adopte toate măsurile necesare ca minorii să se bucure de toate drepturile menționate în prevederile Convenției. Convenția protejează drepturile cetățenești, politice, economice, sociale și culturale pe timp de pace și de conflict armat. Drepturile consfințite de aceasta vizează:

- participarea copiilor la decizii care le afectează propriul destin;
- protejarea copiilor împotriva discriminării și a tuturor formelor de neglijare și exploatare;
- prevenirea abuzului și violenței față de copii;
- ajutor pentru satisfacerea nevoilor de bază ale copilului. Aceste patru abordări se aplică în mod egal justiției juvenile. Nu se pune doar problema prevenției, protecției, participării sau prevederii: toate sunt la fel de necesare când sunt aplicate corespunzător. Convenția pune accentul pe o abordare de ansamblu a drepturilor copilului, toate drepturile acestuia fiind indivizibile și având legătură între ele. Acest aspect prezintă importante implicații în justiția juvenilă, întrucât toate drepturile copilului trebuie luate în considerare în sistemul de justiție penală, începând cu dreptul la libertatea de exprimare a copilului până la dreptul la cel mai înalt standard posibil de sănătate. Convenția cu privire la Drepturile Copilului a introdus în legislația internațională noi drepturi care nu existau, incluzând dreptul copiilor de a-și păstra propria identitate, cetățenia, numele și relațiile familiare, precum și dreptul copiilor localnici de a-și practica propria cultură. Convenția consfințește principiile cu caracter general care se aplică tuturor copiilor referitoare la exercitarea de către aceștia a tuturor drepturilor și mai conține articole separate referindu-se la justiția juvenilă.

Un alt act sistematizat cu vocație internațională îl reprezintă Ansamblul regulilor minime ale Naţiunilor Unite cu privire la administrarea justiţiei pentru minori (Regulile de la Beijing) [Ansamblul regulilor minime ale Naţiunilor Unite cu privire la administrarea justiţiei pentru minori, recomandat în vederea adoptării, de către cel de -al VII-lea Congres al Naţiunilor Unite pentru prevenirea crimei şi tratamentul delincvenţilor, care a avut loc la Milano în perioada 26 aug.-6 sept. 1985 şi adoptat de Adunarea generală în rezoluţia sa 40/33 din 29.11.1985].

Nu pot fi neglijate nici Principiile Națiunilor Unite pentru Prevenirea Delincvenței Juvenile. Documentul mai este cunoscut și cu denumirea „Principiile de la Riyadh”, după numirea localității în care și-a desfășurat lucrările Uniunea Internațională de experți care a elaborat proiectul principiilor. Acest proiect a fost întocmit pentru prevenirea crimei și pentru tratamentul delincvenților, adoptat fiind la cel de-al VIII-lea Congres al O.N.U. cu lucrările în capitala Cubei (Havana) între 27 august și 7 septembrie 1990. Documentul conține recomandări pentru intervenții la diferite nivele de interes a tinerilor pentru a evita evoluțiile comportamentale nedorite. Principiile de la Riyadh recomandă ca țările să acorde o atenție specială copiilor și

familiilor afectate de schimbări economico-sociale rapide și uniforme. Astfel de schimbări pot să micșoreze capacitatea familiilor de a avea grijă de copii, iar țărilor recomandă să realizeze metodele inovatoare și constructive din punct de vedere social pentru integrarea unor astfel de copii. În particular, îndrumările recomandă ca programele de prevenire să acorde prioritate copiilor care prezintă risc din cauza abandonului, neglijării, exploatării și abuzului. Principiile de la Riyadh încurajează dezvoltarea de măsuri aplicabile populației ca întreg, prin recomandarea dezvoltării de programe de protecție socială, în special în domeniul educației, muncii și sănătății; de asemenea, încurajează adoptarea unei legislații specifice justiției juvenile; cer în mod excepțional o abordare multidisciplinară și intersectorială a prevenirii infracționalității juvenile. Principiile de la Riyadh recomandă țărilor să facă în așa fel încât copiii să aibă un rol activ și o relație de parteneriat în cadrul societății, să fie acceptați ca parteneri egali și cu drepturi depline în procesul de integrare, și îndreptățiți să fie implicați în politica de prevenire a infracționalității. Principiul de bază este acela ca prevenirea infracționalității juvenile să folosească atât familia copilului, cât și școala. Principalul scop al directivelor este de a ajuta la socializarea și integrarea copiilor prin intermediul familiei și prin implicarea activă și sprijinul comunității (Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), Rezoluția 45/112 din 14 decembrie 1998 (a 68-a Sesiune Plenară).

Un alt act cu vocație internațională se rezumă la Regulile Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privați de Libertate. Documentul a fost adoptat la Congresul al VIII-lea al O.N.U. prin rezoluția 45/113 din 14 decembrie 1990 și se aplică copiilor privați de libertate în orice situație, inclusiv în instituțiile copiilor. Acestea expun principii care definesc în mod universal circumstanțele specifice în care copiii pot fi privați de libertate, subliniind că privarea de libertate este o măsură la care se recurge în ultimă instanță. Regulile specifică condițiile în care un copil poate fi reținut și care țin seamă de drepturile lui. Regulile Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privați de Libertate sunt menite să contracareze efectele negative ale privării de libertate asigurând respectarea drepturilor copilului și reprezintă un cadru cuprinzător, acceptat internațional, în care țările pot reglementa privarea de libertate a tuturor persoanelor sub vârsta de 18 ani. Regulile sunt valabile pentru orice persoană de până la 18 ani, indiferent de metoda procesului sau a audierii. Ca urmare, acestea prezintă avantajul de a se aplica tuturor persoanelor cu vârsta de până la 18 ani, care sunt privați de libertate, fără a face referire la definiri naționale ale vârstei minoratului, și fără a depinde de jurisdicția procedurilor speciale. Regulile Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privați de Libertate în sine sunt recomandări fără caracter de obligativitate. Dar, ca și în cazul multora dintre Regulile de la Beijing, un mare număr dintre ele au devenit obligatorii fie prin faptul că se regăsesc în Convenția cu privire la Drepturile Copilului, fie că sunt implicații ale drepturilor consfințite prin Convenție. Cerințele formulate în documentele respective au menirea de a acorda ajutorul necesar organizațiilor de stat și obștești în elaborarea unui sistem uman de comportare față de prematurii aflați în conflict cu legea. Prevederile pot fi de folos la soluționarea multor probleme legate de infracționalitatea minorilor și de aprecierea practicii de lucru în domeniu. Normele în cauză conțin numai cerințe obligatorii minime de aceea ar fi binevenite eforturile comune din partea statelor în scopul desăvârșirii acestora. Aici enumerăm: Irlanda – 1904; Ungaria – 1908; Canada – iulie 1908; Italia – mai 1908; Austria – octombrie 1908; Portugalia, Russia – 1911; Belgia – mai 1912; Spania – 1918; Polonia – 1919; Columbia – 1920; Grecia – 1924; Japonia – 1923; Jugoslavia 1929; ș.a. Sec. XX marchează în toate statele civilizate formarea unui sistem judiciar specializat la examinarea cauzelor cu persoane minore. Abordarea la nivel internațional a problemei ce ține de realizarea justiției în privința nevârstnicilor își are începutul în anii 30 ai sec. XX, odată cu crearea Asociației Internaționale a Magistraților pe cauzele minorilor. Primul Congres al acestei Asociații, cu titlul „Asociația judecătorilor pe cauzele minorilor”, a avut loc la 29 iulie 1930 la Bruxelles. Asociației i s-a acordat denumirea actuală abia la Congresul al V-lea,

care a avut loc la Bruxelles în iulie 1958.

Nu mai puțin relevantă este Declarația de la Salvador privind Strategiile Complexe pentru Provocările Globale: prevenirea infracțiunii și sistemele de justiție penală și dezvoltarea acestora în lumea în schimbare [Declarația de la Salvador privind Strategiile Complexe pentru Provocările Globale: prevenirea infracțiunii și sistemele de justiție penală și dezvoltarea acestora în lumea în schimbare, Congresul 12 al Națiunilor Unite privind Prevenirea Criminalității și Justiția Penală, Salvador, Brazilia, 12-19 aprilie 2010], care consacră că un sistem efectiv, echitabil și uman de justiție penală este bazat pe angajamentul de respectare a drepturilor omului în administrarea justiției și prevenirea și controlul infracționalității. Prin declarație, se subliniază pentru fiecare stat necesitatea de a avea planuri de acțiuni naționale și locale de prevenire a infracționalității, care ar cuprinde, printre altele, factorii și locurile ce supun anumite grupuri ale populației la un risc sporit de victimizare sau conduc la comiterea infracțiunilor; planuri integrate și dezvoltate participativ, bazate pe date disponibile și cele mai bune practici. Se subliniază impor tanța consolidării par teneriatelor publice - private, implicării reprezentanților societății civile și media, sectorului privat în prevenirea infracționalității. Recomandarea Nr. R (87) 20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre privind reacțiile sociale la delincvența juvenilă (Recomandarea Nr. R (87) 20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre privind reacțiile sociale la delincvența juvenilă).

Recomandarea Rec (2003) 20 cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile statuează că „sistemul tradițional de justiție penală nu estecapabil, izolat, să ofere soluții adecvate privind tratamentul delincvenților juvenili, în vir tutea faptului că nevoile sociale și educaționale ale acestora diferă de cele ale adulților; ...reacțiile la delincvența juvenilă trebuie să poar te un caracter multidisciplinar și multistructural care să vizeze varietatea de factori ce joacă un anumit rol la diferite nivele ale societății: individual, cel al familiei, al societății și al comunității;... că majoratul juridic nu coincide în mod imperios cu majoratul personalității, în așa fel încât infractorii adulți necesită alt tip de inter venție, diferit de cel aplicabil în cazul minorilor; unele categorii de infractori minori, cum ar fi membrii minorităților etnice, femeile tinere și cei care comit infracțiuni în grup pot avea nevoie de programe speciale de intervenție” [Recomandarea Rec (2003) 20 cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003].

Obiectivul de bază al justiției juvenile, al măsurilor conexe de abordare a justiției juvenile, trebuie să fie: de a preveni comiterea și recidiva faptelor de natură penală; de a (re)socializa și a (re)integra infractorii, și de a se preocupa de necesitățile și interesele victimelor [Pct. 1, Recomandarea Rec (2003) cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile].

Sistemul de justiție juvenilă trebuie privit ca un component al unei strategii mai largi de prevenire a delincvenței juvenile, care ține cont de contextul larg al familiei, școlii, vecinătății și grupului de persoane în interiorul căruia are loc comiterea faptei. În vederea contracarării infracțiunilor grave, violente și comise persistent de minori, statele membre trebuie să elaboreze o gamă largă de sancțiuni și măsuri de natură comunitară care ar fi novatorii, eficiente (dar propor ționale). Acestea trebuie direct să vizeze compor tamentul infracțional, dar și necesitățile făptuitorului. Măsurile comunitare trebuie să-i implice pe părinții sau tutorii minorului (cu excepția cazurilor în care acest lucru nu este productiv), iar ori de câte ori este posibil și adecvat se cere a media, a recupera și a compensa prejudiciul cauzat victimei. Părinții (sau tutorii și curatorii) trebuie încurajați să fie conștienți și să accepte responsabilitatea pe care o au în legătură cu comportamentul infracțional al copiilor lor minori. Părinților și tutorilor trebuie să li se ceară să frecventeze cursuri de instruire și consultare, pentru a asigura ca copilul să meargă la școală, astfel ajutând structurile oficiale să implementeze sancțiunile și măsurile comunitare [Pct.

10, Recomandarea Rec (2003) 20 a Comitetului de Miniştri al Statelor Membre cu privire la noile modalităţi de tratare a delincvenţei juvenile şi rolul justiţiei juvenile].

Punctul 21 al recomandării prevede că „reacţia la delincvenţa juvenilă poartă un caracter planificat, coordonat şi realizat de par teneriatele locale care cuprind autorităţile publice - cheie: poliţia, probaţiunea, ser viciile de asistenţă socială pentru tineri, autorităţile judiciare, de amplasare în câmpul muncii, de învăţământ, de educaţie, sănătate şi de asigurare cu spaţiu locativ, precum şi sectorul de voluntariat şi cel privat. Asemenea parteneriate trebuie să-şi ia răspunderea pentru realizarea scopului clar definit şi anume: oferirea instruirii iniţiale şi continue; planificarea, finanţarea şi prestarea ser viciilor; stabilirea standardelor şi monitorizarea realizării lor; împărtăşirea informaţiei (în conformitate cu cerinţele juridice privitoare la protecţia informaţiei şi secretul profesional, ţinând cont de atribuţiile specifice ale structurilor respective); evaluarea eficienţei şi distribuirea informaţiei referitoare la cele mai reuşite practici.

Recomandarea Rec (2003) 21 cu privire la parteneriatul în prevenirea infracţiunii recunoaşte că utilizarea numai a justiţiei penale tradiţionale şi a măsurilor de executare a legii nu s-a dovedit a fi suficient de efectivă în reducerea numărului şi impactului problemelor infracţionale contemporane. Situaţia infracţională şi preocuparea tot mai sporită de problemele infracţionale contribuie la sentimentul de insecuritate trăit de mulţi oameni în Europa, care în cazuri extreme poate fi asociatcu pierderea încrederii în autorităţile politice, în lege şi instituţiile responsabile de executarea ei şi care, ulterior, poate conduce la lipsa de toleranţă, eliminare şi xenofobie. Cercetările au demonstrat că, în cadrul abordărilor tradiţionale, dezvoltarea şi implementarea strategiilor de prevenire a infracţiunii cu implicarea societăţii şi a autorităţilor locale sunt potenţial eficiente şi valoroase. Abordarea efectivă de prevenire pentru reducerea infracţiunii şi a daunei asociate trebuie să implice stabilirea relaţiilor de par teneriat între actorii-cheie respectivi la toate nivelele – naţional, regional şi local – pentru a aborda în timp scur t, mediu şi lung cauzele şi posibilităţile infracţiunii, să reducă riscurile pentru potenţialele victime şi prin urmare să contribuie la calitatea vieţii prin sporirea siguranţei în societate. Conform recomandării cu privire la parteneriatul în prevenirea infracţiunii, parteneriatul reprezintă metoda de sporire a performanţei în realizarea unui scop comun, prin asumarea responsabilităţii comune şi prin schimbul de resurse între diferiţi agenţi publici sau privaţi, colectivi sau individuali. Partenerii vor acţiona împreună fără pierderea identităţii profesionale separate, fără umbrirea inacceptabilă sau ilegală a puterilor şi intereselor lor şi fără pierderea responsabilităţii. Prevenirea infracţiunii reprezintă intervenţia în cazuri penale şi probleme înrudite, pentru a reduce riscul apariţiei lor, evoluţiei şi al gravităţii consecinţelor potenţiale. Prevenirea este orientată spre siguranţa socială – situaţie în care oamenii, în mod individual sau colectiv, sunt liberi faţă de numărul real şi perceput al riscurilor de pe urma infracţiunii şi conduita respectivă, sunt suficient de apţi de a înfrunta riscurile la care sunt supuși, sau dacă nu le pot înfrunta fără ajutorul cuiva, sunt protejaţi suficient de consecinţele acestor riscuri, astfel încât pot duce o viaţă normală culturală, socială şi economică, pot să-şi aplice aptitudinile şi să se bucure de bunăstare şi de servicii adecvate. Siguranţa socială poate fi obţinută doar prin implicarea partenerilor-agenţii, fie individuali sau colectivi, care pot interveni împreună, direct sau indirect, în cazurile de infracţiuni şi probleme înrudite, sau care pot facilita aceste intervenţii. Pentru a crea un cadru general adecvat al parteneriatelor, este necesar ca fiecare stat:

• să recunoască faptul că responsabilitatea pentru prevenirea infracţiunilor trebuie să fie răspândită pe larg în societate şi abordările de parteneriat constituie mijloace practice de împărtăşire a responsabilităţii şi de utilizare a diferitelor resurse;

• să asigure un cadru legal adecvat care să permită, dar să nu constrângă parteneriatul, şi să revizuiască noua legislaţie şi regulamentele propuse, care au impact asupra parteneriatului în prevenirea infracţiunii;

• să creeze o idee mai amplă printre politicieni, administratori, practicieni, businessul privat,

public şi presă privind cauzele şi efectele diverse ale infracţiunii; privind numărul de activităţi pentru prevenirea infracţiunii;
• să asigure ca pregătirile pentru parteneriat să fie în mod cuvenit sprijinite de consultaţii, participare a cetăţenilor şi răspundere democrată sau profesională şi ca schimbul de informaţie între membrii diferitelor relaţii de parteneriat să corespundă cu protecţia drepturilor omului, inclusiv protecţia informaţiei personale;
• să identifice unele politici şi practici publice care în mod specific sunt adecvate pentru activitatea de parteneriat în prevenirea infracţiunii şi agenţiile şi instituţiile responsabile de aceasta (spre exemplu: sistemul de executare a legii şi cel de justiţie penală, bunăstare socială, încadrare în câmpul muncii, ocrotire a sănătăţii, învăţământ, cultură şi plan orăşenesc);
• să exploreze scopul, şi să specifice limitele constituţionale şi practice, pentru implicarea în parteneriatele de prevenire a infracţiunii în cadrul sistemului de justiţie formal (penal ş.a.);

• să exploreze scopul, şi limitele, pentru implicarea sectorului privat în par teneriate locale şi naţionale, fie ca organizaţii umbrelă sau companii individuale;
• să stabilească hotarele dintre ce este adecvat şi ce nu este adecvat pentru iniţiativele colective de creare a formei de „control social" care implică cetăţeni, pentru a evita vigilenţa şi excluderea socială;
• să întreprindă acţiuni pentru a crea şi stimula par teneriatele la diferite nivele (internaţional, naţional, regional şi local), să se asigure că ele sunt bine proiectate, în conformitate cu Constituţia, moderne şi contribuie la prevenirea infracţiunii în mod eficient şi acceptabil;
• să recunoască, în primul rând, necesitatea implicării autorităţilor locale şi a societăţii locale în activităţile de prevenire a infracţiunii, dacă e prevăzut de Constituţie, ca iniţiatori şi participanţi;
• să sprijine alocarea de resurse suficiente, pentru a crea şi a menţine relaţiile de par teneriat, precum şi să sporească eficacitatea lor;
• să prezică efectele noilor tehnologii şi ale schimbului social- economic la dezvoltarea infracţiunii şi, în acelaşi timp, să recunoască impactul potenţial pozitiv sau negativ asupra prevenirii infracţiunii şi parteneriatului, şi să acţioneze respectiv;
• să recunoască faptul că opinia, filozofia şi retorica noţiunii de par teneriat trebuie să fie practice dacă scopul este de a obţine şi sprijini beneficii reale în prevenirea infracţiunii;
• să supravegheze motivarea, educaţia şi instruirea personalului, şi mobilizarea responsabilităţii sociale în instituţiile private şi publice, la participanţi voluntari şi cetăţeni de rând;
• să acumuleze şi să facă accesibile cunoştinţe şi informaţie credibilă şi valabilă şi să faciliteze schimbul expertizei practice şi a experienţei între actori în domeniul par teneriatelor în prevenirea infracţiunii cu respectarea confidenţei profesionale şi a informaţiei;
• să promoveze studiul ştiinţific şi evaluarea abordării parteneriatelor în prevenirea infracţiunii în termeni de operaţiune, rezultate şi legitimitate;
• să încurajeze dezvoltarea unei baze de cunoştinţe sistematice şi de rigoare a par teneriatului; să împărtășească, răspândească şi să aplice cunoştinţele la nivel naţional şi internaţional; să sprijine abordarea bazată pe probe, inovativă, evoluţionară şi de îmbunătăţire, care se poate adapta schimbărilor [Recomandarea Rec (2003) 21 cu privire la par teneriatul în prevenirea infracţiunii, adoptată de către Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei la 24 septembrie 2003, la cea de -a 853-a întrunire a prim-miniştrilor].

La nivel naţional, Guvernul trebuie să-şi asume obligaţia de a coordona iniţiativele în dezvoltarea şi implementarea politicilor şi strategiilor de prevenire a infracţiunii şi de siguranţă socială (spre exemplu, prin crearea consiliilor naţionale de prevenire a infracţiunii, adoptând programe de prevenire a infracţiunii etc.). Guvernul trebuie, de asemenea, să faciliteze o coordonare adecvată între autorităţile politice la nivel regional şi local. Coordonarea eforturilor şi iniţiativelor politice, precum şi planificarea strategică, constituie o cerinţă care nu este limitată la

începutul par teneriatului, ci trebuie să fie efectuată pe bază continuă pentru a permite dezvoltarea soluţiilor la problemele ce apar şi chiar, în unele cazuri, anticiparea lor. Pregătirile de parteneriat implică inovare, tendinţă creativă şi o oarecare asumare a riscului. Astfel, orice cadru legislativ trebuie mai degrabă, să permită decât să restrângă posibilitatea de adaptare la circumstanţe locale şi la condiţii modificate. Stabilirea parteneriatelor poate fi sprijinită practic la nivel local prin metode precum dezvoltarea modelelor de acorduri şi de contracte pentru executarea anumitor iniţiative şi, dacă e posibil, desemnarea unor coordonatori remuneraţi. Relaţiile de parteneriat pot să înceapă la diferite etape de identificare şi soluţionare a problemelor infracţionale. La iniţierea unei relaţii de parteneriat, este necesar de a identifica distinct natura problemelor ce urmează a fi soluţionate şi de a determina dacă există metode adecvate de prevenire sau dacă pot fi dezvoltate asemenea metode. Trebuie depuse eforturi pentru a menţine, şi a monitoriza în acest mod, toate condiţiile benefice create în baza parteneriatului. Trebuie adoptate practici de bună supraveghere cu privire la revizuirea, monitorizarea şi atingerea scopurilor, metodelor, planurilor de acţiune etc. Trebuie întreprinşi paşi pentru a asigura fluctuaţia minimă (sau optimă) a indivizilor în parteneriate, pentru a spori eficienţa (prin posibilitatea schimbului de cunoştinţe comune) şi a menţine încrederea. Membrii parteneriatelor trebuie instruiţi continuu pentru a asigura competenţa şi a facilita adaptarea la schimbările considerabile în activităţile parteneriatelor şi ale organizaţiilor par te. Schimbul cuvenit de informaţie între membrii anumitor parteneriate trebuie să fie facilitat prin dezvoltarea protocoalelor de protejare a informaţiei, confidenţialitate şi respectarea legislaţiei privind drepturile omului şi, în special, obligaţiile profesionale ale partenerilor individuali. Este necesară dezvoltarea mecanismelor de efectuare a revizuirilor şi de acţionare conform noilor contexte, în consultaţie cu toţi partenerii şi cu alte persoane afectate de activităţile parteneriatului.

2.Practica pozitivă de prevenire şi combatere a delincvenţei juvenile în contextul globalizării

SUA au creat Consiliul Naţional de Prevenire a Infracţionalităţii, care are misiunea de a ajuta oamenii, familiile acestora şi comunităţile ca să trăiască în siguranţă. Consiliul elaborează instrumentele necesare pentru a înţelege infracţionalitatea, dezvoltă metodologii de elaborare şi implementare a strategiilor de prevenire a infracţionalităţii, formulează metodologii de implicare a comunităţilor în prevenirea infracţionalităţii. De asemenea, consiliul coordonează activitatea instituţiilor locale implicate în prevenirea infracţionalităţii prin elaborarea de publicaţii şi materiale instructive pe diverse teme, elaborarea programelor ce pot fi implementate în şcoală şi comunitate, prin instruirea specialiştilor implicaţi în prevenire, prin susţinerea reţelei practicienilor din domeniul prevenirii infracţionalităţii.

Printre programele elaborate şi implementate sunt:

• sigur şi înţelept în şcoală (educă elevii privind siguranţa în şcoală, implică o multitudine de actori în garantarea siguranţei în şcoală);
• celebrarea comunităţilor sigure, desfăşurarea lunii de prevenire a infracţionalităţii;
• cercul respectului (rezolvarea conflictelor şi prevenirea delincvenţei);
• cluburi de interese (ex: McGruff Club – instruirea tinerilor cum să se protejeze de infracţiuni, cum să reacţioneze în caz de infracţiune, cum să se implice în prevenirea infracţiunilor la nivel de comunitate, cum se interacţionează cu poliţia şi alte instituţii din comunitate în prevenirea infracţiunii);
• tinerii, criminalitatea şi comunitatea (program de instruire a tinerilor referitor la riscurile asociate ale infracţionalităţii, abilităţi de soluţionare a unor situaţii preinfracţionale, de reacţionare la infracţiuni, de luptă împotriva unor factori criminogeni);
• asigurarea accesului la servicii de protecţie a victimei, a populaţiei vulnerabile.[3]

[3] vezi: http://www.ncpc.org/about

Canada a adoptat o strategie de prevenire a infracţionalităţii în anul 1998, ca par te integrantă a strategiei de siguranţă publică. A fost format un centru de prevenire a infracţionalităţii în cadrul Ministerului Siguranţei Publice, care are misiunea de a coordona politicile şi de a susţine financiar diversele programe locale de prevenire a criminalităţii. Elementele - cheie ale strategiei vizează:

- ✓ documentarea pentru prevenirea infracţionalităţii printre grupurile vulnerabile (cercetarea fenomenului, identificarea persoanelor din grupul de risc, formularea de programe pentru diferite categorii de beneficiari);
- ✓ înlăturarea factorilor criminogeni (la nivel individual, de familie, cerc de prieteni, şcoală, comunitate);
- ✓ implementarea de programe pentru categorii de persoane din grupurile de risc, evaluarea şi adaptarea acestor programe (ex. tinerii, grupurile infracţionale organizate ale tinerilor, comunităţile de indigeni etc.);
- ✓ consolidarea capacităţilor comunităţii şi specialiştilor ce lucrează în domeniu.[4]

În implementarea strategiei, Centrul cooperează cu o multitudine de instituţii guvernamentale, neguvernamentale şi cu sectorul privat. În aprilie 2003, a fost pus în vigoare Actul privind justiţia penală în privinţa tinerilor. Menirea acestui document este să reducă rata încarcerării tinerilor şi să asigure reacţii comunitare la infracţiuni şi delicte. Se intenţionează a implica cele mai diverse servicii comunitare în tratamentul delincvenţei. Astfel, „justiţia serioasă trebuie implicată în cazuri serioase", iar pentru cazuri minore se preferă măsuri de excludere a copiilor din sistemul tradiţional de justiţie şi implicarea ser viciilor din comunitate. În acest scop, se recomandă organelor de poliţie şi procuratură să excludă copiii delincvenţi din sistemul tradiţional de justiţie prin conferinţe cu participarea victimei, a părinţilor şi a membrilor comunităţii.

Drept principii fundamentale ale justiţiei în cauzele cu implicarea copiilor sunt considerate: infractorii minori trebuie deţinuţi şi trataţi separat de adulţi; reabilitarea şi nu represia trebuie să fie baza de intervenţie legislativă şi judiciară în cazurile cu implicarea copiilor; sistemul de justiţie trebuie să evite la maxim dezvăluirea identităţii minorului, deoarece prin aceasta se poate dăuna procesului de reabilitare; sistemul de justiţie trebuie să fie bazat pe respectarea interesului superior al copilului [The evolution of Juvenile Justice in Canada. The international cooperation Group – Department of Justice Canada, p. 30].[5]

Australia cunoaşte mai multe modele de prevenţie. În statul Victoria, începând cu anul 1999, au fost experimentate o serie de strategii de prevenţie, care implică mai multe ministere. Astfel, în Departamentul de Justiţie a fost creată o entitate, intitulată Prevenirea Infracţionalităţii care a fost responsabilă de dezvoltarea Strategiei pentru străzi şi case mai sigure, 2002-2005. Ca efect, au apărut strategii multisectoriale, ce implicau serviciile de justiţie, sănătate, educaţie, poliţie şi autorităţile locale, de asemenea, comunităţile locale şi oamenii din aceste comunităţi. Ulterior, în baza acestui exemplu, şi alte state australiene au dezvoltat asemenea strategii [Handbook on the crime prevention guidelines. Making them work. Criminal Justice Handbook series. United Nations, 2010: 31]. În vederea dezvoltării programelor de prevenţie, monitorizării şi evaluării acestora, Guvernul Australiei a cooperat strâns cu Institutul Australian de Criminologie, o entitate de cercetare cu finanţare din fonduri publice. De asemenea, au fost susţinute financiar o serie de proiecte de cercetare în diverse domenii conexe, precum inter venţiile primare, activitatea poliţiei, combaterea violenţei împotriva femeii, prevenirea criminalităţii în comunităţile de băştinaşi etc. La moment, funcţionează mai multe programe de

[4] vezi: http://www.publicsafety.gc.ca/res/cp/res/ssincps-amosnpc-eng.aspx
[5] vezi: http://www.justice.gc.ca/eng/pi/icg-gci/jj2-jm2/jj2-jm2.pdf

prevenţie primară pentru anumite categorii de beneficiari. Este de menţionat că multe dintre programele de prevenţie se desfăşoară cu copiii în şcoală şi sunt destinate formării unui mediu educaţional adecvat şi reducerii compor tamentelor nedorite ale elevilor, precum ar fi violenţă asupra semenilor, abandon şcolar, sustrageri şi distrugeri ale proprietăţii, consum de droguri etc. [Review of effective practice in juvenile justice. Report for the Minister for Juvenile Justice. Noetic Solutions Pty limited, January 2010: 31-55]. Alte programe se desfăşoară în comunitate şi cu resursele comunităţii, precum ar fi cele de susţinere socială a familiilor, de terapie din par tea unor echipe multidisciplinare, de vizite ale tinerilor în locurile de detenţie, de ocupare a tinerilor după ore, de pregătire pentru perioada vacanţei [Megan K. Beckett, Current-Generation Youth Programs. What Works, What Doesn't and at What Cost, Rand Education, 2008: 3-23], etc. Se înregistrează o scădere considerabilă a numărului de cazuri judecate de instanţele pentru copii şi ca efect al eforturilor de diversificare (diversion, dejudiciarizare) la fazele incipiente ale procedurii. În toate regiunile există instanţe specializate în cauze cu implicarea copiilor [http://www.aic.gov.au/criminal_justice_system/courts/juvenile.aspx]. Măsurile de diversificare cele mai frecvent utilizate sunt: conferinţe familiale; instanţe şi programe pentru dependenţii de droguri şi alcool; echipe mobile în domeniul justiţiei juvenile; programe speciale pentru băştinaşi şi indigeni; programe ale asistenţilor sociali pentru familiile vulnerabile; programe desfăşurate în mediul şcolar şi educaţional; programe ale mentorilor (frate/soră mai mare) etc. [Richards, K., Juvenile's contact with the criminal justice system in Australia, Australian Government, Australian Institute of Criminology: 68-94]. Datorită ţinerii unui set complex de date statistice dezagregate (vârsta făptuitorilor, categorii de infracţiuni săvârşite, motivele şi scopul faptelor etc.), se reuşeşte a adapta permanent programele de prevenţie şi intervenţie primară în cauzele cu implicarea copiilor delincvenţi.

China a adoptat Legea privind prevenirea delincvenţei juvenile în anul 1999 (Legea Republicii Populare Chineze privind prevenirea delincvenţei juvenile, 1999[6]) care are drept scop asigurarea bunăstării fizice şi mentale a minorilor, cultivarea unei conduite bune a minorilor şi prevenirea efectivă a delincvenţei juvenile. Educaţia şi protecţia trebuie să fie baza prevenţiei, iar un comportament inadecvat trebuie prevenit şi corectat prompt (art.2). Autorităţile locale sunt responsabile şi trebuie să preia coordonarea prevenţiei, iar ministerele, departamentele, instituţiile justiţiei, organizaţiile societăţii civile, grupurile sociale relevante, şcoala, familia, consiliile orăşeneşti, consiliile săteşti ş.a. trebuie să participe şi, respectiv, sunt responsabile de prevenirea delincvenţei juvenile prin crearea unui mediu social adecvat pentru dezvoltarea fizică şi mentală a minorilor (art.3). Guvernele locale au misiunea: de a elabora planurile de prevenire a delincvenţei juvenile; de a organiza şi coordona activitatea ser viciilor de siguranţă publică, educaţie şi cultură, mass-media, industria şi comerţul, afacerile civile, administrarea justiţiei şi alte instituţii relevante; de a verifica progresul în implementarea legii şi a planurilor de acţiuni de prevenire a delincvenţei juvenile; de a sintetiza şi împăr tăşi bunele practici în domeniu. Şcoala este responsabilă de educaţia copiilor de vârstă şcolară pentru a nu admite încălcarea de către aceştia a legii (art.7). O responsabilitate majoră este pe seama părinţilor (nu se admite lăsarea fără supraveghere, iar în caz dacă părinţii sunt divorţaţi, ambii poar tă răspundere pentru eventuala încălcare a legii de către minor). Oricare abatere de la prevederile legale trebuie imediat rapor tată autorităţilor responsabile, care vor reacţiona prompt. Minorii sunt obligaţi nu doar să respecte legea, dar şi să contribuie la prevenirea încălcării legii de către alţii. Legea prevede sancţiuni dure pentru toţi actorii (publici şi privaţi) care nu îşi îndeplinesc atribuţiile de prevenire a delincvenţei juvenile.[7]

[6] vezi: http://www.novexcn.com/juvenile_delinquency99.html

[7] Legea Republicii Populare Chineze privind prevenirea delincvenţei juvenile, 1999; http://www.novexcn.com/juvenile_delinquency99.html

Germania de asemenea practică o diversitate de modele de prevenţie a delincvenţei juvenile. Spre exemplu, în 1995, în Saxonia de Jos a fost instituit Consiliul de Prevenire a Crimei, care are drept scop reducerea ratei infracţionalităţii şi îmbunătăţirea sentimentului de securitate şi siguranţă al cetăţenilor. Drept obiective ale consiliului sunt: consolidarea prevenirii infracţionalităţii la nivel municipal; dezvoltarea de programe şi concepte şi crearea condiţiilor pentru implementarea acestora; promovarea unor standarde de per formanţă în activităţile de prevenire; oferirea unui context de schimb de bune practici; susţinerea reţelelor în domeniu; cooperarea cu structurile din afara landului; încurajarea participării comunităţii înprevenirea infracţionalităţii etc. Acest consiliu include 250 de organizaţii naţionale (ministere, departamente, asociaţii) şi 210 organizaţii locale.[8]

Consiliul realizează proiecte din bani publici (proiecte bazate în comunitate, stabilirea regulilor de management al proiectelor în domeniul prevenirii delincvenţei, reguli de evaluare a proiectelor în acest domeniu etc.)[9] Atenţie deosebită se acordă proiectelor de cooperare între diferite instituţii statale şi proiectelor implementate în şcoală [Stevens Alex, Kessler Isabel, Gladstone Ben, A review of good practices in preventing juvenile crime in European Union, European Crime prevention network, European Communities, February 2006: 27].

Bibliografie

1. Concluding obser vations: Republic of Moldova, Consideration of repor ts submitted by states par ties under ar ticle 44 of the Convention, CRC/C/MDA/CO/3, 20 February 2009.
2. Concluding observations: Republic of Moldova, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the Convention, CRC/C/MDA/CO/3, 20 February 2009).
3. Principiile Națiunilor Unite pentru Prevenirea Delincvenței Juvenile.
4. Regulile Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privați de Libertate.
5. Declaraţia de la Salvador privind Strategiile Complexe pentru Provocările Globale: prevenirea infracţiunii şi sistemele de justiţie penală şi dezvoltarea acestora în lumea în schimbare, Congresul 12 al Naţiunilor Unite privind Prevenirea Criminalităţii şi Justiția Penală, Salvador, Brazilia, 12-19 aprilie 2010.
6. Recomandarea Nr. R (87) 20 a Comitetului de Miniştri către Statele Membre privind reacţiile sociale la delincvenţa juvenilă).
7. Recomandarea Rec. (2003) 20 cu privire la noile modalităţi de tratare a delincvenţei juvenile şi rolul justiţiei juvenile, adopt. de Comitetul de Miniştri la 24 septembrie 2003.
8. Recomandarea Rec. (2003) 21 cu privire la par teneriatul în prevenirea infracţiunii, adoptată de către Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei la 24 septembrie 2003, la cea de -a 853-a întrunire a prim-miniştrilor.
9. http://www.ncpc.org/about
10. http://www.publicsafety.gc.ca/res/cp/res/ssincps-amosnpc-eng.aspx
11. The evolution of Juvenile Justice in Canada. The international cooperation Group – Depar tment of Justice Canada, p. 30; http://www.justice.gc.ca/eng/pi/icg-gci/jj2-jm2/jj2-jm2.pdf).
12. Dolea et. al, (2012), Fenomenul Delincvenței Juvenile în Rep. Moldova, Chișinău, p. 6.
13. Handbook on the crime prevention guidelines. Making them work. Criminal Justice Handbook series. United Nations, 2010, p. 31.
14. Anantolie Andronache, Manual de Curs, Justiție Juvenilă, Chișinău 2013 p. 15.
15. Review of effective practice in juvenile justice. Repor t for the Minister for Juvenile Justice. Noetic Solutions Pty limited, January 2010, p. 31-55.
16. Megan K. Beckett, Current-Generation Youth Programs. What Works, What Doesn't and at What Cost?, Rand Education, 2008, p. 3-23.
17. http://www.aic.gov.au/criminal_justice_system/courts/juvenile.aspx

[8] vezi: http://www.lpr.niedersachsen.de/nano.cms/de/Aktivitaeten?XAction=Details&XID=62

[9] *Handbook on the crime prevention guidelines. Making them work.* Criminal Justice Handbook series. United Nations, 2010: 31.

18. Kelly Richards, Juvenile's contact with the criminal justice system in Australia, Australian Government, Australian Institute of Criminology, p. 68-94; http://www.aic.gov.au/documents/E/F/0/%7BEF09BB44-FC3D-41BD-81CD-808DE9D0DF99%7Dmr07.pdf
19. Legea Republicii Populare Chineze privind prevenirea delincvenţei juvenile, 1999; http://www.novexcn.com/juvenile_delinquency99.html
20. Legea Republicii Populare Chineze privind prevenirea delincvenţei juvenile, 1999; http://www.novexcn.com/juvenile_delinquency99.html
21. http://www.lpr.niedersachsen.de/nano.cms/de/Aktivitaeten?XAction=Details&XID=62
22. Handbook on the crime prevention guidelines. Making them work. Criminal Justice Handbook series. United Nations, 2010, p. 31.
23. Stevens Alex, Kessler Isabel, Gladstone Ben, (2006), A review of good practices in preventing juvenile crime in European Union, European Crime prevention network, European Communities, February, p

ANALYSIS OF THE LEGAL FRAMEWORK ON THE CHILD PROTECTION: GENERAL PRINCIPLES

ANALIZA CADRULUI LEGAL PRIVIND PROTECŢIA COPIILOR: PRINCIPII GENERALE

Liliana CUȘNIR[1]

Abstract

Child protection is a mandatory condition for social protection, it is a subject of theoretical and practical analysis that is opportune for decision-makers and the legislative system. The relevance of addressing the current legal framework and monitoring the practical impact of the effects it generates, leads to conclusions on improving and improving the institutions and mechanisms that support their coherent operation. Child protection is one of the priority areas for the Republic of Moldova. At the same time, it is the field that requires many investments, whether it is about qualified human resources or financial resources. The purpose of this paper is to analyze the legal framework implemented following the reform that focuses on child protection. The article is based on national and international statistical data, available to document the current welfare and health situation of children in our country. Based on the results of the Child Protection Index, which emphasizes the level of perfection of the child protection system, it shows that Moldova has 0.52 of the possible ones, which shows a large gap between policies and implementation.

Keywords: Child protection, Education,Health, Index, System, Welfare
JEL H51, H52, H53 și H75

1.Introducere

Protecţia copiilor nu este doar o obligaţie a familiei, ci o condiţie obligatorie de protecţie statală. În situaţia Republicii Moldova, subiectul este încă actual şi acut, atât pentru teoreticieni cât şi pentru practicieni. Abordarea legislativă a protecţiei copiilor aflaţi în dificultate și ilustrarea modului în care se aplică efectiv și a efectelor pe care le generează normele de drept în vigoare, constituie un demers analitic util pentru îmbunătățirea și perfecționarea instituțiilor și mecanismelor care sprijină funcționarea coerentă a protecției sociale.

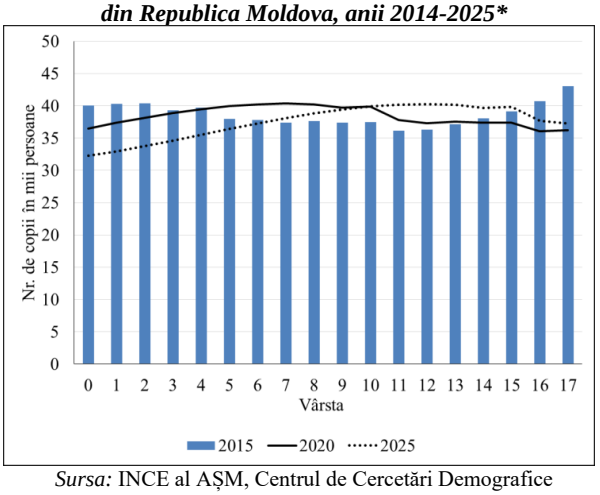
În contextul reformării sistemului de protecţie a copilului din Republica Moldova şi alinierii acestuia la standardele şi angajamentele europene şi internaţionale, în ultimii ani în Republica Moldova au fost înregistrate o serie de realizări importante pentru realizarea reformei sistemului de îngrijire a copiilor în situaţii de dificultate. Procesul de reformă a sistemului de protecţie a copiilor din Republicii Moldova a impus elaborarea şi adoptarea de către Guvern a unor strategii naţionale şi secvenţiale de natură să contribuie la apărarea statului de drept prin implementarea legislaţiei în domeniul protecţiei drepturilor copilului.

Scopul acestui articol constă în analiza reformei care se axează pe protecţia copilului în sensul suportului acordat copiilor, din punct de vedere legislativ. Există o suprapunere inevitabilă a protecţiei copilului cu alte aspecte ale îngrijirii copilului, cum sunt bunăstarea și sănătatea. Prin urmare, evaluarea cadrului legal va analiza aceste aspecte ale protecţiei copilului acolo unde acestea pot avea impact asupra copiilor care au nevoie sau sunt în riscul de a avea nevoie, de anumite servicii. Analiza se bazează pe un mare număr de studii și publicații existente, precum și pe datele statistice disponibile pentru documentarea situației actuale a sănătății și bunăstării copiilor din țara noastră. Prin urmare, analiza de față reflectă eforturile de cercetare ale experților naționali și internaționali care au abordat diverse aspecte cu impact asupra bunăstării copiilor din Republica Moldova.

[1]cercetător științific la Institutul Naţional de Cercetări Economice, Chișinău, Republica Moldova, cușnir.liliana@mail.ru

Conștientizând faptul că orice popor își asumă răspunderea privind bunăstarea copiilor, care determină ulterior formarea potențialului cultural și intelectual, într-o măsură hotărâtoare determină calitatea potențialului uman al unei țări. Totodată trebuie să înțelegem că problema nu se limitează doar la calitate dar și la cantitatea, în special la reducerea numărului populației. Populaţia tânără reprezintă un potenţial pentru dezvoltarea ţării, efectivul scăzut al acesteia poate reprezenta un factor restrictiv al dezvoltării. Prognozele demografice avertizează cu privire la reducerea contingentului de copii în perioada apropiată (Fig. 1).Astfel, numărul de copii în vârstă de până la un an către anul 2025 se va micșora cu circa 15%, în vârstă de 1-6 ani – cu circa 10%. Contingentul copiilor în vârstă de 7-15 ani la fel vor suferi modificări, se așteaptă o creștere aproximativ cu 10% a numărului de copii, în schimb va descreşte numărul de adolescenți.

Figura 1. Evoluția proiectată a numărului de copii (în mii persoane) din Republica Moldova, anii 2014-2025*

Sursa: INCE al AȘM, Centrul de Cercetări Demografice

În acest context, reforma care se axează pe condițiile favorabile de dezvoltare a generației tinere, disponibilitatea resurselor economice, precum și protecția copiilor joacă un rol important în consolidarea potențialului uman, creșterea calității acestuia.

2.Gradul de abordare științifică a temei în contextul reformării sistemului de protecţie a copilului.

Dacă analizăm evoluția istorică a sistemului de protecție putem sublinia că, faptul că *copiii au drepturi* a fost recunoscut încă în dreptul internațional din anul 1924, când Liga Națiunilor a adoptat prima Declarație internațională cu privire la drepturile copilului. Ulterior, au fost elaborate instrumentele din domeniul drepturilor omului – atât cele ale Națiunilor Unite, cum ar fi Declarația universală a drepturilor omului din 1948, cât și instrumentele regionale. Aceste drepturi se aplică tuturor,inclusiv copiilor și au fost dezvoltate ulterior în instrumente, cum ar fi Convenția internațională privind drepturile civile și politice din 1966.

Tot la nivel internațional, recunoașterea dreptului copilului la protecție este recunoscut și într-o serie de alte instrumente, atât ale Națiunilor Unite cât și ale altor state [Crestenco T. 2013:4], cum ar fi:

- Convenția de la Geneva privind dreptul umanitar internațional din 1949 și Protocoalele Adiționale la acestea din 1977;
- Convenția nr. 138 a Organizației Internaționale a Muncii din 1973;

- Convenția nr. 182 a organizației Internaționale a Muncii din 1999 privind interzicerea și întreprinderea unor acțiuni imediate pentru eliminarea celor mai grave forme de muncă a copilului, etc.

Treptat s-a ajuns la un consens internațional cu privire la necesitatea unui nou instrument care să formuleze în mod expres drepturile specifice și speciale ale copiilor. În 1989, Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat Convenția cu privire la drepturile copilului care este considerată temelia actelor legislative în sistemul de protecție a copilului pentru Republica Moldova. Ratificând acest act internaţional, Republica Moldova s-a angajat să protejeze copiii de orice gen de discriminare, să le asigure o bună securitate socială şi condiţii pentru dezvoltare intelectuală şi fizică cât mai completă. Convenţia ridică la rang de axiomă principiile de bază ale Naţiunilor Unite cu privire la drepturile copilului: principiul non-discriminării (art.2); principiul interesului superior al copilului (art.3); principiul respectului faţă de opiniile copilului (art.12); reglementează situaţia recomandată pentru diferite categorii de copii, protecţia şi posibilităţile de valorificare a drepturilor acestora [Danii R., 2002:47]. Sistemul de protecţie a copilului din Republica Moldova, menţionează despre influenţa tot mai mare pe care o au în ultima vreme organizaţiile internaţionale fost cuprins de transformări majore dea lungul timpului, după ratificarea Convenţia ONU cu privire la drepturile copilului, problematica ocrotirii şi dezvoltării copiilor în ţara noastră a început să fie abordată într-un stil nou, creându-se structuri de stat şi neguvernamentale menite şi abilitate să acţioneze în sensul îmbunătăţirii continue a situaţiei copiilor. Cadrul legal de protecţie a copilului în Republica Moldova este oferit de:

- Convenţia ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite la 20 noiembrie, 1989;
- Constituţia Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, modificată şi completată prin Legea nr.1115-XIV din 5 iulie, 2000;
- Codul familiei, adoptat la 26 octombrie, 2000;
- Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului nr. 338-XIII din 15 decembrie, 1994;
- Legea învățământului nr. 547 din 21 iulie, 1995, cu modificările ulterioare;
- Legea nr. 140 din 14 iunie 2013, privind protecția specială a copiilor în situație de risc și a copiilor separați de părinți (în vigoare de la 1 ianuarie, 2014);
- alte dispoziţii normative.

Unele momente istorice care au marcat începutul cercetărilor științifice și implicării statului în protecție a copiilor. Răspândirea unei abordări științifice a analizei efectelor protecției copiilor a început la mijlocul secolului XX, creșterea interesului față de această problemă a fost asociată cu un asalt brusc a numărului de copii orfani, ca urmare a pierderilor părinților în timpul primului și apoi al doilea război mondial. W. Goldfarb [Goldfarb W., 1944] a abordat această tematică, subliniind o serie de probleme emoționale, comportamentale și intelectuale care apar la copii crescuți în orfelinate și al altor instituții, rezidențiale. O altă viziune a fost menționată de J. Bowlby [Bowlby J., 1952], care afirmă că, pentru formarea unei persoane psihologic sănătoase, copilul trebuie să fie adus într-o atmosferă de familie. Pierderea legăturilor emoționale cu mama sau altă persoana în locul ei, duce la o varietate de tulburări de comportament și carențe psihologice. Rolul cercetării științifice sa dovedit a fi foarte important, nu doar datorită faptului că a schimbat viziunea publicului cu privire la sistemul de protecție a copiilor, dar a contribuit și la transformarea sa reală. În special, în Statele Unite, în prima jumătate a secolului al XX-lea, sistemul instituțiilor rezidențiale a fost foarte dezvoltat. Cu toate acestea, chiar și la acea vreme a început să se manifeste o tendință stabilă de dezinstituționalizare. În aceeași perioadă, datorită

legislației care sa schimbat în perioada postbelică, casele de copii au fost închise. În același timp, legislația sa dezvoltat în mod activ în domeniul justificării nevoii de a oferi diferite tipuri de asistență familiilor, în special familiilor aflate în situații dificile. În Islanda, Norvegia, Slovenia și Marea Britanie, au fost elaborate măsuri speciale de politică pentru a oferi îngrijire copiilor din familii nevoiașe, copiii fiind sub vârsta de 5 ani [Mulheir, G. and Browne, K., 2007].

Problemele de adaptare socială a copiilor, problema educației lor, forța de muncă a copiilor și condițiile de trai au fost investigate și cercetate în continuu și de oamenii de știință ruși. M.I. Lisin în lucrarea sa promovează necesitatea copilului de a comunica cu adulții, ca fiind una dintre cerințele fundamentale fără de care este imposibil să obțină o dezvoltare normală [Lîsina M., 1986]. Acesta menționează despre importanța părinților în viața copilului. Dementieva I. [Dementieva I., 1992] vorbește despre alte probleme a copiilor rămași fără grija părintească care au nevoie de protecția statului și pune în evidență dezvoltarea copiilor vulnerabili, referindu-se la riscurile de viitor al lor pe piața forței de muncă.

În gama cercetărilor din prezent studiate de oamenii de știință români ca: E. Zamfir, C. Zamfir, M. Preda, I. Mihailescu, B. Voicu, L. Bălănescu se găsesc analize profunde ale factorilor de risc care au impact nefast asupra copiilor. Ei arată că orice politică socială care vine în susținerea familiilor și a copilului trebuie să pornească și să țină cont de dificultățile și nevoile existente în cadrul acesteia. Cătălin Zamfir, Elena Zamfir definește politica socială drept o intervenţie a statului în configuraţia proceselor sociale caracteristice unei anumite colectivităţi, în scopul modificării lor într-o direcție considerată de către actorii politici a fi dezirabilă. Se încearcă astfel, prin mecanisme proprii de distribuire şi redistribuire a resurselor existente în comunitate la un moment dat, realizarea unei bunăstări [Zamfir R. și Zamfir C., 1995:35].

Preda M. menţionează despre influenţa tot mai mare pe care o au în ultima vreme organizaţiile internaţionale (regionale sau mondiale) asupra bunăstării copiilor (mai ales a celor în situații de risc foarte ridicat) [Preda M., 2002:25]. Referindu-ne la cercetările științifice recente din domeniu, putem concluziona că și în Republica Moldova, au fost puse în discuție problemele ce apar în procesul derulării politicilor de protecție a copilului din țara noastră, care au condus la existența unui număr restrâns de studii în ceea ce privește calitatea vieţii și bunăstarea copiilor și mai ales a bunăstării subiective a acestora. În prezent, se tinde spre o dezvoltare a politicilor de protecție fundamentate pe următoarele principii:

- susținerea copilului prin intermediul familiei;
- oferirea bunăstării copilului prin oferirea bunăstării familiei [Karen, K. and Kirst, A. 2013:169]. În acest context, bunăstarea copilului nu poate fi separată de bunăstarea familiei şi a comunităţii în general, astfel, politicile care vizează în special sau inclusiv copiii (din domeniul educaţiei, sănătăţii, justiţiei, administraţiei publice) trebuie să fie, pe de o parte, corelate între ele, dar şi integrate în politici de dezvoltare care, în mod mai mult sau mai puţin conştient, au un impact direct asupra bunăstării copilului. Abordarea restrânsă a protecţiei copilului, respectiv abordarea mai largă privind bunăstarea copilului sunt complementare într-un sistem integrat de protecţie. Sistemul de protecție al copilului din Republica Moldova este bine structurat din motiv că este împărțit în trei nivele de bază cum ar fi, național, raional și local care permitedispersarea continue a responsabilităţilor prin crearea unor grupuri inter-ministeriale de lucru care participă la elaborarea documentelor strategice, care implică toate instituțiile relevante atât la nivel național cât și la nivel teritorial (Fig.2).

Figura 2. Structura sistemului de protecție a copilului din Republica Moldova

Elaborat de autor

MSMPS- Ministerul Sănătății Muncii și Protecției Sociale
MECC- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
MAI- Ministerul Afacerilor Interne
IGP- Inspectoratul General de Poliție
PG- Procuratura Generală
CRPDC- Comitetul Raionalpentru Protecția Drepturilor Copilului
CFLSSP- Consiliul Fondului Locativ de Susținere Socială a Populației
OSC- Oficiul Stării Civile
CRCTFU- Comitetul Raional de Combatere a Traficului de Ființe Umane
IRP- Inspectoratul Raional de Poliție

CNPDC- Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului
CNCTFU- Comitetul Național de Combatere a Traficului de Ființe Umane
DASPF- Direcția de Asistență Socială și Protecția Familiei
DGÎTS- Direcția Generală de Învățământ Tineret și Sport
DMPDC- Direcția Municipală pentru Protecția Drepturilor Copilulu
CMF- Centrul Medicilor de Familie
APL- Autoritățile Publice Locale
ASL- Asistența Socială Locală
IÎ- Instituția de Învățământ

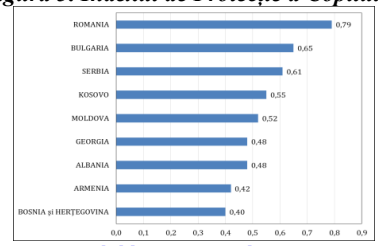
Totodată, chiar dacă a fost dezvoltat un sistem cost eficient de protecție și au fost majorate cheltuielile serviciilor necesare de sprijin pentru protecție familiilor cu copii, situația economică a țării nu permite realizarea integrată a protecției copilului din cauza crizei economice cu care se confruntă în ultimii ani. Republica Moldova, ca şi multe alte ţări din regiune se confruntă acum nu doar cu provocarea de atenuare a efectelor imediate ale crizei economice, dar şi cu menţinerea ritmului reformelor în sistemul de protecţie socială şi protecţie a copilului – atât pentru a preveni intrarea altor copii în sistemul de îngrijire formală prin acordarea ajutoarelor sociale pentru familie, cât şi pentru a dezvolta sistemul de protecţie a copilului în viitor. Structurasistemului administrativ de protecție a copilului a fost construit în așa mod în cât toate succesele și provocările precum și impedimentele reformei să poată fi analizate din punctul de vedere al diferitor constituenţi cât şi de perspectivă, indicând punctele de reper pentru susţinerea continuă a procesului de reformă (Fig. 2).

3.Date, indicatori și instrumente de măsurare a protecției copiilor.

Datorită diferențelor dintre specificul problemelor apărute dea lungul timpului cercetarea occidentală modernă diferă semnificativ, în special, o mare atenție se acordă dezvoltării diferitor instrumente de măsurare a protecției copiilor și bunăstării lor. Pentru a înțelege problemele, oportunitățile și abilitățile tuturor copiilor, inclusiv cei care se află într-o situație nefavorabilă care contribuie la bunăstarea lor, organizațiile internaționale efectuează cercetări privind condițiile de viață și dezvoltarea copiilor, dezvoltând o definiție a conceptelor, metodelor de evaluare și a indicatorilor relevanți. Astfel, în 2004, pentru prima dată în lume, Fondul pentru Dezvoltare pentru Copii (SUA) a elaborat și publicat Indexul Bunăstării Copilului. În prezent, acest indice este folosit pentru a analiza situația din anumite țări, precum și pentru comparația între țări. Indicele este utilizat nu numai în scopuri de cercetare, ci și ca o modalitate de a atrage atenția politicienilor și a întregii societăți asupra problemelor copiilor și familiilor care necesită o intervenție urgentă a statului și a publicului. Mai târziu, majoritatea statelor lumii au elaborat un set comun de principii și prevederi legale ce caracterizează protecția copiilor independent de ţară. Statele europene au dezvoltat, suplimentar, un cadru comun și complex de valori și abordări pentru a îmbunătăţi aceste principii și prevederi, în baza cărora se poate compara situaţia copilului şi, în special, a celor dezavantajaţi. Pentru asta s-a inițiat aplicarea unui instrument important de măsurare deoarece reflectă statutul reformei protecției copiilor la nivel regional și național. Acesta identifică necesitățile și lipsirile în sistemul de protecție a copiilor, precum și permite comparația trans-regională, centralizând eforturile de a monitoriza mai bine sistemul de protecție a copilului, și creând un cadru de cooperare dintre țări, donatori și societatea civilă. Republica Moldova, fiind parte a procesului de integrare europeană, a ratificat unele convenții internaționale și europene demarând reforma sistemului de protecție a copilului și face parte din cele 9 țări participante la calcularea Indexului de Protecție a Copilului (IPC)[2] [Cușnir L., 2018:134].

[2] Indexul de Protecția a Copilului este un instrument comparativ, organizat și implementat de organizații locale sau naționale ale societății civile, care măsoară sistemul de protecție a copilului dintr-un stat în funcție de un set de indicatori comuni. Indexul folosește articole specifice de protecție a copilului de la Convenția ONU privind drepturile copilului (UNCRC) și principiile abordării sistemice a protecției copilului ca fundație comună. Rezultatele din fiecare țară ilustrează acțiunile guvernelor pentru protecția copilului din punct de vedere al politicilor, furnizării de servicii, capacității, coordonării și responsabilității.

Figura 3. Indexul de Protecție a Copilului.

Sursa: http://www.childprotectionindex.org/country/moldova

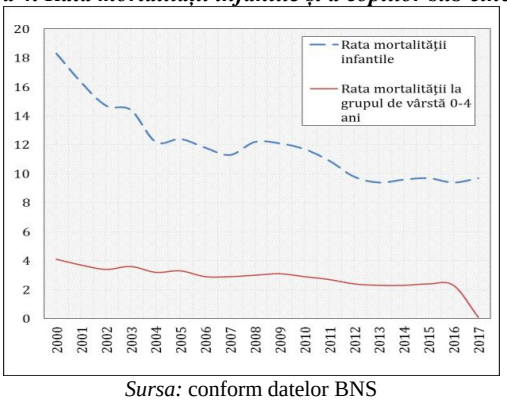
Astfel, din analiza IPC, calculat în 2016, publicat în 2017, care include nouă țări, se observă că grație politicilor perfectate în protecţia copiilor, Republica Moldova se plasează pe poziția a-5-a, între Kosovo și Georgia. Dacă analizăm în comparație cu toate țările care calculează IPC, atunci observăm că se manifestă diferit. Acest fapt se datorează la acțiunile autorităților care diferă de la o țară la alta. De exemplu, Serbia, Bosnia și Herțegovina, România și Armenia au creat direcții parlamentare permanente cu privire la drepturile copilului. Aceste diviziuni sunt menite să elaboreze analize în domeniul drepturilor copilului și să vină cu sugestii cu privire la protecția copilului și monitorizarea implementării legislației actuale pentru protecția copilului. Aceasta ar servi un bun exemplu pentru celelalte țări de a consolida protecția copilului prin organizarea de comisii parlamentare similare. Bulgaria și Albania au lucrat asupra prevenirii exploatării sexuale prin internet. Aceste țări au creat echipe de specialiști pentru a identifica și elimina conținutul sexual exploatat online. Kosovo și România au dezvoltat un sistem de servicii și protocoale de gestionare a cazurilor de exploatare sexuală care merită să fie aplicate și de alte țări în direcția asistenței sociale. Bosnia și Herțegovina, Georgia și Serbia luptă pentru crearea unor organizații pentru a compensa existența unor servicii deficiente din sectorul public, de la linii de asistență telefonică până la adăposturi anti-trafic. Republica Moldova desfășoară activități de recuperare și reabilitare create special pentru copiii care sunt victime ale exploatării și violenței, totodată având o mortalitate infantilă destul de înaltă în comparație cu țările europene,s-a pus accent pe protecția sănătății copiilor inclusiv prin imunizarea lor [Regional Analysis: South East Europe & South Caucasus ” Child Protection Index 2016” p-13,14].

Cu toate că Indexul include 626 indicatori care măsoară politica statului și acțiunile de protecție și îngrijirea a copiilor, indicatorii careanalizează efectele privind protecția sănătății copiilor ca: mortalitatea infantilă, mortalitatea până la vârsta de 5 ani sunt mai puțin reflectați în calcularea acestui Index, chiar dacă acești indicatori sunt prioritari și au fost stipulați în Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. În acest caz, în domeniul politicilor de protecție a sănătății copilului din Republica Moldova s-au întreprins un șir de măsuri conform Articolului 24 din Convenția Drepturilor Copilului. Acest articol stipulează dreptul tuturor copiilor, fără discriminare, ”de a se bucura decea mai bună stare de sănătate posibilă și de a beneficia de serviciile medicale și de recuperare”. Mortalitatea infantilă fiind una din problemele cu care se confruntă societatea modernă, aplicarea efectivă a acestui drept presupune eforturi din partea statului de a reduce mortalitatea infantilă, de a asigura asistența medicală cu accent pe dezvoltarea măsurilor primare de ocrotire a sănătății, de a combate maladiile și malnutriția [Stănculescu M. și Marin M., 2011].

Numărul copiilor decedați în vârstă sub un an în 2016 a fost de 375 din numărul copiilor de vârsta respectivă, principalele cauze de deces a copiilor în vârstă sub un an rămân a fi stările care apar în perioada perinatală (46,9%), anomaliile congenitale (25,3%), bolile aparatului respirator (10,9%), accidentele, intoxicațiile și traumele (4,5%). Mai mult de jumătate din copiii decedaţi sunt băieţi [Publicația statistică ”Copiii Moldovei”, 2016:8].

În anul 2008, în Republica Moldova a fost adoptată o nouă definiție a termenului de ”născut-viu”, conform criteriilor recomandate de către Organizația Mondială a Sănătății.[3] Trecerea la noile criterii de definire a născuților-vii a condiționat creșterea cu 20% a mortalității neonatale precoce (de la 5,1 în 2007 la 6,2 în 2008), precum și indicatorilor mortalității infantile, perinatale și mortinalității [Paladi G. și Bogdan-Moraru A., 2016:191]. Pe parcurs, Republica Moldova a realizat progrese importante în reducerea semnificativă a mortalităţii infantile, în condiţiile în care în anul 2000 rata acesteia a fost de 18,3 cazuri la fiecare 1000 de născuţi vii. În anul 2007, an în care a fost revăzută această țintă de către Guvernul Republicii Moldova, rata mortalităţii infantile ajunge la 11,3 cazuri la 1000 născuţi vii. Apoi în anul 2008, când Guvernul a început aplicarea metodologiei de definire a naşterilor vii, recomandată de către OMS, care defineşte drept “vie” acea naştere, cu greutatea copilului la naştere de 500 gr sau mai mult, rata mortalităţii infantile a cunoscut o uşoară creştere 12,1 cazuri la 1000 născuţi vii, ca apoi în anul 2010, să continue să scadă până la 11,0 cazuri la 1000 născuţi vii în anul 2011.În urma implementării reformei de protecție a copilului rata mortalității infantile a scăzut în 2017 până la 9,7 la 1000 de născuți-vii, respectiv a scăzut și rata mortalităţiipentru copiii sub cinci ani, până la 0,1 (Fig.4). Conform Strategiei pentru protecţia copilului pe anii 2014-2020, în proces de implementare se află Regulamentul privind mecanismul de colaborare intersectorială în domeniul medico-social în vederea prevenirii şi reducerii ratei mortalităţii infantile şi a copiilor cu vârsta de până la 5 ani la domiciliu, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1182 din 22 decembrie 2010.

Figura 4. Rata mortalității infantile și a copiilor sub cinci ani

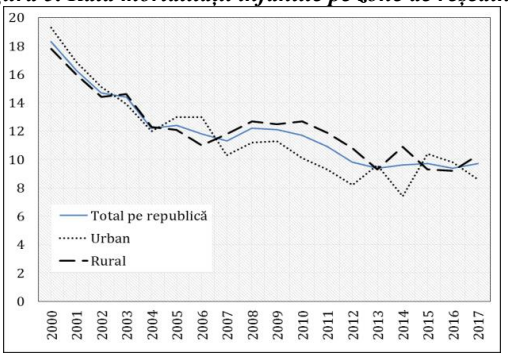
Sursa: conform datelor BNS

Odată cu introducerea sistemului de asigurări obligatorii în sănătate, asistenţa medicală şi medicamentele necesare gratuite, au avut un rol important în combaterea mortalităţii infantile şi materne. Politicile de sănătate şi programele naţionale pun accentul pe sănătatea mamei şi a copilului. Dezvoltarea sistemului regionalizat de asistenţă perinatală, fortificarea urgenţei pediatrice şi secţiilor regionale de reanimare şi terapie intensivă şi ridicarea nivelului de cunoştinţe prin instruirea medicală continuă a personalului sunt, de asemenea, exemple de eforturi majore şi cu impact deja vizibil. Dinamica principalelor componente ale mortalităţii infantile pe parcursul perioadei 2000-2017 ne arată o tendință descendentă a acestora atât în

[3]Conform acestei definiții, viu-născut reprezintă expulsia totală sau extragerea din organismul mamei a fătului la termenul de 22 de săptămâni şi mai mult şi/sau masa corpului de 500 g şi mai mult, care respiră sau prezintă alte semne de viaţă. Conform definiției utilizate în RM până în anul 2008, născut viu, copiii născuți în termenii de până la 28 săptămâni, cu masa mai mică de 1000g sau înălțimea mai mică de 35 cm nu se încadrau în termenul de născut viu, și respectiv nici în decedați, daca moartea survenea în primele 7 zile. Mai mult ca atât, unicul criteriu de născut viu, conform acestei concepții, a fost prezenţarespiraţiei, alte semne de viaţă nu se luau în considerare.

mediul urban, cât și în cel rural. Nivelul mai mic de mortalitate infantilă fixată în localitățile urbane în comparaţie cu cele ruralepoate fi datorită acordării asistenţei medicale calificate la oraşe (Fig.5).

Figura 5. Rata mortalității infantile pe zone de reședință.

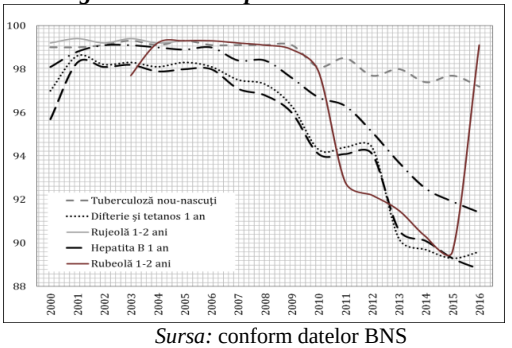

Sursa: conform datelor BNS

Aceste progrese sunt rezultatele diferitelor programe de sănătate implementate de guvern cu ajutorul partenerilor de dezvoltare ai țării, așa cum sunt regionalizarea asistenței medicale perinatale, înființarea unui sistem național de monitorizare și observare a asistenței medicale perinatale sau implementarea transportului in vitro.

Cum s-a menționat mai sus, la fel eforturi sporite s-au depus și la capitolul imunizarea copiilor cu ajutorul implementării Programului Național de Imunizare și a acțiunilor de creștere a conștientizării asupra efectelor pozitive a vaccinării copiilor. Însă efectele au fost negative deoarece rata de vaccinare a scăzut vizibil în ultimii ani (Fig.6).

Figura 6. Rata acoperirii cu vaccinare.

Sursa: conform datelor BNS

Schimbarea bruscă a curbei ratei de acoperire cu vaccinarea contra Rujeolei și Rubeolei se poate datora faptului că în anul 2012, în rezultatul importului infecției din România în raionul Florești au fost înregistrate 9 cazuri de Rujeola la persoane neimunizate. În anul 2013, în rezultatul importului Rujeolei din Federația Rusă, în raioanele Nisporeni și Călărași au fost înregistrate 27 cazuri printre persoane nevaccinate. Ca rezultat al importului infecției din alte țări Ministerul Sănătății, fiind îngrijorat de situație, a apelat la responsabilitatea părinților, dar și a lucrătorilor medicali pentru a respecta calendarul de vaccinare. Însă protejarea copiilor față de bolile contagioase, care pot fi prevenite eficient prin vaccinări, a suferit o diminuare a cuprinderii cu vaccinări în perioada 2008-2016, care se datorează în mare măsură refuzurilor din partea părinţilor. O analiză de echitate arată existența unei corelații negative între nivelul de educație al

mamei și rata imunizării copilului. În același timp, copiii din zonele urbane, mai ales din regiunea Nord și municipiul Chișinău, au o rată mai scăzută a imunizării prin comparație cu copiii din mediul rural, mai ales din regiunile din sudul și centrul țării. Explicațiile se referă la legăturile sociale mai puternice din comunitățile rurale, care oferă un mecanism de convingere mai facilă a populației de a-și vaccina copiii. Pe de altă parte, nivelul mai bun de informare referitor la efectele secundare ale imunizării duce la o rată mai scăzută a acceptării vaccinării de către femeile cu un grad mai ridicat de educație [Filipinschi, L., 2009].

Concluzii şi recomandări

În Republica Moldova cadrul legislativ şi conceptual a sistemului de protecţie a copilului este bine format, ceea ce lipseşte sunt mecanismele şi funcţionalitate deci modul în care statul îşi asigură îndeplinirea obligaţiunilor asumate în corespundere cu legislaţia naţională şi internaţională. Situaţia dificilă prin care trece întreaga ţară, cât şi lipsa resurselor financiare duc deseori, la încălcarea drepturilor elementare ale copiilor la supravieţuire, la dezvoltare, la protecţie. Între investiţiile în copii şi dezvoltarea umană există o strânsă legătură. Dezvoltarea umană nu este posibilă fără bunăstarea copiilor, care permite dezvoltarea armonioasă a copilului şi amplifică potenţialul unei societăţi de a rupe ciclul sărăciei. Investiţiile în programe de dezvoltare a copiilor au o logică economică. Acestea sunt mult mai rentabile decât aproape toate celelalte forme de investiţii publice sau private. Modelele concrete de dezvoltare a copilului, exemplele de proiecte în acest domeniu pot ajuta la înţelegerea caracterului eficient al acestor programe, a avantajelor pe care le reprezintă acestea în perspectivă. Eforturile întreprinse în ultimii ani de structurile statale în domeniul reformelor: restructurările economice, revizuirea cadrului legal, realizarea programelor de sănătate, s-au soldat cu rezultatele scontate, însă situaţia copilul rămâne a fi cea mai vulnerabilă.

Intervenţiile orientate spre îngrijirea şi dezvoltarea copilului pot fi împărţite convenţional în trei etape principale:

1. Practici de îngrijire realizate de părinţi şi comunităţi sau acţiuni ale îngrijitorilor şi comunităţilor pentru supravieţuirea, creşterea, dezvoltarea şi protecţia copiilor. Părinţii, fiind primii şi cei mai importanţi profesori ai copilului, au datoria morală şi legală de a crea un mediu cât mai ferit de pericole şi de a proteja copilul. Familia joacă adesea, cel mai important rol în calitatea îngrijirii și protecției pe care fiecare copil o primește. Acest rol este determinat prin cunoștințele, atitudinile, capacitatea și convingerile fiecărei familii legate de îngrijirea și protecția copiilor. Este important să recunoaștem că protecția socială axată pe familie și politicile sociale sunt influențate de cultura locală, inclusiv de atitudinile și comportamentul regional. Asigurarea familiei cu informaţii necesare şi informarea lor asupra practicilor pozitive de îngrijire și protecție a copiilor ar fi un pas înainte în domeniul protecției copilului.
2. Acces al familiilor şi comunităţilor la servicii de calitate (sănătate și protecţie), inclusiv pentru zonele rurale. Consolidarea capacităţilor familiilor de a-și îngriji proprii copii și extinderea accesului la servicii de bază de bună calitate. Aceste servicii ar trebui să fie accesibile și pentru categoriile mai afectate.
3. Politici publice, eforturi, cheltuieli şi acţiuni ale sectorului public la nivel local şi naţional ce vizează protecția copilului, promovate din punct de vedere a protecției drepturilor copiilor. Guvernul Republicii Moldova a introdus un șir de hotărâri cu privire la protecția copiilor, însă nu a acordat suficientă atenție și resurse pentru implementarea acestora. Prin urmare, se recomandă asigurarea implementării complete a legislației cu privire la protecția copiilor. Acest efort poate fi mai eficient şi poate avea un impact mai mare, în cazul formulării unor obiective comune și al elaborării unor rezultate coordonate.

Bibliografie

1. Bowlby, J., (1951). Maternal care and mental health. 3.355.534. Geneva, W.H.O. Monograph No. 2.http://whqlibdoc.who.int/monograph/WHO_MONO_2_(part1).pdf
2. Crestenco, T., (2013). Analiza sistemului de protecție a copiilor în situații de risc și a celor rămași fără ocrotire părintească. Chișinău, p 4.
3. Cușnir, L., (2018). Indexul de Protecție a Copilului pentru Republica Moldova și unele țări europene. Chișinău. Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice nr.1. ISSN 1857-2294.
4. Danii, R., (2002). Cadrul legal de protecţie a copilului în Republica Moldova în Didactica Pro., Nr.2(12). ISSN 1810-6455.
5. Dementieva, I. F., (1992). Soțialinaia adaptaţîia detei sirot: prablemî i perspectivî v usloviah rînca. Soţîologiceschie isledovania, № 10. ISSN 0132-1625.
6. Goldfarb, W., (1944). Infant rearing as a factor in foster home replacement. American Journal of Orthopsychiatry - Wiley Online Library.
7. Filipinschi, L., (2009). Analiza echităţii în sănătatea mamei şi copilului. Centrul pentru Politici de Sănătate și Analize ale Sănătăţii, ISBN 978-9975-4415-6-8.
8. Karen, K. and Kirst, A., (2013). Social Work&Social Welfare. – Critical Thinking Perspectives. ISBN-10: 0840028660.
9. Lîsina, M. I., (1986). Prablemî otnogeneza obșenia. M:- Pedagogica. 4303000000-082
10. Mulheir, G. and Browne, K., (2007). De-Institutionalising and transforming children's Services: A Guide To Good Practice. Birmingham: University of Birmingham Press.
11. Paladi, G. și Bogdan-Moraru, A., (2016). Aspectele demografice și medico-sociale ale sănătății reproductive în Republica Moldova. Buletin Medical nr. 3, , al Universitații de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”.
12. Preda, M., (2002). Politica socială românească între sărăcie şi globalizare, Iaşi, Editura Polirom, p. 25.
13. Publicația statistică ”Copiii Moldovei” (2016), Chișinău, p. 8.
14. Regional Analysis: South East Europe & South Caucasus ” Child Protection Index 2016” p-13,14. http://www.childpact.org/wp-content/uploads/2016/11/CPI-Regional.pdf.
15. Stănculescu, M. S. și Marin M., (2011) Analiza situației copiilor vulnerabili, excluși și discriminați din Moldova. ISBN 978-973-1733-01-9.

ANALYSIS OF THE OFFENCE OF CARRYING OUT OPERATIONS WITH PRECURSORS, EQUIPMENT OR MATERIALS FOR THE PURPOSE OF PRODUCING DRUGS, AND REFERRED TO IN ARTICLE 9 OF LAW 143/2000: FORMS, MEANS, SANCTIONS

ANALIZA CONȚINUTULUI INFRACȚIUNII DE EFECTUARE DE OPERAȚIUNI CU PRECURSORI, ECHIPAMENTE SAU MATERIALE, ÎN SCOPUL PRODUCERII DE DROGURI, PREVĂZUTĂ DE ART. 9 DIN LEGEA NR. 143/2000. FORME, MODALITĂȚI, SANCȚIUNI

Carmen – Elena ROȘU[1]

Abstract

In the present scientific demarche is performed a theoretical analysis of the offence of carrying out operations with precursors, equipment or materials for the purpose of producing drugs, provided by art. 9 of the law no. 143/2000.

In the case of this offence, the prejudicial deed consists from several alternative normative modalities, like producing, manufacturing, importing, exporting, offering, sale, transport, delivery of any type, send, procurement, purchase or possession of precursors, equipment or materials, intended for use in the cultivation, production or manufacture of illicit drugs at risk. By criminalizing such acts is ensured the criminal repression of activities other than the actual trafficking of drugs, but in close connection with them, activities which, although socially dangerous, in the absence of such regulation, would remain unpunished. We can say that this criminalization is a typical case, as the law maker has included in the criminal offense a series of preparatory acts for the production or manufacture of high-risk drugs, with a view to the stronger protection of social relations regarding public health, as a distinct offence. To exemplify the above, we can highlight the fact that the bringing of precursors and/or equipment into the country in order to start up a clandestine laboratory for the production of high-risk drugs is nothing more than preparatory acts for future drug trafficking offences.

Keywords: drugs, equipment, materials, precursors, producing drugs.

JEL: **K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.**

Fenomenul drogurilor în România a început să dobândească în perioada actuală proporţii deosebit de îngrijorătoare, care ar trebui să pună pe gânduri toţi factorii din ţara noastră implicaţi în prevenirea și contracararea flagelului morţii albe. Se remarcă o severă accentuare a problematicii drogurilor traficate în mod ilicit pe teritoriul statului român, cu precizarea necesară – și deloc liniștitoare – că numărul constatărilor efectuate, separat ori în comun, de către vameși și poliţie nu se identifică, niciodată și în nici o ţară de pe mapamond, situaţiilor reale de trafic ilicit de droguri ce se desfașoară în mod efectiv de către organizaţiile infracţionale ori de persoane în interes propriu.

Masiva și surprinzătoarea implicare a cetăţenilor români în comiterea infracţiunii de trafic de stupefiante, în continuă creștere, a făcut necesară o actualizare și o reglementare juridică mai amănunţită în această materie. Astfel a fost adoptată de către Parlamentul României Legea nr. 143 din 26 iulie 2000 privind combaterea traficului si consumului ilicit de droguri, care a abrogat dispoziţiile art. 312 din Codul Penal în ceea ce privește produsele sau substanţele stupefiante, precum și alte dispoziţii contrare.

[1] doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Facultatea de drept, carmenelena.rosu@gmail.com

Privite *lato sensu*, în momentul de față, drogurile reprezintă o problemă alarmantă, atât sub aspectul traficului, cât și sub aspectul consumului. O definiție unică a conceptului de drog, nu există, astfel doctrina statuează că pentru definirea conceptului de drog, trebuie să existe anumite criterii precum:

a. Psiho-activitatea: reprezentată de capacitatea substanței de influențare a psihicului uman;
b. Utilitatea medicală: reprezentată de acceptarea substanțelor din punct de vedere medical pentru a fi folosite în vederea vindecării organismului uman;
c. Ilegalitatea: reprezentată de substanțele ale căror posesie și comercializare sunt ilegale;
d. Definirea publică: reprezentată de substanțele denumite de societatea civilă ca drog [E. Goode, 1999, 60].

În limbajul uzual, drogul este definit ca o substanță de orice natură, susceptibilă de a crea dependență și de a duce la toxicomanie. Dacă privim din punct de vedere farmaceutic, drogul este văzut ca „acea materie având origine vegetală, animală sau minerală, care servește la prepararea anumitor medicamente, prescrisă de medic și care este produsă cu scopul de a alina suferința, a trata sau preveni anumite boli".

Potrivit Legii 143/2000 privind combaterea traficului si consumului ilicit de droguri, drogurile sunt plante, substanţe sau amestecuri, în compoziţia cărora se află plante ori substanţe, supuse controlului naţional, prevăzute în tabelele nr. I-III ale Legii antemenţionate, iar în conformitate cu art. 1 drogurile se împart în două categorii: droguri de risc și droguri de mare risc.

Sub umbrela unui număr de 11 infracţiuni pe care le prevede Legea nr. 143/2000 sunt incriminate practic toate faptele posibile, prin care s-ar putea încălca regimul legal al substanţelor şi produselor stupefiante, psihotrope cât şi al plantelor ce conţin asemenea substanţe cu alte cuvinte regimul drogurilor [Pavel Abraham s.a., 2004:78].

Într-adevăr, cele 11 infracţiuni care cuprind 55 de modalităţi normative prin care se poate încălca regimul drogurilor, plus unele forme agravate, vin să susţină ideea, că practic este acoperită toată plaja de fapte prin care s-ar putea încălca regimul drogurilor [Pavel Abraham s.a., 2004, p. 80].

Astfel, potrivit articolului 9 din Legea 143/2000, constituie infracţiune "producerea, fabricarea, importul, exportul, oferirea, vânzarea, transportul, livrarea cu orice titlu, trimiterea, procurarea, cumpărarea sau deţinerea de precursori, echipamente sau materiale, în scopul utilizării lor la cultivarea, producerea sau fabricarea ilicită de droguri de mare risc".

Prin incriminarea unor astfel de fapte, se asigură și represiunea penală a unor activități, altele decât traficul propriu-zis de droguri, dar în strânsă legătură cu acestea, activități care, deși socialmente periculoase, în lipsa unei astfel de reglementări, ar fi rămas nesancționate.

Putem afirma că această incriminare reprezintă un caz tipic, deoarece legiutorul a inclus în sfera ilicitului penal o serie de acte pregătitoare a producerii sau fabricării de droguri de mare risc, având în vedere ocrotirea mai fermă a unor relații sociale referitoare la sănătatea publică, acesta socotindu-le ca infracțiune distinctă.

Pentru exemplificarea celor antemenționate, putem învedera faptul că aducerea în țară a unor precursori și/sau a unor echipamente pentru punerea în funcțiune a unui laborator clandestin în vederea producerii de droguri de mare risc, nu reprezintă altceva decât acte pregătitoare în vederea săvârșirii unor infracțiuni viitoare de trafic de droguri.

Obiectul juridic special al acestei infracţiuni este reprezentat de relaţiile sociale privitoare la sănătatea publică, relaţii a căror existenţă şi normală dezvoltare presupune respectarea normelor legale ce se referă la producerea, fabricarea, importul, exportul etc., de precursori, echipamente sau materiale utilizate la obţinerea de droguri de mare risc.

Obiectul material este reprezentat în această situaţie de precursori, echipamente sau materiale folosite în scopul utilizării lor la obţinerea de droguri de mare risc.

Subiectul activ al acestei infracţiuni poate fi orice persoană. În situaţia importului sau exportului de asemenea produse, subiectul activ este calificat, trebuind să aibă calitatea de comerciant.

Sub aspectul participaţiei penale, infracţiunea poate fi săvârşită în oricare din formele sale.

Subiectul pasiv al infracţiunii este în principal statul, ca ocrotitor şi garant al sănătăţii publice, iar în secundar subiect pasiv poate fi şi persoana a cărei sănătate a fost periclitată ca urmare a nerespectării circuitului substanţelor socotite precursori, echipamentelor şi materialelor cu ajutorul cărora se obţin droguri de mare risc.

Elementul material al laturii obiective se realizează printr-o acţiune care se poate înfăţişa sub forma producerii, fabricării, importului, exportului, oferirii, vânzării, transportului, vânzării cu orice titlu, trimiterii, cumpărării sau deţinerii de precursori, echipamente sau materiale.

Prin cultivare se înţelege acţiunea de a însămânţa, răsădi, îngriji plante care conţin substanţe stupefiante, a lucra pământul precum şi recoltarea acestor plante. Din ele trebuie să se obţină substanţe ce fac parte din categoria drogurilor pentru ca acţiunea să fie ilicită.

Prin producerea de droguri se înţelege realizarea printr-o activitate oarecare (amestecare, topire, fierbere, ardere, combinare, etc.) a unuia din compuşii chimici care sunt cuprinşi în această categorie. În sensul Legii nr. 143/2000, producerea ilicită de droguri este o activitate ce are ca rezultat crearea unui drog ce face parte din categoria celor supuse controlului naţional. În ceea ce priveşte activitatea de producere ilicită de droguri, constatăm că ea este foarte apropiată, sub aspectul conţinutului, de activitatea de fabricare ilicită de droguri.

Însă, noţiunea de „producere”, aşa cum s-a spus în doctrină, cuprinde şi pe cele de „fabricare”, „extracţie” şi „preparare” ori „condiţionare” a unui produs ori a unei substanţe stupefiante sau psihotrope [Gh. Diaconescu, 1996:573]. Pentru a evita eventualele interpretări restrictive, legiuitorul a păstrat, însă, printre modalităţile infracţiunii şi noţiunile de „fabricare”, „extragere” şi „preparare”. Aceasta înseamnă că se va reţine modalitatea constând în producerea de droguri numai în cazul în care nu este realizat conţinutul altei modalităţi. De exemplu, dacă este fabricat un drog, nu se va reţine şi modalitatea producerii acestuia.

Fabricarea presupune producerea acestor substanţe în serie şi în cantităţi mari, prelucrând materiile prime şi obţinând astfel substanţe ilicite.

Prin fabricarea de droguri se înţelege o activitate organizată, de tip industrial, care presupune un proces tehnologic, cuprinzând mai multe operaţii şi utilităţile corespunzătoare, la care participă mai multe persoane şi prin care se obţin droguri în cantităţi mari. Fabricile care produc droguri sau condiţionează droguri (de pildă, cele care fabrică medicamente) trebuie să fie autorizate şi au obligaţia de a se înregistra la organul de poliţie competent din punct de vedere teritorial.

Experimentarea drogurilor este o modalitate normativă al cărei conţinut presupune o activitate prin care sunt testate sau încercate substanţele ori plantele prevăzute în tabelele I-III ale Legii nr. 143/2000. Experimentarea drogurilor este permisă numai în scop uman, veterinar sau ştiinţific, în baza unei autorizaţii emise de organul competent. Medicamentele noi nu pot fi folosite în tratarea unor afecţiuni la om, decât după ce au fost omologate de forurile competente naţionale sau internaţionale, după caz.

Constituie infracţiune şi experimentarea substanţelor sau produselor stupefiante asupra propriului corp, legea nefăcând nici o distincţie în această privinţă, pericolul social fiind acelaşi ca şi atunci când s-ar experimenta asupra altei persoane.

Extragerea de droguri este procesul prin care asemenea substanţe sunt obţinute, prin scoatere sau separare, din materiile (plante sau alte substanţe) care le conţin. Extragerea de droguri din plantele ce le conţin, prin scoaterea (obţinerea) unor substanţe concentrate, fără autorizaţie, chiar şi pentru propriul consum, reprezintă o operaţie ilicită ce realizează conţinutul infracţiunii examinate. De exemplu, extragerea opiului din capsulele de mac ori extragerea haşişului sau a uleiului din planta de canabis.

Prepararea se referă fie la combinarea a două sau mai multe substanţe, în final obţinându-se una din substanţele prevăzute ca drog în tabelele I-III din Legea 143/2000. Prepararea de droguri, ca infracţiune, nu trebuie să fie confundată cu amestecarea unor produse care, consumate, pot avea efecte asemănătoare cu cele ale unor droguri supuse controlului naţional. De exemplu, amestecarea unei cantităţi de alcool cu medicamente neuroleptice sau barbiturice.

Transformarea drogurilor reprezintă o operaţiune prin intermediul căreia, cu ajutorul unor reacţii chimice la care se folosesc precursori, un drog devine alt drog. De pildă, morfina (drog de mare risc) poate fi transformată în heroină (drog de mare risc). De cele mai multe ori, un drog mai ieftin (de pildă, morfina), printr-o reacţie chimică cu ajutorul unui precursor (în cazul morfinei, anhidrida acetică), este transformat în alt drog (heroina), care se vinde pe piaţa neagră la un preţ mult mai bun.

Oferirea de droguri supuse controlului naţional unei persoane, în contextul art. 2 din Legea nr. 143/2000, constă în fapta unei persoane de a propune alteia să accepte droguri sau darea de droguri unei persoane, în mod gratuit (în dar). Oferirea de droguri reprezintă o metodă curentă de lucru a traficanţilor pentru a atrage viitorii consumatori, deoarece, după câteva doze, drogurile creează dependenţă şi, în felul acesta, se pune în mişcare mecanismul implacabil al cererii şi ofertei de droguri pentru consum, de pe urma căruia traficanţii de droguri obţin venituri fabuloase. Oferirea de droguri constituie infracţiune, indiferent de scopul cu care este efectuată, conţinutul acesteia subzistând inclusiv în ipoteza în care persoana care realizează această operaţiune este dezinteresată din punct de vedere material.

Distribuirea de droguri se realizează prin acţiunea de împărţire, repartizare a acestor substanţe în mai multe locuri şi la mai multe persoane, acestea urmând ca la rândul lor să le pună în vânzare şi să le vândă efectiv.

Livrarea cu orice titlu reprezintă acţiunea de a furniza, de a preda substanţe supuse controlului naţional.

Prin trimitere de produse sau substanţe stupefiante se înţelege acţiunea de a dispune ca o persoană să ducă, să transporte şi să predea la o anumită destinaţie aceste produse. Nu este necesar în cadrul acestei modalităţi ca persoana care transportă şi predă la destinaţie substanţele stupefiante să aibă la cunoştinţă despre conţinutul transportului.

Transportul de droguri este activitatea prin care drogurile sunt deplasate (mutate) dintr-o ţară în alta sau dintr-un loc în altul pe teritoriul aceluiaşi stat, indiferent de mijlocul de locomoţie [animale de povară (măgari sau cămile, de pildă), trenuri, autoturisme, camioane, autobuze, nave sau aeronave etc.].

Procurarea presupune acţiunea de a face rost, de a obţine substanţe aflate sub control naţional. Nu are relevanţă modalitatea faptică prin care se realizează procurarea de droguri pentru existenţa infracţiunii, cu condiţia ca procurarea să nu se realizeze în scopul consumului propriu.

Prin cumpărare se înţelege acţiunea de a intra în posesia unei substanţe stupefiante considerate ca făcând parte din categoria drogurilor, plătind contravaloarea acesteia cerută de vânzător.

Deţinerea constă în fapta persoanei fizice de a ţine, la domiciliul său ori în orice alt loc ştiut de ea, substanţe stupefiante, indiferent dacă este sau nu consumatoare de droguri şi dacă acestea aparţin ei sau altei persoane.

Prin expresia „alte operaţiuni privind circulaţia drogurilor", legiuitorul a înţeles să includă orice alte activităţi având ca obiect droguri, prin care se pune în pericol sănătatea publică sau a consumatorului, altele decât cele anume prevăzute în alin. (1) al art. 2 din Legea nr. 143/2000. De exemplu, activitatea de schimb de droguri între doi consumatori sau de intermediere a vânzării drogurilor.

În practica judiciară, s-a reţinut că fapta de a intermedia vânzarea drogurilor de mare risc întruneşte elementele constitutive ale infracţiunii de trafic de droguri de mare risc, întrucât intermedierea vânzării de astfel de droguri constituie o operaţiune privind circulaţia drogurilor de mare risc, incriminată prin aceste dispoziţii [I.C.C.J, 3381/2007].

În ceea ce priveşte expresia „alte operaţiuni privind circulaţia drogurilor", Curtea Constituţională a fost sesizată cu o excepţie prin care a fost invocată neconstituţionalitatea textului legal care prevede această expresie, arătându-se că „prin formularea generică, în termeni nedefiniţi, a laturii obiective a infracţiunii pe care o incriminează, textul de lege criticat lasă la liberul arbitru al organului de urmărire penală, respectiv al instanţei de judecată, calificarea ca fiind sau nu infracţiune a unei conduite umane concrete (…). Se mai arată că formularea generică a sintagmei "ori alte operaţiuni privind circulaţia drogurilor" din textul art. 2 alin. (1) din Legea nr. 143/2000 este în contradicţie şi cu prevederile constituţionale ale art. 73 alin. (3), potrivit cărora infracţiunile se stabilesc prin lege organică, fiind de neconceput, în opinia autoarei excepţiei, ca legea organică ce incriminează infracţiuni să folosească astfel de termeni nedefiniţi.

Prin Decizia nr. 410/2004, Curtea Constituţională a respins excepţia privind neconstituţionalitatea dispoziţiilor atacate, statuând că: „textul de lege criticat nu contravine prevederilor constituţionale care consacră statul de drept, cu elementele definitorii ale acestuia, între care şi principiul legalităţii incriminării, întrucât reglementarea infracţiunii în cauză este realizată, în mod evident, prin lege. Contrar susţinerii autoarei excepţiei, Legea nr. 143/2000 nu foloseşte termeni nedefiniţi, "operaţiunile privind circulaţia drogurilor", incriminate prin textul legal criticat, fiind clar circumstanţiate de legiuitor. Se constată în acest sens că nu sunt sancţionate penal, prin dispoziţiile art. 2 alin. (1) din Legea nr. 143/2000, orice operaţiuni privind circulaţia drogurilor, ci numai acelea realizate fără drept şi care se referă la droguri de risc, expres nominalizate în tabelul nr. III al aceleiaşi legi. Aşadar, având în vedere pericolul social pe care îl presupune, orice operaţiune privind circulaţia drogurilor, care îndeplineşte cele două condiţii

impuse de legiuitor, poate constitui latura obiectivă a infracţiunii reglementată de art. 2 alin. (1) din Legea nr. 143/2000.

Legea nr. 143/2000 privind combaterea traficului şi consumului ilicit de droguri fiind o lege organică, Curtea nu poate primi nici critica de neconstituţionalitate în raport de dispoziţiile art. 73 alin. (3) lit. h) din Constituţie, republicată. De altfel, motivarea criticii formulate în acest sens vizează "termenii" utilizaţi la redactarea art. 2 alin. (1) din Legea nr. 143/2000. Or, după cum s-a arătat, modalitatea de stabilire a cuprinsului unei reglementări, precum şi a termenilor utilizaţi în cadrul acesteia, constituie o problemă de tehnică legislativă, domeniu în care legiuitorul este suveran, sens în care Curtea Constituţională s-a mai pronunţat în jurisprudenţa sa.

Curtea mai reţine că dispoziţiile legale criticate nu contravin principiului constituţional al separaţiei puterilor în stat, acestea nefiind de natură să confere autorităţii judecătoreşti "aptitudinea de a reglementa raporturi sociale ca fiind infracţiuni", aşa cum neîntemeiat susţine autoarea excepţiei. Astfel, reglementarea infracţiunii prevăzute de art. 2 alin. (1) din Legea nr. 143/2000, respectiv a elementelor constitutive ale acesteia, este realizată de legiuitor. Stabilirea de către instanţa de judecată a faptului dacă, în cauza dedusă judecăţii, fapta cu care a fost sesizată constituie infracţiune, aşadar implicit a faptului dacă o anumită acţiune reprezintă operaţiune privind circulaţia drogurilor de risc, desfăşurată fără drept, este o activitate proprie acesteia, de apreciere a probelor, de interpretare şi aplicare a dispoziţiilor legale la situaţii concrete şi de calificare a faptei deduse judecăţii, în virtutea unor prerogative conferite de puterea legislativă în limitele unei enumerări determinate.

În cadrul enunţului legislativ, elementele laturii obiective a infracţiunii sunt limitate la operaţiuni prestabilite de legiuitor privind circulaţia drogurilor de risc, desfăşurate fără drept. În procesul de interpretare şi aplicare a dispoziţiilor Legii nr. 143/2000, judecătorul nu poate ignora cadrul normativ în materie, nici legislaţia română şi nici reglementările internaţionale. Se observă în acest sens faptul că România a ratificat, prin Legea nr. 118/1992, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 341 din 30 decembrie 1992, Convenţia contra traficului ilicit de stupefiante şi substanţe psihotrope din 1988, astfel încât aceasta face parte din dreptul intern, în conformitate cu prevederile art. 11 din Constituţie, republicată.

Câtă vreme aplicarea dispoziţiilor art. 2 alin. (1) din Legea nr. 143/2000, aşadar implicit a sintagmei criticate, la cazurile concrete deduse judecăţii, presupune desfăşurarea de către instanţă a unor activităţi în concordanţă cu prerogativele ce-i sunt stabilite prin Constituţie şi alte legi, activităţi care nu sunt de natură să conducă la încălcarea neutralităţii care este de esenţa justiţiei, nu poate fi reţinută nici încălcarea, prin textul de lege criticat, a prevederilor constituţionale ale art. 124 alin. (2), ce consacră imparţialitatea justiţiei".

Existenţa elementului material al infracţiunii presupune ca cerinţă esenţială ca acţiunile enumerate mai sus să fie săvârşite în scopul utilizării lor la cultivarea, producerea sau fabricarea ilicită de droguri de mare risc.

Astfel, nu va exista infracţiune în cazul unui comerciant care importă precursori, echipamente ori materiale pe care le furnizează unei fabrici de medicamente care în mod legal poate produce şi fabrica droguri de mare risc în scopuri medicale.

Urmarea imediată constă în crearea unei stări obiective de pericol la adresa sănătăţii publice.

Întrucât existenţa infracţiunii nu este condiţionată de producerea unui rezultat anume, legătura de cauzalitate rezultă din însăşi materialitatea faptei.

Infracţiunea prevăzută la acest articol, indiferent de modalitaea în care se săvârşeşte, se comite cu forma de vinovăţie a intenţiei directe calificate prin scop.

Actele pregătitoare şi tentativa sunt posibile şi se pedepsesc. Consumarea infracţiunii are loc în momentul înfăptuirii uneia din acţiunile incriminate şi producerii rezultatului socialmente periculos. Unele modalităţi de comitere a faptei sunt susceptibile de a fi săvârşite în forma continuă, existând şi un moment al epuizării, la încetarea activităţii delictuoase.

Textul de incriminare prezintă mai multe modalităţi normative de săvârşire a infracţiunii: producerea, fabricarea, importul, exportul, oferirea, vănzarea, etc.

Organizarea, conducerea sau finanţarea acţiunilor enumerate în acest articol constituie modalităţi agravate de comitere a infracţiunii.

Dacă făptuitorul face parte dintr-o pluralitate constituită de infractori ne aflăm prezenţa unei alte agravante a acestei infracţiuni, prevăzută la art.12 alin. 1 din lege. Constituie agravantă fapta arătată mai sus, dacă are ca urmare moartea victimei (art. 12 alin. 3 din Legea 143/2000).

Bibliografie

1. Diaconescu, Gh., (1996), *Infracţiunile în legile speciale şi legile extrapenale.* Bucureşti: All.
2. Sima Constantin, (2002), *Infracţiuni prevăzute în legi speciale (comentate şi adnotate).* Bucureşti: Lumina Lex.
3. Ungureanu, A., Ciopraga A. (1996), *Dispoziţii penale din legi speciale române, comentate şi adnotate cu jurisprudenţa şi doctrina*. Bucureşti: Lumina Lex.
4. Legea nr. 143/2000 privind combaterea traficului si consumului ilicit de droguri.
5. I.C.C.J., Secţia penală, Decizia nr. 3381/2007, (www.scj.ro).
6. Decizia nr. 136/1998 (M.Of. nr. 448 din 24 noiembrie 1998).
7. Decizia nr. 410/2004 (M.Of. nr. 1049 din 12 noiembrie 2004).

CRIMINAL LIABILITY FOR THE ILLEGAL ORGANIZATION AND CONDUCT OF STATE MONOPOLY GAMBLING: PROPOSAL *DE LEGE FERENDA*

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU ORGANIZAREA ȘI DESFĂȘURAREA FĂRĂ DREPT A JOCURILOR DE NOROC CE CONSTITUIE MONOPOL DE STAT: PROPUNERE *DE LEGE FERENDA*

Gheorghe RENIȚĂ[1]

Abstract

Gambling has a considerable economic significance. At the same time, this activity rises serious risks to society. For these reasons, states have felt the necessity to establish rigorous and unitary regulations in this field. Starting from 6 January 2017, organizing and conducting gambling activities on the territory of the Republic of Moldova (except for the maintenance of casinos) was monopolized by the state. The administration of activities in the field of gambling that are the monopoly of the state is carried out by the state through the National Lottery of Moldova. Moreover, the gambling organization activity, which is a state monopoly, is not subject to licensing. The National Lottery of Moldova is a Joint Stock Company established by the Government of the Republic of Moldova. It is a full state-owned company. However, de lege lata, in the Republic of Moldova there is no norm of criminal law for the illegal organizing and conducting gambling on which the state monopoly was established. There is a legislative gap. This study proposes to fill this legislative vacuum.

Keywords: criminal liability, gambling, National Lottery of Moldova, sports betting, state monopoly.
JEL Classification: K14

În Republica Moldova regimul juridic al jocurilor de noroc a oscilat dintr-o extremă în alta. Mai întâi, cadrul normativ privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc a fost configurat de Legea nr. 285 din 18 februarie 1999 cu privire la jocurile de noroc (în continuare – Legea nr. 285/1999)[2].

Această lege distingea între: 1) jocuri de șansă – al căror rezultat este generat în întregime de elemente aleatorii, când cifrele întâmplătoare şi combinaţiile lor distribuite egal, de care depinde rezultatul jocului, se determină cu ajutorul cărţilor de joc, ruletei, zarurilor, biletelor de loterie, automatelor de joc sau în alt mod; 2) pariuri – al căror rezultat este generat parţial de elemente aleatorii, când jucătorul mizează pe caracterul real sau ireal al unui oarecare eveniment, iar organizatorul jocului se obligă să plătească câștigătorului suma câștigului; *și* 3) jocuri de abilitate – al căror rezultat depinde parţial de abilitatea fizică a jucătorului, iar câștigul minim nu poate fi mai mic decât miza.

Activitatea legată de jocurile de noroc era percepută ca o activitate de întreprinzător și era supusă licențierii. Această activitate putea fi desfășurată de orice persoană juridică constituită sub forma societății cu răspundere limitată sau, după caz, societății pe acțiuni, care achita taxa pentru licență[3] și deținea capitalul statutar cerut de lege[4]. În baza legii menționate, doar

[1] student-doctorand, Școala Doctorală de Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova), george1490.r@gmail.com

[2] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 50-52.

[3] Solicitantul licenței pentru activitatea în domeniul jocurilor de noroc urma să achite o taxă, după cum urmează: 1) exploatarea automatelor de joc cu câștiguri bănești – 23 100 de lei pentru fiecare unitate; 2) exploatarea automatelor de joc cu câștiguri bănești de tipul American Roulette – 1 280 000 de lei pentru fiecare unitate; 3) depunerea mizelor la competiţii sportive şi de alta natură – 28 % din suma totală a mizelor acceptate; 4) organizarea şi desfăşurarea loteriilor: a) momentane – 28 % din costul total anunţat al biletelor de loterie; b) cifrice – 28 % din costul total al biletelor de loterie vândute; 5) întreţinerea cazinourilor – 576 000 de lei pentru fiecare masă de joc.

desfășurarea loteriilor naţionale constituia monopolul statului. Această activitate a fost permisă în exclusivitate Loteriei Naționale a Moldovei. Așadar, în esență, Legea nr. 285/1999 reglementa, în prezența anumitor condiții, o piață deschisă pentru organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc pe teritoriul Republicii Moldova.

Ulterior, lucrurile au luat o altă întorsătură. *In concreto*, la 16 decembrie 2016 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 291 cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc[5] (în continuare – Legea nr. 291/2016). Această lege a înlocuit, începând cu 6 ianuarie 2017 – data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și, corespunzător, data intrării în vigoare, Legea nr. 285/1999.

Potrivit art. 3 al Legii nr. 291/2016, organizarea şi desfăşurarea activităţii în domeniul jocurilor de noroc pe teritoriul Republicii Moldova, cu excepția întreținerii cazinourilor, constituie monopol de stat şi are loc în condiţiile Legii nr. 291/2016. Gestionarea activității în domeniul jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat este realizată de către stat prin intermediul Loteriei Naționale a Moldovei. Mai mult, activitatea organizatorului jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat – Loteria Națională a Moldovei – nu este supusă licențierii.

Loteria Națională a Moldovei este o Societate pe Acțiuni creată de către Guvernul Republicii Moldova. Ea este o societate cu capital statutar alimentat în întregime de stat[6].

Conform art. 6 al Legii nr. 291/2016, este considerată activitate în domeniul jocurilor de noroc: a) întreținerea cazinourilor; b) organizarea şi desfăşurarea loteriilor; c) organizarea funcționării sălilor de joc cu automate de joc cu câștiguri bănești; d) organizarea şi desfăşurarea pariurilor pentru competiţiile/evenimentele sportive; e) organizarea jocurilor de noroc prin intermediul rețelelor de comunicaţii electronice. Însă, numai sectorul ce vizează întreținerea cazinourilor nu a fost supus monopolizării de către stat. Prin urmare, doar acest sector este licențiat.

Astfel, rezultă că, actualmente, orice altă entitate, în afară de Loteria Națională a Moldovei care s-ar încumeta să organizeze și să desfășoare jocuri de noroc ce constituie monopol de stat alunecă pe terenul ilegalității. Lucrurile devin și mai anevoioase în cazul jocurilor de noroc *on-line*, care ar putea fi accesate din orice colț al lumii de pe un telefon mobil sau un alt dispozitiv. Jucătorul poate paria fără a-și părăsi domiciliul și în orice moment. Pentru rezolvarea acestei probleme unele state încearcă să blocheze, spre exemplu, site-urile care oferă ocazii de a paria *on-line* (*e.g.* Olanda[7]), nu însă și Republica Moldova. O banală culegere a textului „pariuri.md" pe motoarele de căutare pe internet ne oferă posibilitatea de a miza pe evenimente sportive la două case de pariuri *on-line*.

În acest sens, în cauza C-42/07, Curtea de Justiție a Uniunii Europene (în continuare – CJUE, numită sugestiv și „Curtea de la Luxembourg") a reținut că *Liga Portuguesa de Futebol Profissional* (în continuare – „Liga"; persoană juridică de drept privat, cu structură asociativă și cu scop nelucrativ, care grupează toate cluburile ce participă la competiții de fotbal profesionist în Portugalia) și *Bwin International Ltd* (în continuare – „Bwin"; o întreprindere de jocuri de noroc *on-line* cu sediul în Gibraltar, având licență eliberată de acest stat) au fost sancționați (contravențional) cu amendă în mărime de 75 000 de euro și, respectiv, de 74 500 de euro pentru

[4] Persoana juridică trebuia să aibă un capital statutar (la data solicitării licenței) în mărime de: 600 000 de lei pentru cazinouri; 250 000 de lei pentru loteriile naționale; 200 000 de lei pentru pariuri, sălile cu automate de joc; 150 000 de lei pentru loteriile regionale; 50 000 de lei pentru jocurile de abilitate; 25 000 de lei pentru automatele de joc. Precizăm că un leu moldovenesc echivalează cu aproximativ 0,25 RON sau cu aproximativ 0,05 euro (EUR).

[5] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 2-8.

[6] Hotărârea Guvernului cu privire la crearea Societăţii pe Acţiuni „Loteria Naţională a Moldovei", nr. 371 din 24 mai 2011, publicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2011, nr. 87-90.

[7] Judgment of 3 June 2010, *Ladbrokes Betting & Gaming Ltd*, Case C-258/08, EU:C:2010:308, § 11. Disponibil: https://goo.gl/oraQqP

promovarea, organizarea și exploatarea, prin internet, a pariurilor mutuale ce constituie monopol de stat în Portugalia, precum și pentru publicitatea realizată pentru jocurile respective.

În fapt, CJUE a constatat că în baza unui contract de sponsorizare pentru patru sezoane sportive „Bwin" a dobândit drepturi care îi permit să aplice logoul „betandwin.com" pe echipamentele sportive purtate de jucătorii cluburilor ale căror echipe participă la campionatul organizat de către „Liga", precum și de a afișa logoul în discuție pe stadioanele acestor cluburi; mai mult, site-ul internet al „Liga" a inclus referințe și un link către site-ul internet al „Bwin". Pe acest din urmă site (adică, al „Bwin") se putea paria *on-line* pe evenimente sportive, inclusiv desfășurate în Portugalia.

Așadar, s-a stabilit că persoanele vizate au încălcat dreptul exclusiv acordat potrivit legislației unei entități de stat (*Departamento de Jogos da Santa Casa da Misericórdia de Lisboa*, un organism multisecular cu scop nelucrativ responsabil de finanțarea unor cauze de interes public) de a organiza și de a exploata jocuri de noroc pe teritoriul Portugaliei.

În opinia noastră, în acest caz, persoanele sancționate nu au organizat și desfășurat pariuri sportive pe teritoriul Portugaliei, ci doar au promovat și, deci, au făcut publicitate pentru un site de pariuri sportive. Indicarea pe un site găzduit de serverele dintr-un stat a unui link către site-ul internet al unui operator de jocuri de noroc din alt stat, *eo ipso*, nu echivalează cu organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc pe teritoriul primului stat. Prin absurd, diseminarea unui link privind site-ul unui operator de jocuri de noroc pe o rețea de socializare nu presupune că acea persoană a organizat și desfășurat jocurile de noroc în cauză. Pentru aceasta mai este necesar ca alte persoane să acceseze acel din urmă site și să parieze. Totuși, CJUE a fost chemată să decidă în privința altui aspect: dacă regimul de exclusivitate acordat unei singure entități contravine dreptului Uniunii Europene (în continuare – UE).

Curtea de la Luxembourg și-a început analiza prin a sublinia că împrejurarea precum că un stat membru al UE a ales un sistem de protecție diferit de cel adoptat de un alt stat membru al UE nu poate avea incidență asupra aprecierii necesității și proporționalității dispozițiilor adoptate în materie. Acestea trebuie să fie apreciate numai în raport cu obiectivele urmărite de autoritățile competente ale statului membru în cauză al UE și cu nivelul de protecție pe care acestea intenționează să îl asigure. Autorizarea limitată a jocurilor de noroc într-un cadru exclusiv prezintă avantajul de a canaliza exploatarea acestora într-un circuit controlat și de a preveni riscurile unei asemenea exploatări în scopuri frauduloase și infracționale. Lupta împotriva criminalității poate constitui un imperativ de interes general de natură să justifice restricții privind operatorii autorizați să propună servicii în sectorul jocurilor de noroc. Așadar, un stat membru al UE este îndreptățit să considere că simplul fapt că un operator precum „Bwin" propune în mod legal servicii din acest sector prin internet într-un alt stat membru al UE, în care este stabilit și în care este în principiu supus deja unor condiții legale și unor controale din partea autorităților competente ale acestui din urmă stat, nu poate reprezenta o garanție suficientă de protecție a consumatorilor naționali împotriva riscurilor de fraudă și de criminalitate, având în vedere dificultățile pe care autoritățile statului membru de stabilire le pot întâlni în contextul evaluării calităților și a probității profesionale a operatorilor străini.

În consecință, CJUE a decis că legislația UE, în special principiul liberei prestări a serviciilor, nu se opune unei reglementări a unui stat membru al UE, care supune organizarea și promovarea jocurilor de noroc unui regim de exclusivitate în favoarea unui singur operator și care interzice oricărui alt operator, inclusiv unui operator stabilit în alt stat membru al UE, să ofere, prin internet, pe teritoriul primului stat membru al UE servicii care sunt supuse regimului

menționat[8]. Această abordare a fost confirmată și în alte cauze judecate de Curtea de la Luxembourg[9].

Din analiza acestui verdict deducem că statele care au instituit monopolul de stat asupra jocurilor de noroc pot să stabilească răspunderea pentru fapta de organizare și desfășurare a jocurilor de noroc neavând acest drept. Cum a procedat Republica Moldova?

Astfel, s-ar părea că organizarea și desfășurarea ilegală a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat, soldată cu obținerea unui profit în proporţii mari, poate să atragă răspunderea în baza lit. a) alin. (1) art. 241 din Codul penal al Republicii Moldova[10] (în continuare – CP RM), normă care incriminează practicarea ilegală a activității de întreprinzător, *i.e.* în modalitatea normativă de desfășurare a activității de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate. Dacă fapta în discuție nu ar genera un profit în proporţii mari[11], atunci, aparent, ar trebui să survină răspunderea conform alin. (1) art. 263 din Codul contravențional al Republicii Moldova.

Am recurs la formulele „s-ar părea", „aparent", deoarece pentru a reține în sarcina făptuitorului desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate el trebuie să aibă posibilitatea legislativă să facă acest lucru. Însă, în condițiile în care activitatea de organizare și desfășurare a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat a fost atribuită în mod exclusiv Loteriei Naționale a Moldovei, orice alt operator nu ar putea pretinde înregistrarea în vederea desfășurării acestei activități. O astfel de cerere va fi respinsă *ab initio*, pentru că legea nu conferă dreptul de a desfășura această activitate altor operatori. În același sens a statuat și Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (în continuare – CtEDO, numită sugestiv și „Curtea de la Strasbourg") în cauza *Ladbrokes Worldwide Betting v. Suedia*[12]. În această speță, CtEDO a reținut că reclamanta, o companie britanică, a solicitat guvernului suedez eliberarea unei autorizaţii care să-i permită să organizeze servicii de pariuri şi jocuri de noroc în Suedia. Guvernul a respins cererea, argumentând că pariurile şi jocurile de noroc în Suedia sunt rezervate statului şi că profiturile rezultate din aceste activităţi trebuie să fie în beneficiul publicului sau de utilitate publică. Curtea de la Strasbourg a considerat că era necesar, la caz, să stabilească dacă a existat la acel moment un drept despre care s-ar fi putut spune că era recunoscut de legea suedeză. Sub acest aspect, s-a reținut că, potrivit cadrului normativ din Suedia, pariurile şi alte jocuri de noroc sunt supuse unei autorizaţii rezervate asociaţiilor suedeze non-profit care îndeplinesc anumite condiţii. În plus, s-a remarcat că legislația Suediei conferă guvernului puterea de a emite autorizaţia privind organizarea de jocuri de noroc în situaţiile în care acesta consideră că este cazul, fără a specifica condițiile exercitării acestei puteri. Această putere discreționară dată fiind unei autorități publice, CtEDO a decis că reclamanta nu putea să pretindă la un drept recunoscut de legea internă și, prin urmare, a respins cererea ca fiind incompatibilă *ratione materiae*[13]. Așadar, în cazul organizării și desfășurării fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat nu poate fi aplicată răspunderea conform lit. a) alin. (1) art. 241 CP

---

[8] Judgment of 8 September 2009, *Liga Portuguesa de Futebol Profissional*, Case C-42/07, EU:C:2009:519, §§ 25-26, 58, 63, 73. Disponibil: https://goo.gl/EugFUT

[9] Judgment of 3 June 2010, *Sporting Exchange Ltd*, Case C-203/08, EU:C:2010:307, § 37. Disponibil: https://goo.gl/A2nYr7; Judgment of 3 June 2010, *Ladbrokes Betting & Gaming Ltd*, Case C-258/08, EU:C:2010:308, § 58. Disponibil: https://goo.gl/oraQqP; Judgment of 8 July 2010, *Otto Sjöberg and Anders Gerdin*, Joined Cases C-447/08 and C-448/08, EU:C:2010:415, § 57. Disponibil: https://goo.gl/q7Pkhm

[10] Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18 aprilie 2002, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74.

[11] Potrivit alin. (1) art. 126 CP RM, se consideră proporţii mari valoarea bunurilor sustrase, dobândite, primite, fabricate, distruse, utilizate, transportate, păstrate, comercializate, trecute peste frontiera vamală, valoarea pagubei pricinuite de o persoană sau de un grup de persoane, care depăşeşte 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârşirii faptei. Precizăm că în Republica Moldova, pentru anul 2018, salariului mediu lunar pe economie a fost prognozat în mărime de 6 150 de lei (MDL).

[12] *Ladbrokes Worldwide Betting v. Sweden* (dec.), no. 27968/05, 6 May 2008, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/Fafdic

[13] *Ibidem*.

RM. Această concluzie este valabilă atât în contextul Legii nr. 285/1999, cât și în contextul Legii nr. 291/2016.

Fără a întrerupe firul logic, considerăm că organizarea și desfășurarea fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat nu ar putea să se circumscrie nici dispoziției de la lit. b) alin. (1) art. 241 CP RM – desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație. Această activitate nu este interzisă, ci conferită prin efectul legii doar unui operator de jocuri de noroc (*i.e.* Loteria Națională a Moldovei). În doctrina juridică s-a demonstrat că ipoteza de desfășurare a unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, nu se regăsește în dispoziția de la art. 241 CP RM[14]. Această teză este valabilă pentru desfășurarea unor genuri de activitate asupra cărora statul a instituit monopolul de stat. Astfel, orice persoană care ar organiza și desfășura jocuri de noroc fără conferirea acestui drept nu poate fi trasă la răspundere penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător.

Mai mult, fapta în discuție nu se circumscrie nici alin. (1) art. 356 „Jocurile de noroc şi ghicitul în locuri publice" din Codul contravențional al Republicii Moldova[15], normă care sancționează fapta de desfășurare a jocurilor de noroc neautorizate cu amendă de la 30 la 60 de unităţi convenţionale[16] sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 40 la 60 de ore. Ne bazăm pe următorul argument: genul de activitate (de întreprinzător) – organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat – nu este suspus autorizării în conformitate cu Legea Republicii Moldova nr. 160 din 22 iulie 2011 privind reglementarea prin autorizare a activităţii de întreprinzător[17].

Totuși, într-un prim reflex, unii practicieni ai dreptului vor fi tentați să aplice, pentru organizarea și desfășurarea fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat, răspunderea în baza alin. (4) art. 10 al Legii Republicii Moldova nr. 845 din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi[18]: „[p]entru desfăşurarea activităţii fără licenţă sau a activităţilor interzise pe teritoriul Republicii Moldova, precum şi a celor *permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat*, Serviciul Fiscal de Stat, Agenția Servicii Publice sau alt organ abilitat cu atribuţia de eliberare a licenţei aplică amendă în mărimea venitului brut din realizarea obţinută în urma activităţilor menţionate" [evid. ns.].

Prin prisma criteriilor *Engel*[19], denumite astfel după cauza eponimă (*Engel și alții v. Olanda*[20], judecată de CtEDO în anul 1976) în care acestea au fost formulate pentru prima dată, considerăm că aceasta normă ar putea fi considerată de natură „penală" în sensul autonom al conceptului conturat de jurisprudența CtEDO. Cu certitudine, „amenda în mărimea venitului brut, obţinut în urma activităţilor interzise pe teritoriul Republicii Moldova [precum şi a celor permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat], menționată la alin. (4) art. 10 al Legii cu privire

[14] Băbălău D., *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 168-172.
[15] Codul contravențional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24 octombrie 2008, publicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 3-6.
[16] Potrivit alin. (1) art. 34 din Codul contravențional al Republicii Moldova, o unitate convenţională este egală cu 50 de lei.
[17] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2011, nr. 170-175.
[18] *Monitorul Parlamentului Republicii Moldova*, 1994, nr. 2.
[19] Se are în vedere: calificarea faptei conform dreptului național, natura juridică a încălcării, precum și gradul de severitate al sancțiunii de care este pasibilă persoana. Aceste criterii sunt alternative, și nu cumulative, fără a exclude însă o examinare deplină a acestora, atunci când analiza separată a fiecărui criteriu nu permite o concluzie clară cu privire la existența unei acuzații în materie penală.
[20] *Engel and others v. The Netherlands*, no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, §§ 80-86, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/X5nWH1

la antreprenoriat și întreprinderi, reprezintă o sancțiune care corespunde (sau, chiar, depășește), după gradul de severitate, pedeapsa amenzii în sensul art. 64 CP RM"[21]. Amenda aplicată nu are drept scop compensarea unui prejudiciu, ci urmărește să împiedice, în esență, repetarea unor acțiuni similare. Astfel, bazându-ne pe jurisprudența CtEDO[22], apreciem că fapta sancționată de alin. (4) art. 10 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi face parte, prin natura și prin gravitatea sa, din „materia penală". Avem în vedere, în special, confirmarea scopului preventiv și represiv al sancțiunii, precum și aplicabilitatea *ius puniendi* de către stat, în cazul reprimării încălcării menționate.

Am spus „într-un prim reflex", pentru că între noțiunea „întreprindere de stat" și noțiunea „societate pe acțiuni în care statul are cotă-parte" (fie chiar și integrală, așa cum este în cazul Loteriei Naționale a Moldovei) nu poate fi pus semnul egalității; ele nu se confundă, ci, din contra, au individualitatea lor și trebuie deosebite după următoarele criterii[23]: 1) forma organizatorico-juridică de desfășurare a activității de întreprinzător: din alin. (1) art. 13 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi reiese că întreprinderea de stat și societatea pe acțiuni sunt forme organizatorico-juridice diferite de desfășurare a activității de întreprinzător; 2) tipul societății: din alin. (2) art. 106 din Codul civil al Republicii Moldova[24] deducem că societatea pe acțiuni este o societate comercială, în timp ce întreprinderea de stat – nu; 3) proporția capitalului social deținut de stat: din alin. (1) art. 1 al Legii Republicii Moldova nr. 246 din 23 noiembrie 2017 cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală[25], aflăm că întreprinderea de stat este persoana juridică care desfășoară activitate de întreprinzător în baza bunurilor proprietate de stat transmise ei în administrare și/sau ca aport în capitalul social și în baza proprietății obținute de aceasta în rezultatul activității economico-financiare, dimpotrivă, în cazul societății pe acțiuni (create de către stat) capitalul statutar poate fi alimentat în totalitate sau parțial de stat.

Echivalarea acestor două noțiuni ar însemna nu altceva decât aplicarea legii prin analogie în detrimentul persoanei, ceea ce este interzis de art. 22 din Constituția Republicii Moldova[26] și de art. 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului[27] (în continuare – CEDO), prevederi care garantează principiul legalităţii incriminării şi a pedepsei penale (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*). În subsidiar, conform alin. (2) art. 3 CP RM, „[i]nterpretarea extensivă defavorabilă şi aplicarea prin analogie a legii penale sunt interzise". Cerinţa interpretării stricte a normei penale, ca şi interdicţia analogiei în aplicarea legii penale urmăresc protecţia persoanei împotriva arbitrarului[28]. A fost constatată încălcarea art. 7 CEDO, spre exemplu, în cazul

[21] Băbălău D. *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător*, p. 209.
[22] *Jussila v. Finland* [GC], no. 73053/01, 23 November 2006, §§ 30-38, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/MzQEes; *Grande Stevens v. Italy*, no. 18640/10, 4 March 2014, §§ 94-101, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/7Yquys; *Nykänen v. Finland*, no. 11828/11, 20 May 2014, §§ 38-41, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/2NEJY8; *Kiiveri v. Finland*, no. 53753/12, 10 February 2015, §§ 29-30, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/U9hHC2; etc.
[23] Băbălău D., *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător*, p. 172.
[24] Codul civil al Rep. Moldova, nr. 1107 din 6 iunie 2002, în *Monitorul Oficial al Rep. Moldova*, 2002, nr. 82-86.
[25] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 441-450.
[26] Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, publicată în *Monitorul Oficial al Rep. Moldova*, 1994, nr. 1.
[27] Convenția de la Roma pentru apărarea drepturilor omului și a libertăţilor fundamentale din 4 noiembrie 1950 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298 din 24 iulie 1997), publicată în Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), vol. I. Chișinău: Moldpres, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, Chișinău, 1998.
[28] Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător) (Sesizarea nr. 37g/2016), nr. 21 din 22 iulie 2016, publicată în

Başkaya și Okçuoğlu v. Turcia[29], unde pedeapsa cu închisoarea pentru diseminarea propagandei împotriva caracterului indivizibil al statului i-a fost impusă unui redactor de editură în baza unei prevederi aplicabile editorilor. Pentru a evita nu doar rușinea, pe plan internațional, ci și probabilitatea plății de compensații (materiale și/sau morale) trebuie să învățăm din greșelile altora și să nu așteptăm o condamnare din partea Curții de la Strasbourg.

Așadar, *de lege lata*, în Republica Moldova nu există un mijloc represiv (de drept penal) pentru fapta de organizare și desfășurare fără drept a jocurilor de noroc asupra cărora a fost instituit monopolul de stat. Se atestă o lacună legislativă. Doar în cazul prevăzut la lit. a) alin. (2) art. 54 al Legii nr. 291/2016 – organizarea și desfășurarea unui joc de noroc interzis[30] – poate fi aplicată răspunderea penală în baza lit. b) alin. (1) art. 241 CP RM[31]. Concretizăm: în această situație se exclude aplicarea, în subsecvent, pentru activitățile interzise pe teritoriul Republicii Moldova, a sancțiunii stabilite la alin. (4) art. 10 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Ca atare, „[o] astfel de răspundere poate fi aplicată doar pentru desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație, care nu implică producerea urmărilor prejudiciabile sub forma obținerii unui profit în proporții mari”[32]. Soluția derivă din respectarea principiului neadmiterii tragerii la răspundere de două (sau mai multe) ori pentru una și aceeași faptă. Mai mult, în raport cu alin. (4) art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi poate fi aplicată, *mutatis mutandis*, regula stabilită de alin. (1) art. 233 din Codul fiscal al Republicii Moldova: „[t]ragerea la răspundere pentru încălcarea fiscală se face în temeiul legislației fiscale în vigoare în timpul și la locul săvârșirii încălcării, cu excepția situațiilor când legea nouă prevede sancțiuni mai blânde, *cu condiția că încălcarea fiscală, prin caracterul ei, nu atrage după sine, în condițiile legii, răspunderea penală*”[33] [evid. ns.]. Astfel, este inadmisibilă cumularea răspunderii în baza lit. b) alin. (1) art. 241 CP RM și în baza alin. (4) art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi pentru una și aceeași faptă; ele se exclud reciproc.

Revenind la subiectul analizat, reținem că celelalte activități ilegale în domeniul jocurilor de noroc specificate în alin. (2) art. 54 al Legii nr.291/2016[34] scapă incidenței art. 241 CP RM,

---

Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 355-359; Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 173g/2017 și nr. 37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional (proxenetismul și practicarea prostituției), nr. 36 din 19 aprilie 2018, publicată în *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 195-209.

[29] *Başkaya and Okçuoğlu v. Turkey* [GC], nos. 23536/94 and 24408/94, 8 July 1999, §§ 42-43, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/G738DP

[30] Se are în vedere: a) pariurile încheiate pe rezultatele unor concursuri clandestine; b) jocurile ale căror rezultate pot fi influențate prin dexteritatea organizatorului de joc, a mânuitorului mijloacelor de joc (precum cauciucurile cu timbre, capacele cu bile etc.); c) jocurile de tip pariu, indiferent de forma de organizare și mijloacele de joc utilizate, care folosesc ca suport (obiect) de joc rezultatele loteriilor, indiferent de modul în care se organizează aceste jocuri și în care participanții au posibilitatea să indice (pronosticheze) rezultatele acestor evenimente; d) alte jocuri de noroc care nu sunt prevăzute de Legea nr. 291/2016.

[31] Стати В.А. *Ответственность за занятие игорным бизнесом по законодательству Украины и Республики Молдова*. În: Пріоритетні напрями наукових досліджень: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 17-18 вересня 2016 року). Київ: МЦНД, 2016, с. 44.

[32] Băbălău D. *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 208.

[33] În același sens, a se vedea: Băbălău D. *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător*, p. 208.

[34] Se are în vedere: 1) încălcarea regulilor jocurilor de noroc sau organizarea jocurilor de noroc conform regulilor care nu corespund cerințelor Legii nr. 291/2016 sau altor acte normative; 2) împiedicarea exercitării de către organele de control a funcțiilor lor; 3) refuzul de a prezenta documentele care reflectă activitatea financiar-economică a organizatorului de jocuri de noroc; 4) prezentarea datelor false; 5) nerespectarea prescripțiilor

rămânând în afara ariei de acoperire a legii penale. Pentru suplinirea acestui vacuum legislativ, C. Chihai[35] a recomandat completarea Codului penal al Republicii Moldova cu art. 241^2 „Încălcarea legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc", cu următorul conținut normativ:

„(1) Încălcarea legislaţiei privind organizarea şi desfăşurarea jocurilor de noroc interzise, fără licență sau într-un loc interzis, dacă prin aceasta a fost obţinut un profit în proporții mari,

se pedepseşte cu amendă în mărime de la 500 la 3000 unităţi convenţionale, cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani, iar persoana juridică se pedepseşte cu amendă în mărime de la 1000 la 3000 unităţi convenţionale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate.

(2) Aceeaşi acţiune:

a) soldată cu obţinerea unui profit în proporții deosebit de mari;

b) săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizaţie criminală,

se pedepseşte cu amendă în mărime de la 2000 la 4000 unităţi convenţionale sau cu închisoare de până la 2 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani, iar persoana juridică se pedepseşte cu amendă în mărime de la 3000 la 6000 unităţi convenţionale".

Totuși, această propunere *de lege ferenda* nu eclipsează lacuna legislativă decelată de noi. Aici pot fi profilate două soluții alternative: 1) completarea alin. (4) art. 10 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, astfel încât această normă să-și extindă raza de acțiune și în cazul desfășurării activității permise în mod exclusiv societăților pe acțiuni în care statul deține cotă-parte; *sau* 2) ajustarea recomandării privind completarea Codului penal al Republicii Moldova cu art. 241^2 „Încălcarea legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc", astfel încât acest articol să devină aplicabil și în ipoteza de organizare și desfășurare fără drept a jocurilor de noroc asupra cărora a fost instituit monopolul de stat.

Anterior am pledat pentru prima opțiune[36]. Pe parcursul acestei cercetări ne-am reconsiderat punctul de vedere și apreciem că a doua variantă este mai oportună, pentru argumentele prezentate *infra*.

În primul rând, legea penală ar asigura un răspuns juridic adecvat și proporțional pentru inhibarea efectivă (în viitor) a conduitei persoanelor care vor avea cutezanța, în lipsa unui drept conferit de legislație, să organizeze și să desfășoare jocuri de noroc asupra cărora a fost instituit monopolul de stat, mai ales atunci când această activitate implică obținerea unui venit în proporții mari sau deosebit de mari. Datorită veniturilor pe care le poate genera, astfel de fapte vor capta atenția grupărilor de criminalitate organizată, ceea ce și justifică intervenția dreptului penal ca *ultima ratio*.

---

organelor de control; 6) admiterea accesului la jocurile de noroc (cu excepția loteriilor, a pariurilor și a jocurilor de abilitate) al persoanelor cu vârsta sub 21 de ani; 7) organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc cu încălcarea cerințelor de introducere a informațiilor în sistemul electronic unic de monitorizare de stat a jocurilor de noroc; 8) folosirea mijloacelor și a utilajului de joc care nu corespunde cerințelor Legii nr. 291/2016.

[35] Chihai C. *Răspunderea penală pentru încălcarea legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc – propunere* de lege ferenda. În: Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale", 2018, nr. 3, p. 98.

[36] Reniță Gh. *Organizarea și desfășurarea pariurilor în condiții de legalitate – premisă* sine qua non *pentru aplicarea răspunderii conform art. 242^1 și 242^2 din Codul penal al Republicii Moldova*. În: Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference „Social and Economic Aspects of Education in Modern Society", Vol. 4, July 19, 2018, Warsaw, Poland. Warsaw: RS Global, p. 10.

În al doilea rând, legiuitorul trebuie să pună în competența judecătorului aplicarea pedepsei în anumite limite predeterminate – minimul și maximul special al pedepsei, precum și să prevadă, pentru același judecător, instrumentele care să-i permită alegerea și determinarea unei sancțiuni concrete, în raport cu particularitățile faptei și cu persoana care a comis o contravenție sau o infracțiune[37]. Incriminarea faptei de organizare și desfășurare fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat va acorda posibilitatea individualizării efective a pedepsei, în dependență de caracterul și gradul prejudiciabil al faptei, de personalitatea făptuitorului, precum și de circumstanțele care atenuează sau care agravează răspunderea. În schimb, sancțiunea stabilită la alin. (4) art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi este fixă și se aplică în mărimea venitului brut obținut. Lipsa mecanismelor prin care ar fi posibilă realizarea individualizării judiciare denaturează caracterul efectiv, proporțional și disuasiv al sancțiunilor. Legiuitorul nu poate determina sancţiunea pentru fiecare situaţie posibilă *de facto* în viitor, el trebuie să fixeze doar anumite criterii, în limita cărora autoritatea abilitată stabilește și aplică sancțiunea concretă[38]. Fiind anterior sesizată în vederea controlului constituționalității unor prevederi din alin. (4) art. 10 al legii enunțate, în Hotărârea sa nr. 2 din 30 ianuarie 2018 Curtea Constituțională a Republicii Moldova a stabilit că: „55. [...] alin. (4) art. 10 al Legii [Republicii Moldova] cu privire la antreprenoriat și întreprinderi instituie amenda într-o formă absolut determinată. 56. Astfel, […] rezultă că instanța de judecată nu are posibilitatea individualizării sancțiunii, rolul său fiind redus la o simplă formalitate de validare a actului de constatare. [...] 59. Prin urmare, […] limitarea rolului instanței de judecată lipsește de substanță garanțiile dreptului la un proces echitabil, consacrat de articolele 20 din Constituție și 6 CEDO”[39]. Prin această hotărâre, între altele, a fost declarat neconstituțional textul „amendă în mărimea venitului brut” din alin. (4) art. 10 al legii enunțate. Având în vedere jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova în materie de individualizare a sancțiunilor[40], considerăm că această stare de lucruri (declararea neconstituțională a textului menționat) nu „încătușează” aplicabilitatea în continuare a alin. (4) art. 10 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, cu corectivul că autoritățile abilitate trebuie să individualizeze sancțiunea în fiecare caz concret, iar amenda în mărimea venitului brut va reprezenta limita maximă a sancțiunii. Însă, nu este clar: care este limita minimă a sancțiunii și

[37] Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 345 alin. (2) din Codul contravențional (individualizarea sancțiunii) (Sesizările nr. 26g/2016 și nr.34g/2016), nr. 10 din 10 mai 2016, publicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 204-205.
[38] *Ibidem.*
[39] Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 10 pct. 4 din Legea nr. 845-XII din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi (Sesizarea nr. 154g/2017), nr. 2 din 30 ianuarie 2018, publicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 108-112.
[40] De exemplu, în Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 345 alin. (2) din Codul contravențional (individualizarea sancțiunii) (Sesizările nr. 26g/2016 și nr.34g/2016), nr. 10 din 10 mai 2016*, se menționează că, până la modificarea cadrului legal, pentru contravențiile care prevăd o sancțiune în mărime fixă se va aplica o sancțiune între limita minimă stabilită de Partea generală și până la mărimea sancțiunii de la articolul respectiv din Partea specială a Codului contravențional, care va constitui limita maximă.
De asemenea, prin Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 260 alin. (4) din Codul fiscal (Sesizarea nr. 53g/2018), nr. 20 din 4 iulie 2018**, a fost declarat neconstituțional textul „amendă în mărime de 3 600 lei pentru fiecare factură” din alin. (4) art. 260 din Codul fiscal. Totodată, Curtea Constituțională a precizat că, până la modificarea textului de lege declarat neconstituțional, la aplicarea sancțiunii poate fi stabilită o amendă de până la 3 600 lei pentru fiecare factură neprezentată, efectuându-se un control de proporționalitate în funcție de circumstanțele concrete ale cazului.
* *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 204-205.
** *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 267-275.

cum va fi ea dedusă, ceea ce deschide teren pentru decizii arbitrare, incertitudine și insecuritate juridică pentru destinatarii legii. Drept reacție, la scurt timp după pronunțarea verdictului instanței de contencios constituțional, Ministerul Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova a elaborat un proiect de lege[41], în care a propus în genere abrogarea alin. (4) art. 10 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Abrogarea acestei prevederi neînsoțită de alte amendamente corespunzătoare va crea un vid legislativ intolerabil. Este suficient să amintim, spre exemplu, că în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravențional al Republicii Moldova (normă care prevede răspunderea pentru desfășurarea unei activități de întreprinzător fără autorizație, licență sau certificat, eliberate de autoritatea competentă în temeiul legii) nu poate fi sancționată și persoana juridică; lipsește o altă normă decât alin. (4) art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi care ar stabili răspunderea pentru desfășurarea activității atribuite exclusiv întreprinderilor de stat etc. O asemenea abordare este dovada ignoranței, amatorismului, improvizației sau a indiferenței profesionale.

În al treilea rând, incriminarea faptei de organizare și desfășurare fără drept a jocurilor de noroc asupra cărora a fost instituit monopolul de stat va permite aplicarea dispozițiilor referitoare la confiscarea specială (art. 106 CP RM) a bunurilor utilizate sau destinate pentru organizarea și desfășurarea ilegală a jocurilor de noroc ori rezultate din astfel de fapte, precum și a oricăror venituri din valorificarea acestor bunuri. Comiterea unor astfel de fapte se poate dovedi o activitate generatoare de venituri pentru făptuitor. Făptuitorul trebuie privat de acele bunuri care i-au facilitat sau i-au servit la comiterea acestei fapte ori care au fost obținute în urma conduitei sale ilicite. Neluarea măsurii de confiscare a bunurilor în discuție ar putea fi interpretată ca un imbold, o încurajare la comiterea în viitor a unor fapte similare și, prin urmare, ar compromite aspirațiile privind combaterea eficientă a încălcărilor legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc.

În al patrulea rând, incriminarea faptei de organizare și desfășurare fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat va asigura aplicarea garanțiilor dreptului la un proces echitabil cu toată rigoarea lor. *Supra* am afirmat că dispoziția de la alin. (4) art. 10 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi ar putea fi considerată de natură „penală" în sensul autonom al acestei noțiuni conturate de jurisprudența CtEDO. Totuși, în cauza *Jussila v. Finlanda* CtEDO a stabilit că: „[…] este evident că [unele proceduri penale] nu conțin niciun caracter infamant pentru cei cărora le sunt destinate și că nu toate «acuzațiile penale» au aceeași greutate. Mai mult, prin adoptarea unei interpretări autonome a noțiunii «acuzație penală» prin aplicarea criteriilor Engel, organele Convenției au pus bazele pentru o extindere progresivă a aplicării aspectului penal al articolului 6 în domenii care nu se încadrează în mod oficial în categoria tradițională a dreptului penal, cum ar fi contravențiile […], pedepsele pentru încălcarea disciplinei în penitenciar […], încălcările vamale […], penalitățile financiare impuse pentru încălcarea dreptului concurenței […], precum și amenzile impuse de jurisdicțiile financiare […]. Creșterile taxelor nu face parte din nucleul dur al dreptului penal, garanțiile oferite de articolul 6 nu ar trebui să se aplice în mod necesar cu toată rigoarea lor […]"[42]. Această abordare a fost reiterată în cauza *Segame SA v. Franța*[43], precum și în cauza *Chap Ltd v. Armenia*[44]. Așadar, rezultă că toate normele care nu se regăsesc în legea penală și care ar putea fi

[41] Proiectul de lege pentru modificarea articolului 10 din Legea nr. 845-XII din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Disponibil: https://goo.gl/dme4QX
[42] *Jussila v. Finland* [GC], no. 73053/01, 23 November 2006, § 43, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/MzQEes
[43] *Segame SA v. France*, no. 4837/06, 7 June 2012, § 59, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/Aaruxz
[44] *Chap Ltd v. Armenia*, no. 15485/09, 4 May 2017, § 41, ECHR. Disponibil: https://goo.gl/vMaLUR

considerate de natură „penală” în sensul autonom al acestei noțiuni conturate de jurisprudența CtEDO fac parte din „perifieria dreptului penal”. În cadrul acuzației în materie penală cerințele dreptului la un proces echitabil sunt aplicabile în mod diferit, în funcție de apartenența ilicitului la nucleul dreptului penal sau la periferia sa. În cazul situațiilor care nu afectează „nucleul dur al dreptului penal” (se pare că acest concept a fost preluat de către CtEDO de la G.P. Fletcher[45]), garanțiile prevăzute la art. 6 CEDO nu trebuie să se aplice în mod necesar cu aceeași rigoare. Această concluzie este împărtășită și de Curtea Constituțională a Republicii Moldova în Hotărârea sa privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi de la articolul 260 alin. (4) din Codul fiscal (Sesizarea nr. 53g/2018), nr. 20 din 4 iulie 2018[46]. În consecință, chiar dacă norma prevăzută la alin. (4) art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi ar putea fi considerată (sub cupola teoriei „conceptului autonom”) de natură „penală”, ea face parte din „perifieria dreptului penal”, pentru simplul motiv că nu este inclusă în legea penală. Astfel, propunem ca fapta de organizare și desfășurare fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat să facă parte din nucleul dreptului penal, adică răspunderea pentru această faptă să fie stabilită de Codul penal. Procesul penal oferă garanţii efective participanților la el și se desfășoară conform unor reguli previzibile și clare[47] instituite de Codul de procedură penală. Aplicarea răspunderii conform alin. (4) art. 10 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi nu poate oferi astfel de garanţii. Nu este clar: după care reguli de procedură se ghidează autoritățile desemnate la alin. (4) art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, atunci când ele aplică sancțiunea prevăzută de această normă? Același lucru a fost accentuat, cu drept cuvânt, și de către V. Stati în raport cu alin. (1) art. 77 al Legii concurenţei[48] (normă care instituie, prin derogare de la legea penală, răspunderea pentru concurența neloială), care a propus abrogarea acestei norme. De fapt, trebuie să recunoaștem că anume argumentele acestui autor ne-au determinat să reconsiderăm punctul nostru de vedere exprimat anterior.

În al cincilea rând, în legislația altor state este stabilită răspunderea penală în cazul organizării și desfășurării fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat (*e.g.* art. 168 din Codul penal al Austriei[49] pedepsește cu închisoarea de până la 6 luni sau până la 360 de zile-amendă orice persoană care organizează un joc interzis în mod expres sau al cărui rezultat favorabil ori defavorabil depinde exclusiv sau în principal de hazard, precum și orice persoană care favorizează o reuniune în vederea organizării unui astfel de joc în scopul obținerii unui avantaj material din această organizare sau din această reuniune ori în scopul obținerii unui avantaj material pentru un terț; art. 284 din Codul penal al Germaniei[50] prevede că orice persoană care, fără autorizație administrativă, organizează sau desfășoară în mod public un joc de noroc ori furnizează instalațiile necesare în acest scop se pedepsește cu închisoarea de până la doi ani sau cu amendă; organizarea jocurilor de noroc, inclusiv pe cale telematică sau telefonică, fără a fi titularul unei concesiuni sau al unei autorizații eliberate de poliție, care sunt obligatorii potrivit legii, constituie infracțiune, sancționată cu pedeapsa închisorii de până la trei ani, în

[45] Fletcher G.P. *Rethinking Criminal Law*. New York: Oxford University Press, 2000, p. 223; Husak D. *Crimes outside the core*. În: Tulsa Law Review, 2004, vol. 39, p. 755-789.
[46] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 267-275.
[47] Stati V. *Reflecții cu privire la oportunitatea anulării derogării stabilite în alin. (1) art. 77 al Legii concurenţei*. În: Intellectus, 2017, nr. 2, p. 11.
[48] *Ibidem.*
[49] Strafgesetzbuch (StGB). Disponibil: https://goo.gl/AZvnmL
[50] Strafgesetzbuch (StGB). Austria (AUT-1974-L-93674). Disponibil: https://goo.gl/CEjRLx

conformitate cu art. 4 al Legii Italiei privind intervențiile în sectorul jocurilor și al pariurilor clandestine și protejarea bunei desfășurări a competițiilor sportive[51]; etc.).

Nu în ultimul rând, stabilirea răspunderii penale pentru organizare și desfășurare fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat ar putea atrage după sine, în prezența unor condiții suficiente, aplicarea măsurilor speciale de investigație și a întregului arsenal procesual-penal. Ceea ce va impulsiona acumularea de probe și, în consecință, constatarea acestor fapte, având în vedere caracterul lor latent.

Răspunderea penală pentru organizarea și desfășurarea fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat trebuie să survină în ipoteza obținerii unui venit în proporții mari, nu a unui profit în proporții mari. Din punct de vedere conceptual, potrivit alin. (2) art. 47 al Legii Republicii Moldova nr. 1134 din 2 aprilie 1997 privind societățile pe acţiuni[52], „[p]rofitul net se formează după achitarea impozitelor şi altor plăţi obligatorii şi rămâne la dispoziţia societăţii”. De asemenea, pct. 13 al Compartimentului I din Capitolul I al anexei nr. 2 la Ordinul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat al Republicii Moldova privind aprobarea Dării de seamă fiscale unificate (Declaraţie) (Forma UNIF14), nr. 1804 din 30 decembrie 2014[53], stabilește: „[î]n rândul 010 „Profitul (pierderea) perioadei de gestiune curente până la impozitare (rândul 0101-rândul 0102)” se indică rezultatul obţinut, conform datelor evidenţei financiare (profit, pierdere), până la impozitare, prin diferenţa dintre valoarea indicată în rândul 0101 şi valoarea indicată în rândul 0102”. Prin „valoarea indicată în rândul 0101” se are în vedere suma totală a veniturilor constatate conform datelor contabilităţii financiare (suma clasei „Venituri”). Iar prin „valoarea indicată în rândul 0102” se înțelege suma totală a cheltuielilor constatate conform datelor contabilităţii financiare (suma clasei „Cheltuieli”). Activitatea de organizare și desfășurare fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat nu poate genera în privința făptuitorului obligația legislativă de achitare a impozitelor şi altor plăţi impuse de lege pentru a se crea profitul. O astfel de obligație li se incumbă doar acelor persoane care sunt antrenate, în mod legal, în activități aducătoare de venituri. Nu este clar: după care algoritm organul de urmărire penală, procurorul sau instanța de judecată va stabili profitul din activitatea de organizare și desfășurare fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat, de vreme ce de pe urma acestei conduite ilicite nu este posibilă achitarea impozitelor şi altor plăţi obligatorii pentru a se forma profitul. În afară de aceasta, amintim că în definiția legislativă a noțiunii „activitate de întreprinzător” desprinsă din art. 1 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi se conține cuvântul „venituri”.

Din aceste motive și în vederea asigurării unei coerențe normative și terminologice între legea penală și art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi considerăm că termenul „venituri” trebuie să desemneze urmările prejudiciabile al infracțiunii proiectate. În mod similar, s-a pronunțat și D. Băbălău[54] în contextul infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de practicare ilegală a activității de întreprinzător (art. 241 CP RM), precum și N. Sîrbu[55] în raport cu infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător (art. 242 CP RM), care au argumentat că termenul „profit” ar trebui să cedeze celui de „venit”, pentru că primul nu-și are locul în legea penală.

[51] Legge 13 dicembre 1989, n. 401, interventi nel settore del giuoco e delle scommesse clandestini e tutela della correttezza nello svolgimento di manifestazioni sportive. Disponibil: https://goo.gl/NYfzK3
[52] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 38-39.
[53] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 11-21.
[54] Băbălău D. Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător, p. 231.
[55] Sîrbu N. Răspunderea penală pentru pseudoactivitatea de întreprinzător. Chișinău: CEP USM, 2013, p. 136.

Astfel, optăm pentru ajustarea recomandării de a completa Codul penal al Republicii Moldova cu art. 241^2 „Organizarea și desfășurarea ilegală a jocurilor de noroc”, astfel încât alin. (1) al acestui articol să fie formulat în felul următor: organizarea și desfășurarea fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat, a jocurilor de noroc interzise, fără licență sau într-un loc interzis, soldată cu obținerea un venit în proporții mari. Totodată, considerăm că norma proiectată trebuie să prevadă pentru persoana juridică, inclusiv, pedeapsa sub forma lichidării acesteia. În rest, susținem propunerea *de lege ferenda* formulată de către C. Chihai[56].

În sfârșit, pentru asigurarea unei diferențieri a răspunderii în dependenţă de urmările survenite, propunem o nouă redacție a alin. (2) art. 277^1 din Codul contravențional al Republicii Moldova: organizarea și desfășurarea fără drept a jocurilor de noroc ce constituie monopol de stat, a jocurilor de noroc interzise, fără licență sau într-un loc interzis, se sancţionează cu amendă de la 60 la 120 de unităţi convenţionale cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii pe un termen de până la un an, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 120 la 180 de unităţi convenţionale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate de până la un an. Această normă va îndeplini rolul unui ilicit contravențional complinitor și, deci, va deveni aplicabilă atunci când fapta comisă nu va atinge pragul proporțiilor mari ale venitului obținut.

Bibliografie

1. Băbălău, D. (2016), *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător*, Chișinău: Tipografia Centrală.
2. Chihai, C. (2018), Răspunderea penală pentru încălcarea legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc – propunere *de lege ferenda*, *Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”, Seria „Ştiinţe sociale”*, nr. 3, pp. 90-99.
3. Reniță, Gh. (2018), *Organizarea și desfășurarea pariurilor în condiții de legalitate – premisă* sine qua non *pentru aplicarea răspunderii conform art. 242^1 și 242^2 din Codul penal al Republicii Moldova*, Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference „Social and Economic Aspects of Education in Modern Society”, Vol. 4, July 19, 2018, Warsaw, Poland. Warsaw: RS Global, pp. 3-12.
4. Sîrbu, N. (2013), *Răspunderea penală pentru pseudoactivitatea de întreprinzător.* Chișinău: CEP USM.
5. Stati, V. (2017), Reflecţii cu privire la oportunitatea anulării derogării stabilite în alin. (1) art. 77 al Legii concurenţei, *Intellectus*, nr. 2, pp. 8-12.
6. Fletcher, G.P. (2000), *Rethinking Criminal Law*, New York: Oxford University Press.
7. Husak, D. (2004), Crimes outside the core, *Tulsa Law Review*, vol. 39, pp. 755-789.
8. Стати, В.А. (2016), *Ответственность за занятие игорным бизнесом по законодательству Украины и Республики Молдова*, Пріоритетні напрями наукових досліджень: Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 17-18 вересня 2016 року), Київ: МЦНД, с. 43-44.

[56] Chihai C. Răspunderea penală pentru încălcarea legislației privind organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc – propunere de lege ferenda, p. 98.

INDIVIDUALIZATION OF CRIMINAL SANCTIONS IN THE CASE OF JUVENILE OFFENDERS

INDIVIDUALIZAREA SANCȚIUNILOR PENALE ÎN CAZUL INFRACTORILOR MINORI

Daniela ROMAN[1]

Abstract

This article represents a study on the criminal provisions applicable to juvenile offenders. They underwent a number of fundamental changes with the entry into force of the new Penal Code on 1 February 2014, with the legislature preferring to abandon the mixed sanctioning system made up of educational measures and punishments to the detriment of a regime exclusively made up of educational measures.Such an approach is fully in line with European criminal policy and is capable of effectively contributing to the re-education and protection of juvenile offenders.

Fixing the age of the majority is of fundamental importance, as from that moment on, the person who commits an offense will be penalized as a major criminal. Establishing this age threshold is subject to the notion of discernment of the minor, involving a dual dimension, intelectual and volitional, which is left to the discretion of judges, who resort to expert expertise to establish the existence or lack of discernment.Penalties for juvenile offenders require the court to carry out a careful analysis of the circumstances of the offense and personality of the juvenile who is criminally responsible in order to determine the appropriate sanctioning regime.

In this context, the criminal capacity will be related to the moment when the minor, having a psychological development according to his or her age, has the capacity to distinguish between socially acceptable behavior according to the rule of law and another unacceptable social point of view and at the same time punishable from a criminal point of view.

Keywords: criminals, educational measures, minors, punishments, re-educations, sanctions.
Jel: K10 Basic Areas of Law: General,K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.

În privința regimului sancțiunilor penale aplicate minorilor, Noul Cod penal a abandonat sistemul mixt de pedepse și măsuri educative în cazul infractorilor minori, limitând tratamentul penal al acestora numai la măsuri educative, după modelul legislației francize și belgiene, unde a fost lansat conceptul de „minor aflat în pericol". Acestă opțiune legislativă a fost justificată prin intenția de a valorifica experiența și rezultatele pozitive obținute pe plan internațional în materia combaterii delincvenței juvenile [Antoniu 2011:328].

Necesitatea existenței unui regim sancționator special pentru minori a fost resimțită de majoritatea statelor, care astfel au renunțat la sistemul represiv, apreciind că acesta nu era de natură să-și atingă scopul educativ și de reintegrare socială în cazul infractorului minor, având în vedere particularitățile personalității acestuia, caracterizată printr-o insuficientă formare și

[1]studentă-doctorand al Școlii Doctorale Științe Juridice din cadrul Universității de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, mediatoriasi@yahoo.com

dezvoltare psiho-fizică. Putem vorbi de o tendință de depenalizare a răspunderii minorilor pentru săvârșirea de infracțiuni și de o preeminență a funcției de educare inițială, întrucât „constrângerea penală, ca mijloc de realizare a ordinii de drept, vizând însăși persoana umană, deci o valoare esențială, trebuie să aibă loc numai în cazurile și condițiile prevăzute de lege" [Bulai,1982: 29-30].

Art. 114 Cod penal prevede că regula este luarea, față de infractorul minor, a unei măsuri educative neprivative de libertate. Instanța poate lua față de minorul care a săvârșit o infracțiune o măsură educativă privativă de libertate în două situații.

Prima dintre acestea este situația în care minorul a mai săvârșit o infracțiune, pentru care i s-a aplicat o măsură educativă, care fie a fost executată, fie executarea acesteia a început înainte de comiterea infracțiunii pentru care este judecat (fiind reglementat un sistem sancționator similar recidivei postexecutorii sau postcondamnatorii, aplicabil infractorilor majori).

În cazul în care instanța a luat printr-o sentință care a rămas definitivă o măsură educativă neprivativă de libertate a cărei executare încă nu a început, iar minorul săvârșește o nouă infracțiune, este discutabil dacă pentru identitate de rațiune ar fi oportun, de lege ferenda, ca situația să fie similară celei în care executarea măsurii educative neprivative de libertate a început, în sensul de a se putea lua față de o măsură educativă privativă de libertate, indiferent de gravitatea noii infracțiuni. Acestă logică a tratamentului sancționator ar fi asemănătoare cu cea a recidivei postcondamnatorii în cazul infractorilor majori. Este însă discutabil dacă o astfel de reglementare ar avea efectul dorit, întrucât în cazul minorilor funcția de bază a oricărei sancțiuni este reeducarea și reintegrarea minorului în societate. Or, nu se poate vorbi de o reeducare atât timp cât executarea măsurii educative neprivative de libertate luate inițial nici măcar nu a început, aceasta neavând cum să-și fi îndeplinit rolul educativ în lipsa executării.

Măsurile educative în actualul Cod penal sunt divizate în două categorii: măsuri educative privative de libertate și măsuri educative neprivative de libertate.

Măsurile educative neprivative de libertate sunt, potrivit art.115 alin. (1) pct. 1 lit. a)-d) C. pen.: stagiul de formare civică, supravegherea, consemnarea la sfârșit de săptămână și asistarea zilnică.

Măsurile educative privative de libertate sunt, în conformitate cu art.115 alin. (1) pct. 2 lit. a)-b): internarea într-un centru educativ și internarea într-un centru de detenție.

Supravegherea constă în controlarea și îndrumarea minorului în cadrul programului său zilnic, pe o durată cuprinsă între 2 și 6 luni, sub coordonarea serviciului de probațiune, care monitorizează modul în care minorul respectă programul obișnuit (frecventarea cursurilor, activitățile culturale, sportive), pentru a asigura participarea la cursuri școlare și/sau profesionale, precum și pentru prevenirea desfășurării unor activități sau intrarea în legătură cu anumite persoane, pe o durată cuprinsă între 2 și 6 luni.

În practica judiciară s-a conturat opinia potrivit căreia, în cazul în care minorul a săvârșit infracțiunea în timpul în care trebuia să participe la cursurile școlare sau de formare profesională, precum și în situația în care minorul absentează în mod frecvent și repetat de la aceste cursuri, luarea măsurii educative a supravegherii ar fi cea mai potrivită. La fel, se poate raționa și în cazurile de abandon școlar, atunci când reluarea cursurilor sau începerea unui nou program de formare profesională ar fi posibile [Voicu, Uzlău, Moroșanu, Ghigheci, 2014: 200].

Într-o cauză, instanța a reținut că fapta inculpatul D.C.M. a smuls din mâna persoanei vătămate R.V.A., în vârstă de 13 ani, un telefon mobil, după care a fugit întruneşte elementele constitutive ale infracţiunii de tâlhărie, prevăzută de art. 233 C. pen., cu aplicarea art. 113 alin. (3) din C. pen.

La individualizarea măsurii educative care a fost aplicată inculpatului instanţa a ţinut seama de modalitatea de săvârşire a faptei, de urmarea produsă, de împrejurarea că inculpatul se află la primul conflict cu legea penală, de atitudinea sinceră şi cooperantă a acestuia în cursul procesului penal, de persoana inculpatului care a avut o conduită bună anterior săvârşirii faptei, astfel cum rezultă din referatul de evaluare întocmit de Serviciul de Probaţiune.

Astfel, instanța a constatat că inculpatul are abilităţi sociale şi de comunicare, un nivel al inteligenţei emoţionale optim adaptării la normele sociale. De asemenea, acesta dispune de sprijinul afectiv al familiei, de susţinerea materială şi morală a părinţilor, astfel că instanţa a apreciat că o măsură educativă neprivativă de libertate, respectiv cea a supravegherii, pe perioada maximă de 6 luni, ar asigura scopul educativ, preventiv și sancţionator al măsurii.

În baza art. 121 C. pen., a impus inculpatului ca pe durata executării măsurii educative a supravegherii să respecte următoarele obligaţii:

- să urmeze un curs de pregătire școlară sau formare profesională;
- să se prezinte la Serviciul de Probaţiune București la datele fixate de acesta. Supravegherea executării obligaţiilor impuse de instanţă s-a făcut sub coordonarea Serviciul de Probaţiune.

În baza art.404 alin. (2) C. proc. pen., instanța a desemnat persoana care a realizat supravegherea și îndrumarea minorului: D.E., mama inculpatului.

Consemnarea la sfârșit de săptămână reprezintă obligația minorului de a nu părăsi locuința în zilele de sâmbătă și duminică, pe o perioadă cuprinsă între 4 și 12 săptămâni, cu excepția cazului în care are obligația, în această perioadă, de a participa la anumite programe ori de a desfășura anumite activități impuse de instanță.

Această măsură educativă ar putea fi luată în mod judicios de o instanță de judecată, atunci când, din circumstanțele comiterii infracțiunii, instanța constată că modul în care minorul își petrece timpul liber este de natură să înlesnească accesul acestuia în locuri sau în anturaje care ar putea să-l influențeze în sensul de a continua comportamentul antisocial, iar în situația în care i s-ar impune interdicția de părăsi locuința în zilele de sâmbătă și duminică, comportamentul acestuia s-ar îmbunătăți, prin angrenarea acestuia în activități casnice, precum și supravegherea exercitată de persoane adulte a modalității în care minorul se pregătește pentru cursurile școlare, precum și a anturajului minorului, dat fiind faptul că persoanele cu care minorul vine în contact sunt nevoite să îl viziteze acasă, întrucât minorul nu poate părăsi domiciliul.

Este discutabil însă dacă această măsură educativă își va dovedi eficiența, față de faptul că minorul poate intra în legătură cu anturajul nepotrivit prin intermediul internetului. Un rol important în acest sens îl au părinții, care ar trebui să exercite o supraveghere continuă a conduitei minorului, pentru a evita ca acesta să desfășoare, chiar de acasă, activități care ar putea compromite îndreptarea acestuia în spiritul respectării legii.

De asemenea, apreciez că această măsură nu ar trebui luată în cazul săvârșirii de către minor a unor infracțiuni informatice, fiind evident că în acest caz măsura consemnării nu este de

natură să-și atingă scopul. Din acest motiv, instanța va hotărî ținând cont de particularitățile fiecărei cauze, atât prin prisma faptei săvârșite, cât și prin raportare la persoana minorului.

Asistarea zilnică constă, potrivit art. 120 C. pen, în obligația minorului de a respecta un program, astfel cum a fost stabilit de serviciul de probațiune, care conține orarul și condițiile de desfășurare a activităților, precum și interdicțiile impuse minorului, pe o durată cuprinsă între 3 și 6 luni.

În cazul asistării zilnice, care este cea mai severă dintre măsurile educative neprivative de libertate, serviciul de probațiune este implicat de o manieră mai pregnantă comparativ cu celelalte măsuri educative, acesta având obligația de a impune atât orarul activităților minorului, cât și condițiile de desfășurare, monitorizând programul minorului și restrângând semnificativ posibilitatea minorului și a părinților acestuia de a stabili programul zilnic.

Un eventual program dorit de părinții minorului va trebui să fie propus serviciului de probațiune, fiind integrat în orarul infractorului minor doar în situația în care agreat de serviciul de probațiune, în măsura în care acesta din urmă consideră că este compatibil cu scopul asistării zilnice și că ar putea contribui la îndreptarea comportamentului minorului, în concordanță cu interesul său superior.

În cazul tuturor măsurilor educative neprivative de libertate instanța poate impune minorului una sau mai multe dintre obligațiile prevăzute la art.121 alin. (1) lit. a)-f) C. pen..

Internarea într-un centru educativ constă, astfel cum prevede art.124 alin. (1) și (2) C. pen., în internarea minorului într-o instituție specializată în recuperarea minorilor, unde va urma un program de pregătire școlară și formare profesională potrivit aptitudinilor acestuia, precum și programe de reintegrare școlară, pe o durată cuprinsă între unu și trei ani, în timp ce internarea într-un centru de detenție reprezintă măsura educativă privativă de libertate cea mai severă, potrivit art. 125 alin. (1) și (2) C. pen., care constă în internarea minorului într-o instituție specializată în recuperarea minorilor, cu regim de pază și supraveghere, unde va urma programe intensive de reintegrare socială, precum și programe de pregătire școlară și formare profesională potrivit aptitudinilor sale, pe o perioadă cuprinsă între 2 și 5 ani, cu excepția cazului în care legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii de 20 de ani sau mai mare ori detențiunea pe viață, când internarea se ia pentru o perioadă cuprinsă între 5 și 15 ani.

Potrivit art.115 alin. (2) C. pen., „alegerea măsurii educative care urmează să fie luată față de minor se face, în condițiile art. 114, potrivit criteriilor prevăzute în art.74".

Sintetizând, prin raportare și la jurisprudența prezentată, rezultă că la alegerea măsurii educative și a duratei acesteia, care urmează să fie luată față de minorul infractor, instanțele țin seama, potrivit art. 74 C .pen., de două categorii de criterii principale:

1. criteriile privitoare la faptă: împrejurările și modul de comitere a faptelor, starea de pericolul pe care o prezintă fapta săvârșită pentru valoarea social ocrotită, natura și gravitatea rezultatului produs;
2. caracteristicile pe care le prezintă persoana făptuitorului: natura și frecvența infracțiunilor care constituie antecedente penale ale infractorului, conduita după săvârșirea infracțiunii și în cursul procesului penal, precum și nivelul de educație, vârsta, starea de sănătate, situația familială și socială.

În privința primului criteriu, prevăzut de art. 74 lit. a)-d) C. pen., instanța îl va aplica în aceeași manieră în cazul infractorilor minori ca în cazul celor majori, astfel încât măsura educativă luată să fie justă, corespunzătoare faptei săvârșite, și să satisfacă și exigențele de reintegrare socială și de insuflare a valorilor morale indispensabile oricărui cetățean într-un stat.

Sancțiunea de drept penal aplicată trebuie să îndeplinească exigența de a fi o justă măsură de constrângere, prin raportare la fapta comisă. Pentru infracțiuni deosebit de grave, cum ar fi omorul, omorul calificat, distrugerea calificată ș.a., apare ca fiind necesar, prin raportare și la circumstanțele privind persoana infractorului, să se aplice o măsură educativă privativă de libertate.

Cu privire la al doilea criteriu, prevăzut de art. 74 lit. e)-g) C. pen., o importanță deosebită o are referatul de evaluare, care oferă date esențiale privind starea fizică a minorului, dezvoltarea intelectuală și morală, comportamentul, condițiile în care a crescut sau a trăit, orice alte elemente de natură să caracterizeze persoana infractorului. Pentru ca instanța să realizeze o individualizare judicioasă a sancțiunilor penale aplicabile minorilor, referatul reprezintă un ajutor indispensabil în cea mai mare parte din cazurile cu delincvenți juvenili, pentru a da o soluție fiind informată asupra elementelor esențiale în privința minorului infractor, precum antecedentele sale sociale și familiale, situația școlară, experiența educațională care i s-a oferit și condițiile în care acesta trăiește. Instanța ține seama de faptul că în cazul delincvenței infantile interesul și viitorul minorului trebuie să fie întotdeauna plasate deasupra considerațiilor privitoare la gravitatea infracțiunii.

Referatul va cuprinde, potrivit art. 116 C. pen., propuneri motivate referitoare la durata și natura programelor de reintegrare socială pe care minorul ar trebui să le urmeze, precum și la alte obligații ce pot fi impuse acestuia de instanță și va fi întocmit de serviciul de probațiune de pe lângă tribunalul în a cărei circumscripție își are locuința minorul. Deosebita importanță a investigării mediului în care trăiește minorul, a educației sale, a modului în care acesta participă la cursurile școlare și/sau profesionale și a modalității de petrecere a timpului liber a determinat legiuitorul să prevadă obligativitatea pentru instanță a dispunerii efectuării referatului de evaluare, potrivit art. 506 alin. (2) C. proc. pen..

Criteriile de individualizare ce țin de persoana minorului și care prezintă o relevanță deosebită în acestei categorii de infractori, spre deosebire de majori, sunt: starea fizică a minorului, gradul de dezvoltare intelectuală și morală a minorului, comportamentul minorului, starea familială și socială a minorului, nivelul său de educație.

Cu privire la starea fizică a minorului, este de reținut că aceasta constituie un punct de plecare cu privire la indiciul unei serioase prezumții a existenței unei grave deficiențe și a unei puternice tendințe, care este înțeleasă în mod greșit ca emancipare.

A avea în vedere starea fizică a minorului mai înseamnă posibilitatea fizică de a suporta o măsură educativă privativă de libertate, în cazul în care sunt îndeplinite condițiile legale, prin raportate la o eventuală debilitate organică a minorului ori la starea de boala cronică sau la infirmitatea minorului, împrejurări ce ar putea conduce la soluția aplicării cu preferință a unei măsuri educative neprivative de libertate.

Pentru aceste considerente, ar fi indicat ca instanțele, înainte să se pronunțe asupra măsurii ce urmează să-i fie aplicată minorului, să dispună efectuarea unei expertize medico-

legale psihologice (de altfel, în cazul minorului cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani, dispunerea acestei expertize este obligatorie, pentru a stabili dacă minorul a săvârșit fapta cu discernământ). De asemenea, instanța, pe parcursul procesului penal, trebuie să îl audieze în mod activ (desigur, cu excepția cazului în care minorul înțelege să se prevaleze de dreptul la tăcere), pentru a obține informații esențiale privind persoana minorului și factorii care l-au determinat să adopte o conduită infracțională.

În mod similar, instanța ar trebui să audieze și părinții, tutorele, curatorul sau persoana în îngrijirea sau sub supravegherea căreia se află minorul, în scopul de a afla și a înțelege împrejurările care au dus la apariția manifestărilor antisociale ale minorului. Acesta este și motivul pentru care legea procesual-penală impune, potrivit art. 508 C. proc. pen, citarea obligatorie a acestor persoane, prevăzând că acestea au dreptul și îndatorirea să formuleze cereri și să prezinte propuneri în privința măsurilor ce ar urma să fie luate.

Având în considerare interesul superior al minorului, pentru a evita ca acesta să fie separat în mod brusc de familie, ținând seama de starea lor de vulnerabilitate, legea a prevăzut ca regulă luarea de către instanță a unei măsuri educative neprivative de libertate. Potrivit principiilor de la Beijing, dacă un tânăr delincvent trebuie să fie închis, privarea sa de libertate trebuie să fie limitată, iar aranjamentele speciale să fie prevăzute în timpul detenției astfel încât să se țină cont de tipul de delicvent, de tipul infracțiunii și al instituției unde este închis, dându-se prioritate instituțiilor deschise față de cele închise.

Totodată, minorilor ar trebui să li se ofere asistență, pentru a li se asigura protecția, educarea și formarea competențelor profesionale, pentru a-i ajuta să joace un rol constructiv și productiv în societate [Vintilă,1973: 230.]. În acest sens, instanța va asigura această asistență în mod implicit în cazul măsurilor educative neprivative de libertate, dat fiind specificul lor, și prin impunerea unora dintre obligațiile prevăzute de art. 121 C. pen. minorului infractor, precum și prin posibilitatea modificării acestor măsuri, conform art. 122 C. pen, pentru a asigura minorului șanse sporite de îndreptare.

Una dintre cauzele cele mai importante ale infracționalității juvenile o constituie lipsa unei pregătiri școlare și/sau profesionale, care generează imposibilitatea întrezăririi de către minor a unei perspective de câștigare a existenței în viitor, la care se adaugă existența unui anturaj care îl influențează să urmeze calea infracțională, precum și lipsa unor modele în mediul socio-familial. În acest context, impunerea obligației prevăzute de art.121 alin. (1) lit. a) C. pen., de a urma un curs de pregătire școlară sau formare profesională, sub atenta coordonare a serviciului de probațiune cu privire la respectarea acestei obligații, poate corija acest aspect, pentru a-l determina pe minor să nu mai săvârșească infracțiuni în viitor.

Bibliografie

1. Antoniu, G. (coord.), Vlăsceanu,A., Teodorescu,V., Sima,C., Ristea,I., Vasiu,I., Boroi, Al., Bulai, B.N., Bulai, C., Daneș, Șt., Duvac,C., Guiu,K., Mitrache,C., Mitrache,Cr., I., Molnar,I. (2011). Explicații preliminare ale noului Cod penal, vol. II, Ed. Universul Juridic, București.
2. Brutaru, V. (2012). Tratamentul penal al minorului, Editura Hamangiu, București.

3. Bulai, C. (1982), din Comunicarea prezentată la Simpozionul Național de Criminologie București, cu privire la orientarea politicii penale – volumul simpozionului.
4. Dascăl, T. (2011). Minoritatea în dreptul penal român, Editura C.H. Beck, București.
5. Moreau, Th. (2004). La responsabilité pénale des mineurs en droit iranien, Revue International de droit pénal, XVII Congres Internationale de droit pénal, Association Internationale de droit penal.
6. Vintilă, D. și colaboratorii (1973). Explicații teoretice ale Codului penal român, vol. II, Editura All Beck, București.Voicu, C., Uzlău, A., S., Moroșanu,R., Ghigheci,C. (2014). Noul Cod Penal.Ghid de aplicare pentru practicieni, Editura Hamangiu,București.
7. Vintilă, D., și colaboratorii (1969). Explicații teoretice ale Codului penal român, vol. I, Editura Academiei, titlul al II- lea, capitolul al V-lea, secțiunea a IX-a.
8. Noul Cod Penal, (2013), Editura Rosetti Internațional, București.
9. Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (cunoscut sub denumirea de Regulile de la Beijing), adoptat în anul 1985 (26 august-6 septembrie), la Milano, de către al VII-lea Congres al Organizația Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților și aprobat de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite prin Rezoluția nr. 40/43, în cea de-a 96-a sesiune plenară din data de 29 noiembrie 1985.
10. Legea nr. 272/2004 privind promovarea drepturilor copilului.
11. Noul Cod de procedura penala adnotat, Ediție actualizată la 1 noiembrie 2015, Editura Rosetti Internațional, București.

PUBLIC POLICIES ABOUT TAX FRAUD IN THE CROSS-BORDER AREA

POLITICI PUBLICE PRIVIND FRAUDA FISCALĂ DIN ZONA TRANSFRONTALIERĂ

Ioan Dumitru APACHIȚEI[1]

Abstract

This study aims to analyze an actual topic, in the present context of global economy and capital migration, public policies about tax fraud in the cross-border area, structured on the definition of the concept, namely the presentation of its evolution, correlated with the trend of harmonization of the tax legislation in the matter at the level of the European Union, pointing out as a study of "carousel" tax fraud in cross-border transaction.

Key words: tax policy, tax fraud, cross-border area.

I. Frauda fiscală transfrontalieră

Cooperarea economică internațională pe lângă multele sale beneficii a adus și un nou spectru de manevră în materia reducerii obligațiilor fiscale.

Evaziunea fiscală[2] internațională își relevă consecințele din patru perspective: dezvoltarea accentuată a relațiilor economice internaționale, interesul agenților economici de a avea o contribuție fiscală mai redusă, disponibilitatea unor state gazdă, așa numitele paradisuri fiscale, de a oferi facilități în materie fiscală și stabilirea tratatelor[3] de evitare a dublei impuneri între statele cu fiscalitate redusă și cele cu fiscalitate ridicată în care agenții economici își desfășoară activitatea în mod real.

Evaziunea fiscală internațională este definită ca fiind o formă flexibilă a evaziunii fiscale licite[4], iar paradisul fiscal ca fiind o soluție la realizarea acesteia[5]. O altă definiție este oferită în Raportul Gordon din 1983, realizat la solicitarea Ministerului de finanțe francez, în care este prezentat ca fiind „orice țară care este considerată ca atare și care se vrea astfel”[6].

Importanța paradisurilor fiscale este în creștere, atât pe fondul creșterilor sarcinilor fiscale din țările dezvoltate, cât și ca efect al sumelor economisite de agenții economici, sume ce pot reprezenta un profit reinvestit. Rapotul dintre eludarea legislației și interesul economisirii și

---

[1] avocat stagiar, Baroul Avocaților Iași.

[2] Avem în vedere faptul că noțiunea de evaziune fiscală este înțeleasă de legiuitorul și doctrina română ca fiind *de facto* o fraudă fiscală, cu toate acestea, la nivelul legiuitorului și doctrinei europene evaziunea fiscală este înțeleasă ca o optimizare fiscală; prin urmare remarcăm o discordanță între terminologia națională și cea europeană. În acest sens, un aspect de contrarietate și inconsecvență legislativă este tradată de prevederile art. 306 alin. (2) din Codul de procedură fiscală, norma menționată, consecință a unei transpuneri fără intervenții din art. 23 alin. (2) al Directivei 2011/16/UE, oferă o situație atipică pentru legislația națională în care legiuitorul român utilizează în mod simultan atât noțiunea de evaziune fiscală, cât și pe cea de fraudă fiscală.

[3] România are încheiate până în prezent 82 de tratate privitoare la evitarea dublei impuneri. Pentru o evidență a acestora a se vedea: astatic.anaf.ro/static/10/Anaf/AsistentaContribuabili_r/Conventii/Conventii.htm, accesat la data de 5 octombrie 2018.

[4] Evaziunea fiscală legală poate fi delimitată în două mari categorii: înțeleasă ca un ragim fiscal favorabil acordat de legiuitor și ca manoperă de exploatare a lacunelor legislative. Sub acest din urmă aspect înțelegem acele acte care își păstrează caracterul licit, tocmai prin faptul că nu au fost prohibite de lege. Atât doctrina mai veche, cât și în cea recentă consideră improprie terminologia de „evaziune licită”, motivele aduse în vedere constau în aceea că evaziunea reprezintă în esență o sustragere de la plata contribuțiilor fiscale, indiferent dacă se realizează printr-un act ilicit sau prin simpla ocolire a dispozițiilor legale.

[5] M.A. Ungureanu (coord.), *Controlul fiscal și evaziunea fiscală, Ed. Conphys, Râmnicu-Vâlcea, 2010*, p. 152 și V. Roș, *Tax evasion in fiscal paradises*, în revista Lex et Scientia, București, nr. 2/2009, p. 265, 286.

[6] R. Buziernescu, *Evaziunea fiscală internă și internațională*, Ed. Universitaria, Craiova, 2007, p. 112.

secretizării resurselor financiare constă în faptul că „în această lume globalizată nu există aproape nicio lege care să nu fie eludată sau îmblânzită prin intermediul câtorva firme off-shore”[7]. În acest sens, Comitetul Economic și Social European considera că „pentru o dezvoltare durabilă a industriei off-shore este nevoie de un cadru coerent și o viziune strategică europeană, care să asigure disponibilitatea unor tehnologii avansate și a unor soluții inovatoare pentru această industrie. Tehnologiile constituie elementul central al acestor cadre strategice”[8]. Pe de altă parte, pentru a înțelege impactul fiscal pe care paradisurile fiscale le au asupra sistemelor economice, Parlamentul European a formulat în iunie 2017 un proiect de raport prin care estima faptul că după anul 2014 „8% din avuția financiară privată de la nivel mondial sunt deținute în zone off-shore, ceea ce duce la pierderi globale de venituri fiscale în valoare de 190 de miliarde USD; întrucât, potrivit estimărilor, 2,6 mii de miliarde USD din avuția financiară privată din Europa sunt deținute în zone off-shore, ceea ce duce la pierderi anuale de venituri fiscale în valoare de 78 de miliarde USD”[9].

Principalele caracteristici ale paradisurilor fiscale sunt: impozitele reduse, importanța și secretele operațiunilor bancare și beneficii legate de controlul asupra monedei și a schimbului valutar, precaritatea evidențelor contabile, mijloace de comunicare eficiente, și aspecte legate de promovare[10]. De asemenea, Parlamentul European prin Comisia de anchetă pentru examinarea pretinsei încălcări a dreptului Uniunii și administrări defectuoase în aplicarea acestuia în legătură cu spălarea de bani, evitarea sarcinilor fiscale și evaziunea fiscală, a elaborat un proiect de raport referitor la ancheta privind spălarea de bani, evitarea sarcinilor fiscale și evaziunea fiscală, prin care stabilește principalele caracteristici ale centrelor financiare offshore: (1) axarea activităților comerciale în principal pe nerezidenți; (2) un cadru normativ favorabil (cerințe de supraveghere reduse și cerințe minime privind publicarea de informații); (3) existența unor regimuri fiscale cu obligații reduse (neprecizate) sau inexistente[11].

În privința impozitelor reduse, acest aspect este esențial, reprezentând principala motivație care fundamentează stabilirea domiciliului fiscal într-un paradis fiscal. Majoritatea țărilor ce își stabilesc o poitică fiscală de dumping fie nu impun niciun impozit ori îl impun doar asupra unei anumite categorii de venituri, fie stabilesc un impozit redus față de țările cu o politică fiscală ridicată.

Sub aspectul importanței și secretului instituțiilor bancare vom demarca doar aspectele definitorii ale acestora. Dezvoltarea statului – paradis fiscal are ca și consecință evoluția pieței muncii spre domeniul consultanței financiare și juridice, pe lângă acest fapt se urmărește și stabilirea unor reguli restrictive în privința confidențialității secretelor bancare[12]. Secretizarea activităților bancare putând merge până în punctul în care se evită cooperarea în domeniul investigării cazurilor de evaziune fiscală ilicită. În ceea ce privește activitatea bancară, principalele aspecte sunt legate de politica bancară preferențială acordată firmelor străine în

[7] B. Obermayer, F. Obermaier, *Panama Papers. Cum își ascund banii cei bogați și puternici*, Ed. Litera, București, 2016, p. 310.

[8] Avizul Comitetului Economic și Social European pe tema „Șansele pentru o dezvoltare pe termen lung, durabilă și inteligentă a industriei europene offshore și relația acesteia cu industriile maritime ale Uniunii Europene”(2016/C 013/12), pe: eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015IE1459& from=RO.

[9] Disponibil pe: europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=COMPARL&reference=PE-604.514&format=PDF& language=RO& secondRef=01, accesat la data de 5 octombrie 2018.

[10] A se vedea și L. Giurea, *Realizarea evaziunii fiscale legale și ilegale prin utilizarea firmelor off-shore și paradisuri fiscale*, în Revista de investigare a criminalității, nr. 2/2012.

[11] Disponibil pe: europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=COMPARL&reference=PE-604.514&format=PDF& language=RO& secondRef=01, accesat la data de 5 octombrie 2018.

[12] Un motiv esențial pentru care Elveția, ca și paradis fiscal recunoscut în domeniul bancar, nu a avut în vedere aderarea la Uniunea Europeană, fapt ce ar presupune transparentizarea operațiunilor bancare. Pentru un studiu de caz privind paradisul fiscal din Elveția, a se vedea: R. Buziernescu, *Evaziunea fiscală internă și internațională,* Ed. Universitaria, Craiova, 2007, p. 128.

comparație cu locuitorii țării gazdă, în plus controalele exercitate asupra schimburilor valutare sau a constituirii rezervelor sunt fie reduse, fie inexistente[13].

Pe lângă companiile *off-shore*, care reprezintă unul dintre instrumentele de realizare a evaziunii fiscale internaționale, mai operează și societățile fictive. Acestea sunt considerate instrumente de realizare a fraudei fiscale prin diminuarea obligațiilor fiscale. Scopurile societăților fictive este de a transfera în țările de refugiu profiturile realizate în cadrul operațiunilor economice și de a îngreuna controlul fiscal al contabilității în cazul grupurilor de întreprinderi.

Un alt aspect care se poate aborda este legat de diferențele cotelor de impunere dintre diferite state și cum în funcție de acestea putem califica sau nu un stat drept paradis fiscal în raport de alt stat, incluzând și statele membre ale Uniunii Europene[14]. Cu titlu de exemplu remarcăm că între diferite state membre ale U.E. există o diferență semnificativă prin raportare la cota de impozit pe profit. La un nivel ridicat aflându-se, de exemplu, Malta cu o cotă a impozitului pe profit de 35%, Franța 33.33%, Grecia 29%, Italia 27.5%, în timp ce la polul opus se situează Bulgaria cu 10%, Elveția cu 8,5% și România cu o cotă a impozitului pe profit de 16%[15]. Calificarea unui stat drept paradis fiscal având drept indicator cota de impozit pe profit nu este de natură să reflecte situația reală, de exemplu, cu toate că Malta are un impozit pe profit mare, de 35%, în cazul nerezidenților acesta coboară sub 5%. În literatura de specialitate s-a considerat că atât timp cât un stat membru, cu regim fiscal preferențial respectă politica Uniunii privind schimbul de informații în materie fiscală, conform prevederilor din Directiva 2011/16/UE, cu modificările ulterioare, astfel încât celelalte state pot lua măsurile cuvenite, nu va fi considerat paradis fiscal[16]. La nivelul Uniunii Europene niciun stat nu este considerat ca fiind paradis fiscal[17].

II. Frauda fiscală, tendințe evolutive transnaționale. Consecințe în armonizarea legislației fiscale la nivelul Uniunii Europene

Dreptul fiscal internațional are ca principal scop optimizarea metodelor de impozitare a veniturilor cu proveniență transfrontalieră. Aspecte dificile întrucât există o concurență între state pentru a-și atrage potențialul contribuabil sub propria jurisdicție[18].

În context internațional principala preocupare a fost de a elimina sau măcar de a limita dubla impunere, principalele instrumente folosite în acest sens sunt tratatele bilaterale ce repartizează baza de impozitare între statul sursă și statul de rezidență. Evitarea dublei impuneri are ca scop a nu descuraja activitățile economice internaționale[19]. În ceea ce privește reglementările fiscale din domeniul Uniunii Europene acestea au o componentă suplimentară,

---

[13] De exemplu, în Luxembourg au fost înființate numeroase societăți offshore exclusiv pentru a eluda reținerea la sursă. În acest sens a se vedea, de exemplu, Raportul Nordea din 2016, *Report on Investigation of Nordea Private Banking in Relation to Offshore Structures*, disponibil pe: nordea.com/Images/33-125429/Report-on-investigation-of-Nordea-Private-Banking-in-relation-to-offshore-structures.pdf, accesat la data de: 5 octombrie 2018.

[14] Întrucât art. 49 și 54 din TFUE garantează dreptul de stabilire a sediului fiscal al societății comerciale în oricare dintre statele membre ale Uniunii Europene.

[15] A se vedea europa.eu/youreurope/business/vat-customs/company-tax/index_ro.htm, accesta la data de: 06 octombrie 2018.

[16] M. Cotruț, *Poate fi considerat un stat membru din Uniunea Europeană paradis fiscal de un alt stat membru din Uniunea Europeană?*, în Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9/2016, p. 18 – 20.

[17] *Ibidem.*, p. 20.

[18] P. Malherbe, *Elemente de drept fiscal internațional*, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 166.

[19] În acest sens rămâne să ne punem retoric întrebarea dacă o convenție de evitare a dublei impuneri între un stat dezvoltat cu o economie normală și un stat considerat paradis fiscal, de regulă state mici ce nu desfășoară pe teritoriul loc activități economice ample, vizează încurajarea activităților economice sau oferirea unor oportunități fiscale neloiale.

consecință a integrării statelor într-o structură supranațională cu buget propriu. Aceasta vizează metodele de colectare specifice bugetului Uniunii, contribuții bazate în principal pe Venitul Național Brut, TVA și taxe vamale.

1. Politica fiscală generală a Uniunii Europene

Aderarea statelor la Uniunea Europeană a presupus, printre altele, și cedarea limitată a dreptului de suveranitate fiscală. Competențele Uniunii în domeniul fiscal sunt esențiale pentru atingerea scopurilor care au stat la baza înființării spațiului comunitar: înlăturarea impedimentelor privitoare la implementarea pieței unice, armonizarea normelor referitoare la impozitare, cu reglementare în art. 30, 110, 113 și 325 din TFUE.

În acest sens, *UE își intensifică lupta împotriva evaziunii și a eludării fiscale, care constituie o amenințare la adresa concurenței loiale și sunt cauza unui deficit bugetar major. În conformitate cu tratatul, măsurile fiscale trebuie adoptate de statele membre cu unanimitate (...) Îmbunătățirea cooperării și a coordonării și sporirea transparenței în relațiile dintre statele membre ale UE în domeniul politicii fiscale le-ar permite statelor membre să evite pierderile semnificative de venituri și ar contribui la asigurarea unui nivel mai ridicat de echitate la nivelul Uniunii*[20].

Politica fiscală a Uniunii Europene este dusă pe două coordonate: impozitele directe și impozitele indirecte. În ceea ce privește impozitarea directă, acesta face referire la colectarea sumelor provenite din venituri, profituri și capitaluri ce aparțin persoanelor fizice sau juridice, trebuie menționată prevalența Uniunii către impozitele directe asupra persoanelor juridice întrucât acestea sunt cele mai implicate în dezvoltarea ideei de piață unică. Impozitele indirecte includ taxa pe valoare adăugată[21], accizele[22] și taxele la import, impozitarea energiei[23] și alte taxe de mediu.

În intensificarea politicilor fiscale de integrare, dincolo de cadrul general stabilit de către Uniune, statele membre sunt libere să apeleze la formele de cooperare consolidată[24].

Conform planificării fiscale generale a Uniunii Europene principalele priorități pe care se va axa Uniunea în următorii ani sunt legate de eliminarea obstacolelor de natură fiscală ce afectează economia transfrontalieră, lupta împotriva evaziunii și fraudei fiscale concomitent cu

---

[20] A se vedea raportul privind politica fiscală generală a Uniunii Europene pentru anul 2017, pe: europarl.europa.eu/ftu/pdf/ro/FTU_5.11.1.pdf, accesat la data de 6 octombrie 2018.

[21] Implementată la nivelul Uniunii Europene prin:Directiva TVA 2006/112/CE privind sistemul comun a taxei pe valoare adăugată, Directiva 2008/9/CE de stabilire a normelor detaliate privind rambursarea taxei pe valoare adăugată, prevăzută în Directiva 2006/112/CE, către persoane impozabile stabilite în alt stat membru decât statul membru de rambursare, Directiva 86/560/CEE privind armonizarea legislațiilor statelor membre referitoare la impozitele pe cifra de afaceri – Sisteme de restituire a taxei pe valoarea adăugată persoanelor impozabile care nu sunt stabilite pe teritoriul Comunității, Directiva 2006/79/CE privind scutirea de impozit la import pentru loturile mici de bunuri cu caracter necomercial din țări terțe.

[22] Implementată la nivelul Uniunii Europene prin: Directiva Consiliului 2008/118/CE privind regimul general al produselor supuse acceizelor, Directiva 92/83/CEE privind armonizarea structurilor accizelor la alcool și băuturi alcoolice, Directiva 92/84/CEE privind apropierea ratelor accizelor la alcool și băuturi alcoolice, Directiva 2011/64/UE privind structura și ratele accizelor aplicabile tutunului prelucrat, Directiva 2014/40/UE privind apropierea actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre în ceea ce privește fabricarea, prezentarea și vânzarea produselor din tutun și a produselor conexe.

[23] Implementată la nivelul Uniunii Europene prin: Directiva 2003/96/CE privind restructurarea cadrului de impozitare a produselor energetice și a electricității.

[24] Articolele 326 – 334 din TFUE. A se vedea și C.M. Diaconu, *Răspunderea penală a funcționarului public și uniformizarea dreptului la nivel european*, Ed. Ion Ionescu de la Brad, Iași, 2015, p. 80.

intensificarea cooperării între administrațiile financiare[25], alcătuirea unei liste comune la nivelul UE a jurisdicțiilor fiscale necooperante, până la sfârșitul anului 2017.

2. Aspecte privind armonizarea legislației în domeniul fiscal

În ceea ce privește armonizarea politicii fiscale la nivelul Uniunii Europene, aceasta se bazează pe art. 113 din TFUE care prevede că *Consiliul, hotărând în unanimitate în conformitate cu o procedură legislativă specială și după consultarea Parlamentului European și a Comitetului Economic și Social, adoptă dispozițiile referitoare la armonizarea legislațiilor privind impozitul pe cifra de afaceri, accizele și alte impozite indirecte, în măsura în care această armonizare este necesară pentru a asigura instituirea și funcționarea pieței interne și pentru a evita denaturarea concurenței.* Din cuprinsul reglementării se evidențiază faptul că armonizarea legislației Uniunii Europene are ca domeniu de aplicare impozitele indirecte, și doar atunci când vizează piața internă.

De asemenea, în cuprinsul TFUE se mai fac și alte referiri cu privire la drepturile și obligațiile în materie fiscală ale statelor membre. De exemplu, art. 30 prevede că *între statele membre sunt interzise taxele vamale la import și la export sau taxele cu efect echivalent. Această interdicție se aplică de asemenea taxelor vamale cu caracter fiscal*, art. 110 menționează că *nici un stat membru nu aplică, direct sau indirect, produselor altor state membre impozite interne de orice natură mai mari decât cele care se aplică, direct sau indirect, produselor naționale similare* și, o ultimă referire, art. 325 reglementează faptul că *Uniunea și statele membre combat frauda și orice altă activitate ilegală care aduce atingere intereselor financiare ale Uniunii prin măsuri luate în conformitate cu prezentul articol, măsuri care descurajează fraudele și oferă o protecție efectivă în statele membre, precum și în instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii.*

Armonizarea legislației Uniunii Europene cu cea națională s-a făcut treptat prin intermediul directivelor, datorită caracterului lor obligatoriu doar prin prisma rezultatelor la care trebuie să se ajungă, lăsând statelor libertatea de a alege forma și mijloacele. A fost ales acest procedeu tocmai pentru a lăsa statelor libertatea de a mula legislația europeană pe cea națională, acesta este probabil și motivul pentru care astăzi există în legislația română o discordanță în raport cu celelalte legislații din Europa în ceea ce privește distincția dintre noțiunea de evaziune fiscală și fraudă fiscală.

Necesitatea intrării legiuitorului european în materie penală[26], un domeniu care de altfel este cu un pronunțat caracter național, s-a datorat apariției unor fenomene noi în Uniunea Europeană, ca de exemplu fraudarea intereselor Uniunii Europene[27]. Astfel, în timp ce fenomenul infracționalității în materie fiscală capătă un caracter unional, represiunea penală

[25] Demers început de la 15 februarie 2011 când Consiliul Afaceri Economice și Financiare (ECOFIN) a adoptat Directiva 2011/16/UE a Consiliului privind cooperarea administrativă în domeniul fiscal, aceasta a fost ulterior modificată prin Directiva 2016/881/UE.

[26] În general activitatea de urmărire penală se desfășoară în baza sesizărilor făcute de organil fiscal competent, ce a ajuns o suspiciune de săvârșire a unei infracțiuni ca urmare a unei inspecții fiscale, controale inopinate sau controale tematice. Avem în vedere că în cadrul Agenției Naționale Antifraudă Fiscală (ANAF) este organizată Direcția Generală Antifraudă Fiscală (DGAF), iar aceasta are în coordonare Direcția de Combatere a Fraudelor care pune la dispoziție parchetelor inspectori antifraudă pentru a oferi suportul de specialitate necesar instrumentării cauzelor ce au ca obiect infracțiuni economico-financiare. În acest sens, a se vedea: E. Lupulescu, *Corelația dintre răspunderea fiscală și răspunderea penală*, în Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9/2015.

[27]Sub aceste considerente ne-am mai pronunțat cu altă ocazie, în consecință facem trimitere la respectivele obiecțiuni, în acest sens a se vedea I.D. Apachiței, *Aspecte de complementaritate între răspunderea fiscală și cea penală în jurisprudența CEDO și CJUE,* disponibil pe: juridice.ro/603802/aspecte-de-complementaritate-intre-raspunderea-fiscala-si-cea-penala-in-jurisprudenta-cedo-si-cjue.html.

devine tot mai dificil de aplicat datorită diferențelor legislative și cooperării judiciare limitate la specificul sistemelor penale din statele membre[28].

Alte instrumente legislative reprezentative de armonizare a legislațiilor Uniunii Europene sunt: Regulamentul (UE) nr. 904/2010 al Consiliului din 7 octombrie 2010 privind cooperarea administrativă și combaterea fraudei în domeniul taxei pe valoare adăugată[29], Directiva 2010/24/UE a Consiliului din 16 martie 2010 privind asistența în materie de recuperare a creanțelor legate de impozite, taxe și alte măsuri[30], Directiva 2014/107/UE a Consiliului din 9 decembrie 2014 de modificare a Directivei 2011/16/UE în ceea ce privește schimbul automat obligatoriu de informații în domeniul fiscal[31].

La nivelul Comisiei Europene, pentru facilitarea cooperării autorităților fiscale s-a dezvoltat un parteneriat cu Organizația Intra-europeană a Administrațiilor Fiscale (IOTA), aceasta având rolul de a sprijini schimbul celor mai bune practici între statele membre și celelalte state participante la IOTA. Un alt instrument destinat dezvoltării bunelor practici în materie ficală este reprezentat de programul FISCALIS[32], prin acesta statele membre obțin asistență tehnică în măsurile privitoare la administrația fiscală și de dezvoltate de noi politici fiscale. În mod firesc, sprijinul Comisiei vine atât sub aspectul optimizării practicilor fiscale de la nivelul statului respectiv, cât și la nivelul obținerii unei coerențe fiscale între statele membre.

III. Cooperarea administrativă în domeniul fiscal

1. Cadru general de cooperare

Încrederea pe care statele și-o acordă reciproc privitor la interesele proprii privind siguranța circuitului fiscal se bazează pe strânsa cooperare și transparentizare fiscală. Aceste obiective sunt abordate atât la nivel mondial prin OCDE cu sprijinul G20, cât și la nivel european. În ceea ce privește abordarea cooperării administrative în domeniul fiscal la nivel mondial, merită adus în vedere acordul multilateral al autorităţilor competente pentru schimb automat de informaţii privind conturile financiare semnat la Berlin în anul 2014 și ratificat de România prin prin Legea nr. 70/2016[33]. Prin intermediul acestui acord România, începând cu anul 2017 va realiza schimburi de date fiscale cu mai mult de 80 de jurisdicții fiscale. Noutatea adusă este reprezentată de faptul că schimbul de date se va actualiza automat, depășind astfel faza anterioară a cooperării dintre state, când schimburile de date fiscale se făceau la cerere, în situații de suspiciune de fraudă[34]. Schimbul de informații realizat prin acest acord reprezintă o modalitate eficientă combatere a fraudei fiscale transfrontaliere bazate pe normele OCDE.

Necesitatea dezvoltării unei cooperări administrative în materie fiscală între statele membre ale Uniunii Europene este justificată din mai multe puncte de vedere: mobilitatea contribuabililor din statele membre, amplificarea numărului de tranzacții transfrontaliere și dezvoltarea instrumentelor financiare și altele[35]. Neasigurarea unui climat fiscal care să permită

---

[28] În acest sens, a se vedea: C.E. Stoisavlevici, *Căile și metodele de armonizare a legislației naționale cu legislația Uniunii Europene*, în Revista de Drept Penal, nr. 2/2012, p. 54 – 75.
[29] JO L 268 din 12 octombrie 2010.
[30] JO L 84 din 31 martie 2010.
[31] JO L 359 din 16 decembrie 2014.
[32] Regulamentul (UE) nr. 1286/2013 de instituire a unui program de acțiune pentru a îmbunătăți funcționarea sistemelor de impozitare în Uniunea Europeană pentru perioada 2014-2020 (Fiscalis 2020) și de abrogare a Deciziei nr. 1482/2007/CE, publicat în JO L nr. 347 din 20 decembrie 2014.
[33] M. Of. nr. 328 din 28 aprilie 2016.
[34] A. Leția, *Identificarea și combaterea fraudei fiscale în contextul legislativ internațional,* în revista Dreptul, nr. 11/2015, p. 205.
[35] A se vedea și S.A. Murariu, C.M. Diaconu, *Legal and Practical Aspects Regarding the Civil Servant's Liability in the Current Criminal Code, Journal of Law and Public Administration, Bi-annually*, Volume III, Issue 5/2017, European Research Center of Legal and Administrative Studies, Craiova, Faculty of Juridical, Economic and Administrative Sciences, Craiova, Spiru Haret University, Romania, p. 27.

desfășurarea relațiilor economice și corecta stabilire a bazei impozabile conduce la situații de dublă impunere, fapt ce generează evaziune și fraudă fiscală la nivelul statelor membre.

Relevanța accentului pus de către Uniune pe schimbul de informații și transparența fiscală între statele membre are rolul de a realiza o distincție de principiu între statele calificate ca și paradis fiscal și statele cu politică fiscală normală. După cum specificam în prima parte a prezentei lucrări, în cadrul analizei evaziunii fiscale internaționale, atât timp cât un stat cooperează și își transparentizează politica fiscală în raport cu celelalte state membre, de asemenea, încheind convenții de evitare a dublei impuneri, va fi considerat stat cu politică fiscală normală, chiar dacă cotele sale de impunere diferă semnificativ față de a altui stat membru[36].

Având în vedere dificultățile cauzate de fenomenul evaziunii și fraudei fiscale la nivel transfrontalier, la care s-a adăugat planificarea fiscală agresivă și concurența fiscală dăunătoare. Acestea au condus la aplicarea unei politici, din partea comercianților, de erodare a bazei impozabile, fapt ce reduce veniturile colectate la bugetele naționale și la bugetul Uniunii. În acest context, având în vedere dificultățile cu care se confruntă statele membre prin faptul că nu își pot gestiona sistemul de impozitare intern, în special sub aspectul impozitelor directe, fără informații venite din celelalte state membre, la nivelul Uniunii Europene s-a considerat că o soluție care să combată aceste efecte negative este cooperarea administrativă între administrațiile fiscale ale statelor membre[37]. În acest sens, în expunerea de motive a Directivei 2011/16/UE privind cooperarea administrativă în domeniul fiscal, în cuprinsul paragrafului 10 se prevede că *este recunoscut faptul că schimbul automat obligatoriu de informații fără condiții preliminare reprezintă cea mai eficientă modalitate de îmbunătățire a evaluării corecte a taxelor și impozitelor în situații transfrontaliere și de combatere a fraudei. În acest scop, ar trebui urmată în consecință o abordare pe etape, începând cu schimbul automat de informații disponibil pe cinci categorii și revizuind dispozițiile relevante în urma unui raport al Comisiei*.

Sediul materiei a fost stabilit la nivelul Uniunii Europene prin Directiva 2011/16/UE (DAC 1) privind cooperarea administrativă în domeniul fiscal și de abrogare a Directivei 77/799/CEE[38]. Această directivă obligă administrațiile fiscale naționale să pună la dispoziție, la cerere, informații privitoare la un contribuabil dintr-un alt stat membru al Uniunii Europene, chiar și atunci când aceste informații sunt deținute numai de către o bancă sau altă instituție financiară. Schimbul automat de informații se face atunci când privesc una dintre următoarele cinci categorii de venituri nefinanciare și de capital: venituri profesionale, sporuri de conducere, produse de asigurări de viață care nu intră în domeniul de aplicare al altor directive, pensii și proprietatea asupra bunurilor imobile și venituri din acestea. Directiva 2011/16/UE a fost modificată de alte patru directive pe care le vom prezenta în continuare[39].

Directiva amintită a fost modificată pentru început prin Directiva 2014/107/UE[40] (DAC 2) prin care domeniul de aplicare al acesteia a fost extins pentru a include schimburile automate de informații fiscale[41]. La 8 decembrie 2015 ECOFIN a adoptat Directiva 2015/2376/UE[42] (DAC 3) prin care a fost extinsă amploarea schimburilor automate obligatorii de informații la soluțiile

[36] A se vedea M. Cotruț, *Poate fi considerat un stat membru din Uniunea Europeană paradis fiscal de un alt stat membru din Uniunea Europeană?,* în Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9/2016, p. 20.
[37] A se vedea și O.-M.Cilibiu, *Cooperarea administrativă în domeniul fiscal*, în Analele Universității „Constantin Brâncuși" din Târgul Jiu, nr. 4/2014, p. 99 – 108.
[38] JO L 64 din 11.03.2011 și transpusă prin Ordonanța nr. 2/2012, în vigoare până la 31 decembrie 2015, fiind abrogată de Legea nr. 207/2015 privind Codul de procedură fiscală.
[39] A se vedea și Raportul Parlamentului European referitor la ancheta privind spălarea de bani, evitarea sarcinilor fiscale și evaziunea fiscală, din 16 noiembrie 2017, disponibil pe: europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2017-0357+0+DOC+PDF+V0 //RO, accesat la data de 7 octombrie 2018.
[40] JO L 359 din 16.12.2014.
[41] Modificare venită ca efect al măsurilor OCDE implementate prin acordul privitor la schimbul automat de date fiscale dintre contribuabili la nivel mondial, adoptat la Berlin la data de 29 octombrie 2014.
[42] JO L 332 din 18.12.2015 și transpusă prin O.U.G. nr. 84/2016.

fiscale anticipate și la acordurile de prețuri în avans. Iar la 25 mai 2016 ECOFIN a adoptat Directiva 2016/881/UE[43] (DAC 4) prin care se transpune în legislația UE acțiunea nr. 13 din proiectul OCDE privind erodarea bazei impozabile și transferul profiturilor și care obligă autoritățile fiscale să colecteze informații pentru fiecare țară în parte și să procedeze la schimburi automate ale acestora, în sine este vorba despre obligația de raportare pentru grupurile de întreprinderi multinaționale. În cele din urmă la 6 decembrie 2016 ECOFIN a adoptat și Directiva 2016/2258/UE[44] (DAC 5) care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2018, prin care se extinde amploarea schimburilor de informații pentru a include informațiile de la nivel național referitoare la combaterea spălării banilor, în special cele referitoare la beneficiarii reali și la obligațiile de diligență.

Cu titlu de referință aducem în vedere că la 21 iunie 2017 Comisia Europeană a venit cu propunerea de modificare a Directivei 2011/16/UE (DAC 6) aceasta având *ca scop să capteze, prin comunicarea de informații de către intermediari, modalitățile de planificare fiscală potențial agresivă și să le supună unui schimb automat de informații obligatoriu*[45]. Conform expunerii de motive a DAC 6 Uniunea Europeană precizează cu privire la directivele privind cooperarea administrativă în materie fiscală că *instrumentele fiscale existente la nivelul UE nu conțin dispoziții explicite care impun statelor membre să facă schimb de informații în cazul în care iau cunoștință de metode de evitare a obligațiilor fiscale sau de evaziune fiscale. DAC cuprinde obligația generală a autorităților fiscale naționale de a transmite în mod spontan informații către celelalte autorități fiscale din UE, în anumite circumstanțe. Printre acestea se numără pierderile fiscale într-un stat membru sau economiile fiscale rezultate în urma transferurilor artificiale de profituri în cadrul grupurilor de întreprinderi*.

Sediul materiei în legislația română este reprezentat de art. 284 – 309 din Legea nr. 207/2015 privind actualul Cod de procedură fiscală[46], astfel cum a fost modificat prin ordonanțele de transpunere ale directivelor DAC 3 și 4.

Directivele astfel adoptate și transpuse au în vedere instituirea unui cadru de cooperare administrativă în materie fiscală prin 5 moduri: prin schimb automat și obligatoriu de informații, schimb spontan de informații[47], prin prezența în birourile administrative și participarea la anchetele administrative ale statului solicitant, prin controale simultane, prin notificări administrative, prin feedback și prin schimbul de experiență și bune practici.

Nu cad sub incidența prevederilor ce reglementează cooperarea administrativă în materie fiscală din legislația română: TVA, taxele vamale și accizele, care sunt reglementate de alte norme ale Uniunii Europene în privința cooperării administrative dintre statele membre, precum

[43] JO L 146 din 03.06.2016 și transpusă prin O.U.G. nr. 42/2017. Pentru o scurtă prezentare a impactului pe care îl va avea DAC 4, a se vederea raportul PwC Romania din 21 iunie 2017, disponibil pe: pwc.ro/en/tax-online/tax-and-legal-alerts/assets/2017/tax-and-legal-alert-11.pdf, accesat la data de 8 octombrie 2018.

[44] JO L 342 din 16.12.2016.

[45] Disponibilă pe: ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/ 1/2017/RO/COM-2017-335-F1-RO-MAIN-PART-1.PDF, accesat la data de 8 octombrie 2018.

[46] M. Of. nr. 547 din 23 iulie 2015.

[47] Definit de art. 286 lit. j) din Legea nr. 207/2015 privind Codul de procedură fiscală ca fiind *comunicarea nesistematică, în orice moment și fără o cerere prealabilă, a unor informații către un alt stat membru*. Acesta se realizează în urma îndeplinirii uneia din următoarele situații prevăzute de art. 292 alin. (1) din Codul de procedură fiscală: a) autoritatea competentă din România are dovezi pe baza cărora presupune că pot exista pierderi fiscale într-un alt stat membru; b) o persoană impozabilă obține o reducere sau o scutire de impozit în România, care ar putea determina o mărire a impozitului ori o obligație de plată a impozitului într-un alt stat membru; c) afacerile între o persoană impozabilă din România și o persoană impozabilă din alt stat membru sunt realizate printr-una sau mai multe țări, astfel încât să rezulte o scădere a impozitului în România ori în celălalt stat membru sau în amândouă; d) autoritatea competentă din România are dovezi pe baza cărora presupune că poate avea loc o diminuare a impozitului în urma unor transferuri artificiale ale profiturilor în cadrul unor grupuri de întreprinderi; e) informațiile transmise unui stat membru de către autoritatea competentă a altui stat membru au permis obținerea unor informații care pot fi importante în evaluarea impozitului datorat în cel de-al doilea stat membru.

și contribuțiile obligatorii la sistemul de securitate socială ce sunt datorate statului sau instituțiilor de securitate socială de drept public.

Autoritatea competentă în România să aplice prevederile legate de cooperarea administrativă în materie fiscală cu celelalte state membre este Agenția Națională de Administrare Fiscală (în continuare ANAF)[48]. Prin intermediul ANAF se desemnează biroul central de legătură, departamente de legătură cu competențe de reprezentare, precum și funcționari implicați în cooperarea administrativă. De asemenea, ANAF are competență în a examina și evalua funcționalitatea sistemului de cooperare administrativă în materie fiscală, informațiile astfel colectate sunt transmise Comisiei Europene, prin rețeaua europeană CCN, în vederea evaluării eficacității combaterii fraudei și evaziunii fiscale la nivelul statelor membre[49].

Prin măsurile pe care statele le iau la nivel intern acestea își exercită un atribut al suveranității în concordanță cu activitățile economice desfășurate în exclusivitate pe teritoriul său. Optimizarea fiscalității pentru comerțul transfrontalier solicită implicații la nivel interstatal, fapt pentru care legiferarile Uniunii optimizează cooperările dintre statele membre în beneficiul unei mai bune stabiliri a bazelor impozabile. Literatura de specialitate a nuanțat faptul că raportat la „domeniul fiscal şi de securitate socială, acţiunea Uniunii Europene nu este decât una subsidiară: scopul său nu este uniformizare a sistemelor fiscale naţionale, ci de a le face compatibile între ele şi, de asemenea, cu obiectivele din tratatele europene”[50].

2. Regulamentul (UE) nr. 904/2010 privind cooperarea administrativă și combaterea fraudei în domeniul taxei pe valoare adăugată

Regulamentul privește intensificarea cooperării dintre statele membre ale Uniunii Europene pe fondul extinderii dincolo de frontierele clasice ale statelor a fenomenului fraudei fiscale şi evaziunii fiscale, acestea antrenând în consecință perderi atât la bugetele naționale, cât și la cel european. Consecințe se întrepătrund și în sfera circulației capitalurilor și a liberei concurențe în spațiul european.

Accesul la datele relevante privind controlarea TVA este necesar să se realizeze atât prin strocarea electronică, cât și prin transferul electronic al datelor privind persoanele înregistrate în scopuri de TVA. Schimbul de date trebuie efectuat și fără o solicitare prealabilă a unui alt stat membru, acest demers privind operativitatea, iar împreună cu aceasta și eficiența autorităților fiscale din statul membru ce primește datele.

Obiectivul principal al Regulamentului (UE) nr. 904/2010 privește în special reglementarea măsurilor cu rol de combatere a fraudei şi evaziunii fiscale din statele membre UE[51]. În doctrină a fost criticată abordarea lingvistică din cuprinsul normei amintite pe considerentul unei neraportări terminologice la legislația română. Astfel, sunt utilizate atât noțiunea de fraudă fiscală, cât și cea de evaziune fiscală cu sensurile lor proprii în legislația europeană, făcând abstracție de faptul că în legislația română noțiunea de evaziune fiscală are sensul de fraudă fiscală[52]. În continuare vom utiliza terminologia specifică Regulamentului nr. 904/2010 pentru a avea o simetrie cu norma europeană.

---

[48] I.M. Costea, *Fiscalitate europeană. Note de curs*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 330.

[49] Aspect prevăzut de art. 306 alin. (2) din Codul de procedură fiscală. Norma menționată, consecință a unei transpuneri fără intervenții din art. 23 alin. (2) al Directivei 2011/16/UE, oferă o situație atipică pentru legislația națională în care legiuitorul român utilizează în mod simultan atât noțiunea de evaziune fiscală, cât și pe cea de fraudă fiscală. Pentru a reflecta și mai bine discordanța regăsită facem trimitere la prima parte a prezentei lucrări, în care explicam de ce în cuprinsul Legii nr. 241/2005 legiuitorul român utiliza noțiunea de evaziune fiscală cu sens de fraudă fiscală.

[50] A. Dragodan, *Suveranitatea fiscală națională versus cooperarea fiscală interstatală,* în Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9/2015, p. 60.

[51] I.M. Costea, *Fiscalitate europeană. Note de curs*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 319.

[52] *Ibidem*, p. 319.

Obiectul reglementării este precizat în cuprinsul art. 1 și privește cadrul legal în care autoritățile competente ce își desfășoară activitatea în statele membre, cooperează între ele în vederea aplicării conforme a legislației în privința TVA și a evitării unor eventuale duble impuneri[53]. În deosebi se pune accent pe corecta modalitate de colectare a TVA în cazul comerțului intracomunitar și fraudele fiscale adiacente.

Cooperarea dintre statele membre se realizează prin mai multe modalități: la cerere[54], fără o cerere prealabilă[55], feedback, schimbul automat de informații prin sisteme electronice[56], prin notificare administrativă, pacrticipare al anchete administrative și controale simultane.

Cooperarea dintre statele membre este dublată și de o cooperare a acestora cu Comisia Europeană, aceasta din urmă funcționând ca un centralizator de date. Datele astfel colectate de Comisie sunt examinate și evaluate în vederea stabilirii funcționalității sistemului de cooperare administrativă prevăzut de regulament. Comisia, pe baza informațiilor avute poate din oficiu ori la cerere să sprijine anumite demersuri prin asistență tehnică sau logisitcă.

Un alt aspect important reglementat de Regulamentul nr. 904/2010 este cel legat de înființarea Eurofisc. Obiectivul acestuia este reglementat prin art. 33 alin.(1) din norma europeană și privește instituirea unei rețele care să asigure schimbul rapid de informații specifice între statele membre. Scopul constă în dezvoltarea ideei de cooperare administrativă pentru a combate frauda în materie de TVA.

În legătură cu Eurofisc, norma europeană, prin art. 33 alin.(2) stabilește trei obligații în sarcina statelor membre: instituirea mecanismului de avertizare timpurie în vederea combaterii fraudei în materie de TVA; coordonarea schimbului rapid și multilateral de informații punctuale în domeniile în care operează Eurofisc și coordonează activitatea funcționarilor de legătură ai Eurofisc din statele membre participante în vederea acționării în momentul primirii avertizărilor. În vederea realizării acestor sarcini fiecare stat membru desemnează minim un funcționar de legătură, acesta poate participa la un domeniu de lucru al Eurofisc, acesta/aceștia își desemnează la rândul lor un coordonator pentru domeniul de lucru al Eurofisc, având trei atribuții: de a aduna

---

[53] În acest sens a stabilit și CJUE prin hotărârea pronunțată în cauza C-419/14, astfel *Regulamentul (UE) nr. 904/2010 al Consiliului din 7 octombrie 2010 privind cooperarea administrativă și combaterea fraudei în domeniul taxei pe valoarea adăugată trebuie interpretat în sensul că administrația fiscală a unui stat membru care examinează exigibilitatea taxei pe valoarea adăugată pentru prestări care au fost supuse deja acestei taxe în alte state membre este obligată să adreseze o cerere de informații administrațiilor fiscale ale acestor alte state membre atunci când o asemenea cerere este utilă sau chiar indispensabilă pentru a stabili că taxa pe valoarea adăugată este exigibilă în primul stat membru*. Disponibil pe www.curia.europa.eu.

[54] Solicitarea se realizează prin transmiterea de către autoritatea competentă a statului membru, în cazul României fiind ANAF, către un stat solicitat în legătură cu informații referitoare fie la determinarea sau controlul de TVA, fie la cazuri de fraudă fiscală. Termenul de trimitere a informațiilor solicitate este de cel mult trei luni, de la momentul la care acestea au fost cerute. Excepție face situația în care autoritatea solicitată deține deja informațiile, caz în care termenul se reduce la o lună.

[55] Cazurile în care schimbul de informații se realizează fără cerere prealabilă este limitat la următoarele trei situații de fapt: a) atunci când se consideră că impozitarea are loc în statul membru de destinație, iar informațiile furnizate de statul membru de origine sunt necesare pentru eficacitatea sistemului de control al statului membru de destinație; b) atunci când un stat membru are motive să creadă că s-a comis sau că este posibil să se fi comis o încălcare a legislației referitoare la TVA în celălalt stat membru; c) atunci când există un risc de pierderi fiscale în celălalt stat membru.

[56] Fiecare stat membru acordă acces direct la informațiile deținute. În acest sens, statul membru poate stoca: a) informațiile pe care le culege în temeiul titlului XI capitolul 6 din Directiva 2006/112/CE; b) datele privind identitatea, activitatea, organizarea și adresa persoanelor cărora le-a atribuit un număr de identificare în scopuri de TVA, culese în temeiul articolului 213 din Directiva 2006/112/CE, precum și data la care numărul respectiv a fost eliberat; c) datele privind numerele de identificare în scopuri de TVA pe care le-a eliberat și care nu mai sunt valabile, precum și datele la care aceste numere au devenit nevalabile; și d) informațiile pe care le culege în temeiul articolelor 360, 361, 364 și 365 din Directiva 2006/112/CE și, de la 1 ianuarie 2015, informațiile pe care le culege în temeiul articolelor 369c, 369f și 369g din directiva menționată.

informațiile primite de la funcționarii de legătură din celelalte state membre și a le pune prin mijloace electronice la dispoziția funcționarului de legătură Eurofisc din statul său; de a se asigura că informația astfel primită este prelucrată, astfel cum au convenit participanții la domeniul de lucru și pun rezultatele la dispoziția funcționarilor de legătură Eurofisc participanți; și în ultimul rând oferă feedback funcționarilor de legătură Eurofisc participanți la respectivul domeniu de lucru. Instrumentele tehnice și logistice ale Eurofisc sunt asigurate de către Comisia Europeană.

IV. Studiu de caz privind frauda fiscală de tip „carusel" în cazul tranzacțiilor transfrontaliere (intracomunitare)

1. Forma tipică de fraudă în sistem „carusel"

Frauda „carusel" clasică denumită și fraudă „la intrare" este cel mai frecvent folostă, complexitatea sa poate varia în funcție de complexitatea operațiunilor economice dezvoltate și de prudența cu care inițiatorii înțeleg să se poziționeze mai departe sau mai aproape de firma ce datorează TVA și care, în mod intenționat, nu o va achita.

Structura clasică a activității infracționale este compusă, în varianta cea mai simplă, din trei scocietăți, una exportatoare, una importatoare și o a treia societate care achiziționează bunurile de la societatea importatoare, beneficiarul „caruselului" este cea de-a treia societate. Este necesar ca toate cele trei firme să fie înregistrate în scopuri de TVA, astfel firma importatoare va cumpăra bunurile scutite de TVA și încasează TVA aferent tranzacției cu firma beneficiară, emițând în acest sens factură ce va servi ca justificare pentru cheltuieli deductibile. TVA-ul încasat de societatea importatoare nu va fi achitat, aceasta urmând să dispară[57].

Așa-zisa dispariție a firmei importatoare poate îmbrăca mai multe forme: cazul în care administratorul este „om de paie"[58], cazul în care administratorul a decedat între timp, firma continuând să opereze, ori situația în care firma importatoare ce emite facturi nu are sediul real în locul declarat.

În orice caz durata de viață a unei astfel de societăți ce datorează TVA este scurtă. În practică între societatea importatoare și societatea beneficiară pot fi interpuse mai multe societăți, unele dintre ele fiind „tampon"[59] sau chiar de bună-credință. În cazul societăților de bună-credință, ce nu au avut cunoștință de faptul că participă la o fraudă în materie de TVA, jurisprudența CJUE arată că acestea păstrează dreptul de deducere a TVA[60]. Motiv pentru care efectuarea anchetelor trebuie să privească fiecare societate în parte și să vizeze stabilirea contribuției fiecăreia la comiterea infracțiunii.

---

[57] Suntem de părere că cele prezentate anterior, deși în acord cu opinia majoritară a doctrinei referitoare la frauda „carusel", nu este în mod firesc o variant tipică, ci doar una parțială. În acest sens, considerăm că îndeplinește în mod complet ideea noțiunii de „carusel" fapta prin care marfa după ce a fost importată va reveni la exportatorul inițial, acesta urmând să o reintroducă în circuit, deoarece se creează efectul ciclic de „carusel". Acest circuit are rolul de a ieftini produsele în cauză.

[58] Terminologia aparține doctrinei și semnifică persoana cu calitate de administrator al societății ce datorează TVA, persoană care de regulă nu are bunuri în patrimoniu. Aceasta fiind și intenția inițială, ca în cazul descoperirii activității infracționale și în consecință imputarea obligației de plată „omului de paie" să nu poată fi recuperat, iar un eventual sechestru să fie onorific, bunurile în cauză fiind de o valoare mică sau chiar nesemnificativă.

[59] Societatea „tampon" este, de asemenea, cu rol fictiv, aceasta având scopul de a face mai greu sesizabilă legătura dintre societatea importatoare și cea beneficiară.

[60] A se vedea cauza C-255/02, cauza C-653/11 și cauzele reunite C-354/03, C/-355/03 și C-484/03. În același sens, CJUE stabilește prin hotărârea pronunțată în cauza C-285/11, paragraful 40 că *dreptul de deducere nu poate fi refuzat unei persoane impozabile decât dacă se stabilește, în raport cu elemente obiective, că această persoană impozabilă, căreia i-au fost livrate bunurile sau i-au fost prestate serviciile care justifică dreptul de deducere, știa sau ar fi trebuit să știe că, prin achiziționarea acestor bunuri sau a acestor servicii, a participat la o operațiune implicată într-o fraudă privind TVA-ul săvârșită de furnizor sau de un alt operator care a intervenit în amonte sau în aval în lanțul acestor livrări sau al acestor prestări*. Disponibil pe www.curia.europa.eu.

În concluziile sale referitoare la cauzele conexate C-131/13, C-163/13 și C-164/13, Avocatul General Maciej Szpunar a arătat că în *cazul particular al unei fraude „carusel", care are legătură cu o fraudă de tipul „operatorului lipsă", acest principiu a fost extins la toate persoanele impozabile care, chiar dacă nu erau ele însele autorii fraudei, știau sau ar fi trebuit să știe că participau la o fraudă privind TVA-ul. Astfel, potrivit Curții, asemenea persoane impozabile trebuie considerate, în vederea aplicării celei de A șasea directive, ca participând la respectiva fraudă, independent de aspectul dacă obțin sau nu obțin un beneficiu din aceasta. Prin urmare, este de competența instanțelor naționale să refuze acestor persoane impozabile dreptul de deducere. Astfel, o asemenea interpretare este de natură să împiedice operațiunile frauduloase, făcându-le mai dificil de realizat. Această jurisprudență a fost confirmată recent* prin Hotărârea dată de CJUE în cazul Marks Pen[61].

Cele prezentate până acum, reprezentând frauda în cazul importului, pot avea și o situație diametral opusă, când frauda se produce la un export aparent, deci „la ieșire"[62]. În concret, societatea dintr-un stat membru, înregistrată în scopuri de TVA, realizează un export aparent către o altă societate dintr-un stat membru al Uniunii, și acesta înregistrat în scopuri de TVA. Facturarea se realizează fără TVA, fiind scutită cu drept de deducere, urmând ca bunurile să fie comercializate tot pe piața internă, dar în afara operațiunilor comerciale declarate.

2. Frauda fiscală prin intermediul societăților fantomă

Noțiunea de firmă fantomă este dată de faptul că acestea, după achiziția de bunuri, deci, implicit acumularea de TVA datorată, dispare fără a mai plăti taxa. Bunurile în cauză urmează a fi vândute pe piața neagră. Asemănarea este doar parțială cu procedura standard de realizare a fraudei „carusel", întrucât după realizarea importului bunurile nu sunt vândute și facturate către o societate-beneficiar.

De regulă, o societate fantomă nu desfășoară activități comerciale, ea rezumându-se la a genera documente justificative care să fie utilizate de celelalte societăți implicate în actul fraudulos. Evidența contabilă de regulă este inexistentă, dacă ea totuși există, este sumară și are rolul de a induce în eroare organele de control.

La nivelul CJUE s-a precizat că *Finanzamt (Administrația Financiară, Germania) competent nu a acceptat datele furnizate de RGEX și, prin decizia din 31 august 2010, a stabilit TVA-ul datorat pentru anul 2008 în conformitate cu rezultatele a două controale în materie de TVA. S-a considerat că livrărilor în interiorul Uniunii de autovehicule către Spania, care au fost declarate ca fiind scutite de TVA, li se aplică TVA-ul, pentru motivul că autovehiculele respective nu au fost transportate efectiv în Spania, ci au fost comercializate pe teritoriul german. Sumele pretinse drept TVA achitat în amonte și menționat în facturile emise de EXTEL au fost declarate ca nefiind deductibile, întrucât aceasta din urmă a fost considerată o „societate-fantomă" care nu a avut vreun sediu la adresa din factură*[63].

Activitatea firmelor fantomă este caracterizată de o serie de trăsături. Astfel, persoana care intenționează să realizeze frauda în materie de TVA, va căuta să dea spre administrare societatea unui „om de paie", persoană interpusă care fie este ferită de eventualele sancțiuni, fie îi este indiferent datorită unei recompense, amenințări ori alte situații. O adoua cararacteristică privește utilizarea operațiunilor bancare pentru a disimula plata aferentă tranzacției. În final, o a

[61] EU:C:2014:69, punctele 26 și 27. Disponibil pe www.curia.europa.eu.
[62] D. Pătroi, F. Cuciureanu, A. Bența, *TVA național vs. intracomunitar,* Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 148.
[63] În concluziile Avocatului General Nils Wahl, prezentate la 5 iulie 2017 privitor la cauzele conexate C-374/16 și C-375/16. Disponibil pe www.curia.europa.eu.

treia trăsătură vizează faptul că activitatea firmei nu se desfășoară la sediul declarat, aceasta având drept scop preîntâmpinarea unor eventuale controale[64].

În ceea ce privește neconcordanța sediului declarat cu locul de desfășurare a activității, la nivelul CJUE s-a nuanțat ideea conform căreia *prezumția referitoare la sediul social (...) poate fi înlăturată numai dacă elemente obiective și verificabile de către terți demonstrează că situația reală nu corespunde celei pe care trebuie să o reflecte locația sediului social menționat. Cu titlu de exemplu posibil pentru răsturnarea prezumției, Curtea a citat cazul unei societăți-fantomă de tip „cutie poștală", care nu exercită nicio activitate pe teritoriul statului membru unde se află sediul social al acesteia. (...) Prin urmare, spre deosebire de cazul unei simple firme-fantomă, astfel cum a menționat Curtea în cauza Eurofood cu titlu de exemplu posibil de răsturnare a prezumției, problema care se pune în continuare este modul în care trebuie să se stabilească mai precis centrul intereselor principale*[65].

Considerente finale

Frauda fiscală este constatată ca un fenomen direct proporțional cu dezvoltarea economică internațională, dezvoltând atât spectrul legal, cât și pe cel jurisprudențial. Evoluția, sub ambele sale aspecte, națională și europeană, determină o dezvoltare ambivalentă în direcția armonizării și receptării efectelor măsurilor aplicate.

Dimensiunea transfrontalieră pe care au luat-o faptele de fraudă fiscală a impus instituirea unor norme europene de armonizare și consolidare a cooperării dintre statele membre. Constatam pe parcursul elaborării prezentei lucrări dezvoltarea și optimizarea principalelor instrumente ale Uniunii Europene în combaterea fraudei fiscale prin OLAF, Europol, Eurojust și Parchetul European (EPPO)[66], măsuri ce justifică pe de o parte interesul contracarării efectelor frauduloase, iar pe de altă parte necesitatea unei strânse cooperări între statele membre[67].

Preocuparea constantă, pentru combaterea și prevenirea fraudei fiscale în zona transfrontalieră, poate fi privită ca o politică europeană protectivă pentru bugetul Uniunii Europene și a statelor , proiecția bugetară fiind fundamentată pe conceptul de dezvoltare durabilă, văzut ca un instrument pentru viitor generator de un ambient socio-economic și educațional în care tânăra generație să învețe să protejeze propriile valori, fiind perceput ca un concept transcendental.

Având în vedere că principalele acțiuni de sorginte frauduloasă dezvoltă un mare impact prin uzitarea comerțului transfrontalier devine lesne de înțeles că o problemă de nivel transnațional reclamă soluții de o natură similară.

---

[64] R. Ghiculescu, T. Prisacariu, *Investigația economico-financiară privind protecția intereselor financiare ale U.E.,* Ed. Tehnopress, Iași, 2010, p. 139.

[65] În concluziile Avocatului General Juliane Kokott, prezentate la 10 martie 2011 privitor la cauza C-396/09. A se vedea și Hotărârea Curții din 2 mai 2006, Eurofood IFSC, cauza C-341/04, disponibile pe: www.curia.europa.eu.

[66] Sub aspectul implicațiilor Parchetului European asupra măsurilor de contracarare a fraudei fiscale prin prelurea la nivelul Uniunii Europene a fazei de urmărire penală ne-am referit cu o altă ocazie, motiv pentru care ne rezumăm la a face trimitere la respectivele considerații: I.D. Apachiței, *Implicațiile Parchetului European prin prisma directive U.E. nr. 2017/1371,* disponibil pe juridice.ro/559960/implicatiile-parchetului-european-prin-prisma-directivei-ue-nr-2017-1371-partea-i-implicatii-generale.html și juridice.ro/559963/implicatiile-parchetului-european-prin-prisma-directivei-ue-nr-2017-1371-partea-a-ii-a-aplicarea-directivei-ue-nr-2017-1371-prin-intermediul-eppo.html.

[67] C.M. Mihalache, *Răspunderea penală a funcționarului public*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 191 – 199.

Bibliografie

Cursuri și monografii

1. Buziernescu R., (2007), *Evaziunea fiscală internă și internațională*, Ed. Universitaria, Craiova.
2. Costea I.M., (2016), *Fiscalitate europeană. Note de curs*, Ed. Hamangiu, București.
3. Diaconu C.M., (2015), *Răspunderea penală a funcționarului public și uniformizarea dreptului la nivel european*, Ed. Ion Ionescu de la Brad, Iași.
4. Ghiculescu R., Prisacariu T., (2010), *Investigația economico-financiară privind protecția intereselor financiare ale U.E.,* Ed. Tehnopress, Iași.
5. Malherbe P., (2017), *Elemente de drept fiscal internațional*, Ed. Hamangiu, București.
6. Mihalache C.M., (2011), *Răspunderea penală a funcționarului public*, Ed. Hamangiu, București.
7. Obermayer B., Obermaier F., (2016), *Panama Papers. Cum își ascund banii cei bogați și puternici*, Ed. Litera, București.
8. Pătroi D., Cuciureanu F., Bența A., (2013), *TVA național vs. intracomunitar,* Ed. C.H. Beck, București.
9. Ungureanu M.A. (coord.), (2010), *Controlul fiscal și evaziunea fiscală, Ed. Conphys, Râmnicu-Vâlcea.*

Articole

1. Apachiței I.D., *Aspecte de complementaritate între răspunderea fiscală și cea penală în jurisprudența CEDO și CJUE*, pe portalul Juridice.ro
2. Apachiței I.D., *Implicațiile Parchetului European prin prisma Directivei U.E. nr. 2017/1371*, pe portalul Juridice.ro
3. Cilibiu O.-M., *Cooperarea administrativă în domeniul fiscal*, în Analele Universității „Constantin Brâncuși" din Târgul Jiu, nr. 4/2014.
4. Cotruț M., *Poate fi considerat un stat membru din Uniunea Europeană paradis fiscal de un alt stat membru din Uniunea Europeană?*, în Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9/2016
5. Cotruț M., *Poate fi considerat un stat membru din Uniunea Europeană paradis fiscal de un alt stat membru din Uniunea Europeană?,* în Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9/2016.
6. Dragodan A., *Suveranitatea fiscală națională versus cooperarea fiscală interstatală,* în Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9/2015.
7. Giurea L., *Realizarea evaziunii fiscale legale și ilegale prin utilizarea firmelor off-shore și paradisuri fiscale*, în Revista de investigare a criminalității, nr. 2/2012.
8. Leția A., *Identificarea și combaterea fraudei fiscale în contextul legislativ internațional,* în revista Dreptul, nr. 11/2015.
9. Lupulescu E., *Corelația dintre răspunderea fiscală și răspunderea penală*, în Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9/2015.
10. Murariu S.A., Diaconu C.M., *Legal and Practical Aspects Regarding the Civil Servant's Liability in the Current Criminal Code, Journal of Law and Public Administration, Bi-annually,* Volume III, Issue 5/2017, European Research Center of Legal and Administrative Studies, Craiova, Faculty of Juridical, Economic and Administrative Sciences, Craiova, Spiru Haret University, Romania.
11. Roș V., *Tax evasion in fiscal paradises*, în revista Lex et Scientia, București, nr. 2/2009.
12. Stoisavlevici C.E., *Căile și metodele de armonizare a legislației naționale cu legislația Uniunii Europene*, în Revista de Drept Penal, nr. 2/2012.

THE POSITION OF THE THIRD-PARTY BENEFICIARY IN CONTRACTS OF THE KIND

LOCUL TERȚULUI BENEFICIAR ÎN CADRUL CONTRACTULUI ÎN FAVOAREA UNUI TERȚ

Ludmila BELIBAN-RAȚOI[1]

Abstract

In the context of existence or non-existence of principles of the contract's effects, it is indisputable the principle of the relativity of the legal act, as a branch principle. This principle is proved by the following statements: the volitional nature of the legal act that requires that nobody can become a debtor or a creditor without his will; the failure to obey this principle will harm to the liberty of the person.

Another subject examined in this study is the exceptional character of the contract for benefit of third party, a feature that is denied by a part of doctrinaires. Our opinion is that once the exceptional character is directly regulated by the civil code we no longer can deny it if the third party gets certain rights.

Being a novation of the Civil Code of RM, according to article 721 "The parties to a contract may agree that the debtor (promisor) provides performance not to the creditor (stipulator), but to a third party (beneficiary), specified or not specified in the contract, that obtains the right to directly claim performance to his own benefit." The aim of the present study is to investigate the theoretical and practical aspects of the contract for the benefit of third party, using the methods of comparative analysis.

One of the problems that may appear regarding the contract for benefit of a third party and which we want to examine is the place of the third party, the necessity of acceptance by the third party of the clause concerning him when concluding the contract, the validity of the contract in case the third party doesn't accept the granted benefit. By essence, it is considered that the consent of the beneficiary is not a condition of existence of the duty for the other part, but an effectivity condition. [Liviu Pop, Ionuț-Florin Popa, Stelian Ioan Vidu, 2015,p. 158] Not only that: if, before the acceptance, the right was revocable, on the discretion of the stipulator, after acceptance it becomes irrevocable and the obligation of the promisor is actual. [Prof. Univ. Dr. Ion Deleanu, 2002, pag. 52] Of course the right arised from the stipulation cannot be imposed to the beneficiary without his will. That's why, he can accept but also can renounce the right in his favor.

Through this study it has been realized an analysis from the doctrinal point of view as well as with reference to the legal norms established by the legislation of the Republic of Moldova and in a comparative way with the legislations of other states.

Key words: contract, third party, legal, beneficiary.

În polemica existenței sau inexistenței unor principii ale efectelor contractului, incontestabil este principiul relativității efectelor actului juridic civil, în calitate de principiu ramural, iar justificarea prezentului principiu este în următoarele:

- natura voliţională a actului juridic ce impune ca nimeni nu poate deveni debitor sau creditor fără voia sa;
- soluţia contrară acestui principiu ar aduce atingere libertăţii persoanei.

Astfel orice regulă de obicei are și excepțiile sale, astfel excepția reala de la principiul relativitatii efectelor actului juridic este **stipulatia pentru altul (contractul în folosul unei terțe persoane)**. Codul Civil al Republicii Moldova, conform art. 721 stabilește că " Părţile unui contract pot conveni ca debitorul (promitentul) să efectueze prestaţia nu creditorului (stipulantului), ci terţului (beneficiarului), indicat sau neindicat în contract, care obţine în mod nemijlocit dreptul să pretindă prestaţia în folosul său".

Scopul prezentei lucrări este de a cerceta aspectele teoretico-practice ale contractului în favoarea unui terț. Și mai cu seamă de a cerceta locul terțului în acestă construcție juridică.

[1] doctorand, Facultatea Drept, Universitatea de Stat din Moldova, beliban.ludmila@gmail.com

Contractul în favoarea unui terț nu se deosebește de oricare alt contract care poate fi încheiat de către părți. El trebuie să fie încheiat cu respectarea condițiilor de valabilitate a actului juridic. Pe lîngă condiţiile generale de validitatea ale oricărui contract (capacitatea părţilor, consimţământul, obiectul şi cauza), contractul în folosul unui terţ trebuie să îndeplinească şi unele condiţii specifice si anume:

1. ***voinţa de a stipula în favoarea unei terţe persoane trebuie să fie certă, neîndoielnică***; din ea trebuie să rezulte că beneficiarul dobîndește dreptul subiectiv de sine stătător de a pretinde promitentului să execute o prestaţie în favoarea sa. Această condiție nu este una doctrinară ci este stabilită la nivel legislative astefel în Cod civil al României, dispoziţiile art. 1284 alin.(1) prevăd că „*oricine poate stipula în numele său, însă în beneficiul unui terţ"* Conform punctul 5.2.1., secțiunea 2 – Drepturile terților, a principiilor UNIDRUA 2010, *Părțile contractului în favoarea unui terț (debitor și creditor) pot printr-un accord direct sau indirect să instiuie drepturi şi terţelor persoane*.
2. ***persoana beneficarului trebuie să fie determinată sau, cel puţin, determinabilă***. Legea prevede că "nu este obligatoriu ca Beneficiarul să fie determinat sau să existe la momentul stipulaţiei. Este suficient ca el să fie determinabil şi să existe la data executării contractului", art.721 alin.2 Codul Civil al Republicii Moldova [Sergiu Baieș et. al, Drept civil, Drepturi reale. Teoria generală a obligațiilor, Volumul II, Chișinău 2005, pag. 365].

În Codul civil al României, la art. 1285 se menţionează faptul că *„Beneficiarul trebuie să fie determinat sau, cel puţin, determinabil, la data încheierii stipulaţiei şi să existe în momentul în care promitentul trebuie să îşi execute obligaţia. În caz contrar, stipulaţia profită stipulantului, fără a agrava însă sarcina promitentului."* Conform punctul 5.2.2., secțiunea 2 – Drepturile terților, a principiilor UNIDRUA 2010, *Beneficiarul trebuie să fie indicat în contract cu o precizie relativă, dar nu este obligatoriu să existe la momentul încheierii contractului între stipulant și promitent*.

Se admite, de asemenea, că stipulaţia pentru altul este valabilă chiar dacă este făcută în folosul unei *persoane viitoare*, care nu există la momentul în care stipulaţia a fost încheiată. Astfel ar fi, de exemplu, stipulaţia făcută de o persoană în beneficiul primului copil care i se va naşte în viitor sau stipulaţia în folosul unei persoane juridice în curs de constituire, sau indicarea în calitate de beneficiar a moştenitorilor stipulantului. Stabilirea nominală a acestor moştenitori se va face numai la moartea stipulantului, dar simplul fapt al indicării calității de moștenitor constituie un element suficient de determinabilitate a acestora in viitor etc. Bineînţeles că în ipoteza în care previziunea nu se va realiza, stipulaţia va fi lipsită de valabilitate, datorită inexistenţei terţului beneficiar sau, eventual, va putea profita stipulantului sau unei alte persoane. [Constantin A. Diaconu Avocat, Principiul inopozabilitatea contractelor față de terți. Noțiunea de terț, Lumina lex 1999, pag. 366].

Deci, pentru valabilitatea stipulaţiei în favoare unui terţ nu este obligatorie indicare expresă în contract a beneficiarului. Va fi necesară însă includerea în contract a unor indicii în conformitate cu care va fi determinat beneficiarul. În cazul în care în contract nu va fi indicat nici beneficiarul nici criteriile în dependenţa de care să fie determinat beneficiarul stipulaţia va fi totuși valabilă în cazul în care stipulantul poate cere executarea în favoarea sa. Art. 721, Alin. (2) CC al RM prevede că beneficiarul trebuie să fie determinabil şi să existe la data executării. De aici rezultă că poate fi determinată în calitate de beneficiar şi o persoană care nu există la momentul stipulaţiei cu condiţia că aceasta va exista la data executării. Trebuie considerat că beneficiarul este determinabil în cazul în care în contract au fost incluse suficiente indicii care permit identificarea beneficiarului. Spre exemplu a fost stipulat că beneficiar al obligaţiei privind

transmiterea unui instrument muzical va fi copilul care primul va absolvi conservatorul [Coordobatori Mihail Buruiană, Oleg Efrim, Nicolae Eșanu, Cometariu Codului civil al Republicii Moldova, vol. II, ediția a II-a, Editura Arc 2006, pag. 328]. Beneficiarul se consideră că există la data executării în cazul în care s-a născut (s-a constituit) pînă la acel moment şi nu şi-a încetat existenţa (prin deces, lichidare, reorganizare) la data executării. De menţionat că beneficiarul trebuie să existe la data la care urma să aibă loc executarea şi nu la data la care executarea va avea loc de fapt. În cazul în care la data executării terţul nu este determinabil sau nu există, contractul în folosul terţului nu va produce efecte faţă de beneficiar. Dreptul stipulantului de a cere executarea în folosul său se va determina în conformitate cu prevederile art. 723 CC al RM.

Dacă, însă, beneficiarul a încetat să existe după data executării dreptul său se transmite succesorilor cu excepţia cazului în care era destinată personal beneficiarului. De menţionat că pentru ca beneficiarul să fie considerat că există este necesar ca la momentul executării acesta să întrunească toate calităţile cerute pentru a fi beneficiar.

În cazul contractului în folosul unui terţ foarte important este să determinăm momentul din care dreptul intră în patrimoniul terţului beneficiar. Conform regulii generale dreptul beneficiarului apare din momentul încheierii contractului deoarece terţul este titular al dreptului chiar din momentul în care acesta se naşte. Însă în cazurile în care beneficiarul nu este determinat în contract nu putem folosi regula generală, deoarece dreptul nu poate aparţine unei persoane care nu este determinată. În acest caz dreptul va intra în patrimoniul terţului din momentul în care a putut fi determinat, dar acest drept va retroactiva şi va fi considerat că a fost în patrimoniul beneficiarului din momentul încheierii contractului.

Terţul beneficiar dobîndeşte dreptul direct în patrimoniul său. El va cere de la promitent executarea obligaţiei pe care ultimul o datorează direct terţului şi nu stipulantului. Dobîndirea de către beneficiar a dreptului direct în patrimoniul său î-i va permite acestuia să evite concurenţa cu creditorii stipulantului sau pretenţiile moştenitorilor stipulantului, deoarece dreptul nu a aparţinut patrimoniului stipulantului. Ce înseamnă aceasta conform doctrine române: - mai întîi, aceasta înseamnă că acesta nu va avea de suferit concurenței creditorilor stipulantului, în al doilea rînd, înseamnă că terțul beneficiar, deși nu este parte contractantă va avea o acțiune direct împotriva promitentului, în al treile rînd chiar dacă terțul beneficiar a decedat înainte de a fi acceptat dreptul prevăzut în contractual încheiat de stipulant cu promitentul, atît dreptul cît și acțiunile însoțitoare se vor transmite către proprii succesori [Constantin Stătescu, Corneliu Bîrsan, “Drept civil. Teoria generală a obligaţiilor”, Edit. Hamangiu, p. 72].

Pe lîngă aceste două condiții suplimentare în doctrină apar o serie de opinii cu privire la obligativitatea acceptului beneficiarului pentru valabilitatea contractului încheiat. Deci, se menţionază, în calitate de o a treia condiţie, acceptarea de către terţ a prestaţiei. Nu putem fi de acord cu aceste opinii, de altfel și legislația o combate, art. 723 CC al RM prevede - în cazul în revocării stipulației, al refuzului beneficiarului la dreptul conferit de stipulație, precum și în cazul în care stipulația în favoarea terțului nu are efecte față de beneficiar, stipulantul poate cere executarea prestației față de sine dacă din contract nu rezultă altfel.

De esență se consideră că consimţămîntul beneficiarului nu este o condiţie de existenţă a stipulației pentru altul ci o condiție de efectivitate [Constantin Stătescu, Corneliu Bîrsan, op. cit., Edit. Hamangiu, p. 72]. Și nu doar atît: dacă anterior acceptării, dreptul era revocabil, la discreția stipulantului, după acceptare el devine irevocabil, iar obligația promitentului este actuală [Liviu Pop, Ionuț-Florin Popa, Stelian Ioan Vidu, Curs de drept civil. Obligațiile, Univers Juridic, București, 2015, pag. 158]. Bineînţeles că dreptul născut din stipulaţie nu poate fi impus beneficarului fără acordul lui. De aceea, el poate accepta, dar poate şi renunţa la dreptul stipulat în favoarea sa.

În contextul celor invocate mai sus, o problemă ce este discutată în doctrină este momentul apariției dreptului terțului la prestația oferită de promitent. În opinia unora (M.I. Braghinski și V.V. Vitreanski) dreptul terțului apare doar din momentul acceptării de către terța persoană a dreptului său [М.И. Брагинский, В.В. Витрянский, Договорное право. Книга перваяю Общие положения, Москва 1999, стр. 384].

Conform altor opinii (N.S. Kovalevskaia, B. Vindşaidom), cosideră că dreptul terțului apare în momentul încheierii contractului de către stipulant și promitent. Soluționarea prezentei probleme poate avea efecte practice importante. Dacă considerăm că dreptul terțului apare din momentul încheierii contractului de către stipulant și promitent, atunci nu este un obstacol spre a încheia contractul în favoarea unui terț o persoană incapabilă. De exemplu, părinții pot încheia contract de asigurare pe viață în folosul copilului minor. Sau dacă considerăm că dreptul a existat în patrimoniul terţei persoane, atunci acest drept poate fi moştenit şi dacă terţa persoană n-a reuşit să accepte acesta o pot face şi moştenitorii acestuia.

Doctrinarii ruși de pînă la revoluție la fel au polemizat între ei și cu savanții germani. Doctrina Germană opta spre teza apariției dreptului terțului din momentul încheierii contractului de către stipulan și promitent, însă doctrinarul rus G. F. Șerșenevici [Г.Ф Шершеневич, Учебник русского гражданского права (по изданию 1907г). Москва, 1995, с. 313], afirmă că dreptul terțului pentru el nu poate apărea decît din momentul exprimării acordului terțului, motivînd prin faptul că înțelegearea dintre părți este una subiectivă pentru terț pînă în momentul în care nu i-a fost comunicat lui și el nu și-a manifestat acordul de a primi acest beneficiu. Un alt civilist rus K.P. Pobedonoștev, consider că dreptul terțului este obținut de el din momentul în care acesta cunoaște conținutul lui și îl exercită, emite acte pentru a fi executat după cum a fost stabilit în contract [К.П. Победоносцев, Курс гражданкого права: В 3т. Т.3/под ред. В.А. Томсинова, Москва: зерцало, 2003, с. 272].

În doctrina franceză s-a statuat trei sisteme ce determină natura juridică a stipulaţiei pentru altul: sistemul ofertei; sistemul gestiunii de afaceri şi sitemul dreptului direct al beneficiarului.

A. Sistenul ofertei. Este sistemul care s-a admis în doctrina franceză, încă de la mijlocul sec. XIX. El constă în a susţine că este o ofertă din partea stipulantului făcută terţului, care trebuie s-o accepte înainte de decesul stipulantului. Terţul nu are un drept decît din ziua în care a acceptat şi n-are acţiune directă decît în contra promitentului. Drepturile ieşite din operaţiune se nasc în patrimoniul stipulantului mai întîi, după care stipulantul i-ar transmite acest drept [Constantin A. Diaconu Avocat, op. cit, Lumina lex 1999, pag. 45]. Acceptarea acestei oferte, dă naştere unui alt contract, care va avea ca efect transferul către beneficiar a prestaţiilor de la primul contract la al doilea. Această teorie este părăsită astăzi şi nu este utilizată de către doctrinari.
B. Sistemul gestiunii de afaceri. După acest sistem, stipulantul girează afacerile terţului. Adeziunea terţului ratifică operaţiunea. După această acceptare ratificatoare, terţul este socotit a fi tratat cu promitentul, căci este de principiu că ratificarea transformă gestiunea de afaceri în mandate. Critica adusă acestui sistem este faptul că se identifică contractul în favoarea unui terţ cu gestiunea de afaceri. Aceasta asimilare este inadmisibilă, deoarece girantul acţionează în calitate de intemediar, ia stipulantul acţionează pe nume propriu.

C. sistemul dreptului direct al beneficiarului – constă în faptul creanţa beneficiarul naşte dintr-un angajament unilateral luat de promitent faţă de terţ, angajament care este valabil şi definitiv, stabilit expres într-un contract.

Noi însă exprimăm opinia conform căreia dreptul beneficiarului nu are efect constitutiv: dreptul se dobîndeşte nu în virtutea acceptării, ci în virtutea contractului încheiat între stipulant şi promitent. Acceptarea de către terţ nu este o condiţie de naştere în favoarea sa a dreptului, ci are ca efect doar consolidare a dreptului său la prestaţie. Or, pînă la acceptarea de către terţ, dreptul la prestaţie este un drept afectat de o condiţie rezolutorie, care se desfiinţează retroactive dacă terţul respinge dreptul său, dacă nu exprimă acceptarea în termenul acordat pentru acesta în contract.[Sergiu Baieș, et. Al., op. Cit. . Chișinău 2015, pag. 285]

La fel, este menționat în punctul 5.2.1., secțiunea 2 – Drepturile terților, a principiilor UNIDRUA 2010, care stabilește – Părțile contractului în favoarea unui terț (debitor și creditor) pot printr-un accord direct sau indirect să instiuie drepturi și terțelor personae. Existența și conținutul drepturilor beneficiarului în raport cu creditorul se stabilesc prin acordul părților și depind de condițiile și limitările stabilite de către părți. Din aceste norme putem determina că dreptul terțului depinde de voința stipulantului și promitentului și deci, apare la momentul instituirii lui în contract, iar beneficiarul acceptă doar ce este în limita celor prevăzute de acordul părților.

În unele cazuri, legislația în vigoare stabilește anumite reguli cu privire la forma de acceptare, în cazul contractului de transport, astfel conform art. 1001 alin (2) al Codului Civil al Republicii Moldova – 1) în momentul în care destinatarul primește exemplarul său al scrisorii de trăsură, 2) cînd destinatarul a depus pretenție contra transportatorului pentru pierderea încărcăturii.

Acceptarea beneficiarului are ca efect consolidarea dreptului dobîndit, avînd valoarea unei renunţări la dreptul atribuit beneficiarului. În cazul refuzului, dreptul se consideră că nu a fost obţinut cu efect retoactiv. Astfel prevede şi CC German la art. 333 stabileşte – "*Dacă terţa persoană refuză la dreptul său, obţinut în temeiul contractului în contra promitentului, acest drept se consideră neobţinut.*" Prevederi asemănătoare găsim și în Codul Civil al României la art. 1286, alin (1) - *Dacă terţul beneficiar nu acceptă stipulaţia, dreptul său se consideră a nu fi existat niciodată.*

Dacă beneficiarul deja a acceptat dreptul conform contractului în favoarea unui terț, apare problema revocării acestei acceptări din parte terțului. Credem că revocarea acceptării poate surveni doar înainte sau odată cu recepționarea acceptării, prin analogie cu art. 695 CC al RM, în cazul în care acceptarea a fost emisă printr-o act autentic sau înmînată direct părților contractente, atunci aceasta este irevocabilă. De aceeași părere sînt și doctrinarii români, care menționează că - din momentul în care beneficiarul a acceptat stipulația pentru altul, dreptul terțului beneficiar devine irevocabil [Conf. Univ. Dr. Dumitru C. Florecu, Drept civil. Teoria Generală a obligațiilor. Tratat. Volumul 1, Editura Universității Titu Maiorescu, 2002, București, România].

În acelaşi context se pune şi problema posibilităţii revocării şi modificării stipulaţiei în folosul terţului. Soluţia dată de lege este că, în principiu, stipulaţia poate fi revocată şi modificată, respectîndu-se următoarele condiţii:

- revocarea sau modificarea stipulaţiei poate avea loc doar pînă la momentul informării de către beneficiar a stipulantului sau a promitentului despre acceptarea stipulaţiei;
- revocarea sau modificarea stipulaţiei poate fi făcută numai de stipulantul însuşi; succesorii sau creditorii stipulantului nu au dreptul de revocare sau modificare a stipulaţiei.

Pînă la momentul în care beneficiarul a notificat fie stipulantului, fie promitentului despre voinţa de a accepta stipulaţia făcută în favoarea sa, stipulaţia poate fi modificată sau revocată de către stipulant dacă stipulantul nu a renunţat expres sau implicit la acest drept.

Dreptul de modificare sau revocare a stipulaţiei poate fi exercitat de către stipulat doar pînă în momentul în care beneficiarul a acceptat stipulaţia şi a notificat despre acest fapt fie stipulantul, fie promitentul.

Legislaţia nu prevede obligativitatea ca notificarea de acceptare a beneficiarului trebuie să fie întocmită cu respectarea anumitor formalităţi însă beneficiarul trebuie să aleagă modul de notificare ţinînd cont de faptul că în caz de litigiu lui îi revine sarcina de a proba faptul că a notificat fie stipulantul fie promitentul. Nu va putea fi stabilită obligativitatea ca notificarea să fie făcută cu respectarea anumitor formalităţi nici în contract, deoarece beneficiarul nu este parte a contractului şi deci pentru el nu pot fi stabilite obligaţii prin contractul la care nu este parte. În acest sens am putea menţiona că notarul ar putea efectua procedura de transmitere a cererii la solicitarea beneficiarului în acest sens evitîndu-se oricare litigii între părţi. Legiuitorul nu a stabilit pe bună dreptate o procedură specială în acest sens, pentru mobilitatea circuitului civil, însă beneficiarul este în drept să aleagă o oricare posibilitate oferită de legislaţie: printr-o simplă declaraţie verbală, printr-o delaraţie scrisă şi înmînată sau transmisă prin poştă (aplicîndu-se art. 687 CC al RM şi anume, sistemul recepţiei) sau prin intermediul notarului prin procedura transmiterii cererii.

Pentru modificarea sau revocarea stipulaţiei de către stipulant nu este necesar acordul promitentului deoarece nu se modifică obligaţiile promitentului ci doar subiectul căruia trebuie să fie executată obligaţia. Totuşi, în cazul în care schimbarea creditorului obligaţiei va atrage cheltuieli suplimentare acestea vor trebui să fie suportate fie de stipulant, fie de beneficiar.

Nu trebuie de confundat modificarea sau revocarea stipulaţiei în favoarea beneficiarului cu modificarea sau revocarea clauzei din care a apărut obligaţia promitentului. Spre exemplu, în cazul în care cumpărătorul s-a obligat faţă de vînzător să achite preţul unui terţ, vînzătorul (stipulant) are dreptul de a revoca stipulaţia în favoarea terţului, însă această revocare sau modificare nu va afecta obligaţia cumpărătorului (promitent) privind plata preţului, dar această obligaţie va trebui să fie executată stipulantului şi nu beneficiarului.

Interesant este de menţionat că conform prevederilor al Codului Civil al Republicii Moldova nu este nimic stabilit despre posibilitatea rezilierii sau modificării nu doar a stipulaţiei, dar şi a contractului în întregime. Legiuitorul probabil a lăsat nereglementat această situaţie, deoarece sînt norme generale care pot fi aplicate şi în acest sens. Codul civil al Ucrainei, însă la art. 651 stabileşte că promitentul şi stipulantul pot modifica sau rezolvi/rezilia contractul pînă în momentul acceptării de către beneficiar, din momentul ce beneficiarul a acceptat acest drept, promitentul şi stipulantul nu pot modifica, sau rezolvi/rezilia, decît cu acordul terţei persoane. Deşi s-ar părea o situaţie destul de simplă totuşi, în acest sens, în doctrina rusă este o dispută destul de aprigă, de exemplu O. A. Krasavcicov şi M. K. Suleimenov, critică vehement opinia că terţul trebuie să dea acordul la modificarea sau rezolvirea/rezilierea contractului în favoarea unui terţ, argumentînd prin faptul că el nu este parte a contractului [Ю.Ю. Захаров, Ю. Б. Фогельсон, Право требования кредитора в договорах в пользу третьева лица, Хозяйство и право, № 1, 2001]. Deci, terţul beneficiar va trebui să suporte consecinţele remediilor juridice alese de părţile contractului, aşadar, dacă promitentul sau stipulantul vor rezolva sau rezilia întemeiat, dreptul terţului se va stinge. Dacă însă, rezoluţiunea a intervenit după ce terţul beneficiar a primit deja prestaţia, el nu va fi ţinut să restituie prestaţia promitentului, fiindcă art. 738 CC al RM obligă doar părţile nu şi terţii.

Datorită faptului că în temeiul contractului în folosul unui terţ dreptul născut din contract intră în patrimoniul beneficiarului, stipulantul poate cere executarea doar în favoarea

beneficiarului. Prin derogarea de la această regulă stipulantul va putea cere executarea în favoarea sa în cazul în care:
a) stipulaţia a fost revocată. Conform prevederilor art.721 alin.(3) stipulaţia poate fi revocată doar pînă în momentul în care a fost acceptată de către beneficiar; conform art. 1287 Codului Civil al României - *Revocarea stipulaţiei produce efecte din momentul în care ajunge la promitent. Dacă nu a fost desemnat un alt beneficiar, revocarea profită stipulantului sau moştenitorilor acestuia, fără a agrava însă sarcina promitentului.*
b) beneficiarul a refuzat la dreptul conferit de stipulaţie. Renunţarea la dreptul conferit de stipulaţie poate fi expresă sau tacită. Contractul în favoarea unui terţ poate prevedea un termen în interiorul căruia beneficiarul trebuie să accepte stipulaţia. La expirarea termenului se va considera că beneficiarul a refuzat la dreptul conferit de stipulaţie dacă nu a declarat că acceptă acest drept, această prevedere reiese din art. 694 CC al RM: "Tăcerea şi inacţiunea nu valorează acceptarea dacă din lege, din practica stabilită între părţi şi din uzanţe nu reiese altfel."
c) stipulaţia nu are efecte faţă de beneficiar. Se consideră că stipulaţia nu produce efecte faţă de beneficiar în orice caz în care nu se întrunesc condiţiile prevăzute de lege sau contract pentru naşterea dreptului în patrimoniul terţului beneficiar. Spre exemplu beneficiarul nu întruneşte condiţiile necesare pentru a dobîndi calitatea de beneficiar sau era decedat (lichidat) la data încheierii contractului.

Nu există nici o normă în legislația Republicii Moldova care ar exclude expres sau implicit posibilitatea stabilirii în contractul în folosul unui terţ dreptul stipulantului de a cere executarea în folosul său şi în alte cazuri decît cele stipulate în acest articol. Dreptul stipulantului de a cere executarea în folosul său este exclusă în cazul în care în contract a fost stabilită o astfel de clauză şi în cazul în care din natura obligaţiei rezultă că prestaţia putea sau trebuia fi executată numai faţă de beneficiar.

Din cele indicate mai sus, putem concluziona că stipulația generează trei categorii de raporturi juridice:

- **între stipulant şi promitent.** Raporturile dintre stipulant şi promitent sînt raporturi contractuale care vor fi reglementate de regulile cu privire la contractul încheiat de aceştia ţinînd cont de faptul că promitentul trebuie să execute una sau mai multe prestaţii către un terţ fără însă a exclude posibilitaea ca promitentul să execute alte prestaţii şi faţă de stipulant.

Spre exemplu, în cazul în care se încheie un contract de vînzare-cumpărare prin care vînzătorul se obligă să predea bunul unui terţ relaţiile dintre promitent şi stipulant vor fi guvernate de normele cu privire la vînzare-cumpărare iar în partea ce ţine de stipulaţia pentru terţul beneficiar se vor aplica regulile cu privire la contractul în folosul unui terţ. Dacă între stipulant şi promitent a fost încheiat un contract sinalagmatic neexecutarea de către promitent a obligaţiei faţă de beneficiar dă dreptul stipulantului de a invoca excepţia de neexecutare ori de a cere rezoluţiunea sau, după caz, rezilierea contractului;

- **între stipulant şi terţul beneficiar.** Contractul în folosul unui terţ nu dă naştere unor raporturi juridice dintre stipulant şi terţul beneficiar. Natura raporturilor dintre stipulant şi beneficiar va putea fi determinată numai după stabilirea scopului urmărit de stipulant la încheierea contractului în folosul terţului. Astfel, stipulantul putea urmări scopul de a acorda un împrumut beneficiarului sau de a stinge o datorie pe care o avea faţă de beneficiar. În dependentă de natura raporturilor juridice existente între beneficiar şi stipulant se va determina regimul juridic aplicabil acestor raporturi;
- **între promitent şi terţul beneficiar.** Beneficiarul dobîndeşte, din momentul încheierii contractului dintre stipulant şi promitent, dreptul creat în favoarea sa fără a fi necesară acceptarea de către beneficiar a acestui drept. Deoarece dreptul se naşte direct în patrimoniul beneficiarului acesta poate introduce acţiunile pe care le-ar fi putut introduce

stipulantul pentru a obţinea executarea obligaţiei care incumbă promitentului iar în cazul în care nu se execută obligaţia beneficiarul poate cere plata daunelor-interese. Beneficiarul nu va putea însă cere rezoluţiunea sau rezilierea ori modificarea contractului deoarece el nu este parte a contractului.

Raporturile dintre stipulant şi promitent. Din contractul încheiat se pot naşte drepturi în favoarea stipulantului. Acestea nu interesează în mod deosebit contractul în folosul unei terţe persoane. Ceea ce este important este că un astfel de contract dă naştere la drepturi direct şi nemijlocit în persoana terţului beneficiar. În caz de neexecutare de către promitent a obligaţiei faţă de terţul beneficiar, stipulantul îl poate acţiona, după caz: fie pentru îndeplinirea obligaţiei, fie pentru desfiinţarea contractului. Există posibilitatea prevederii unor clauze penale care să fie executate în folosul stipulantului.

Astfel, dacă promitentul nu-şi execută obligaţiile faţă de beneficiar, stipulantul este îndreptăţit la următoarele:

- să acţioneze în justiţie pe promitent pentru a fi obligat să execute prestaţia pe care o datorează beneficiarului;
- să invoce excepţia de neexecutare a contractului;
- să efectueze rezoluţiunea sau, după caz, rezilierea contractului cu toate consecinţele ce decurg din acest fapt;
- să pretindă despăgubiri, în măsuri în care va dovedi producerea în patrimoniul propriu a unui prejudiciu datorat neexecutării de către promitent a obligaţiei către beneficiar. De exemplu, stipulantul urmărea ca prin intermediul contractului în folosul terţului să-şi achite o datorie pe care a avea către terţ, astfel încît neexecutarea de către promitent a obligaţiei asumate faţă de acest terţ l-a prejudiciat direct pe stipulant, care, din această cauză, nu şi-a putut achita datoria şi a fost obligat să-l despăgubească pe terţ [Sergiu Baieș, et. al., op. cit, pag. 367].

Raporturile dintre promitent şi terţul beneficar. Terţul beneficiar dobândeşte direct şi nemijlocit dreptul creat în folosul său, indiferent de orice acceptare din partea sa. Acest drept ia naştere direct în patrimoniul beneficarului. De aici apar următoarele consecinţe:

a) Beneficiarul nu suportă eventuala insolvabilitate a stipulantului, deoarece dreptul nu face parte din patrimoniul stipulantului. Tot din acest motiv, moştenitorii stipulantului nu pot avea pretenţii asupra acestui drept.

b) dacă beneficarul decedează înainta de a fi acceptat dreptul, acesta se transmite moştenitorilor săi, deoarece dreptul făcea parte din patrimoniul său, cu excepţia cazului cînd era destinată exclusiv terţei persoane [Sergiu Baieș, et. al., Drept civil, op. cit, pag. 367].

Din contractul încheiat în folosul terţului între acesta şi promitent se naşte un raport obligaţional; terţul beneficiar are calitate de creditor, iar promitentul are calitatea de debitor. Prin urmare, în realizarea dreptului său el poate folosi de toate mijloacele juridice pe care le are orice creditor. Astfel, beneficiarul poate cere, de rând cu stipulantul, executarea contractului în măsuri în care legea sau contractul dispune altfel şi acest lucru este posibil prin natura prestaţiei. Totuşi, dreptul de a cere executarea obligaţiei în acest caz, îl are atît beneficiarul cît şi stipulantul, dacă altceva nu rezultă din lege, din contractul în favoarea unui terţ sau din natura prestaţiei. Beneficiarul are dreptul să ceară executarea deoarece este creditorul obligaţiei promitentului. Stipulantul are dreptul să ceară executarea obligaţiei de către promitent deoarece el este parte a contractului din care s-a născut obligaţia şi fiecare parte a contractului poate cere executarea obligaţiilor contractuale de către cealaltă parte a contractului.

Cît priveşte promitentul, conform art. 724 CC al RM acesta poate opune beneficiarului excepţiile fondate pe contractul din care beneficiarul şi-a obţinut dreptul, dar nu şi excepţiile fondate pe alte raporturi dintre promitent şi stipulant.

Scopul articolului este de a determina care dintre excepţiile pe care promitentul le putea opune stipulantului pot fi opuse şi beneficiarului. Promitentul poate să refuze executarea prestaţiei în favoarea beneficiarului invocînd excepţii care rezultă din contractul în temeiul căruia s-a născut dreptul beneficiarului. Spre exemplu, excepţia de neexecutare de către stipulant a obligaţiilor asumate prin acest contract. Prin excepţii trebuie de înţeles obiecţiile promitentului prin care acesta urmăreşte diminuarea sau excluderea prestaţiei pe care o datorează beneficiarului.

Prin această dispoziţie nu se exclude dreptul promitentului de a opune beneficiarului şi excepţiile fondate pe alte raporturi juridice dintre promitent şi beneficiar. Aşa cum scopul acestuia articol este de a exclude posibilitatea pentru promitent de a opune beneficiarului excepţiile fondate pe alte raporturi juridice dintre promitent şi stipulant.

Chiar şi în cazul în care cerere de executare în favoarea beneficiarului va fi făcută de către stipulant promitentul poate ridica doar excepţiile care rezultă din contractul în temeiul căruia s-a născut dreptul beneficiarului. Prin această normă nu se limitează dreptul promitentului de a opune stipulantului şi excepţiile care au apărut în temeiul altor raporturi dintre stipulant şi beneficiar în cazul în care stipulantul cere ca prestaţia să fie efectuată faţă de sine şi nu faţă de beneficiar.

Terțul beneficar poate face uz de toate excepțiile fondate de contract, dar rezoluționa sau rezilia contractul le revin doar părților acestui contract (promitent și stipulant), astfel dreptul terțului de a primi prestația se va stinge. Dacă rezoluțiunea a intervenit după ce terțul a primit prestația, el nu va fi ținut să o restituie promitentului, fiindcă art. 738 din CC oblidă doar părțile nu și terții. [Sergiu Baieș, et. al, op. Cit. pag. 287]. În cazul în care se va declarat nul contractual în favoarea unui terț, beneficiarul va fi obligat să restituie toate prestațiile primate. Această sancțiune va lipsi de cauză prestația primită de terțul beneficiar și va îndreptăți promitentul să ceară restituția pe temeiul îmbogățirii fără justă cauză (art. 219 coroborat cu art 1389 din CC al RM). [Sergiu Baieș, et. al., op. cit. pag. 287]

Raporturile dintre stipulant şi terţul beneficiar. Între aceste persoane, contractul în folosul unei terţe persoane nu creează prin el însuşi raporturi specifice. Prin intermediul stipulaţiei pentru altul, între aceste părţi se pot rezolva alte raporturi, de exemplu: se pot efectua liberalităţi, se pot executa alte obligaţii.

O altă excepţie de la principiul relativităţii contractului este – invocarea unei acţiuni directe. Se recunoaște de către lege dreptul unei persoane străină de contract de a acționa direct împotriva unei părți. Acţiunea directă este acţiunea care permite creditorului de a pretinde în nume propriu şi pe cont propriu executarea unei prestaţii de la debitorul debitorului său.
Exemplu: –art. 1036 Cod civil – în materia contractului de mandat, potrivit căruia mandantul poate să intenteze direct acţiunea contra submandatarului; - art. 895 - Cod civil – în material locaţiunii, acţiunea directă a locatorului de a cere repararea prejudiciului (inclusive plata chiriei) de către sublocatar şi art. 889 – acţiunea directă a locatarului de a opri tulburările de folosinţă săvîrşite de alţi locatari.

Este necesar de a deosebi situaţia terţului din acţiunea directă şi situaţia terţului din contractul în folosul unui terţ. Dacă terţul în contractul în favoarea unui terţ este favorizat de părţi şi beneficiarul are dreptul de a înainta acţiune privind încasarea de la promitent a prestaţiei datorate, atunci în cazul acţiunii directe acest beneficiu este determinat de lege, care expres stabileşte posibilitatea terţului de a înainta acţiune pentru repararea prejudiciului sau alte acţiuni.

Deci, contractul în favoarea unui terţ este exclusiv o prevedere contractuală, care stabileşte un benficiu terţului, care are dreptul să-l accepte sau să-l refuze şi în cazul acceptului are posibilitatea de a cere executare inclusive în mod silit a prestaţiei promise. El este reglementat şi în contractele numite, în calitate de oportunitate pentru părţi, dar în acelaş timp nu

înseamnă că părţile nu ar putea incheia un contract în favoarea unui terţ chiar dacă nu există prevedre legală cu privire la acesta.

Contractul în favoarea unui terț este unul din noutățile instituite de CC al RM, în vigoare, ce stabilește o nouă structură în cadrul efectelor contractelor civile, deși el a existat prin intermediul contractelor speciale și anume contractul de transport, contractul de asigurare, contractul de administrare fiduciară, totuși o examinare doctrinară profundă nu a fost realizată în doctrina autohtonă. Prin prezenta lucrare am realizat o analiză din punct de vedere doctrinar cît și cu trimitere la norma legală stabilită în legislația Republicii Moldova și în mod comparat cu legislația altor state.

Bibliografie

Legislație:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, Publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1.
2. Codul civil al RM, adoptat prin legea Nr. 1107 din 06.06.2002, Publicat la 22.06.2002 în Monitorul Oficial Nr. 82-86.
3. Codul Civil al României, LEGEA 287/2009 cu toate modificarile ce i-au fost aduse prin legea 71/2011 republicatã în MONITORUL OFICIAL nr. 505 din 15 iulie 2011.
4. Codului navigaţiei maritime comerciale al RM, adoptat prin legea nr. 599 din 30.09.1999, Publicat la 11.01.2001, Monitorul Oficial al RM nr. 1-4.
5. Legea nr. 414 din 22.12.2006 cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă a transportatorilor faţă de călători, publicată la 09.03.2007, Monitorul oficial al RM nr. 32-35.
6. Legea nr. 407 din 21.12.2006 cu privire la asigurări, publicată la 06.04.2007, Monitorul oficial al RM nr. 47-49.
7. Legea nr. 1453 din 08.11.2002 cu privire la notariat. Publicată la 08.11.2002, Monitorul oficial al RM nr. 154-157.

Doctrina:

1. Constantin Stătescu, Corneliu Bîrsan, Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. Ediția a III-a, Editura All Beck.
2. Constantin A. Diaconu (1999), Principiul inopozabilitatea contractelor față de terți. Noțiunea de terț, Lumina lex.
3. Liviu Pop, Ionuț-Florin Popa, Stelian Ioan Vidu, (2015), Curs de drept civil. Obligațiile., Univers Juridic, București.
4. Pof. Univ. Dr. Ion Deleanu, (2002), Părțile și Terții. Revocabilitaea și Opozabilitatea efectelor juridice. Repere, București.
5. Sergiu Baieș, Gheorghe Mîțu, Octavian Cazac, Valentina Cebotari, Sorin Brumă, Oxana Robu, Ion Crețu, Tatiana.
6. Tabuncic, Aliona Cara, (2015), Drept civil. Teroa generală a obligațiilor. Chișinău.
7. Sergiu Baieș, Victor Volcinschi, Aurel Băieșu, Valentina Cebotari, Ion Crețu, (2005), Drept civil, Drepturi reale. Teoria generală a obligațiilor, Volumul II, Chișinău.
8. Sergiu Baieș, Nicolae Roșca, (2011), Drept civil, Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția a IV-a, Chișinău.
9. Coordobatori Mihail Buruiană, Oleg Efrim, Nicolae Eșanu, (2006), Cometariu Codului civil al Republicii Moldova, vol. II, ediția a II-a, Editura Arc.
10. Gheorghe Chibac, Sorin Bruma, Oxana Robu, Natalia Chibac, (2014), Drept civil. Contracte și Succesiuni, Curs universita, Ediția a II- a, Chișinău.

11. Gheorghe Chibac, Aurel Băieșu, Alexandru Rotari, Oleg Efrim, (2010), Drept civil. Contracte și Succesiuni, Ediția a III- a, Cartier.
12. Dorin Cimil, Calificarea raporturilor contractulae, (2013), Studiu monographic, Grafema Libris.
13. Conf. Univ. Dr. Dumitru C. Florecu, (2002), Drept civil. Teoria Generală a obligațiilor. Tratat. Volumul 1, Editura Universității Titu Maiorescu, București, România.
14. М.И. Брагинский, В.В. Витрянский, Договорное право. Книга перваяю Общие положения, Москва 1999.
15. Ю.Ю. Захаров, Ю. Б. Фогельсон, Право требования кредитора в договорах в пользу третьева лица, Хозяйство и право, № 1, 2001.

THE ANALYSIS OF THE SPECIAL CIRCUMSTANCES OF INDIVIDUALIZATION OF CRIMINAL PENALTIES REGARDING THE IMPUNITY CLAUSE REFERRED TO IN ARTICLE 278 OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA PENAL CODE: THE ACT OF TERRORISM

ANALIZA CIRCUMSTANŢEI SPECIALE DE INDIVIDUALIZARE A PEDEPSEI PENALE, PRECUM ŞI A CLAUZEI DE IMPUNITATE CONSEMNATE LA art.278 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA (ACTUL TERORIST)

Violeta M. COJOCARU[1]

Abstract

This paper analyzes the special circumstance of individualization the criminal punishment for committing the act of terrorism (in the sense of its mitigation). In this context, are highlighted its particularities, including the conditions under which it becomes operational. It is pointed out the opportunity of such mitigating circumstance in the para.(5) Art.278 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. Also it is analyzed the special impunity clause provided by para.(6) Art.278 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. There are outlined conditions in whose presence is it applicable. Is performed the delimitation of the so-called impunity clause by the release of criminal liability in connection with the voluntary renunciation of the offense. It is argued that the impunity clause provided by para. (6) Art.278 of the Criminal Code of the Republic of Moldova have the effect of preventing the phenomenon of terrorism.

Keywords: ***comparative study, impunity clause, individualization, mitigating circumstance, punishment, terrorism, terrorist act.***
JEL Classification: K14, K42

1. Consideraţii generale

Actualmente, terorismul constituie, fără tăgadă, unul din cele mai periculoase fenomene. Flagelul terorismului este răspândit în întreaga lume, începând cu statele slab dezvoltate până la cele înalt dezvoltate. În ultima perioadă se observă amploarea actelor teroriste săvârşite în spaţiul european. În cazul acestor acte teroriste, în cele mai dese cazuri, statele apar pe post de destinatari ai revendicărilor înaintate de făptuitori. În acelaşi timp, surprindem faptul parvenirii acestor revendicări din partea unor organizaţii criminale teroriste deosebit de periculoase, capabile să creeze panică şi frică în orice societate.

Din perspectiva legii penale, prevenirea şi combaterea fenomenului terorismului se face, în primul rând, pe calea incriminării actelor teroriste. În al doilea rând, legiuitorul a decis să curme acest fenomen prin instituirea şi altor măsuri juridico-penale. Aici evidenţiem, inclusiv, circumstanţa specială de individualizare a pedepsei penale pentru comiterea actelor teroriste prevăzute la alin.(5) art.278 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM), precum şi temeiul special de liberare de răspundere penală pentru săvârşirea actelor teroriste specificat la alin.(6) art.278 CP RM (aşa numita „clauză de impunitate”).

În cadrul prezentului demers ştiinţific ne propunem să supunem investigaţiei cele două mecanisme instituite de legiuitorul moldav întru prevenirea şi combaterea fenomenului terorismului, în general, şi a actelor teroriste, în special. Vom elucida oportunitatea introducerii acestora în legea penală, vom identifica condiţiile pentru aplicabilitatea normelor în care sunt înscrise, vom argumenta de ce în condiţiile legislative actuale clauza de impunitate prevăzută la alin.(6) art.278 CP RM şi temeiul general de liberare de răspundere penală stipulat la art.56 CP

[1]studentă-doctorandă, Şcoala Doctorală Ştiinţe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova), vcojocaru1979@mail.ru

RM (liberarea de răspundere penală în legătură cu renunţarea de bună voie la săvârşirea infracţiunii) nu se dublează (suprapun), ci se intersectează, precum şi vom efectua un studiu comparativ în această materie în corespundere cu legislaţiile penale ale unor state străine, inclusiv a României.

2. Repere teoretico-normative privind circumstanţa specială de individualizare a pedepsei penale stipulate la alin.(5) art.278 CP RM

În corespundere cu norma înscrisă la alin.(5) art.278 CP RM „persoanei care a comis actul de terorism (*a se citi* – actul terorist – *n.a.*), altor participanţi li se pot aplica pedepse penale minime, prevăzute la prezentul articol, dacă ei au preîntâmpinat autorităţile despre faptele respective şi prin aceasta au contribuit la evitarea morţii oamenilor, a vătămării integrităţii corporale sau a sănătăţii, a altor urmări grave sau la demascarea altor făptuitori".

Remarcăm că respectiva circumstanţă are drept scop atenuarea pedepsei penale pentru săvârşirea actelor teroriste. Prin urmare, aceasta constituie o circumstanţă specială în raport cu circumstanţele generale de atenuare a pedepsei penale, prevăzute la art.76 CP RM. Precizăm că din toate statele foste membre ale Uniunii Sovietice, doar Republica Moldova a mers pe calea stipulării unei asemenea circumstanţe speciale de atenuare a pedepsei penale pentru săvârşirea actelor teroriste. În spaţiul european însă, surprindem existenţa unei norme similare în legislaţia Ungariei. Astfel, în acord cu pct.3 alin.(3) art.314 din Codul penal al Ungariei [Criminal Code of the Republic of Hungary], urmează a fi redusă fără a exista vreo limitare pedeapsa penală pentru orice persoană care: a) renunţă la săvârşirea actului terorist înainte de cauzarea unor urmări grave, *şi* b) informează autorităţile despre comportamentul său, cooperând cu acestea la prevenirea sau atenuarea urmărilor ori reţine alţi participanţi la infracţiune şi împiedică realizarea altor acte criminale.

Nu în ultimul rând, potrivit art.16 din Directiva UE 2017/541 a Parlamentului European şi a Consiliului din 15 martie 2017 privind combaterea terorismului și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/475/JAI a Consiliului și de modificare a Deciziei 2005/671/JAI a Consiliului „statele membre pot lua măsurile necesare pentru ca pedepsele menționate la articolul 15 să poată fi reduse în cazul în care autorul infracțiunii: (a) renunță la activitățile de terorism; și (b) furnizează autorităților administrative sau judiciare informații pe care acestea nu le-ar fi putut obține altfel, ajutându-le: (i) să prevină sau să atenueze efectele infracțiunii; (ii) să identifice sau să îi aducă în fața justiției pe ceilalți autori ai infracțiunii; (iii) să găsească dovezi; sau (iv) să împiedice săvârșirea altor infracțiuni menționate la articolele 3-12 și la articolul 14 [Directiva UE a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea terorismului]". O prevedere similară era inserată în textul art.6 din Decizia-cadru a Consiliului Uniunii Europene privind combaterea terorismului (2002/475/JAI) [Decizia-cadru privind combaterea terorismului], actualmente abrogată.

În legislaţia României nu găsim consacrată juridic o circumstanţă specială de individualizare a pedepsei penale similară cu cea prevăzută la alin.(5) art.278 CP RM. Legiuitorul român s-a rezumat la stabilirea, în textul normei, a tipului şi mărimii pedepsei penale, aceasta diferenţiind în funcţie de modalitatea concretă de exprimare a elementului material. Astfel, de exemplu, în acord cu alin.(1) art.32 din Legea României privind prevenirea şi combaterea terorismului, nr.535/2004 [Monitorul Oficial al României, 2004], actele de terorism se sancţionează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru infracţiunea săvârşită, ale cărei limite speciale se majorează cu o treime şi cu interzicerea unor drepturi.

În pofida caracterului deosebit al poziţiei legiuitorului moldav de individualizare a pedepsei penale pentru săvârşirea actelor teroriste susţinem o atare tehnică legislativă, întrucât inserarea acesteia în cadrul art.278 CP RM constituie o veritabilă măsură de prevenire a cauzării unor rezultate infracţionale deosebit de grave prin săvârşirea actelor teroriste.

În alt registru, interpretând *ad litteram* dispoziţia normei înscrise la alin.(5) art.278 CP RM surprindem că persoanei abilitate cu aplicarea legii penale îi revine dreptul, nu însă obligaţia de a aplica pedepse penale minime în baza circumstanţei atenuante speciale supuse cercetării. Acest lucru rezultă din expresia „li se pot aplica" utilizată în textul normei de la alin.(5) art.278 CP RM. Îmbrăţişăm poziţia legiuitorului de acordare a posibilităţii, nu însă a obligativităţii atenuării *a priori* a pedepsei penale pentru săvârşirea actelor teroriste în condiţiile prescrise de norma de la alin.(5) art.278 CP RM. O asemenea abordare legislativă este în unison cu esenţa circumstanţelor atenuante *per ansamblu*. Or, în ipoteza prezenţei unor circumstanţe agravante ar fi cu totul impropriu aplicarea unor pedepse penale minime pentru săvârşirea actelor teroriste, în pofida faptului evitării survenirii decesului, vătămării sănătăţii persoanelor sau a altor urmări grave ori al demascării altor participanţi implicaţi în săvârşirea actelor teroriste. În orice caz, celui îndrituit cu aplicarea legii penale îi revine sarcina de a aprecia în fiecare caz aparte dacă un făptuitor sau altul poate beneficia de criteriul de individualizare a pedepsei penale specificat la alin.(5) art.278 CP RM.

În altă ordine de idei, pentru conferirea posibilităţii aplicării unor pedepse penale minime pentru săvârşirea actelor teroriste, în baza normei specificate la alin.(5) art.278 CP RM, este necesar întrunirea următoarelor condiţii:

a) persoana care a comis actul terorist, precum şi ceilalţi participanţi să fi preîntâmpinat autorităţile despre fapta respectivă;

b) prin preîntâmpinarea autorităţilor să fi fost evitate cauzarea morţii oamenilor, vătămării integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanelor, a altor urmări grave sau să fi fost demascaţi alţi făptuitori.

Norma prevăzută la alin.(5) art.278 CP RM poate opera doar în cazul în care cele două condiţii sunt întrunite cumulativ. Totodată, nu are relevanţă dacă prin preîntâmpinarea autorităţilor despre săvârşirea actului terorist au fost evitate cauzarea morţii oamenilor, vătămării integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanelor, a altor urmări grave sau dacă au fost demascaţi alţi făptuitori. Pentru reţinerea normei analizate e suficient ca prin preîntâmpinarea autorităţilor despre săvârşirea faptei să fi fost evitate producerea urmărilor sus-indicate, după cum e suficient ca prin preîntâmpinarea autorităţilor să fi fost demascaţi alţi făptuitori. *Afortiori,* alin.(5) art.278 CP RM poate fi pus în funcţiune atunci când prin preîntâmpinarea autorităţilor despre fapta săvârşită au fost evitate producerea urmărilor prejudiciabile sus-indicate, precum şi au fost demascaţi alţi făptuitori.

Norma analizată poate opera atunci când:

a) făptuitorul a preîntâmpinat autorităţile despre fapta săvârşită, nefiind cauzate careva urmări prejudiciabile;

b) făptuitorul a preîntâmpinat autorităţile despre fapta săvârşită, fiind însă cauzate alte urmări prejudiciabile, decât decesul persoanei, vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei sau alte urmări grave.

Totodată, aşa cum am subliniat *supra*, în cele din urmă ipoteze nu contează dacă prin preîntâmpinarea autorităţilor despre fapta săvârşită au fost sau nu demascaţi şi alţi făptuitori. De asemenea, alin.(5) art.278 CP RM este aplicabil şi în ipoteza în care prin preîntâmpinarea autorităţilor despre fapta săvârşită au fost demascaţi alţi făptuitori însă, cele comise au dus la survenirea decesului, vătămării integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanelor sau a altor urmări grave.

În altă privinţă, observăm că beneficiari ai circumstanţei atenuante prevăzute la alin.(5) art.278 CP RM pot fi atât autorii, cât şi alţi participanţi la infracţiune (instigatorii, organizatorii sau complicii).

3. Aspecte referitoare la clauza de impunitate prevăzută la alin.(6) art.278 CP RM

Potrivit normei consemnate la alin.(6) art.278 CP RM, persoana care a participat la pregătirea actului de terorism (*a se citi* – actului terorist – *n.a.*) se liberează de răspundere penală dacă ea, prin anunţarea la timp a autorităţilor sau prin alt mijloc, a contribuit la preîntâmpinarea realizării actului de terorism (*a se citi* – actului terorist – *n.a.*) şi dacă acţiunile ei nu conţin o altă componenţă de infracţiune.

Pentru început precizăm că clauza de impunitate analizată are caracter obligatoriu. Drept consecinţă, în prezenţa acesteia, persoana abilitată cu aplicarea legii penale este obligată să libereze făptuitorul de răspundere penală pentru pregătirea săvârşirii actului terorist. Acest lucru rezultă din expresia „se liberează de răspundere penală".

În ce priveşte raţiunea inserării acesteia în textul art.278 CP RM, în doctrină se susţine că prin includerea în art.278 CP RM a unui temei de liberare de răspundere penală, legiuitorul manifestă tendinţa spre diversificarea măsurilor preventive a actelor teroriste [Sîli et al., 2011: 73].

În alt context, din dispoziţia normei înscrise la alin.(6) art.278 CP RM sunt desprinse următoarele condiţii care trebuie întrunite cumulativ pentru aplicarea clauzei de impunitate sus-enunţate:

a) activitatea infracţională este întreruptă la etapa actelor preparatorii;

b) anunţarea la timp a autorităţilor sau contribuirea prin alt mijloc la preîntâmpinarea realizării actului terorist;

c) acţiunile făptuitorului nu conţin semnele unei alte componenţe de infracţiune.

Aceleaşi condiţii sunt evidenţiate în literatura de specialitate [Павлик, 2006: 24-25].

În continuare, vom supune analizei condiţiile nominalizate. În ce priveşte prima condiţie, consemnăm că clauza de impunitate analizată operează doar în ipoteza în care făptuitorul anunţă organele de drept sau prin alt mijloc preîntâmpină realizarea actului terorist ajuns la etapa actelor preparatorii, nu şi a celor executorii. În ipoteza în care făptuitorul încearcă preîntâmpinarea consumării faptei infracţionale ajungând la faza actelor executorii devine funcţional temeiul general de liberare de răspundere penală prevăzut la art.56 CP RM (liberarea de răspundere penală în legătură cu renunţarea de bună voie la săvârşirea infracţiunii). Evident, pentru a opera numitul temei de liberare de răspundere penală este necesar ca renunţarea să fie una definitivă şi benevolă şi, exact ca în cazul clauzei de impunitate consemnate la alin.(6) art.278 CP RM, cele comise până la renunţarea de bună voie să nu conţină semnele unei alte infracţiuni.

Precizăm că, art.56 CP RM poate fi aplicat dacă renunţarea de bună voie la săvârşirea infracţiunii a fost făcută, inclusiv, la etapa actelor de pregătire. Sub acest aspect cele două cauze de impunitate sunt similare. Totuşi, comparativ cu clauza de la art.56 CP RM, cea de la alin.(6) art.278 CP RM nu prescrie condiţia ca făptuitorul să fi renunţat benevol la săvârşirea actului terorist. Prin urmare, clauza de impunitate înscrisă la alin.(6) art.278 CP RM operează chiar şi în condiţiile în care făptuitorul nu a acţionat benevol atunci când a anunţat organele de drept sau prin alt mijloc a preîntâmpinat realizarea actului terorist.

Caracterul definitiv al renunţării la săvârşirea infracţiunii reprezintă un alt criteriu de asemănare a celor două clauze de impunitate. Diferenţa rezidă în modul de inserare a acestei trăsături (condiţii) în textul normei juridico-penale. În cazul art.56 CP RM caracterul definitiv al renunţării este prevăzut explicit în textul normei. În opoziţie, în cazul alin.(6) art.278 CP RM respectiva trăsătură este dedusă implicit. *In concreto*, aceasta rezultă din textul „anunţarea la timp a autorităţilor sau contribuirea prin alt mijloc la preîntâmpinarea realizării actului terorist".

În concluzie, deşi cele două temeiuri de liberare de răspundere penală comportă mai multe asemănări, totuşi, acestea cuprind şi unele semne distinctive. În *primul rând*, art.56 CP RM conţine un temei general de liberare de răspundere penală, în timp ce alin.(6) art.278 CP RM cuprinde un temei special de liberare de răspundere penală. În *al doilea rând*, clauza de

impunitate investigată operează doar atunci când făptuitorul a ajuns la etapa actelor de pregătire. În contrast, temeiul de la art. 56 CP RM operează şi în cazul în care făptuitorul renunţă să continue activitatea sa infracţională la etapa actelor de executare. În *al treilea rând*, pentru a funcţiona temeiul de la art. 56 CP RM este necesar ca făptuitorul să fi renunţat benevol la săvârşirea infracţiunii (adică, în lipsa unor constrângeri din exterior). *Pera contrario*, pentru a opera clauza de impunitate consemnată la alin.(6) art. 278 CP RM legiuitorul nu cere prezenţa caracterului benevol al renunţării. Acest lucru pare a fi explicabil reieşind din scopul inserării unei asemenea clauze în textul alin.(6) art.278 CP RM, orientat spre prevenirea actelor teroriste indiferent dacă făptuitorul a renunţat benevol sau nu în momentul preîntâmpinării realizării actului terorist. În context, L. Brînza enunţă: „Specificul temeiului prevăzut la alin.(6) art. 278 CP RM este condiţionat de pericolul social sporit al faptei infracţionale prevăzute la art. 278 CP RM şi constă în atitudinea mai blândă faţă de făptuitor în comparaţie cu prevederile legislative ce se conţin în art. 56 CP RM. Indulgenţa legislativă operată în această normă se exprimă în admiterea de către legiuitor a unei legături cauzale complexe dintre acţiunea (inacţiunea) făptuitorului, exprimată în anumite acţiuni preventive, şi neconsumarea faptei infracţionale planificate [Brînza, 2014: 170]". Considerăm că legiuitorul moldav intenţionat nu a introdus cerinţa caracterului benevol al renunţării la săvârşirea actelor teroriste pentru funcţionarea clauzei de impunitate prevăzute la alin.(6) art. 278 CP RM. În opoziţie, M.F. Musaelean propune ca clauza de impunitate de la art. 205 din Codul penal al Federaţiei Ruse [Уголовный кодекс Российской Федерации], care este una similară cu cea supusă analizei, să fie aplicabilă doar în ipoteza în care făptuitorul acţionează de bună voie atunci când a anunţat organele de drept sau a preîntâmpinat prin alt mijloc realizarea actului terorist [Мусаелян, 2007: 11]. Nu subscriem unui atare punct de vedere. Considerăm că beneficiar al unei asemenea clauze de impunitate nu trebuie să fie, în exclusivitate, persoana care benevol a preîntâmpinat realizarea actului terorist.În prezenţa caracterului benevol al preîntâmpinării realizării actului terorist clauza de impunitate analizată îşi pierde din efectul preventiv. Caracterul benevol al renunţării la săvârşirea faptei infracţionale exprimate în preîntâmpinarea realizării actului terorist ar determina îngustarea sferei de incidenţă a numitei clauze de impunitate şi, implicit, la diminuarea efectului preventiv al acesteia.

Plus la aceasta, ar dispărea rostul normei de la alin.(6) art.278 CP RM, avându-se în vedere că temeiul general de liberare de răspundere penală înscris la art.56 CP RM ar cuprinde *perse* clauza de impunitate supusă cercetării. Prin urmare, în cea mai mare parte cele două temeiuri de liberare de răspundere penală s-ar suprapune. Am atesta deci, o dublare a clauzelor de impunitate. Unii autori însă, sunt de părere că clauza de impunitate investigată dublează, în cea mai mare parte norma care prevede liberarea de răspundere penală în legătură cu renunţarea de bună voie la săvârşirea infracţiunii [Галачиева, 2013: 107]. Din aceste considerente, L.D. Gauhman înaintează propunerea de abrogare a normei ce conţine clauza de impunitate analizată [Гаухман, 2001: 7].

În ce ne priveşte, considerăm că în condiţiile legislative actuale cele două temeiuri de liberare de răspundere penală nu se dublează (suprapun), ci se intersectează. Aceasta deoarece, aşa cum am arătat *supra*, caracterul benevol al renunţării ţine de esenţa temeiului specificat la art.56 CP RM. Nu acelaşi lucru e valabil în cazul temeiului prevăzut la alin.(6) art.278 CP RM. De asemenea, comparativ cu clauza de impunitate consemnată la alin.(6) art.278 CP RM liberarea de răspundere penală în legătură cu renunţarea de bună voie la săvârşirea este posibilă nu doar la etapa actelor preparatorii, ci şi a celor executorii. Nu în ultimul rând, înscrierea unui temei special de liberare de răspundere penală, în textul unor norme din Partea Specială a Codului penal confirmă intenţia legiuitorului de a lupta cu un fenomen sau altul. În speţă, este vorba de lupta cu fenomenul terorismului exprimat în săvârşirea actelor teroriste. Toate acestea

demonstrează necesitatea prezenţei în cadrul art.278 CP RM a clauzei de impunitate supuse cercetării.

De menţionat că din perspectivă comparată, în legislaţiile penale ale unor state străine surprindem în textul articolelor ce sancţionează actele teroriste prezenţa unor clauze de impunitate similare cu cea înscrisă la alin.(6) art.278 CP RM (este cazul Codului penal al Azerbaidjanului, Armeniei, Kîrgîzstanului, Kazahstanului, Turkmenistanului, Tadjikistanului, Uzbekistanului, Ucrainei, Republicii Belarus, Federaţiei Ruse).

În legislaţia României, ca de altfel, în majoritatea legislaţiilor statelor europene un asemenea temei special de liberare de răspundere penală lipseşte. După cum se observă acesta este prezent mai cu seamă în legislaţiile penale ale statelor foste membre ale Uniunii Sovietice.

În altă ordine de idei, după cum am punctat *supra*, pentru funcţionarea clauzei de impunitate prevăzute la alin.(6) art.278 CP RM este necesar ca făptuitorul să fi anunţat la timp autorităţile sau să fi contribuit prin alt mijloc la preîntâmpinarea realizării actului terorist. Aşa cum observă M.M. Galacieva, conţinutul de bază al acestei condiţii îl constituie factorul de timp, anunţarea autorităţilor fiind făcută la timp, pentru a oferi acestora posibilitatea de a preîntâmpina săvârşirea actului terorist [Галачиева, 2013: 106]. Întârzierea anunţării autorităţilor are drept efect imposibilitatea preîntâmpinării realizării actului terorist. În consecinţă, clauza de impunitate analizată devine nefuncţională.

De consemnat că legiuitorul nu specifică care autorităţi trebuie anunţate despre faptul pregătirii săvârşirii actului terorist. De aceea, aici pot fi atribuite toate autorităţile publice: centrale sau locale; cele care reprezintă puterea executivă, legislativă sau judecătorească. În comparaţie, potrivit alin.(6) art.258 din Codul penal al Ucrainei [Кримінальнийкодекс України], clauza de impunitate similară cu cea de la alin.(6) art.278 CP RM operează doar în cazul în care sunt înştiinţate organele de ocrotire a normelor de drept, nu însă şi alte autorităţi.

Subliniem că norma de la alin.(6) art.278 CP RM nu precizează modalitatea de anunţare a autorităţilor despre faptul pregătirii săvârşirii actului terorist. Respectiv, anunţarea la timp a autorităţilor poate fi făcută direct de către făptuitor sau prin intermediul unei alte persoane. La fel, aceasta poate fi făcută în scris, verbal, prin intermediul mass-media sau pe altă cale.

În alt registru, din textul alin.(6) art.278 CP RM rezultă că anunţarea la timp a autorităţilor constituie una din formele cu caracter exemplificativ de preîntâmpinare a realizării actului terorist. Celui abilitat cu aplicarea legii penale îi revine sarcina de a identifica celelalte modalităţi prin care făptuitorul poate preîntâmpina săvârşirea actului terorist. Cu titlu exemplificativ, evidenţiem următoarele modalităţi: dezactivarea explozibililor; convingerea celorlalţi participanţi, în special a autorului de a renunţa la punerea în aplicare a rezoluţiei infracţionale etc. Din perspectivă comparată, în acord cu art.155 din Codul penal al Uzbekistanului [Уголовный кодекс Республики Узбекистан], pentru funcţionarea clauzei de impunitate similare celei supuse cercetării făptuitorul urmează să anunţe autorităţile de stat sau să contribuie activ la preîntâmpinarea cauzării unor urmări grave şi la atingerea scopurilor ţintite.

În fine, ultima condiţie pentru operarea clauzei de impunitate prevăzute la alin.(6) art.278 CP RM rezidă în inadmisibilitatea reţinerii unei alte componenţe de infracţiune în acţiunile făptuitorului. *Per a contrario*, dacă comportamentul făptuitorului de până la preîntâmpinarea săvârşirii actului terorist conţine semnele unei componenţe de infracţiune acesta nu poate fi liberat de răspundere penală în temeiul alin.(6) art.278 CP RM. De exemplu, clauza de impunitate supusă investigaţiei este inaplicabilă în cazul în care, în vederea săvârşirii actului terorist, făptuitorul procură şi păstrează arme de foc, muniţii sau substanţe explozive. Aceasta deoarece procurarea şi/sau păstrarea unor asemenea obiecte constituie infracţiune de sine stătătoare. În această ipoteză, nu poate fi aplicat nici temeiul general de liberare de răspundere penală consemnat la art.56 CP RM; or, aşa cum rezultă din textul normei enunţate, ca şi în cazul clauzei de impunitate prevăzute la alin.(6) art.278 CP RM liberarea de răspundere penală în

legătură cu renunţarea de bună voie la săvârşirea infracţiunii e cu neputinţă în cazul în care acţiunile făptuitorului de până la renunţare la săvârşirea infracţiunii conţin semnele unei alte componenţe de infracţiuni.

În concluzie, comportamentul făptuitorului de până la preîntâmpinarea săvârşirii actului terorist dictează aplicabilitatea clauzei de impunitate supuse cercetării. În opinia noastră, o asemenea dependenţă anihilează efectul preventiv scontat al clauzei de impunitate specificate la alin.(6) art.278 CP RM. Considerăm că liberarea de răspundere penală pentru pregătirea actului terorist trebuie antrenată ori de câte ori făptuitorul renunţă la săvârşirea actului terorist, indiferent de faptul dacă în acţiunile acestuia sunt prezente sau nu semnele unei alte componenţe de infracţiune. În caz contrar, este redusă practic la zero clauza de impunitate analizată, întrucât, în cele mai dese cazuri, comportamentul pregătitor al făptuitorului conţine semnele unei sau altei componenţe de infracţiune. Mai mult, graţie unui asemenea conţinut al clauzei de impunitate prevăzute la alin.(6) art.278 CP RM, destinatarul acestei norme, în persoana făptuitorului, este zădărnicit să anunţe autorităţile sau să preîntâmpine în alt mod săvârşirea actului terorist, fiind conştient de faptul inevitabilităţii angajării răspunderii penale în baza art.278 CP RM, pe motiv că acţiunile sale conţin semnele unei alte componenţe de infracţiune. Tocmai de aceea, în vederea neadmiterii suprimării efectului preventiv al clauzei de impunitate prevăzute la alin.(6) art.278 CP RM, avansăm propunerea *de lege ferenda* de a exclude din textul normei enunţate condiţia potrivit căreia pentru liberarea de răspundere penală pentru pregătirea săvârşirii actului terorist este necesar ca în acţiunile făptuitorului să nu fie prezente semnele unei alte componenţe de infracţiune.

În consecinţă, propunem excluderea expresiei „şi dacă acţiunile ei nu conţin o altă componenţă de infracţiune” din textul alin.(6) art.278 CP RM. Pe o poziţie similară se află alţi autori care sugerează acelaşi lucru legiuitorului rus [Мусаелян, 2007: 12]. Subliniem că, în plan comparat, atestăm atare modele legislative. De exemplu, în acord cu nota la art.289 din Codul penal al Republicii Belarus [Уголовный кодекс Республики Беларусь], făptuitorul urmează a fi liberat de răspundere penală pentru pregătirea săvârşirii actului terorist, indiferent de faptul dacă în acţiunile acestuia sunt sau nu prezente semnele unei alte componenţe de infracţiune.

În altă privinţă, subliniem că în cazul în care făptuitorul a participat la pregătirea sau la săvârşirea mai multor acte teroriste, acesta este liberat de răspundere penală doar pentru pregătirea săvârşirii actelor teroriste a căror realizare a fost preîntâmpinată [Иногамова-Хегай, 2008: 385]. De asemenea, clauza de impunitate supusă investigaţiei se răsfrânge asupra tuturor participanţilor la actul terorist, indiferent de calitatea pe care ei o întrunesc – executori (*a se citi* – autori – *n.a.*), organizatori, instigatori, complici [Sîli, 2011: 74].

În fine, trebuie să punctăm că inserarea clauzei de impunitate analizate în cadrul art.278 CP RM în nici un caz nu anihilează efectul prevederii de la lit.d) alin.(4) din Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea şi combaterea terorismului, nr.120 din 21.09.2017 [Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea şi combaterea terorismului], potrivit căreia prevenirea şi combaterea terorismului în Republica Moldova se întemeiază pe principiul inevitabilităţii pedepsei pentru desfăşurarea activităţilor teroriste.

Sintetizând cele expuse mai sus conchidem că prevederile de la alin.(5) şi (6) art.278 CP RM care conţin un temei special de individualizare a pedepsei penale pentru săvârşirea actului terorist, precum şi un temei special de liberare de răspundere penală îşi au rostul lor în Codul penal, având menirea de a contribui la prevenirea fenomenului terorismului, motiv pentru care acestea trebuie păstrate în textul legii penale şi, după caz, îmbunătăţite, nu însă excluse, aşa cum opinează unii autori.

Bibliografie

I. Acte normative internaționale

1. Decizia-cadru a Consiliului Uniunii Europene privind combaterea terorismului (2002/475/JAI), din 13 iunie 2002 http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri= celex:32002F0475 (vizitat la 22.08.2018).
2. Directiva UE 2017/541 a Parlamentului European şi a Consiliului din 15 martie 2017 privind combaterea terorismului și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/475/JAI a Consiliului și de modificare a Deciziei 2005/671/JAI a Consiliului http://publications. europa.eu/resource/cellar/34a6d237-15d3-11e7-808e- 01aa75ed71a1. 00 20.01/DOC1 (vizitat 27.08.2018).

II. Acte normative interne

1. Codul penal al Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74.
2. Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea şi combaterea terorismului, nr.120 din 21.09.2017. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr.364-370.

III. Acte normative străine

1. Legea României privind prevenirea şi combaterea terorismului, nr.535 din 25 noiembrie 2004. Monitorul Oficial al României, 2004, nr.1161.
2. Criminal Code of the Republic of Hungary http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes(vizitat la 22.08.2018).
3. Уголовный кодекс Кыргызской Республики http://online.adviser.kg/ Document/? Linkid= 100 0871480(vizitat la 22.08.2018).
4. Уголовный кодекс Республики Армении http://www.parliament.am/legislation. php?ID= 1349&lang=rus&sel=show#23(vizitat la 22.08.2018).
5. Уголовный кодекс Республики Беларусь http://xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn-- 90ais/(vizitat la 22.08.2018).
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан https://online.zakon.kz/Document/?docid= 31575 252(vizitat la 22.08.2018).
7. Уголовный кодекс Республики Таджикистанhttp://www.wipo.int/edocs/lexdocs/ laws/ ru/tj/t j023ru.pdf(vizitat la 22.08.2018).
8. Уголовный кодекс Республики Узбекистан http://www.lex.uz/pages/GetAct. aspx?lact_id =111457(vizitat la 22.08.2018).
9. Уголовный кодекс Российской Федерации. Собрание Законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
10. Уголовный Кодекс Туркменистана https://www.unodc.org/tldb/pdf/Turkmenistan Criminal CodeRussian.pdf (vizitat la 22.08.2018).
11. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25.

IV. Surse doctrinare

1. Brînza, L. (2014). Renunţarea de bunăvoie la săvârşirea infracţiunii: unele propuneri de lege ferenda. Studia Universitatis Moldaviae.
2. Sîli, V. (2011). Infracţiuni cu caracter terorist, infracţiuni conexe terorismului şi unele infracţiuni cu caracter de terorizare. Chişinău: Garamont-Stud

THE SUBJECT OF THE OFFENCES REFERRED TO IN ARTICLE 320 OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA PENAL CODE: COMPARATIVE LAW STUDY

SUBIECTUL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 320 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA. STUDIU DE DREPT COMPARAT

Igor I. HLOPEȚCHI[1]

Abstract

The study analyzes the subject of offenses provided by art. 320 of the Criminal Code of Republic of Moldova from a double perspective – both synchronically and diachronically, starting from the provisions of the European Convention on Human Rights and its additional protocols.

This paper focuses on one of the most complex and pressing issues of the Special Part of the Penal Law: the subject of the offenses provided by art. 320 of the Criminal Code of Republic of Moldova. Also, the author reveals the peculiarities that characterize the special subjects of the offenses provided by art. 320 of the Criminal Code of Republic of Moldova.

The novelty of the paper is determined by that the present article is among the first attempts to treat with consistency the problems of establishing the general and special conditions for the existence of the subject of the offenses set out at art. 320 of the Criminal Code of Republic of Moldova.

The originality of the results obtained by the author is the need for investigating the most controversial issues of the science and practice of the Penal Law related to the subject of the offenses in question.

As a result of the performed research, we found that there are normative drawbacks and lack of dedicated work to the material in question, all this preventing precise signs determination of the subjects of the offenses provided by art. 320 of the Criminal Code of Republic of Moldova. In order to eliminate these drawbacks, the author submits findings and recommendations to improve the regulatory framework.

Keywords: debtor, lender, an offence against justice, the offence subject, the official body, the special subject.

K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.

1. Subiectul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 320 Cod Penal al Republicii Moldova

În conformitate cu alin. (1) art. 51 din Codul penal al Republicii Moldova *(în continuare CP RM)* [Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18 aprilie 2002], temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârşită, iar componenţa de infracţiune, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale.

În acelaşi timp, potrivit art. 15 CP RM, gradul prejudiciabil al infracţiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracţiunii: obiectul; latura obiectivă; subiectul; latura subiectivă.

Din analiza textelor de lege evocate, se desprinde concluzia căde rând cu obiectul infracţiunii, latura obiectivă a infracţiunii şi latura subiectivă a infracţiunii – subiectul infracţiunii constituie unul dintre elementele constitutive ale infracţiunii.

Doctrina juridică a sintetizat mai multe definiţii ale subiectului infracţiunii, prin urmare, una dintre variantele general acceptate, ar fi că subiecţii infracţiunii sunt persoanele implicate în săvârșirea unei infracțiuni, fie prin comiterea actului de executare, fie prin suportarea consecinţelor, a răului cauzat prin săvârşirea acesteia. O altă accepţiune defineşte subiectul infracțiunii ca persoană implicată în săvârşirea unei infracţiuni, fie în calitate de **subiect activ**

[1]student-doctorand al Școlii Doctorale Științe Juridice din cadrul Universității de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: igor.hlopetchi@gmail.com

(persoană care a comis infracţiunea), fie în calitate de **subiect pasiv principal sau secundar** după caz *(persoană care este titular al valorii sociale ocrotite şi care este vătămată sau periclitată prin infracţiune).* Totuși, literatura de specialitate face distincţie între subiectul activ şi subiectul pasiv al infracţiunii. Subiectul activ al infracţiunii este persoana fizică care săvârşeşte o infracţiune şi care este pasibilă răspundere penală, iar subiectul pasiv al infracţiunii este persoana care a pătimit de pe urma săvârşirii faptei prejudiciabile, adică cea asupra căreia se răsfrânge nemijlocit urmarea materială ori starea de pericol creată prin săvârşirea infracţiunii.

În prezenta lucrare, cercetarea se va axa în principal pe analiza particularităților generale și speciale ale subiectului activ al infracțiunilor care aduc atingere relațiilor sociale cu privire la prevenirea neexecutării, împiedicării sau eschivării de la executarea hotărârii instanței de judecată. Potrivit alin. (1) și (2) art. 21 CP RM sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârşirii infracţiunii, au împlinit vârsta de 16 ani. Persoanele fizice care au vârsta între 14 şi 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârşirea infracţiunilor prevăzute la art.145, 147, 151, 152 alin. (2), art. 164, 166 alin. (2) şi (3), art. 171, 172, 175, 186-188, 189 alin. (2) – (6), art. 190 alin. (2) – (5), art. 192 alin. (2) – (4), art. 192^1 alin. (2) şi (3), 196 alin. (4), art. 197 alin. (2), art. 212 alin. (3), art. 217 alin. (4) lit. b), art. 217^1 alin. (3) şi alin. (4) lit. b) şi d), art. 217^3 alin. (3) lit. a) şi b), art. 217^4, art. 217^6 alin. (2), art. 260, 268, 270, 271, art. 275, 280, 281, 283 - 286, 287 alin. (2) şi (3), art. 288 alin. (2), art. 290 alin. (2), art. 292 alin. (2), 317 alin. (2), art. 342 din Legea penală a Republicii Moldova.

În context, menționăm că subiectul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 320 CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. Raționamentul instituirii vârstei de 16 ani, are la origini principiul coerenței și preeminenței dreptului, or anume la vârsta de 16 ani, minorul are posibilitatea efectivă de a dobândi capacitatea deplină de exercițiu și în special calitatea de parte litigantă în diverse procese judiciare care ar putea să se finalizeze cu emiterea unei hotărâri susceptibile de a fi pusă în executare.

Pentru motivarea vârstei stabilite de legiuitor, prezintă interes supoziția savantului C.A. Маркунцов, potrivit căruia *„temelia stabilirii vârstei minime a răspunderii penale o constituie criteriul ştiinţific de socializare a persoanei, socializare care-i permite să-şi dea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, să prevadă urmările ei prejudiciabile şi să fie pasibilă de pedeapsă. Deja la o vârstă timpurie, minorii pot să-şi dea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii lor. Cât priveşte capacitatea de a prevedea urmările prejudiciabile ale faptei săvârşite, precum şi de a alege varianta de conduită conformă cu legea, aceasta apare în perioada de adolescenţă, atunci când persoana începe să acumuleze experienţă de viaţă”* [Маркунцов С.А., 2007: 45].

Subsecvent, putem prezuma că la vârsta de 16 ani, persoanele își dau seama de caracterul prejudiciabil al faptelor prevăzute la alin. (1) art. 320 CP RM, pot să prevadă urmările prejudiciabile ale acestor acțiuni sau inacțiuni, pot alege varianta de conduită conformă cu prevederile legale.

Referitor la cea de-a doua dintre condiţiile generale pentru existenţa subiectului persoană fizică al infracţiunii prevăzute la alin. (1) art. 320 CP RM, menţionăm că art. 22 CP RM stabileşte: *„responsabilitatea este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înţelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum şi capacitatea de a-şi manifesta voinţa şi de a-şi dirija acţiunile”.*

Dacă făptuitorului îi lipseşte responsabilitatea, el nu poate fi subiect al infracţiunii. În acest sens, la art. 23 CP RM se prevede: *„Nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârşirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-şi dea seama de acţiunile ori inacţiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei*

boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Faţă de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanţei de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, prevăzute de prezentul cod; nu este pasibilă de pedeapsă persoana care, deşi a săvârşit infracţiunea în stare de responsabilitate, înainte de pronunţarea sentinţei de către instanţa de judecată s-a îmbolnăvit de o boală psihică care a lipsit-o de posibilitatea de a-şi da seama de acţiunile ori inacţiunile sale sau de a le dirija. Faţă de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanţei de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, iar după însănătoşire – ea poate fi supusă pedepsei".

O categorie distinctă de doctrinari, în special cei români, consideră că subiect al infracţiunii este nu doar persoana care săvârşeşte infracţiunea, dar şi persoana care participă la săvârşirea infracţiunii în calitate de complice, instigator (sau organizator) [Hotca M.A., 2007: 218]. Fundamentarea unei asemenea poziţii în doctrina penală română își are izvorul în textul legii penale române: art.174 din Codul penal al României din 2009 [Codul penal al României din 2009] potrivit căruia prin „săvârşirea unei infracţiuni" sau „comiterea unei infracţiuni" se înţelege săvârşirea oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepseşte ca infracţiune consumată sau ca tentativă, precum şi participarea la comiterea acestora în calitate de coautor, instigator sau complice.

În antiteză, relevăm că o astfel de interpretare largă a noţiunii de săvârşire (comitere) a infracţiunii lipseşte în Codul penal al Republicii Moldova.

Din interpretarea sistemică și *ad literram* a art. 21 și 42 CP RM putem concluziona indubitabil că doar autorul infracțiunii care realizează latura obiectivă a infracțiunii poate fi tratat ca subiect al infracțiunii. Pe de altă parte, accentuăm că complicele, instigatorul și organizatorul în calitate de participanți, doarcontribuie la săvârșirea infracţiunii, însă nu o săvârşesc. În această înlănțuire logică de judecăți, se poate de reținut că complicele, instigatorul și organizatorul nu pot să execute în nici într-un latura obiectivă a infracţiunii.

Dintr-o altă perspectivă, relevăm că din analiza cadrului doctrinar din Republica Moldova privitor la subiectul pasiv al infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 320 CP RM, se reține existența unei poziții științifice unice cu privire la lipsa subiectului pasiv al acestei tipologii de infracțiuni. Astfel, savanții Vitalie Stati și Sergiu Brînza lansează ipoteza precum că „în virtutea caracteristicilor sale, infracțiunea prevăzută la alin. (1) art. 320 Cod penal nu are victimă și nici obiect material [Vitalie Stati et al., 2015: 809].

Fundamentarea acestei opinii se consistă în faptul că, obiectul juridic special al acestei variante-tip de infracțiune vizează totalitatea relațiilor sociale cu privire la prevenirea neexecutării sau eschivării de la executare a hotărârii instanței de judecată.

În opinia noastră, o astfel de ipoteză ridică dileme legate de coerența dreptului. Or, norma corespondentă din Codul contravențional al Republicii Moldova și anume art. 318 [Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24 octombrie 2008] care stabilește răspunderea contravențională pentru neexecutarea hotărârii instanței de judecată, îl tratează pe creditor ca victimă, iar Legea penală are o abordare diferită, deși vizează o faptă identică care comportă complementaritate cu normele din Codul contravențional al Republicii Moldova.

Un alt argument care justifică reticența noastră față de ipoteza savanților Vitalie Stati și Sergiu Brînza, constă în efectul direct al jurisprudenței Curții Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului, fiind considerată o componentă indispensabilă a dreptului intern. Astfel, Curtea de la Strasbourg cunoaște deja o jurisprudență consolidată [Ciolacu C. Moldovei, cererea nr. 22400/13, hotărârea din 04 septembrie 2018] în care creditorul executării își păstrează statutul de victimă pe toată perioada neexecutării. Din aceste motive și având în vedere jurisprudența sa în materie, Curtea a constatat că a avut loc o violare a Articolului 6 § 1 din Convenție și a

Articolului 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție din cauza eșecul autorităților de a executa, într-un termen rezonabil, hotărârea definitivă pronunțată în favoarea reclamantului, considerăm că pe bună dreptate infracțiunea analizată are victimă.

În această ordine de idei, în condițiile în care *subiectul pasiv* depășește câmpul de cercetare științifică a prezentului studiu, ne vom limita la reflecțiile expuse mai sus.

Totuși, nu poate fi ignorat faptul că, în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 320 CP RM care este *inter alia* o dispoziție de blanchetă, legiuitorul nu reclamă expres prezența unei calități speciale pentru subiectul infracțiunii. Această soluție de construcție legislativă nu poate fi calificată automat ca un viciu de claritate și precizie a legii, întrucât nu transgresează marja de stabilire a cercului subiecților cărora le este destinată norma penală. Mai mult, obligativitatea respectării legilor implică o obligație pozitivă a legiuitorului, de a reglementa prin texte clare și precise, claritatea legii fiind apreciată în lumina experienței juridice normale (n. red, sublinierea ne aparține), iar norma trebuie să fie clară, previzibilă și accesibilă. Aceste cerințe calitative ale legii au fost reliefate de cele mai multe ori în bogata jurisprudență a Curții Europene a Drepturilor Omului, fiind preluate și în actuala jurisprudență a Curții Constituționale a Republicii Moldova. Prin urmare, considerăm că calitatea de subiect special urmează a fi abordată prin prisma legislației procesual-civile cât și a legislației executionale.

La acest compartiment, ținem să menționăm că, în postura de subiect activ al infracțiunii specificate la alin. (1) art. 320 CP RM poate să apară doar persoana fizică care trebuie să execute o hotărâre a instanței de judecată care este generatoare de drepturi și obligații, adică: debitorul (pârâtul, reclamatul); condamnatul; persoana sancționată contravențional.

Alte persoane care nu au una din calitățile alternative enumerate *supra,* nu pot avea calitatea de subiect a infracțiunii analizate. Din analiza sancțiunii normei de incrimnare de la alin. (1) art. 320 CP RM, în coroborare cu alin. (4) art. 21 CP RM potrivit căruia *„persoanele juridice, cu excepţia autorităţilor publice, răspund penal pentru infracţiunile pentru săvârşirea cărora este prevăzută sancţiune pentru persoanele juridice în partea specială din prezentul cod”,* putem deduce că persoana juridică nu este susceptibilă de a fi trasă la răspundere penală pentru neexecutarea hotărârii instanței de judecată. Din analiza sancțiunii normei de incrimnare de la alin. (1) art. 320 CP RM, în coroborare cu alin. (4) art. 21 CP RM potrivit căruia *„persoanele juridice, cu excepţia autorităţilor publice, răspund penal pentru infracţiunile pentru săvârşirea cărora este prevăzută sancţiune pentru persoanele juridice în partea specială din prezentul cod”,* putem deduce că persoana juridică nu este susceptibilă de a fi trasă la răspundere penală pentru neexecutarea hotărârii instanței de judecată.

Potrivit art. 58 alin. (1) din Codul de procedură civilă a Republicii Moldova [Codul de procedură civilă a Republicii Moldova nr. 225 din 30 mai 2003] capacitatea de a-şi exercita în volum deplin, personal sau printr-un reprezentant drepturile şi obligaţiile procedurale în judecată (capacitatea de exerciţiu al drepturilor procedurale civile) o au persoanele fizice de la vârsta de 18 ani, precum şi persoanele juridice (n. red sublinierea ne aparține), iar în cazurile prevăzute de lege, entităţile care nu au personalitate juridică, dar dispun de organe de conducere proprii.

Prin urmare se reține faptul că persoana juridică în mod evident poate apărea în calitate de debitor în procedura de executare și desigur ar putea comite fapte care corespunde modalităților normative de realizare a laturii obiective a infracțiunii specificate la alin. (1) art. 320 CP RM. Potrivit art.21 alin. (3) CP RM o persoană juridică, cu excepția autorităților publice, este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă aceasta nu a îndeplinit sau a îndeplinit necorespunzător dispozițiile directe ale legii ce stabilesc îndatoriri sau interdicții privind efectuarea unei anumite activități și se constată cel puțin una din următoarele circumstanțe:

a) fapta a fost săvârșită în interesul persoanei juridice respective de către o persoană fizică

împuternicită cu funcții de conducere, care a acționat independent sau ca parte a unui organ al persoanei juridice;

b) fapta a fost admisă sau autorizată, sau aprobată, sau utilizată de către persoana împuternicită cu funcții de conducere;

c) fapta a fost săvârșită datorită lipsei de supraveghere și control din partea persoanei împuternicite cu funcții de conducere.

În acest cumul de împrejurări, deși persoana juridică ar putea săvârși infracțiunea de neexecutare a hotărârii instanței de judecată, aceasta nu va putea fi trasă la răspundere penală ca entitate juridică distinctă, însă pentru fapta comisă săvârșită răspundere va purta persoana cu funcție de conducere sau persoana împuternicită după caz să exercite aceste atribuții. Or, potrivit alin. (3^1) art. 21 CP RM o persoană fizică se consideră împuternicită cu funcții de conducere dacă are cel puțin una din următoarele funcții:

a) de reprezentare a persoanei juridice;

b) de luare a deciziilor în numele persoanei juridice;

c) de exercitare a controlului în cadrul persoanei juridice.

În susținerea acestei accepțiuni legate de excluderea persoanei juridice din cercul de subiecți ai infracțiunii specificate la alin. (1) art. 320 CP RM, este util să reproducem opinia savantului Л.А. Абашина: *„Este imperioasă restrângerea cercului de fapte pentru a căror comitere persoanele juridice pot purta răspundere penală. Este raţional ca persoanele juridice să fie trase la răspundere penală pentru unele infracţiuni economice şi cele ecologice, pentru participarea la activitatea extremistă şi cea teroristă, pentru infracţiunile contra sănătăţii publice şi moralităţii publice, pentru infracţiunile de corupție, precum şi pentru organizarea migraţiei ilegale”* [Абашина Л.А., 2008: 10]. Prin urmare, se reține că infracțiunile contra justiției, care formează obiectul prezentului studiu, nu se regăsesc printre acestea, iar periculozitatea acestora nu este de natură să pericliteze siguranța națională sau alte domenii de importanță vitală. Astfel, de exemplu, art. 10 „Responsabilitatea persoanelor juridice” al Convenţiei ONU împotriva criminalităţii transnaţionale organizate, adoptate la New York la 15 noiembrie 2000, prevede: fiecare stat parte adoptă măsurile necesare, conform principiilor sale juridice, pentru stabilirea răspunderii persoanelor juridice care participă la infracţiuni grave implicând un grup infracţional organizat şi care săvârşesc infracţiunile prevăzute de art.5, 6, 8 şi 23 ale prezentei Convenţii (alin.1); sub rezerva principiilor juridice ale statului parte, răspunderea persoanelor juridice poate fi penală, civilă sau administrativă (alin.2); această responsabilitate nu exclude răspunderea penală a persoanelor fizice care au comis infracţiuni (alin.3); fiecare stat parte veghează îndeosebi ca persoanele juridice care răspund conform prezentului articol să facă obiectul unor sancţiuni eficace, proporţionale şi de descurajare de natură penală sau nepenală, inclusiv sancţiuni băneşti. Totuși, din analiza instrumentului cu vocație internațională, se constată că nu există nicio recomandare care s-ar referi la fapta de neexecutare a hotărârii instanței de judecată de către persoana juridică.

În această accepție, modelele de răspundere penală a persoanei juridice, sunt cele specificate de A. Jurma:

1) modelul vicarious liability; respondent superior – ceea ce presupune răspunderea indirectă şi automată a persoanei juridice pentru fapta oricăruia dintre angajaţii săi – formă a răspunderii comitetului pentru fapta prepusului, preluată din dreptul civil;

2) modelul identificării sau alter ego – presupune răspunderea directă a corporaţiei pentru fapta organului său ori a reprezentanţilor săi;

3) modelul culpei agregate, care permite conexarea fragmentelor de elemente cognitive deţinute de diferiţi agenţi în cadrul corporaţiei pentru a crea în acest fel elementul moral cerut în cazul infracţiunii respective;

4) modelul criteriilor proprii de răspundere ale persoanei juridice – în principal criterii

referitoare la cultura, politicile societare (de exemplu, tolerarea unor comportamente negative trecute sau chiar presupunerea rezonabilă din partea personalului de la nivelul de execuţie al unei corporaţii cu privire la existenţa unui anumit spirit, a unui „ethos" negativ al acesteia însoţit de săvârşirea unei acţiuni sau inacţiuni ilicite de către orice agent sau angajat poate atrage răspunderea penală a corporaţiei, indiferent de tipul de vinovăţie cerut pentru o anumită infracţiune) [Jurma A. 2009: 15-16].

2. Subiectul infracțiunii prevăzute la alin. (2) art. 320 Cod Penal al Republicii Moldova

Cu referire la cea de-a doua variantă-tip a infracțiunii specificate la art. 320 CP RM, relevăm că subiectul infracțiunii se particularizează prin calitatea specială de de persoană cu funcție de răspundere. De asemenea, la stabilirea subiectului activ al infracțiunii specificate la alin. (2) art. 320 CP RM, este absolut indispensabil ca în atribuțiile funcționale ale făptuitorului să intre facultatea de a executa hotărârea instanței de judecată. În situația în care făptuitorul nu va avea această calitate specială și competența de a săvârși acțiuni în contextul executării hotărârii instanței de judecată, faptele sale urmează a fi încadrate conform altor componențe.

Potrivit alin. (1) art. 123 CP RM prin persoană cu funcţie de răspundere se înţelege persoana căreia, într-o întreprindere, instituţie, organizaţie de stat sau a administraţiei publice locale ori într-o subdiviziune a lor, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi şi obligaţii în vederea exercitării funcţiilor autorităţii publice sau a acţiunilor administrative de dispoziţie ori organizatorico-economice.

Atât norma de incriminare de la alin. (2) art. 320 CP RM cât și alin. (2) art. 318 din Codul contravențional al Republicii Moldova utilizează noțiunea de persoană cu funcție de răspundere.

Considerăm că este impetuos de luat în considerație opinia doctrinarului S. Brînza care în studiile sale științifice a lansat ipoteza că, noțiunea „persoană cu funcție de răspundere" în accepțiunea Codului contravențional înglobează înțelesul noțiunilor „persoană cu funcție de răspundere" și „persoană care gestionează o organizaţie comercială, obștească sau altă organizaţie nestatală" în accepțiunea Codului penal [S. Brînza, 2017: 51]. O opinie similară a fost exteriorizată de savantul V. Moraru care în lucrările sale, a menționat că persoana cu funcţie de răspundere posedă următoarele caracteristici:

- Exercitarea funcţiei puterii de stat. Puterea de stat este un semn care deosebeşte persoana cu funcţie de răspundere de funcţionarii publici şi cetăţenii de rând. Din punct de vedere juridic, puterea de stat este dreptul, posibilitatea sau competenţa autorităţii de stat, a persoanei cu funcţie de răspundere de a supune voinţei sale pe alţi funcţionari publici sau cetăţeni: a dispune de acţiunile lor, a emite ordine, a efectua activitate organizaţională, a îndruma pe cineva etc.
- Prezenţa funcţiei de stat. Împuternicirile de conducere ale funcţionarului fac parte din drepturi subiectivespeciale care reies din statutul funcţiei ocupate. Realizarea împuternicirilor de conducere nu poateavea loc fără ocuparea funcţiei de stat; cu alte cuvinte, funcţia de stat este fundamentul competenţelorrespective ale puterii de stat.

- Ierarhia serviciului de stat (public). Pentru realizarea competenţelor puterii de stat serviciul public este ierarhizat. Acestui fapt contribuie gradarea oficială a funcţionarilor publici în categorii şi clase. Principiul ierarhizării contribuie la realizarea neîmpiedicată a puterii de stat de către persoane cufuncţie de răspundere.
- Exercitarea acţiunilor administrative de dispoziţie ori organizatorico-economice:

a) Acţiunile administrative de dispoziţie înseamnă activitatea privind conducerea cu colectivul de muncă,cu activitatea anumitor lucrători (selectarea şi repartizarea cadrelor, planificarea şi

organizarea munciisubalternilor, asigurarea disciplinei de muncă etc.). Acţiunile administrative de dispoziţie sunt legatede aranjarea, reglementarea, coordonarea activităţii comune a funcţionarilor, de asigurarea bunei activităţi, reieşind din competenţa instituţiei de stat. Organizarea cuprinde asigurarea cu resurse umane, financiară, materială, informaţională, a activităţii funcţionarilor, stimularea, supravegherea etc. Pentru efectuarea atribuţiilor administrative de dispoziţie persoanele cu funcţie de răspundere sunt învestite cu dreptul de a lua decizii, a emite ordine, a da instrucţii şi indiciaţii, a satisface cererilesau de a refuza în satisfacerea lor, a cere explicaţii, a folosi alte măsuri de influenţă juridică, inclusiv aplicarea sancţiunilor administrative sau disciplinare.

b) Atribuţiile organizatorico-economice presupun conducerea şi dispunerea de patrimoniul de stat: stabilirea perioadei de păstrare, prelucrare, înstrăinare, asigurarea controlului asupra operaţiunilor efectuate, organizarea procesului de deservire socială a populaţiei etc.

- Dreptul de a cere, în limitele competenţei sale de serviciu, îndeplinirea unor obligaţii şi de a luadecizii obligatorii pentru executarea acestora de către cetăţeni şi organizaţii, indiferent de faptul dacă aceştia sunt în relaţii de subordonare de serviciu. Din această categorie fac parte deputaţii, judecătorii, procurorii, colaboratorii de poliţie, inspectorii, controlorii şi alte categorii de persoane ale căror împuternicirile depăşesc limitele autorităţii sau instituţiei publice.
- Săvârşirea de către persoana cu funcţie de răspundere a acţiunilor cu efecte juridice. Aceste acţiuni pot fi unite în două grupe:

1) acţiunile, în urma cărora se stabilesc, se modifică sau se abrogă normele juridice;
2) acţiunile, în urma cărora apar, se modifică sau se sting raporturile juridice.

Cu alte cuvinte, acţiunile cu caracter juridic ale persoanelor cu funcţie de răspundere stabilesc sau schimbă regulile de conduită, impun anumite obligaţii asupra participanţilor la raporturile de serviciu, acordă anumite drepturi pentru soluţionarea obiectivelor concrete. La acţiunile persoanei cu funcţie de răspundere cu efecte juridice se atribuie actele normative, cum ar fi: ordin, decizie, indicaţii, ordonanţă etc.

Actele normative sus-menţionate

a) sunt subordonate legii;

b) se emit în cadrul atribuţiilor de serviciu ale persoanelor cufuncţie de răspundere;

c) conţin exprimarea unilaterală a voinţei autorităţii publice şi au efecte juridice.

Exercitând atribuţiile sale de serviciu, persoana cu funcţie de răspundere participă în raporturile juridice nu din nume propriu, ci ca reprezentant al autorităţii publice sau din partea statului în general. Ca urmare, în calitate de subiect al raporturilor juridice participă persoana cu funcţie de răspundere, căreia autoritatea publică i-a delegat împuternicirile sale. În îndeplinirea unei asemenea funcţii persoana cu funcţie de răspundere poate emite hotărâri cu caracter obligatoriu, poate controla îndeplinirea lor, iar, la nevoie, poate impune realizareaacestora [V. Moraru, 2009: 149-150].

3. Subiectul infracțiunilor care aduc atingere relațiilor sociale cu privire la prevenirea neexecutării sau eschivarea de la executarea hotărârii instanței de judecată. Aspecte de drept comparat.

Vorbind despre legislațiile penale a statelor străine, se reține existența unui tratament juridico-penal diferențiat. Așadar, un element comun mai mult state rezidă în faptul că infracțiunile care aduc atingere relațiilor sociale sunt sistematizate în copmartimentele legii penale care însumează totalitatea faptelor prejudiciabile care au ca obiect juridic generic relațiile sociale cu privire la înfăptuirea justiției.

Totuși, urmează a fi reținut că în pofida aparenței legate de sistematizarea legislativă, în

partea ce ține de subiecții infracțiunilor analizate, abordările autorilor textelor de lege sunt total diferite.

Ab initio, fapta de nerespectare a hotărârilor judecătorești este incriminată de art. 287 din Codul penal din 2009 și are următoarea construcție legislativă:

(1) Nerespectarea unei hotărâri judecătorești săvârșită prin:
a) împotrivirea la executare, prin opunerea de rezistență fața de organul de executare;
b) refuzul organului de executare de a pune în aplicare o hotărâre judecătorească, prin care este obligat să îndeplinească un anumit act;
c) refuzul de a sprijini organul de executare în punerea în aplicare a hotărârii, de către persoanele care au această obligație conform legii;
d) neexecutarea hotărârii judecătorești prin care s-a dispus reintegrarea în muncă a unui salariat;
e) neexecutarea hotărârii judecătorești privind plata salariilor în termen de 15 zile de la data cererii de executare adresate angajatorului de către partea interesată;
f) nerespectarea hotărârilor judecătorești privind stabilirea, plata, actualizarea și recalcularea pensiilor;
g) împiedicarea unei persoane de a folosi, în tot sau în parte, un imobil deținut în baza unei hotărâri judecătorești, de către cel căruia îi este opozabilă hotărârea,
h) nerespectarea unei măsuri de protecție dispuse în executarea unui ordin european de protecție, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă.

(2) În cazul faptelor prevăzute la lit. d) – g) , acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate.

(3) În cazul faptei prevăzute la alin. (1) lit. h), împăcarea părților înlatura răspunderea penală [Codul penal al României din 2009].

Vorbind despre subiectul infracțiunilor specificate la art. 287 din Legea penală a României, menționăm că subiect activ poate fi orice persoană, nefiind necesară deținerea unei calități speciale. Participaţia penală este posibilă sub toate formele. De asemenea, prezintă interes opinia savanților C. Voicu, A. S. Uzlău, R. Moroșanu, C. Ghigheci, care au lansat teoria potrivit căreia„persoanele juridice, altele decât statul și instituțiile publice pot fi subiect activ al infracțiunii prevăzute de art. 287 al Codului penal din 2009, dacă aceasta a fost comisă de reprezentantul sau de angajatul său în interesul ori în numele persoanei juridice [C. Voicu, A. S. Uzlău, R. Moroșanu, C. Ghigheci, et al. 2014: 465-466].

Vorbind despre subiectul pasiv principal, menționăm că în toate cazurile este statul, iar în secundar, persoana asupra căreia se exercită violenţele în modalitatea normativă a art. 287 care implică aplicarea violenței.

Potrivit Codului penal al Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord din 1983, fapta de obstrucționare a executorilor judiciari reprezintă norma corespondent a art. 320 CP RM [Codul penal al Regatului Unit al Marii Britanii din 1983 intrat în vigoare în 1990].

Sub denumirea marginală de obstrucționare a executorilor judiciari, stabilește răspunderea penală pentru orice persoană care obstrucționează intenționat sau opune rezistență unei persoane însărcinate în mod legal cu executarea unei ordonanțe sau a unui mandat al unei instanțe.

Din analiza textului de lege analizat, se reține că aceasta are un caracter general și impersonal, nefiind condiționată de existența unei calități speciale.

Potrivit art. 315 din Codul penal al Federației Ruse din 1996 cu amendamentele în redacția Legii din 29 iulie 2018, este pasibilă de răspundere penală neexecutarea cu rea intenție de către reprezentantul autorității publice, funcționarul public, autorității municipale, sau a unei societăți comerciale sau de altă natură, a sentinței judecătorești care a intrat în vigoare, a hotărârii instanței de judecată sau a oricărui act judecătoresc, precum și împiedicarea executării acestuia [Codul penal al Federației Ruse din 1996].

Din analiza *stricto senso* textului de lege, se reține că legiuitorul rus sancționează conduita infracțională a agenților publici abilitați cu dreptul și obligația de a executa un act judecătoresc învestit cu formulă executorie.

Așadar, subiecți ai infracțiunii de neexecutare a sentinței, hotărârii sau a oricărui alt act judecătoresc, precum și împiedicarea executării, pot fi doar persoanele care au calitatea specială, titulari ai obligațiilor de executare sau de a contribui la executarea unui act judecătoresc, fiind totodată participanți la relațiile sociale ocrotite de art. 315 din Codul penal al Federației Ruse.

Din analiza cercetărilor științifice realizate în Federația Rusă, se reține concluzia dnei Летягина Екатерина Александровна, care în teza sa de doctorat a lansat o argumentare științifică precum că doar reprezentantul autorității publice,funcționarul public, funcționarul autorității publice locale de autoadministrare, precum și angajatul întreprinderii de stat sau municipale, al societății comercialeori de alt gen, apar în calitate de subiecți ai normei de incriminare de la art. 315 Cod penal al Federației Ruse, numai dacă ocupă o funcție în competența căreia intră posibilitatea și obligația de a executa hotărârile instanțelor de judecată[Летягина, Екатерина Александровна, et. al., 2009: 7].

Funcționarul public în conformitate cu art. 13 din Legea Federală din 27 iulie 2004 nr. 79-ФЗ „Cu privire la serviciul public de stat al Federației Ruse” – este cetățeanul Federației Ruse, care și-a asumat obligațiunea de a desfășura serviciul public. Funcționarul public civil își desfășoară activitatea profesională într-o funcție publică civilă în conformitate cu ordinul de numire în funcție, cu contractul individual de muncă și încasează remunerația salarială din contul bugetului federal sau din contul bugetului subiectului federației.

Funcționarul organelor locale de autoadministrare în conformitate cu art. 10 al Legii Federale din 02 martie 2007 nr. 25-ФЗ „Cu privire la serviciul municipal în Federația Rusă” – este cetățeanul care îndeplinește în ordinea stabilită de actele normative al municipalității, legislația federală și legislația subiectului federației, obligații funcționale în serviciul public municipal contra salarizării efectuate din contul bugetelor locale. Persoanele care îndeplinesc atribuții privind susținerea tehnică a activităților organelor autoadministrării locale, comisiilor electorale ale municipalităților, care nu ocupă funcții publice în serviciu public municipal, nu se bucură de regimul juridic al funcționarului organelor locale (municipale) de autoadministrare.

Angajații unei instituții de stat sau municipale sunt acele persoane care, pentru remunerația salarială, îndeplinesc atribuții pentru posturile stabilite în modul stabilit pentru punerea în practică a sarcinilor și funcțiilor încredințate de stat (municipalitate) unei instituții sau unei întreprinderi.

Competențele angajaților organizațiilor comerciale sau ale altor organizații sunt, de asemenea, reglementate de acte juridice de reglementare. Aceștia pot fi însărcinați cu executarea actelor judiciare pe baza documentelor constitutive, a ordinelor, a contractelor de muncă. Aproape toate clasificările se caracterizează prin manageri, specialiști și personal de sprijin. Subiecții infracțiunii în cauză trebuie să includă primele două categorii de angajați.

În cazul punerii în mișcare a acțiunii penale în temeiul art. 315 din Codul penal al Federației Ruse în privința oricăruia dintre subiectele menționate în dispoziția normei de incriminare este important să fie luat în considerație în ce moment o persoană calitatea de subiect al infracțiunii în cauză. Acest moment este ziua specificată în ordinul de admitere la muncă. Relația de muncă este reziliată din cauza apariției unor fapte juridice: expirarea mandatului; în cazul concedierii - de la data emiterii ordinului de concediere; detașare, deces, etc. Desigur, după consumarea acestor fapte juridice, calitatea de subiect special al infracțiunii analizate dispare[Волженкин Б. Et-al, 2000: 83].

Așa cum s-a menționat anterior, cea mai importantă condiție pentru aducerea unui subiectactiv la răspunderea penală pentru neexecutarea unui act judiciar este că are autoritatea necesară pentru a lua măsuri pentru a pune în aplicare cerințele documentului executoriu. De exemplu, dacă vorbim despre neplata datoriei printr-o hotărâre judecătorească, persoana implicată ar trebui să aibă dreptul de a dispune de fonduri în organizația relevantă. În caz contrar răspunderea penală nu poate fi aplicată.

Prin urmare, dat fiind specificul subiecților răspunderii penale conform art. 315 din Codul penal al Federației Ruse, deducem că legiuitorul rus a exclus persoanele fizice din gama de subiecți ai infracțiunii analizate.

Totuși, această situație nu rămâne fără acoperire, pe motiv că făptuitorul poate purta răspundere conform art. 177 din Codul penal al Federației Ruse, care incriminează fapta de eschivare intenționată a persoanei fizice sau a conducătorului persoanei juridice de la stingerea creanțelor pecuniare în proporții mari sau de la plata valorilor mobiliare care își au izvorul într-un act judecătoresc intrat în vigoare.

O abordare similară, poate fi observată în textul normei de incriminare de la art. 353 din Codul penal al Armeniei [Codul penal al Republicii Armenia din 2003].

Pe de altă parte, Legea penală a Ucrainei la art. 382 alin. (1) și (4) incriminează fapta de neexecutare a hotărârii instanței de judecată, stabilind un cerc de subiecți nedefinit. Însă în varianta-tip de la art. 382 alin. (2) și agravanta de la art. 382 alin. (3) Cod penal al Ucrainei, calitatea de subiect implică niște cerințe speciale și anume, cea de persoană cu funcție de răspundere sau persoană cu înaltă funcție de răspundere în mod corespunzător [Codul penal al Ucrainei din 2001].

Într-o manieră asemănătoare, dar puțin mai simplistă este structurat textul de incriminare de la art. 306 din Codul penal al Azerbaidjanului, la varianta tip de la secțiunea întâi legiuitorul instituie răspunderea penală pentru un cerc de subiecți nedefinit, însă în varianta tip de la art. 306 secțiunea 2, varianta tip implică calitatea de subiect special al făptuitorului și anume cea de persoană cu funcție de răspundere [Codul penal al Republicii Azerbaidjan nr. 787-IQ din 30 decembrie 1999].

Bibliografie

1. Brînza S., Stati V.,(2015), Tratat de drept penal. Partea Specială, Vol. II, Chișinău.
2. C. Voicu, A. S. Uzlău, R. Moroșanu, C. Ghigheci, (2014), Noul Cod penal, Ghid de aplicare pentru practicieni, Editura Hamangiu, București, p. 465-466.
3. Jurisprudența CtEDO Ciolacu c. Moldovei, cererea nr. 22400/13, hotărârea din 04 septembrie 2018 http://csj.md/index.php/jurisprudenta-cedo1/rezumat-hotararilor-relevante-ale-cedo/56-rezumat-hotarari-cedo-2018/1455-ciolacu-v-republica-moldova-articolul-6-1-din-conventie-si-articolul-1-din-protocolul-nr-1-executarea-tardiva-a-unei-hotarari-judecatoresti-definitive-favorabile-reclamantului-de-catre-autoritatile-statului-incalcare (accesat la 20 septembrie 2018).
4. Jurma A. (2009), Răspunderea penală a persoanei juridice: Rezumat al tezei de doctorat. Bucureşti, 35 p.
5. Legea Republicii Moldova nr. 985 din 18 aprilie 2002 privind adoptarea Codului penal al Republicii Moldova.
6. Legea Republicii Moldova nr. 225 din 30 mai 2003 privind adoptarea Codului de procedură civilă a Republicii Moldova.
7. Legea Republicii Moldova nr. 15 din 17 februarie 2005 pentru ratificarea Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate.

8. Legea Republicii Moldova nr. 218 din 24 octombrie 2008 privind adoptarea Codului Contravențional al Republicii Moldova.
9. Legea României nr. 286/2009 cu privire la adoptarea Noului Cod penal.
10. Penal Code of United Kingdom, act 12 of 1983, in force 1 June 1990 (S.R.O. 5/1990) http://agc.gov.ms/wp-content/uploads/2010/02/penal_code.pdf (accesat la 20 septembrie 2018).
11. http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=arm&enc=utf8 (accesat la 20 septembrie 2018).Абашина Л.А.Юридическое лицо как субъект уголовной ответственности: Автореферат диссертациина соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008.
12. Горелик А.С. Преступления против правосудия. СПб., 2002.
13. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. М., 1972. С. 134.

14. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III, http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14(accesat la 20 septembrie 2018).
15. Летягина, Екатерина Александровна, Уголовная ответственность за неисполнение приговора суда, решения суда или иного судебного акта/ автореферат диссертации по ВАК 12.00.08, кандидат юридических наук Летягина, Екатерина Александровна, 2009.
16. Маркунцов С.А.Осознание уголовно-правовых запретов в структуре уголовной ответственности несовершеннолетних/ Под ред. А.Э. Жалинского. Москва: Юриспруденция, 2007.
17. Симбирцева Т. Практика возбуждения уголовного дела по статье 315 Уголовного кодекса РФ через службу судебных приставов, 2010.
18. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики(Утвержден Законом Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. № 787- IQ) http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353 (accesat la 20 septembrie 2018).
19. Уголовный кодекс Российской Федерации № 63-ФЗ от 24 мая 1996.
20. Федеральный закон "О государственной гражданской службе Российской Федерации" от 27.07.2004 N 79-Ф http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_48601/ (accesat la 20 septembrie 2018).
21. Федеральный закон "О муниципальной службе в Российской Федерации" от 02.03.2007 № 25-ФЗ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_66530/ (accesat la 20 septembrie 2018).

LEGAL MECHANISMS FOR THE PREVENTION OF ANTI-COMPETITIVE PRACTICES. THE CRIMINAL LIABILITY OF INDIVIDUALS INVOLVED IN A CARTEL

MECANISME LEGALE PENTRU PREVENIREA PRACTICILOR ANTI-COMPETITIVE. RĂSPUNDEREA PENALĂ INDIVIDALĂ

Lucia IRINESCU[1]
Carmen Mariana DIACONU[2]

Abstract

The present study aims to present in a synthetic manner the legal mechanisms to prevent anticompetitive practices, which aim at practicing a lean trade and violation of the concept of bona fides, which should characterize and guarantee the fiduciary between the economic actors on the market free and dynamic, which characterizes a market economy.

Key words: anticompetitive practices, criminal liability, economic actors on the market.

National and European public policies, juxtaposed to the economic environment, are, through the set objectives, concerned with the free market mechanisms not being obstructed by practices, usually qualified, as unfair, which endanger the existence of a diversified market for a number of services and products which, in turn, allow consumers a real, objective and transparent choice.

At a first look, the need for these policies means their technical bisection by means of state limits, juxtaposed to two principles: free enterprise and free operation. The former is defined as a trader's genuine opportunity to carry out, as any other professional, the activity it wants, while the latter is described as a framework for the unhindered use of the means the trader believes conducive to the success of its business. These two principles generate a third one, namely free competition.

Especially against the background of the First and Second World Wars, history has proven the need for state intervention in economy, required by aspects related to national defense and insuring the needs of social life. Even the current global economic context reveals a continuous need for upgrading public policies and for creating appropriate instruments for market control without, however, disturbing its balance. Their development is necessary for preventing certain circumstantial factors from generating global economic crises, which may cause the closure of a large number of economic entities, the increase of unemployment and a potential risk for extreme and undesirable bankruptcy even at state level. State intervention in the conduct of international trade materializes, as a rule, in intervention in the area of import by means of protectionist policies, intended to defend domestic producers against foreign competition, and free exchange of goods. An equally important role has been played by customs

[1] conf.univ.dr., Facultatea de Drept „Universitatea Alexandru Ioan Cuza", Iași,
[2] conf.univ.dr. „Universitatea Ion Ionescu de la Brad", Iași, avocatcarmendiaconu@gmail.com

policies, a component of the commercial policy of any state, which usually encompass legislation on the entry and exit of goods in that particular state.

In the context of the 28 Member States each having national competition authorities, the EU had to find an optimal regulatory instrument of Community competition law. In order to achieve the most efficient implementation of EU competition rules, it is imperative to regulate a legal basis allowing for the actual existence, based on a more stable mechanism, of the provisions stated in Articles 81 and 82 of the EEC Treaty. Currently, the European Commission and the Member States' competition authorities enjoy concurrent jurisdiction, in accordance to the provisions of Articles 101 and 102 of the TEU.

Under the provisions of Art. 4 of Regulation no. 1/2003, the European Commission can apply Articles 81 or 82 of the EEC Treaty and Articles 101 and 102 of the TEU, by recording and ending any infringement of the principles laid down in Articles 81 or 82 of the EEC Treaty and by ordering temporary measures due to the non-commitment of the involved parties as laid down in Articles 81 and 82 of the EEC Treaty. Under Art. 5 of Regulation no. 1/2003, national competition authorities can also apply Articles 81 and 82 of the EEC Treaty and Articles 101 and 102 of the TEU in individual cases by acting *ex officio* or following a submitted report.

At present, consistent application of EU competition law, through the cooperation mechanisms of the European Competition Network (ECN), is intended and looked-for.

In terms of the laws in force, in relation to Articles 5 and 6 of Law no. 21/1996, correlated with Art. 101 of the Treaty on the Functioning of the European Union, unfair practices are agreements between economic entities, which hold 40% of the national market, which may influence prices as well as the establishment of monopoly in relation to the range of products and services they sell.

In light of the provisions of Art. 5, the following represent prohibited unfair practices*: all agreements between economic entities, decisions by associations of economic entities and concerted practices whichhave as their object or effect the prevention, restriction or distortion of competition within the Romanian market or a part of it, and in particular those which*:

a) directly or indirectly fix purchase or selling prices or any other trading conditions;

b) limit or control production, markets, technical development, or investment;

c) share markets or sources of supply;

d) apply dissimilar conditions to equivalent transactions with other trading parties, thereby placing them at a competitive disadvantage;

e) make the conclusion of contracts subject to acceptance by the other parties of supplementary obligations which, by their nature or according to commercial usage, have no connection with the subject of such contracts.

References

1. G. Coman, (2015), *Evoluția dreptului concurenței*, Ed. Hamangiu, București.
2. Cotuțiu, G. V. Sabău, (2008), *Dreptul roman și comunitar al concurenței*, București.
3. Ph. Merle, (1990), *Droit commercial.* Sociétés *commerciales*, Paris.
4. Mladen, (2008), *Dreptul concurenței*, București.

Moldovan, (2015), *Dreptul international public*, Ed. Hamangiu, București

TYPES OF PROPERTY IN THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

TIPURILE PROPRIETĂȚII ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Petru LOGHINESCU[1]

Abstract

Ensuring the sustainable stability of private property under market economy conditions can be achieved through a complex, well-thought-out legal framework that also provides solutions in cases of legal collapse.

The right of ownership allows the individualization of owners who use and possess goods, and this scientific approach focuses on both national and private property regulations.

Keywords*: ownership, property, public, private, limits.*
JEL: K110 Property Law

Proprietatea poate fi privită ca un fenomen, ce poate fi abordat din punct de vedere economic și juridic. În sens economic, proprietatea exprimă raportul de însușire de către om a bunurilor materiale și presupune exercitare directă și nemijlocită a atributelor de proprietar asupra unor bunuri identificabile și măsurabile [Baieș et al., 2005: 39].

Din punct de vedere juridic, proprietatea este un mod de exercitare a puterii asupra bunurilor, dar care se transformă în drept de proprietate, astfel încât prin apariția dreptului de proprietate s-a dat o haină juridică relației economice de proprietate [Adam, 2002: 34].

Consacrarea proprietății private în Republica Moldova s-a realizat în conținutul Legii nr. 459 din 22.01.1991 cu privire la proprietate [Legea R.S.S.M. nr. 459], care prevede expres că „*dreptul de proprietate este recunoscut și ocrotit de lege*". Codul Civil al Republicii Moldova la art.1 prevede că *„Legislația civilă este întemeiată pe recunoașterea egalității participanților la raporturile reglementate de ea, inviolabilității proprietății, libertății contractuale, inadmisibilității imixtiunii în afacerile private, necesității de realizare liberă a drepturilor civile, de garantare a restabilirii persoanei în drepturile în care a fost lezată și de apărare judiciară a lor".*

Această reglementare indică expres asupra importanței proprietății în vederea stabilirii și realizării raporturilor juridice civile și reprezintă o garanție pentru persoanele fizice și juridice întru posibilitatea dezvoltării economice a acestora.

Constituția Republicii Moldova la art. 9 *Principiile fundamentale privind proprietatea*, prevede: *„(1) Proprietatea este publică și privată. Ea se constituie din bunuri materiale și intelectuale"*. La fel, art. 9 proclamă: „Proprietatea este publică și privată", iar art. 127 din Constituție prevede: „*Statul garantează realizarea dreptului de proprietate în formele solicitate de titular, dacă acestea nu vin în contradicție cu interesele societății*" [Constituția R.M.].

Constituția Republicii Moldova la art. 127 prevede că statul ocrotește proprietatea, subliniind că proprietatea publică aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale. Totodată, se identifică bunurile care nu pot face obiectul proprietății private, acestea fiind: *bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile* folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege. Excepție de la regula dată este reglementată de art. 6 al Codului Silvic, care prevede că „*Proprietatea privată asupra pădurilor se admite în cazul*

[1] doctorand, Universitatea de Studii Europene din Moldova, loghinescup@mail.ru

plantării acestora, în condițiile legii, pe terenurile aflate în proprietate privată" [Codul silvic RM]. Potrivit articolului 4 alin (3) al Legii apelor, „*apa face parte din domeniul public al statului"*. Totuși, legislația admite posibilitatea existenței celor două regimuri de proprietate asupra apei, fapt înserat expres în textul Legii apelor, care la art. 4 alin. (4) prevede: „*Terenul de sub apa iazului poate face parte atât din domeniul public, cât și din domeniul privat. Orice persoană fizică sau persoană juridică poate să construiască un iaz pe terenul care îi aparține cu drept de proprietate, în condițiile legii"* [Legea apelor nr. 272].

Legea cu privire la proprietatea publică a unităților administrativ-teritorial identifică unitățile administrativ-teritoriale, și anume: satul, comuna, orașul, municipiul, raionul, unitatea teritorială autonomă Găgăuzia. Potrivit prevederilor art. 1 alin. (3), patrimoniul unităților administrativ-teritoriale este format din bunurile domeniului public și bunurile domeniului privat. Bunurile domeniului public constituie totalitatea bunurilor mobile și imobile, destinate satisfacerii intereselor generale ale colectivității din unitatea administrativ-teritorială, iar bunurile domeniului privat constituie totalitatea bunurilor mobile și imobile, aflate în patrimoniul public al unității administrativ-teritoriale, care au o destinație strict determinată, alta decât satisfacerea unui interes general [Legea cu privire la proprietatea publică a unităţilor administrativ-teritoriale nr.523].

Legislația Republicii Moldova oferă o protecție aparte terenurilor din domeniul proprietății publice, care „*sunt terenurile cu drept de proprietate al statului sau al unităților administrativ-teritoriale, dreptul de posesiune, de folosință și de dispoziție asupra cărora ține de competența Guvernului sau a autorităților administrației publice locale"* [Legea privind terenurile proprietate publică și delimitarea lor nr. 91]. În conformitate cu prevederile art. 2 al Legii privind terenurile proprietate publică și delimitarea lor, terenurile din domeniul public sunt inalienabile, insesizabile și imprescriptibile, după cum urmează:

a) nu pot fi înstrăinate, ci pot fi date numai în administrare, în concesiune, în arendă sau în locațiune în condițiile legii;

b) nu pot fi supuse executării silite; asupra lor nu se pot constitui garanții reale;

c) nu pot fi dobândite de terți prin uzucapiune [Legea privind terenurile proprietate publică și delimitarea lor nr. 91].

Având în vedere faptul că proprietatea publică vine în primul rând să asigure un echilibru între interesele particularilor, luate individual și cea a societății în ansamblu, legiuitorul a găsit necesar de a identifica expres care sunt terenurile statului și care ale autorităților administrației publice locale. Terenurile din domeniul public al statului țin de:

a) terenurile institutelor și stațiunilor de cercetări științifice, ale unităților de învățământ agricol și silvic, destinate cercetărilor, producerii de semințe și de material săditor din categoriile biologice, precum și obținerii animalelor de rasă;

b) terenurile fondului silvic proprietate publică a statului; terenurile fondului apelor proprietate publică a statului, inclusiv terenurile obiectivelor acvatice de suprafață situate pe teritoriul a două sau mai multor raioane, ori situate pe teritoriul unui singur raion și destinate protecției sistemului energetic, necesităților domeniului transporturilor și ale altor servicii de stat; terenurile obiectivelor acvatice de frontieră; terenurile declarate arii naturale protejate de stat; terenurile stațiunilor balneare de importanță națională; terenurile zonelor de protecție a apelor și zonelor sanitare, conform datelor din cadastrele respective;

c) terenurile aferente clădirilor în care își desfășoară activitatea ministerele, alte autorități ale administrației publice centrale, instituțiile subordonate lor;

d) terenurile ocupate de drumurile naționale, inclusiv de plantațiile rutiere, de poduri, viaducte, pasaje denivelate, tuneluri, de construcțiile de apărare și consolidare, de locurile pentru parcare și staționare și de alte dotări pentru siguranța circulației rutiere de căile

ferate și de zonele lor de protecție, terenurile ocupate de conductele naționale și internaționale de transport al gazelor, de terenurile pe care sunt amplasați pilonii liniilor de transport electric de tensiune înaltă (de la 35 kV și mai mare), de alte rețele de transport proprietate publică a statului;

e) terenurile destinate ocrotirii naturii, inclusiv ariile naturale protejate de stat, cele destinate ocrotirii sănătății, activităților recreative, activităților sportive (stadioane, terenuri de sport) și terenurile de valoare istorico-culturală (rezervațiile istorico-culturale, parcurile memoriale, monumentele arheologice și arhitecturale etc.) care sunt de interes public național;

f) terenurile destinate necesităților de apărare, necesităților organelor din subordinea Ministerului Afacerilor Interne.

Legislația la fel identifică terenurile din domeniul privat al statului, acestea sunt terenurile aferente întreprinderilor de stat, alte terenuri care aparțin statului conform cadastrului funciar sau terenurile dobândite de stat, dacă nu fac parte din domeniul public [Legea privind terenurile proprietate publică și delimitarea lor nr. 91].

Cu scopul de a oferi o reglementare și o explicație mai detaliată, legiuitorul a adoptat un șir de legi care vin să completeze legea menționată supra. În acest context, menționăm Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat, care vine să asigure un echilibru în domeniul protecției mediului prin conservarea obiectelor și complexelor naturale pentru generația actuală și generațiile viitoare, stipulează expres la art. 7 alin. (2) că „*terenurile obiectelor și complexelor din fondul ariilor protejate sunt destinate ocrotirii naturii, fac parte din proprietatea publică, nu pot fi privatizate și nici arendate, au un regim de protecție și gospodărire conform legislației în vigoare*. Legea stabilește și o excepție, astfel în fondul ariilor protejate pot fi incluse și terenuri private, luate sub protecția statului, ele rămânând proprietatea titularilor de terenuri private (Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat nr. 1538). Delimitarea drepturilor și obligațiilor fiecărei părți se stabilește conform unui regulament special. Regulamentele sunt aprobate de către Guvern și conțin principiile generale care prevăd că ariile protejate fac parte din proprietatea publică, nu pot fi privatizate și nici arendate, au un regim de protecție și gospodărire conform legislației în vigoare, iar în cazul în care sunt aduse prejudicii deținătorilor de terenuri proprietate publică sau privată incluse în fondul ariilor naturale protejate de stat, recuperarea pierderilor se efectuează de la bugetul de stat, bugetele locale, fondurile ecologice și din mijloace extrabugetare [Hotărârea Guvernului RM nr. 784].

O reglementare specială privind regimul bunurilor, domeniul public sau privat este conținut și în Legea drumurilor, care indică la art. 2 asupra a trei tipuri de drumuri:

a) drumuri proprietate publică a statului - drumuri publice: acestea sunt drumuri de utilitate publică destinate circulației rutiere și pietonale în scopul satisfacerii cerințelor generale de transport rutier ale economiei naționale și ale populației și de apărare a țării;

b) drumuri proprietate publică a unităților administrativ-teritoriale;

c) drumuri private - drumuri de utilitate privată destinate satisfacerii cerințelor proprii de circulație rutieră și pietonală în activitățile economice, forestiere, petroliere, miniere, agricole, energetice, industriale și altele asemenea, drumurile de acces în incinte, ca și cele din interiorul acestora, drumurile pentru organizările de șantier. Aceste drumuri sunt administrate de persoanele fizice sau juridice care le au în proprietate sau în administrare [Legea drumurilor nr. 509].

Odată cu declararea independenței Republicii Moldova și recunoașterea economiei de piață, a proprietății private, s-au instituit mecanisme de trecere a proprietății din cea publică în privată. Astfel, instrumentul juridic de bază a constituit-o Legea cu privire la privatizare [Legea cu privire la privatizare Nr.627], care stabilește mecanismul juridic de reglementare a procesului de transformare a proprietății statului și a unităților administrativ-teritoriale în proprietate privată.

În acest sens, mai pot fi invocate și Legile cu privire la Programele de privatizare pentru anii 1995- 1996 [Legea Republicii Moldova cu privire la programul de stat de privatizare pentru anii 1995-1996, nr. 390] și, respectiv pentru anii 1997-1998 [Legea Republicii Moldova cu privire la Programul de privatizare pentru anii 1997-1998 nr. 1217].

În literatura de specialitate majoritatea autorilor menționează că unul din caracterele juridice ale proprietății private îl constituie caracterul absolut. Totuși, considerăm că acest caracter este prin definiție unul limitat, or, art. 315 alin. (3) al Codului Civil prevede expres că „*dreptul de proprietate poate fi limitat prin lege sau de drepturile unui terț*". Ne raliem opiniei autorului Adam I., care consideră că declararea dreptului de proprietate ca fiind absolut vine în contradicție *in terminis*cu limitele impuse prin lege, ceea ce din punct de vedere științific este inacceptabil [Adam, 2002: 37].

Un exemplu de limitare a dreptului de proprietate este conținut în Legea cu privire la resursele naturale, care indică expres la art. 8 alin (4) că „*Dreptul de proprietate privată asupra resurselor naturale este limitat*" [Legea cu privire la resursele naturale Nr.1102]. O altă limitare a dreptului de proprietate este prevăzută de art. 316 Cod Civil ce reglementează limitele dreptului de proprietate privată în cazul lucrărilor de interes general, atunci autoritatea publică poate folosi solul oricărei proprietăți imobiliare cu obligația de a despăgubi proprietarul pentru daunele aduse solului, plantațiilor sau construcțiilor, precum și pentru alte daune imputabile ei [Cod civil RM, nr. 1107].

În opinia autoarei Ctitor N., dreptul de proprietate privată este un drept subiectiv al titularilor privați asupra obiectelor materiale sau nemateriale, cu excepția celor excluse din circuitul civil, obiectele dreptului de proprietate privată fiind sesizabile, prescriptibile și alienabile, cu excepțiile prevăzute de lege, asupra cărora, titularii exercită, în putere proprie și în scop propriu, posesia, folosința și dispoziția, în mod absolut, exclusiv și perpetuu, în limitele legii [Ctitor, 2015: 148]. Considerăm că noțiunea dreptului de proprietate dată de autoarea Ctitor N. este la fel în contradicție prin definiție, or se face trimitere la caracterul absolut al acestui drept, fiind menționat totodată caracterul limitativ impus prin lege, mai mult, într-o definiția autoarea folosește și două excepții, ceea ce considerăm, nu poate constitui definiție *a priori*.

În literatura de specialitate se menționează că limitele juridice se referă la conținutul dreptului de proprietate privată, ele răsfrângându-se asupra exercitării atributelor dreptului de proprietate privată, având temei fie în voința legiuitorului (îngrădiri legale), fie în voința instanței de judecată (îngrădiri judiciare) sau chiar a titularului dreptului de proprietate privată (îngrădiri convenționale) [Mattei et al., 2000> 249].

În concluzie, analizând cadrul legal privind dreptul de proprietate în Republica Moldova, constatăm două tipuri de proprietate: publică și privată. Trecerea proprietății din public în privat și invers, urmează a fi realizată luând în calcul toate mecanismele legale, fiind plasate pe poziție de egalitate interesele publice și cele individuale.

Bibliografie

1. Adam I. (2002). Drept civil. Drepturile reale. București: Editura All Beck.
2. Baieș S., Roșca N. (2005). Drept civil. Drepturile reale principale. Chișinău: Tipografia Centrală.
3. Cod civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 6 iunie 2002 // Monitorul Oficial nr. 082 din 22.06.2002//Monitorul Oficial nr.82- 86/661 din 22.06.2002.
4. Codul silvic al Republicii Moldova, nr. 887-XIII din 21.06.96 //Monitorul Oficial al R.Moldova nr.4-5/36 din 16.01.1997.
5. Constituția Republicii Moldova, din 29 iulie 1994//Monitorul Oficial nr.1 din 12.08.1994,în vigoare din 27.08.1994.

6. Ctitor N. (2015). Esența dreptului de proprietate privată și reglementarea acestuia în Republica Moldova.Teză de doctor. Chișinău.
7. Hotărârea Guvernului nr. 784 din 03.08.2000 **p**entru aprobarea Regulamentului-cadru cuprivire la ariile cu management multifuncțional, Regulamentului-cadru cu privire la rezervațiile naturale, Regulamentului-cadru cu privire la rezervațiile peisagistice și Regulamentului-cadru cu privire la monumentele de arhitectură peisajeră, Online: http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=304691, vizitat la 12.12.2017
8. Legea apelor, nr. 272 din 23.12.2011 // Monitorul Oficial nr.81/264 din 26.04.2012, în vigoare din 26.10.2013
9. Legea cu privire la privatizare Nr.627-XII din 04.07.91, abrogată prin Legea R. Moldova nr 121 – XVI din 04.05.2007.
10. Legea cu privire la proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale Nr.523-XIV din 16.07.99 //Monitorul Oficial nr.124-125/611 din 11.11.1999.
11. Legea cu privire la resursele naturale Nr.1102-XIII din 06.02.97//Monitorul Oficial nr.40/337 din 19.06.1997.
12. Legea drumurilor nr. 509-XIII din 22.06.95//Republicat: Monitorul Oficial nr.280/878 din 07.07.2011.
13. Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat nr. 1538-XIII din 25.02.98//Monitorul Oficial nr.66-68/442 din 16.07.1998.
14. Legea privind terenurile proprietate publică și delimitarea lor nr. 91-XVI din 05.04.2007.
15. Legea R.S.S. Moldova nr. 459 din 22.01.1991 cu privire la proprietate // Monitorul Oficial Nr. 3-6 din 30.06.1991.
16. Legea Republicii Moldova cu privire la Programul de privatizare pentru anii 1997-1998 nr. 1217 // Monitorul Oficial nr. 059 din 11.09.97, abrogată la 29.06.2007 prin Legea nr 121 – XVI din 04.05.2007.
17. Legea Republicii Moldova cu privire la programul de stat de privatizare pentru anii 1995, 1996, nr. 390 din 15.03.95 // Monitorul Oficial nr. 024 din: 05.05.95, abrogată la 11.09.1997 prin Legea R. Moldova nr.1217-XIII din 25.06.1997.
18. Mattei U., Baieș S., Roșca N. (2000). Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate privată. București: Editura ARC.

CONSIDERATIONS REGARDING THE OBJECTIVE CONSTITUTIVE ELEMENTS OF THE CRIMINAL OFFENCES REFERRED TO IN ARTICLE 320 OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA PENAL CODE

UNELE CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA CONCEPTUL DE „HOTĂRÂRE A INSTANȚEI DE JUDECATĂ" UTILIZAT ÎN DISPOZIȚIA ART. 320 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Igor I. HLOPEȚCHI[1]

Abstract

The concept of „court decision" is ubiquitous in the criminal law of the Republic of Moldova as an expression of the act of justice, but it is used in every way with different meaning.

Although there are several incriminating rules in the Criminal Code that use this concept, it is noted that there is no single approach by the legislator, regarding the interpretation of the concept used in the art. 320 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, where the legislator opted for the use of a generic notion that awakens discussion on the issue of the extensive unfavorable interpretation of the criminal law.

The use of polysemantic concepts in criminalizing texts is incompatible with the requirements of predictability of the law. However the general and abstract formulations can seriously affect the functionality of criminal law, its coherent and systemic application, which would distort the principle of law quality.

In this sense, the study explores the docrinal and theoretical-applicative approaches regarding the interpretation of the concept of the „court decision", and as a result of the research, we formulate pragmatic arguments regarding the legislative construction of the text of the law.

Keywords: clarity of the criminal law, coherence of law, court decision, extensive defamatory interpretation of the criminal law, incoherence.

K14 Criminal Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.

1. Introducere

Cerința previzibilității legii presupune ca norma juridică să fie enunțată cu suficientă precizie, pentru a permite cetățeanului să își controleze conduita, să fie capabil să prevadă, într-o măsură rezonabilă, față de circumstațele speței, consecințele care ar putea rezulta dintr-o anumită faptă, chiar dacă trebuie să apeleze la consiliere de specialitate în materie.

Însemnătatea noțiunii de previzibilitate depinde în mare măsură de contextul normei despre care este vorba, de domeniul pe care îl acoperă, precum și de numărul și calitatea destinatarilor săi [CtEDO Groperra Audio et al., 1990: paragr. 68].

Previzibilitatea legii nu se opune ca persoana interesată să fie nevoită să recurgă la o bună consiliere pentru a evalua, la un nivel rezonabil circumstanțele cauzei, consecințele ce ar putea decurge dintr-o anumită acțiune [CtEDO Tolstoy Miloslavsky et al. 1995: paragr. 37]. Acest lucru se întâmplă de obicei cu profesioniști, obișnuiți să facă dovada unei mari prudențe în exercitarea meseriei lor. De asemenea, se poate aștepta de la ei să acorde o atenție deosebită evaluării riscurilor pe care le implică [CtEDO Cantoni et al., 1996, paragr. 35].

În ceea ce privește accesibilitatea legii, Curtea Europeană constată că, din punct de vedere formal, aceasta are în vedere aducerea la cunoştinţa publică a actelor normative de rang

[1]student-doctorand al Școlii Doctorale Științe Juridice din cadrul Universității de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: igor.hlopetchi@gmail.com

infraconstituţional şi intrarea în vigoare a acestora. Însă, pentru a fi îndeplinită cerinţa de accesibilitate a legii, nu este suficient ca o lege să fie adusă la cunoştinţă publică, ci este necesar ca între actele normative care reglementează un anumit domeniu să existe atât o conexiune logică pentru a da posibilitatea destinatarilor acestora să determine conţinutul domeniului reglementat, cât şi o corespondenţă sub aspectul forţei lor juridice. Nu este aşadar admisă o reglementare disparată a domeniului sau care să rezulte din coroborarea unor acte normative cu forţă juridică diferită. Aşadar, realizarea regulii legată de accesibilitate e condiționată de mai mulți factori precum: alegerea formei exterioare a reglementării, alegerea modalității de reglementare, care se referă la opțiunea legiuitorului în legătură cu un anumit mod de impunere a conduitei prescrise subiecților de drept și utilizarea procedeelor de stabilire a unor noțiuni sintetice, într-un limbaj adecvat, printr-un instrument logic potrivit construcției normative [G.C.Mihai, et. al., 1997, p. 144-145].

Spre exemplu, referitor la calitatea legii de a fi „previzibilă” și „accesibilă”, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a arătat în cauza Sud Fondi SRL și alții c.Italiei, hotărârea din 20 ianuarie 2009 [G.C.Mihai, et. al., 1997, p. 144-145]., că deși art.7 din Convenție nu menționează în mod expres legătura de ordin subiectiv între elementul material al infracțiunii și persoana considerată ca autor al acesteia, logica noțiunilor de ”pedeapsă”și de ”pedepsire”, precum și termenii de vinovat („guilty” în versiunea engleză), respectiv persoană vinovată („personne coupable” în versiunea franceză) impun interpretarea textului în sensul că, pentru a aplica o anumită pedeapsă, trebuie să existe o legătură intelectuală (de conștiință și de voință) ce permite evidențierea unui element de responsabilitate în conduita autorului material al infracțiunii. În lipsa acestui element, pedeapsa nu ar mai fi justificată, deoarece ar părea ca lipsit de coerență ca, pe de o parte, să se pretindă ca o bază legală să fie accesibilă și previzibilă, iar, pe de altă parte, o persoană să fie considerată vinovată și pedepsită în situația în care ea nu a fost în măsură să cunoască legea penală datorită unei erori invincibile total neimputabile celui în cauză. De aceea, un cadru legislativ ce nu permite unui „acuzat” să cunoască sensul și întinderea legii penale este necorespunzător nu numai prin raportare la noțiunile generale de „calitate” a legii, ci și prin luarea în considerare a exigențelor specifice noțiunii de „legalitate penală”.

Art. 320 din Codul penal al Republicii Moldova *(în continuare Codul penal al Republicii Moldova)* reunește sub aceeași denumire marginală de neexecutare a hotărârii instanței de judecată două variante-tip de infracțiuni.

Astfel, varianta-tip a infracțiunii specificate la alin. (1) art. 320 CP RM incriminează fapta de neexecutare intenționată sau eschivarea de la executarea hotărârii instanței de judecată (s.n.), dacă aceasta a fost comisă după aplicarea sancțiunii contravenționale.

Pe de altă parte, varianta-tip a infracțiunii de la alin. (2) art. 320 CP RM stabilește răspunderea penală pentru fapta de neexecutare intenționată sau eschivarea de la executare de către o persoană cu funcție de răspundere a hotărârii instanței de judecată (n. a sublinierea ne aparține), precum și împiedicarea executării ei, dacă aceste fapte au fost comise după aplicarea sancțiunii contravenționale.

În corelație cu normele analizate, menționăm că Codul penal al Republicii Moldova conține un șir de componențe care utilizează conceptul de „hotărâre a instanței de judecată”. Aşadar, la art. 303 CP RM legiuitorul utilizează sintagma […] de a obţine pronunţarea unei hotărâri judecătoreşti ilegale (n. a sublinierea ne aparține). Cu un alt sens, legiuitorul utilizează noțiunea de hotărâre în norma de incriminare de la alin. (1) art. 303 CP RM adică, pronunţarea cu bună-ştiinţă de către judecător a unei hotărâri, sentinţe, decizii sau încheieri contrare legii(n. a sublinierea ne aparține). Urmărind același fir de interpretare polisemantică, la art. 322 CP RM legiuitorul utilizează noțiunea – „executarea hotărârilor cu caracter penal” (n. a sublinierea ne aparține).

Pornind de la domeniul de cercetare al prezentului studiu științific, ne propunem să

tratăm problematica întinderii și înțelesului conceptului „hotărârea instanței de judecată”.

Ab origine, ținem să relevăm că în Partea Generală a Codului penal al Republicii Moldova nu se conține o normă care ar defini înțelesul conceptului sub denumirea marginală de „hotărâre a instanței de judecată”. În aceste împrejurări, pentru a ajunge la finalitățile prezentei cercetări vom realiza o sintetizare a abordărilor doctrinare și teoretico-aplicative cu unele ingerințe în materia dreptului penal comparat și în alte ramuri care conțin norme de referință pentru aplicarea corectă a textului de lege analizat.

Raționea trimiterilor la definițiile din alte acte normative, chiar și ale unor altor ramuri de drept, este acceptabilă din perspectiva normei-principiu fixate la lit c) alin. (1) art. 54 al Legii Republicii Moldova nr. 100 din 22 decembrie 2017 cu privire la actele normative (publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 7-17), potrivit căreia „terminologia utilizată este constantă, uniformă și corespunde celei utilizate în alte acte normative”. Mai mult, această operațiune logică este acceptat de Curtea de la Strasbourg care cunoaște deja o jurisprudență uniformizată. Așadar, în speța *Khodorkovskiy și Lebedev c. Federația Rusă* [paragr. 791], Curtea a reținut că instanțele naționale pot invoca noțiuni juridice din alte ramuri de drept (respectiv din alte legi) pentru a stabili dacă o anumită faptă constituie infracțiune în sensul legii penale.

2. Noțiunea și clasificarea „hotărârilor instanței de judecată”

Potrivit art. 6 pct. 13 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova *hotărârea judecătorească* este definită ca fiind – hotărâre a instanţei judecătoreşti adoptată într-o cauză penală: sentinţă, decizie, încheiere și hotărâre.

Pe aceeași notă art. 341 și 342 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, instanța de judecată la înfăptuirea justiției în cauzele penale, adoptă sentințe, decizii, hotărâri sau încheieri. Hotărârea, prin care cauza penală se soluționează în fond în prima instanță, se numește sentință. Hotărârea, prin care instanța se pronunță asupra apelului, recursului ordinar sau recursului în anulare, precum și hotărârea pronunțată de instanța de apel și de recurs la rejudecarea cauzei, se numesc decizii. Plenul Curții Supreme de Justiție adoptă hotărâri. Toate celelalte verdicte date de către instanțe în timpul judecării cauzei se numesc încheieri. Toate chestiunile, care apar în timpul judecării cauzei, se soluționează prin încheieri date de instanta învestită cu examinarea cauzei.

Încheierile privind măsurile preventive, de ocrotire și asiguratorii, recuzările, declinarea de competență, strămutarea cauzei, dispunerea expertizei, precum și încheierile interlocutorii sau protocolare, se adoptă sub formă de documente aparte și se semnează de magistrat sau de către toți judecătorii din completul de judecată, după caz. Încheierile instanței asupra celorlalte chestiuni se includ în procesul-verbal al ședinței de judecată.

În conformitate cu art. 14 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, la judecarea cauzelor civile în primă instanță, independent de nivelul acesteia, actele judiciare se emit sub formă de hotărâre, încheiere sau ordonanță. În formă de hotărâre se emite dispoziția primei instanțe prin care se soluționează fondul cauzei. Sub formă de încheiere, se emite dispoziția primei instanțe prin care nu se soluționează fondul cauzei. Ordonanța judecătorească însă se emite la examinarea în primă instanță a cauzelor specificate la art. 345 din Codul de procedură civilă. Dispoziția judecătorească, prin care se soluționează fondul apelului și a recursului, se emite sub formă de decizie, iar la soluționarea problemelor prin care nu se rezolvă fondul apelului sau al recursului, dispoziția se emite sub formă de încheiere.

Potrivit art. 25 coroborat cu art. 27 din Legea contenciosului administrativ nr. 793 din 10 februarie 2000, instanţa de contencios administrativ adoptă hotărârea în condiţiile Codului de procedură civilă prin care soluționează fondul cauzei, iar pentru celelalte cazuri se aplică Codul de procedură civilă.

În conformitate cu alin. (8) art. 5 din Legea insolvabilității nr. 149 din 29 iunie 2016, instanţa de insolvabilitate adoptă încheieri și hotărâri care sunt definitive din momentul pronunțării.

Codul contravențional statuează că, instanța de judecată hotărăște asupra cauzei contravenționale în camera de deliberare, pronunțându-se prin hotărâre asupra aspectelor faptic și juridic ale cauzei (alin. (1) art. 460); chestiunile care apar în timpul judecării cauzei, se rezolvă prin încheiere judecătorească, inclusă în procesul-verbal al ședinței de judecată (alin. (2) art. 458). După cum reiese din art. 465-477 din Codul contravențional al Republicii Moldova, actul procedural, prin care instanța se pronunță asupra recursului, se numește decizie, actul procedural, prin care instanța se pronunță în ordine de revizuire se numește hotărâre.

Într-o altă ordine de idei, potrivit art. 10 alin. (3) din Codul de executare al Republicii Moldova, executarea silită se efectuează în baza unui titlu executoriu sau a unui alt document care, potrivit prezentului cod, este document executoriu. La acest compartiment, ținem să menționăm că anume titlul executoriu eliberat în temeiul hotărârii instanței de judecată, poate pune în mișcare procedura de executare și demarează termenul din care obligația debitorului de a executa hotărârea instanței de judecată subzistă.

În mod similar, legiuitorul din Republica Moldova în Codul de executare, la art. 11 statuează: sunt documente executorii şi se execută conform normelor stabilite de prezentul cod:

a) titlurile executorii eliberate de instanţa de judecată în condiţiile legii;
b) hotărârile date de instanţele de judecată în pricinile de contencios administrativ, încheierile, ordonanţele instanţelor de judecată, dacă legea nu prevede altfel;
c) deciziile (hotărârile) contravenţionale, inclusiv cele emise de agenţii constatatori în limitele competenţei atribuite lor prin lege, titlurile executorii emise pe cauze penale şi sentinţele pe cauzele penale, în partea încasării amenzii, precum şi în partea acţiunii civile;
c^1) încheierile judecătorului de instrucţie privind efectuarea anumitor acte obligatorii legate de remiterea/transmiterea/restituirea unor bunuri;
d) ordonanţele privind liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravenţională sub formă de amendă;
e) titlurile executorii eliberate în temeiul hotărârilor arbitrale;
f) titlurile executorii emise în baza hotărârilor instanţelor de judecată străine şi hotărârilor arbitrale străine, recunoscute şi încuviinţate spre executare pe teritoriul Republicii Moldova;

g) deciziile Curţii Constituţionale cu privire la aplicare de amenzi;
h) încheierile executorului judecătoresc, procesele-verbale ale executorului judecătoresc în care sunt consemnate condiţiile tranzacţiei în cazul concilierii părţilor în conformitate cu art. 62 al prezentului cod;
i) deciziile Colegiului disciplinar al Uniunii Naţionale a Executorilor Judecătoreşti şi ale Colegiului disciplinar al Uniunii Avocaţilor cu privire la aplicarea sancţiunilor disciplinare cu caracter pecuniar;
j) hotărârile (deciziile) cu privire la aplicarea de sancţiuni eliberate de autorităţile publice şi/sau de alte instituţii abilitate prin lege cu funcţii de reglementare şi de control;
k) actele notariale învestite cu formulă executorie;
k^1) hotărârile arbitrale prin care se aprobă tranzacţiile;
l) hotărârile Curţii Europene a Drepturilor Omului referitoare la suma de reparare echitabilă a prejudiciului şi de compensare a celorlalte cheltuieli, precum şi acordul de soluţionare pe cale amiabilă a cauzei, semnat de părţi;
l^1) deciziile Ministerului Finanţelor privind încasarea din contul beneficiarilor Programului de stat „Prima casă” a creanţelor rezultate din garanţiile de stat acordate şi plătite băncii şi

neacoperite integral în urma vânzării locuinţei ipotecate;
m) deciziile de regularizare întocmite de Serviciul Vamal, în cazurile prevăzute la art. 92 şi 101 din prezentul cod;
n) contractele de gaj a bunurilor mobile, cu condiţia că avizul de executare a gajului a fost înscris în Registrul garanţiilor reale mobile în ordinea prevăzută de lege;
o) deciziile coordonatorilor oficiilor teritoriale ale Consiliului Naţional pentru Asistenţă Juridică Garantată de Stat privind recuperarea cheltuielilor pentru acordarea asistenţei juridice garantate de stat;
p) actele emise de către Serviciul Fiscal de Stat privind dispunerea încasării sumelor;
q) actele emise de Consiliul Concurenţei privind aplicarea sancţiunilor pecuniare.

În context, se evidențiată existența unui sediu normativ foarte larg, care *inter alia* nu soluționează problematica coerenței textului de lege, ci din contra o aprofundează fiindcă, toate actele normative evocate operează cu noțiuni juridice distincte.

Această lipsă de coerență terminologică, generează o stare continuă de confuzie pentru destinatarul normei penale. O constatare *a priori* ce poate fi realizată, se rezum la faptul că, conceptul de „hotărâre a instanței de judecată" se transformă în funcție de domeniul la care se raportează.

Ținând cont de impactul științei juridice asupra dezvoltării statului de drept, nu putem să trecem cu vederea savanților Vitalie Stati și Sergiu Brînza precum că,*„în ipoteza faptei prejudiciabile specificate la art. 320 Cod penal, obiectul refuzului îl constituie executarea hotărârii instanței de judecată. Nu interesează natura cauzei în care s-a dat hotărârea, aceasta putând fi oricare dintre cauzele deduse judecății – penală, civilă, de contencios administrativ sau contravențională (sublinierea ne aparține n. a). La fel, nu importă dacă hotărârea, care urmează a fi executată, a fost pronunțată de instanța de fond, de apel sau de recurs. La fel, nu importă dacă hotărârea care urmează a fi executată, a fost pronunțată de o instanță națională, de o instanță de judecată străină (când executarea se face în acord cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte ori în baza principiului reciprocității), de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau de o altă instanță judiciară internațională ale cărei hotărâri sunt executorii în Republica Moldova"* [V. Stati, et. al. 2015: 827].

După amendamentele operate la Codul penal al Republicii Moldova prin Legea nr. 196 din 28 iulie 2016, din conceptul generic de *„hotărâre a instanței de judecată"* a fost exclusă fapta de neexecutare a măsurilor din ordonanța de protecție a victimei violenței în familie, care anterior era calificată ca o hotărâre a instanței de judecată *sui genesis*, și de asemenea, urma să treacă de prejudicialitatea contravențională.

Aceeași tendință se menține în Codul contravențional al Republicii Moldova. Așadar, în dispoziția art. 318 din Legea contravențională, legiuitorul a făcut o distincție dintre conceptul generic „hotărârea instanței de judecată" pe de o parte și , documentele executorii de la art. 11 lit. c) și d) Cod de executare al Republicii Moldova și anume deciziile (hotărârile) contravenţionale, inclusiv cele emise de agenţii constatatori în limitele competenţei atribuite lor prin lege, titlurile executorii emise pe cauze penale şi sentinţele pe cauzele penale, în partea încasării amenzii, precum şi în partea acţiunii civile, precum și ordonanțele privind liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravenţională sub formă de amendă.

În opinia noastră, această tendință a legiuitorului de a exclude de sub auspiciul conceptului generic „hotărârea instanței de judecată", se va menține și vine să soluționeze necesitatea de a asigura o sistematizare a legislației penale, or procurorul în calitate autoritate emitentă a ordonanței privind liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională sub formă se amendă sau agentul constatator nu sunt exponenți au autorității judecătorești.

Totuși, în materia normei de incriminare de la art. 320 CP RM, documentele executorii

care au fost menționate separat în legea contravențională, fiind detașate de conceptul „hotărârea instanței de judecată”, continuă să se bucure de protecție juridică, fiind tratate ca o modalitate a „hotărârii instanței de judecată”. Ori, la caz este vorba de nouă norme juridice corespondent, care incriminează aceeași faptă săvârșită la perioade temporale distincte. Din aceste considerente, nu este justificată această inconsecvență terminologică care produce efecte inerente în activitatea de calificare a faptelor infracționale.

3. Abordări doctrinare și teoretico-aplicative privitoare la conceptul de „hotărâre a instanței de judecată” utilizat în dispoziția art. 320 CP RM

Conceptul „hotărârea instanței de judecată”, *sui genesis* pe lângă inconsecvența terminologică și necorespunderea cu cerințele de calitate a legii este de natură să lase loc pentru arbitrariu și o interpretare extensivă defavorabilă a legii.

În comunicările sale științifice, profesorul Sergiu Brînza susține teoria precum că, „*nu importă dacă hotărârea care urmează a fi executată, a fost pronunțată de o instanță națională, de o instanță de judecată străină (când executarea se face în acord cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte ori în baza principiului reciprocității), de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau de o altă instanță judiciară internațională ale cărei hotărâri sunt executorii în Republica Moldova”.*

Nu putem accepta această viziune, având ca punct de pornire obiectul juridic special al infracțiunilor analizate. Așadar, obiectul juridic special al infracțiunilor specificate la art. 320 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la prevenirea neexecutării sau eschivării de la executarea hotărârii instanței de judecată.

Făcând abstracție de lista documentelor executorii fixate în art. 11 din Codul de executare al Republicii Moldova, conducându-ne de regulile interpretării *in stricto senso* a normei de incriminare, în corespundere cu alin. (2) art. 3 CP RM potrivit căruia interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale sunt interzise, dublate de art. 114 din Constituția Republicii Moldova care statuează că justiția se înfăptuiește în numele legii, numai de instanţele judecătoreşti, considerăm necesar de a învedera faptul că Curtea Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului nu este instanță de judecată, iar tragerea la răspundere penală a făptuitorului pentru neexecutarea hotărârii Curții de la Strasbourg, depășește limitele normei de incriminare.

Mai mult, ipoteza abordată este răsturnată pe deplin prin remediile instituite de art. 46 din Convenție în materia executării hotărârilor Curții, precum și specificul răspunderii pentru omisiunea de a pune în executare o hotărâre a instanței de judecată. Or, prin atribuirea Curții de la Strasbourg a calității de instanță care *„înfăptuiește justiția”,* aceasta ar dobândi atribuții improprii, ceea ce ar avea ca finalitatea interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale în raport cu făptuitorul. Mai mult, în această ordine de idei, am putea ajunge în situația în care să tratăm hotărârile Curții Constituționale ca documente executorii susceptibile de a fi puse în executare, ceea ce nu ar corespunde principiului preeminenței dreptului.

Dintr-o altă perspectivă este salutabilă opinia separată (desidentă) a Judecătorului Curții Constituționale a Republicii Moldova, Înălțimea Sa Domnul Igor Dolea, în temeiul în temeiul art. 27 alin. (5) din Legea cu privire la Curtea Constituțională şi art. 67 din Codul jurisdicţiei constituţionale în raport cu hotărârea Curții Constituționale nr. 13 din 11 iunie 2013. Așadar, în opinia sa, acesta menționează următoarele: *„în opinia mea, prevederile contestate nu corespund principiilor previzibilităţii şi clarităţii legii (...). În primul rând, legislatorul nu a indicat categoriile de hotărâri, neexecutarea cărora poate atrage răspunderea penală. Codul de procedură penală, Codul de procedură civilă şi Codul contravenţional operează cu categoriile de sentinţe, încheieri, hotărâri şi decizii, incluse în noţiunea generală de hotărâre judecătorească. Prin urmare, la o interpretare ad literram a normei contestate, răspunderea*

penală poate surveni în cazul neexecutării oricăror din aceste hotărâri".

În decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 59 din 27 iunie 2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 72g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 307 din Codul penal al Republicii Moldova și a unor prevederi din articolul 221 alin. (4) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, Înalta Curte într-o manieră restrictivă a reținut că odată ce prevederile art.307 din Codul penal nu cuprind ordonanța judecătorească printre actele pronunțate contrar legii, pentru care ar putea fi intentată o cauză penală unui judecător, Curtea reține că acest aspect vizează aplicarea legii penale, care, de altfel, ține de competența instanțelor de judecată. Exact același lucru îl putem spune și în privința tendințelor de lărgire a spectrului conceptului analizat. Or, principiul preeminenței dereptului și al legalității constituie valori fundamentale ale statului de drept.

Pe de altă parte, în sensul dispoziției art. 320 CP RM, ordonanța judecătorească emisă în procedură civilă simplificată conform art. 344 -354 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova este absorbită de conceptul „hotărârea instanței de judecată".

În Hotărârea nr. 21 din 22 iulie 2016, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a statuat că: […] preeminența dreptului se asigură prin întreg sistemul de drept inclusiv prin normele penale, acestea caracterizându-se prin anumite trăsături proprii, distinctive în raport cu alte categorii de norme, ce se diferenţiază între ele prin caracterul şi structura lor, prin sfera de incidenţă.

De asemenea,în Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 25 din 13 octombrie 2015 Curtea a statuat că: [...] preeminența dreptului generează, în materie penală, principiul legalităţii delictelor şi pedepselor şi principiul inadmisibilităţii aplicării extensive a legii penale, în detrimentul persoanei, în special prin analogie.

Suplimentar, instanța de contencios constituțional a reținut că garanțiile prevăzute de art. 22 din Constituție, de rând cu prevederile art. 7 din Convenția Europeană, consacră principiul legalităţii incriminării şi pedepsei penale.Astfel, pe lângă interzicerea, în mod special, a extinderii conţinutului infracţiunilor existente asupra unor fapte care anterior nu constituiau infracţiuni *(nulla poena sine lege),* principiul legalității incriminării prevede şi cerința conform căreia legea penală nu trebuie interpretată şi aplicată extensiv în defavoarea acuzatului prin analogie (nullum crimen sine lege).

În cauza Dragotoniu şi *Militaru-Pidhorni v. România* (hotărârea din 24 mai 2007) Curtea Europeană a statuat: *„ca o consecinţă a principiului legalităţii condamnărilor, dispoziţiile de drept penal sunt supuse principiului de strictă interpretare".*

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reținut că garanțiile instituite în Constituţie impun ca doar legiuitorul să reglementeze conduita incriminată, astfel încât fapta, ca semn al laturii obiective, să fie cert definită, dar nu identificată prin interpretarea extensivă de către cei care aplică legea penală. O astfel de modalitate de aplicare poate genera interpretări abuzive. Cerinţa interpretării stricte a normei penale, ca şi interdicţia analogiei în aplicarea legii penale, urmăresc protecţia persoanei împotriva arbitrarului [Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22 iulie 2016, §70].

Curtea Europeană în jurisprudența sa a statuat că „noțiunea de „lege", prevăzută de art. 7 din Convenția Europeană, implică respectarea cerințelor calitative, îndeosebi cele privind accesibilitatea și previzibilitatea" (cauza *Del Río Prada v. Spania,* cererea nr. 42750/09, hotărârea din 21 octombrie 2013, § 91).

Curtea Europeană a menționat în jurisprudența sa constantă că legea trebuie să definească în mod clar infracţiunile şi pedepsele aplicabile, această cerinţă fiind îndeplinită atunci când un justiţiabil are posibilitatea de a cunoaşte, din însuşi textul normei juridice pertinente, la nevoie cu ajutorul interpretării acesteia de către instanţe şi în urma obţinerii unei asistenţe judiciare adecvate, care sunt actele şi omisiunile ce pot angaja răspunderea sa penală şi care este pedeapsa

pe care o riscă în virtutea acestora. Rolul decizional conferit instanţelor urmăreşte tocmai înlăturarea dubiilor ce persistă cu ocazia interpretării normelor (cauza *Cantoni v. Franța,* nr. 17862/91, hotărârea din 15 octombrie 1996, § 29, 32 și cauza *Kafkaris v. Cipru,* hotărârea din 12 februarie 2008, § 140-141).

De asemenea, ținem să menționăm că Curtea,a reamintitîn jurisprudența sa că persoana trebuie să poată determina fără echivoc comportamentul care poate avea un caracter penal.

Astfel, cerințele de calitate a legii necesită a fi îndeplinite în ceea ce privește atât definiția unei infracțiuni, cât și pedeapsa prevăzută pentru acea infracțiune. Or, calitatea legii penale constituie o condiţie vitală pentru *menţinerea securităţii raporturilor juridice* şi ordonarea eficientă a relaţiilor sociale.

Pe de altă parte, având în vedere principiul aplicabilității generale a legilor, considerăm că Curtea Constituțională în mod justificat a reținut în jurisprudența sa că formularea acestora nu poate prezenta o precizie absolută. Una dintre tehnicile standard de reglementare constă în recurgerea mai degrabă la categorii generale decât la liste exhaustive. Astfel, numeroase legi folosesc, prin forţa lucrurilor, formule mai mult sau mai puţin vagi, a căror interpretare şi aplicare depind de practică. Oricât de clar ar fi redactată o normă juridică, în orice sistem de drept, există un element inevitabil de interpretare judiciară, inclusiv într-o normă de drept penal. Nevoia de elucidare a punctelor neclare şi de adaptare la circumstanţele schimbătoare va exista întotdeauna. Deşi certitudinea în redactarea unei legi este un lucru dorit, aceasta ar putea antrena o rigiditate excesivă, or, legea trebuie să fie capabilă să se adapteze schimbărilor de situaţie [Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22 iulie 2016, § 64].

Curtea Europeană în jurisprudența sa a menționat că sfera de aplicare a conceptului de previzibilitate depinde în mare măsură de conținutul instrumentului în cauză, de domeniul pe care îl reglementează, precum și de numărul și statutul destinatarilor săi.

Persoanele care au activitate profesională trebuie să dea dovadă de o prudență mai mare în cadrul activității lor și este de așteptat ca aceștia să-și asume riscurile inerente activității lor [*Pessino c. Franței*, hotărârea din 10 octombrie 2006, § 33; *Kononov v. Letonia*, [MC] hotărârea din 17 mai 2010, § 235].

Concluzii

Pornind de la considerentele de principiu dezvoltate de jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, și Curtea Constituţională a Republicii Moldova se poate observa, că accentele în mod esențial, au fost plasate pe respectarea exigenţelor de calitate a legislației interne, legislație care, pentru a fi compatibilă cu principiul preeminenţei dreptului, trebuie să îndeplinească cerinţele de accesibilitate, claritate, precizie şi previzibilitate în corespundere cu *lex certa,* care fixează o serie de cerințe de redactare clare şi precise, astfel încât să permită oricărei persoane - care, la nevoie, poate apela la consultanţă de specialitate - să își corecteze conduita şi să fie capabilă să prevadă, într-o măsură rezonabilă, consecinţele care pot apărea dintr-un act determinat.

Totuși, la nivel conceptual, în art. 320 CP RM se poate observa un exemplu clasic de incoerență a legii penale, cauzate de lipsa unei abordări unice a conceptului de „hotărâre a instanței de judecată”.

Coroborarea conceptuală textului normei penale cu alte acte normative, denotă faptul că în textul de incriminare de la art. 320 CP RM legiuitorul utiliezează „hotărârea instanței de judecată” ca un concept pe care ezită să îl definească expres însă operează definirea prin gen proxim și diferență specifică.

Totuși, o astfel deabordare conceptuală este incompatibilă cu chintesența dreptului penal în virtutea principiului legalității incriminării care *inter alia* prevede şi cerința conform

căreia legea penală, nu trebuie interpretată și aplicată extensiv în defavoarea acuzatului prin analogie *nullum crimen sine lege.*

Existența discrepanțelor dintre actele normative care utilizează conceptul de „hotărâre a instanței de judecată", implică necesitatea unei definiții specifice edificatoare a dreptului penal, întrucât reglementarea actuală în partea ce ține de spectrul documentelor executorii care pot fi încadrate sub denumirea marginală de hotărâre a instanței de judecată rămâne a fi derizorie, lăsând loc pentru interpretarea extensivă defavorabilă a legii precum și arbitrariu.

Pentru ca abordarea conceptuală a noțiunii „hotărârea instanței de judecată" să îndeplinească cerințele de coerență terminologică și claritate a legii, este binevenită formularea unei definiții corespunzătoare a conceptului „hotărârea instanței de judecată" în partea generală a Codului penal al Republicii Moldova.

O altă propunere de *lege ferenda* constă în necesitatea excluderii din spectrul noțiunii de „hotărâre a instanței de judecată", actele juridice cu caracter jurisdicțional care derivă de la alte entități de drept decât cele care fac parte din sistemul judecătoresc al Republicii Moldova.

Considerăm cu titlu de notă de finalizare că fundamentarea unui cadru normativ coerent care să răspundă criteriilor de calitate a legii, ar fi de natură să înlăture confuziile și conflictele dintre normele juridice. Or, în redacția actuală conceptul de „hotărâre a instanței de judecată" utilizat în dispoziția art. 320 CP RM, urmează a fi interpretat în corespundere cu alin. (2) art. 3 CP RM făcând loc pentru *lex tertia,* iar cei împuterniciți cu aplicarea legii urmează să identifice care text de lege conține dispozițiile cele mai favorabile pentru făptuitor, care să se aplice în situația tranzitorie respectivă.

Bibliografie

1. Cauza Groppera Radio AG și alții c.Elveției, hotărârea din 28 martie 1990, § 68, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} [accesat la 30 septembrie 2018].
2. Cauza Tolstoy Miloslavsky c.Regatului Unit, hotărârea din 13 iulie 1995, § 37, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} [accesat la 30 septembrie 2018].
3. Cauza Cantoni c.Franței, hotărârea din 15 noiembrie 1996, § 35, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} [accesat la 30 septembrie 2018].
4. Cauza Pessino c. Franței, hotărârea din 10 octombrie 2006, § 33 https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} [accesat la 30 septembrie 2018].
5. Cauza Kafkaris v. Cipru, hotărârea din 12 februarie 2008, § 140-141, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} [accesat la 30 septembrie 2018].
6. Cauza Kononov v. Letonia, [MC] hotărârea din 17 mai 2010, § 235, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} [accesat la 30 septembrie 2018].
7. Cauza Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia – hotărârea din 25 iulie 2013 § 791, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} [accesat la 30 septembrie 2018].
8. Cauza Del Río Prada v. Spania, hotărârea din 21 octombrie 2013, § 91, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} [accesat la 30 septembrie 2018].

9. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 59 din 27 iunie 2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 72g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 307 din Codul penal al Republicii Moldova și a unor prevederi din articolul 221 alin. (4) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=372630 [accesat la 30 septembrie 2018].
10. G.C.Mihai, R.I.Motica, (1997), Fundamentele dreptului. Teoria şi filozofia dreptului, Ed. All, București, p.144.
11. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 25 din 13 octombrie 2015 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi ale Hotărârii Guvernului nr. 79 din 23 ianuarie 2006 privind aprobarea Listei substanţelor narcotice, psihotrope şi a plantelor care conţin astfel de substanţe depistate în trafic ilicit, precum şi cantităţile acestora (Sesizarea nr. 30a/2015). http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=362776 [accesat la 30 septembrie 2018].
12. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 21 din 22 iulie 2016 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător) (sesizarea nr. 37g/2016) http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=367045 [accesat la 30 septembrie 2018].
13. Legea Republicii Moldova nr. 793 din 10 februarie 2000 contenciosului administrativ, publicată la 18 mai 2000 în Monitorul Oficial Nr. 57-58, art Nr: 375, data intrarii in vigoare : 18 august 2000.
14. Legea Republicii Moldova nr. 985 din 18 aprilie 2002 privind adoptarea Codului penal al Republicii Moldova, republicată la 14 aprilie 2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74, art Nr: 195.
15. Legea Republicii Moldova nr. 122 din 14 martie 2003 privind adoptarea Codului de procedură penală a Republicii Moldova, publicată la 07 iunie 2003 în Monitorul Oficial Nr. 104-110, art. Nr: 447, data intrării în vigoare 12 iunie 2003.
16. Legea Republicii Moldova nr. 225 din 30 mai 2003 privind adoptarea Codului de procedură civilă a Republicii Moldova, republicată la 21 iunie 2013 în Monitorul Oficial Nr. 130-134, art. Nr: 415.
17. Legea Republicii Moldova nr. 443 din 24 decembrie 2004 privind adoptarea Codului de executare al Republicii Moldova, publicată la 03 martie 2005 în Monitorul Oficial Nr. 34-35, art. Nr: 112, data întrării în vigoare: 01 iunie 2005.
18. Legea Republicii Moldova nr. 218 din 24 octombrie 2008 privind adoptarea Codului contravențional al Republicii Moldova publicată la 16 ianuarie 2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6, art Nr: 15, data întrării în vigoare: 31 mai 2009.
19. Legea Republicii Moldova nr. 149 din 29 iunie 2012 insolvabilității, publicată la 14 septembrie 2012 în Monitorul Oficial Nr. 193-197, art. Nr: 663, data întrării în vigoare: 13 martie 2013.

THE OBJECTIVE SIDE OF THE OFFENCES PROVIDED BY THE ART. 217, ART. 217[1-6], ART. 218 AND ART. 219 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA. THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

LATURA OBIECTIVĂ A INFRACŢIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 217, ART. 217[1-6], ART. 218 ŞI ART. 219 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA. ASPECTE TEORETICE ŞI PRACTICE

Carmen – Elena ROŞU[1]

Abstract

In the present scientific demarche is performed a theoretical and practical analysis of the objective side of the offences provided by the art. 217, art. 217[1-6], art. 218 and art. 219 of the Criminal Code of Republic of Moldova. In the case of all these offences, the prejudicial deed consists from several alternative normative modalities, like illegal production, procurement, preservation, forwarding, transportation, preparation, experimentation, processing, alienation, extraction, transformation, distribution, fabrication, transmission and other illegal operation (with some exceptions). The notions that designate each of the alternative normative modalities mentioned aboved are examined from a theoretical and practical view in the article.

Keywords: analogues, amounts, drugs, illegal trafficking, narcotic substances, plant, psychotropic substances.
JEL: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.

La art. 217 CP RM este definită infracţiunea privind circulaţia ilegală a substanţelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor fără scop de înstrăinare şi care reuneşte trei variante-tip de infracţiuni şi o variantă agravată de infracţiune [Brînză & Stati, 2015: 1121].

Accentuăm faptul că art. 217 CP RM stabileşte răspunderea pentru trei infracţiuni de sine stătătoare, care se pot afla între ele în concurs.

Astfel, în acord cu alin. (1) al art. 217 CP RM, prima variantă-tip de infracţiune constă în activitatea ilegală privind circulaţia substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor, adică semănatul sau cultivarea ilegală a plantelor care conţin substanţe narcotice sau psihotrope, în prelucrarea sau utilizarea a astfel de plante, săvârşite în proporţii mari şi fără scop de înstrăinare.

Alin. (2) al art. 217 CP RM prevede cea de-a doua variantă-tip de infracţiune, care ţine tot de activitatea ilegală privind circulaţia substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor, respectiv producerea, prepararea, experimentarea, extragerea, prelucrarea, transformarea, procurarea, păstrarea, expedierea, transformarea substanţelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, săvârşite în proporţii mari şi fără scop de înstrăinare.

Cea de-a treia variantă-tip de infracţiune, este prevăzută de lit. b) alin. (4) art. 217 CP RM, şi presupune săvârşirea în proporţii deosebit de mari şi fără scop de înstrăinare - fie a semănatului sau cultivării ilegale a plantelor care conţin substanţe narcotice sau psihotrope, a prelucrării sau utilizării a astfel de plante, fie a producerii, preparării, experimentării, extragerii, prelucrării, transformării, procurării, păstrării, expedierii, transportării substanţelor narcotice,

[1] doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Chişinău, Facultatea de drept, carmenelena.rosu@gmail.com

psihotrope sau a analoagelor lor. Varianta agravată ataşabilă infracţiunilor prevăzute mai sus constă în comiterea acestor infracţiuni de un grup criminal organizat sau de o organizaţie criminală ori în favoarea acestora.

Varianta agravată de infracţiune este prevăzută de art. (3) art. 217 CP RM şi constă în săvârşirea infracţiunilor prevăzute de alin. (1) şi (2) art. 217 CP RM, în următoarele condiţii:

- de două sau mai multe persoane (lit. b);
- de o persoană care a împlinit vârsta de 18 ani cu atragerea minorilor (lit. b^1);
- cu utilizarea substanţelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor, a căror circulaţie în scopuri medicale este interzisă (lit. c);
- cu folosirea situaţiei de serviciu (lit. d);
- pe teritoriul instituţiilor de învăţământ, instituţiilor de reabilitare socială, penitenciarelor, unităţilor militare, în locurile de agrement, în locurile de desfăşurare a acţiunilor de educaţie, instruire a minorilor sau tineretului, a altor acţiuni culturale sau sportive ori în imediata apropriere a acestora (lit. e) [Brînză & Stati, 2015: 1121].

În conformitate cu alin. (5) art. 217 CP RM, persoana care a săvârşit acţiunile prevăzute la art. 217 sau 217^1 CP RM, este liberată de răspundere penală dacă a contribuit activ la descoperirea sau contracararea infracţiunii ce ţine de circulaţia ilegală a substanţelor narcotice, psihotrope sau analoagelor lor, după caz, prin autodenunţare, predare benevolă a substanţelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, prin indicarea sursei de procurare a acestor substanţe, prin divulgarea persoanelor care au contribuit la săvârşirea infracţiunii, prin indicarea mijloacelor băneşti, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracţiune [Brînză & Stati, 2015: 1121]. Trebuie făcută menţiunea faptului că nu poate fi considerată predare benevolă a substanţelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor ridicarea acestora la reţinerea persoanei, precum şi la efectuarea acţiunilor de urmărire penală pentru depistarea şi ridicarea lor.

Latura obiectivă a infracţiunii prevăzută la art. 217 din CP al RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată într-o acţiune, ce se înfăţişează în oricare din următoarele modalităţi alternative:

1) semănatul ilegal;

2) cultivarea ilegală;

3) prelucrarea ilegală;

4) utilizarea ilegală.

Semănatul constituie punerea în pământ, în condiţii naturale sau în condiţii artificiale, a seminţelor de plante care conţin substanţe narcotice sau psihotrope, indiferent dacă acestea au încolţit sau nu [Brînză & Stati, 2015: 1124].

Cultivarea, fără autorizaţie, de plante care conţin substanţe narcotice sau psihotrope. Cultivarea presupune însămânţarea, răsădirea (punerea în pământ a răsadului), îngrijirea (udarea, plivirea, tratarea cu îngrăşăminte, afânarea solului, nimicirea dăunătorilor şi alte asemenea activităţi de menţinere în bune condiţii) sau recoltarea plantelor care conţin substanţe narcotice sau psihotrope. În vederea aplicării răspunderii în baza alin. (1) art. 217 CP RM, este suficient ca făptuitorul să realizeze oricare din cele trei activităţi: răsădire, îngrijire, recoltare, nefiind obligatoriu să le realizeze pe toate trei.

Cultivarea de plante care conţin substanţe narcotice sau psihotrope trebuie să se facă în lipsa autorizaţiei, aspect ce rezultă din textul art. 217 din CP RM. Autoritatea competentă să elibereze și să retragă autorizaţii pentru activităţi cu substanţe narcotice sau psihotrope ori cu precursori, este Comitetul permanent de control asupra drogurilor din cadrul Ministerului Sănătăţii al Republicii Moldova. Spre exemplu, cultivarea, prelucrarea sau utilizarea macului somnifer poate fi permisă persoanelor fizice care sunt înregistrate în calitate de întreprinzător individual, şi persoanelor juridice, în scopuri ştiinţifice şi/sau pentru producerea de seminţe, în cazul deţinerii autorizaţiei pentru genul respectiv de activitate, eliberate de către Comitetul Permanent de Control asupra Drogurilor (denumită în continuare CPCD). Autorizaţia eliberată persoanei fizice, înregistrate în calitate de întreprinzător individual, sau persoanei juridice nu poate fi transmisă altei persoane fizice sau juridice, aceasta fiind eliberată pe un termen de trei ani şi existând oricând posibilitatea, ca pe perioada valabilităţii acesteia să fie retrasă conform legislaţiei în vigoare, precum şi pentru încălcarea prevederilor Regulamentului cu privire la reglementarea activităţilor de cultivare a plantelor care conţin substanţe narcotice sau psihotrope.

Semănatul, cultivarea, prelucrarea sau utilizarea cânepei poate fi autorizată numai în scopuri ştiinţifice și pentru producerea de seminţe și fibre. De asemenea, cultivarea arbustului coca sau a altor plante care conţin substanţe narcotice sau psihotrope poate fi autorizată numai în scopuri ştiinţifice, şi prin urmare cultivarea unor asemenea plante, în scopul producerii substanţelor narcotice sau psihotrope, nu poate fi autorizată. Titularul autorizaţiei trebuie să-și desfășoare activitatea de cultivare de plante care conţin substanţe narcotice sau psihotrope, în strictă conformitate cu Legea cu privire la circulaţia substanţelor narcotice și psihotrope și a precursorilor, precum și numai în condiţiile autorizaţiei.

Orice activitate neautorizată, privind cultivarea de plante care conţin substanţe narcotice sau psihotrope este susceptibilă de calificare conform art. 217 din CP al RM.

Prin urmare din textul alin. (1) art. 217 CP RM reiese că cerinţa esenţială pentru întregirea laturii obiective a infracţiunii corespunzătoare o constituie ilegalitatea ce caracterizează acţiunea prejudiciabilă. Aceasta înseamnă că semănatul, cultivarea, prelucrarea sau utilizarea de plante ce conţin droguri sau etnobotanice se efectuează contrar prevederilor actelor normative care reglementează regimul circulaţiei acestor plante (de exemplu ale Legii cu privire la circulaţia substanţelor stupefiante, psihotrope şi a precursorilor, nr.382 din 06.05.1999; Hotărârii Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la reglementarea activităţilor de cultivare a plantelor care conţin substanţe stupefiante sau psihotrope, nr.1382 din 08.12.2006). În același timp, din dispoziţia de la alin. (1) art.217^1 CP RM reiese că, în prezența primelor patru modalități normative ale acțiunii prejudiciabile, cerinţa esenţială pentru întregirea laturii obiective a infracţiunii corespunzătoare o constituie lipsa autorizaţiei. Aceasta înseamnă că semănatul, cultivarea, prelucrarea sau utilizarea de plante ce conţin droguri se efectuează în lipsa autorizaţiei, eliberate de Comitetul Permanent de Control asupra Drogurilor (denumită în continuare CPCD) în condiţiile prevăzute de: Legea nr.382/1999; Hotărârea Guvernului nr.1382/2006 etc. În prezența ultimelor două modalități normative ale acțiunii prejudiciabile prevăzute la alin. (1) art.217^1 CP RM, scopul de fabricare a produselor etnobotanice este cel care conferă ilegalitate acțiunii în cauză [Stati, 2017: 268].

În ceea ce priveşte prelucrarea sau utilizarea, fără autorizaţie, a plantelor care conţin substanţe narcotice sau psihotrope, această modalitate presupune includerea plantelor corespunzătoare în procesul de producţie, în vederea obţinerii de substanţe narcotice sau

psihotrope. Activitatea de prelucrare se atestă în cazul tratării, cu ajutorul unor agenţi chimici, fizici, mecanici etc. a plantelor care conţin substanţe narcotice sau psihotrope. Activitatea de utilizare se atestă când plantele respective sunt folosite ca parte componentă în procesul de producţie. Exemplul care ilustrează esenţa modalităţii de faţă apare în cazul când iarba de cânepă pisată este distilată cu alcool sau cu eter etilic, în vederea obţinerii uleiului de cannabis.

Pentru elaborarea, fără autorizaţie, a substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor se are în vedere activitatea creativă a autorului care inventează o nouă substanţă narcotică, psihotropă sau un precursor nou. Conform Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenţie, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.05.1995, se exclud de la brevetare invenţiile a căror exploatare comercială se cere a fi prevenită, inclusiv în scopul ocrotirii sănătăţii oamenilor. Accentuăm că, şi în cazul modalităţii în cauză, trebuie să fie întrunit criteriul juridic ce caracterizează substanţele narcotice, psihotrope şi precursorii; deci, la momentul săvârşirii infracţiunii, acestea trebuie să fie nominalizate în tabelele corespunzătoare ale CPCD. În situaţia în care substanţele sunt noi şi încă nu au reuşit să fie incluse în tabelele date, activitatea privind circulaţia lor (inclusiv elaborarea) nu poate fi calificată conform art. 217 din CP al RM. Producerea sau fabricarea, fără autorizaţie, a substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor presupune obţinerea substanţelor respective pe cale de sinteză în industrie sau în laborator (de exemplu, heroina se obţine prin acetilarea morfinei bază cu clorură de acetil, anhidridă acetică în benzen sau acid acetic).

Extragerea, fără autorizaţie, a substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor presupune obţinerea substanţelor respective din plante (de exemplu, opiul se obţine din latexul macului somnifer). Prelucrarea, fără autorizaţie, a substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor se exprimă în modificarea calităţilor de consum ale substanţelor respective, în vederea sporirii acestor calităţi (de exemplu, când pulberea de opiu, care se concentrează în vid la 50-60° C, se tratează cu soluţie de clorură de calciu, iar din această soluţie, prin filtrare, concentrare și alcalinizare cu amoniac, se obţine morfina bază).

Deţinerea sau păstrarea, fără autorizaţie, a substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor are în vedere fapta persoanei de a păstra (asupra sa, la domiciliu, în ascunzătoare sau în orice alt loc știut de ea) substanţele respective, indiferent dacă este sau nu consumatoare de astfel de substanţe și dacă acestea îi aparţin ei sau altei persoane. Răspunderea penală pentru deţinerea sau păstrarea, fără autorizaţie, a substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor, survine indiferent de durata acestor activităţi. Chiar dacă nu mai este prevăzută răspunderea penală pentru consumul substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor, trebuie de subliniat că, atunci când consumatorul cumpără aceste substanţe de la sursa de aprovizionare sau și le procură în alt mod în vederea consumării, el le deţine sau le păstrează în acelaşi timp, şi prin urmare, poate fi tras la răspundere conform art. 217 din CP al RM. În alte cazuri, deţinerea sau păstrarea substanţelor respective este o continuare firească a procurării sau a fabricării (uneori a transportării, expedierii etc.) a substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor.

În conformitate cu Legea cu privire la circulaţia substanţelor narcotice și psihotrope și a precursorilor, deţinerea și păstrarea substanţelor narcotice și psihotrope se permite numai în scopuri medicale și ştiinţifice, fiind necesar a fi deţinute şi păstrate în încăperi special amenajate, în cantităţile și în termenele stabilite de CPCD.

Nu se permite acumularea de substanţe narcotice și psihotrope, la producători, comercianţi, organizaţii de distribuţie, farmaciști, întreprinderi sau împuterniciţi ai acestora, în cantităţi mai mari decât necesarul activităţii lor normale, luându-se în considerație cererea de pe piaţă, iar oricare asemenea încălcare a condiţiilor autorizaţiei va echivala cu deţinerea sau păstrarea, fără autorizaţie, a substanţelor corespunzătoare, deci va putea atrage răspunderea potrivit art. 217 din CP al RM. Accentuăm că păstrarea ilegală, fără scop de vânzare, a substanţelor narcotice sau psihotrope în cantităţi mici, se califică în conformitate cu art. 44 din Codul cu privire la contravenţiile administrative. Determinarea cantităţilor mici de substanţe narcotice sau psihotrope se face conform Tabelului nr. 6, aprobat prin hotărârea CPCD, motiv pentru care păstrarea, fără autorizaţie, a substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor (ca și celelalte modalităţi de activitate ilegală privind circulaţia acestor substanţe), se califică conform art. 217 din CP al RM, numai dacă se constată că, cantităţile acelor substanţe depășesc cantităţile mici. Eliberarea, comercializarea, distribuirea sau livrarea, fără autorizaţie, a substanţelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor presupune comiterea acţiunii (vânzare, schimb, donare, dare de împrumut, dare în contul unei datorii, administrare a unei injecţii etc.), în urma căreia posesor al substanţelor arătate devine o altă persoană.

Infracţiunea de la art. 217 din CP al RM se consideră o infracţiune formală. Ea se consideră consumată din momentul realizării oricăreia din modalităţile care alcătuiesc fapta prejudiciabilă, indiferent de urmările prejudiciabile produse. În principal, deosebirea dintre infracţiunile prevăzute la art. 217 şi art. 217^1 CP RM se referă la lipsa sau la prezenţa scopului de înstrăinare [Brînză & Stati, 2015: 1122]. În cazul infracţiunilor prevăzute la art. 217 CP RM, lipsa scopului de înstrăinare, denotă dorinţa făptuitorului de a întrebuinţa substanţele narcotice, psihotrope sau analoagele acestora pentru consum propriu.

Latura obiectivă a infracţiunii de la art. 218 din CP al RM include fapta prejudiciabilă care constă în acţiunea de prescriere fără necesitate a preparatelor narcotice sau psihotrope. Prin "prescriere" se înţelege punerea la dispoziţie (transmiterea) a reţetelor, pentru obţinerea preparatelor narcotice sau psihotrope, către persoana fizică sau juridică. Prescrierea trebuie să fie fără necesitate, adică să presupună folosirea abuzivă a calităţii de medic pentru a înlesni, pe calea prescrierii medicale (obligatorii pentru farmacist), procurarea preparatelor narcotice sau psihotrope în alte scopuri decât efectuarea unui tratament medical. Infracţiunea în cauză este formală. Ea se consideră consumată din momentul predării reţetei celui care urmează să o folosească, indiferent dacă acesta a reușit sau nu să obţină preparatele narcotice sau psihotrope ce i-au fost prescrise.

La alin. (2) al art. 218 CP al RM este prevăzută cea de-a doua variantă-tip a infracţiunii în cauză, care constă în săvârșirea falsificării reţetei sau a altor documente care permit obţinerea preparatelor și substanţelor narcotice sau psihotrope. Acţiunea de falsificare presupune fabricarea completă a documentului respectiv fals (de exemplu, a reţetei cu toate rubricile și inscripţiile necesare) sau modificarea ori completarea unei părţi a documentului autentic (de exemplu, rectificarea sau anularea unei părţi a textului, aplicarea ștampilei instituţiei medicale ori a ștampilei personale a medicului curant, semnarea în locul medicului etc.). Folosirea documentelor false, care permit obţinerea preparatelor și substanţelor narcotice sau psihotrope, trebuie calificată de sine stătător, conform art. 217 din CP al RM (ca procurare a substanţelor narcotice sau psihotrope). Atunci când făptuitorul, folosind documentele respective false, a obţinut preparatele ori substanţele narcotice sau psihotrope, fără a oferi în schimb plata pentru

acestea, faptele comise trebuiesc calificate conform art. 190 din CP al RM (cu calificarea suplimentară conform art. 218 din CP al RM, dacă făptuitorul este cel care a falsificat documentele). Cât privește vânzarea documentelor care permit obţinerea preparatelor și substanţelor narcotice sau psihotrope, de către cel care le-a falsificat, faptele săvârșite se califică potrivit art. 218 și 361 din CP al RM. În cazul faptei de la alin. (2) al art. 218 din CP al RM, infracţiunea este formală, ea considerându-se consumată din momentul falsificării cel puţin a unui document care permite obţinerea preparatelor ori substanţelor narcotice sau psihotrope.

Art. 219 CP al RM prevede varianta-tip a infracţiunii care constă în organizarea ori întreţinerea speluncilor pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope, precum și punerea la dispoziţie a localurilor în aceste scopuri.Latura obiectivă a infracţiunii date include fapta prejudiciabilă care se exprimă printr-o acţiune funcţională realizată prin oricare din următoarele trei modalităţi:

1. organizarea speluncilor pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope;
2. întreţinerea speluncilor pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope;
3. punerea la dispoziţie a localurilor în scopul consumului substanţelor narcotice sau psihotrope.

Prin "speluncă" se înţelege o încăpere locuibilă (apartament, cameră, casă) sau nelocuibilă (subsolul sau podul casei, hambar, garaj, depozit, construcţie părăsită etc.), folosită pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope. Referitor la prima dintre modalităţile alternative antemenţionate, respectiv organizarea speluncilor pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope se exprimă în: selecţia clienţilor speluncii; procurarea de substanţe narcotice sau psihotrope, a instrumentelor ori a utilajului necesar fabricării sau administrării acestor substanţe; adaptarea încăperii pentru a servi nevoilor de consum al substanţelor narcotice sau psihotrope etc.

Toate aceste activităţi sunt interconectate și interdependente, deoarece au drept scop primar crearea unui anturaj special și anume cel al speluncii, propice consumului de substanţe narcotice sau psihotrope. Tocmai prin aceasta, organizarea speluncii pentru consumul de substanţe narcotice sau psihotrope se deosebește de organizarea consumului de asemenea substanţe, fără autorizaţie, prevăzută la art. 217 din CP al RM. Atunci când infracţiunea de la art. 219 din CP al RM se realizează pe calea organizării speluncilor pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope, ea se consideră consumată din momentul organizării unor asemenea spelunci, indiferent dacă acestea au început sau nu să funcţioneze, adică indiferent dacă în spelunci au început sau nu să fie consumate substanţe narcotice sau psihotrope. În contrast, organizarea, fără autorizaţie, a consumului de substanţe narcotice sau psihotrope (ca modalitate a infracţiunii de la art. 217 din CP al RM) se consideră consumată din momentul organizării consumului substanţelor respective, indiferent dacă au fost create și alte condiţii care ar fi propice consumului dat.

În legătură cu cea de-a doua modalitate de realizare a faptei prejudiciabile din contextul infracţiunii de la art. 219 din CP al RM, menţionăm că întreţinerea speluncilor pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope presupune săvârșirea, de către organizatorul speluncii sau de către o altă persoană, a activităţii de asigurare a funcţionării adecvate a speluncilor: menţinerea încăperii în condiţiile cuvenite; reparaţia încăperii; dereticarea încăperii; mobilarea încăperii; achitarea serviciilor comunale; asigurarea clienţilor cu substanţe narcotice sau psihotrope, cu instrumentele și utilajul necesar; asigurarea pazei încăperii etc. În ipoteza dată,

infracţiunea se consideră consumată din momentul săvârşirii măcar a unei acţiuni care are ca scop menţinerea în bune condiţii a funcţionării speluncii. Referitor la ultima modalitate a faptei prejudiciabile din contextul infracţiunii prevăzute la art. 219 din CP al RM, este necesar să menţionăm că punerea la dispoziţie a localurilor în scopul consumului substanţelor narcotice sau psihotrope presupune transmiterea spaţiului aferent localului (speluncă sau altă încăpere – bar, cafenea, restaurant, cinematograf, discotecă, etc.) în vederea consumului, în cadrul acestuia, al substanţelor respective. La calificare, nu are importanţă intervalul de timp în care localul a fost pus la dispoziţie, nici dacă localul este pus la dispoziţie unora și aceloraşi persoane ori unor persoane diferite, nici dacă localul este pus la dispoziţia unor persoane apropiate sau unor persoane necunoscute.

În ipoteza modalităţii de faţă, infracţiunea prevăzută la art. 219 din CP al RM se consideră consumată din momentul în care făptuitorul și-a dat acordul ca localul din posesia lui să fie folosit pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope, indiferent dacă acest consum a avut loc sau nu. Infracţiunea de organizare ori întreţinere a speluncilor pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope este o infracţiune formală.

Varianta agravată a organizării ori întreţinerii speluncilor pentru consumul substanţelor narcotice sau psihotrope, prevăzută la alin. (2) al art. 219 din CP al RM, presupune comiterea acestei infracţiuni de un grup criminal organizat sau de o organizaţie criminală. Considerăm pe deplin justificată încriminarea în articole diferite ale legii penale a circulaţiei ilegale a substanţelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor fără scop de înstrăinare şi a circulaţiei ilegale a substanţelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor în scop de înstrăinare.

Bibliografie

1. Brînză, S., Ulianovschi, X., Stati, V., Grosu, V., Turcanu, I. (2005). Drept penal. Partea specială. 343(075.8). Chișinău: Cartier juridic.
2. Brînză, S., Stati, V. (2015). Tratat de drept penal. Partea specială. 343.3/.7. Chişinău: Tipografia Centrală.
3. Stati, V. (2017). Infracţiunile prevăzute la art. 217 şi 217[1] din Codul Penal privite prin prisma legii nr. 193/2016 în Studia Universitatis Moldaviae nr. 8 (108) Seria „Ştiinţe sociale". Universitatea de Stat din Moldova. 2345 – 1017.
4. Codul Penal al Republicii Moldova.
5. Brînza, S., Stati, V.(2017), Cu privire la posibila neconstituționalitate a unor amendamente recente operate în Codul penal și în Codul contravențional (Partea I). În: Revista Naţională de Drept nr.1.1811-0770.

THE LEGAL NATURE OF THE CONVERSION OF THE CIVIL LEGAL ACT. COMPARATIVE LAW

NATURA JURIDICĂ A CONVERSIUNII ACTULUI JURIDIC CIVIL. ASPECTE DE DREPT COMPARAT

Mariana ȘARGAROVSCHI[1]

Abstract

This scientific research is devoted to issues related to the clarification of the legal concept of conversion. It has been mentioned that this hypothetical legal institution is not uniformly analyzed by the doctrine of the states of the world, nor does it have a precise presentation in the laws of different states. Moreover, there are systems of law that do not expressly or tacitly consecrate it. In this context, emphasis was placed on the need for legal "healing" of acts of absolute nullity, in particular by exemplifying the optimal solutions identified by legislators and doctrines regarding the application of this legal construction. It has been demonstrated that it is important, although extremely difficult, to implement this legal mechanism at the current state of the national regulatory format, as long as the legal nature of the conversion remains uncertain. An imperative of scientific research has placed the need to coagulate all the views on the legal nature of conversion in order to obtain a uniform optician. It has been shown the multipolarity of the legal nature of conversion, which is sometimes seen as a way of redressing the causes of nullity, as well as exceptions to the principle of nullum est, nullum produit effectum, or as a way of removing the effects of the nullity of the civil legal act, or a principle that removes the rule quod nullum est, nullum produit effectum, or the principle that maintains the effects of the act of nullity, and these remain only a few of the solutions given by the doctrine, which was not particularly focused on this fragile segment. It was mentioned that the civil law of the Republic of Moldova does not cover the juridical regulation of the conversion, although certain deductions can be made, as it was stated in the present scientific research. It has been shown that conversion has a remarkable importance in a legal system and that the introduction of explicit legal regulations is not only an intellectual exercise but also a legal necessity.

Keywords: conversion; legal nature; comparative law issues; way of redressing the causes of nullity; cause of nullity; legal technique; absolute nullity; legal act of civil law.

1. Introducere

Conversiunea, considerată drept un soi de consecință a nulității actului juridic civil, este abordată și văzută multipolar, în dependență de tradiția juridică a diferitor țări. Acest lucru nu face decât să amplifice importanța studiilor în domeniu, în vederea decodificării fațetei general acceptabile și plauzibile, prin construcția unui consens de viziuni. În doctrina franceză, s-a arătat că, „aparent, nulitatea este o consecință logică: contractul, nefiind regulat încheiat, nu ar trebui să producă niciun efect.” [1, p. 354] ***„Având în vedere gravitatea sacțiunii nulității și scopul pentru care o atare sancțiune intervine, legiuitorul român, ca și exemplu, a reglementat, în cuprinsul art. 1260 NCC, conversiunea contractului nul”*** [2, p.18] Același comportament au avut și mulți alți autori de legi din diferite sisteme de drept, lucru ce denotă, în mod repetat necesitatea conversiunii în cadrul relațiilor juridico-civile. Generalmente vorbind, prin adăugarea unui argument în plus, părțile unui act juridic civil infestat de o cauză de nulitate ar fi îndreptățite juridic să aibă varianta de a repara, media temporar actul juridic, încercând să-l înlocuiască cu unul valid (**refacerea** operațiunii juridice) sau să-l valorifice pe cel vechi într-o manieră legală

[1] doctorandă a Facultății de Drept a Universității de Stat, Chișinău, Republica Moldova, secaramariana@gmail.com

(**confirmarea** actului juridic sau **conversiunea** acestuia). Acest lucru ar asigura evitarea relațiilor ostile între subiecții de drept, evitarea consumului nerațional de timp și resurse materiale, promovarea principiilor supreme ale dreptului civil: libertatea contractuală, doar *libertas est potestas faciendi id quod jure licet* (libertatea înseamnă să poți face ceea ce îți permite legea) și supremația voinței părților și ar cataliza circuitul civil.

2. Rezultate obținute și discuții

Cert este că, conversiunea este aplicabilă în raport doar cu un act nul, nu și cu unul inexistent, ori un act nul este calificat negativmente, iar conversiunea este efectul pozitiv al unui act juridic calificat negativ: „Actul nul ar fi un act calificat negativmente, în timp ce actul inexistent nu ar fi susceptibil de nicio calificare. Ar fi un act incalificat și/sau incalificabil. Calificarea negativă nu exclude ipoteza ca actul să producă efecte, fie de natură negativă (de ex., acțiunea în nulitate) sau pozitivă (conversiunea), incalificarea actului (inexistent) n-ar produce însă niciun efect (n-ar privi astfel de efecte)". [3, p.11]

"Problemă, excepție, regulă sau chiar principiu, sunt calificările care, îndeobște, s-au dat conversiunii actului juridic în literatura noastră de specialitate" [4, p. 278]. Teoria conversiunii a fost, de fapt, elaborată de doctrina germană din secolul XIX și apoi consacrată în art. 140 B.G.B. [5, p. 1169]. Astfel, conversiunea, ca operațiune juridică, nu a fost cunoscută în dreptul roman, unde sancțiunea nulității era înțeleasă într-o manieră simplistă și rigidă, caracteristică formalismului dreptului roman. Prin efectul nulității, actul juridic era total și iremediabil lipsit de orice efecte, potrivit principiului *nihil actum est, nullum est negotio* [6, p. 438]. Cum s-a menționat mai sus, teoria conversiunii a fost elaborată mult mai târziu, de către juriștii germani [5, p. 1169], în procesul de codificare care a precedat adoptării Codului civil german din anul 1896 (în vigoare de la 1 ianuarie 1900). Practic, conceptul conversiunii a fost introdus în știința juridică de către Școala germană de drept, în perioada în care s-a născut și teoria organicistă a nulităților.

Primul cod civil modern care a consacrat expres figura juridică a conversiunii a fost Codul civil german (Bürgerliches Gesetzbuch-BGB) din anul 1896. În această lege, conversiunea este denumită „reinterpretare" („Umdeutung") și este reglementată la art. 140, text potrivit căruia dacă un act juridic nevalabil îndeplinește condițiile unui alt act juridic, atunci acesta din urmă este socotit încheiat, dacă se poate presupune că acest lucru s-ar fi dorit dacă s-ar fi cunoscut nulitatea. Astfel, la art. 140 din Codul Civil german [7] se menține: „Când un act juridic nul îndeplineşte condițiile cerute de un alt act juridic, acesta din urmă este valabil dacă se poate considera (admite) că, nulitatea fiind cunoscută, această validitate ar fi fost dorită (acceptată)".

După modelul Codului Civil german, instituția conversiunii a fost ulterior reglementată și în Codul Civil italian din 1942. Potrivit art. 1424 din Codul Civil italian [8] (cu titlul marginal „Conversiunea contractului nul"), contractul nul poate produce efectele unui contract diferit, ale cărui condiții de fond și formă le întrunește, dacă, având în vedere scopul urmărit de părți, trebuie să se considere că ele ar fi dorit aceasta dacă ar fi cunoscut nulitatea.

O prevedere similară se regăsește în Codul Civil ungar din 1959. Art. 234 alin. 2 prevede că dacă un contract anulat îndeplinește condițiile de validitate ale altui contract, acesta din urmă va fi socotit ca valabil încheiat, cu excepția cazului în care este în contradicție cu intenția prezumată a părților. Codul Civil francez nu cuprinde vreo dispoziție generală privitoare la conversiune, însuși termenul nefiind utilizat în Cod. În ciuda absenței unor dispoziții generale exprese cu privire la instituția conversiunii, sistemul de drept francez și sistemele de drept francofone admit aplicabilitatea acestei figuri juridice, fundamentate doctrinar pe ideea de

protecție a voinței juridice a părților sau a părții actului juridic și, implicit, pe necesitatea de a extrage un efect util din aceasta [8, p. 386]. Situația este aceeași în privința codurilor moderne inspirate din cel francez, precum Codul Civil spaniol, care reglementează regimul nulităților la art. 1300-1314, Codul Civil al provinciei Quebec (art. 1416-1424) sau Codul Civil al statului nord-american Louisiana (art. 2029-2035). Toate aceste coduri conțin, însă, regula de interpretare „*actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat"*, invocată, cel mai adesea, drept temei al conversiunii (art. 1157 Codul Civil francez, art. 1284 Codul Civil spaniol, art. 1428 Codul Civil al proviciei Quebec, art. 2049 Codul Civil al statului Louisiana). De asemenea, art. 5:106 din Principiile dreptului european al contractelor (1999) prevede aceeași regulă de interpretare a contractelor, fără a conține, însă, vreo dispoziție expresă cu privire la conversiune. Remarcabil este însă, că unele coduri moderne, precum Codul elvețian al obligațiilor, nu cuprind nici dispoziții privitoare la conversiune și nici regula de interpretare menționată. Conform legislațiilor trasate mai sus, conversiunea ar constitui o regulă de interpretare a actului juridic civil. Din optica noastră, conversiunea e ceva mai mult decât o interpretare, e o operațiune juridică care implică și modificări ale conținutului raportului juridico-civil, nu doar o explicație a acestuia. Mai mult, interpretarea poate fi aplicabilă unor acte juridice valabile, ori care ar mai fi rațiunea și finalitatea juridică în cazul interpretării unui act nul, unui act ale cărui scop avut la momentul încheierii sale nu mai poate fi atins?! Conversiunea rezolvă problema unui act juridic lovit de nulitate, chiar și absolută, încercând măcar în parte să satisfacă voința reală a părților contractante ale actului juridic infestat de o cauză de nulitate.

Pe lângă cele menționate, în literatura juridică franceză, conversiunii i se oferă un sens larg, acoperind, practic, orice transformare survenită în structura unui raport juridic. S-a afirmat, în acest context, că termenul conversiune desemnează o tehnică juridică ce marchează trecerea de la o situație juridică la alta, precum transformarea separației de corp în divorț, sau de la un act juridic la altul, sugerându-se că o conversiune în sens larg poate surveni și ca urmare a novației [9, p. 386]. În mod justificat, s-a spus că noțiunea de conversiune ar trebui să fie rezervată figurii juridice operante în materia efectelor nulității actului juridic civil, sensul larg amintit neprezentând utilitate, întrucât *„nu ar face altceva decât să susțină construcția unei forme comune, conversiunea, pentru un fond nedefinit"* [10, p.113]. În acest sens, în doctrina franceză, [5, p. 1169] conversiunea este abordată, cu prioritate, în contextul nulității actului juridic, fiind, de regulă, denumită și conversiune prin reducțiune (reducere) [9, p. 416]. Datorită funcției ei salvatoare, un act juridic nul – sugestiv denumit, uneori, **actul major** -, dar care îndeplinește cerințele de validitate prevăzute pentru un alt act juridic, producând un rezultat asemănător şi conform intenției părților – denumit, la rândul lui, **actul minor** [5, p. 1169], este, în această măsură, valid. Aşadar, în cele din urmă, rostul conversiunii, asemenea celui al nulității parțiale, este acela de a salva ceea ce poate fi salvat dintr-un act juridic nul. De aceea, s-a și spus că, în cadrul teoriei nulităților, noțiunea de conversiune, „este pe plan calitativ ceea ce noțiunea de nulitate parțială este pe plan cantitativ" [9, p. 417].

Concepția „conversiuii prin reducțiune" (conversion par reduction) [11, p. 298], a fost criticată pentru faptul că operațiunea conversiunii nu presupune vreo reducțiune în sensul juridic propriu al noțiunii [12, p.589]. În schimb, a fost preferată sintagma de „schimbare a calificării contractului" (a actului juridic în general), așa cum se abordează și în doctrina din Republica Moldova [13], afirmându-se că această operațiune permite salvarea actului juridic de la efectele nulității totale prin „descalificarea" acestuia din tiparul (natura) preconizat de părți și prin prisma căruia actul este nevalabil, urmată de atribuirea unei noi calificări, din perspectiva căreia actul este valabil, cu condiția ca această nouă calificare să nu fie contrară voinței inițiale a părților [12,

p.589]. În sistemele juridice de *common law*, conversiunea nu există ca atare şi nici nu ar prezenta vreo utilitate de vreme ce doctrina echității admite posibilitatea judecătorului de a adapta, de a modifica stipulațiile unui contract nevalabil astfel încât acesta să constituie un act valid. Literalmente, în sistemul de *common law*, recursul la conversiune nu este necesar deoarece nulitatea totală a actului juridic încheiat de părți nu exclude, ca remediu, posibilitatea părții interesate de a solicita instanței de judecată modificarea actului astfel încât acesta să apară ca valabil. Obiectivele pe care conversiunea este chemată să le îndeplinească în dreptul continental sunt satisfăcute, în sistemul de common law, prin mai larga paletă de remedii juridice pe care judecătorul le poate aplica în temeiul doctrinei echității. Efectul practic este același – menținerea actului încheiat de părți într-o formă care să corespundă cât mai bine scopurilor acestora – diferența specifică fiind aceea că, în timp ce, în dreptul continental (sistemul de *civil law*), conversiunea este subsecventă operării nulității, fapt care ridică probleme în privința temeiului conversiunii, în dreptul anglo-saxon (sistemul de *common law*), modificarea actului considerat inițial ca nevalabil este privită ca un remediu alternativ nulității, iar nu subsecvent.

În ceea ce priveşte Codul Civil al Federaţiei Ruse [14], acesta nu consfinţeşte regulile cu privire la conversiune, motiv pentru care majoritatea doctrinarilor specifică necesitatea modify-cării legislației, după modelul anglo-saxon sau cel germanic [15, p.176]. Codul civil al Ucrainei [16], de asemenea, nu conține careva reglementări în domeniul conversiunii, motiv pentru care nu vom staționa la examinarea prevederilor legislative civile ale statului sus-menționat. Alta este însă situația în Codul Civil al Georgiei [17], care conține anumite modalități de îndreptare a cauzelor de nulitate ale actului juridic civil, fără însă a destina acestora o instituție juridică separată și nominalizată. Astfel, spre exemplu, art. 60 al actului juridic amintit este întitulat „Conversiunea actului juridic" și prevede: „Dacă actul juridic nul corespunde cerinţelor prevăzute pentru un alt act juridic, se vor aplica acestea din urmă, dacă, aflând despre nulitatea actului, părţile doresc ca el să fie valabil". *Noul Cod civil* Român [18] cuprinde două articole consacrate conversiunii. Este vorba despre art. 1260 şi art. 1050. Primul dintre ele, reglementează cu valoare de principiu conversiunea contractului nul, dispunând că „(1) Un contract lovit de nulitate absolută va produce totuşi efectele actului juridic pentru care sunt îndeplinite condiţiile de fond şi de formă prevăzute de lege. (2) Cu toate acestea, dispoziţiile alin. (1) nu se aplică dacă intenţia de a exclude aplicarea conversiunii este stipulată în contractul lovit de nulitate sau reiese, în chip neîndoielnic, din scopurile urmărite de părţi la data încheierii contractului." Cel de al doilea, reglementează conversiunea formei testamentare dispunând că „Un testament nul din cauza unui viciu de formă produce efecte dacă îndeplineşte condiţiile prevăzute de lege pentru altă formă testamentară." În literatura de specialitate română există un consens cu privire la noțiunea conversiunii, divergențele apărând în ceea ce privește fundamentul, natura juridică, condițiile și cazurile în care operează conversiunea. Astfel, prin noțiunea de conversiune, doctrina din România, care și oferă o definiție în sens restrâns, înțelege operațiunea juridică constând în considerarea unui act juridic afectat de nulitate drept un alt act juridic, ale cărui condiții de validitate, de fond și de formă sunt îndeplinite, operațiune prin care este înlăturată aplicarea regulii *„quod nullum est, nullum producit effectum".* În ciuda faptului că definiția conversiunii în sens strict, general acceptată de către teoreticienii români, valorifică în conținutul său noțiunea de act juridic în sensul de manifestare de voință *(negotium)*, există controverse cu privire la aplicabilitatea conversiunii în materia actelor instrumentale *(instrumenta probationis)*. Prin urmare, se discută despre existența unei conversiuni formale, alături de conversiunea substanțială obișnuită. Conform doctrinarilor români, rezultă clar că, conversiunea nu poate exista atunci când un act juridic este parțial invalidat. În același timp, dacă

a fost posibilă o anulare parțială a actului, efectele menținute sunt apte să satisfacă, într-o manieră suficientă, scopul pentru care partea sau părțile au încheiat actul juridic. În fond, nu este necesară o salvare a manifestării de voință, căci aceasta va putea produce efectele esențiale dorite de parte sau de părți. În cazul nulității parțiale nu se regăsește deci rațiunea aplicării conversiunii.

G. Beleiu [19, p.234], E. Poenaru [20, p.228], G. Tragone și E. Tragone [21, p.56] consideră coversiunea ca și principiu care înlătura regula *quod nullum est, nullum producit effectum.* Recunoaștem că nici opinia acestor autori nu o împărtășim în totalitate. Dacă e să consultăm dicționarul juridic atunci stabilim că principiu este „element fundamental, idee, lege de bază pe care se întemeiază o teorie științifică, un sistem politic, juridic, o normă de conduită etc" [22]. Conversiunea, nu este o ideie de bază pe care se întemeiază sistemul juridic; în primul rând, acest lucru nu rezultă din niciun act normativ, după cum ar fi corect, în al doilea rând, existența sa (conversiunii) depinde de întrunirea unor condiții jurdice de bază, neputând opera în mod independent și singular, sau, mai clar spus, este accesoriul unui principal - nulitatea actului juridic. Atunci *quod nullum est, nullum producit effectum* este principiu?! Considerăm că nu; tocmai această construcție juridică este excepția de la principiul netroactivității legii. [23]

O. Ungureanu [24, p.138], I. Sabău-Pop și R.F. Hodoș [25, p.71] sunt de părerea că, conversiunea ar fi principiul care menține efectele actului lovit de nulitate. Că nu este principiu ne-am convins deja. Mai mult ca atât, de fapt, conversiunea nu menține efectele actului lovit de nulitate, pentru că un act nul își are propriile efecte, care nu trebuiesc menținute ca să se producă, iar predestinația primelor este în esență de a corecta cauza de nulitate și de a plasa în circuitul civil un act juridic valabil. Dacă autorii sus-citați s-au referit, de fapt, la efectele unui act valabil, dar printr-o exprimare mai puțin precisă a rezultat semantica descrisă mai sus, totuși nu consderăm că anume aceasta este predestinația conversiunii, pentru că este clar că aceasta va produce efectele unui act valabil: actul convertit, nu actul convertibil.

Autorii G. Boroi [26.p.150], V. Stoica, N. Pușcaș și P. Trușcă [27, p.161] consideră modalitățile de îndreptare ca și regulile care înlătură principiul *quod nullum est, nullum producit effectum*. Și aici identificăm careva posibile lacune. Dicționarul explicativ al limbii române indică asupra faptului că regula ar fi „normă, lege pe baza căreia are loc un proces, se desfășoară o activitate sau se produce un fenomen; precept" [28]. În baza conversiunii nu se produce vreun proces concret, care ar presupune anumite etape, pentru că acestea însăși presupune un proces, în care se implică părțile al căror act juridic a fost sancționat cu nulitatea. Să fie atunci *quod nullum est, nullum producit effectum* regula?! Nu, pentru că am stabilit că acest concept juridic este o excepție de la principiul neretroactivității legii, și nu poate fi vorba despre regulă din același motiv- nu stă la baza unui proces. Dacă e să ne referim la autoarea Rodica Peptan [29], atunci aceasta se referă la instituția modalităților de validare sau valorificare a actului juridic nul, titulatură pe care nu o considerăm extrem de reușită, deoarece, teoretic vorbind un act juridic nul nu mai poate fi valorificat, pentru că el nu produce alte efecte decât cele ale nulității. Ori poate fi valorificat doar un act juridic valabil, ori unul căruia i s-a „anulat" nulitatea.

Ș. Diaconescu, I. Reghini și P. Vasilescu [30, p.533], dar și I. Muntean [31, p.581] descriu instituția modalităților de îndreptare a cauzelor de nulitate ale actelor juridice civile și cu care suntem de acord. În cele ce urmează stabilim că cea mai potrivită natură juridică a conversiunii ar fi cea de modalitate de îndreptare a cauzelor de nulitate. Conversiunea este o cale, mod, metodă prin care este posibil de îndreptat o cauză de nulitate, ori prin acest procedeu juridic se atinge scopul scontat: de a valorifica un act juridic nul, printr-o manieră valabilă a sa. Nulitatea în sine nu poate fi îndreptată, în principiu, în esență se îndreaptă cauza de nulitate; ori cauza care a dus la nulitatea actului juridic se modifică în una valabilă, păstrându-se celelalte prevederi

contractuale, conforme legii, pentru contractul valabil constituit, datorită unei modalități de îndreptare a cauzei de nulitate a actului juridic concrete. Este de precizat că nu se are în vedere cauza actului juridic, care incumba scopul și motivul încheierii contractului, dar cauza de nulitate a actului juridic, sau motivul din care un act juridic nu este valabil.

În contextul celor menționate, este necesar de a reține că accentual trebuie pus anume pe cauza ne nulitate, și u pe nulitate în sine. Nulitatea este o consecință juridică firească incontestabilă și insurmontabilă, o realitate juridică, care nu poate fi răsturnată în sine. Cauza de nulitate, generatoare a invalabiltății actului juridic poate fi corectată, pentru a produce alte urmări de drept. Ori asistăm la o legătură de cauzalitate, care în lipsacauzei de nulitate nu s-ar putea forma. Legislația civilă a Republicii Moldova nu dedică expres vreun articol conversiunii actului juridic civil. Totuși, Codul civil al Republicii Moldova [32] recunoaște tacit necesitatea conversiunii în cadrul raporturilor juridico-civile. Exemplu, în acest sens, ar fi art. 213 alin. (2) care prevede că „Dacă una dintre părţi a executat total sau parţial actul juridic pentru care se cere formă autentică, iar cealaltă parte se eschivează de la autentificarea lui notarială, instanţa de judecată are dreptul, la cererea părţii care a executat total sau parţial actul juridic, să îl declare valabil dacă el nu conţine elemente care contravin legii. În cazul acesta, nu se cere autentificarea notarială ulterioară a actului juridic.” Sau, art. 1147 conform căruia „Contractul de fidejusiune, pentru a fi valabil, trebuie încheiat în scris. În cazul în care fidejusorul execută obligaţia, viciul de formă se consideră înlăturat.” Ori art. 830 alin. (1) al cărui text denută că „Pentru a produce efecte, contractul care conţine promisiunea de a transmite în viitor un bun trebuie încheiat în formă autentică. Nerespectarea formei nu afectează valabilitatea donaţiei dacă promisiunea este îndeplinită, cu excepţia contractelor care au ca obiect bunuri pentru a căror înstrăinare se cere formă autentică.” Referiri concrete la acțiunea de convertire se fac la art. 163 alin. (3): „Obligaţiunea acordă deţinătorului său dreptul la dobînda promisă de emitent, iar la sfîrşitul perioadei pentru care este emisă şi dreptul la valoarea nominală a acesteia. Obligaţiunile pot fi convertite în acţiuni.” Însă se pare că nu se referă în contextul nulității actului juridic, așa cum s-ar atribui în cazul conceptului juridic de calificarea raporturilor contractuale, care, de asemenea, este reflectat doar prin optica doctrinii, nu și a legislației. [13]

Codul Familiei al Republicii Moldova [33] la fel nu conține reglementări exprese, ce s-ar referi la conversiune, dar există un articol, care postulează totuși situațiile juridice care înlătură nulitatea căsătoriei (art. 43 Codul Familiei). Legislația muncii pentru prima data în art. 84 din Codul Muncii [34] reglementează nulitatea contractului individual de muncă, facând careva referiri la împrejurările în care se va înlătura nulitatea în alin.(3): ”Nulitatea contractului individual de muncă poate fi înlăturată prin îndeplinirea condiţiilor corespunzătoare impuse de prezentul cod”. În rest, alte prevederi legale în contextul modalităților de îndreptare a cauzelor de nulitate ale actului juridic civil nu se identifică. Codul de Procedură Civilă al R.M. [35], ca și actele normative menționate mai sus, nu cuprinde o prevedere concretă referitare la conversiune. Totuși, putem deduce că legislația procedurală face referire la modalitatea de **refacere** a actului juridic, în vederea îndreptării cauzei de nulitate a actului juridic civil, anume în cazul rejudecării pricinii civile. Refacerea actelor de procedură se produce prin rejudecarea cauzei, constând în înlocuirea actului de procedură viciat cu unul care să întrunească toate cerinţele prevăzute de lege (art. 385 Cod de Procedură civilă). Doctrina Republicii Moldova nu s-a arătat preocupată de analiza conversiunii, probabil și din motivul neconsacrării ei legale, dar și a capacității plenare a unor instituții juridice tangente (cum ar fi, de exemplu, interpretarea actelor juridice, actul juridic simulat, nulitatea parțială, novația și altele), care soluționează posibilele probleme existente pe această dimensiune, la stadiul actual de evoluție a relațiilor juridico-civile.

Autorul Boca susține odată că ar fi excepții de la principiul *quod nullum est, nullum producit effectum* [36] (ca și doctrina română veche, ca de altfel), alteori- că ar fi modalități de înlăturare a efectelor nulității actului juridic civil [37, p.56]. Conform dicționarului juridic excepția este „o derogare de la regula generală. În conținutul actelor normative excepția trebuie să fie formulată în mod expres și este de strictă interpretare, neputând fi extinsă prin analogie la alte situații, decât cele prevăzute în text." [38] Conversiunea nu este o derogare de la o regulă generală: *quod nullum est, nullum producit effectum*, pentru că ea nu survine în mod obligatoriu, cum se întâmplă în cazul unei excepții prevăzute expres de lege, care trebuie aplicată în mod imperativ la întrunirea tuturor condițiilor sale juridice, pentru a nu leza vreun drept protejat de buchia legii; acestea, în principiu, sunt alternative efectelor nulității actului juridic civil și se aplică la voința părților al căror act juridic este lovit de nulitate. Să fie conversiunea modalitate de înlăturare a efectelor nulității actului juridic civil?! Dacă efectele nulității actului juridic ar fi privite, în sens larg, ca și consecințe ale nulității unui act juridic, cum este și cert, atunci conversiunea survine ca și consecință a nulității actului juridic, doar existența lor este strict legată de contemporaneitatea unui act nevalabil. Deci, ajungem iarăși, la ideia predestinației alternative a celor trei modalități de îndreptare creionate. În fond, după cum ne-am convins, această modalitate de asanare realizează înlocuirea unui act juridic nul în totalitatea sa şi nesusceptibil ca atare, de a fi el însuşi salvat, prin altul (act subsidiar), ale cărui condiţii de validitate le îndeplineşte integral. Modalitatea de salvare fragmentară a unui act juridic nul, prin aceea că el este transformat, convertit într-altul, se referă atât la operaţiunea juridică cât şi la înscris. Practic, actul convertit este un act înlocuitor, care corespunde parțial scopurilor urmărite de părți (sau parte). Din cele expuse, raționalizăm că potrivit acestei modalități de îndreptare a cauzelor de nulitate ale actului juridic civil, manifestarea valabilă de voință exprimată într-un act juridic lovit de nulitate poate avea valoare de sine stătătoare, independent de soarta actului juridic în care ea s-a manifestat initial aceasta explică de ce un act juridic, deși nul, poate totuși, produce un alt titlu juridic - unele efecte rezultând din voința valabil exprimată în acest act.

Concluzii

▪ Dacă e să ne referim la gradul de reglementare a conversiunii, atunci stabilim că este una precară și deficitară, atât în legislația națională cât și internațională, lucru ce determină necesitatea unor modificări ale actelor normative vizate, anume prin definirea conceptelor juridice și prin prezentarea lor în ordine sistematizată. În acest sens, ne propunem să venim cu mai multe demersuri antrenate spre modificarea și completarea legislației civile în vigoare.

▪ În ce priveşte gradul de investigare a problemei conversiunii în perimetrul doctrinei Republicii Moldova, trebuie să remarcăm următorul aspect important. Cu toate că, prezintă o relevanţă incontestabilă pentru teoria şi, mai ales, practica dreptului civil, totuşi constatăm că instituţia te ale conversiunii nu a făcut până în prezent obiectul unui studiu doctrinar distinct şi de mare anvergură în spaţiul jurisprudenţei autohtone. În aceste împrejurări, asistăm la o abordare ştiinţifică tangenţială a problematicii efectelor nulităţii în cadrul unor studii preponderent cu tentă didactică, fără pretenţii de epuizare exhaustivă asubiectului în discuţie. Din aceste considerente, ne propunem realizarea unei cercetări ample,complexe şi multiaspectuale a conversiunii pentru a suplini în acestfel golurile existente în doctrina autohtonă.

▪ Analizând doctrina naţională, am constatat că chiar şi acei puţini savanţi care au cercetat tangenţial problema conversiunii au făcut-o la modul cel mai general, fără de a identifica particularităţile concrete de aplicare a acesteea.

▪ Majoritatea covârșitoare a cercetărilor consacrate conversiunii abordează acest subiect în mod unilateral, fără a ţine seama de interferenţele existente între diferite ramuri de drept privat în materia modalităților de îndreptare. Luând în considerare faptul că sancţiunea nulităţii are o aplicabilitate foarte largă, făcându-şi prezenţa practic în orice ramură de drept, ne propunem să investigăm problema conversiunii sub aspect interdisciplinar, evidenţiind implicaţiile pe care le au efectele nulităţii în diferite ramuri de drept privat, cum ar fi dreptul familiei, dreptul procesual civil, dreptul muncii. Acest lucru va întregi imaginea asupra acestei instituţii complexe şi va face posibilă înţelegerea adecvată a specificului conversiunii.

▪ **Conversiunea** nu este excepție de la principiul *quod nullum est, nullum producit effectum,* nu este regulă care înlătură principiul *quod nullum est, nullum producit effectum,* sau nu este principiul care înlătură regula *quod nullum est, nullum producit effectum,* nu este modalitate de validare sau valorificare a actului juridic nul, sau modalitate de dispariție a nulității, dar este modalitate de îndreptare a cauzelor de nulitate ale actelor juridice civile.

▪ Din cele stabilite mai sus constatăm că modalitățile de îndreptare a cauzelor de nulitate sunt acele mijloace sau metode prin care părţile unui act civil infestat de o cauză de nulitate au varianta de a repara media tempora actul juridic, încercând să-l înlocuiască cu unul valid (refacerea operaţiunii juridice) sau să-l valorifice pe cel vechi într-o manieră legală (confirmarea actului juridic sau conversiunea acestuia).

▪ Modalități de îndreptare a cauzelor de nulitate ale actului juridic civil sunt considerate **confirmarea**, **refacerea** și **conversiunea**. Regularizarea și nulitatea temporară nu-și găsesc locul în această instituție juridică.

▪ Conversiunea, pe lângă faptul că este definită ca și o modalitate de îndreptare a cauzelor de nulitate ale actului juridic civil, reprezintă înlocuirea actului nul cu unul valabil cu respectarea tuturor condițiilor prestabilite.

▪ Natura juridică a conversiunea nu este abordată expres de către legislația civilă națională, dar acest lucru este absolut indispensabil, pentru evoluția prosperă a relațiilor juridice civile.

▪ În vederea reglementării legale exprese a modalităților de îndreptare a cauzelor de nulitate ale actului juridic civil propunem introducerea în Codul Civil a art. 219^1, cu titlul: „Îndreptarea cauzelor de nulitate”, cu textul: „(1) Cauza de nulitate ale actului juridic civil va putea fi îndreptată prin una dintre modalitățile legal prevăzute. (2) Conversiunea, refacerea și confirmarea reprezintă modalitățile de îndreptare a cauzelor de nulitate ale actului juridic civil.”

Bibliografie

[1] Ph. Malaurie, L. AynèPh. Stoffel-Munck, *Drept civil. Obligațiile*, coord. Al ediției în limba română M. Șcheaua, trad. D. Dănișor, Ed. Wolters Kluwer, 2009.

[2] Uță L., *Nulitatea actului juridic civil*. București: Ed. „Universul Juridic”, 2013, 374 p.

[3] Nicolae M. *Nulitatea parţială şi clauzele considerate nescrise în lumina noului Cod civil. Aspecte de drept material şi drept tranzitoriu.* “Dreptul” (România), 2012, nr.11.

[4] Dogaru I. (coordonator), *Drept civil. Idei producătoare de efecte juridice.* Bucureşti: Ed. „ALL BECK", 2002.

[5] P. Lipinski, *La conversion des actes juridiques,* în *Revue de la recherche juridique,* nr. 3/2002.

[6] L. Pop, Tratat de drept civil. Obligațiile, vol. II, Contractul, Ed. Universul Juridic, București, 2009.

[7] Codul civil german (Bürgerliches Gesetzbuch) din 18 august 1896; în vigoare din 1 ianuarie 1900.
[8] Codul civil italian din 16 martie 1942.
[9] Terré, F., Simler, P., & Lequette, Y., *Droit civil. Les obligations.* Ed. Dalloz, Paris, 2013, 1594 p.
[10] Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. *Introducere în dreptul civil.* Buc.: Hamangiu, 2013. 692 p.
[11] Augustin Boujeka, La conversion par réduction: contribution à l'étude des nullités des actes juridiques formels, în RTD com., 2002.
[12] C. Larroumet, Droit civil, t. III, Les obligations. Le contrat, 1er partie, Conditions de formation, 6e éd., Economica, Paris, 2007.
[13] Cimil D., *Calificarea raporturilor contractuale*. Chișinău: Ed. „Grafema Libris", 2013, 224.
[14] Codul civil al Federaţiei Ruse. Partea I. Nr. 51-ФЗ din 30 noiembrie 1994.
[15] Васьковский. Е. В. Учебник граждансого права. Москва: Статут, 2003, стр 176.
[16] Codul civil al Ucrainei. Nr. 435-IV din 16 ianuarie 2003. În: Ведомости Верховной Рады Украины, 2003, Nr. 40-44.
[17] Codul civil al Georgiei. Nr. 786-IIc din 26 iunie 1997.
[18] Codul civil al României. Nr. 287 din 17 iulie 2009. În: Monitorul Oficial, 15.07.2011, nr.505. Intrat în vigoare: 01.10.2011.
[19] Beleiu G. Drept civil român. *Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, București: Universul Juridic, 2003.
[20] Poenaru E. *Drept civil. Teoria generală. Persoanele*, București: All Beck, 2002, 440 p.
[21] Tragone G., Tragone E. *Nulitatea - sancţiune specifică dreptului civil*, "Legea şi viaţa", 2012, nr.8.
[22] http://www.rubinian.com/dictionar_detalii.php?id=3988
[23] Art. 6 alin. (1) Codul Civil al RM. Art. 22 Costituția RM.
[24] Ungureanu O. *Manual de drept civil. Partea generală*, București: All Beck, 1999, 190 p.
[25] Sabău-Pop I. și Hodoș R.F. *Elemente de drept civil*, București: Sfera juridică, 2008, p.71.
[26] Boroi G. *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, București: All Beck, 2002, 424 p.
[27] Stoica V., Pușcaș N., Trușcă P. *Drept civil. Instituții de drept civil*, Buc: Universul Juridic, 2003.
[28] http://www.infoportal.md/dex/regula.
[29] Peptan R. *Valorificarea nulității actului juridic civil. Modalități de validare sau valorificare a actului juridic nul.* Analele Univ. "Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu, Ştiinţe Juridice, Nr. 4/2011.
[30] Diaconescu Ș., Reghini I. și Vasilescu P. *Introducere în dreptul civil*, Cluj-Napoca: Sfera juridică, 2008.
[31] Muntean I. *Nulitatea actului juridic civil*, București: Universul juridic, 2011, 581 p.
[32] Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
[33] Codul familiei al Republicii Moldova. Nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 26.04.2001, nr. 47-48/210.
[34] Codul muncii al Republicii Moldova. Nr. 154 din 28 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.07.2003, nr. 159-162/648.
[35] Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451.
[36] Boca S. *Efectele nulității actelor juridice civile*. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2013.

Editura PERFORMANTICA
Institutul Naţional de Inventică, Iaşi
performantica@inventica.org.ro
Iaşi, Campusul Universitar "Tudor Vladimirescu",
Corp T24, Etaj 1, PO Box 727
Tel/fax: 0232-214763